

befogó járomba fogni, jármozni való; bun pentru jug, bun de injugat; zum Einjochen geeignet. 1638: Maczkasi Ferencz Uramnak egj öreg kancza lovat es ket be fogo Tulkot hagiok, Somai Gergelynek ket be fogo tulkot hagiok [Cege SzD; Wass 25 Wass György végr. „St. Mogiorokereki pastor” kezével].

befogott 1. jármozott; injugat; eingejocht. 1764: Maradt négy nagy Jármás ökör... Járomba bé fogatt Tulok, nor 5 [Vajdasztiván MT; JHb IX/45]. 1825 A' még zöld és tilotlan bé-hozatando Kender és Lenről minden Szekérbe bé-fogott marhátol 6 xr fizetődik [Kv; INyR 8754].

2. (be)istállózott, beteleltetett; hränit in grajd, instabulat; aufgestallt. 1684: Szenara es abrakra be fogott Lovak [Fog; UtI].

3. elfoglalt; ocupat; besetzt. 1772: Meg engedi az Eccla Iff György Nyikulájának, hogy felire^a építsen a minémű épületeket kíván..., ezen földnek bé fogott fele részit... bírhasa Fiurul Fiura [Ádamos KK; JHb XIX/13. — *Ti. a teleknek]. 1801: Tudom... hogy a mely földön a Nemes Roppán Lup Háza vagyon az egész bé fogott Telek, az Exponens asszony Ó Excellentziajaé, Uraság föld [F.szócs SzD; TKI].

4. felfogott; luat in folosință; angeschlossen. 1793: egy kis bé fogott Kaszáló [Kisszederjes MT; TSb 51]. 1836: A temető allyában nem régiben bé fogott Ujj Gyümölcsösbe [MNY XXXVIII, 132].

5. elfogott, letartóztatott; arestat; verhaftet. 1842: a bé fogatt... személyek [Dés; DLt 1516].

6. kb. lefoglalt, elkobzott; confiscat; beschlagnahmt. 1757: az bé fogat Aranyat mi aron szoktuk ad Regiam Cambionem bé adni némely Bányabéli Aranyak nehézeke négy forintat, némelyiknek ötöt, többet is juxta qualitatem importál [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

befojt bedug; a astupa; zustopfen. 1823: Csernátoni Sámuel... minémű erőszokokat tött torkon ragadtott, hogy ne kiálthossok... keskenyöivel számot bé fajtotta, és erőszokkal meg ferteszttetett [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 68/827-hez Szóts Anikó vall.].

befold befoltoz, kitölt; a cîrpi; ausgefüllt. 1851 vagyon sátoros sővény kert cserafa karókkal s támaszokkal; a' korlát véginél egy helyt tövissel van bé foldva [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

befoldoz befoltoz, be/kitölt; a cîrpi; ausfüllen. 1585: Az keomiwes... az fokhazot(is) be foldozta a hol az megh zakadozot wolt az fala [Kv; Szám. 3/XIX. 32]. 1589: A keomiwesnek a keo falba valo hassadassokat hogy be foldozta es thil thul a falt meg vakoltata attunk f. — d 54 [Kv; i.h. 4/IX. 26].

befoldozás befoltozás, kijavítás; cîrpire, reparare; Ausbesserung. 1816: Ezen Malom... Fe-

delin lévő Sendelyezés hibás, bé Foldozására meg kívántatik 4000. 'Sendej [Radnótfája MT; Born. G. IV. 7].

befoldoztat 1. befoltoztat, kijavíttat; a dispune să fie cîrpit/reparat; ausbessern lassen. 1582 A hyd felet valo heazatot es egyeb helywtt az hol zwksegh volt hogy be foldoztattam attam az Achy legenyekeknek d. 25 [Kv; Szám. 3/V. 27]. 1596: Hogi az libaria felet wagi harom helie(n) az hiazattot be foldoztattuk az teob mywel egietembe attunk Ach Lúkachnak f l [Kv; i.h. 7/II. 21].

2. berakat/csináltat; a dispune să fie închis în zid, a zidi; zumauern lassen. 1588: Volt Ket... a fogwa az Toromba az egyke fezitette (igy) ky az keowekbe azt be foldoztattam [Kv; i.h. 4/III. 79. *Értsd: ember].

befoly kb. hozzájárul; a contribui; zu einer Sache beitragen. 1863: Azon Egyházak, a' melyek eddig a' Partialis tartásra nem folytak bé, tartozásaikat a' Domestica számára fogják bé fizetni. Minden Egyház, T. Pap és iskola tanító a' Partialis tartásra egy uj rovatal szerint bé folyni köteles [Gyalu K; RAk 84 esp-i rend. kiv.].

befolyás (tartós) személyi hatás; influență; (persönlicher) Einfluß. 1797: az igaz hogy mind-ezekben Méltóságos Groff Toldalagi László Ur ó Nagyságának legg-kisebb bé-folyása sem volt, — mivel ó Nagysága akkor még meg-nem érkezett [Kolozs; Told. 42/24]. 1820: Mitsoda bé folyása lehet pedig Tótóri Urnak, én nem tudom, nem is kébzelhetem [Várfa TA; JHb. Fasc. 48 Vall. 37]. 1829: Hogy a pallérozódásra törekedő Nemzetek, a Theatrumot sokra vitték, és hogy ennek befolyása légyen, ugy az tökélete(s)-sebb pallérozódásra valo vágyakodással együtt Erdellyben — ezt talán senki kécségbe nem hozza [Kv; Kv-i színházi lt].

befolyik 1. vminek a belsejébe folyik; a curge în; (hín)einfließen. 1585: zentkfraly Andras weowe a' hazat, de Ige(n) hitwa(n) es Roz vala A pincebennis a Viz mind be folt [Kv; Tjk 4/1. 427]. 1818: alig menván a' Hid a' partol edgy ölnyire mingyárt le kezdett ugyannyira nyomulni a' vizbe, hogy a' Hidas tetejen a viz bé kezdett folyni [Sülelmed Sz; IB].

2. dtv kb. hozzájárul; a contribui; beisteuern/tragen. 1867 A mult évben tartott köz zsinat költség méh 180 forintal potolando. Miszerint egy kimutatás közöltetik, mely szerint az Egyházak, a' Papok, és mesterek rovatal utján folynak bé annak potlására [Gyalu K; RAk 128].

befolyó 1. befelé folyó; care curge în; hineinfließend. 1737 az Csürös kertem... szomszéd-gya... a mezőrül be folyó Patakocska [Szamosújlak Sz; Végr.].

2. begyűlő/jövő; care se va încasa; eingegen-gen. 1829: Ezen első egy pár esztendő alatt a

Theatrumból bé folyó jövedelem capitalissá válna, melyből azután a társaság, a Theatrum magát segitiené, soutenérozna [Kv; Kv színházi lt.].

3. bekapó/növő; care pătrunde/intră prin creștere; (hin/her)einwachsen. 1757: Cultivalo Szanto és kászalo helyeinket erdőből kell irtás által tisztogatnunk ... ha ki mi kevés oeconomiatskát folytat minden esztendőb(en) szükségesen kívánatik, hogy helyeit tisztogassa, és a bé folyó erdőből tágosítsa, különben az Bokor szaporán el lepi [Közéalmás H; BK ad nro 144].

befon 1. (haját) fonatba fon; a impleti (páru); (Haar) flechten. 1795 Egy törpe természetű barna szeg hosszú haját befónva visel [DLt nyomt. kl].

2. megfon; a toarce; spinnen. 1738: A Jobbágy-Aszszonyok kiváltképpen 'a Magyar Monostoriak akar gjápat akár kendert küldötenek fonni vdvar számára, ki ki maga részin bé fonni tartozik, tartozott eddig is [Kszeg; Told. 11/67].

3. (rést) besövényel; a inchide o deschizătură cu un gard impletit din nuiele; (Öffnung) einzäunen. 1735: vagjon két ablak hely Sövényből fonták bé [Ótorda; JHb XI/9. 55 udvarház-leírás].

befonat besövényeltet; a dispune să fie închis printr-un gard impletit din nuiele; einzäunen lassen. 1844: a fülöpösi erdőből hozott veszszökből a' sellér házakot fonatta vagy kerteltette bé [Abafája MT; TSb 22].

befont (haj)fonatba font; impletit; mit geflochtenen Haaren. 1747 Pap Mihály nevű katona fejérszeg Szőke, vastag sárka bajuszsza bé font hajjal [Csicsópólyán SzD; Ks 27. XVII].

befordít kb. beborít/dőlt; a răsturna; ein/umstürzen. 1755: az melly határ kő volt a' dézmás tetőn a' Motsi határ Szélyben, Baroti Josef Uram fordította bé a' földben maga ekéjével [Nagygye K; Ks K. 80].

befordított befelé fordult; intors înăuntru; nach innen gebogen. 1816: két esztendő Tehén, setét szürke szőrü kurta bé fordított és vékony szarvu [DLt 184 nyomt. kl.].

befordul 1. befelé fordul; a se întoarce; sich nach innen wenden. 1785: az Aszszony könyves Szemmel Fordult bé a Fal felé [Mv; D. 4. XXXVI].

2. betér; a intra; einkehren. 1592: latam hoga Balint be fordula az aiton az Keomies Mihali hazaba [Kv; Tjk V/1. 265]. 1629: latam az Varga fia hogy ugy wte az azonthon farba ... Az Aszonj azal be fordula [Kv; Tjk VII/3. 94]. 1632: vstgiarto be fordula az hazban | Azzoniom monda enneke(m) hoga meni be te leani, hoga be fordulek tekintoleg latam hoga az Szekeli Istuan leania eggik kezeuel fogta uala az másik karjat [Mv; MvLt 290. 91a, 103a]. 1692: Ebéd után fordultam bé Szebenbe Veteránihoz [IIAMN 331]. 1743: Maxai Gábor

Vr(am) ha tudná hogy Nagyságod kisseb-séginek nem tartaná hogy eő kegyelme nem Baro ... Nagyságod udvarlására mentől hamarabb bé fordulna [Közéajta Hsz; Ap. 4 Cserei György Apor Péterhez]. 1756: à Jegenyei Jóságban kelletvén kifordúlom, viszza térésem alkalmatosságával, tsak köszöntés kedvéért, fordultam bé az Aszszony Henterné Aszszonyomhoz Kis kapusra [Kv; Mk IX Vall. 177]. 1768: Az mult napokb(an) Zilahra fordultam vala bé [Szilágy-főkeresztúr; WLt Miss. Dobai Sándor lev.].

3. bekanyarodik; a coti; einbiegen. 1763: a' mint az ut meg agazik menvén egyik a kő közü a másik a mint be fordul a' Remetei erdőre az ut [Torockó/Gyertyános; Nyírk XIII. 146].

4. bejön; a veni înăuntru; (herein)kommen. 1758: Lippai Lászlót két, vagy három izben Magyar országról bé fordulván itt(en) Gyéresen látt(am) [Gyéres TA; Born. IX. 41].

beforradt beforrott; inchis, cicatrizat; verwachsen, vernarbt. 1769/1802: egy nyárfában tanáltatott bé forratt kereszt [BSz; JHb LXVII/3. 21].

Szokványos határjelzésként élő nyárfa kérgébe vágott és idővel beforratt, keresztalakú jelre von. megjelölés.

beföldel 1. földdel beborít; a acoperi cu pământ; zuwerfen. 1875 k. Van a' kántori telken egy kő, bálthajtásos pincze, egészen az oldalba bé építve, fejlül bé földelve [Szucság K; RAK 107].

2. elföldel; a îngropa; beisetzen. 1823: láttam . tiszteségesen bé földölve egy koporsot [Dés; DLt].

béfőtt I. mn 1. cukros lével főzött és tartósított; fiert in sirop; eingekocht. 1816: Bé főtt gyümölcsnek valo fedele csészék 1 Rf 40 xr [Kv; Born. IV/41]. 1848: Két üveg főtt Dio nádmézzel 3 fontal 2 rft Megy befőtt két üveggel . 2 rft Baraczk bé főtt két üveggel . 2 rft . Veres Szőlő bé főtt két üveg . 2 rft . Bé főtt Birs alma négy kupás üveg 4 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

2. ~ csiggenye csipkebogyóz; marmeladă de măcieș; Hagebutten-Marmelade. 1838–1845: Hecsepecs és hecsepecs csipkerózsaiz, befőtt csiggenye [E; MNyTK 107. 22 hecsepecs al.].

II. fn főzéssel és cukros lével tartósított gyümölcs; compot; Dunstobst. 1837 be főtnek valo metzett üvegek, két czin és 3 üveg dugokkal [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 10]. 1849: Tizenkét üveg bé főttek [Dés; DLt] | Egy üveg kantába veres szőlőből bé főtt | négy nagy és négy kissebb üveg kanták bé főtnek valok, — hozzá valo öt fedőkkel [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

befőttes 1. befőtt eltevésére/tartására való; pentru dulceață/compot; Einlege-. 1847 6 bé főttes üveg 44 x [Kv; Pk 6]. 1848: Üveg Némük. . Befőttes kanna Nagyobatska 9. Kissebb kanna 5 [Szászkerked K; LLt].

2. ~ *tálacska* befőtt-tálaló; compotieră; Kompottschüssel. 1864 k. befőttös tálacska [Mihálcfa AF; HG br. Gerliczy-lev.].

befőzöttes befőttes; pentru dulceață/compot; Einlege-. 1837 Befőzöttes üveg 4 | Metzett bé főztes üveg dügös (!) üveg 4 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 24, 39].

befúj besúg/árul; a denunța; angeben. 1707 Gubernator Ur(am) kézczzeris veté szememre hogy az Ur őnacscsága udgy hallya, Udvarhelyt meg akarja venni ..., eszt tudo(m) csak azért mondotta, hogy én meg irja(m), és el hitte(m) hogy bizony Pekri Lőrincz Ur(am) futta bé [Gyf; Ap. 6 Lugasi Ferenc Kálnoki Sámuelnéhez].

befungált (be)szolgáló; in funcție; fungierend. 1745: Befungalt Bironak rovása szerint volt repartialva az Falura Flor. Rh. 204 [Dés; DLt Lib. Inventationis].

befúr 1. fúrással be/odarögzít; a fixa prin sfredelire; (hin)einbohren. 1585: A Tablaya sarka el töröt chynalta meg lakatos Istua(m) ... munkayaert hogy be fúrta fiztettem d. 38 [Kv; Szám. 3/XXII. 77]. 1595: az Retezfeet az keo Aito meliekbe be fúrta az lakatos [Kv; i.h. XIII/6. 34].

2. ~ *ja magát* befurakodik/lopakodik; a se furisa; sich einschleichen. 1710: Szebenbe az pestisbe <...> 24 ora latt két háztol 10 em<ber> holt ki ... Kolosvárral két kereskedő Görög titkon bé furta volt magát, azok inficiálták; midőn investigálni kezdetek az Görögöktől Sohult Sem találták [Illyefva Hsz; Ap. 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez]. 1787: Kozma János gondnok panaszolja hogy Kozma Andrásné Léti Kata a templomban illetlenül viseli magát, amennyiben bár mily tele van a pad, be akarja magát furni s lökdösi a szélül ülőket [M.bikal K; RAK 340].

befúrás fúrással való rögzítés; fixare prin sfredelire; Hineinbohrung. 1592: chinaltattunk 2 wy sarkat Azoknak meg chinalassatol, es be chynalassatol keoweokbe be fúrassatol Attünk Lakatos Balintnak f -/35 [Kv; Szám. XIV/5. 28]. 1598: Az haz aytayahoz vettünk egi Zaart d 40. Annak kolchiot es wtkezetit hogy chinalt attünk Vlrich mesternek az be fúrassawal egyetembe f - /50 [Kv; i.h. 7/XVI. 29]. 1673: Czinaltattam ... pincze aytora Vas pantokat sarkokat annak czinalasatol sarkok be furasatol fizettem lakatos Marthonnak f 1 [Kv; i.h. 34/LII. 7].

befurdal befúrogat; a sfredeli; (mehrmals) durchbohren. 1585: Az rostelt a keomiwes hogy be furdalta attünk attol neky f. 0 d 70 [Kv; Szám. 3/XIV. 30].

befurdalás fúrással való berögzítés; fixare prin sfredelire; Hineinbohrung. 1589: A trombitas hazanak chynaltattunk ket kolchot egi sarkot be

fúrdolassaual egietembe attünk Lakatos Balintnak f. - d. 50 [Kv; Szám. 4/IX. 22]. 1590: Az ayto dolga ... Az sarkok be fúrdolassatol es bechinalassatol attünk Lakatos Albertnek d. 35 [Kv; i.h. XIV/4. 15]. 1596: Az bokos Caspar boltia zwksegere vgi mint aytonak tablanak valo sarknak es hewedernek, zegezeonek etc. vettünk ... 6 apro vassot ... d 48 ... Azra valo wasmynek chynalassatol be fúrdalassatol fizetünk f 3 d - [Kv; i.h. 7/II. 26]. 1598: az kemenczere egi vas aytot chinaltattunk, Az fel chinalassatol sarka be furdalassatol fizetünk Lakatos Balint: f - d 25 [Kv. i.h. 7/XVI. 27].

befut 1. beszalad; a fugi in, a intra fugind; hineinlaufen. 1568: Janos sarral ... meg hagította az bornemizane fiat az kissebbiket az syrua be futoth es vg rohantak oztan ky | az Kayantay ember Rea Indul zabo gasparnera hogy wsse, es az kyaltast wgy tezyk az zolgaya vgy fwth be zabo gasparnenak [Kv; Tjk 143, 195]. 1583: halla(m) Az estalloba A' Niegest, es mingiarast be fútek [Kv; i.h. 4/1]. 1585: vrammal wleok vala a' kemencze meget be futa Amy (!) zallonk Az Lazlo lengiel Zolgaia Pal, . fegwert veón le ky futa velle | Barbara Aztalos Imreh Húgha vallia, latom hogy az egyky katoná be futa Az swteo hazba [Kv; Tjk 4/1. 525, 535]. 1592 k. Hogy az Zeretet hallam ugy futek be az Paysos Vid vduarara [UszT]. 1597: el fútamodek előtte Keleme(n), es az Zachí Peter eletire fúta be eleótte [i.h. 12/78]. 1599: az Nyirő legeny be fúta, es hozza ky az Nyirő rudat [Kv; Tjk VI/1. 384]. 1600: mingyarast be futek az pitwarbannis [Kv; i.h. 451] | Gergely be futa az erezbe [UszT 15/142]. 1614: Gabor Azonban az Ven Azzonnyal be fut Jmrephinehez [VLt 53/5267 „L. Bornemizza de Colosvar (23) cubicularius et apparitor” vall.]. 1629: maga chyernatonj be futa az scholaban [Kv; Tjk 30] | latam hogj ot futkaroz vala az Czitko az ucza(n) s annak utanna oztan meg nytak az ajtot s be futa az Cziko Fazakas Martonni [Mv; MvLt 290. 166a]. 1633: ez az fogoli Cassaj Ferencz az Czizmadia Marton fiat megh úte az uczan, es az giermek be futa sirua [Mv; i.h. 130b]. 1697: akkor reggel ki jóvén házambol egj ingb(en) lábravaloba láték ... nagj Tűzett ... bé futván Czizmát rantek az lábomb(a) oda futamodám hogj lássam mi dolog vagyon [Szamosfva K; Ks 90]. 1726: én megijedék s be futék [F.torja Hsz; LLt]. 1762: esni kezdte az eső be futék eő Nga Sajto színye ala [Kóródsztnárton KK; Ks 17. LXXXI. 21].

2. (sietve) bemegy, besiet; a intra (grăbit); hineineilen. 1638: ez az Czakine be futa az varosba(n) [Mv; MvLt 291. 166b].

3. (sebtiben) beutazik, (futólag) belátogat; a face o călătorie (de scurta durată); (flüchtig) un besuchen, bei jm einkehren. 1830: Kispál Ur a' jövő héten be fog jőni egyedül ide bár te is ... bé futnál véllé | Vásárhelyre is fuss bé Lajasház kedvesem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. bemenekül; a se refugia in; hineinflüchten. 1572: Anna Pokos Peterné latta hogy Baniarol be fwtottak volna, fodor ferenchne taplalta gal gelertnet [Kv; TjK III/3. 21]. 1637 egj Moldvay Czigány be futa az mi hazunkba(n), három Czigány eleót, s be rekezdek [Noszoly SzD; Wass 6].

befutamik beiramlik/futamodik; a intra fugind; hineinrennen. 1570: Zeoch Leorincz vallya, hogy Mykor eo az Baranth (!) Jstwan Byro hazaba volna, Azonba Be fwtamyk barath Isthwanne es azt Mongya az Vranak, hamar vram Mert Mind Megh élyk Ith kwn egymast az legenyek, Eo ez vallo ky fwtamot az hazbol [Kv; TjK III/2. 195]. 1572: egi ember . Mond esmet tartozal Bestie kwrwafy Rayta fwtamyk Kelemenre ... Eo valasztig kerte hogy Ne bantana, De hogy Ne(m) hagia volt Beh fwtamyk hogy hirt tegen felesenek [Kv; TjK III/3. 39]. 1573: Nagi fwsteot latot az Darochy Maioraba, Be futamot oda tahat Immar harmada egh az kazal Zenanak meg kerwly az Mayort ... Azomba hogy ky Ieo volt vgi fwtamyk eleh valahonnat Darochynak egy zolgaia Tamas kezd tolwayt kiáltany .. az payta fele fwtamot az legeny [Kv; i.h. 190]. 1582: Rikoltany kezd az Danchak Ianos ... Ala futék hogy kiált vala, be futamek Az Aztalos Imrehne hazához [Kv; TjK 4/1. 10]. 1584: Esmegh Sirny kezd a giermek be futamam, hat az vram eggiet sem zolhat a giermek Rettenetesen Syr [Kv; i.h. 277]. 1590: az al peres az orzagj wtan ram tamada Latam hozam Gonoz zandekiaht be fwtamam Elötte wgian miklosy Janos wdwarara [UszT]. 1600: Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya ..az Zeoreos fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozze [Kv; TjK VI/1. 455]. 1603: Erdely Balinth vallya mikor otthen az zezamokath nezegetnewk vgy futamek az Azzony ember az Ajtora kyaltany kezd, hamar az Jstenert mert am el veztek egy mast, my vgy futamank be | egy Jnas egy darab fawal eginehanj vtetl meghe wte az Azzont, es be futamek [Kv; i.h. 663–4, 675–6]. 1634: lata(m) hogy be futamek Fekete Janos az maga udvarara, es dorongot hoza ki [Mv; MvLt 291. 17a]. 1635: ez az Kóteles Csizmazia peter mondgia, áhá eszes fia hat bozusagomra az ablakom alat eneklez, azonkozben be futamek Zuczy Peti az en kapumo(n), Czizmaszia Peteris utanna [Mv; i.h. 41b].

befutamkodik beiramodik/futamodik; a intra fugind; hineinrennen. 1607: Mikor Zanto Janosnal az Czuna Miklos Jnassa meghe siualkodek, Czuna Miklos Egy Darab faual be futa(m)kodek az Zanto Janos Kapuia(n) [Mv; MvLt 291. 439b].

befutamodik beiramodik; a intra fugind; hineinrennen. 1585: Ilona Zekel marton felesége Jurata fassa est Jeowe harom kattonna az egyk fel foga eleol az ingemet, es en meg zidalmazan (!) wizonttok eo is engemet, mazodzor is azonkeppen, be futamodam az dagazto hazba [Kv; TjK

4/1. 524a]. 1633: Tordai Peter is be futamodek az hazaban, Somliais (!) le ugrek louarol, az szabliaual hogi meghe nem uaghata hozza giaka az ajtoba Tordai Peterhez [Kv; RLt 1]. 1634: fel vgram es be futamodam az hazamba(n) [Mv; MvLt 291. 26a].

befutamtat megfutamtíva bekerget/űz; a alunga fugarind; die Flucht schlagend hineintreiben. 1599: Anna Asszony Weidner Janosne . . vallya ... ky ioének az katonak, fegyuert ne(m) vonanak, Az darabantok is meg be futamtatták öket [Kv; TjK VI/1. 330a].

befutkos ide-odafut; a alerga incolu și încoace; öfters hineinlaufen. 1833: ha az embernek minden folye edgyütt vann, nem kell a határt dolog idején, edgyik földgyéről a másikig bé futkosni, s így az üdött, mely a gazdálkodásban meg betsülhetetlen kints ok nélkül vesztegetni [K; IB Ajtai György szb kezével].

befutott (be)menekült (személy); refugiat; Hineingeflüchteter. 1599 Forgott eo kgmek eleott az Jdegen helyekreol poganisagh eleott be budosotaknak, es be futottaknak dolgok kik keozzeol sokan ... immár eztendeyenel teob vagon, awagy penigh ketteonel awagy haromnalis teob vagon hogi az varoson laknak [Kv; TanJk I/1. 338].

befügg . berug/ékelődik; a se intercala, a pátrunde; sich einkeilen/schieben. 1801 (A határ) a Perositánál kezdődővén a Diálu Mutzi, és Koaszte Perositzi nevezetű Hellynél a Kőrös Vizeig bé függ ... használlyák a Grohotiak [Lunka H; Ks 80. XL. 26].

befüggő ? berugó/ékelődő; care se încadrează, care se pătrunde; sich einschiebend. 1600: Az Feier Nikonak az kett felit az Komlos wezig az Feier Nikoba be fwggo felit, Farkaslaki hatarnak tuttam [UszT 15/108]. 1653: az Sugo Bozza vize fele valo be fwggeo Erdei [Bodza Hsz; EHA]. 1654: A Küküllő fele bé függő réten vulgo lo kert (k) [Bonyha KK; EHA]. 1728: Nagy patakba csapo ut felől be függő köves arok | heveder patakba be függő arok [Liszný Hsz; EHA]. 1729: Értette ē ā Tanu: Ha az említett Zágoni határon ā Boza mezején, vagy arra függő és menő völgyekb(en) ā kik kaszalo helyet birnak, azon helyekre be függő hegyeket, oldalokat és orrokat ā mig kaszalthattyák kaszályáké, és eleitől fogva, ā szerint birtáké és ma is ugy birjáké ? [Hsz; Szentk. vk]. 1765: a Vonosláb mellett bé függő kopotzos oldalatskával [Csávás KK; EHA]. 1777: (A szántóföldet) az föld végén be függő száraz árártol fogva ... ki irtván occupálta [Árapatak Hsz; BLt]. 1840: mentünk az Lisznýai befüggő Erdők Tartományra [Liszný Hsz; EHA]. — L. még: SzO VI, 213, Barabás, SzO 389.

Hn. 1652/1653: nem szabad it sohul az be függokb(en) az szásznak erdőlni [Dálnok Hsz;

EHA] | ne erdeöllyenek az be függőkb(en) [Bodola Hsz; EHA]. 1653: az be fwggeő szelyn [Bodza Hsz; EHA]. 1800: A Sombor Martján a bé függőbe (k) [Bükkszád Hsz; EHA].

befürmöl közöszül vkivel; a se culca cu cineva; beischlafen. 1838–1845: befürmöl: beischlafen (gemein) [MNYTK 107. 13 székelységi szó].

befűt 1. behevít; a încălzi; einheizen, anfeuern. 1754: Keotelweroo Berecht (!) ... hozot oda az kemenche fwteny darab dezkat Zeowenj darabot es fat, egedwlis Be fwteotte az kemenchet Sylwa azalni [Kv; Tjk III/3. 339].

2. ~ neki megparáznít; a poseda o femeie, a avea contact sexual cu o femeie; ficken. 1783: mikor ő Nsga Bagozon lakott, egy Nagy Jankó nevű szeretője lévén Demets Bori beszélt volna, Nem elégszik meg az Exponens Aszszony ő Nsga a' rendin velle, hanem még felyül fordúl, és ugy ül belé mint a' karóba egykor meg kenvén az Aszszony ő Nsgát, erőssen folyt a' vére, mely ... abból eshetett, hogy erőssen bé fűtött neki [Perecsen Sz; IB].

befűtés behevítés; încălzire; Einheizung. 1758: A bé fűtésre nyilo ajto vas pántokon Sorkokon forgo l [Déva; Ks 76 IX. 8.]. 1842: kenyeret sűtvén ... a cseléd kenyeret is az Urakéval egyszerre kellett sűtnöm, a' kementze bé fűttését el nem találva jól, egyik kenyérnek a' feneke kissé lágyan sületlen maradt [Dés; DLt 1452a]. — L. még befűtő I. al.

befűtő I. mn 1. tüzelő; care încălzeste (locuința) fiind alimentat din afară; von außen heizend. 1692: Ebedlő Ház ... vagyon ezen házban paraszt veres kályhából faragott kő labokra kémény allyából be-fűtő hasonló csipkés kemencze [Mezőbodon MT; BK Inv. 8.]. 1758: második házba tanálatik Bé fűtő tüzelő Veres kályhából csinált paraszt kemencze l. A bé fűtésre nyilo ajto vas pántokon Sarkokon forgo l [Déva; Ks 76 IX. 8.].

2. ~ lyuk tüzelőnyílás/száj; gură de încălzire; Heizloch. 1697: Ezen tűzhelyről az kémény fele egy meg bomladozott bé futtő lyuk [O.bretttye H; Born. XXIXa. 2.].

II. fn kályha, tüzelő; sobă; Ofen. 1723: az ház(na)k vagyon festett fenyő fa deszkából álló ajtaja ..., benne egy kis be fűttővel mázos kemencze [Boldogfya H; Born. Vegyes oszt. I. 16. F.].

befűtős tüzelő; cuptor cu alimentare/ încălzire de din afară; von außen heizbarer Feuerherd. 1692: a Puska por törő malomra menő gat mellett vagyon egy kőből felrakot, kő kiminyes, kiminy allyas, be fűtős kő kemencze, ennek sendelyezese jo [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

befűzel fűzfával beültet/szegélyez; a planta sălcii de jur împrejur; mit Weiden umpflanzen.

XIX. sz. kőr.: Beczei rét bé sántzolva fűzelve (k) [M.lapád AF; EHA].

befűzelt fűzfával beültetett/szegélyezett; plantat cu sălcii, plantat de jur împrejur cu sălcii; mit Weiden beumpflanzt. 1805: az Udvarház ... kerítése is drága kert volt, fele része lészáz kertel sasfákba fonva volt bé kerítve, fele része pedig fejül bé fűzelt sántzal és jo tövis kertel [Csekelaka AF; KCsl 16].

bég a basai tisztségnél alacsonyabb rangú török méltóság(név); bei; türkischer Würdenträger niedrigeren Ranges als der Pascha. 1588: Jutta az Ozman Aga Beek (!) embere Mathias deakal [Kv; Szám. 4/III. 8.]. 1595: Ezek az zekerek vittek az 2 fogoly Beket Lippait es Jeneit Vywarba [Kv; i. h. XVI/6. 142.] | Uyúara vittek fogwa az Lippai es Jenei Bekeket [Kv; i. h. XVIIa/6. 94 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Ebedre megh erkezek az Beek veletlen [Kv; i. h. 126/IV. 396]. 1669: Jött a karánsebesi bék és tömösvári pasa emberei (így l) hozzám [AMN 148].

beganyolt egybetakolt; injghebat; zusammengeflickt. 1836: A mi nezi pediglen az edgyik fel szomszed Losonczi János által fel fogott es mostani lako Háza hata megett bé ganyolt kertetskét ... ezen lejendő háznak fel állításával el kellett vén romlani, tehát ... Losontzi János károsadását határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556].

Az itt adott jel-re nézve a MTsz-nek éppen a Déstől északra fekvő Domokosról származó gányol '(össze)takol' és összegányol 'összetakol, összetit, imígy-amígy összerak' adaléka tájékoztat.

begállás elgátolás, gáttal való elrekesztés; stăvilire; Eindämmung. 1801: A Vizen tul levő Malom régi árka bé gátlása [TL].

begerendáz mennyezetgerendázattal ellát; a prevedea cu grinzi de tavan; mit Sturzbalken versehen. 1777: építettett volt egy igen derék jo forma házat pítvarával s kamarájával együt, jól bé gerendázva melynek csak a Szarvazás vala héja [Hosszúaszó KK; BLt 9]. 1840: Alkudtam ide valo Asztalos Kallai Mihállyal hogy ... meg kívánom ... ebedlő hazunkat bé gerendázni azutann ki párkányozni, es alol fellyül bé padimentomozni becsületesen [M.köblös SzD; RLt].

begerendázott mennyezetgerendázattal ellátott; prevázut cu grinzi de tavan; mit Sturzbalken versehen. 1776: Ezen házból ... mentünk egy más bé gerendázott de padlás nélküli valo hibás tapaszu házban [Mezőmehes TA; Wass 2].

begombol gombot gomblyukba őlt; a încheia; zuknöpfen. 1737: az Német az ágj előtt állott s — akkor Gombolta be az Plundráját, s az Leány az ágyban fekütt [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

begörbéd begörbült; indoit; verkrümmt. 1806: Egy 3 eztendős sárgálló szörű bé görbött szarvu Bika [DLt 348 nyomt. kl].

begy 1. az ujjá ~e az ujjhegy húsos része, ujjbegy; buricul degetului; Fingerkuppe. 1763: az ujjamat belé ütven a Cseberben meg kostolám a' szerént az ujjam bégyéről s hát valóságos Bor [Gálva KK; Mk V. VII/1. 39].

2. dív szív; inimă; Herz. Sz: kimondja ami a ~én van kimondja a benne felgyülemlett sérelmeket, panaszt. 1790: erőltettem arrais a Birót hogy félelem nélkül mondja ki a' mi begyén van [Strézakercisora F; TLMiss. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

begyak bedőf; a infige/impunge; hineinstoßen, hineinstecken. 1574: az leany altal fwtot es vgi giakot Be Az ablakon az Nyassal | Keotelwereo Bereczkne Mond oth Im az hitwan vizla leankat meg fogtatta az chisarne, Maga chak Trefaba gyakot volt be az ablakon, Eok penig ne(m) veottek trefara | az Chyzar Antalne Anna Azzon Ewel nagy kialtast tezen az en hazamra hogy wallaky az ew ablakon Nyassal be Jokot (!) volna ... Chyzar Antal kenzergette az Inast, hogy en rea(m) walyon hogy zemewel latta volna hogy en Altal Jttetem volna az Ablakot nyassal | Az ablakon valaky ketzter Be giak egi Niassal ki Megien az Ayton hogi lassa ky legien az ... zinte Azkor gyakot be ketzter az Keotelwereo Bereczk leanya Kys Anna [Kv; Tjk III/3. 329–330]. 1591 Zoldi Georg' . vallia mezitelen zabliaual megh aluan az Aitot, haromzoris giakot be zablaiaual [Kv; Tjk V/1. 170]. 1598: Baka Ferencz az Pazthor Jstwan ablakon ketztere, Awagy haromzoris gyaka be zablyaua [Kv; i.h. 252]. 1631: Böruej ki mene az ajto(n), egi hegies tört ranta s be gjaka az aiton [Mv; MvLt 290. 49a].

begyakdos bedőfköd/dőfdős; a infige/impunge intruna; öfters hineinstecken. 1574: Be Ieot az Eleso (!) hazba chisar Antal Inassa. Es mondot (!) Eonekj My dolog hogi az my ablakwnkon Be giakdosnak [Kv; Tjk III/3. 329]. 1600: mikor az kapw keozze be futa az dardaert Lazlo kewesben mult hogy eotetis Atal nem eoteotte az dardawal Azonban vgy kezde a darabontokhoz gjakdosny Lazlo gyaka pedig az megh holt legentis vgyan Lazlo gjaka a'ky most halo zamban fezkiz Balas penigh ... ott forgott az dardaua, es gjakdosot be az darabantok keozze [Kv; Tjk VI/1. 455].

begyakuldozik bedőfköd/dőfdős; a tot infige/impunge intruna; öfters hineinstoßen, hineinstecken. 1632: mys monar Giörgiel futottunk utannunk (!), hogj oltalmazzuk, s hat immar gjakuldoznak be ereössen [Mv; MvLt 290. 70a].

begyavult begyógyult; vindecat, cicatrizat; ver-narbt, zugeheilt. 1870: Az Hatulso jobb lábaban az Térdén fejül találatott egy kívülről bé gyavult seb [Marossztkirály MT; Berz. Fasc. 72].

begyepesedik befűvesedik/füvedzik, begyepedzik; a se acoperi cu iarbă; vergrasen. 1823: sem regibb sem ujjabb Sir helyly nem láttzatott a'

Föld egyenes sima lévén egészszen be pásintozva gypepesedve [Dés; DLt].

begyepül gyeprübe vesz, gyeprüvel/sővénykerítéssel körülkerít; a imprejmuu cu gard viu; umhegen, mit Hag einzäunen. 1746: Tudja é a Tanu hogy azon helyly tiszta valóságos Nyomásb(an) lett volna, és volt é olyan törvényes kert körüllette, a millyent az Articulur ir, hogy az Marha bé ne mehessen ..., vagy pedig törvényes Gyeprü nem volt hanem hól tökékel, hól Aggal volt bé gyeprübe? [Szentegyed SzD; Wass 6 vk]. 1751: az Erdőszeg nevezetű helyben lévő kaszáló hely ... igen félen való helyben vagyon ..., még mikor sokszor begyepültük volna is, tudom' hogy olyyankor is a szénákban elégszer kart tettek [Koronka MT; Told. 14/48].

begyepültet gyeprübe vétet, gyeprüvel/sővénykerítéssel körülkerített; a dispune să fie imprejmuit cu gard viu; umhegen lassen. 1754: A kérdésben forgo Majorház nevű Tanorokat ... Also Mihályné Asz(sz)onyom ... Husvét táján gyeprültette bé ... azon gyeprünek elhányása Husvét előtt egy néhány napokkal volt [Gálva KK; Ks 66. 44. 17a]. 1764/1766: az Hangos Nevű helység a Karátsonfalvi közönséges Falu helyéből és Foldéből Faggattatott fel Szőlőnek s ott ami ara valo volt már be is gyeprültetett és építetett [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1778: Falu szükségire hagyott tilalmas Erdőt Ngod predáltatá-el onnan csináltatván, s gyeprültetvén-bé Ngod Kaszáló Rettyeit [Msz; i.h. 3a]. 1786: ezen ... Szőlők földét elsőben néhai Pungratz György ur ő Nga fogta irtotta vágta ki Nagy erdőből s be is gyeprültette s ültet(tet)te is volt Szőlő fakkal [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

begyepültetés gyeprübe vétetés, gyeprüvel/sővénykerítéssel való körülkerítettetés; imprejmuire cu gard viu; Umhegung. 1754: azon Tanorok bé gyeprültetésé(ne)k az el hányásig még esztendeje bé nem tölt volt [Gálva KK; Ks 66. 44. 17a].

begyepültetett gyeprübe vétetett, gyeprüvel/sővénykerítéssel bekerített; imprejmuu cu gard viu; umhegen lassen. 1754: az egész falu azon Majorház nevű helyre petsétell ki hivatattván az ottan bé gyeprültetett Alsoné Asz(sz)onyom Tanorokjához; a melly körül lévő gyeprütis ... közönségesen el hánták [Gálva KK; Ks 66. 44. 17a].

begyin- 1. bölény-

begyúr 1. gyúrással begyömöszöl/gyömköd; a indesa; stampfen. 1825: Mikor a' kömény virágozik aztis szedjenek 's a' Felesége gyurja bé viznek: kömény magvatis felesen szedjenek | Rosa bimbot szárazszanak etzetnek. Rosát soval gyurjanak bé viznek [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

2. ~ja magát dív begyurakodik, beerőszakolja magát; a se viri, a se bága cu orice chip; sich

(her/hin)eindrängen. 1839: itten mindegyik Erdő Pásztornak akarja magát bé gyurni [Zágor KK; Pf].

begyűjt 1. (hívással) egybegyűjt; a convoca; zussammenruen. 1570: Az Ispital dolgat es az Nagy Vraim dolgat, es az Quartarol es egieb dolgokat eo kmekek halazottak eztennapra akkor eo kme Byro Ismet eo kmekek warasul giwche Be, es mindenekreol akkor vegezny Akarnak [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1571 Eleozor . mykoron Byro vram az Zaz vramat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl fogwa egy oraiglan fely Nem leone, hane(m) az vtan Erkeznek mykor az orah ely teolt volna, Tyz penzt vegenek rayta Zemel walogatasnelkwl, ha penigh hon lewen vgian azon oranak ely Theolte wtan sem Akarna Jeony d 25 vegenek rayta kedwezes nelkwl | Vegezetre eo k. varosul keryk azon Byro vramat eo keget hogi az Jeowendeo kedre gywche beh eo kegelmeket az zaz vramat, Mert kywaltkeppen valo dolgok vagnak kyk varos zwkseget nezyk Eo k. vegezny akarnak rola [Kv; i.h. 31a, 35b]. 1575: My azyrth Engedelmese lywin az Nagod para(n)cziolattyanak el mene(n)k Symo(n)telkyre^a az hataros szomszedokat be gwtwyn ... [JHbK XIX/24. — *BN]. 1579: Az Mezarosok ... czeheket be gywtwe(n) egy massal zolwan el tekellat akarattiokat Akor meg Ielenchyek [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1582: Attam markos Gergell'nek hog' az Varost be Gywtotte f d 10 [Kv; Szám. 3/VIII. 28]. 1589/XVII. sz. eleje: Az Ceh Mesterek tartozzanak minden holnaponkent az Cehet bę giwtetni [Kv; KvLt Céhir. II KómcArt. 23]. 1589: Maglari Thamas varos akarattiabul eleozor meg tilta az hatart egy forintba(n), de miel hogi a'ual igen keüesett gondolnak vala megh ugy giwte be az varost az biro vgj tolta megh Varos akarattiabul vizontagh 12 forintal [Szu; UszT]. 1591 Biro vra(m) husvet vtan valo zeredara az varost be giwicze es akkoron akarnak eo kegmek ez dologh feleol zollanj [Kv; TanJk I/1. 161]. 1597 mikor Marthon vram begywtotte volt az atyafiakat, enis ot walek [Kv; TanJk VI/1. 57]. 1599: Biro vram amelj napra az Vraim az dolog vezezesiert be akarja gyeoteny, akkorra eo kme mindem rendbely mester embereket certifiáltasson, hogy sohowa ez Varosrol el ne mennyenek hanem honn maradgyanak [Kv; i.h. 332]. 1620: Hagiot Biro vram az Varost be giwtwe(n) hogi az mostani Fejervari Generalis Gwiesben reank f 800. Summat imponaltak ., vetettek eo kglmek adot Egj vonasra f. 1 [Kv; i.h. II/1. 293]. 1657 Nemzetes Barczai György Ur(am) Tiztartója Törunt igirt Nyolczad napra az Görögnek. az nolczad nap Elő jöwén, az Ur(aim) Tiztartója losadibol mégh ennelis töb Embereket be Gyűjtven, azkoris protestált [Lozsád H; BK Misc. 1143].

2. (hívással) egybegyűjtet; a dispune sã fie convocat; versammeln lassen. 1694: Lörönczi Boldisar lejendő Inassa begyűjtven az Cehet, töt le d 24 [Kv; AsztCJk 18].

3. beszéd; a stringe; einsammeln. 1595: Tyúkmonjat vöttem ... En magam attam, az mellyet be gyütettem volt p(ro) d 4 1/2 . Attak Tyúkmonnyot d 6 1/2 [Kv; Szám. XVI/6. 205–6 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

begyűjtés 1. (hívással való) egybegyűjtés; convocare; Versammlung. 1574: Meg Ertettek eo k. Byro vra(m) által az May Bey (!) gywtesnek okat [Kv; TanJk V/3. 104b]. 1578: Miert hogy penig az dolog teoweo nap feokeppen az vasarnap az be gywtesre ige(n) karos, kewannyak eo kegmek, hogy egy alkoholatosb napot valasztana, az be gywtesre [Kv; i.h. 166a]. 1585: az be gywtesnek feó oka nem egieb volt, hanem az teorweny reól irot Articulusoknak el olvasasa [Kv; i.h. I/1. 9]. 1589/XVII. sz. eleje: Az Ceh Mesterek tartozzanak minden holnaponkent az Cehet bę giwtetni ... Ha peniglen az Ceh mesterek az be giwttest valamely holnapban el halgatnak, eleőszeör egy forintal, masodczor két forintal, harmadczor penig negy forintal bwntettessenek [Kv; KómcArt. 23]. 1590: Megh ertettek eo kmekek varosul a' be gywtesnek első ratioiat melj illet Byro valasztast [Kv; TanJk I/1. 149]. 1592: waros be giwtesetöl az zolganak f — d 10 [Kv; Szám. XIV/5. 193]. 1595: 31 Decemb(ris) Attam Balogh Tamasnak, hogy az Zaz W. be gyűtesere Cedulat hordozat d 10 [Kv; i.h. XVIa/6. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Megh ertettek eo kmekek biro vramtol az be gyeotesnek okat [Kv; TanJk I/1. 331]. 1604: az mostanj bé gyewjtesen eo kegielmek varosul vonas igazgatokat rendellienek [Kv; i.h. 465].

2. (széna)felgyűjtés; strinsul finului; Heumachen. 1588: Exitus ... Az Kiraly Rethy kazaltatasat be gywtesset kyleon tudwa(n) megh, teolt f. 35/41 [Kv; Szám. 4/II. 11].

begyűjtéspénz a céh-egybegyűjtés díja; bani pentru convocarea breslei; Zunft-Versammlungsgeld. 1702: jártatott Táblát az B: Céh jelen létben az Apánk Ur(am) eő kegye az Koonya Janos Mester be állasa alkalmatosságával adott is be gyűjtés pénst d 24 Ugyan ekkor be is iratodott az neve is [Kv; AsztCJk 51].

begyűjtet (hívással) egybegyűjtet; a dispune sã fie convocat; versammeln lassen. 1578: Meg ertettek eő kegmek egez varasul my okon gywtette volt be eo kegmeket biro vram [Kv; TanJk V/3. 177a]. 1579: Meg ertettek eo kegmek egez varasul az okat kikert eo kme Byro vram, eo kegmeket egez varasul mostan be gywtette [Kv; i.h. 186a]. 1601 Az Kamara Jspansagnak gondviselele valasztasat halaztiak eo kmekek az Jeowendeo keozelbik be gyeolesnek napiaigh, mindazaltal biro Vram amikor begyeoteti az Jdes Vraim akkor zolianak eo kmekek feleolte ky lenne elege dendeo es illendeo annak gondwiseslere [Kv; i.h. I/1. 377]. 1603: az Ides vramban gywtessenek be tizen hatig Awagy huzigh valot, es az njolcz oztoso vramnak egyenleo Akaratbol Jrianak Arti-

culusokat [Kv; i.h. 436]. 1621 Biro vram az Jdes vrainba(n) szamoson giwtessen be, es eo kglmek elejeken adua(n), mit kellessek czielekednj eo kglmek megh lattiak [Kv; i.h. II/1. 236].

begyűjtő-pénz a cég-egybegyűjtés díja; bani pentru convocarea breslei; Zunft-Versammlungsgeld. 1718: Kövendi Ur(am) .. Inassá(na)k rosz maga viselése miatt gyűttetvén Céhet a Ceh rendi szerént adot be gyűjtő pénst d: 12 ... Szabo György Ur(am) inassa ... gyűttetvén Céhet adott bé gyűtő pénst d 24 [Kv; AsztCjk 102].

begyűjtött 1. felgyűjtött; colectat; zusammengetragen. 1595: Vgian ezen arruban penig volt az Szena fwben valo begiwtet Szakas zenis [Kv; Szám. XIII/6. 21].

2. beszedett; strins; eingesammelt/getrieben. 1809: ezen zabot ... a Possessoroktól bé gyűjtett 12 xrokbol valo fundusbol vásárlotta [Szászújós SzD; Bet. 1 Balogh Ferenc Vajna Istvánhoz].

begyűl 1. összegyűl; a se aduna; sich ansammeln. 1575: Myert hogi fogiatkozás leot az Kiral Retiben honnat az fyeedelmnek zwkseger zena Takartatot .. az zigetekben Talalny valamit aztis kazalyak meg Ahoz minden fertaliokbol zakastazon byro vra(m) es egywnnet Maszunatis gywlyén Be az zena [Kv; TanJk V/3. 125b]. 1774: mennyi gyűl bé afféle bor nem tudom ... ennek előtte tudom hogy két száz veder bégyűlt [Szentdemeter U; LLt Vall. 242]. 1775: eo Nagyságának gyűl bé Al Gyogyrol ennyi takarmánya [Renget H; JHb LXXI/3. 381]. 1796 k.: Penzt az egész telen igen keveset gyűthettem ... mostis szintelen tsak gyűlöget ezen a Regeni Sokadalmon be fog gyűlni minden féle adosság jo renden [Banyica K; IB Gombos István lev.]. 1809: a mi Esztendei Vám gyűl bé belölle rá lehet vetni Circit. 250 vékára minden féle gabonábolegybe gyűjtve [Csicsógyörgyvá SzD; Ks 76. 56. Conscr. 15]. 1825: Sokadalmok és Héti Vásárok curen jóvedelmei A' két országos Sokodalomból gyűlt bé juxta contra quetantiam (!) 3 Rf 63 [Szt; Borb. I].

2. (hívásra) egybegyűl; a se aduna (fiind chemați); (auf Ruf) sich versammeln. 1570: Oculi Vosar napra Az zaaz vraym varasul Be giwlwen vegeztek ezt ... [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1581 Karachyon eleot Zamadas vtana hogy az zam weoweo vrain Lazlo vram hazahoz be gyultenek volna. Keolt akoron Az vrainmra, ket wersbe. f. 4 d. 60 [Kv; Szám. 3/IV 5]. 1582: Aminemeo Egienetlenseg indult volt Andras kowach es Mihál kowach kezoet, be gywlenk czechwl ... es Annyera vegheoz vittwk vala Immar keozteok a bekességet hogy mind az ket felnek be weottwk kezeket [Kv; TjK 4/1. 89]. 1586: Azon Napra, had gywlnenek be az Ideos vrain es | Vegeztek egyenlo voxal, hogy ennek Vthanna Az zamwetelnek Seriessenek el olwasasara Karachon eleot harmad Nappal be gywlyenek [Kv; i.h. 557, TanJk I/1. 38]. 1589/ XVll. sz. eleje: mikoron ez mi Tanacz hazunkban

keőssegiunknek dolgainak igazgatasara be giuluen, le wltwnk volna, ez Tekintetes ferfiak^a ... Keómiues mesterek ... kóniörgenek nekwnk illienkeppen^b [Kv; KvLt Céhir. II. KómCART. 1. — ^aKöv. a név szerinti fels., ill. ^ba kérés]. 1642: az eo Nga Vrnk paranczolattira holnap utan szeredan Desre kell be gyulnunk Banfi ura(mma)l egyut [Tötör SzD; Ks 42. C. 30]. 1655/1754 k. Ha más Városról ide Legény jó, avagy innét mégyen ... Müvet akarván azért kerestetni ... az Atya Mester is hivattya egyik bé-járo Mestert és a' Dékánt, és minek utánna bé-gyulnek, tégye le a mü keresésért d. 14 | a Czehnek miatta kellekik bé gyulni [Kv; AsztCjk 8, 17–8]. 1797: a mikoris bé gyulvén a 'Széket tarto falusiak, Nika Morár edgy Potrát le tett [Fárpás F; TL].

3. összeül; a se intruni; sich versammeln, zusammentreten. 1573: Azert ezt en Nem varhatom mygh az Byrak Be gywlnék az kerdeore Mert az Meszsze leszen [Kv TjK III/3. 182]. 1784: Még az ürmös borokat nem küldettem bé a Vármegye tiszteinek, ... és már mig bé nem gyűl a Tábla, nem küldem hiába mert szélyvel vagynak [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.]. 1808 a Deliberatumat ujra Jtelet alá botsátván megint bé gyűltünk ezen Pernek Novum mellett léjendő el látására [Asz; Borb. II].

4. egybegyűl, bejön/foly (jövedelem); (despre venit) a intra; einlaufen/gehen. 1774: Menes tartásból Lovak, Paripák, Kantzák el adásából mi gyűlt bé s ki vette kezéhez, vgy Bitang lovakkól is? [KS gub-i vk]. 1777/1780: A Dézmabéli Proventus az Esztendőnek bővsége vagy Szükségihez képest, holl nevekedik, holl száll a medius Numerust vévén fel mindazáltal, gyűl bé Esztendő által Buza Gelin(arum) Cir. 60. Zab (Gelinarum Cir.) 20. Tsős Törökbuza Cub 25. Kender Gelin(arum) 10. Barány és Ketsze Gido Nro 10 [Alparét SzD; JHbK LII/3]. 1876: Gondnok ... a kamat hátrálékosokat napoztassa meg, s ha így sem gyűl bé a szükséges összeg, felhatalmaztatik ... száz osztr. ért. forint felvételére [M.bikal K; RAK 329].

begyűlekezik egybegyűlekezik; a se aduna; sich versammeln. 1803: béis gyulekezek az Ecclésia maga Templomáb(a), vagyis Orátoriumotskájáb(a) [Szőkefva KK; UnVJk].

begyűlendő egybegyűlő, befolyó; care urmează să intre; einkommend. 1861: A' bégyűlendő segedelem october közzepéig bé küldendő [Gyalu K; RAK 62 esp-i rend. kiv.].

begyűlés egybegyűlés; adunare, intrunire; Versammlung. 1586: Az eo voxok Az volt, hogy Jdeos vrainnak be gyulesere halazza mas czech Napiglan | valtigh keonyeorgek a leghenyert a czeba(n) voxot sem Attam megh veretesere | Az Czehben soka(n) kertwk hogy Az Ideos vrain be gywlesere halaggyon [Kv; TjK 4/1. 555–6]. 1600 Myert hogy az mostany sok Nyawaliak, es keoleomb fele sok zeoksegek kewannjak azt hogy mikor az

varosson az chedula be gyeolesnek okayert Jar, hogy feyenkent ez hazban valasztott vrain indifferenter be Ieolienek es egyenleo voxbol legyen minden deliberatioiok ..., tehát egyczery be nem Jeoweteliert eotwen penzt vehessenek raytok, es affele penz itt fen az pesselben gyeotessek [Kv; TanJk I/1. 356]. 1602: Az zamweweo vrainmis az be gyewlest ne halogassak hanem menteol hamareb gyewlyenek eoze, es vegezzek el az Zamadokkal dolgokat [Kv; i.h. 410]. 1710: Die 13 July solennis Bé Gyűlése lévén az B. Céh(ne)k az fenn meg irt büntetést Bagyoni János Ur(am) meg attá fl: 1 [Kv; AsztCJk 77].

begyűléspénz a céh-egybegyűjtés díja; bani pentru convocarea breslei; Zunft-Versammlungsgeld. 1702: Die 20 Febr. ... Céhet gyűttetven Regeni Iános Ur(am) tött le be gyűlés Péniszt d. 12 [Kv; AsztCJk 47].

begyűlhet egybegyűlhet; a se putea întruni; sich versammeln können. 1580: Ezeket ... megh mah penigh aggya ertesekre hogy Reggel Ideye(n) be gywlhessen eo kegmeik [Kv; TanJk V/3. 223a].

begyűlő befolyó/jövő; care urmează să intre; einkommend. 1862 a' hivek adakozásából begyűlő segedelmet kérem a' köz sinatra elhozni [Gyalu K; RAK 70].

begyűlt befolyt/jött; intrat, adunat; eingegangen/gelaufen. 1850: az Ecclesiák a bé gyűlt alamisnát potolják az Ekklesiák saját jövedelmeikből is [Nagykapus K; RAK rend. kiv.].

behadaz befelé hadonászik/csapkod; a lovi in repetate rinduri din afară înăuntru; nach innen herumslagen. 1632: az ket katona ... az ablakot mind be szaggata az mezitelen kardal igen hadaz be az ablakon | Azuta(n) oztá(n) hogj be rekezteők Zakmari Palt az ablakonis erőssen hadazot be Erdeli Mihok az mezitelen karddal [Mv; MvLt. 290. 78a, 79a].

behág bemászik; a intra cățărindu-se; (hin)-einklettern/schlüpfen. 1569: kerdy oth ez Cristina Azzyont, hogy voltale ma az en hazamba, es mond Cristina En ne(m) voltam, Esmet mond Kore Janosne, bezeg voltal Es masúnat hagtal be [Kv; Tjk 246]. 1570: eleozer Be hagnak az Besterchey Georgh kertebe az vtan az chynady Tamaseba onnath hagnak ez vallok kertebe [Kv; Tjk III/2. 72]. 1572: Eccher estwe hogi az ayton be Nem Mehetek hatwl hagtak beh oda [Kv; Tjk III/3. 33]. 1574: keztek haigalny egy kertbeol Reayok az zaz legeniek. Eleozer egi varga fia hogot ky keozykbe Ieot es meg kemlette eoket az esmet Be hagot az kertbe [Kv; i.h. 355]. 1579: Az Napon az chery Calastromban eg ablakot rakatatom be mert azon haktanak be Torbonczat es assot loptanak ki onnet [Kv; Szám. I/XVIII. 14]. 1586: mikor eyel eoriznenek, vgy hagot volna be egy kowach legenniel az zabo Andras keort-

welliere [Kv; Tjk 4/1. 577]. 1592: (Lukach, az inas) azt mongia volt, hogi ha be ne(m) bochatana az ablakonnis be hagna reia [Kv; Tjk V/1. 200–1]. 1597: ez az Eotwes fogoly leginy nem tudom ha az kertreol hagot volt be vagi honnan, megj nyta mingiarast az Kadasne aytaiat, be mene egienes-se(n) | hogi az zoba aitaia(n) be nem mehete az ablakra kerüle, ot haga be sokaig mülata otbe(n) | Aha vgimond be hagtal wolt az Chizar Peterne kertibe(n) almat loptal monda az giermek bezzeg be hagtam wolt almatis hozta(m) de miert vetetek be az sewwegemet, en be hagtam erette [Kv; i.h. 106, 117, VI/1. 20]. 1600: be ne(m) mehetenk kwleömbe(n) hane(m) az kapu sarkan hagtak be s wgy nitottak nagy nehezen az kaput [UszT 15/121]. 1632: Boros Istua(n) a kapunis be akar vala hagni, de nem haghata hanem haniota esek [Mv; MvLt 290. 83a]. 1637 hatul be hagot a kerten a borbeli Legenj oda Teőreők Janosnehoz egi nehaniszor [Mv; i.h. 291. 89a]. 1639 Zy Martonne ... monda hogy miert hagtatok az mas ember gjüpiien be ... szerreöl szerre koborlottatok az mas ember szeőlegett [Mv; i.h. 180a]. 1656: Szappan utsza feleöl a kerten be hágá(n)k az ajtot onnan nyttak még, onnat mentwnk be [Kv; CartTr II, 1017]. 1689: Gáspár látván, a várast mind el fogia a tűz ő be ment s a mű szállásunkkon, az ablakon laitrán be hagot s ugy hordot a pinzébe fegyvert s egyebet a mivel bírt [Ap. 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. 1767: mikoron a' kerten bé hágat én .. az utzán voltam, s hogy bé hága a kerten tsak hirtelen nagy lármát ütöttek belől [Illyésfa Sz; Bfr 45/9] (Fereztz Lórintz) a Ház végén lévő Sövényen bútt bé a' hijjuba, onnan a' pitvarba, de a Ház ajtó is bé lévén zárva bé nem jöhetett, hanem ott ahol bé hágott volt, ismét viszsza ment [Szász-sztiván KK; BK]. 1812: 'A melly ajton a' kertben bé hágtam ugyan ottam hágtam ki is [Déva; Ks 119f] | midőn a kis palota ablakán bé akarna hágni edj köre felhágván az le törött [Héderfája KK; IB].

behajgál behajítgat; a azvirli in; (hin)einwerfen. 1584: Az zayra tekintek ky, hat Georgfalwy sigmond zolgstol igen haigal be A Nierges Mathe hazaba A Mate zolgaiays ky haita [Kv; Tjk 4/1. 295]. 1590: lattam hogj az vczarol haygaltak be az kapun [Kv; Tjk VI/1. 3]. 1600: Boytos Boldisar bolondos volt az vtzara ky futot ablakokon be haygalt [Kv; Tjk VI/1. 462]. 1610: jeott hazamra Zatalokan (!) a kapumhoz, ott hagigalt be ram [UszT 30. — *Zetelaka U]. 1648: ki mene az szeőleők keőzwl, ugi hanigalta(na)k be [Kv; Tjk VIII/4. 313].

behajít 1. bedob/lök; a arunca in; (hin)einwerfen. 1597: Nenem hoza egi arany gywreot eleombe, kiwel kenal wala hogi el wegie(m) de hogi el nem akarom venny az mellelmebe az ingemen be hagyta, en fogam es el hagytam az gywrewt [Kv; Tjk VI/1. 59–61]. 1637: egi kor latam hogj be haita az az Olah Istua(n) az kapun, ezt az

fogalj fazakas legent hasba(n) talala s ki futa utanna [Mv; MvLt 291. 102b]. 1760: Szabaszalai István vram .. ugy hanyitott be az Udvarára hozzája egy kövel, hogy mindgyárt meg holt volna, ha találta volna [Szépenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk]. 1775: Győrffi Pista követ véven fel az Utrol két izben is be akarta hajtítani [Berekeresztúr MT; Bet. 7]. 1779: Varga Péter egy nagy karoval bé hajitta a Birora, de nem ökl(mé)t hanem az ötsemet találta [uo.; i.h. 6]. 2. (vmít nekihajítva) betör/zúz; a sparge (azvir-lind ceva in); einwerfen/schlagen. 1598: hogi az varos hazanal .. az ablakot be hagítottak volt, Ismegh meg chinaltattuk fizetünk Teolcheres Janosnak f — d 86 [Kv; Szám. 7/XVI. 49].

behajlik 1. a se apleca înăuntru; einbiegen. 1570: Esthwe Nyolchorakor, Lattha, az legent ky az Marhat ely lopta volt, hogy a Kalmar Andras-ne Kamarayaba Be haylot volt hozzá, Es oth Sokaigh Tanaczkoztak egy massal [Kv; TjK III/2. 66]. 1634: latam hogy egy Ember oda jöue az kapumra, és be hayla, de nem tuthatam kiczioda [Mv; MvLt 291. 3b].

2. begörbül/horpad; a se încovoia; sich (ver-)krümmen. 1630: mutatnak ennekem is akkor az menieczkenek az testet s az minemü farczontia szokot lenni, embernek azt latam hogj ugjan horgason be hajlot vala [Mv; i.h. 290. 220]. 1752: a' minapis a' borból elfojt, mert egy donga fa bé hajolván mellette ki szivargott [Szentdemeter U; Ks 83].

behajt 1. beteler; a mina in; eintreiben. 1570: Bestie kwrwafy Myert haytot (!) be az Dyznokat hogy jth agion veritek | latta egy Lo Bwdosik volt az filey^a hataron, Azonba Menth oda az Zylwasy Imre kenezze be haytotta az faluba az Mezeorel az lowat [Kv; TjK III/2. 111, 174a, TanJk V/3. 9b. — ^aA.füle TA]. 1574: (A hentelerek) tartozanak az marhat hízlalt barmot is az varas zwksegere be haytani es az Mezarzerekre be wagni [Kv; TanJk V/3. 141a]. 1594: asz marhat be haytottam vala [Dés; DLt 246]. 1600: az Lokodiak Telekfaluaiak fizettek az paztornak hogy ha barmok oda fele megje(n) megh tericzek hogy oda ne mennie(n) be ne hajcziai [UszT 15/99]. 1670: mikor immar az marhat be kellett uolna hajtano(m) az Varosra be haitam [i.h. 4/9a]. 1629: kiattam nekiek, hogj bocsassak be az Czitkot ..., s ki jöuenek hogj be haiczak, de az Cziko az mezöre futa ki eleöttük s azuta(n) onnat haitak be mind anniostol [Mv; MvLt 290. 164a]. 1676: ha kinek az eő kereskedesekhez oly el adó marhája volna, hajcsa be es ott adgyak el nekiek [BesztLtMiss. 45/1676 a fej. a besz-t-i főbíróhoz.]. 1703: az ókrököt bé hajtották az porgolát kapun [Vadad MT; EHA]. 1807: a Kis György és Kis István ókreket, a Kis Csatonaban levő Törökbuzak között valo szantatlan földekre bé-hajtották 's ott etették étzaka a Törökbuzát-is rontották. mű onnan bé-hajtottuk [Koronka MT; Told. 10]. 1820: a Del el következven ... ugy beszéltek edgyütt hogy az egesz

Csordát hajtanák bé az Olt vize mellé dérelni, s itatni [Frákos U; Falujk 103 Barabás Áron pap-not. kezével]. 1831: midőn valami két tulka-kot a' Rosa hegy alá nem tudom kihez bé hajtatunk volna énis mindenütt gazdámval ... voltam [Dés; DLt 332. 15]. 1849: bé hajtonak oda egy Kantzát és 3 Csikot s valami szamorakot [Héjjasfva NK; CsZ].

2. (el)hajt; a mina; (weg)treiben. 1722: mikor a marháit több marhákkal más sok Urakéval ide bé hajtották vala Gyergyóba annyira el eheztek hitvankoztak vala még az mig ide hajtották hogy elig tántorognak vala el [Szárhegy Cs; LLt]. 1738: 100. örög Juhott, 15. Tehenet aproval nagyal edgyütt hajtottunk bé Havasalföldib(e) az denominalt Boer házához [Szentpéterfva H; Szer.].

3. (tilalmasból) zálogként elhajt; a lua de pri-pas; (aus der Hegeweide als Pfand) wegtreiben. 1570: Az Tehen Barmot es Jwhot Az ky karba talal haycha ba (!) es vegie meg karat Rayta [Kv; TanJk V/3. 9b]. 1574: mykor altal Jwt az lw Ide erked fele tahat az erkedyek be haytottak az tekey lowakat [Erked K; LLt FF. 29]. 1578: Amy penig illety az haytast, wegeztek eo kegmek, hogy az mely barmot tyalmasbol be haytanak az zolgak es paztor nelkw talalliak ot, negy negy penczt vegienek eyel, nappal penig ket ket penczt [Kv; TanJk V/3. 168b]. 1588: Ez el mult napon vasarnap geureug (?)^a Tiwadar es Peter zidal-mazni kezdenek hogy ne hayczam az keolesreol be az marhat azomba nekem tamadanak fegyweres kezzel | Sombori Lazlo Vram ... Az biraianak meg hatta hogy ha az eo Jobagi barma rea megyen^b be hayczia de azert alattomba ell boczyassa, ha az myenket .. meg kaphattak hat Somborra haycziai | az tilalmasbol az karrol be haytam valami barmokath be rekeztem, hon nem letemben fel keolth Nilas Tiwadar .. ereowel ell boczyatta az marhat kit az karrol haytotta(m) vala be [Zsák-fva Sz; WLt. — ^aAz egykorú másolatban: Goreog. ^bAz erdőre]. 1589: Mykoron Gyulaj Pal. Dyznayat be hajtottúk valla, Koltottúk az Nemes vrainkra, es Zolga Byrora Kyk elot az Dyznokat ky Attúk es P(ro)testaltúk, hogy Teobe Reyaya ne hajchya Mert ha teobbe Reya haytya Mind le veretywk [Kv; Szám. 4/XII. 15]. 1590: Az el múlth 1589 eztendóbelj eőszel perlenk my Vaghasiak Sikeő-falúiakkal valamj baro(m) be haytas felől, mikor be haytottak barmai(n)koth mene(n)k vtannok, keríwk ki Sikeofalúiaktol teórwenre kezesre [UszT]. 1592: (A földet) eo soha nem tudgia tilalmasnak

. Barmotis nem tudom hogy onnat be hajtottak volna [Szásznyfres SzD; Ks 35. V. 12]. 1592/1593: azon az viz folias haniason bizuast etettewnk, de azon kwéol nem mertwk barmúnkat bochatanj Dees fele, mert be hajtottak volna [Décse SzD; Ks] | dillet ott az Zent Benedeki barom, de be nem hajtottak rolla [Szásznyfres SzD; Ks 35. V. 12]. 1594: Buda János Vayda Antal eokrith haytotta Volt be asz Ritbeol es addigh perleod-tenek hogy Vgyan Vayda Antalt el Jre Buda Janos az perrel asz Deesy Byro eleoth es oth sza-kada Vighe az Pernek [Dés; DLt 246]. 1596:

Latam hogy az Zalasdi Danyel Vra(m) zena fyueben valanak az hat eökre, Barrabas Lúkachot el kyldé hogy be haicha hogy izi uala az Kis hidnal latam hogy nagj Peter ... el vette elölle az eökreket [UszT 11/3] | Zekel Andrast es Istüan Deakot az Loas legenyekeket külte Biro W. hogy az idegen Baranyokat be haiczak az Varos hatararol. Mentenek Kaiantoig és ot fel kerestek, ... be is haitottak [Kv; Szám. XXI/6. 8]. 1600: legeny ne(m) io helen iarz, mert ez Farkaslaky hatar, de meéghis temagadat ne(m) bantlak, minthogy Palfalui wagy, de az marhat be haitom [UszT 15/105] | Az honnet az diznoth bé haitottak, soha nem tudom hogy Atthiai ember birt volna ott, hane(m) mindenkor Ienlakinak^a tutta(m) [i.h. 272 „Zekely Pal Waralliy Lofö” (35) vall. — *Enlaka U] | kedre reggelre tartozzanak arra a' helyre a' honnat az <t az> marhat be haitottatok volt, mert a' Notariust oda vizzu <k es> ot felettetwnk [i.h. 15/17 „Nagy Keleme(n) Hermanj” vall.]. 1606: az farczadjak diznaiokath ... Innet orozhegkek be haitottak es eökis meg dezmalltak [i.h. 20/169 „Pal balint jlke” lib.” (32) vall. — *Ulke U] | otth teön Illjen vegezest ha barmunkot be haitthiak azon napon Erteswnkre aggjak | ha remetebe marefalj^a marhat be haitnak ottis ugjan azon birsaga legjen ezis lon az wegezesbe hogy ha olj kaart nem tenne az marha vgjan be se haiczak [i.h. 20/90 „Lado Ferencz Remetej” (50) jb vall. — *Márefva U]. 1677: ha ualaki marhaja penig altal menie(n) az tilalmasra ..., az az ember akinek kart tenne bé haitona, menien oda az marhas ember kenallja magh az három falu^a törüenie szerent az kett penzel [Msz; Törzs. — *Bálintfva, Madaras és Szentlászló MT]. 1625: nem tudgiuk Miczoda helirol haitottatok be^a [UszT 109a. — *Ti. az ökröket]. 1629: az honnet az Johokott be haytottak ... [Egerpatak Hsz; BLt]. 1638: Szeöcz Istua(n) Urammal kimenenk hogj eökreöket hajczunk be latok ot az Eökreöket, s hajtani kezdöék [Mv; MvLt 291. 150b]. 1668: Azon Esten mikorn be hajtottak a' Városi Czordat Hajdu Miklos hozzám jöve monda jere ki Biro Ur(am) mert hajtyuk az Városi czordat [Kézdisztlélek Hsz; Bogáts 6]. 1675: Volt nekem is két ökre de minek Utanna az Salibul bé hajtottak volna azon egész ókór Csordat, sok bajoskodással Czegeb(en) ... esküvem viszsza egyiket [Újfalú (Teremi) KK; Wass 2]. 1678: Vásárhelyi marhákot hajtottanak vala bé Desi Janosni [Kézdívasárhely; Bogáts 7]. 1726: a két lovamot eresztettem az temetőben, az honnét is az szölb(e) menven be hajtották Hadnagy Károly Samuel Uramhoz; ő kglméhez menven reménkettem hogy boczássa ell; és látasson kárt meg fizetem [Ne; Ks 92]. 1730: a' Tehenét a' tilalmasbúl bé akarta hajtani | a tilalmasbúl bé hajtotta a Keczi Sigmund Ur(am) ökreit [Türe K; Told. 28]. 1747: Makraj István Uram az maga tselédgjével hajtotta bé azan hat ökröket [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 6]. 1744: Maga Eltető Vr(am) és Tseléde szokta hajtani bé a Marhákot bátor nyomásba lett légyen is a' vetése [Szentegyed

SzD; Wass 6] | az inobediensek marháját az udvarba bé hajtassa [Déva; Ks 78. IX. 1]. 1745/1760: valamihelyt az Naznánfalviaknak marhájak azon Berekbe ment mindjárt bé hajtották Kisfaludra^a, s keményen meg büntettek [Berz. 17b. — *Náznánfva és Kisfalud MT]. 1747: Csordájokot bé hajtotta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1749: Tiszti szerént tselekedte az Inctus hogy bé hajtotta az nevezett berbécseket [Torda; Tjk III. 254]. 1753: az határ Pásztor Koszte Inon bé akarván hajtani az ökröket Vlád Juon meg nem atta magát [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9]. 1756: Lovai a' Törökbuzák között szabadason jártanak, s mint hogy határ Pásztor vagyok bé hajtottam volna őket, de nem mértem, mert ha bé hajtottam is, ki eresztették [Galac BN; WLt]. 1758: negyven kilencz szarvas marháit ... bé hajtották [Ditró; EHA]. 1763: midőn Nyárban fel szabadult a tolló szüntelen hajtatta bé az marhát belölle [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1768: Sztan Inonau vont a D(omi)nalis Biro ... égy Panyván lévő ökre mért, melyet be hajtatt volt, 1 kupa Pállinkat [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] | Drágus Márkully a Falu Tó hidján a Csován tull talalt valami ökrököt hajtani kezdi a Falu felé ... holott Iosi ... azt mondja: Bátya ne hajtsd bé ezen Marhákot ihol adunk Zállogot, ket Vas Villát, s egy Szürt ... Kérlek a Nagyobb Istenre Bátya ne hajtsd bé, add ki, mert meg pirongat Uram ha bé hajtod [Mezőmadaras MT; BK]. 1769: midőn az ökrököt fekvő helyekből el hajtottuk volna étetni, mingyárt ránk jüvenek a Határ pasztorok s eleget kerők őket hogy ne hajsák bé ..., de ugyan tsak bé hajták | mikor bé hajtottak volt nagyobb részét a Falu ökreinek innmár a buza Határban nem volt másnak buzája hanem az Ur Exclja földin voltak még künn a kalongyák nem is lehetett volna bé hajtani onnan az ökrököt [Bögöz U; IB]. 1782: találván azon Posta Rét nevezetű kaszáloinkban Tizenhat számból álló Also Suki ökröket, azokat bé hajtattuk, kiknek ki Váltására hajto pénz meg fizetése mellett erőltettük ... azon Also Suki Lakosokat [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 56] | a Dominalis Biro erdeit Ngodnak hatalmason élni kíványta Szánnyát az Udvarba be hajtani akarom ... magát opponálni, resistálni nem irtozt, mondván hogy én az eő Szánnyát be nem hajtam, mert eő nem enged, magom erre azt mondtam hogy bé ha tsak ott életemnek vége nem szakad, mert esküvésem tartya [Baca SzD; GyL]. 1796: Mikor a Tilalmasból Marhájokat bé hajtattak ottan ottan erővel elvették mint Nevezetesen egykoron az én Törökbuzámat is meg éven a marhájok az Udvaromról meg odták el hajtattak s máigis karb(an) maradtam [Fodorháza K; RLt]. 1807: láttom a Tavasz félt hogy az Határ Pásztor ... bé hajtotta négy ökröt [Koronka MT; Told. 10]. 1805: egy tsoport marha be harapozván a Koronkai Határba ... ő Nsga erdejibe, az Határ Pasztorok bé akarták volna hajtani [Ákosfva MT; Told. 45]. 1818: Juhakatis bé hajtatt [M. Iráta: KLev.]. 1822: a' Kozárváriak is behajtottak osztán

a' Désiekéta [Dés; DLt az 1823. évi darabok között. — a' Ti. marháit]. 1828: a' Mazaristyából két bornyát bé hajtották [M.köblös SzD; Bet. 3]. 1847: az ökreket mind bé hajtották [KLev.].

4. becsap/üz; a goni in; (hin)eintreiben. 1629: a Biro Uram szolgálja ... hayta be az eökreöket az tilalmasba(n) [Mv; MvLt 290. 169a].

5. (szolgálatra) berendel; a chema la serviciu; (her/hinein)beordern. 1771 a szolgáló embereket bé hajtsák tóstént [Majos MT; Told. 26/9]. 1794: Azon Szivágyi^a Embereket hogy a Bort vígyék bé hajtottam két egész nap itt heverének de az esső mindég esvén ... tsak nem volt mod benne [Szilágycséh; IB Fogarasi István lev. — a' Szivágy Sz].

6. jövedelmet hajt/hoz, jövedelmez; a aduce venit; eintragen, Nutzen bringen. 1772: Ha egész tökéletes állapatra fel állitattathatik az malom ... 900 véka elegyes Gabonát be hajt [Szászfenes K; BethlenKt Mikos conscr.] | Ezen Malom ... Esztendő alatt béhajt mindenestől edgyüt elegy Gabonát Cub. circ. 70 vagy 80 [Tasnád Sz; i.h.]. 1775/1781 Azt is az öreg emberektől hallottak, hogy az utrizált Nagy Almási arany Bányák sok pénzt hajtottanak bé [Renget H; JHb LXXI/3. 372]. 1784: a Juhok ... sajnálottam el senyvedni engedni, gondolván hogy a Gyapjakkal meg fizetik, amint eddigis mind gyapjakkal mint bárányokkal, mind pedig téj némű gyujteményekkel szép pénzt hajttanak bé [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.]. 1806: mind egy akár Csán akár Rűts maradgyon kéznél mindenik pénzt hajt bé [Mv; Ks 101 Thuróczy Károly lev.].

behajt² 1. ts is behajft/dob; a arunca in; hineinwerfen. 1810: egy jó darab kövel bé hajtja az Udvarára | bé hajtotta a' követ bé esik a kő [Dés; DLt 96/1811]. 1838—1845: Papik félgömbre kiesztérgált erős fagócs, mit rézsutosan álló körül vastag kurtá botokkal ütnek ki a benlevő játszó, s a kün bizonyos távolra állók az alatt ezt behajtani ügyekeznek " [MNYTK 107 papik al.].

2. (vmit nekihajtvá) betör/zúz; a sparge (azvirlind ceva in); hineinschlagen. 1584: El Mene egy estwe az Tarsom, Janos, es kesen leowe megh, Az Ablakot be haita egy keowel hogy meg Nem Nittatom vala neky [Kv; Tjk 4/1. 335].

behajtandó (tilalmasból) zálogba elhajtandó; de luat ca zalog; was aus der Hegeweide als Pfand einzutreiben ist. 1671 (A határpásztorok) praetendallják azt, hogy kár tevéő tilalmas helyről bé haytando marhajt az Incta potentiose el vötte volna [Kv; Tjk VIII/11. 114]. 1821 midőn Zselér Juon á Petri Háza iránt voltam a be hajtando Marhakkal a Falu Közönséges Utzáján — Ki Csődüle az egész falu [Noszolyi SzD; Macskási lt Noszolyi cs.].

behajtás 1. (háziállatnak tilalmasból való) begofása; luare ca zalog; Vieheintrieb (aus der

Hegeweide). 1581 Az Monostory vcza chiordayat az monostoriak be haytottak, Biro vra(m) eo kegme lattassa megh, honnat leot Az behaytas, ha az my hatarunkbol haytottak be, legia(n) gongioak eo kegmekek rolla, es keressek meg Az vrokot felölle [Kv; TanJk V/3. 242a]. 1589: Mykoron Gyulaj Pal. Dyznayat be hajtottuk valla, ... Az dyznoknak Be haytassaert, attünk az Jobaginknak f. 1 [Kv; Szám. 4/XII. 15]. 1600: vargias falua az Almasiakkal perelnek vala tw kegtek eleot valamý marhának be haitasj felöl, egy Erdeoból kit az vargiasiak eoueknek vallanak vala az Almasiakis eoueknek [Vargyas U; UszT 15/15]. 1604: mind az tiz diznoknak be haitasaert kwleon kwleon az kis hatalomnak terhen vadnak [i.h. 18/59—60]. 1625: ha io okat nem adhattia, az be haitasert az nagý hatalomnak terhe(n) vagio(n) erette [i.h. 109a]. 1686: Citaltatam teórúenyhez az J birott ut falut ..., hogy

Juhaymott keczekekel es czapokkal edgyar(an)tt ... Karacsonfalua es Almas fele fordulo hatarbol . . . potentia mediante be haytottak; az mely marhakot hayto penzig lejs bwntettek. Azt kéuanom azért hogy a Juhaym be haytasaert ut falu minor potentia(n) az megh irt marhak(na)k beczwjén convincaltassanak [Usz; Törzs]. 1775 Mikor Czintos Ferenczet bé hajtották szánuyával s Marhaival a Bodokiak . . . mind ketten tugjuk bé hajtásokot, de hunnat nem tugjuk [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. 1782: Sáfányos Palko Gáborral valami marha bé hajtás iránt egybe szollalkozván szörnű részeg Léven s belém bojtorkodván Kéntelenségből két izbé rá üttem [Koronka MT; Told. 3a. 1780—1789. VI]. 1791 Fel adván a' Magistratusban a' két Hátár Járo, hogy a' Szénát hordo Marhas Emberek Marhájokat szabadon bocsátván igen sok károkat téznek, ketten pedig meg-örizésére, és a kárbán tanáltatott marháknak bé-hajtására nem elégségesek [Kv; TanJk 54]. 1797 Azon helya a' honnan bé akarták hajtani a' Marhakat már régen fel szabadult volt még a behajtás előtt három héttel s a Juhok is szabadon jártak [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 hh.]. 1815 ezen rendtelenségek, melyek az Haza világos Törvénye ellen imit amott bé tsusztanak jövendőre nézve el távoztassanak ennek utánna a' Marhák bé hajtásáért, többet mint a Haza Törvényében meg vagyon határozva az azon Törvényben ki szabott büntetés alatt kérni, és venni senki se merészelyen [Kv; DLt 361 nyomt. gub-i rend.].

2. beistállózás/telelés; tineria animalelor in grajd; Aufstallen des Viehes. 1831 A Dregán Vonutz Feleségének le betegedése késő őszszel esett, tavaly a Guja bé hajtása előtt | Dregán Vonutz-nának le betegedése tavaly késő őszszel esett a Gujának Jászolyra lett bé hajtása előtt [Dés; DLt 332b].

behajtat 1. (tilalmasból) zálogként elhajtat; a dispune să fie luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand wegtreiben lassen. 1591 A myert penig be haytattam^a, oka ez hogj hatalmasul szep uirag-

zo buzaban eorzeotte ne(m) csak éczér ne(m) csak ketszér hane(m) sokszor ugj esetek réa es ugj hozattam be, mykor szalogot adot el boczattam [UszT. — *A szarvasmarhák]. 1596: Az Varalliaj hatarbol haitatta be Tegzes Janos az Keleme(n) Istua(n) eokreit [i.h. 11/49]. 1625 Vagi magad haitottad, Vagi massal haitattad be az en marhai-mott [i.h. 109a]. 1711 Lázár Ferencz ura(m) be hajtatta vala a maga udvarába azon ökröt [Alfalu Cs; WLt]. 1751/1753: egyebűnnen nekünk nyom-másbol Marháinkat nem hajtatta bé eő Nagysága [Koronka MT; Told. 78]. 1755: Papoltz ... actualis usussa birodalmába volt a nevezett helyek-(ne)k mint önnön maga határának és .. az Pákéi Erdőlők vono marháját is bé-hajtatta [Hsz; SzentkGy.]. 1770: ez mai napon az egész csordánkat bé hajtatta Lendvai Vram Radnotra [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál lev.].

2. betétel; a mina in; eintreiben. 1755: Marus Vásárhelyre Virágnapi Sokadalomkor 14. darab-ból álló Bérés ökröt bé hajtata eő Nsga [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

3. (kocsit, szekeret vhová) betérttet; a dispune să fie cîrmit (un car, o trăsură) spre; (Fuhrwerk) einlenken lassen. 1794: mikor Csernátóni Antal Ur estve fele ő Nagyságához hajtattott bé az udvara-ba akkor mondá nekem a Falus biro: Né a Bika megyen [Udvarfva MT; Told. 42/13].

4. felhajtát, beszedet; a dispune să fie strîns; einsammeln/einnehmen lassen. 1871 a gondnok-nak kötelességévé tétetik, hogy a híveket a temp-lom előtt szokott módon megállítván, a bérhor-dás napjának kitűzéséről értekezzék s akkor, t.i. a kitűzött napon minden kalangyás bért behajtas-son ugyanaznap hordassa be a papnak még kün lévő gabonáját s az ekkla rozsát [M.bikal K; Rak 293].

behajtás 1. (tilalmasból) zálogba elhajtás; luare ca zalog; Vieheintrieb zum Pfand (aus der Hegeweide). 1798: hallottam a Tartsaiak(na)k két Bornyaiknak az Mlgs Földös Uram Udvarában lett bé hajtásokat [Nemeszsuk K; SLt Vegyes perir.].

2. '?' XVIII. sz. eleje: Kolosvárá t lovaim bé hajtásáért flor. 1 d. 2 [Kutyíva AF; Törzs].

behajtathat beszedethet/szolgáltathat; a putea dispune să fie strîns; einsammeln lassen können. 1735: a Culinarekot most szedik mihent be haj-tathatom mindgyart meg tudgya Ngd [Imecsfa Hsz; Ap. Imecs Antal Apor Péterhez].

behajtatik 1. (tilalmasból) zálogként behajtatik; a fi luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand eingetriben werden. 1791 senki-is a' maga Nyil-lyán kívül más Nyillyába szabadon az Ökreit ne ereszsze mert ha más Nyillyában tanáltatik legot-tan bé-hajtatik [Kv; TanJk 54]. 1792: bé hajtat-tak azon ökreik [Déva; Ks 73. 74. VII. 98]. 1811 Azon bitang bornyú bodorogván az Hidegvízi Határon egy tilalmas kaszálóból hajtattott-bé [DLt 723 nyomt. kl].

2. behajtódik/terelődik; a fi minat; eingetrie-ben werden. 1810: Tehén s Bornyu Csorda oda bé hajtattott [Dés; DLt 82].

behajtatott (tilalmasból) zálogba elhajtattott; luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand eingetriben. 1768: Szemleltuk vgyan azon behaj-tattott Nagy Szürke kantzát hogy az Isaké lett volna ... rá eskünni nem bátorokdtunk [Páké Hsz; SzentkGy].

behajtatattat (tilalmasból) zálogként elhajtát; a dispune să fie luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand wegtreiben lassen. 1692: mely serteseket harmad ideje a Királyhalmi Tisztarto bé hajtott ... az harhám allyából ... hajtatta bé ... másnap menten ki adá azon bé hajtott serteseket az Ugraiak(na)k [Ugra NK; Ks 67. 46. 21]. 1763: Molnár János Uram ő kgime 15. darabból allo nagy Marhajakat a meg nevezett Borlyaszia-knak a F. Ilasvai határból be hajtattatta [Bsz; TKl].

behajtatattik (tilalmasból) zálogba behajtódik; a fi luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand eingetriben werden. 1754: Martsinán Demeter ... es ... Vlád Juon egj mással Vonokodván ugj menetenk volt az ökrök a' Földnek a' másik Végre az honnon el Vétetődtek s bé hajtattattak az Vdvarb(a) [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11].

behajthat 1. a putea intra cu căruța; einfah-ren können. 1766: oly szoros ez a' két Ház között valo Vdvar, hogj ha ez két felé szakaszatnék, és kerteltetnék, tsak egj Hordotska Borátis egjik Gazda maga Pintzéjébe nem vihetné szekérrel ... annyival inkább szénával s szalmájáb(an) lévő Gabonával szekerit ottan bé nem hajthatná [Torda; TJk V. 327].

2. behozhat, jövedelmezhet; a putea aduce venit; eintragen können, Gewinn abgeben können. 1774: A Hegyen lévő külső Fogadois bé hajthat minden Esztendőben Negyedfél Száz Forintot töb-bet ha Bort jot tesznek [Mocs K; KS Conscrip-50-1].

behajtó I. mn (tilalmasból zálogba) elhajtó; care ia ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand wegtreibend. 1648: az szeker szena es eokeor be hajto emberekis certicalattate eo kgme teorueny-re [Fejérd K; Ks 101].

II. *fn* 1. mező/erdőpásztor, táj hajtó; paznic de cîmp; Treiber, Heger. 1718: az Deszméri legényt ... az marhák bé hajtoji verték meg [Györgyfa K; JHBk LI. 10]. 1771: Zálaggal kénálta két versennis a' behajtokot [Vadad MT; VK]. 1810: ezen hajtopénznek csekély volta aztis okozza, hogy még bé hajtokra sem tehet az Ember szert, ezen kívül az illy alkalmatosságokban valo szol-gálatra sem igen bátorokdnak magokat réa venni a miatt hogy néha meg is támadtattnak [H; Ks 117 Vegyes ir.].

2. ~ pénz (marha-behajtasért járó) büntetés-pénz, mező/erdőőri díj, táj hajtopénz; taxá plătita paz-

nicului pentru mînarea vitelor luate ca zalog; (für Vieheintrieb gezahltes) Hegergeld. 1714: el vitték 3ram marhainkat Erőszakason hatarunkrol s nem az ország Articulusa szerent veszik rajtak az be hajto pénzt hanem 3ram 3ram penzel agravallyak az be hajtot marhat [Martinesd H; BK sub nro 261].

A II. 1. alá tartozó három adalék közül a két első vonatkozik hatik alkalmi, nem szegődéses (be)hajtókra is.

behajtódik behajtatik; a fi minat; eingetrieben werden. 1831 a' midőn a ménés be hajtodat az városban el tévejedet az uttzákon [Dés; DLt 1095].

behajtogat (tilalmasból) zalogba el-elhajt, el-hajtogat; a lua mereu ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand nach und nach wegtreiben. 1715: Hallottam hogy a Gyogjiak ezekről az helljekről az előtt bé hajtogaták és regget(t)ék az Ponoriak Marhájakat [Bucsum TA; WH]. 1744: Eltető Ur(am) hajtogatta a' Marhákot be | Éltető Uram Marháinkat .. Sokat Sanyargatta, bé hajtogatta [Szentegyed SzD; Wass 6] | Azon földről ki hajtogatta bé a Marhákot, s magánál meddig tartotta ...? [Dob.; i.h. vk]. 1810: Fula Ilia ... a maga Szénáját és gabonáját bé nem hordatván Onnot erőszakoson az Falusi Marhákot bé hajtogatta [Sóakna MT; Born. G. IX. 4].

behajtogatás (tilalmasból) zalogba be-behajítás, elhajtogatás; luare ca zalog; Vieheintrieb als Pfand (aus der Hegeweide). 1723: a Maros szeki Kakasdi határban bé szaladott marhájok(na)k ottan ottan valo be hajtogatások [Told. 76]. 1829: A mi ezen Legelőből a Colonosok marháit el-tiltását, abból valo be hajtogatásokat és pénzel lett büntetéseket illeti .. a' közönséges Legelővel elégedjenek meg [K; SLt Vegyes perir.].

behajtott (tilalmasból) zalogba elhajtott; luat ca zalog; (aus der Hegeweide) als Pfand eingetrieben. 1650: egikor megh halla(m) hogi megh holt az szekely peter be hajtot kancza lovaj kozul egyik [Uszt 8/64. 65b]. 1674: Péter Miklost citattuk hogy a Mezeo pásztoroktól kár téveo helyről bé hajtott marhákot el veott [Kv; Szám. 34. L. 4]. 1759: egy alkalmatossággal valami Juhok a' Groff Vram eo Nga szénájára menvén, Tisztarto Vram azokat bé hajtotta, és Törvényt tétetvén réájok ... Száz husz Juh maradt ott a bé hajtott Juhokból [Marosludas TA; TKI]. 1768: Felszegi László Uram kiáltá hogy mennének az korcsomán bé hajtott ökrökhez [Melegföldvár SzD; Born. VI. 6]. 1778/1813: vagyon egy Akolly, az kárból bé hajtott Marhák rekesztésire készítve [Balázsháza Sz; JHb LXX/6. 26].

behalad bemegy; a intra; hineingehen. 1768: be haladot a hazaban [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7]. 1874: Csipkés Albert Ur .. az Uttzán majd minden tíz lépésnyire meg állott és mint ha valamely Edictumot publicalt volna teli torokkal ugy

annyira kiábálta: Fodor Mihály Schelma Huncfut demonstrált Szamár hogy az egész uttza tsudájára gyűlt, e' pedig mind így tartott míg Házához bé halodat [Torda; TLt Praes. ir. ad 136].

behány 1. bedobál; a arunca in; (hin)einwerfen. 1573: Minekwtanna ely temetek volna Molnar Boldysarnet, oda hazához gjwitek volt az atthiafiak . Es a my haz keozbely Marhaia Marat volt az felseo kis hazban hantak be, Es hogi be zegeztek Aytaiat az kwichian Nem alhatnak volt megh ky tartna [Kv; Tjk III/3. 72]. 1595: vagy ket sakot hanyanak be a fiammal Baljatal [Uszt 10/40]. 1650: az szavatt (!) be hantak volt az socz miklos kertib(e) [Semjénfva U; Uszt 8/64. 68g]. 1694: az Kemenczebe fat szoktak be hanni, kinekis vagot fa tarto helyeskejeis va(gyo)n [Kövár; JHb Inv.]. 1746: midőn Etedi Miklos maga rekeszben lévő Sertessinek egy néhány Csős Török buzát vitt és az rekeszb(e) be hánta a Zilai Vr(am) Joszágán lévő szabad Sertesek meg halva(n) az Etedi rekeszib(en) lévő Sertessinek be adott Török buza(na)k portzogatásit oda mentenek és .. egyiket Etedi Miklos . meg ütötte [Torda; Tjk III. 101]. 1822: Levelét a' kosár körtvéjél vettem, vgyan nagyon megszurta az orát Mathé Uramnak hogy meg irtam hogy a Baratzkott hogy küldötte, én mostis azt Irom hogy .. maga bé hánya valami igen apro körtvét tizenkettő vala nagyobb ezis tsak bé lévén hánnya összeve romlott [Mv; IB gr. Korda Anna lev.].

2. beszór/takar; a presära/acoperi; bestreuen. 1829: a' kő mellé hánt föld azon modon ujj gyes földdel lévén bé hánva [Csókfvá MT; TSB 24].

3. (földet) hánnya) betölt/temet; a umple; zuschütten. 1598: Kadas Janos vallja ... zilagj Jstwan ... monda hogy eo Ahoz leott à kj az kwat hanta be [Kv; Tjk V/1. 232]. 1650: Egy Kenderasztato asot Thomat be hantak Teolteottek Eyel hatalmassul [Madéfa Cs; Eszt-Mk]. 1725: mint hogy nem a régi árkon akarták le vinni a vizet, néki ment és ... bé hánvótván él rontotta [Türe K; Told. 28]. 1776: ő Nsga ... az embereinek meg parantsolá hogy erő szakkal ne tselekedgyék hogy azon Santzot bé hannyák [Marossztygyörgy MT; MkG 26. 5/4].

4. befelé hány; a arunca inăuntru; hineinwerfen. 1629: en szenat veők oda ... az hazhoz megh monda(m) hogj az ajton be haniom az szenat ne bancza az kaput, de az katoná ki vaga az kaput s ugj menenk be rajta [Mv; MvLt 290. 175b].

beharangoz 1. harangszóval be/egybegyűjt; a chema prin sunetul clopotului; zusammenläuten. 1581 A harangozónak 4 keobeol Buzat Attunk zolgalatjaert hogy Az zaz embereket* be harangozta attunk erete Teze(n) f 8 d. 75 [Kv; Szám. 3/IV. 8. — *Értsd: centumvireket]. 1582: wettünk Az harangozónak 4 kóboll Bwzatt, hogy Esztendeik Az sas wraimnutt (!) be harangozta tezen f. 6 d. 20 [Kv; i.h. 3/VII. 15]. 1597: Az harangozo tizte hogi az zaz raymat (!)* be harangozak,

es az Innepekre valo harangozasert vettünk 2 keobel búzat f 3 d 40 — [i.h. — *Tollhiba *urajmal* h.].

2. (istentiszteletre) harmadikat (utolsót) harangoz; a tragea clopotele a treia (ultima) oară pentru slujbă; das dritte (letzte) Mal mit der Glocke (zum Gottesdienst) läuten. 1799: rövid üdön bé harangozván Templomba mentünk [Berz. 9. Fasc. 74].

beharangozás begyűjtő harangozás (istentiszteletre/gyűlésre egybegyűjtés céljából való harangozás); tragerea clopotelor (pentru a chema pe oameni la serviciul divin sau la adunare); Läuten (zum Gottesdienst oder zur Versammlung). 1595: vettünk az Innepeknék es az zaz vraymnek (!) Ezttendeo által valo beharangozásaert 4 cub buzat ... f. 8/ — [Kv; Szám. XIII/6. 40]. 1597: Vettünk az Zaz vraymnek be harangozásaert es az Innepekre valo harangozasokert 2 keobeol búzat p(er) f 3 d 40 [Kv; i.h. 7/III. 35]. 1599: vettünk az harangozo tiztre, es az Innepek (így!) zaz embereknék beharangozassara 4 cub buzat fl. 8/80 [Kv; i.h. 8/XVI. 37].

beharapódzás (más birtokába foglalással való) befelé terjeszkedés, belekapdosás; intrare în pământul altuia (în scopul de a-și lărgi proprietatea); Hinübergreifen (in fremden Besitz). 1803: a' Gyitroiak ... sokat foglaltak el a' Toplitzai határból; de hogj az ő bé harapozások meddig terjedt légyen ... bizonyosan nem tudom [Várhegy Cs; Born. Xvc. 1] | Szebenbe mentem volt a' Remeteiektől és Gyitraiaktól szenvedett sok rendbéli oknelkül valo vexáltatásunk orvosoltatása iránt panasza: ekkor egj darabotska idejig meg szüntek volt ugyan az ide valo bé harapózástól; de az után ujjabb erővel megint hozzá fogtak [Toplica MT; i.h. Xvc. 1/31]. 1806: ő Excellentiája Tisztjeinek a ... Groffné Asszony ő Nagysága helyére valo bé harapózások abból következett hogj az akkori Tiszt nem tudta hogj miben légyen azon hely állapota [Erdősztyörgy MT; WH]. 1811: Mü ugyan többed Magunkal ezen Erdőt meg járok ... Az Almás felől valo bé harapódzást ... 100 Szekér jo tüzi és egyéb haszonra is fordítható fára betsültük [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1855: sok bé harapozás van a Jozságbá [Tataresd H; Bet. 4 Ribitzey Antal lev.].

beharapódzik 1. (más birtokában foglalással) befelé terjeszkedik, beljebb-beljebb kapdos; a intra în pământul altuia (cu scopul să-l includă în proprietatea sa); hinübergreifen (in einen fremden Besitz). 1760: magunkis látjuk azt hogj a Ribitzieiek igen bé harapoztanak a' Vákaiak Határakban [Zsunk H; TL]. 1800: a Török Buza földes nyilas Gazdák, a Kaszálóba esztendőnként, a Szántással bé harapozván, el foglaltanak volt [Backamadaras MT; Hr 1/40]. 1803: a' közelebb mult 1802dik Esztendőttől fogva ... mitsoda nevezetű Faluk mitsoda nevezetű helyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai határba? [Gysz; Born. Xvc] | azon helyet mais a Gyitraiak birják,

's ezt foglalták el elébb a Toplitzai határból a' Gyergyó székbeliak: az után késő időig nem harapoztak osztán bellyebb ... a' Remeteieiek valami öt vagy hat esztendőttől fogva kezdenek hovatovább inkább inkább bé harapozni [Toplica MT; i.h. Xvc, 1/35]. 1805: melly porondozásb(an) az ott biro birtokosok ... bé harapoztak a' nap nyugat felől valo berekb(en), úgy napkelet felől valo végeib(en) a' Városébann [Dés; DLt 1825. év al.]. 1807: Ezen Faluk között Mellyik, Mennyire, Mikor és hol harapozott bé a Jegenyei Határba? [K; KmULev. 2] | a' Pányikiak, Bedetsiek es Oláh Nádasiai harapodztanak be a' Jegenyei Határban* | Ugy tudom, hogj a' Pányikiak, Oláh-Nádasiai és Bedetsiek harapoztanak bé a' régi Meták szerint a' Jegenyei Határban ... azon Nagy darab Territoriumot tsak bitangban tartanákb | A Pányikiak, Oláh Nádasiai, és Bedetsiek harapoztak bé Jegenyei határba [Körösfő K; i.h. — *Georgius Korpos (88) jb vall. Steph. Antal (75) jb vall.]. 1813: az Exponens Groffné Asszony ezen felyül szomszédolt Fogásába bé harapozni azt nevezetesebben irtani, Senki se engette meg, De a fogás idején szép fiatalos Erdő volt, már most amint látom igen el hordották belőle a fákat és fiatalokat | (A) Nagy és ép Erdő ... azolta le vágattatott Kozma Kosztán által s ugyan amint meg tetszik ezen Fogásba is bé harapozott [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9]. 1828: a Bogátsi falu közönsége ... a' Bogátsi Határ Szélben a' Szeles és Nagy Udvarnak tetőn lévő Bokros helyekben bé harapozván sokat foglaltanak el, és azt használják [Szék SzD; EHA].

2. (vhová legelészve) belekap, belegel; (vitele) pasc în hotarul altuia; grasend hineinbeihen. 1805: egy tsoport marha bé harapozván a Koronkai Határba ő Nsaga erdejibe, az Határ Pásztorok bé akarták volna hajtani [Ákosfva MT; Told. 45].

3. beüt, lábra kap; a se räspindi; aufkommen, überhandnehmen. 1801: több efféle le irhatatlan rosz következesek bé harapozván Czehunkb(a) [Kv; AsztCLev.].

beharapódzott beütött, lábra kapott; räspindit; aufkommen, überhandgenommen. 1829: a' mészárosok által ki vágandó marháknak mostan beharapadtak ... nyavallájokat a' vago marhákat vizsgáló ki rendelt helybéli Commissariusok voltaképpen nem esmérhetik [Dés; DLt 569].

beharapózás 1. beharapódzás

behárongat (földdel) behúzogát/töltöget; a umple; mit Erde auffüllen, zudecken. 1790: marhájakkal az Balaiak* tapatták, rontották, a mint intéztük vagy két helyt tám kapával is az Balai szomszédak bé hárongatták az Sántzat [LLt 10/2. *Bala MT].

behasad betörik/zúzódik; a se sparge; einbrechen. 1762: az Ádam Czigányné Fejét Török

Mihály úté meg jó darab fával mint egy kert karo, mely miatt bé is hasadott az Ádám Czigányné Feje. Nem tudom hogy semmi okot szolgáltatott volna Ádám Czigányné arra senkinek hogy Török Mihály bé törje a Fejét [Balavásár KK; Ks 17. LXXXI. 13]. 1776: Vojvod Gligorás mingyárt vgy meg ütette Főben Triff Lukát, hogy a Feje bé hasadott [K; Born. VI. 44 vk]. 1800 Ngöd Koka György nevű kotsissa úgy ütötte Főben az Exponenst, hogy a Feje hátul bé hasadt, a vére el lepte [Mv; Born. XXXIX. 53 instr.]. 1802: Forró Lajos ... alig lépett kettőt nyomban találta a' Vasvillás kotsissa B. Bánfi Pál Ur eő Nagyságának, s olyant ütött edgyet réa ha kalapja nem akadalyoztatta volna az ütés sebességét ketté esett volna a' feje, tsak ugyan igyis bé hasadott a' feje 's a vér ellepte tsontorkázva ment haza [Mv; Born. XXXIX. 53 „Susanna Venus (19) cons. Jacobi Schreiber cauponis” vall.] | (Forró Lajost) úgy meg ütötte . eő Nagyságának kocsissa egy vasvillával főbe hogy ha nagy dubicza kalapja nem lett volna nem tsak három ujnyi szélességre hasodatt volna bé hanem egészszen [Mv; i.h. Daniel Virág (17) nb togatus vall.].

behasingál behasogat/zúz; a crăpa, a sparge; einspalten. 1832: fejét bé-hasingálta [K; KLev. 8].

behasít betör/zúz; a sparge; einbrechen, einspalten. 1796: Gitzi Josi Czigány ... egy Czigány Legénynek ok nélkül a Fejét bé hasította [Mocs K; Eszt-Mk]. 1845: oroszba (!) Agyon ütött egy kövel mely Fejemett tsontig béhasította [Dés; DLt 1083].

behasítás berepesztés; crăpare; Spalt, Riß. 1832: panasztam .. egy butyikos bottal feje behasítását [Dés; DLt 258].

behat *átv* is behatol; a intra/pătrunde (cu forță); eindringen. 1553 k.: Mikor János király^a felderült volna ... látá azt: hogy ... immár ide Erdélybe is behatott vala a Luther Márton reformált tudománya egy Johannes Huntherus nevű deák, ki akkor oda fel^b lakott .. Azután az alá jöven, vgy hozott alá a Luther Márton könyveibe, és úgy serpált azután az egész százszágon a lutheranizmus [BSKr 26 Nagy Szabó Ferenc jegyzete. — *János Zsigmond viselte a választott király (electus rex) címet, felesége meg éppen a *regina Hungariae, Dalmatiae Croatiae etc* címmel élt (l. pl. SzO III, 316 kk). ^bNémetországban]. 1701: Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentjéből hat Campagnia kgl's Vrunck eő Flge ellen rebellálván Faluknak felerésével és nagy predálással s sok gonoszsággal Török országra és más helyekre el széllettenek, és tartunk attól, hogj ide Erdélyben is bé hatnak, és ... valahun magoknak refugiumot keresnek [UszLt IX. 77. 30 gub.]. 1703: a kurucság már annyira bé hatot ebben az Hazában, hogy annak leg jobb s tehetősebb részét, az adózásra tellyességgel alkalmatlanná tőtte, ... szétiben nyárgalodzik, p(rae)dál,

s marhát hajt [Nsz; Ap. 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez].

behatható behatolható/jutható; care poate ajunge la; was hineingeraten kann. 1812: a' bizonyos, hogy a' nagy Aszszony a' Groffnéval edgyütt ... sok féle szemre való hányásokkal illették a' Grofot és keményen fenyegették a' Groff Fülébe bé hatható béis hatott beszédekkel [Héderfája KK; IB Molnár György (58) ref. esp. vall.].

behatott elhatott; ajuns (la); was hineingeraten ist. 1812: a' nagy Aszszony a' Groffnéval edgyütt ... sok féle szemre való hányásokkal illették a' Grofot és keményen fenyegették a' Groff Fülébe bé hatható béis hatott beszédekkel [Héderfája KK; IB Molnár György (58) ref. esp. vall.].

beházasodik házasság útján beszármazik vhozá; a intra într-o familie prin căsătorie; einheiraten. 1782: SzKirályi Miklos Komjátszegre be hazasodott volt [Torda; KW].

beheged bebőrözik; a se cicatriza; (sich) vernarben. 1838/1845: Sömöröd és sömörödik, összehúzódik, béheged (a seb). Udvarhelyszéken [MNY-TK 107 sömöröd al.].

behegyez szénaboglyát hegyesre tetejéz; a virfui o clăie de fin; zugespitzt (auf)schobern. 1599: 31. Aug. A szena megh rokkant uala hecziettem fel attam 8 embernek hogy be heczettek napszamra d 10. egyiknek az o szenaul hegyzettek be d 80 [Kv; Szám. 8/XIII. 35]. 1767: az kaszalo helyeket ... meg kaszáltotta, de Buglyában rakotván a' Tisztek(ne)k vigyázatlanságok mián, hogy roszul voltak bé hegyezve, az Eső erőssen meg vesztegette, ugj hogj mikor bé takarították, jobb részit a' Rothadás mián ott kellett hagyni [Kóród KK; Ks 19. I. 18].

behegyezés hegyesre tetejezés; virfuire; zugespitztes Aufschobern. 1755: Széna hagyatott volt az kalongyáknak bé hedzésire [LLt 162. Litt. B].

behegyezettetés hegyesre tetejezettetés; virfuire; Aufschobern (spitz). 1767: ő Nga mind azokat az kaszáló helyeket meg kaszáltatta, de Buglyában rakatván a roszt bé hegyezettetés mián az Eső annyira meg vesztegette s rothasztotta hogj a bé hordáskor jobb része ott maradt [Kóród KK; Ks 19. I. 8].

behéjazás befedés; acoperire; Bedachung. 1597: Bontattam meg az feredeo haz heazattianak egy Darabiat kinek be heazasara attam, 850 Sindelt [Kv; Szám. 7/XII. 153].

behéjaztat befedet; a dispune să fie acoperit; bedachen lassen. 1587 az heiazattiat^a meg bontattam miért hogi ez eleót megis Giwladot neha vjolag be heiazattattam harmad napeg munkalottak az achiok kiknek fiztettem f 1/50 [Kv;

Szám. 3/XXX. 30. — *Ti. az épületnek]. 1650: az feleségem .. az Doboka(n) levő kapolnat hiaztassa be [Kv; JHb III/7].

behelyheztet 1. behelyez/állít; a așeza/monta; (hin)einlegen/einsetzen. 1822: az Malom kőveket bé helyheztettük volt [Nagyesküllő K; RLt O. 1].

2. befoglal/iktat; a insera; einwetzen. 1579: (A hentelerek) tartozzanak az marhat hizlalt barmot is az varos zwksegera be haytani es az Mezarzekre le wagni My keppen penigh ennek előtte is varosul el wegezek volt es priuilegiumba is be helyheztettek volt hogy minde(n) nap egez Nap estik niolcz zeke(n) elegendo keppen es bowe(n) hus legien [Kv; TanJk V/3. 141a].

3. betelepít/költöztet; a așeza; ansiedeln. 1849: Kelemen Bénitől meg terhesettem és ezt látva Kelemen Béni ez udvar házhoz tartozó telegbé bé helyheztetett a hol is töllem annak utánna mihelyt le betegedtem egy fiut kapot [Kv; Vég. Vall. 22].

behelyheztetés behelyeztetés, helyére berakítás; punere la loc, așezare; Einsetzung, Einlegung. 1726: az padimentum deszkázása alatt valo gerendák faragásáért s bé helyheztetéséért, az eő Exlja Házában, fizettem fl: hg: 2 d: 04. [Kv; Ks 15. LIII. 4].

behengeredik behengergőzik; a se rostogoli; sich wälzen. 1602: öt walla egi kis arok walamj fwzes bokroskak aba hengeredem be s wgy maradhatek meg hogi le nem waganak* [Boldogasszonyfva U; UszT. — *Ti. az üldöző hajdúk].

behí/hív 1. beszólt; a chema înăuntru; herein/hineinrufen. 1570: Erzebet Dabo Tamasne (vallja), Ma hogy Jew volt az pyachrol haza fele, fekete Mathene be hytta hazához | Bornemyzzanewal Lakathos esthwannewal egetembe harman ... hyak Be az Kwtas hazaba Kwthy Antalt es szok keonergé Bezedel keryk volt hogy Ne Ereoszednek Rea hogy ky Ne vernek | Janos kenez panazlot Rea hogy nem akar Theorwent allany Nely az faluban, vgy hatta volt hogy Be hya, es Mikor be hytta volna Thywadart az kenez ... megh fogatta es be vitette az Thoromba [Kv; TJk III/2. 13, 71, 100]. 1572: Istwan vayda fya Bezellette hogi az vchan megen volt fely, Es Keomyes gérghne altal zolitya Be hya az hazba [Kv; i.h. III/3. 10]. 1573: Ieonok az vchan az twlso zeren pecine vrawal egywt, Akarya Be hyni eoket | Az azzonyom Be hywa ..., oztan Ne(m) hagia ki Menne(m) ha nem otth ben fekete leh | lam azzonyod azt Mongia hogi be hywt, ... Mond hogi Neste kwrwat hywt [Kv; i.h. 50, 63, 232]. 1574: Eotet oztan Be hitta az azzonia Nem hallot teobet [Kv; i.h. 357b]. 1583: az poztot penigh azt monda hogi Kendi Janos atta volna eo neky azert hogy en eo hozzaia be hiam Balas Kouachnet [Kv; TJk 4/1. 157]. 1585: kj kwldéók Andras kowachot, es Mihaly kowachot hogy zolliunk Czehul a' eozwe bekeltetes feleól, eggienkent be hiuok Inteok

bekesegre, Es be huiatok eoket [Kv; TJk 91]. 1589/XVII. sz. eleje az legendy az Czeh mestereket es teőb tudos mestereketis be hyon az helyre, az hol az boltot akaria mester Remekwl czinalni [Kv; KőmCart. 8–9]. 1589 h.: valamely Attiafiut akaria be hijnj hjia be enis az kit akarok hijnj oda megek estue es az penzt el hozom [Szu; UszT]. 1591 Emlekezem arra hogi engemet Zeoch Balintne hiu* vala be hozzaia, Jere be vgmind azzoniom zerezswnk bekeseget [Kv; TJk V/1. 126. — aÍgy is, de hin alakban is olvasható]. 1594: egi nihanizor ra kerdwk mind Lakatos Istuant es Lakatos Tamast, ha akarnak az ceh itiletinek engedni, mind ketten ki menenek .. be hiuok eoket, esmet meg kerdwk ha akarnak az mi vegezeswnknek engedni [Kv; i.h. 456]. 1595: az örög Vraimat be hjvan, vegezek, hogi az Birak W: Ala feierwara mennyenek [Kv; Szám. XVIIa/6 ifj. Heltai Gáspár sp keze frása]. 1596: vramot be hynak az zobaba [UszT 11/54]. 1597: B wram w kegelme Tanacz Akaratiabwl hidtak wolt be Gory Barbely Gergelt az szeem wesztegetot hogy szeemek Guogitasat exerceaialna (!) az w sok haszwgsagawal igitrek w kegelmek zabad haszat [Kv; Szám. 7/XIV. 61]. 1603: Kowaczj Lukaczi Etedi Lofeo Ember hwti wtan ezt wallia Tot mihalj mag wetőből Jő wala haza be hiuu hogiay görgnj az katonak kapitaniahoz [UszT 17/23]. 1628: Engemetis kwldöt irtette hogi be hiam Cegebe [Góc SzD; Wass 25]. 1630: jőne az ablakra Szauto Martonneis is hiuok be az házba(n) [Mv; MvLt 290. 200]. 1655: enis mondám neki hija bé házához, alkudgyék velle [Kv; CartTr II, 891 Decsej de Nagy Doba (55) vall.]. 1730: Bako Uram bé hiva az pinczéb(e) hogy meg lát-nok mint légyenek bepecsételve az Borok [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. 1749: Mihacz András Panaszképpen proponallya hogi Oh (Így I)^a szerint valo N Boldog Aszszony Napján .. az Inctus hazánál szinte akkor Celebralt Pománára őtet is bé hivta [Sztregonya H; Ks LXII/9. — ^aTi. ó-naptár]. 1754: Szász János hivta bé ilyen formálág Jertek bé ha igaz járásbéli emberek vadtok [Káptalan AF; TL]. 1757: (Vonya) Sokszor hivut be mellőlem Aszszony embereket az Hazb(a), de hogy vellek paráznalkodott volna a Sokszor említett Vonyát nem láttam [Galac BN; WLt] | Keszeg Pál akar kit kapott, ha sohase láttais bé hivutt az kortsomákra, és ott ... töltettett nékie a mennyit meg ihatott [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. 1762: eő kgylme ki méne elejekbe s bé hiva a maga Házához [Geges MT; IB]. 1768: bé hiva kerék falozni [Martonos U; Pf]. 1776: a Kortsomáros az Házban bé hivutt volna [Alparét SzD; Ks 30. 28]. 1786: Tot Istvánra ráérván az ital, bé hivutt az Utrizált Remeteszegi Fogadojában ő Nsgának [Hídvég MT; Gyl]. 1794: hivutt bé a Malomba [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1795: azon rejtek Boltba melybe portekait tartotta bé hivut [Ákosfva MT; Told. 23]. 1798: Petrotzi Görgj ur magawal hivut bé az ... ő nga Udvaraba a Tiszt eleibe [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1803: Tit. Bájo Lászlóné Ifiu Aszszony ... bé hivutt a Czitz

Hegyben^a, hogy Szilvát adgyon [Dés; DLt 82/1810. — ^aA város gyümölcsös-szőlős hegye]. 1805: Bonis Ur bé hívutt egy kevésse [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója]. 1843: behívutt minket [Bágyon TA; KLev.].

2. berendel; a chema (prin ordin); (her/hinein) beordern. 1570: az Meg holth Banffy Menyhar (!) Jozagy keozwl Mynden falubol Newezetes Zemelyeket Be hyttwnk Azokath Ereos hytre Meg Esket-twk [Bh; Eszt-Mk Magyarói cs.]. 1623: Vduar biro Capitanunkall Porkolabunkall bezelyen az my derek epites az Waron^a keuantatik Az Jozagott az zerent hyak be [Törzs, Bethlen Gábor gazd. ut. ^aFog. vára]. 1682: az megh fogot Peter Nevü gyermek Nagy Annyat Jobbagy szerbe ugy be hidtak dolgozni, mint Egy örökös Jobbagyot [Impérfa Cs; Born. XL. 94].

behint beszőr; a presára; bestreuen. 1737 Kama Antalné Aszonjom Labat Egyebel nem orvoslotak, hanem tiszta Egetborral meg mostak az utan Apro soval jo vastagon be hintettek [Somlyó Cs; Ap. 2 Lestyán János Apor Péternéhez].

behintett beszőrt; presárat; be/überstreut. 1768: közép termése szerént egy köbölnyi maggal bé hintett, és vetett földön terem nyolcz kalangya szalmájában lévő buzát [O.kocsárd KK; Ks 74. 55].

behívat 1. beszóllttat; a chema, a trimite dupá cineva; herein/hineinrufen lassen. 1557: mykor az yo azzonyomoth az Wr Jsten halabra Bethgey-the, be hywatta az plebanosth hogy megh gyowonyek minth annak mogya Engemethys Be hywath-a, ees azth kewana az Betegh azzony allath, hogy en yrnám megh az Testamentomoth [Szentmárton-macskás K; SLt S. T. 5]. 1570: Ertyk aztis hogy az felekyek Beh zantotak volna az vthat Mellyen az fat kellene hordany (A bíró) az kenetz hywassa beh es haggya megh neky hogy azon az zantason ha ky által Megien zekerewel megh Neh zallagollianak (így!) [Kv; TanJk V/3. 14a]. 1573: Immar vyrrata fele volt hagi beh hywatta hozza vgy zytta myert Nem zerzy megh az myt Neky hagiót [Kv; TJk III/3. 59]. 1578: Biro Vram az Capitanokat be hywassa, es haggia meg ereossen nekik hogj ky ky mind az eo alatta valo tyzedeseket be hywassa, es meg haggia ereossen nekik hogy vgia(n) hwt zerent az tyzedeket meg czerkallyak [Kv; TanJk V/3. 161b]. 1585: kj kwldeók András kowachot, es Mihaly kowachot hogy zoliunk Czehwl a' eozwe bekeltetes feleól, eggienkent be huiok Inteok bekesege, Es be huiatok eeket, Annyera megh bekillenek eleozeor hogy mindeniknek kezeket be weottwk [Kv; TJk 4/1. 91]. 1590: Hogi ha penigh Kegtek ketelkedik benne, Kegtek huiassa be es kergie megh Kegtek [Kv; Szám. 4/XIX. 5]. 1592: 1590 eztendeoben Zent mihaly nap tayban hozza megh az lewelett hazamba ott Jambor Nemes Embereket be hiwatek hazamba(n) [UszT]. 1594: A Ceheket biro vr(am) be hiwassa es meg inche, hogi minden ember az zitoktol atok-

tol meg tartoztassa magát [Kv; TanJk I/1. 240]. 1597: ew kegme Biro vram az ieowendeo hettefen Tanachawal egietembe(n) be gyewlwen hiwasson be az Jdes vrainban, akkorra penigh certifficallia ew kegme az Myes Czeh mestereketis hogy ielen legienek ew kegme akkor [Kv; i.h. 301]. 1600: biro vram holnap praedicatio vthan hiwassa be az Jdes vramat, es bezelgessenek azokrol az dolgokrol^a [Kv; i.h. 366. — ^aA vásár dolgáról és egyebekről]. 1615/1616: Monda Biro U(ram) ma keső de holnap jo reggel be hjúatom az Urajmat az Esküteket lassam Gaspar U(ram)mekis mit mondanak, kegmedetis fel hjúatom [Kv; RDL I. 100]. 1653: Én osztán interponáltam magamat, Ozdi Uramat bé hivatván meg kérdészte miért tartaná el az Csepreghi Ur(am) aranyit [Kv; CartTr II, 871]. 1664: sok hamis njelvek moczkolnak bennünköt hamisul s czalardul mint ha mi hivattuk volna be azokat az kobilokot ennek az szeghin Házának pusztítására [UszLt IX/75. 70 fej.]. 1724: (Pekri Ferenc) a Medyesi Leánt Házáb(a) bé hivatva, és alig menekedet meg tüle [M.királyfa KK; BK]. 1731: Ila valami szakad, vagy török, vagy ha vjjat kell is valamit csinálni, az Tiztek által az Mester embereket bé hivatván csináltassa meg [JF lovászmesteri ut.]. 1745: fogatta Mintz Mester Ur(am) hogy tizen négy napok alatt uy Aranyakot veret . . . midőn készen fog lenni Tisztarto Uramot bé hivatom ki számlálására [GyF; Ks 83 Kastal János lev.]. 1773: engemet mingyárt bé hivata [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1774: egy alkalmatossággal Bálint Uram Tisztarto lévén engemet bé hivatatt az Udvarba hogy az Bor töltelekin jelen légyek [Mocs K; KS Conscr. Áts István lb molitor (30) vall.]. 1812: meg találván pénzét tőstént Tiszteletes Esperest Uramot bé hivatva bizonyosságul, hogy lássa-meg, hogy egyebet Ládájából ki nem vészen a Groffinának | Tiszteletes Esperest Uramot bé hivatván meg számlálták [Héderfája KK; JB].

2. berendeltet; a da ordin sã fie chemat; (her/hinein)beordern lassen. 1559: Elewzewr... Byro Wram ew kegylme Myndenyk Mezarost kyk yth Coloswarth lakyk (így!), a Thanacz hazba Be hywassa Ees wgyan waloba Reya kerdgye ha Mezaros mesthersegewel . . akar elny az varoson ah wagy, Thewzerseggeth akar yuzny [Kv; TanJk V/1. 57]. 1570: Az Thornyok Epitesse feleol eo k. Azt Mongyak, hogy Byro vr(am) eo k. hywassa be az cheheket, Es haggya Megh Nekyk hogy vyssylenek gondot Rea | Az varga vrainm dolga feleol Ig zoltak hogi Byro vra(m) Be hywassa az ceh Mestert es Eleybe aggya hogi vgi Arwlyak Myweket es olj arron aggyak hogi ky Melto es Alkalmas Arra Myert hogi az Beort eokis olchoban vezik, vgi hogi panaz Reaiok Neh Ieoin felettebe valo draga volta feleol [Kv; i.h. V/3. 9a, 11b] | Be hywattwk az Byrakath es kenezeketh az Tellyes Banffy Menyharth Reez Izogabwl ky hwnyadhoz tartozo wolt volna azokat Egheb Jambor ween Zemelyeketh az Byro es kenezek melle meg eskettwk es Ewketh meg kerdeztwk [Bh; Eszt-Mk Magyarói cs.]. 1588: mihelt haza Jeowe Hadadba Kopacz

Ferencz be hiwata engem, s meg foga mindadig oth tarta mig Negy Embert vettem kezesegen Negywen Negywen forintig hogy en soha semmit nem kerek az Sombori Jobagian az en karomert sem az maratsagert az min az teorweny marasztotta vala [Zsákíva Sz; WLt Luc. Barlas j b vall.]. 1589: Mi Azert Az Nagd parancholattyanak engedelmesek Lyuyn el Menenk Zent Egyedre, es ott Az pulioni^a falus Byrot eskwt polgariwal be hywatok es Meg eskettwk eeket [Wass 26. —^aPulyon és Szentgyed SzD]. 1621 Az Szaladser dolgatis eo kglmek eleo veöwe(n) az eleobbj Deliberatio zerint Biro V eo kglme Tanacziaval eggiwt hiwassa be az Serfeozoeokt lassak megh eo kglmek kik legienek alkalmatosok az feözesre, es kik ne legienek [Kv; TanJk II/1. 321]. 1623: az Egez Tartomant be hyuassa egy Nap feyenkent es Ez My Eö feolelleök valo keues distinctiokot zep rendell eleykb(e) aggia veleik Joll megh Ertesse az ratiokotis ell hitesse hogy nekik lezen Nagiob keönnyebekekre haznokra hogy Rendell fognak zolgalny [Törzs, Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1699: mind az Türkösi Fölnagyot, s mind penig azon Polgárt a ki azon alkalmatossággal jelen volt, bé hivattván fide median(te) meg examinálván öket, az dolog(na)k voltaképpen végére mentünk [Brasó; BLt 9]. 1749: Az B. Tanacz parancziolattiabol az felsö Jozzagbol Jobbagiokat hiuatua(n) be, hogj az Lomb felet, kaszalni valo helt tiztitananak, es Touis Bokrokat vaghnanak ki [Kv; Szám. 26/VI. 47]. 1765: Tisztarto Uram bé hivatta Pétert maga eleib(e), s küldette hogy menyen el haza onnan lásson az maga dolgához [Mezőzáh TA; Mk V. VII/19].

behívatik beszöfölttatik; a fi chemat; hinein/hereingerufen werden. 1575: Baloghy Farkas Be hywassek, Es meg Erchye Byro vram teolle kyk legienek az teoby (!) kyk Akarnak az feidelem Melle Menny, Es otth zolgalatiokat meg Mwtatny [Kv; TanJk V/3. 123a]. 1618: Be hiuatuan pedig mind az ket fel peres... ki pronunczialok az teorunt, <me>li teoruni pronunczialasan mind az ket fel megh allanak [Vajdasztiván MT; RDL I. 12].

behívatat berendeltet; a dispune să fie chemat; hin/hereinbeordern lassen. 1586: Az Capitanokat Biro vram minden(n) feol be hiuattassa, es az tizedek Altal minden haznal az egez varosban publicaltassek Az vamnak zabadsaga, hogy tudatlansagh miat vamt Ne Aggyon senky [Kv; TanJk I/1. 24].

behívott berendelt; chemat (prin ordin); (her/hinein)beordert. 1799: a' bé hívott Falusi Birák [Marossztkirály MT; Berz. 9 Fasc. 74].

behödöl vkinek uralma alá adja magát; a se supune; sich unterwerfen, sich ergeben. 1668: valamellyek maghok io akarattyokbul be hodoltak, ám mi nem ellenzük [KJ].

behödöltat uralma alá hajtát; a supune; unterwerfen lassen. 1665: Kgd levelét el vettük az

Elesdi Jozzágh felöl Kgd azért ha mi hasznát veheti s be hodoltattya nem bännyük, söt hogy Erdelyi Birodalomtól el ne szakadgion akarjuk [Wass 19 a fej. Ebeni Istvánhoz]. 1668: az melly falukat az Varadi Teöreökök bé hodoltattanak, azok felöl Nagodat panasz méltán ne érhesse, es az szegenysegis ne pusztullion [KJ Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból].

behödöltatás vkinek uralma alá hajtás; supunere; Unterwerfung. 1690: már az ö Felsege fegyverét I(ste)n kivalkeppe(n) boldogította gyözedelmét es birodalmát egj nehany orszagok(na)k bé hodoltatasaval meszse Török Orszagba(n) ki terjesztette [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja].

behojpad behorpad; a se turti; sich eindrücken. 1793: egy ágy melegítő, egy kevésbé hojpadott [TL Conscr.]. 1807 ezüst Ibrik, a' melynekis mind két felöl valo oldala bé vagon hojpadva [Gyalakuta MT; LLt Fasc. I].

behojpadt behorpadt; turtit; eingedrückt/gehöhlt. 1848: Orbán István kisdé beholypadott lapos orru kicsiny szürke szemü | kicsiny száju és beholypadt orru [DLt nyomt. kl].

behörd 1. beszállt; a căra/duce înăuntru; eintragen/liefern. 1570: az Arataskor Megh az eo feldekreol Be nem hortak volt az gabonat Mindenesthl, hogy Janos kenez Thyltya volt Balint Thywadart hogy az Tharlora Jwhayt Ne Bochatana | az harangozo zol fodor Janosnenak, hogi Beh Neh hordana az kamara zendelyet, mert az varose volna Nem Eweh [Kv; Tjk III/2. 11, 77]. 1595: Igen szept Tölgy fank vala az Vduaro(n)... Attam... hogy meg vagra be hordgya es szepe rakya d 9 fizettem d 54 [Kv; Szám. XVIIa/6. 125 ifj Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Egy embernek a ki az masa haznal teglat be hordat atunk f — 15 [Kv; Szám. 7/XVI. 34]. 1650: az szavatt be hantak volt az socz miklos kertib(e) ... farkas Janos onnat be horta Beres Balintneni [Siménfva U; Uszt 8/64. 68g]. 1742: a bé szakadott Követ az Istalljosok hordották bé [Torockó; NyIrK XII, 116]. 1876: Sajgo bütiüből a gátra az agat behördotta [Etéd U; EHA].

2. (termést) betakarít; a stringe/recolta; einbringen. 1588: az tilalmasbol nem hozhattwk be gabonankat akkor mikor eok be hortak [Zsákíva Sz; WLt]. 1616: Mi Feketek, Lukaczok, es Geörfiek, kik lakunk Losadiban. egienleo Akaratbol nemzetesteol ilyen vegezest es keotest szerzettünk szena reteink felöl szenankat mikor be akarnok hordani nemzetesteol eoze giülyünk, es napot p(rae)figallyu(n)k az hordasnak (így!) [Lozsád H; Törzs]. 1622: kett keöbölnek ualo zantas vetes, es be hordgjuk ha erkezoánk [Zsombor SzD; SzJk 3 papi javadalom-összeírás] | Praedicátor Jöuedelme Kaszalnak aszt fel takariak, es be is hordgiak [Pulyon SzD; i.h. 6]. 1716: az fákat... az Nagy sárok miján 2 hétig

nem tudgyák be hordani [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1722 k.: A Buzat fel aratgyak, be hordgyak [Magyaró MT; GörgJk 101] | Vetnek nyoltz vékát ősszel ha az Ertsei Határra vetik a' Parochus maga arattatja fel, 's hordja bé: ha p(e)d(ig) az Unokai Határra az Ekkla aratja fel, 's hordja bé [Unoka MT; i.h. 161]. 1774: Engemet csak akkor téttenek Udvari Birónak az midőn Tavaly jobb rendire bé hordották volt a' gabonát [Szentdemeter U LLt Vall. 102]. 1789: Nádat jövődöre felesen vágunk s beis hordottuk [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1801 Ezen buza földeket az Eklesia szokta . a Pap magvából bé-vetni, be boronálni, és a Termést bé is hordani [Szava K; SzConscr. külön mell.]. 1851: Mind a' tavaszi, mind az őszi bár mily' nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takarítani, . a tulajdonos Úr asszonynak Alsó Esküllői Csűrös kertjébe bé hordani [A.esküllő K; RLt O. 4]. 1852: Kötelesek a' feledések a' tulajdonos Mlgs Urnak is minden nemű terménybeli részét maguk erejében bé hordani — takarítani, 's azt jó moddal a' ki jelelendő helyre elhelyeztetni [uo.; i.h.]. 3. beszolgáltat; a preda; einliefern, abgeben. 1756: Az Monostorol kyk Bort Be hordnak vizgatszón Rea biro vram vetesse ely es az felet egy fltot rayta [Kv; TanJk V/3. 135a].

behordás beszállítás; cārat, transportare; Einfuhr. 1571 Aggyak eleyben eo Nagak menyefogiatkozassunk vagion az Buzanak kessen valo Behordasaban [Kv; TanJk V/3. 45a]. 1580: eo kegmek az zekerezesrol wegezenek mintshogy legien a keoweknek be hordassa [Kv; i.h. 269b]. 1589: Az varos Retyre Attunk kazalas koron es be hordaskoron cb. 16 [Kv; Szám. 4/XII. 4]. 1597 Az Zennanok Behordasa, 12 die Aügüsti [Kv; i.h. I/5. 60]. 1614/1616 tartozik mindenfele deszma gabonanak es Szenanak be hordasaert, minden Kalongyat egy egy penzre tuduan [Kv; RDL I. 100]. 1640 Szolgálatyok allapattyaban szabot rendet nem tarthatni, miuel az var mellet laknak es mikor az miben az idő alkalmatossaga es a' szüksegh keuannya az szolgálatott es administrotiot, ottan ottan okett kellettik hertelen elő allatni es uelek szolgálatatni magh buza ki hordassal, kalongyailaban ualo be hordással Asztagh rakassal mind az Betthleniekkal egygyött tartozznak [Fog.; UC 14/48. 13]. 1767 (A szénát) az Eső annyira meg vesztegette 's rothasztotta hogj a bé hordáskor jobb része ott maradt [Köröd KK; Ks 19. I. 8]. 1774: (A búzát) az Udvari Biro bé hordáskor az Uraság asztagja tetejére rakatta [Mocs K; KS Conscr. 76]. 1791 Most azon darab erdő le vágatván ., annak Tökeinek es vékonyobb fáinak bé hordásával bajlodott a' Jóság, még volt felesen bé hordani való [Stre-zakercisóra F; TL Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1843: A tanorók végében lévő kender és len el-áztatásához és bé-hordásához ha kender áztato készítettik 16 marhas napszám [Csekelaka AF; EHA].

behordat beszállíttat; a dispune să fie cārat/transportat; einbringen lassen. 1675: ha kik pedig olyanok találtná(na)k, kik földgeimet meg szantanak, be vetnek, annak fel takarítására io idein gondod legien, s beis hordasd [Borb. I Petki János instr-ja csikcsicsai jb-bírájához]. 1717: csak az Mag buzát hordatom be az csűrűjába a ményi be fér [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1729: az ősz buzat be hordattam [Szamosfva K; Ks 95 Fogarasi János lev.]. 1733: néki mentünk Tisztarto Ur(am) parancsolatybol a Controversiáb(an) forgo rétnek, s le kaszáltuk s az Aszszony eo Naga Rétire Magyarosba által hordattuk és ot gyűjtöttük fel Szénául, annak idejéb (!) bé hordattuk [Hévíz NK; JHbT]. 1744: Eltető Uram . . a' Szenájátság velünk bé hordatta [Szentegyed SzD; Wass 6]. 1756: későn mikor már a nemesség maga Gabonáját bé hordatta, és az Tilalmas Szabadulni kezdett, adig az Marha gabonainkat fel dulta az alkalmatlan essős idő vesztegette [Durusa Szt; TKI]. 1763: bé hordattván azon szénát, gyült belölle egy egész jo Kalangya [Mezőzáh TA; Mk V. VII/1. 8–9]. 1774: Akkori Tisztarto Baliut Uramis meg is Szidta a Birot, hogy Csak az a kevés Buzája volt, mégis bé hordatta [Mocs K; Ks Conscr. 76]. 1793: (A zabot) jól meg szárassza, karoba rakassa, 's jo szárazon hordassa bé [JF 36 LevK 189–90]. 1871 A gondnoknak kötelességévé tétetik, hogy . a kitűzött napon minden kalangyás bért behajtasson ugyanaznap hordassa be a papnak még künn lévő gabonáját s az ekkla rozsát [M. bikal K; RAK 293].

behordattat beszállíttat; a dispune să fie cārat/transportat; einbringen lassen. 1595: Hogi a' sendelt huz ezert 25 le olúastatuk es egik Auditoriumba az Scolaba behordattattuk, Attünk 2 legennek f /12 [Kv; Szám. XIII/6. 39]. 1597: Hogi az kamarához valo meg faragot labfakat el ne lopiak az vezan a templumba hordattattuk be fizetünk 2 embernek f — d 6 [Kv; i.h. 7/III. 35]. 1735: Szenamat ő Nga akaratom ellen Ludasra be hordattatta [Torda; TJk I. 60]. 1764: midőn az elmúlt Ősszel szarka Uram az Asztagokat bé hordattatta, annak utánna Négy hétig is mind fedetlen állatt az Asztag vgy annyira hogy le a koszoruja mellett mind el rothadt [Köröd KK; Ks 19. I. 6].

behordhat beszállíthat; a putea căra/transporta; einbringen können. 1642: Az Szekerek fel nap s- egész naps ott lestek hogy hordani akartak az buzat es szenat de az sok esseoteol nem hordhat-tak be [Nagykapus K; GyU 70]. 1850: a' borsot, lentset, rázt ürmöst kitsi burgondert, fuszujkat a lovak bé hordhatnák egy jo szekérel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

behordogat be-behord; a căra din cînd în cînd; nach und eintragen. 1830: a' gyalogosok tsak olyan ágbogat hordogattak bé mellettem [Erdő-sztgyörgy MT; TSb 35]. 1840 k.: a száraz tűzre

valo fákat mi is bé hordogattyuk [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

behorgad behorgosodik/horgadzik, horogszerűen beékelődik; a se víri in formă de cirlig; sich hakenförmig einschieben. 1784: a harmadik Gödret oda átotak a hol az ut könyökösen bé horgadot volt az Exponensek Földgjektben [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1823: egy szemét dombos rész kertem felé alkalmatlanul bé horgad [Kv; EMLt].

behorgoló ablakhorog; cirlig de fereastră; Fensterhaken. 1807: A masik ablak . egy be hargalojaval pusztá ráma [Dés; Bet. 6 „GyUjFalvi Nagy Ferencz mpr”]. 1810: Ezen háznak vagy-nak ... három, három vas bé horgolokkal négy négy ki huzokkal, es szegélet Foglalo vasakkal [Doboka; Ks 76 Conscr. 37]. 1821: (Az ablak) sorkai bé horgoloi és bé vonói meg lehetősök [Korona MT; Told.]. 1837: minden ablakokon kívül nézha felé nyillo Zöld színre festett Salugáterek vagynak, s rajtak lévő vas készültek és be horgolok minden hiba nélkül jo állapotba | az ablak sarkai, riblíi (!) és bé horgoloi mind kül földi onozott vas munkák [A.szöcs SzD; Bet. 5]. 1849: egy ablak ... bé horgolja egy sints [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

behorpad 1. behorpad

behoz 1. a aduce în; hereinbringen. 1570: hogy Dabo Tamas Be hozta az Mustot, Latta hogy az felesége Meretlen akarya volt adny Zabo gërgnenek Az penigh ne(m) akarta venny [Kv; Tjk III/2. 2]. 1571: az kapuban valo Zolgak Az vasarra Mindent Be hagianak hozni [Kv; TanJk V/3. 29b]. 1573: Eyel Beh kyalatia onnet az azzonia Kapa Mihalne es Mond neky hogi hozna Sos echetet be kenne megh Mert Igen betegh volna [Kv; Tjk III/3. 57–8]. 1630: be hozak az Drabantok az gyermeket s akor azt monda az leany hogj nem tagadom ura(m) mert enim [Mv; MvLt 290. 190b]. 1633: latam hogi ezt ez Pap Annokot kett katoná az uczaiban vonaszolliak (!) vala ., akkor hallam hogy mo(n)da Fülöp Palne be ne hozzatok az lustos fertelmes kuruat az en haza(m)hoz mert bizoni le vago(m) az fejzeuell az inat [Mv; i.h. 133a/2]. 1655: Lupsán lako Pap Demeter másokkal egygyüt bé küldöttek Kolosvár-ra termés aranyokat, azt izenték Rázmány Istvának, hogy az pénszt Monostorra vigye ki, mert nem mérik bē hozz(n)i az Városban [Kv; CartTr II]. 1730: Gabonát bé hozni ... ne merészellenek [Dés; Jk]. 1791 Vagjon Testamentunk. de Tordai Györgjné vagjon eo tartja a Leveleinket, elis mene Tordai János hogj bé hazza (!) a Báltjától Tordai Györgjtől [Usz; Borb. II]. 1838/1845: (A labdát) a kün bizonyos távolra állók az alatt . behajtani ügyekeznek, míg az elűtő a métaig kihányva volt botokat (magáét és társaiét) béhozná, mert csak ugy süthetik ki a benlevőket [MNYTK 107 papik al.].

2. (járművön) magával hoz; a aduce (cu căruța); (auf Fuhrwerk) mitbringen. 1570: Mykor Eothwes

Lukach be Jeot volna az varosra, Kadas Myhal hozta beh | Eothwes Lukach az kochyst ky be hozta volt Sogoranak hytta [Kv; Tjk III/2. 85]. 1590: Attam Az Trombitasert kyt hoztanak be Zekeressnek ... f. 15 [Kv; Szám. 4/XXI. 85]. 1766: Bentser Pálné Aszszonyomot mikor ide Csikban a Csitsai Udvarába bé hozta vala ... volté tébolyodott állapotában vagy nem, azt nem tudom [Csicsó Cs; Ks 92].

3. beszállt; a căra/transporta; einliefern. 1588: Az mely borokat Vrunknak Varadrol be hoztak volt ky mellet volt Makray Tamas [Kv; Szám. 4/I. 5]. 1633: Andras kouacziot fogada megh Frusina sekeresnek es ugi hozak be az mezet* [Mv; MvLt 290. 137a/2. — *Olv.: meszet]. 1682: monda az Nemes Aszszony nekünk egyetmasunkat Gabonankat be hozzák [Kv; RDL I. 162]. 1758: az Udvarhelyi kortsomárostol be hozván a ott el költ bornak a hordoját találtatott Nr. 39 [TKI Petki Nagy cs. szám. 15b]. 1805: Groff Nemes Josefne, Aszszony o Nga ... Szamosfalváról hozott bé egy ladat Kolosvárra [Kv; BLt. 12] | B. Huszárnét bé hozták és eltemették [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 318].

4. hazához; a aduce acasă; heibringen, nach Hause führen. 1641 Fejervari Pal Moczion lako tölle el futot feleséget Karolybol be hozua(n), ki ket eztendeigh oda vándorlot, azt kivana tölle hogi septima se magat felesége purgallia es hozza veszi [Szjk 56].

5. jog kb. felhoz; a demonstra/arăta; vorführen. 1570: Jol lehet az felyperes azzonnak Byzonsagy Beh hozzak hogy Mykor az eo zeoleyet ely Mertek es beochwltek hon ne(m) volt, De az Alperes ... kettseris kerthe hogy Neh perellien vele Megh elegity zeoleyebeol [Kv; Tjk III/2. 166c]. 1573: Az birak teorwenye Ez hogi Az myt be hoznak az Tarsasag* feleol az Byzonsagok arrol az teorweny galt meg Mentette | miert hogi az bizonyagok be hoztak hogi az orwal tarsasagba volt tartozzek 15 Napra zawatoszat allatny kitwl veotte az kapchot [Kv; Tjk III/3. 122, 282b. — *Gal Vince és Roka Leorinch kereskedés céljából való „társalkodás”-a]. 1584: az harmadik zemelt Be hozza az Bizonsag hogy keserte vas Andras* [Bouchida K; Ks 42. B. 21. — *Ti. a szökö jb-ot]. 1590: az Byzonsagh be nem hozza, hogy Iango Gaspar kemelnj menth volna [Gyerőmonostor K; KP]. 1591: Mierthogi az bizonsagok vilagoson be hozzak, hogi Kis Thamas az latrokkal eozue eskwt .. tectet az teoruennek, hogi ereossen megh veriek, es az varosbol kj wzzek [Kv; Tjk V/1. 72] | Miel hogy az bizonsagok vgj hozzak be hogy az hazat Egienleo akarathwl csinaltattak vgian azon az Eoreoksegen kit ennek eleotteis ferenczjnek hozot volt az Nyl: Andrasnakis egienleo Akarathwl csinallianak hasonlo hazat [UszT]. 1597: az teob vendekeg semmine-mew okot az haborusagra nem attak, hanem amint az tanuk egienesse(n) directe egy woxal be hozzak, chendeze(n), bekesegeesen nagy niaiasaggal es zeretettel lakoztak wigadoztak egimással [Kv; Tjk VI/1. 32]. 1599: az potentianis el maradott

az Incta mert az testissek nyilwan be hozzak hogy hazara menth es ott zydalmazta [Kv; i.h. 309]. 1600: Mierthogy az bizonsagok wilagoston be hoztak hogy eleitol fogwa az Bagy Zena fw kert neikeöl niomasnak ideinis tilalmas wolt az Zel faluk barmokat paztorlottak theölle, mostis az theörweny azon allapattba haggia a mint az elott wolt [UstZ 15/101]. 1607 Daurert Georgy kamarayabol ky sem ieott vthanna amint vilagoston az tanuk behozzak [Kv; Tjk VI/1. 535]. 1603: az birok wilagoston mind az bizonsagokkal Egiwt beosegessen be hozak hogj cziak az marha felöl volt az wegezes az haz es Erökseg feleol semi nem volt seot penig aztis be hozak az bizony-sagok keozwl hogi az haz a fel pereseknek attioke wolt. a törwin a fel pereseknek kezekbe Itelte [UstZ 17/25]. 1604: protestalok hogy nem a wegre hozom be az hatalmasul foglalat, hogi potentiat Intentalnek hanem chyak pro rey declaratione [i.h. 18/13—4]. 1606: az nyl fold dolga mi nalunk Vy rendelesre uagion, kit chak emlékezetre hozok be, nem az uegre hogj most perlenem [i.h. 20/275]. 1639: Hallottam ... hogi egy nagy magas zeöldbeli emberrel ugja(n) Paraznal-kodot volna de nem lattam tala(n) az bizonsagh be hozza [Mv; MvLt 291. 188b]. 1649: Ezek az bizonsagok ighe(n) homaliosok, mert hogi megh fizette legien az Inctus az Anak holot azt sem hozzak be [Kv; Tjk VIII/4. 395]. 1650: Damasdi Istuan az lakodalmat es lakodalmasokatt utolszor megh atkozta mint az bizonsagh be hozta [Szjk 182]. 1681: Vadoltatua(n) Borsai Nagy Kata aszony Komlosi Ura(m) felesége parzanasag nemeivel ..., noha nyilva(n) valo és szemmel latot parzanasagot be nem hoznak ellene, mindazaltal ollya(n) Circumstantiak böuön talaltatnak, melyek parzanasagra mutatnak [i.h. 153].

E nagyon gyakori jelentésre a rendelkezésre álló anyagból fennebb csak válogatott adalékok sorakoznak fel.

Szk: ~ *panaszt*. 1590: Medesery Peterffy Leorinch hosza panaszt be kiralybiro Vra(m)nak Foszto Imrehneká [UstZ. — *Köv. a zavaros szövegű panasz előadása].

6. behord; a cära; einbringen. 1604: Lukacz Deaknetül kerte el a' szekeret csak hat kalongfa búza be hoznj, mert neki teób ne(m) volt annal [UstZ 20/266]. 1722 k.: sem a Buzat sem a Zabot fel nem arattyak, de be hozzak [Abafája MT; GörgJk 163]. 1799: Vagyon egy Kaszálo Rét, három szekér széna terem rajta ezt az Ekla le kaszálja fel gyüjti bé is hozza [M.bikal K; Rak I.1]. 1841: az idénni termésnek* fele rész-szt készen megcsinalva(n) nekem a' Faluba bé hozni tartozzék [Bözöd U; Borb. II. — *Kaszálóra von.].

7. behurcol; a aduce; (her/hin)einschleppen. 1746: Kászon széiben vagyon két esztendeje hogy meg szúnt az marha dög ..., tartottunk attól, ne hogj a dög bőrökkel a dögötis bé hozzák, odais Háromszékről penetrált, nem lehet tehát 3 széktől már Separalni [Somlyó Cs; Ap. 1 Kál-rcki Ferenc lev.].

8. bevezet; a conduce/duce in; einführen. 1786: az Utrizált Remeteszei Fogadojában ... Tot István is bé jöve még az Lovátis bé vezeté az Korszoma Házban, és az Feleségem meg haraguván rája monda néki hogj mire hozza bé az Lovat az Házba [Hídvég MT; GyL].

9. meghonosít, bevezet; a introduce/aclimatiza; einführen. 1726: A pénz béradás iránt a megjék-nek* régi constitutioi tartassanak meg, ha casu quo valahol valami inusualist béhozta volna a megyék pénzbéli béradásban, azon novalítások poenitus praesentium vigore abrogaltassanak [Somlyó Cs; SzO VII, 24—5. — *Értsd: egyházköz-ségek, plébániák]. 1835: Bé hozta közinkbe a Krumpli természetst maga advan eleb magot s ennek a maga Lábján helyet, oly intézettel hogy azon helyen mindég a Közönség majorkodjon [WLt].

10. bekísér; a escorta; herein/hineinbegleiten. 1569: Az kys weolgybe tudom, hogy az kys gherebenesy(ek) Eecyer Zantani belé Mentenek vala, be akaryak vala hozny, de nem kaphatak meg eeket [Mezőbánd MT; Vlt 7/692]. 1586: Teglas Antal .. vallia, En az Mihelben ben valek Akor mikor a' ket czizar legeny be hozak Leorinczet [Kv; Tjk 4/1. 546]. 1621: az kobor-lasoknak semmj bwntetese Nem leue(n) ... mind az Barnasiboknak, mind penigh az szolgáknak imponalliak eő kglmek hogj vigiazzanak és az kiket megh foghatnak hozzak be hogy erdemek szerint bwnteteődgiének megh [Kv; TanJk II/1. 329]. 1656: Azt tudo(m) hogy en is akkor az fogsagb(n) leue(n) hozak be a to-ronyba(n), es mondak hogy Szaruadj Janossal egy hazba(n) kaptak ugy fog'tak még [Kv; CartTr II, 1018—9]. 1687 az . Asz(ony)t boszorkány-ságért hozták volt bé [Szilágycseh; GramTr VIII]. 1737 Pap Gábor az Kővárvidéki Szaka-turi Gliga Szimeont az Egeresbol az Nemeth Executorttal egjüt ki huzta s huzatta ..., az után két ló közdött ide Györgj falvára* bé hoztak ketten itt az falus biro házánál kalodába verték [TKI. — *Csicsógyörgyfva SzD]. 1789: Egy alkalmatossággal ki menván azon Radvántz nevezeti Erdőre, egy Erdő allyai Embert talált az Exponens Groff Aszszony részéb(en) hogy három száfat le vágott, a kit meg szoritván, s megis fogván hogy bé hozza a kár tételért, azt mondotta az Ember, hogy nékie az Groff Lázár Ur akkori Tisztje adta [Abosfva KK; GyL]. 1800: a' Kelentzeiek Kődi Drágus Kosztánt bé hozák, itt raboskodtatták, azután Zilajra tömlőztbe küldötték [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21]. 1812: az Emberek Grantzkinak nyomába akadván, ugy hozták bé az udvarba, itten a Groff ur eő nsga Lántzra tétette [Héderfája KK; IB].

11. behajt; a lua de pripas; eintreiben. 1577 mikoron az betfalui ökröket az szen egettő pata-kanak ... az timafalu felöl ualo felen talatuk be hoztuk timafaluara es az szokot bwntetes szerint meg bwntetvk [UstZ].

12. hajt, jövedelmez; a aduce venit; (Nutzen) bringen. 1775/1781: közönséges termésnek idején

egyik Exponens Groff ur része circiter hány Magyar forintot hoz bé esztendőnként mindenféle hasznából azon Jóságoknak^a [H; JHb LXXXI/3. 349 vk. ^aAz algyógyinak és a hozzátartozó részjóságoknak]. 1777/1780: két köví fellyül Csapo Malom . . hoz bé . . Malom Port, mely mindenkor Pálinkának szokott ki főzetni [Somkút SzD; JHbK LII/3. 164]. 1778 Az Városi Vizi Salmot adgya egy jó Molárnak Árendában ha utánna jár Both Mihály jo formában ugy hogy többet hozz be 100 Forintnál [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

13. bead/szolgált; a aduce; einliefern. 1578: biro vram mingiarast mind a ket piaczon meg kialtassa hogy wassarnapik (!) minden ember adait meg kerezze es be hozza Aky peng el menne előtte, thehat hazat el pechyetelik es mind addegh zabad ne(m) leze(n) be Menny, mig az adot be nem hozza [Kv; TanJk V/3. 167b–168a]. 1585: Aminth penigh a' keözteók vagy a Capitanok eleot megh bekeleo embereken vesznek birsagwl mindeneknek ket Rezeth az tanachnak be hozzak, az Capitanok lwteok zerenth [Kv; KvLt Vegyes III. 17]. 1588: az esztendeij Ado zedeo vram Katonay Mihaly, es Gellien Imreh hoztanak bé a' Dicara f. 72/71 [Kv; Szám. 4/II. 9]. 1599 Ebben az Summaban hozot be zamweweo vram kezeben fl 450/ [Kv; i.h. 8/XV. 18]. 1646: à megh nevezet summa penzt az megh irt kezesekis az prefixus napra meg szerezue(n) be hozzak megh Adgiak [Thor. II/16]. 1662: az Nemes Országá rendelt volt engemet hogy Brassoba(n) bé menvén az Porta Contentatiojara rendeltetett penznek restantiáját, az kik bé hoznák Percipálnám [Hsz; Törzs]. 1710: ha bé ne(m) hozná akkorra a pénzt, zálogot hozzon [Kv; ÓJk]. 1774: Ha ollyas Jobbágy holt meg, kinek gyermeke Nem maradt, bé hoszták 'a mi jóvatskája volt az Udvarban [Szentdemeter U; LLt Vall. 104]. 1782: a mészárás (!) be hozta a legalis interest hat forintat betsülettel [Kv; Pk 2].

14. bemutat; a prezenta; vorführen. 1782: Deső Janos ő kigjelmeis bé hozván remekjét . . aprosag hibak lévén benne büntettetett egy renes forintra [Kv; ÓJk].

15. importál; a importa; einführen. 1671 eo Felső meg tiltotta hogy nem tsak onot, de még selétet Gollybist és más egyebeket onbol valo miveketis bé hozni nem szabad [UssLt XIII/97].

16. 1671 Ismet senki, vagj külseo, vagy ennek a Varosnak lakossa, seot eonne(n) magok az Vargák keozzulis, masun(n)at ebben az Varosb(an) njeresegre sarukat el adni ne hozzo(n) (: ki véven az szabad sokadalmok(na)k napjait :) Ha kik pengi akar Kalmarok, akar más rend beliek, külseo es el ado sarukat hoznanak be, valahul az ilyen saruk az mi Vargainktol megh talaltatnak, mingyar az Birak es Tanacz hatalmaval arestalhassak, el vehessek, es el vennj tartozzanak [Kv; KvLt Céhir. I. 17].

17. kb. beállít; a angaja; einstellen. 1813: A Gáspár fiát be hoztam koltsárnak s . . . mindjárt

be is eskettem [Perecsen Sz; Szentk. Botos Péter gr. Korda Annához].

18. kb. bevon; a muta inăuntr; nach innen führen. 1737 a fen forgo Barázdát igen bé hozták, bé szántották ő Naaga (!) nyil szerént valo Kaszállójába, mely Barázdát majd a közepin huzták és vonták . . . Sött . . a mikor a fen forgó Barázdát csinálták, akkor semmi eskűvés és igaz Hit szerént valo examen nem volt [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15].

19. (nyomot) követ; a urmări (pasul); (auf der Spur) folgen. 1747 az Szemeimmel láttam az nyomát az meg nevezett tilalmas erdőből midőn loptanak s az Erdő Pasztort Gavrilát előlis tanáltam midőn az nyomát Czintosra hozta volna bé [Czintos AF; SzentGy].

20. besegít; a ajuta; verhelpen, unterstützen. 1699: ha az Isten Gubernator Uramot eo Nagát bé hozza, akkor . az Árvák Jóságá Jövedelméből contentumot várok [Ks 90 Kemény Kata aláírásával].

21. kb. (legeltetésre) befogad; a primi; (um Weiden) aufnehmen. 1670/1740: Határunkra vidéki marha bé hozásárol. Végezék aztis, hogy Falu boszujára Semmi féle Marhát Senki Határunkra bé ne hozhasson, ha bé hozza egy forintra büntetődgyék, mégis a marhát ki vigye [Homoródsztpál U; WLt].

22. kb. a házhoz hoz (hozományként); a duce (ca zestre); ins Haus bringen (als Mitgift). 1573: Az azony halala vtan Beh Ieot az annya, Es ely vytte az leant Mely Darochy Matiasnak eleby vratwl valo volt, Es darochy Matias meg atta az leannak valamyt az Annya vele Be hozot volt [Kv; TjK III/3. 157].

behozás 1. behozatal; aducere in; Einfuhr. 1570: Az chynady Janos Boranak Behozasa feleol azt Mongyak hogy . . eo kegek az varast zabadsagaban megh oltalmazak [Kv; TanJk V/3. 3b]. 1583: eo felsege Lengiel kiraly el vegezet es teokellet Intentionia volna, az eg nehany zamw Iffiaknak be iktatasa es hozasa ez varosban epitet collegiumba az Iesuitak keozibe tanitasnak okaert [Kv; i.h. 271b].

2. bekísérés; introducere, instalare; Einführung. 1585: Az feyedelem be hozasakor hozanak borokat Balasfy Lazlohoz vittek az pynczebe [Kv; Szám. 3/XXII. 77]. 1595: Boldi György vitte Bornemisza Benedek Tooara, az nagy halot és az Czolnakot és egyeb szerszamot probara, hogy ha Wrunk ő fge be hozassakort foktathatnak | Azzonunk ő fge(ne)k be hozasakort, es Wendeglesekorth Biro W. czjaltatot az kochnyakra, eunyi Edent, Bor hütenj, Jeghez: Tizta vizhez, Apro es örög Czöbröket es Saitart [Kv; i.h. XVIa/6. 79, 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. beszállítás; cāratul; Einlieferung. 1589: Zektek volt 12 zekar keouet az hid kapuba az be hozasaert fizettem f. 3/ — [Kv; Szám. 4/X. 37]. 1593: hozattam egi talpfat es ket teolgfat be tamasznak walot, Attam a be hozastol f — d 10

[Kv; i.h. XX/5. 131]. 1665: Az bornak bé hozásától, üres terehnek ki vitéletől, esmet be hozásától fizettünk f 4 d — [Kv; SzCLev.].

4. behordás; stringere(a recoltei); Einbringung. 1614/1616: egy szekér szena behozástól fizetnek huszonöt penszt [Torda; RDL I. 100]. 1722 k. ha onnet masuva megyen lakni, sem aratással, sem behozással nem tartoznak [Szász-fülpös MT; GörgJk 85].

5. beadás, beszolgáltatás; platä; Abgabe, Einzahlung. 1587 az Nagiob renden való vrain, feokeppen eo kgmek az zaz vrain, el kesve wgjekeznek adaioakat be adni, bwntetessel fogsaggal sem kenzerithetik az Ado be hozasara [Kv TanJk I/1. 47].

6. behajtás; minarea vitelor; Eintreibung. 1573: eo k. varosul valasztottanak es Rendeltenek keozzwlak Neg vrainat, Ez negj vrain legenek gondwiseleok es Lato Mesterek az Mezarsekre valo Barmoknak mynd Az Mezeon valo meg lata-sara, Azonkeppen az vago hidra valo Be hozasara [Kv; TanJk V/3. 84a].

7. (legeltetésre) befogadás; primire (pentru pășunat); Aufnahme (zum Weiden). 1670/1740: Határunkra vídeki marha bé hozásáról. Végezzék aztis, hogy Falu boszujára Semmi féle Marhát Senki Határunkra bé ne hozhasson [Homoród-sztpál U; WLt].

behozat 1. a dispune să fie adus; holen/bringen lassen. 1575: Vagion panazolkodas Az Malombely es Syteo hazbely vamolasok feleol. Azert kery eo k. Biro vramat hogi hozassa be az Malombely Mercheket lassa meg [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1594: Mierthogi lattiak eo kegmek az itt valo Ser feozeok hogi az zaladsert nem jol feozik, vegeztek hogi ennek vtanna zabad legien Monostorrol haza zwksegere altalagban eitelekben be hozatni az ki hozatni akar [Kv; i.h. I/1. 235]. 1595: Kenyeret hozottam be harmad napig ezek (!) az süitönektől [Kv; Szám. XVIIa/6. 211 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. beszállíttat; a dispune să fie cărat; einbringen lassen. 1593 hozattam egi talpfat es ket teolgfat be tamasznaq walot, Attam a be hozastol f — d 10 [Kv; Szám. XX/5. 131]. 1595: Boczkai Wram ö Nagysaga 2 szekeren Sz. Jobrol hozotta be pohar szeket es egyeb ezüst marhat, nagy szekrenyeket [Kv; i.h. 56].

3. bekísértet; a dispune să fie escortat; vorführen lassen. 1674: Vásárhelyi Asztalos Andrászt captiváltattuk, hogy hüteos feleségét ide hagyván más egy Nagy Ilona nevű léányal innét az városrol el szeokeott ., midőn jde esmet vissza kerültek ., mind ketteot fogva hogy bé hozattuk az Toromb(a) valo vitellel edgyütt adtunk az város szolgainak d 12 [Kv; Szám. 34. L. 16]. 1652: egy nehany szór hozattam be az prasmari szaszokat [Altörja Hsz; BLt]. 1687 az Hadnaggj bé hozatta azon(n) Udvarhelyi Jobágjot, azért hogj azo(n) bitang Disznók forgottak kezében [GramTr VIII].

4. behajtat; a dispune să fie luat de pripas; eintreiben lassen. 1597 Az myert penig be haytattam^a, oka ez hogj hatalmasul szep uiragzo buzaban eorzeotte ne(m) csak éczér ne(m) csak ketszér hane(m) sokszor ugj lestek réa es ugj hozattam be. mykor szalogot adot el boczattam [Uzst. ^aAz állatokat].

behozatal 1. behozás; importare; Einfuhr. 1825 Wiaszszas Vászson minden féle színü Bé-hozatal Taxája 25 xr [INyR 8754 kv-i nyomt.].

2. bevezetés; introducere; Inkrafttreten. 1863: Házasságunk a polgári törvénykönyv behozatala előtt történnén, bár melyikünk halála esetében, a Városi municipalis törvény fogná szabályozni a hátramaradott örökösödési jogát [Kv; Végr.].

behozatal-taksa vám(illeték); taxă vamală, taxă de import; Zollgebühr. 1825 Csontak, mindenféle álatoknak Csontjai 1 Má'sa Bé-hozatal Taxája 3 xr. [Kv INyR 8754].

behozatandó 1. behozandó; de cărat; was einzubringen ist. 1825: A' még zöld es tilolatlan behozatando Kender es Lennről minden Szekérbe bé-fogott marhatol 6 xr fizetődik [INyR 8754 kv-i nyomt.].

2. importálandó; de importat; was einzuführen ist. 1769 Külső Országokrol be hozatando vásznaktol 1100 Róvtól öt Reff a Harmintzadon vetetik [UzstL XIV/97].

behozathat behordathat; a putea căra; einbringen lassen können. 1595: 500 kalongya Buzat be hozathatnj p(ro) f. 10 [Kv; Szám. XIII/6. 20].

behozathatás behozatási lehetőség; posibilitate de import; Einfuhrmöglichkeit. 1740: Mind eő Hertzegségéhez, mind pedig a Milgos Guberniumhoz alázatos Instantiánk által ... a szomszed Provinciákbol ezen V(á)r(me)gyében az gabonának bé hozathatása véget recurráltunk vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

behozatik 1. beszállíttatik; a fi cărat; eingebracht werden. 1759: Sz. Gothárdi Ferentz Uram Confiscaltatott Asztagotska buzája el Csépelletvén a maga Cséplői által praetensiomban fel mértvén, találatott Metr. Nro 30 ~ harmintz véka mely buza bé hozatván az Udvarb(a) hor-dokb(a) töltettek (így!) arrol bona fide attestalok. Signatum Branyitska^a Georgius Wajda Illyes Rf. Parochus mp. [Borb. II. — ^aH].

2. bevezettetik; a fi introdus; eingeführt werden. 1785: Vagyon-e mostonság Urbariuma ezen Hellységnek mennyi időtöl fogva hozatott bé? [T; Thor. vk].

behozattat 1. behordattat; a dispune să fie cărat; einbringen lassen. 1793: tizen két karo szénám ben-is van a Csürbe, s a jövő héten a több szénát is bé hozattatom [Drassó AF; Gyl-Miss.].

2. behajtattat; a dispune să fie luat de pripas; eintreiben lassen. 1752: az urffi ... Vadásztában Léven a Puskásokkal ... Szárhegy nevű Erdőből Riti Pável ... Két Szekerit Tizen két ökrökkel együtt ide Vitzébe magok Nemes Curia-jokba bé hozattata [Vice SzD; MvRK].

behozattatás 1. beszállíttatás/hordattatás; cārat; Einbringung. 1732: En az Utrumban forgo szénának be hozattatásán jelen voltam Cir-citer 8, vagy 9, Szekerekkel ki menénk az Szenát fel gyűjtők, Szekérre fel rakók Deszmérben bé vivők [Pata K; JHbK LVI/19].

2. bevezettetés; conducere; Hineinführung. 1826 k. Nagy nyomorúságot okozna nekünk Szolgáló Embereknek a Kelemenelki Csulak ágy nevű Pataknak határunkba lévő bé hozattatása, azzal is, hogy ... a nagy mély árkon lehetetlen volna itatás végett a Küküllőhöz még csak közelíteni is Marháinknak, csordáinknak [Gyalakuta MT; Gyl].

3. behozatal, importáltatás; importare; Ein-fuhr. 1769: Az Aba nevű Poszto(na)k ez országba valo be hozatattása éppen megtiltatott [UszLt XII. 97].

behozattatik 1. bekísértetik; a fi escortat; vor-geführt werden. 1769: Az mely Faluban ... szököt katonák vólnának az ollyanok töstént el fogatván ide az Officiolatus eleibe bé hozattas-sanak [UszLt XIII. 97]. 1819: Fekete Isak a' sokadalmi alkalmatossággal egy Sidoval valo pofodozásért (!) behozattatván ... edgyik a' másiknak meg engedvén békesség uttyán ezen költsónös kereset el enyésztetett [H; Ks 91. C. 12].

2. bevezettetik, meghonosítatják; a fi introdus/aclimatizat; eingeführt werden. 1799: szükségesnek találta a Királyi Gubernium ... Hogy a' falusi Bironál tartani szokott egy részű hoszszu Rovasok helyett, más minden Contribuensre nézve külön külön különböző két felé hasított^a Rovások vulgo Czinkos nevezetűek... készittes-senek és minden faluban bé-hozattassanak [Kv; AsztLt Nr. Reg. 207/1799 nyomt. gub-i körrend. 6014 és 6463/1799. — *Egykorú kéz a *hajtott* szót — helyesen — így javította]. 1820: Ezen szolgálatok pedig mikor és mi moddal hozatattak bé, ... nem tudgyuk [Magyaró MT; MvÁLT Usz-i úrbéri összeírás (Cziráky-conscr.) 2].

behozhat 1. a putea duce in; einbringen können. 1590: sok zynek vadnak, mely alatt az Warossy keossegh vglia(n) kereskedik tarsolkodik az Jdegen vasasokkal, hogy chak be hozhassa a varosba es it a varosba Mercaturat exercealhasson Brassayakal Segeswariakal az Jdegen Wasas ember [Kv; TanJk I/1. 126]. 1592: Sigmond leuele: hogy az Nemessegh tilalma ellen az Jobbagisagh az Varosba minden fele eljst be hozhas-son [Kv; DiósyInd. 17]. 1598: Bak hwst penig ez varosba be hozhassanak minthogy megh ekedigh annak deogeos voltatt nem ertettek [Kv; TanJk I/1. 319]. 1671: csak Carmasinbol vagy Orosz

beorbeol csinalt sarukat minden rendbelj emberek be hozhassanak es el adhassanak [Kv; KvLt Céhir. I. 17].

2. behordhat; a putea căra; einbringen können. 1588: ez ell mwlt napokban miwel hogy mi zege-nyek voltwnk az tilalmasbol nem hozhattwk be gabonankat akkor mikor eoek be hortak [Zsákfa Sz; WLt]. 1716/1793: gabonája ha olly káros helyen vagyon hogy lopástol vagy kártol féjti (!), és ehhez hasonló casusok hirt tévén az hite-seknek vagy határ őrzőknek fogyatékal kalongyá-ját gabonáját bé hozhatja [A.csernáton Hsz; SzékFt 30].

3. bekísérhet; a putea escorta; vorführen dür-fen. 1586: az varos Erdeyét valaky .. en-nek vtanna Elnę, raita kaphatnak minden kegielemmelkw az Espanok megh foghassak, es be hozhassak, es fel Akazzak [Kv; TanJk I/1. 29].

4. be/megadhat; a putea da, a putea restitui; geben können. 1646: ha ne(m) hozhattna be mind(en) törvénynek remedioma kül Szaz Ger-gelien azzonyo(m) eo kglme exequalhassa a megh nevezet summa penzt [Thor. II/16].

5. hajthat, jövedelmezhet; a putea aduce venit; (Nutzen) bringen können. 1774: administraltam minden Esztendőben azon Fogadoban költ Ital-bol 1200 forintot, ... az Falun küel levő Fogado pedig 300. forintot importálhatott az keszüi kor-tsoma . 150 még 200 forintotis bé hozhatatt [Mocs K; KS Conscr. 19] | a két patak Malom bé hozhat Malom porral edgyüt esztendőnként Molnár részen kívül Négy Száz véka gabonát [Szentdemeter U; LLt Vall. 37—8]. 1812: mit hozhat bé a Joszág mit nem én azt nem tudom [Héderfája KK; IB].

6. kb. (legeltetésre) befogadhat; a putea accepta pentru pășunat; in die Weide aufnehmen können. 1670/1740: Határunkra vidéki marha bé hozá-sároll. Végezék aztis, hogy Falu boszujára Sem-mi féle Marhát Senki Határunkra bé ne hozhasson ha bé hozza egy forintra büntetődgyék, mégis a marhát ki vigye [Homoródsztpál U; WLt].

behozó beszállító; care importă; Lieferer. 1605: Vagyon sok panazolkodas hogy gilkosok paraznak es idegen bor be hozok volnanak, s egyeb zarwas vetkekben volnanak sokan Tetczet azert hogy minden affeleket az Director vrain zemely valo-gatasnekwl theorwenire ele hyanak es biro vram minden haladek nekwl theorwent pronúcialion keoeotteok [Kv; TanJk I/1. 533].

behozott előterjesztett; inaintat; vorgelegt. 1708: Az bé hozott Törvényes Panasz, Felelet, és ellen szollásbol, és bizonyos bé hozott tapaszta-lásból, és a Deliquens maga vallásából, Conclu-dátatott az egész ő Felsége Hadi Törvényes széki-nek, Tiszteletes Praesesse és Assessoritol [KvLt I. 194. — *Köv. a határozat].

behúgyoz bevizel; a urina înăuntru/pe; einpis-sen. 1638: Hallottam elege valo panaszolkodasat

Lakatos Giorginenek hogi mikor Giermek agjba(n) fekűt az pinczeben uizet leöntöttek s be is hudoztak rea [Mv; MvLt 291. 164b].

behull 1. beesik (az eső); intrā ploaia; hinein-regnen. 1856: A malomnak fedele elviselődött nádból van — 's a déli szegeletén az eső béhull [Mezőbánd MT; TSB 39].

2. bepernyézik; a umple de/cu spuză; mit Loderasche bestreuen. 1603: hostátunknak elégecekor a tűz nem külemben hullott be városunkra, mint az kőeső [Kv; SzO VI, 8].

behullat beejt; a lăsa să cadă înăuntru; hinein-fallen lassen. 1771 az Emberek sőkszor (!) bé hullatván fejszéjeket elégszer vettem ki az Silip alol [Ádamos KK; JHb XX/26. 11].

behuny becsuk/zár; a închide; (die Augen) zumachen. 1584: mihelt el zwnniotta(m) mingiarast vg tecczet mintha a Lakatosne eleottem Allana, maga Nem Alutta(m) mert Az Meh zengeszt Iol hallotta(m), de senkit Nem lathattam hogy fel tekintettem, Esmeg mikor be hunta(m) zememet zinte vgy tecczet mintha esmeg elottem volna [Kv; TjK 4/1. 265].

Szk: szem ~va néz tétlenül, maga-tehetetlenül (el)néz. 1671: benne lakasat intra anni versariu(m) pacifice ne(m) kellett volna szenvedni, és szem bé hunyva nézni, hanem tacitē, vagy palám, just kellett volna in Ius attrahalni mellyet hogy posthabealt ... és az controversias örökséget edgiszer idegen kézre menni engedte, tulajdonicza magának [Kv; TjK VIII/11. 58–9].

behunyás átv becsukás/zárás; închidere; Augenschließen (Tod). **Szk:** szeme ~a után halála után. 1741 Néhai édes Szüléimről ... reám deveniált Portiok iránt két Atyától Született gyermekeim között csak már is Sok Controversiak, atyafiságtalan gyűlölségek és vissza vonások kezdőtenek mellyeket Szemem behunyása után nagyobb mértékben közöttök fenn maradni; úgy tetszik eleve el láttam (így!) [Dob.; RLt].

behunyik becsukódik/záródik; a se închide; (Augen) schließen, sterben. **Szk:** ~ik a szeme meghal. 1650: most isznak, de holnap be hunik a szeme a fiamnak az ki megis lőt [UszT 8/64. 60]. 1748: tsak alig várja, hogy á szemem bé hunnyék, s, mingyárt által hozza Katsónét [Torda; Borb.].

behunyt becsukott; (ochi) închisi; geschlossen(e Augen). **Szk:** ~ szemmel (el)néz(het). 1720: Mi azért a praetitulalt Groff Urral minket egyenlő Anyai Jussal illető Specificalt Jozzagunkat idegentől birattatni behunt szemmel nem nezhethvén, tartván eczzeresmind attolis hogy idővel azon Jozsag töllünk igaz vérektől örökösön el idegenedik ha Sokaig idegen kéznél paciállyuk Ehez kepest által Adgjuk Zalog keppen Branyitskai Josika Imreh Uram(na)k eo nsga(na)k

[JHb XVIII/3]. 1725: Diodnak már kevés időtől fogva, két vagy három rendbéli dolgais volt ilyen nem jo mindenkor csak bé hunt szemmel nézni [M.csesztve AF; Ks 95 Borsai N. Pál lev.]. 1733: magam kárát bé hunt szemmel nem nézhetem [Hévíz NK; JHbT]. 1750: én az ilyen dolgokat nem engedhetem mivel az I(ste)n is meg verne, ha be hunt szemmel nézném [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev.]. 1763: ha a közönséges Törvény meg rontatik annak utánna erőtelen lészen Nsgtokra és Kegyelmetekre nézveis hogy ha továbbrais sine contradictione Nsgtok Kgyltek bé hunt szemmel nézi, tacendo consencál, ugy el romlik végre a Nsgtok Kegyetek Statussais [Hsz; UszLt 16]. 1777: most á Testverei akarnak belé ugrani 4. 5 Esztendőktől fogva a'kész irtásba ... eo edgyedül tette haszon vehetővé, adig pedig a' Testverei bé hunt Szemmel nézték [GyK]. 1814: minden tselekedeteit bé hunt szemmel kell nézni [Körtvélyfája MT; LLt]. 1817 ily tetemes hibáit bé hunt szemmel el nézte volna [K; KLev. 10].

behurcol bevonszol; a tiri înăuntru; hinein-schleppen. 1774: (A pénzt) négyenis elig hurtzolták bé [Szentdemeter U; LLt Vall. 71]. 1823: Csernátoni Sámuel ... a Töröküzakban meg buva lesett, és onnon az ország uttyára ki szökven torkon ragadott, hogy ne kiálthossak és a Törög-buza közé bé hurtzolt, s otton le nyomva keszkenyövel számát bé fajtotta, és erőszakkal meg fertesztetett [Radnótfája MT; TLt Praes. ír. 65/827-hez Szóts Anikó vall.].

behúz 1. befelé vonszol; a tiri/trage înăuntru; einwärts schleppen. 1749: Közepső Pálffi István uram maga rosز köz kerti miat hogz szollogattam, az üstekemet meg fogta vala, — huz vala bé a löjtöre, — ütöttis az öklivel [Tarcsafva U; Pf]. 1767: belé akadának az üstekéb(en) ... az ajtobol üstekénél fogva bé akarák huzni a házb(an) [Majos MT; Told. 26/5].

2. átv beránt; a băga pe cineva; jm ins Unglück stürzen. **Szk:** ~ a bajba. 1831: három Eszten-deig rabaskadtam a Szamosujvári Várba ... s azt tulajdoníthatom ... Dgyisan Gyurinak, aki több Cselédekkel az Ország uttyába verekedést okozván, s Racز Istvan Uratis azok agyalván le, Engemetis behuztak a bajba ily méltatlanul tsak azért kellett szenvednem a hosszas rabságot [Dés; DLt 332. 21].

3. bevon/tesz; a include; zumachen. 1812: (A cigány) bé huzá az ajtot s, elébb ment [Héderfája KK; IB].

4. bevon; a acoperi; überziehen. 1791 Egy avadag asztal viaszas vaszonál bé huzva [Zágon Hsz; CsS]. 1810: visel ... bérleses Kalapot zöld boritékkal bé-huzva [DLt 582 nyomt. kl]. 1821: Van egy rakott Diofa Diván szép tarka czitzel bé huzva [Veresgyház AF; Told. 19]. 1837: Vagyon egy viseltes Ló-szekér vasas jó készülétekkel ..., fedele Brassai szekér formára náddal és vászonnal behuzva rongyolódott állapotban [Mv; DLt nyomt.].

5. beföldel/temet; a ingropa; zugraben. 1878: a temetésekén kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, úgy hogy sokszor a sincs, ki a sirt behuzza [M.bikal K; RAK 339].

6. befed/von; a acoperi; bedecken. 1817: Dolgoztanak a' gyalog szeresek . a Malomnál, és tsináltanak egy Jég hasított a Hid eleibe, úgy a' Hidnak a' Fogado felől való végínél, egy jó kemény erősséget nyoltz Tzévekekkkel, 's fejül a' végeit bé huzva gerendákkal [Héderfája KK; IB].

behúzó I. mn 1. betolható; care poate fi înpins înăuntru; einschiebbbar. 1819: tanáltatik ezen házban egy Zöld festékes Pulpitus ... egy vas sorkokon járó író asztalával, két koltsaival és egy bé huzo also Fiókjával [Baca SzD; TSb 6].

2. bevonó; de invelit/ímbrácat; Überzug. 1862: feszület behúzó szövet fl. 3 | Vecsernyemondó szék behúzó damasz k. fl. 2 [Bács K; RkAk 233].

3. ~gomb ajtóhúzó gomb; buton de tras uşa; Knopf zum Zuziehen der Tür. 1852: Az égyik Ajtóra új behúzó gombot tsináltam 45 xr. [Kv; SLT Vegyes perir. Géng Ádám lakatos számlája].

II. fn ajtóhúzó; miner al usii; Türgriff. 1851: (Az ajtónak) nintsen kulcsa, és egy behúzó is hibáz [Erdősztygyörgy MT; TSb 34]. 1856: A Nagypalota előtti Csarnok melynek két szárnyu ajtója van, el látva vas Sorkokkal zárral (: kilincs és kolcs hejával) bé huzokkal és tojogatokkal [Mihálcfa AF; HG br. Gerliczy lev.].

behúzogát bevonszolgát; a căra la vale în repetate rînduri; nach und nach einschleppen. 1830: (A) Sovárbúke nevű fíjatalos erdeje felől olyan vastagságu búkfa fíjatalokat össze kötve huzogatott bé az hegyről nem tsak egyszer, hanem többször [Erdősztygyörgy MT; TSb 35].

behúzott bevont; tapijat; überzogen. 1779: a Sessios Házban Nagy Asztal Fekete viaszas vaszonnal be huzot tizen kett Záros Cistakkal [Szu; UszLt XII/86]. 1819: egy régi zöld posztóval bé huzatt töltött kanapé | zöld posztóval bé huzatt Székek [Baca SzD; TSb 6]. 1820: Egy Diofa veres Czitzel bé huzott kanapé [Felőr SzD; Bet. 5 Frater Theresia kel.]. 1849: három karas töltött, tarkás, és rőzsás virágu massával bé huzott székek politurasak [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

beidéz idézéssel behívat; a cita pe cineva, a chema pe cineva inaintea unei instanțe; vorladen. 1570: Del korban azonnap az Anna Rengeo Margith megyen Reyaik Byro pechetywel es be Idezy eket, Es mykor Teorwenbe keolték volna masodnap az biro heted Magokal való hytet hagy nekyk hogy Rea eskedienek | Mond Kwthy Antal More Janosnak, Teis Twdnal valamyt az Rengeo Anna dolgaba, erre az felely More Janos Bezzegh Twdnek chyak be Jdeznél | More Janos kenalta Magat hogy ha eotet Kwthy Antal Be Idezné, Es megh Thwdna Mondany Rengeo

Anna dolgat | Twgya Mykor Syweges Gergel Be Jdezte volt Nagy Benedeket az ew vra halala vthan, Nagy Benedek Menth volt ew hozza, Es Byro eleybe hytta hogy Az Leweletis oda vige | pechetet vyth neky wgy kwleotte ely hogy az Kadart Be Idezzek [Kv; Tjk III/2. 104–7, 151, 178]. 1572: hallotta Zeoch Benedekne parta Zeowé katalint hata Mege (!) Bestie kwrwanak zyta, ... es hogi Be jdezy volt Io Swltnekis Monta, Zaswl teob feddédeseis volt de Nem Ertette [Kv; Tjk III/3. 19]. 1573: gergel deakne Mond az vranak . Istwan deakot Ideztem be | az ely mwlt Napokban mykor Be Idezte volna az harangozot chob gérne es haza Ieot volna az tanach haztwl ... ott volt az leaniais | Molnar Marton Azt vallia hogi Idezte volt eotet Beh az Benedek Telmanne ez ely Mwlt Ideokban, myert hogi Eozolt volt es gianakodot feleole valam yly vezet hat falka fonalarol pert Inditot volt vele az azzony [Kv; i.h. 107, 153, 212]. 1582: Thorday Antalne pechetel Ideze be Philep Janosnet | Egor esmegh Nag Sirwa hozzam Ieowe az Bekenne es azt monda, hog Immar towab Nem twrhety a' Nag keserwseget hanem a' thanachnak panazolna Nireo Kalmanra es be Idezné De en el Inthem rolla [Kv; Tjk 4/1. 28, 38]. 1584: Hallottak ezt, Zabo Martonne hogy monta: Nem banom hogy be Idezet, Am lassak meg Artatlansagomat a' teorweny eleottis | ez Keodme(n) Ianosne ... ily zitzkozodot feleolle, Amely Bestie lelek hires Cwrva miath en busulok, meg lattia Azt hogy feiere Iarok, vagy Niere(m) vagy Ne(m) es be Ideze(m) | chak azert zitta(m) Bozorkannak hogy be Jdezze(m), es el indithassa(m) dolgat a' Biro eleot, de Ne(m) hywt rea [Kv; i.h. 234, 248, 369]. 1586: Feyer B(ene)dek Az Adossagert Nagy Caspart be ideszte vala, De bele hagyva valam y tekintetbeol [Kv; i.h. 554]. 1592: Zeoch Janostol hallotta, hogi ezt mongia volt, Im be jdezet engeu Varga Gaspar hogi Jamborsagat bizonyicha vele(m), de akki lator, en velem senki magat meg nem Iamborittia [Kv; Tjk V/1. 291]. 1783: ebben az Esztendőben én ezen Helységnek Fő Birája voltam az akkori Hetes Kis Birót Jósa Mártont küldöttem fel az Udvarba, azon idéző Compulsoriummal hogy az ő Nga Udvari Cselédgyeit következő napra Somlyóra idezze bé Authenticatióra, ki is a mint mondotta a dologban a parantsolat szerint el járt [Perecsen Sz; IB].

beidézett idézéssel behívat; a dispune să fie citat; vorladen lassen. 1591: Hallottam Dabo Ersebeteol hogi Baba Catus pogaczat kwleot volt ala, hogi feiem ala tegie, hogi vramatt megh giwleoliam ... mikor megh erttettem volna en, hogi engemet igi akart megh bwueolni, be Ideztettem erette, es eo ezt ertuen megh keonetetet engemett az dologban [Kv; Tjk V/1. 125].

beigazít (be)utasít; a indrepta în(spre); în an etw. verweisen. 1590: En on(n)an haza mene(n)k (így l) zolank egj massal, Az falú be igazyta az zekre; en az zeknek zollek felölle [UszT].

belgyekezik bemenni igyekez; a se strādui sã meargã; sich hineinbemühen. 1696: ha Isten könyörölne rajtam és az Feleségem gjógjúlása felől egész reménseget vehetnék, és az Mlsgs Gubernium(na)k további mulatása lenne én is be igyekezném [Gernyeszeg MT; BK Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. 1720: az Ur Cancellarius Uram Tavaszal bé igyekszik [Bécs; Ks 95 Gyulafy László lev.]. 1724: I(ste)n adván érnem az jövő heten magam is bé igyekezem az oda bé valo Processusra Partialisra [Veszszód NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.].

beiktat 1. birtokba/tulajdonba bevezet, iktat; a instala/investi; einsetzen. 1570: Kapa Antal vra(m), Recognoscailja hogy biro es Tanacz akara-tiabol Razmannet eo Igarto Benedekel egetembe Jktatta Beh Az kowach Andras hazaba [Kv; TjK III/2. 140a]. 1644: nemine contradicente azon heotós deakok iktattak uolna be azokban az feoldekbe Bornemiza lazlo Uramot [Diós K; JHBK XVII/29]. 1675: Hoza mynekwnk az vitezleő Almasi Andras Annja kipibe ... az Nagod Jtilt sente(n)tiayat meli sente(n)tiaba Nagod para(n)ciola minekwnk hog my el me(n)nenk Symontelkyre^a es wtet be Jktatnok az eo Jozagaba [i.h. XIX/24. — *BN].

2. (hivatalba) beavat/vezet, beállít; a introduce/instala (intr-o funcție); einsetzen. 1590: valazottak Espanokat^a ... aggyanak Instructioth nekik Mindenekreol, Melyre Byro vram egy Reowid es alkW Napra eo kegyelmeketh be gywyche, hogy ebben eleo menwen eo kglmek Iktassak vyolagh be az Espanokat, vgyan akkor legyen hewtel-tetesis [Kv; TanJk I/1. 130. — *A város falusi birtokainak igazgatására].

Szk: hivatalba ~. 1866: N.T. helyettes esperes Szakács István ur beiktatja hivatalába az egyház-nak ... törvényesen megválasztott új papját t. Benedek Pál atyafit, ki a nevezett nap reggelén innepélyesen beköszöntött [M.bikal K; RAK 259].

3. besorol; a însira/inscrie; einordnen. 1797: mely Malom hely az Allodiális Széna füvek között, a' Lá Morá Kukuluj nevezet alatt a Szénafüvek számába bé-vagyon-iktattva [Szentgothárd SzD; Wass 22 Conscri. 365].

4. át/becsempész; a introduce prin contrabandă; einschmuggeln. 1747 Pap Vankanak mint orga-zdanak Magyar Orszagrol ugy hajtottak az Marha-kat, ő pedig ugy iktatta be erdely orszagra, et vicissim ugyan Pap Vanka erdelyből Magyar orszagra [A.várca Sz; Ks 271/XVII].

5. beirat/vezettet; a dispune să fie înregistrat; eintragen lassen. 1858: az okozható károsításokra nézve telles biztosítékul lekötöm szamosujvari házaimot és majorimot az illető törvényszék előtt a bé táblázási könyvbe a magam költségemen beiktatom [Kendilóna SzD; TKhf 15 a Kóvár vidéki uradalomra von.].

6. ~ja magát birtokba v. tulajdonba vezet-teti/iktattatja magát; a face să fie instalat (ca proprietar); sich einleihen lassen. 1570: Mykor Zabo Symon Maga.h Be akarta volna Jkthatny

az hazba melyet Vrbéger Gergeltwl Mostan keres, Es hogi wrbeger haza kapwian be Mentenek volna, Es Thalaj Estwan az Sententiat olwazny kezte volna Mond Zabo Simonnak ky volt neked az Atthiad, Arra azt Mongia zabo Simon, Mytth keres arrol Jar ely dolgodba | Latta mykor az Sentenchyawal Zabo Simon Magat az hazba be Jktata Aztis Twgia hogi fyzetet adot Teole Zabo Simon ket vagj három Eztendeigh | Jelen volt mykor Zabo Simon Sententia lewelel Magat Be Ikthatta az felseo hazakba Az Mynemw kert az hazhoz volt abzays Latta hogy be Jktatak Menyé Jdeiglen birta azt ne(m) Twgia [Kv; TjK III/2. 3, 117].

beiktatás 1. birtokba/tulajdonba vezetés, iktatás; introductio, statutio; investire (in proprie-tate); Belehnung. 1847 En ezen vásárnak és béigtatásnak nem hogy ellenzője sőt inkább akaroja vagyok [Mv; DE 3].

2. (hivatalba) beavatás/vezetés; instalare intr-o funcție; Einsetzung. 1587 Kadas Miklos Negj louan voltunk az vy Jspanok be Jktatasara az Varos faluira fiztettem, f. 1/ [Kv; Szám. 3/XXX. 52]. 1592: 11 Juny Banffii Boldisar mikor varadra mene az vy Capitan be iktatasara uizik huniadigh 4. zeker [Kv; i.h. XIV/5. 83]. 1605: Az ennek eleotte valo vegezes es sors zerenth az Colosy Camaranak gonduselesere valazottak Teleky Istvant ... Az be Iktataskor legyen gon-gyok Zam Veweo Vrainnak ... az eleyby Camara Ispanokis mellettek lewen s' vgy bocsassanak mindeneket Inventarium zere(n)t kezeben [Kv; TanJk I/1. 497]. 1844: Gagyí Pálffy Elek ... ország szerte vesztegetőnek ki hirdettetett a nékie ... ki rendelt Gondnoknak hivatalába kellett bé igtatása ... az ellene hozott ... ítéletek telles elégtételben vétele folyamának bé végezése [UszLt XI. 85/1. 26].

3. kb. beiratás; inmatriculare; Immatrikulation. 1583: noha az elott(is), Sombory Lazlo által Jelentette volna eo felsege Lengiel kiraly, hog papawal egietembe el vezetet es teokellet Inten-tioja volna, az eg nehany zamw Iffiaknak be iktata-sa es hozasa ez varosban epitet collegiumba az Jesuitak keozibe tanitasnak okaert ..., Biro vram tanachawal venne fel ezt Az gondoth hogy az Iffiaknak hazat es zallast mutatna es Adna fizetes feyeben [Kv; TanJk V/3. 271b].

beiktathat befoglalhat; a putea fi cuprins/in-registrat; enthalten werden können. 1792: Utolyára mint hogy ezen Instructio(an) mindenek meg nem határozthatattak, és bé nem iktathatták (így!), azért követelnk mind azok(na)k ki munkálására valamellyeket más Vármegyék Székes Helyek és Szabad Városok Követelnél lévő Instructio(an) a miénknek látnak, Hazafiini egész indulattal és törekedéssel véghez vitelekre köteleztetnek [Zilah; Borb. II].

A követutasítás szövegében szerkezetzavarodás lehet, mert a címszóbeli igének az első állítmány vh igealakjához igazodva bé nem iktathatlanak formában kellene állania.

beiktatott be/belefoglalt; inscrip; inregistrat; eingetragen. 1808: Minek előtte pedig a' már bé iktatott Nyilak ki dolgozásához hozzá fogtunk volna, ezen Specificált költségeken kívül egyéb Praetensioikatis adtak be a' Praetendensek előnkbe [Asz; Borb. II].

beiktattat (hivatalba) beavattat/vezettet; a dispune să fie investit în funcție; einsetzen lassen. 1581: mindenik Malomba Mestereket tarchyanak Az malombirak. Erre penigh mykor be Iktattattya biro vra(m) meg is Inchie hogy megh legie(n) [Kv; TanJk V/3. 235b].

beillik megfelel, talál, alkalmas vmire; a cores-punde, a fi potrivit pentru ceva; passen zu etw., entsprechen. 1695: A Tarka szép paripa volna bé illenék a' Ngod Istallojáb(a) [Gyf; Apor István ir.].

beindít útnak indít; a trimite, a porni la drum; abschießen. 1603: Gaspar Balint nagy Galambfalwi* hwti wtan ezt wallia mikor my az meneseekeket be akarok Indittanj ot nem wolt akor sem bokor sem arók kitől meg nem lattuk volna de ot nem wolt akor az a meneslo az naiaual [UszT 17/40. — *Nagygalambfva U]. 1747: En Bukurt bé indittám előre [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1752: az jövő héten az puskásokat és kopokott parantsold meg hogj indítsák be tsak Komlodra jöjjenek [WLT Vesselényi István feleségéhez]. 1792: Csikatis foghatunk, és mihelyen valami keveset kapok, egyszerib(en) bé indítom [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.]. 1793: az Tasnádról ide 14a Maji küldött Bakator Szőlő Fákatt ... Drág felé be Indítottam [Hadad Sz; JF LevK Vintze István lev.].

beindított útnak indított; pornit la drum; abgeschickt. 1791: En mind várám a Kolosvarra bé indított szekereknek vissza jövetelét de még eddig nem jöve [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.].

beindittat útnak indítottat; a dispune să fie pornit la drum; abschießen lassen. 1747: En az lo szekeret be indítottam valami nagy bajjal [Illyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez.].

beindul 1. befelé indul; a porni să între; einwärts treten. 1582: Esthwe be indulek hazamba hog eg leankamat le fekessem [Kv; Tjk 4/1 9]. 1626: oda indüla az molnar fele latom hogj Boczkor Janos fel húza az palczat, en azon be indulek en nem lattam az uta(n) mint leöt az dolog [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1635: be Indulank az varba [Szászrégen; VLT 17/1603] | Debreczeni Uram annak utanna be indula az szallasara [Mv; MvLT 291. 39b]. 1767: Midőn ... az említett kerek erdőbe bé indultunk volna viszonttag ... Pataky János nevű Udvar Birája protestálván Solemniter, az erdőben bé nem akara eresztteni [Vajdasztiván MT; JHb IX/49].

2. (beutazásra) útnak indul; a porni la drum; sich auf den Weg machen. 1723: magam hetfiin

csak be indulok, maskent bizony meg holnap meg indulnék, csak hogy mind a lovaim el romlottak, s mind magam [Kóródsztrmárton KK; Ap. 1 Apor Péter feleségéhez]. 1831: a Gujás ... ezzel Déés: Aknára béis indult Lohaton [Dés; DLt 332. 7].

beindulás (beutazásra) útnak indulás; pornire/plecare la; Abgang, Abfahrt. 1745: most későn, midőn az idők utak legg rosszabbak voltanak, történt bé indulásom [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1831: Dregán Vonutz tiz orakor Déés: Aknára be is ment, ezeket mondván bé indulásával* [Dés; DLt 332. 9. — *Köv. a nyil.].

beindulhat (beutazásra) útnak indulhat; a putea porni la drum; sich auf den Weg machen können. 1851: mivel egj hét a' fejr hét ..., ez el tart 10dik Martiusig, tizediken vagy másnap bé indulhatz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

beinszerált bevett; inserat; eingenommen. 1599: Ez Summához computaluan az tawaly eztendeobely partialban* be inseralt Summat ... teott minde-nesteol fl. 1418/31 [Kv; Szám. 8/XV. 22. — *Részletszámadás].

beintetik kb. becitáltatik/idéztetik; a fi citat; vorgeladen werden. 1647: Az leaniod teőilem bucziu uetle(n) ment él, mondta(m) hogi jeőjeon haza ... ha nem akor jeoni keuano(m) az teorveni-teol hogi intessek be a Toronba* [Kv; Tjk VIII/4. 223. — *A város börtöne].

beir 1. a introduce/serie în; einschreiben/tragen. 1570: Eleonkbe ezeket hitta bizonsagra ... meg eskettwk es feleleteket be Irtwk [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1580: Az Be Iratas felől penigh eo kegmek vegeztek hogy senkit Neotelent be ne Irjanak az waras keonywebe Es a kit be Irnak Iol meg visgallyak michioda Nemzet honnet Ieot es my dolgos [Kv; TanJk V/3. 210a]. 1592/1593: hoza Mynekwnk, Deesy Bornemizsa Mihaly Vránk eo Naga vallato paranchiolattiatt hogy az minemeó vallokatt, mi eleonkbe hozna-nak, mi azokat negh vallatnok es vallasokat be irnok [BSz; Ks]. 1593: Toth Istuan ... vallia Aitoni Gal Balas Zegedi Caspar zolgaianak mon-dotta magát, az harminczadon vaczon* ugi bochat-tak, es vgi Irtak beis hogi eo zegedi Caspar zolgaia [Kv; Tjk V/1. 418. — *Vác.]. 1646: Az bechwl-letes Vensegh fen leuen bizonyos okokert, miuel-hogy megh volt eo kgmekteol parancziolua hogy ez napra Conuocalliuok eo kgket hogy az Szür Mies Vrajnknak az kapu keőseöt, kinek kinek mutatnank Heljet, es Neuket is Jrnuk fel, mind penigh az eo kgmek Deljberatiojat, hogy be irnuk [Kv; SzCLEv.]. 1746: Jövenek bé hozzám az Ecclesia képéb(en) Dác Izván és Dác Péter uramék, adván elő az Eccla meg edgjezéséből lett akarattyát, mellyet kiwánának a b. követek, hogj az Ecclesia Protocolumáb(an) irnék bé [Var-solc Sz; SzVJk 72]. 1786: Melly declaratiojo-

kotis, hogy nagyobb bizonyásnak okáért ezen Levelünkbe be írrok meg kértek, amint hogy ide beis írtuk . . . jövődöbeli bizonyásigul [Nsz; Ks 74. 56]. 1812: Béirta mindezeket . . . Sebe János m. pr. Ekklesia Papja és Közönség Not(áriusa) [F. rákos U; Falujk 76].

2. megír; a scribe; schreiben. 1616: az kykett eleónkbe hiwutt hyteket es feleletekett ez kepen be írva veöttwk es Nagd(na)k kwldetöttwk [Cszs; Bál. 61].

3. be/feljegyez; a nota in; aufzeichnen. 1611 vagon ket Feyeös tehen boriostol, ket negyet fëv tinok meljeket az Catha Azzonj el adio(n) menteöl ioban lehet, es az mit arolhat beleöle . . . ez Inventariumba(n) be kel írnia [Kv; RDL I. 88]. 1637 Boyerok es Zabadosok Opre Algye Sandor Bika depositus. Az desertak serieseb(en) vagio(n) be írua [Posorita F; UC 14/42. 125].

1827: A Berendi Fogadosnak valami pálinkáját Confiscalta volt el Daniel, már most nékem által jött az inventariumba bé írva nints, addig ameg, az egymáshoz valo praetensio(jo)k, nem solvalodott, nem akarta Daniel bé írattni [Berend K; IB Flora Ignatz tt lev.]. 1862: meg a 26 fo(rint) is nints bé írva . . . mikor a hátralévö meg adodik bé írja [Borsa K; Bet. 4 Farkas Moses lev.].

4. besoroz; a inscrie in rolurile militare; assentieren, ausheben. 1813: Nemes Háromszéki Kőrösi Csoma Sándor tanítványunk bé lévén írva a' Nemes 2-dik gyalog Székely Regementbe — ezen kötelessége alól kívánna fel oldoztatni [Ne; NyIrK XII, 137].

5. összeír; a nota/inregistra; zusammenschreiben. 1622: Az my penigh az be irt iokat illetj kik ez Inuentáriu(m)ba be uadnak írva azokat Tiburcj Anna Azzonnak . . . jo gonduisseleeben es Tutorsagaban attuk [Kv; RDL I. 119].

beírandó I. mn bejegyzendő, felveendő; de in-registrat/introducus; was einzutragen ist. 1587: az Be Irando zemely feokeppen az Mywes Rend, be Ieoyen Az Also tanachba Jt valo feó zemeliekkel egie(te)mbe Iambor Nemzetsegereol valo lewelet be hozwan velle, Elseoben megh eskegyiek Ezekre^a . . . Ezek igj lewen es ezekre megh esketwe(n) az Be Irondot (!) Az Varos keonywebe be Irattassek ennek Newe [Kv; TanJk I/1. 45. — ^aKöv. az eskü tartalmi részletezése].

II. fn bejegyzendő/felveendő (személy); persoanä de inregistrat/de notat; (der, die, das) Einzutragende. 1587: Wegezteteth hog' mostantol foghwan ennek Vtanna senki az Varos keonywebe be Ne Irattassek méglen az be Irandonak Newe, Zemelie, allapattia, az eo iambor zwletese es az Vtan Valo teokelletes magha Viselese Az tanach eleott megh Eleghedendeo bizonsagh által Nyilwan Nem leszen es megh nem esmertetik [Kv; KvLt Vegyes III. 65–6].

beírat 1. a inscrie; (in Schrift, Heft, Buch) einschreiben/eintragen lassen. 1570: vgy emlekezyk rea az Jktataskor az hazat Megh Boechwilyek es Zabo Symon azonnal le tegye az

Arrath. De . . . semmyt Nem fyzetet, Es eo Twdomant teot rola varas kënwebels Be Jratta [Kv; TJk III/2. 119]. 1631 De hogy annal nagioib igassagha az en felesegemnek ki mutatoggyiek, az fellíül megh irt dolgokatis azert akartam be íratni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 4 Sükösd György végr.]. 1672: Valamelly Kovacz Mester legeny a Becsülletes Czehben bé akar allani, és az rendtartas szerent magat be akarja avatni . . . leg elsöben a' becsülletes Varos köze be esküdgyek, ha az Varos közebe be nem esküszik, es a' Varos könyveb(en), es Prothocolumab(an) nevet be nem irattya, a' becsülletes Czehben be nem vetetöddik [Kv; KovCLev]. 1834: mig az Uj pap bé állittatnék az olyan actusokat — melyeknek a matriculában bé kell íratni egy külön papirosra jegyezze fel a Pap [Nagykapus K; RAK rend.].

2. bejegyeztet; a dispune să fie inregistrat; ein/verzeichnen lassen. 1586/1629: mind az ket fel erreis ighire magat hogy az Colosmonostori Conuentbennis hasonlőkeppen mind ezekreol vallast tesznek, es be irattyak [Dob.; JHb III/30]. 1642: mikor Bottueos Benedekne Azzoniom ad secundas nuptias ment es gjermejknek az varos teouenie szerent elseoben hvtyt deponaluan, rata portioakat kj mutatta, s kj atta, megh mondotta, es be iratta, akkori ielen leueo Beczülletes Diuisor vraink is inuentariumban be irattak [Kv; RDL I. 128]. 1752: ha pedig valami mester Ember Fiának az Atya meg halna (így!) és annak az mester Ember Fia az Társaság könyvében nem volna bé íratva, az olyan tartozik három Eszteig (!)^a Inas Esztendöt szolgálni [Kv; KCJk 16b. — ^aMás kéz rövidítési jelt jegyzett e szó fölél]. 1827 A Berendi Fogadosnak valami pálinkáját Confiscalta volt el Daniel, már most által jött az inventariumba, bé írva nints, addig ameg az egymáshoz valo praetensio(jo)k, nem solvalodott nem akarta Daniel bé írattni [Berend K; IB].

3. ~ja magát bevezetteti/jegyezteti magát, be-iratkozik; a se inscrie; sich eintragen lassen. 1580: Megh ertettek eo kegmek ez Be Iratas dolgot biro vra(m) p(ro)positioiabol . . . Ennek vtanna az varos konywebe senkit be Ne Irjanak az varos hyre nelkwl, hane(m) a ky magat be akarya Iratny azoknak Newet biro vra(m) eo kegme hozza waras eleybe, es ertwe(n) az varostul vgy Iryak be [Kv; TanJk V/3. 250] | Ha . . . ez Legeny^a nem az Varasi tagh volna tartozzek az Varos könyuebeis magát be íratni es be eskwnni [Kv; KvLt Céhir. II KömCart 12. — ^aMesterlegény]. 1595: Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben magokat be nem irattak volna, Be iratasra magat kenzerithessek annak moggya zerent [Kv; TanJk I/1. 258]. 1600: Wadnak eo keöztek oliiak kik be irattak magokat es az feiedelemnek zolgálni akarnak [UszT 15/204].

beíratás 1. (íratba, könyvbe stb.) íratás, bevezetés; inscriere, inregistrare; Eintragung, Einschreibung. 1580: Az Be Iratas felöl penigh eo kegmek vegeztek hogy senkit Neotelent be ne

Irjanak Az waras keonywebe Es a kit be Irnak Iol meg visgallyak michoda Nemzet honnet Ieot es my dolgok [Kv; TanJk V/3. 210a]. 1582: Megh ertettek eo kegme az Be Iratas dolgat biro vra(m) p(ro)positioiabol Ennek vtanna az varos konywebe senkit be Ne Irjanak az varos hyre nelkw, hane(m) a ky magat be akarya Iratny azoknak Newet biro vra(m) eo kegme, hozza waros eleybe es ertwe(n) az varostul vgy Iryak be [Kv; i.h. 250]. 1585: Atta Biro vram, eo kgmek eleibe az Jdegen legenieknek be Irasat a' varos keonywebe .. Amikor az Varos egibe giwl fel Ieoyeon ez illien zemely eo kgmek eleibe, es ott az varos consensussabol legien be (gy!) Az be iratas, az zokot fizetes penig Biro Vramnak Iarion tanachauai egie(te)mbe [Kv; i.h. I/1. 14]. 1595: Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben magokat be nem irattak volna, vegheztek erreol coreokeoseon, hogy Aki keozwleok talaltatik akar minem eo rendbely ember, ky az vdeo vtan Ieot ez varosra, vagy hazasodot it megh, Amikor a Be iratasnak modgiarol az varos vegezhet, es ahoz Nagy keonywet chinaltatot, tehat ezeket eleob megh examinalwa(n) minem eo zemely, ha ninche(n) valami Niawalia es tereh alat kinek it lakasa miat kar ez varosra ne(m) Ioehetne, Be iratasra magat kenzerithessek annak moggya zerent [Kv; i.h. 250]. 1665/1754: A' mely idegen Legeny az B. Társaságba^a bé-lépik békőszőné-séért, neve bé-iratásáért, Koronáért és Kártyáért tartozzék adni d. 50 [AsztCart. 12. — ^aTi. a legényi társaságba]. — L. még *beirattat* al.

2. bejegyeztetés; notare, insemnare; Verzeichnung. 1772: az Jóó Dénes eo kigjelme remek készítesinek helye bé iratasaban correctio eset [Kv; ÖJk].

3. a prókátor ~ a ek prókátorvallás (ügyvédi megbízás); delegare de procator/avocat; Anwaltsauftrag. 1602: Anno 1602 16die Juli p(ro)catorok Be Iratsy. Simenfalwy fabian mate, Kedey georgi balasne p(ro)catorok cziki miklos [UstT 16/82].

beiratik bejegyeztetik; a fi notat/semnat; verzeichnet werden. 1868: az anyakönyvekbe minden lelkesi actus alkalmával mindenféle név is a házszám beirassanak [M.bikal K; RAK 166 esp-i kl].

beíratódik bejegyeztetődik; a fi inscrip/inregistrat; eingetragen werden. 1702: jártatott Táblát az B: Céh jelen létében az Apánk Ur(am) eo kegyle az Koonya Janos Mester be állása alkalmatosságával adott is be gyűjtés pénst d 24 ... Ugyan ekkor be is iratodott ez neveis [Kv; AsztCjk 51]. 1768: Ötves István Deák ... kéz be adással obligálá magát a Blts Czéhnek hűseges Szolgálatyára és a Czéhban eszerint bé vétetődött ... ámbátor Maxai Moyses Deák napja utan iratodot be [Kv; ÖJk].

beirattat 1. beírat; a dispune să fie inscrip; einschreiben lassen. 1587 Towabba zallottanak az Aros Rendekre (!) valo gondwieslesre eo

kgmek varosul, es azoknak Neweknek be Iratasara, Mint es hogy kellessek lennj, Biro vra(m) eo kgme hiúasson minden Arossy es kalmaly Rendeket, Neweket be Iratassa [Kv; TanJk I/1 43].

2. ~ja magát a se inscrie; sich einschreiben. 1691/XVIII. sz. eleje Minden Poszto csinalo az ki az becsületes es Nemes Czéhbe akar álani, az hűtet az Nemes Tanács elöt le tegye es az Nemes Város könyvébe magát be iratassa, ha pedig idegen avagy meszul jót volna, az maga Nemzetség es tanolo levelet tartazék hozni es, be mutatni, az kibul ki tessék ha tiszta Ágybol es jo Nemzetsegbol valo [Kv; KvLt Céhir. II PosztCart. 4].

beíratathatik beíratódhatik; a putea fi inscrip; eingeschrieben werden können. 1838: Fel kell jegyezni, hogy minden évben az Eklából mennyi garasos segedelem adatot bé .., hogy visitatio alkalmával ez is egy Summás ki mutatasba bé iratta<t>hassék [Nagykapus K; RAK 15 rend.].

beíratatik bejegyeztetik; a fi notat/inregistrat; eingetragen werden. 1587 miertthogy regteol foghwa mindeneknek mind kisdé s mind Nag/ Rendeknek zwksegh wolt magokat az Varos keonyweben be Iratny, minek vtanna megh hazasultanak volna, Annak okaert Wegezteteth hog' mostantol fogwan ennek Vtanna senky az Varos keonywebe be Ne Iratassek, meglén az be Irandonak Newe, Zemelie, allapattia az eo iambor zwletese es az Vtan Valo teokelletes magha Viselese Az tanach eleott megh Eleghedendeo bizonsagh által Nylwan Nem lezen es megh nem esmertetik [Kv; KvLt Vegyes ir. III. 65–6]. 1807 ket Kontzból allo Protocollumot készítettünk, a' mellyben a' rendelések Extractussai bé iratassanak [M.bikal K; RAK 39] [ezen Protocollumba ... hogy azok^a, a benne fennforgo tárgyakra nézt a' következendő időkbénis Mérték Sinorul szolgálhassanak, beíratatnának [F.rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével. — ^aTi. határozatok]. 1813: Ezen 21. számbol állo Tanuk Fassiojok rész szerént a hej színén, rész szerént pedig esőss idő nem engedése miatt meg irt háznál irattatott bé ezen Eskető Levelünk rendiben [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

beíródik beíratik/jegyeztetik; a fi inscrip/notat; eingeschrieben werden. 1822: a' melly Conscriptus Lakosnak Soobeli Competentiája kiment, bé irodván elebbi Bollétája, második ízben is ki veheti: és elebbi Bollétájáról, Competentiája az ujj Bollétára le iratasson, és kiadattasson [Sáros-magyarberkesz Szt; RLt Sárospataki Mihály és Katona Sigmond aprósó-áruló biztos aláírásával]. 1843: melj Remek munkát az Ns Czéh meg vizsgálván, és bé vehetőnek találván az Czéh bé állás taxát 30 Rftokat váltóban leis fizete és neve a Czéh tagjai közé beírodott [Kv; ÖJk] | Ezen Jegyzésből ki világlik, hogy azan positiók melyek veressel meg vonva nintsenek az én 1843-béli számadásamból ki maradtak, ha az evel össze

hasonlítódik, ped(i)g bé kellett volna irodni minek utánna azan évi számadásam perceptiojaba mint kész pénz az utolsó positioba felvétetődöt [Born. F. V/a]. 1852: Szekeres Er'sok (ez megvételéből 851-re irodott bét:) [Bh; RHAK 71]. 1855 Az Ekkalai birtok . a' most állandóan szerkesztendő Telek könyvből ki ne maradjon, vagy abba hibáson bé ne irodjon [M.bikal K; RAK 56].

beíródhatik bejegyeztethetik; a putea fi inscriis; eingetragen werden können. 1813: Follytattatik ezen esketés további Junius 19én a hely színén az esőzés mián a Tanuk vallomai be nem irodhatván ben a Faluban Provi(dus) Várna Kretsun Házánál [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

beirt (tözsomszédos földről más erdőreszbe, többnyire elbirtoklási szándékkal) beleirt; a defriša (in pădurea altuia de cele mai multe ori cu tendința de uzurpare); (hinein)roden (in den benachbarten Waldteil meistens mit Absicht der Aneignung). 1587 Ha mely olah penigh kazalasawal vagy Irtasawal ez veghezest Transgrediallia, ... egj forintot vegienek raita, Azmenyi zenat penigh kazalt az eo sayat Rethynnis ezel hogy a' határba be Irtot es kazalt azt(is) el vezesse [Kv; TanJk I/1. 49]. 1757 az Balkátsi Lakosok valamennyien a' Rethbe . mindenütt be irtottak, es magok-(na)k kászáló helyeket készítettek usurpallyak [Betlensztniklós KK; BK] az Balkátsi lakosok beléjje irtottak azon berekbe? Nevek szerint kik azok akkik oda bé irtottak ...? [Kük.; BK vk]. 1766 az Exponens Ur Erdejebe be irtott Iffju Pap Todor [Szentegyed SzD; Wass 13]. 1813: ezen körül jártt, es mostis meg jegyzett Fogásába az Exp(onen)s Groffné Aszszonynak alattomba bé vágott és bé irtott volt Kozma Kosztán . de haszontalanul mert azon hirtelen az ide vetett máléja le veretett, és így az Exp(onen)s Groffnéen kívül békességesen senki se birta ezen helyet [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

beirt 1. összeírt; inregistrat; registriert. 1615: Ez be irt Jokból Verner Georgy Uramnak Elseoben az ket Resz illik, annak vtanna az Kis Anna Harmadglából ket resze [Kv; RDL I. 96b]. 1622: Az my penigh az be irt iokat illetj kik az Inuentariu(m)ba be uadnak irua azokat Tiburcy Anna Azzonak mostani Boncidaj Gergeline Azzoniom-(na)k jo gonduisselesben es Tutorssagaban attuk [Kv; RDL I. 119].

2. előmegírt; prescriis; vorgeschrieben. 1672: nem gondolúan I(ste)nnek paranczolattyával, sem az végű háznak az ide alab megh irt vétkeknec edictumba(n) bé irt büntetéséről, az Inciais ... sok keresztýen emberek(ne)k, és Ecclesiank(na)k ágiát meg ferteztette az megh irt leghennyel ... paraznalkodot [Kv; Tjk VIII/11. 198]. 1681 Mindezekre Keri Balas atyankfia ighire es kőte mi előttünk magat arra hogyha az fellyeb be irt conditiokat be nem tellyesittenek falustol ... Keri Balast ... meg fogathassa [IB Thuroczy

András Désfalván (KK) lakó fogott közbíró kezével.]. 1871 Illyes Adam Ur . arra kére, hogy ezen Vallatás rendében bé irt pontokra tejendő hiteles vallomásakat vennők bé [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

3. bejegyzett; inscriis, notat; eingetragen. 1843: a' meg törtent verekedés környül állásos kí puhatolására — az ide alább bé irt Tanukat előnkbe állitva . az általunk eleikbe tett kérdésekre 'e (!) következendőleg vallottak [Dés; DLT 586. 1—2].

beirtat beleirtat; a dispune să se defrișeze; (hinein)roden lassen. 1763: ebben az erdőb(e) . egy Szelnicezi Bogye Stéphan nevű Nemes ember beirtatott [Drágavilma SzD; TGSz 70].

beismer elismer; a recunoaște; bekennen. 1859: beősmerte, miszerint a' kezén lévő birtokhaz tulajdonosi joga nincsen [Mv; DE 3 hiv.].

beiszapol 1. iszappal be/elborít; a innämoli, a umple cu nămol; verschlâmmen. 1771: a Malomba is a kő padot bé iszapolta a' viz [Esztény SzD; Told. 5a]. 1789 az árviz a Malmot erőssen bé iszapolta volt, de mégis megépíthetlené (!) nem tette volt [Abosfva KK; GyL] | hat esztendő alatt a Sok árviz a malomnak még a köveitis bé iszapolta volt úgy hogy nem láttzotanak és az Sok iszop a malmot alább nyomta Sülyeztetette, fát rothasztotta, de mégis úgy el nem rontotta hogy többé meg ne lehetett volna építeni, s indítani [Désfva KK; GyL]. 1843: a csinált árok es gát ... ezután nagy kárt — tépést és szaggatást fog okozni — ahol árkot nem huztak, ott lehet ezután is kaszálni — de ha az árok által oda esendő viz ki út — akkor egészen bé iszapolya — s használni nem lehet [A.jára TA; BLt 12].

2. iszappal betölt; a umple cu nămol; mit Schlamm füllen. 1744: Ennek a földnek egy darabja nem is volt jó régen, mert tó és bokor volt rajta, hanem az nagy szamos Vize be iszapolta az göd-reit s tóit, annak utánna Tálás Filimon fel fogta mind egészszen s szántani kezdette s babot vetett belé [Szentmargita SzD; EHA]. 1782: azon gát az egész eddig valo viz Sebességét el vette, s iszoppal egész Szántohalmáig az vizet meg gyengítette úgy annyira, hogy azon viz (: azon kivülis igen iszopos lévén:) az gáton felyül a lisztelő Dévai Malmokra Szolgáló árkokat annyira bé iszapolta, s az árkotis egybe forrasztotta, hogy annyi vizet azon régi árok el nem Szenved, és benne el sem tér [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1800: ezen Pataknak árkát ..., valahányszor ki ástuk, anyiszor a következet Zápor essőből származot árviz úgy bé iszapalta; hogy a pataknak helye is alig láttzot [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

beiszapolódik iszappal fel/betöltődik; a se innämoli; sich verschlâmmen. 1772: a' mint látom a' silip árkának fele szélessége be iszapalódott [Désfva KK; JHb XX/27. 21].

beiszapoltatás iszappal való betöltődés; umplere cu nămol; Verschlämmung. 1826: a panaszló Kelementelki Communitas ... még nagyobbban való betelését, 's beiszapoltatását szántszándékosan igyekezte eszközölni tsak a' végett: hogy azt egészen a' Gyalakuti határba vettethesse, 's ne kellessék annak kitisztítgatásaival továbbra is bajoskodnia [Msz; GyL].

beiszapoltatik iszappal be/feltöltetik; a fi umplut de nămol; mit Schlämm gefüllt werden. 1826: azon árka ductussa és meatussa, a' mely ... a' két faluknak conterminalando határaik között volt, azokat egymástól distingvalta, 's akkor is fenn állott és most is (noha a' Kelementelkieknek incuriájok mián nagyon ruinalodva, beiszapoltatva és kitisztítatlanul:) fenáll, továbbá is maradjon meg, — hanem tisztíttassék 's hányattassék ki [Msz; GyL].

beiszaposodik beiszapolódik; a se innămoli; sich verschlämmen. 1770: viznek nem letele mián a kereke^a a földbe) bé iszapaszodat (!), s mostis iszapb(an) áll | Malomnak való helye semmiképpen nem lehet, ... ha szinten az Mgős Exponens Ur régi Malom árkából folyo viz réa ment volna, mindazonáltal az ujj malom kerekinek bé kellett volna iszaposodni [Nagyrápoly H; JHb XXXI. 17. 7–8. — *Ti. a malomé].

beiszik 1. megiszik vmit; a bea ceva; trinken. 1731 Kovács Maria Asszany engem el küldött vala egy Bogács nevű Faluban egy oláh Aszszonyhoz azért hogy onnét valami orvoságot hozzok ő kglmé(ne)k ... küldött az az oláhné töllem ő kglmének valami bodza rosát melyet oláh nyelvben Fejer Szolfinak hívnak tegye mellé azt a bodza rosának és igya bé [Sövényfa KK; Born. XXXIX. 16].

2. eliszik vmit; a cheltui pe băutură; vertrinken. 1590: Jango Gaspar az taglaskor az en Jobbagio(m) swuegeth fel weotte ..., masod nap az borra be itta [Gyerőmonostor K; KP]. 1595: Egy Imre neű alata az Törüeny az Prengerre, és egy kapat ketőnek (!) à Nyakara: Miért hogy reggel 1. kapat attak volt nekj hogy az szelőben mennyen, ő penigh masfele me(n)t és be itta az kapat [Kv; Szám. XVIIa/6. 133 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1639: egj kaszánk veszt vala el hazunktól s megh kerdeztükis Meszaros Jmrehet s haza nepet is hogi ha nem vitteke oda talam az borra ittak be [Mv; MvLt 291. 203a]. 1640: Teorüenyek volt hogj hálót tarczának es vadaszának, de taualy egy farkast fogtak volt ..., s — szokas szerent az fejedelem borara^a be ittak az beorit de Ionas Ur(am) kiualtatta vele az beort, és pénz nelkwel el veotte téoleok [Körösfő K; GyU 68. — *Értsd: a fej-i uradalmi korcsmán]. 1670/1740: annak az Embernek az ki a végezést el akarná rontani kössék meg hat forint érő Marháját és mingyárost igyák bé három forintig [Homoródsztpál U; WLt]. 1697 az szántovasakot kik vittek el, és a korcsomá(n) kik itták bé | az

szánto vasakot bé hozván, az korcsomán be itták, de ugyan az után az Falu ki váltotta és meg attá [T; JHbB Bethlen Ádám ir. Fasc. II. sub C vk]. 1714: Gyalmár(na)k egj darab rész határát egj Toba nevű N(e)m(e)s Asz(sz)ony itta bé az Romaszakiaknál, mennyiben itta bé, nem értettem [Algyógy H; BK ad nro 431 Feredős Lázár (80) vall.]. 1754: ott kapván a szegénység Marháit eo Nsga Cselédgjei onnat a' maga Kortsomájára hajtottak bé, és egj Marhát egj polturáig ittanak bé [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1761 Szász János(na)k is egj kapját ... el lopván, bé itta, és a' kortsomán találta meg Szász János maga el vesztett portekáját | Sokan gyanakodnak ezen Legényekre, hogy kárt tettek volna a Faluban némellyek(ne)k, mint hogy reszegessek, de magokét itták bé nem másét [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1763: mérészlettél egy Bundát el-lopni, melyetis . Civis Kapusi János Házánál bé-ittál [Kv; TJk XVII/2. 127] | minden ember fejszével készen légyen s mikor a' Harangot félre verik itt teremjen három Forint bírság alatt, külömben a' Falu a' meddig akarja addig iszsza bé őket [Szecsel Szb; JHb]. 1765: valami bort vásárolt az Kaplár Kosztántin Foka ... egy veder borig bé itták [Marosbogát TA; Mk V. V/97]. 1783: Nanya Makavej ... az uton járo embereket meg támagya Süvegeket, melyre valojakat elszedi az Asszony emberek(ne)k szotyrokot s bé iszsza [Faragó K; GyL] | Sok izb(en) jó egyetmássit meg a' változóját is a Fogadóba bé itta [Mezőbánd MT; MbK]. 1838: meg látva Béresünket az irt helyen innya, 's megtudva azt, — hogy Láb belijére iszik . . . mondá: nem becületes Gazda az kinek cselédje lábbelijét bé isssa [Dés; DLt 8].

A 2. jel. csak hozzávetőleges; a mai szóhasználatban ugyanis nincsen tömör nyelvi lehetőség ilyenféle jel kifejezésére: 'vki vmely, saját v. más személy tulajdonát képező tárgyat, állatot vmiképpen megszerezve italvásárlás céljából a korcsmárosnak zálogként v. az ital ellenértékéért véglegesen átad'. Amint a fenti szövegidezetekből nyilvánvaló, egyének, csoportok, sőt hivatalos személyek hivatali ténykedésük közben is gyakorolhatták vmely tárgy, állat korcsmán való beivásának szokását.

beiltat (zálogba) be/eliszik vmit; a amaneta ceva și a irosi banii pe chefur; verzechen/trinken (zum Pfand). 1630: el hozta varga Mihaly az Varga Balas fejszejet zalagba(n) s beis itatta [Mv; MvLt 290. 208a].

beiltél kb. beidéz; a cita; vorladen. 1680: protestal az I. az masodik vallot hogy be itlittek, holot edes Anna volt az Actor(na)k [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

beizen üzenetet küld be; a trimite vorba; jn eine Botschaft senden. 1684: Céhmaster tételkor senkinek is nem szabad az táblajárást felkövetni, hanem ha fekvő beteg lenne valamely céhbeli mester ember, ha penig beteg volna is, mindazáltal voxát szükség beizenni kit választ céhmesternek [Dés; DFaz. 11]. 1756: a' szász Pap eo Kglme kapuja előtt Rob Juontolt bé izene magának a' szász Papnak tsufoson [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.].

beizenés üzenet-beküldés; trimitere de vorbă; Sendung einer Botschaft. *XVII. sz. eleje:* az ora mulatás ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jőne, és be izennés nélkül be menne*, az büntetés legyen tizen két pénz (i.e. d. 12.) absq(ue) omni gratia [Kv; KvLt Céhir. II. PosztCart. 20. — *A céhgyűlésre hívott mester].

bejár 1. bemegy/járogat; a intra mereu; hinein-gehen. 1600: tuggia hogy a kaput ketzeris latta hogy annira nitwa wolt, hogy egy ember bemehetet volna ... az eő maga nepey iartak be zena takarni, azok hattak nytwa [Hodgya U; UszT 15/122]. 1781 (A) Gyümölttes kertben járnak bé a' hitvány fenyő deszkából való Ajtótskán [Mánya SzD; Hr]. 2. hazajár; a se intoarce acasă, a intra in sat; nach Hause gehen. 1801: Mikor ... Baktsi Sigmond Vram ki hajtatta Sertéseit, akkor Kosárban hál-take a Sertesek vagy bé jártak a Faluba? [Hsz; Borb. II vk].

3. végig/összejár; a cutreiera; durchziehen/streifen. 1733: az Nemetekkel bé járták az határt de Sohult az aszszony széna füvin kívül kedvek szerint való fűvet nem találtak az nemetek(ne)k [Erőd Hsz; Blt 7].

4. (otthonosan, bennfentesen) bejárogat; a merge mai des (adesea); (heimisch) verkehren. 1800: tudom hogy a Malomfalvi Redei Udvarba bé járt s ennél fogva szekkerrel is hordotta onnan a Gabonát Lörintzfalvára hasonlilag ... Torotzkai Péter Urhoz bé járos volt [Lukafva MT; D. 3 XXXV. 6].

5. belátogat; a intra/trage undeva; bei jm ein-kehren. 1585 lattam hogy be Iart Dabo Mihalhoz ez leany, mikor Mihaly fogoly vala, Eg'kor meg Zolitam hogy Ne Iarion oda, Meeg az Edes Annia's kert hogy ky verem onnat [Kv; TjK 4/1. 507]. 1789: Oláh ország felől semmi rossz hírünk nem jő, minnyáján akik bé jártanak jot beszélnek s minden jokat ígérhetünk magunknak [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.].

6. kb. előáll, jelentkezik; a se prezenta; sich melden. 1744: monda Balás András: ... addig bé nem Járunk á Connumeratiora, á meddig meg nem Jő az Emberünk Szebenből [Hsz] Közép Ajta reggel bé jára á Connumeratiora, á Köpeczi Biro Balás András monda: Király biro Vra(m) ... á Miklos vár széki Faluk bé nem akarnak jární | Tompa Mikos Vram eleget admo-neala még pedig Sok Szép beszédekkel hogy Járának bé a Connumeratiora, de Semmiképpen nem Cseleküvék [Bölon Hsz; INyR].

7. behajt; a se duce înăuntru cu un vehicul; einfahren. 1742: velünk édgütt Hid kapuig el jüvén, á kapunál inte a náddal hogy Csául járjunk az ovarba bé á szaroz malomba [Kv; Aggm. C. 12]. 1766 az városokon elég Fundus vagy, olyan, az melyben szekkerrel bé jární nem lehet, a Szom-szédok mindazáltal azon defectust nem tartoznak ki potolni, és a' magokén bé járot engedni [Torda; TjK V. 310].

8. berüg/ér (valahová); a se întinde (pînă la); etw. hineinreichen. 1755: az az sessio meddig extendaladik Dél fele nyulo végivel, a' Patakig

bé szokatt volté jární, minek előtte Házat építet-tek a végib(e)? [Kük.; Ks 17. LXXXI. 12 vk].

bejárás 1. bemenés; intrare; Eintritt, Zutritt. 1814: kévanna maga Jozzága mellé meg szerezni bejárás véget egj kevés részettskét [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1848: a pataktól el kezdve a Tiboldi Uraméig^a Tiboldi Uramnak két német öl széles ut vagy on hagyva be járásra [Tarcsafva U; Pf. Pálfi Lajos lev. — *A Tiboldi telkéig].

2. odabe járás; umblare in; Verkehr. 1717 Molduvába járo s hir tudakozo embereink szün-telen bé járásokb(an) onnet Continuuskodván, azokra valo költésit egyk edgyik része székiünk(ne)k négyven negjvén Rhénensisekkel fel nem érte [Cszs, Gysz és Ksz; INyR].

3. bejárat; intrare, acces; Eingang. 1583: az a' zeoleo akinek az be jarasa mostan perben vagion eo rea Meszaros Balintnetol zalott volt ... es soha senky enge(m) onnet Nem ellenzet Ahol a' be Jaras volt senki sem zollot feleólleis, hanem zabad vrasagaban voltam [Kv; TjK 4/1. 179]. 1819: egy fél öllel Most külyebb tettek a sátoros kertet és kaput ezért mind az utza, mind a' bé járás meg szorult [H; JF 36 Prot. 26].

4. jog bemeneteli/közlekedési jog, szolgalm, szolgalmi jog; dreptul de folosință/de servitute; Nutzungsrecht, Servitut. 1582 Mikor az házba be Menthwnk volna ... mind az ket kapun zabad be Iaras Inteztwnk Peter Deaknak [Kv; TjK 4/1. 13—4].

5. előállítás; prezentare la serviciu; Einstellung (zum Dienst). 1623 ha kik pedig az paraztság keözül magokott az Zolgalatt előött assistalliak az ollianokott megh fogassa az kapuba(n) meg lapátózassal es 10 Napy zolgalattal bwntesse megh az hatt Napi nem zolgalatert, Igy Zoktassa Eőkeőt az rendell valo Zolgalatra be Jarasra [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

Szk: ki- s ~ a. kimenetel és bejövétel. 1605 Egyebarant valo vigyazasra az nemes vram vthan ki s be Iarasokra irogatasokra legyen mind az kapukon es itben biro vramnak Tanachyawal zorgalmatos gonduselese [Kv; TanJk I/1. 494]. — b. kb. közlekedési szolgalm, szolgalmi jog. 1673: az Relictanak az hazbol az meg nevezett boltot ... ki mutattuk ..., azon kövül udvaraval, kertivel, kuttyaval, konyhajaval eleteigh szabados-san elhessen, ajtajan kapujan szabados kisbe jarasa lehessen [Kv; RDL I. 154].

bejáratos bennfentes, otthonos; intim, familiar; heimisch, vertraut. 1777 akkori Udvari Tiszt Filep Antal Uramtól viselőödött meg Irina igen igen bejáratos lévén Irina Filep Antal Uramhoz [Szásznyfres SzD; Ks 30. 28]. 1788: bé járatasak voltanak ... az Sebestény Márton házához [Dés; DLt]. 1798: én már egy darab időtől fogva udvárá-ban bé járatos vagyok [Dés; Ks 79. 29 Vall. 282].

bejáratott előállított; prezentat, infățișat; vor-geführt. 1818: a meg jelent Zagoni katonaság

jelenti hogy a bejáratott Bizonyok vallas teteleket fel venni nem lehet, mert azok mind az Udvar Emberei [Hsz; Szentk.].

bejárhat a putea intra; hineingehen können. 1715: ezen Joszagra a mostan be járo kapun Szabadoson járhasanak bé mind ketten [Ítfva Hsz; Borb. II]. 1761 Ferentz Lörintz . . a' Ház koltsát is ellopta vólt, hogy inkább bé járhasan a' házba [Szászsztván KK; BK].

bejáró I. mn 1. beszolgáló/menő; care duce in, de acces; zugangs-. 1573: Minekwanna vicey Antal ely fogta volna Hennig Jacabnak be Iaro vtat kertebe, Az vtan az eo kerten Eot Eztendeig tart altal az Eomaga kertebe [Kv; Tjk III/3. 188]. 1606: (A) malomnak egi felől uicinusa az be Jaro ut az malomba [UstT 20/43]. 1636: En mivel akkor az be jaro kis ajton kapu álló valem, az templum porticusaban valem [Mv; MvLt 291. 67b]. 1675: az nagh Kapu deszkas suppal földet egi be jaro Kis ajto mellette [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677 az Egyetfi Janos haza fele be jaro szoros vagy uttza [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1694: egj pusztá kapu . . mellette bé járo Kis-Ajtaja is pusztá levén tsak melljéki, nyilo ajtajok nélkül [Borberek AF; BfR]. 1717 Az Ispotály vagy Csürös kert bejáró kapuja leveles tövissel [Dés; DLt 504]. 1724: Az akolyba bé járo kapu [Koronka MT; Told. 29/12]. 1756: a Csürös kert . . Szekérrel be járo kapuja két Cserefa földbe bé ássott Támaszok között Faragott Létzből rostélyoson Csinálva a Sarkokon [Branyitska H; JHb LXX/2. 33]. 1758 vagy on edgy bé járo kaputka [M.kiskapus K; Mk]. 1773 Ezen Föld Pintzének bejáró helye vagyis Torka [Szászpéntek K; Mk]. 1776: az hid terin az Patak felé bé Járo szorosban egy Kis Ben valo Joszág [Backamadaras MT; EHA]. 1777 az Fenyikora be jaro Kis ucza [Malomfva U EHA]. 1782 a Farkasgyepű sorkán levő bé járo utnál [Tarcsafva U; EHA]. 1794: Az első Házbol bé járo Ajto [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1797: az Udvar v(agy) Curia mellett bé-járo Eke ut [Cege SzD; Wass 22 Conscr. 538] | az patakra bé járo Sikátor [Kórispatak U; EHA]. 1820 k.: Ezen

Telekre az Uttza felől vagy on égy bé járo Nagy Kapu [Dés; RLt] | egy kis bé járo avatég deszkás ajtó [M.lapád AF; BKT]. 1834: a' Temetőn be járo utza [Tarcsafva U; EHA]. 1843: A csür megetti szénas kert — az ide bejáró gyalog kapu fenyő deszka [Erdősztgyörgy MT; TSB 34]. 1852: A bejáró kitsind ajto cserefa kapu féllal fenyő deszkából [Marosfalfalu MT; DE 4]. 1861 a Réten az Szilágytőre be levő út szomszédságában (sz) [Néma SzD; Bodor lev].

2. bejövő/menő; care intră; einkommend. 1766: Hadistingváltatnék a' mű részünk Joszág közöttünk, és nem lenne szabad bé járo Szekereinkel egymás Földire mennünk, tsak egy Szekeretske fátis a' maga része udvarán edgyik felől is bé nem vitethet, és így a' Joszág haszontalan lészen [Torda; Tjk V. 305].

3. ~ hely a. ? bejárat; intrare; Eingang. 1585: Az tanachhaznal az hatulso zobanak es be Iaro helynek Epwletire boltozasara padimentomozasara keolteottek f. 86/10 | Biro Vram es az Tanach kert wala minket az iften walo hatosso haznak megh wytassara es az beiaro helynek megh boltozasara [Kv; Szám. 3/XIV. 29, 3/XXIII. 8]. — **b.** kb. bejáró nyílás; loc de intrare; Eingangsoffnung. 1583: vagion eg kis Darab zeoleochmek Az en Atthiam tizen három eztendeigh birta, Az a hely volt be Jaro heliwnk, akit most Paloczky Ianos be chinalt [Kv; Tjk 4/1. 179].

4. ~ kapu utcakapu; poartă de intrare; Eingangstür/tor. 1750: a' Be járo kapu . . Tögy fábol tsinalt fa sarku, fa kilentsű és Zárju. Jobb két felé bé menvén előbb vagion egj ajto Tőke záros [Szamosfva K; JHbK LVIII/4].

5. ~ mester a (nagy)céhmesternek a cég-igazgatóban segítő mester; ajutor de maistru; Hilfsmeister (der dem Zunftmeister in der Zunftverwaltung behilflich ist). 1665: Az Szerhordo tartozik az Atya Mesterhez minden negyedik Szombaton estvéli öt orakor el-menni, az Atya Mestert akarattyárol, szándékárol meg kérdeni . . Az Szerhordo pedig mikor az említett negyedik Szombaton az Atya Mesterhez megyen, és porontsolattyát vészi, tartozik a' Béjáró Mesterekhez menni, választételekkel az Atya Mesterhez visszá térni [Kv; AsztCART. 11, 17—8]. 1665/1754: Az mulatságból el-ozolván . . . a' kisebbik Társ legény kísérje az Atya Mestert, a' többi rend szerint a' Bejáró Mestereket és Dékánt, a' dékány után ha vadnak, Társ legényeket | Ha más Városlól ide legény jő, avagy innét mégyen . . . Művet akarván azért kerestetni elsőbenis keresse fel az Atya Mestert, jelentse szándékát, kérje szolgálattját, az Atya Mester is hivattya egyik bé-járo Mestert és a' Dékánt, és minek utánna bé gyűlnék, tégye le a' mű keresésért d. 14 [Kv; i.h. 17]. 1808: Kántor Czéh gyűlés Léven fizetődtek az előbbeli Tisztek, ugy mind az első Czéh Mesternek 7 Rf a Második Czéh Mesternek 3 Rf a Notariusnak és két Bejáró Mesternek 6 Rf az Atya Mesternek fizettünk 4 Rf [Kv; i.h. Szám. 14]. 1841 Midőn a nemes ifjuságnak gyűlése akadna lenni, tartozék hírt adni a dékány a bejáró mestereknek | Nagycéhmester: Dési Samuel. — Kiscéhmester: Vetési Sámuel. — Látómester: öreg látómester: Pál György, ifjú látómester: Hántz István. — Atyamester: öreg Szilági István — öreg bejáró mester: Szasz István. — Ifju bejáró mester: Tot Zsigmond [Dés; DFaz. 39, 43].

II. fn 1. bejárat; intrare; Eingang. 1814: a Joszágnak olyan fekvése van hogy egyebütt rája bé jarot nem lehet nyittani [Mezőbánd MT; Hr 3/40].

2. bejárás, bejáró hely; acces, (loc de) intrare; Eingang. 1573: Minekwanna vicey Antal ely fogta volna Jakabnak be Iaro utat kertebe . . . Az vtan vgi fogta volt Eleh Kis Antalt ker volt az Eo kerten be Jarot vtat [Kv; Tjk III/3. 188]. 1766: mindenkör azon heljen vólt bé jároja Pópa Szónyának mind addig amig Thórdai László Uram

ell kertetette [Csapó KK; Berz. 17 Fasc. XII] | az városokon elég Fundus vagyon, olyan, az mellyben szekérrel bé jární nem lehet, a' Szomszédok mindazáltal azon defectust nem tartoznak ki potolni, és a' magokén bé járot engedni [Torda; TJK V. 310]. 1774: A több része azon Mikola darabjának, mostan is pusztán hever, és bé jároja. ö Eccellentiaja Udvarának [Ádamos KK; JHb XIX/17]. 1801 A Tehén csorda béjároja között egy különös kertbe (k, sz) [EHA]. 1816: (A) Czinterem napnyugot felől való бүтүjén vagyon egy fenő deszka ajtós bejároja, Sendelyel fedett kerek négy tserafa lábokon álló fedél alatt [Vadad MT; ÜnVJK 213]. 1848: (A telekhez) két német ől bé járó van engedve [Tarcasfa U; Pf. Pálfi Lajos lev.].

3. bejáró (céh)mester; ajutor de maistru; Hilfmeister. 1752: az Váloztás légjen két Esztendőnek el foljása után és .. mint Céh Atyákat mint Legények Atyát, mint bé Járokat^a [Kv; KCJK 20a németből ford. — ^aTollban maradt: válasszának].

4. kb. belső ember, bizalmas; om de incudere; Vertrauensmann. 1625 Kemenj Janos vrunk eő felge bejárója [Juta V. eo fels: bejárója Balajti Janos Telegdreol [Kv; Szám. 16/XXXIV. 66, XXXV. 56]. 1648 előtt: Beiarok ... Beiarok Poharnokia [BesztLt XVII. sz. keltezten ir. II. 293]. 1677: Farnasi Kecely István kgl's Urünk edgyik Bejárója [Uti].

1. Rákóczi György és felesége udvarnépének keltezten, de 1648 előtről való felsorolásában a főhpmester, hpmester, postamaster után — az asztalok és az étekgők előtt — két bejárót és cseknek pohárnokját sorolják fel.

5. bejáratos; familiar; der/die Zutritthabende. 1800: portio irogato volt egy néhány esztendőig, a Malomfalvi Rhedei udvarhoz bé járo volt [Lukafva MT; D. 3. XXXV. 6].

6. bejárónő; femeie angajată cu ziua; Aufwartefrau. 1832: én a Timar Legényi Társaságnak bé jároja voltam [Dés; DLt 38 Kántor Jánosné Miklósi Mária (66) vall.].

bejárogat be-bejár; a merge mai des (adesea); öfters gehen. 1739: Hegedüs Mihály Szombati Mátyás hálni magok házokhoz titkon gyakorta bejárogattanak [Kv; TJK XV/12. 80—1]. 1829: miolta ő Nsga Malmába járogatok örölni, mindig ezen a helyen járogattam bé gyalog [Csók-fva MT; TSb 24].

bejárós bejáratos; cel care are acces la cineva, cel care poate intra la cineva; bei jm (freien) Zutritt habend. 1776: Csizi István Nevezeti Reformatus Hadnagy. Mlgs Gróff Lázár János Urffihoz igen bejárós, mellette sürgődő volt [Kóród KK; GyL Georgius Vizi (30) kat. kántor vall.]. 1780: mi Aszszonyokul eő Nagyságához bé járosok nem voltunk [Bethlen SzD; BK]. 1793: Báro Henter Ferencz urhoz bé járos nem voltam [Páva Hsz; MkG]. 1794: Juliusnak közepitől fogva az Udvarában bé járos nem vagyok [Udvarfva MT; Told. 42/13]. 1795: az Udvarban bejárós voltam [Ákosfva MT; i.h. 23]. 1796: En Dosa Ádám

Ur házához bé járos voltam ottan sokat forgattam [Ilencfva MT; D. 3]. 1799: Tsekelaki volt oskola Mester Vintzi György vram . 'a Kemény ... házhoz nagyon bé járos és tréfás ember lévén [Csekelaka AF; KCsl 2]. 1803: a Leányom Thrisi ... bé járos volt a Melgos Udvarba [Borosbenedek AF; SLev.]. 1820: Tőtőri Ferentz Ur ... ennek előtte nagyon bé járos volt, Háza Népével edgyütt 'a Báróékhoz [Aranyosrákos TA; JHb Fasc. 48].

bejártat bejárat; a lása sã intre; hineingehen lassen. 1767 kezdette marháját a Czine hegyin fellyül lévő vagatt erdejére be jártatni [Koronka MT; Told. 19/30].

bejártatott beidézett, eléállított; citat, adus; vorgeladen. 1760 k. Meg eskettetvén az bejártatot bizonyságok Constál hogy Petrutz Gyurs Petrutz Jánossal egyben vesztenek tepelődtenek [H; Ks 62/6].

bejárul kb. eléáll; a se prezenta/infățișa; sich einstellen, eintreffen. 1744: Mi Adozo Rendekül közönseggessen meg edgyeztünk hogy a Connumeratora elő ne álljunk, s ehez képest minden Faluból vállasztottak volt edgy edgy Embert, a Kik meg mongyak, hogy a Connumeratora az anyakösség bé nem járul [Hsz; INyR 55—6].

bejegyez bevezet/ir; a introduce/inregistra; eintragen. 1598: ha be jeczetete volna az Transmissiot az notarius ky ne(m) attá volna [UszT 13/97].

bejegyeztetik bevezettetik/iratik; a fi inscrip/inregistrat; eingetragen werden. 1869: ugy az eddig történt, mind az ezután történendő névváltoztatások a külhatóságok megkeresésére az anyakönyvbe be jegyeztessenek [M.bikal K; Rak 176].

bejelent 1. (hivatalosan) jelent; a raporta (official); melden, berichten. 1760 k.: ha oljan Emberé az Marha hogj aki szokasos marháját kardaleszára hadni, és szánszándékkal el hadja minden örözet nélkül így az ilyen Gazdát a Fő Inspectorral egyet értve be jelentse a Tekintetes Fő Hadnagy Urnak [Torda; KW]. 1792: Megérkezvén Köveiteink az Ország Gyűlése tartásának helyére köteleztetnek ... Szegény Varosunk részéről valo Sérelmeinket is az Orvaslás végett bé jelenteni [Zilah; Borb. II].

2. feljelent; a denunța; anzeigen. 1823: Zoltán Jóseff azt panaszolván, hogy a' Doboi uttzai kortsomáros kész pénzért se akarna nékie italt adni, azon ráncorbol, hogy őtett hamis mértékkal élő Személynek bé jelentette légyen [Déva; Ks 91. C. 12].

3. ~i magát közli látogatási szándékát; a se anunța; sich anmelden, such ankündigen. 1748: Meg valloim Mlgos Groff Ur! resz sz(e)r(i)nt szégyenletemb(en), reszsz(e)r(i)nt disgustusomb(an) Nem adinvenialhatom, mikép(en) jelentsem bé magamot Nságod udvarlására [Vh; Ks 101 Pogány László lev.].

bejelentés jelentés; raport; Meldung, Bericht. 1772: Kolcsár János bejelentése szerint ... az erdőben kár tétetett Bálint (Kongó:) János által, ki egy vas horoggal az ágakat tördelte [M.bikal K; RAK 298].

bejelentett 1. kinyilvánított; declarat; geäußert. 1795/1807 Az All-Peresek ragaszkodván a' réájok-nézve terhes Itélet ki mondása idején be jelentett novi remediumhoz a' Novumot eképpen prosequálják [SzentkZs. Vall. 303].

2. beadott; inaintat; abgegeben, eingereicht. 1799: A Vetzelei közönség ellen, a Dévai Uradalom Kortomárlásbeli Jussában eshetett avatkozása, s ezzel az Uradalom(na)k okozhatott sérelme aránt bé jelentett panaszokra nézve, az említett Vetzelei Közönség, a Torvény úttýára útasítatik [Kv; Ks 101 gub.].

bejelentődik feljelentetik/jelentődik; a fi denuntat; angezeigt werden. 1767 Mások, kik atton (!) tulkaikat s, Lavait kantzait jártatták, a' Tílalom ellen büntetötte nek é? ... vagy hogy bé se jelentödték [K; JHBK LVI/5 vk].

bejő/jön 1. a intra; hereinkommen. 1568 egy Kayantay ember be Ioue az konhaba [Kv; TJk 195]. 1570: az ceh Mesterek . . hywatak Eothwes palt be az dologert ne(m) leot Az vtan hogi be ne(m) Jeot Az Mesterek zalagert kwlték | Janos kenez Biro Eleybe hya volt Thywadart, Nem Mert volt be Jeony | Azonban Jwth Be az felesége Kwthy Antalnak | Mykor az wra beh Jeot volna megh Mongya neky [Kv; TJk III/2, 1, 12, 37, 100]. 1572: Azonba be Jw aztalos leorinczne Mond keomies gergnek ... [Kv; TJk III/3. 3]. 1573: Mykoron eczer oth korchomalnak volt az vallok az elmwlt telbe, Be Jw Adam Istwan | lattak Kalianba altal Jeot Egy lowon kapa Myhal estwe fele mykor Immar az chorda Beh Ieo volt | Masnap Beh Ieo az Ember az Eokrekel | Latya hogy fenessy mihal az aitott Egy fawal Jgen fezegetty Az pazor penig onnan beleöl Azt mongia b e ne Jwy mert ha be Jwz ide bizony meg öllek [Kv; i.h. 52, 118, 198a, 295]. 1583: Az Azzoni eo hozzaia Kendi Ianoshoz be nem Iwe [Kv; TJk 4/1. 157a]. 1584: thy Azt sem lattiatok hogy mikor a chorda be Ieo az tehene katan egy egy eordeogh wll | az Zamosszon Altal Ieowenek es ez Lakatosne hazara Ieowenek es az Pitvarba be Ieowenek [Kv; i.h. 264—5, 280—1]. 1590: Peter Kowach zayabol hollottam be Ieoweó hazamhoz [Kv; TJk V/1. 38]. 1591 Mikor be Jwnek az targi leofieskor az taborbol, latam hogi feierdi Balintne Balas Kouaczne, es Keczke methi Georgine eozue haborottak vala [Kv; i.h. 112] | Eztis mo(n) da az biro mikor eordeogh farkas be jeowe Miert farkas vram hogy ben nem jeoczy hane(m) mass al Jzentecj en nekem [Szkt; UszT] | Mi el megifunk eleol beogeozben az vetes kapwn hogy be Jeo z be szollitunk mj ahol leszneonk [i.h.]. 1592: Ziaibol hallottam Nagi Balasnenak, hogi ez Molnar Ambrusne mikor be Iwtt vala, azt

monta, hogi eo neki edes Attiafia [Kv; TJk V/1. 284]. 1593: az Owari fertalt hogy Jartak tothazy mihaly vram os Hooz Lorinczy wraim nem Jwte nek be az teob vramhoz enny hanem hidelwe eothenek keolteotenek f. — d. 45 [Kv; Szám. XXI/5. 30]. 1595 mynden masod hetbe be jwjeon hjuatalt ne varjon [Noszoly SzD; Ks 42. E]. 1596: Zombathra izenth volt hogy be ieójen [UszT 10/47] | Az mely Nap be Ióúenek az Nemet fegyúere sek, költtettünk Zabot 3. rendbelit [Kv; Szám. XVII/6. 4 ifj. Heltai Gáspár sp kezé-vel]. 1598: Bartholomeüs pecz dactor Csaszar Comissariusinak az Egike, hogy wyzza iwue feirwarrwl az zolgay az kik it walanak azt Mondak hogy be iw Ebydre de nem Iwwe [Kv; i.h. 7/XVIII. 27]. 1599 (A pásztorok) az diznokkal be jeónek vala oda [Szentkirály U; UszT 14/6] | Kiraly Ferencz Wargha Gergelliel be iwttek az hazba de akkor bekessigessen ki kwlde eóke th, Az vtan esmegh Ferencz be jeówe, azt kezdé mo(n)-dani ieózte ki Balas egy kewe sse [Kobátfva U; i.h. 15/196]. 1604 nagi sokan Jóúenek be hogy az palantban wógiének [i.h. 20/320 „Kosa Boldy menessy^a maroszekben lako” (16) vall. — ^aMező-ménés MT] | nem itilte megh az teorueny hogy be jeójen [i.h. 18/7]. 1606: monda Zolta(n) Pal es Albert, hogy ieónetek be io szallasu(n)k uagio(n) nekwnk [Dálya U; i.h. 20/111]. 1629: monda az Aszony hogj ithon vala most s maid haza jeó ieójeon be kegd [Mv MvLt 290. 183b]. 1630: addegh ne bantassa had jüjón be a battya s megh alkuszik vele [Mv; i.h. 212a]. 1631 egj korbá be jőue az zolgam [Mv; i.h. 257a]. 1638 három ember jüue be ugj mond eggik megh nioma | Az Kupane be jővő hoszam az Giermeke Uttan [Mv; i.h. 291. 151a, 152a]. 1654: Az Kozmassy Pater azonban be jőue s monda . . [BLt „Györgj Peter Imperfaluj” (38)^a pp. vall. — ^aKázonimperfva]. 1664: Szekely Katha fogoly Aszszany többbe . . a Várasra be ne jeójeon alioquin uyabb(an) ha it találtatik pelengérre keóteóztetvén ki czapattatik [Kv; TJk X/4. 346]. 1669: Ez levelem mutató Paporicz István nevű beczülletes ifiu legeny ez eleót valo ideókb(en) bizonyos dolgainak végb(en) viteléért Erdelyb(en) be jüven s immar hazájába vissza fordult [Kv; RLt I „Dionisius Bánfi de Losoncz” tanácsúr és K. főispánja „útilevelé”-ből]. 1670 az Incta annak utanna ha ez városban akár bé júni Eccle(s)iat reconciliallyon [Kv; TanJk II/1. 776]. 1681: Horuat Ilona diuortialtati kiua(n) Luca Andrastol Mert el küldöt engemet, azt mondata hogy be jü utanna(m) magais, azonba(n) meg hazasodot oda ki [SzJk 157]. 1682: haromszor is Jött Nyirő Janos Ur(am) az házba [Kv; RDL I. 162]. 1690: Az Udvarház kapuján be jüuen Job kezre nylik egy Ajto [BK Kentelki inv. 12]. 1694 (A váro sba) be júni meg ne engedtessek [Dés; Jk]. 1696: a' Sokadalomkor es egyebkor indifferent bejúnek az olyan bortol megreszegülnek [Dés; Jk] | Naskul . ezt mondata senki be ne jőjen mert eteben ki nem megyen [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 4]. 1703: számadásra magaval együtt jüjjenek be [Kv;

AsztCjk 88]. 1708 holnapon tul bé jöven Meleg Uramis a dolgokat allaboralni igyekezünk [Fog.; KJMiss. Fogarasi János lev.]. 1722: Pap Vonka ur(am) az én Csűrőmb(e) Potentia mediante bé jött [Kecsed SzD; TL]. 1723: ihon az Aszony élébb jövé bé az porkolat kapun [Szásznifres SzD; Ks 27. XVI.] | Luka biro is be jöve s Nemasági (!) Ur(am) kardott ránta hozza [Hodák MT; VGy]. 1730 másodsor jöve Mihálc István Ur(am) bé másokkal edgyüt [Altörja Hsz; Borb. I]. 1732 ott lévő Catholicus Rabak a' Kereszt(ne)k csokálására bé jötenek [Kv; MvRK]. 1735 Aztalos Janos Ur(am) is ha mikor be jün semi szék és asztal labnak valo bikfakat nem talál [Kv TKI Mihály deák Teleki Ádámhoz]. 1738 erre veszik utokot akar ki menyenek, s akar be gyűjenek [Szamosfva K; Ks 99 gr. Kornis Antal lev.]. 1747 Láttam két részeg, jo fegyveres katonákat a falunkba bé jünni [Récekeresztúr SzD; Ks 27. XVII]. 1749 későn, éttzaka jövé(ne)k bé [Szent-benedek SzD; Ks]. 1755 jöjjen bé ő Ngához | monda ő Nga énnékem, miért nem jövé bé Szombatann estve én hozzám Szabó István [Gernyeszeg MT; TGsz 33] | jöjj be hozzám [Náznánfva MT; Berz. 13. VI/24]. 1757: a belső kaput bé döjtven bé jötenek az Udvarban [Csicsókeresztúr SzD; Llt 49/1277] | bé jüve az házban Sipos János részegen [A.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. 1762: Kaffai (!) János jöve bé potetiose mi réánk [Geges MT; IB] | Midőn László Ferencz, Kaffai János, és Kaffai Jóseff bé akarnának jöni hatalmasul az én Házaamhoz én akkor protestáltam négy versen is, hogy bé ne jöjjenek [uo.; IB]. 1765: ezen Falunak a végén egy Aszszony mondotta néki, hogy a Falub(an) bé ne jöjjön, mert szintén akkor vadászták a katonának valo Legényeket [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 20]. 1769 én asztán a kapunktól bé jüttem a magam Házaamba [Szu; IB]. 1772: bé jütt a' Faluba ? [Koronka MT; Told. 26]. 1779 Harmintzados vram ... égy idővel bé jö, ittastoska lévén [Kszeg; BfN Bh-i cs.]. 1780: edes Aszszony-Anyám bé ne jöven [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel anyjához]. 1782: Az el-mult Hétnék fotta (!) felé . . . szerencsésen meg érkezvén Pestről ... ide Kolosvárra bé-is gyüttem [Kv; Ks 37. IV/36 gr. Kornis Zsigmond lev.]. 1783: kétszer jött bé udvaramra aluttamban [Mezőbánd MT; MbK]. 1786: Haszon-talan korhel két Legényei jövének bé előre Ngd-(na)k a' Bágásiás szekéren [TL Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1793: a Kódi Fogados bé jött volt hozzám [Szilágy-cseh; IB Fogarasi István lev.]. 1798: Petrotzi György ur . . . be is jött az Udvarba | vartam hogj kapunk előtt jüven el be jűjjen [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1799 a' Tisztarto is bé jött [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. 1802: több Személy az udvarra bé ne jöjjen [T; BLt 12 Végilai Horváth Gáspár szb kezével]. 1805 ezen Udvarba bé jütünk [A.jára TA; BLt 9]. 1810: Pávai Josef Tehene bé jött a' Kertbe [Dés; DLt 144/1811]. 1812: Grantzki Moses Vram azt mondotta . . . , hogy bé jö az Udvarba; mellyre

felesége azt mondá: Ne Menny bé mert bé megyek én [Héderfája KK; BI]. 1823: tám az öszön bé jön [Veresegyháza AF; Told. 7] | oda jött N(e)m(e)s Szabo Josef Uramis Feleségivel, s együtt az örménnyel ittak, kiis mentek a házbol, béis jüttek [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez] | Nms Csernátoni Samuel Uram bé jöt hozzám és erőszakoson ágyamba béle tsapot, tolvajt kezdven kiáltani elhagyot, s ugy szabadtam meg erőszak tételitől [uo.; i.h. Szarák Parasztiva (30) vall.]. 1825 Szakáts István a Bálba Antré nélkül jövé bé a Bilet szedő Tateus ki vezette [Dés; DLt]. 1827 a' Katona bé jött az Házba, és Mihailába kezdett kötelőzni [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110/827] | jöjjen bé, és őket kísérje is haza [Dés; DLt 579] | Bé jöve a' kapuból jobbra vagyon egy tseléd ház forma [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. 1830: tsak jöjjen be mert meg nem bánja [Kv; Pk 6]. 1831 Anyámál jöjjen bé ő is [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1849: én nem engedtem hogy bé jöjjen [Dés; DLt]. 1850 ide éppen bé kell jönned | a varba bé jütem [Dés; DLt 860, 1221]. 1856: én az irt napig szüntelen vartalak bé hogy a végrendeletemet meg olvasd, de bé nem jövé [Uzon Hsz; Kp V 407 Kispál György Kispál Lajoshoz].

2. beérkezik; a sosi (la); hereinkommen. 1593: mikoron az had be jwue az Caspar deak hituan kertin valo aitol le teorek az zallok [Kv; Tjk V/1. 435]. 1615 magyar orzagbol be Jöve az vezede(m)be Pete Martony Szalla Köblösre az Nagy Georgy foldere [M.derzse SzD; Törzs]. 1735/1826: Két Szekereknek az Ecclesia Erdejere menetele felől hir jövé bé Hoszszuaszoza^a, insurgáltak ezen Ecclesia Tagjai, 's ugy mentenek ki az Erdőre [SzentkZs Lodormányi dözma 5. — KK]. 1748: egy hordo bor a rozszaság mián a Kortsomán veszett . . . a Kortsomáros eleget sapolodott, hogy vitesse el onnan, mert az Új bor bé jött, de ő nem tselekede [Szentkirály AF; Told. 58]. 1749: Tegnap tegnap előtt jövének bé felesebben az Méltóságos Urak [Hsz; Ap. I László Andrásnak Szebenből írt lev.]. 1835: Az Anya Könyvek mássai . . . még nagy részt bé nem jöttek [Vaja MT; a hagymásbodoni ekl. könyve].

3. beindul; a porni la; abgehen. 1725: ha Nagy szombatból levelek jönek azokotis csak szagasd fel, s mikor a Posta be jö akkor be küldheted [Darlac KK; Ap. Apor Péter feleségéhez].

4. betakarodik; a se căra în, a se căra (de la cimp); sich einern. 1733: azon rét az Falu egyezéséből . . . gjujtatott megh, az ott lévő szakasz széna hogy az Falu bé jütt az Avar égetésből azon az napon égett el | hogy az Falu a' rétről bé jütt azon napon estve felé a széna is el égett [Árapatak Hsz; BLt].

5. be/rátör vkire; a se năpusti asupra cuiva; sich auf jm stürzen. 1592: Jakab kezdé mondani Balintnak, Balint kerlek az Istenert, ne Jwi be ream, mert nem iol lezen az dologh [Kv; Tjk V/1. 266].

6. kb. (embereivel, csapataival) behatol/vonul vhová; a pătrunde (cu oamenii, cu trupele) undeva;

(mit Truppen und Leuten) irgendwohin einbringen. 1590: mikor mailad gabor be Jötth wa<la> zekel foldre dúlnj az kor moln'unk gattia el zakatth wala [Szu; UszT]. 1633: Czegheben^a Lako Pastor Zentegyedy Matthe vram 60 eztendöss Buzay Jeremias Praedicator ellött így recognoscal. Tudom Mikor Mihaly Vayda az Orzagha be gyutt, akkor oskola Mester voltam Z egyeden^b [Wass 13. — a^{-b}Cege és Szentegyed SzD]. 1747/1752: Mihály Vajda bé jött, és Báthori Istvánt (így!) ki hajtván tsak abban maradott a Jozság dolga [Dés; JHbK XXX/34]. 1767: Hatfaludi Perentz Ur be jün hatarunkban mint egy 2 szekér szénára valo helyyünket el akarván faglalni, s az Hidalmasi határhoz ragasztani, a hunnét egynehánszor szénánkot által vittette, sött etzer fel is gyujtotta [Bányika K; JHbK LVI/26. 9].

7. visszajön; a se intoarce; zurückkommen. 1593: egi veres lo mikor az mezeoreol be jwt, az eo hazahoz ment, es ot kerenget [Kv; TjK V/1. 315]. 1759: Elé hozatvan à Fog házból Szikra Juczi ... ismét Fajtalanságban deprehendaltatván az Városról késértessék ki, s többször ha az városra bé jo példáson büntettetni fog [Kv; TjK XVI/8. 362]. 1768: Midön mi a Havasból bé jöttünk Commendonk ki telvén, Mentünk Isak Péterhez [Páké Hsz; SzentkGy].

8. beutazik; a cälători la (in); hinein/hereinfahren. 1591: Nagi Tamas ... minden sokadalmokra be jw [Kv; TjK V/1. 131]. 1615/1616: Az Feiedelem most Colosvarat vagyon, enis holnap jo reggel be megyek, jo volna be jönetek [Kv; RDL I. 100 Juhos János kolozsi kamaraispán keze írása]. 1700: reménlem hogy vagy kgd bé jö Fejérvárra, vagy én kgdhez ki fordulok [Ks 96 br. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1742: ha azt akarja hogj hamar véghez mennyen az Inventatio jöjjen bé ne késsék [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 48]. 1756: ha még egy petakon meg vehetni egy keues papírosat külgyen vagy 12 konczot szamomra ... G Teleki Karoly Ur onnet bé fog jüni es el hozza magaval [Nsz; JHbK XXIV/11]. 1774: azt irtom hogy bé Jújjen [Megygyesfva MT; i.h. 115]. 1818: jöjöm (!) bé Nsgd a mezei dolgok mulnak nékem is töb idöm lesz [Kv; GyLMiss. Székely István lev.]. 1852: már az ut most roszt, de ha jövol tsak jöj bé [Kv; Pk. 6 Pákéi Krisztina lev.].

9. bekerül/származik; a ajunge in; hinein/hereingelangen. 1572: Lippa vezedelme vtan Ieot volt eo Beh az városra [Kv; TjK III/3. 47]. 1619: Maczko Sandornak, es Maczko Davidnak ... az szwle Attyokott Zoliom Beztercej Matthiasnak hytták, teób feó nemetth Baniazokkal, iedött wolt be megh regen ez Orzagba [Abrudbánya; RDL I. 108]. 1639: Vegezte ezt az Eccl(e)sia az Schola Mesterek feleöl hogi valakj mas Diocesisből uagi Scholakból Jönek be mi keözinkben tartozanak denecesse (!) senioroktol, auagi Mesterektől illendö Teztimonialist mutatni es hozni [SzJk 46]. 1649: Banffy Vr(am) az Brassaj harczon veszet, ugy jöve be Banffi Janos Vr(am) az ifiabik Banffi Sigmond Vr(am) Attya Nagyfalura

[Nagyfalu Sz; Eszt.]. 1731: Maior Gjörgjnek az Apjatis esmertem Muntyan Vaszilynak hittak, akkor jütt volt be ebben az hazaban mikor az To dugo Oroszok jütenek volt be [Cintos AF; KA]. 1753/1781: nem hallottam hogy mikeppen jötenek bé ezen Gyógy vizére annyi sok Possessorok, kiknek számok ha fel számlálljuk nagy lészen [Máda H; JHb LXXI/3. 266]. 1760: Mosa László Uram nem régen jött bé biradalmába itten lévő Jozságának [Árpástó SzD; BK].

10. beereszkedik; a cobori; sich hineinlassen. 1752: a Várhegy kutyáról egy Vápa az mint bé jün [Nyárádsztanna MT; Bfr 55/22].

11. berüg; a ajunge la, a se intinde la; stoßen an etw. 1729: Szanto Föld. Az also mezöb(en) vagyon egj darab a falu kirtire jö be lábbal [Bodola Hsz; SVJk]. 1760: Henter nevezetü Széna Fű alsó vége bé jö a Tó közzé [Novaly K; BLt].

12. bekap/rugtat; a intra (in hotarul altuia); hineinpringen. 1773: a' Szomszéd Falubéliek igen bé jöttek az Esztánai határba s Nagy káromra van, ki is akarom járatni azon határt [A.jára TA; KsMiss. I Henter István aláírásával].

13. befoly; a intra/incasa; eingehen/kommen. 1674: Kontárokatis egy néhány versen üzétvén maid három annyit keölteottünk el miattok mint az mennyi bé jütt beleolle [Kv; SzCLEv.]. 1703: Die 13 Marty Együtt lévén az B Céh ez alkalmatossággal jött bé ora maratság [Kv; AsztCjk 55]. 1737: in Paratis jütt bé Flor 26 d. 52 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1760: ami provent bé jö a' Céhimestereknek felet praetendája [Kv; KCJk 123b]. 1774: Vannak ezenek kívül Jobbágyok kik borral szokták redimálni szolgálattokat. Menyi summa bor jön bé tölők azt sem tudhatom [Szentdemeter U; LLt Vall. 16]. 1793: Néhai ... Groff Teleki Ádám Ur éö Excellentiája MVásárhelyi alumnussa lévén, tellyes bizadalommal várom vala, azon éö Excellentiája gratiájával bé jöni reménlett alumniumot [Mv; TKhf]. 1840: Négy Száz tizen hat Tutajokért vámolva jött bé husz Rhforint Negyven Nyoltz Krajtzár Conv. Pénzben [Torda; TVLt Közig. ir. 1468].

14. begyül; a intra; einkommen. 1627: Bodolai es Vzoni Juhok(na)k, Tehenek(ne)k, es egyeb eoregh labas marhak(na)k szamban adasa ... Algja new Ezkoltarnak, Feiós Juhot Nro 1053. Ezekre kel be Jeoni 116 Teomlónek. 116 Ordanak es egj rend sajtnak [Bodola Hsz; BLt Inv.]. 1774: Az Vám fel mérésére engemet küldöt Tisztarto Uram .. ha .. esös üdö Jár 25. köbölis bé jön [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osvath de Zetelaka (31) cantor r. cat. vall.]. 1775/1781: Az Algyogyi Feredő Malomból jö bé Vám gabona Metr. 80 [Algyógy H; JHb LXXI/3. 441]. 1801: közép termésb(en) jön bé 14 Rak(ás ?) 12 kéve Jö fa 15 gazdátol egy egy Szekér [Baca SzD; SzConscr. külön mell.]. 1870: Béjő középszerű Esztendöben Gabonából 40 Kalongya Dézma [Doboka; Ks Conscr. 193].

15. beáll/köszönt; a sosi; hereinbrechen, anbrechen. 1647: (Addig) migh az dologh üdö be

Jó Derekasabban [LLt]. 1742: á mig á szüret bé jött á szálló ki fogott á hegyből [Kv; Aggm. C. 12]. 1791 remellem hogy mig az aratas jo moddal bé jü vesznek el benne^a [Szilágycseh; IB Fogarasi István lev. — ^aTi. buzából].

16. eléáll; a se prezenta; sich einstellen. 1592: Elseöbe hogi be iedwenek az Iobbagiok zena hordani nem horthatanak az esed miatt [Kv; Szám. XIV/5. 174]. 1636: az Commissariusok elot mikor Farkas Ferencz Uram Markosfalui Urammal perelnek vala egyben szolván hogy be jeottenek^a volna monda [Usz; KaLt Apor István ir. — ^aA törvénytevő kommisszáriusok elé állottak]. 1692: az Eccle(es)ia követesre hogy be jüjjön meg engedtetik [Dés; Jk]. 1728: a Csatani Jobbagjok ha Harangozaskorra be nem jönek meg lapátoltassanak [Dés; Jk].

17. besüt; a pättrunde/lumina in; herein/hineinscheinen. 1592: Egikor eiel mikor hazamban volnek es zep hoduilagh jeoue be ablakomon, Egi darab agiagot hirtelensegel az fenekemhez wtnek [Kv; Tjk V/1. 220a].

18. napvilágra jön; a iesi la lumină; an den Tag kommen. 1664: Ezek uta(n) az Actorokis exhibealva(n) az Captiva ellen velo fassiojokat, kivánnák a jure meg büntettetni az Captiva Aszszont, mivel vilagos bizonyysagbok jeöttek be büiös báiosságháról [Kv; Tjk X/4. 252].

19. be(felé) vezet; a duce in/la; (hinein)führen. 1586 k.: az Mely derek orzagb vta az Chapay Zenth egyház feleol Be ieo Chyapora [Csapó KK; JHb XX/48].

20. bemegy; a merge in; hineingehen. 1798: én nem erkezem velle most a Falluba be júni tsak nem egjedül fejemre lévén [Ádamos KK; JHb XIX. 58. 30].

◇ Szk: ~ emlékeztetbe. 1801 Jó bé emlékeztetbe azon Mezei helyi, a Monosteria oldalában [Nagynyulas K; D. 5].

bejödögel befolydogál; a intra incet, a se incasa; nach und nach einfließen/kommen. 1687 Az szena árra azonban jödögel be, s ha oly helyt jo erős paripat talaltok . Istva(n) mester vegie meg [Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez].

bejöhet 1. be lehet/tud jönni; a putea intra; einkommen können. 1570: Georgh Borth felesége Ersebet kwlte be kepeben hogy vallas tegen, Myert hog ew halalos agyaban fekyk es Be Nem Jeohetet [Kv; Tjk 47]. 1588: minden Jdeghen keomiwesek zabadon be Ieöhessenek, Ez varosba Epít-hessenek, Seöt az illien tudos Mesterekteol ez it valo keomiwesekis tanolhassanak [Kv; TanJk I/1. 60—1]. 1670: eö pedig be iöhetett volna az meszeó-reöl ha akart volna [UszT 4. 9a]. 1632: asztalos Janosne az aitonba (!) allott hogi be ne jöhessenek az hazba(n) reank az fiai [Mv; MvLt 290. 67b]. 1755: nem jöhet ö bé, Isten telles Sz. Háromság ugy segéllyen, csak kettöt üt-hessek rá a kancsú-kámmal mindjárást bé jöhet [Gernyeszeg MT; TGsz 93]. 1761 a Ház ajtó is bé lévén zárva, bé nem jöhetett [Szászszztiván KK; BK]. 1823:

ha az ajtonak jo zárja nem lett volna s bé nem jöhetet volna, meg lehet hogy ugy el kinzot volna, hogy ma életbe nem volnék [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827hez].

2. beérkezhetik; a putea sosi in/la; eintreffen können. 1597 az Jaszay pwpok zekery eleybe kwldot w kegelme B wram Lowakat kesois wala az wdo Mikor be iwhtenek [Kv; Szám. 7/XIV. 74].

3. beutazhatik; a putea cälätori in/la; (hinein)-fahren können. 1853: te akkorrá Magad bé jöhetz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. befolyhat; a se putea incasa, a putea intra; einkommen können. 1762: Az három Sátoros Ünnepeken 3 hordo bort tartozván Urbarialiter el adni jöhöt bé circ. Rft 25 [Déva; Ks IX. 12]. 1774: Tudgyaé a Tanu . mennyi jöhetett bé . Minden némü Marhákból Béres ökröknek el adásából Bikából meddő Tehenkből, Tullykokból, Bivalokból, Fejös Tehenkből ? [KS gub-i vk].

5. beállhat; a putea intra; eintreten können. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Heti beres legeny vakmerő batorsaggal . kezdene imittis amottis miuet, epwletet fel fogadni . . . , az illen Legent miuelesetöl el wzhessék, szerszamat el vehessék, Az Cehbe semmikeppen be ne iöhessen, be ne vehessék [Kv; KvLt Céhir. II KömCART. 7—8].

bejön 1. bejö

bejöte 1. vkinek bejövetele/érkezte; sosirea (in); Ankunft. 1577 az feyedelemnek karachon v'tan mingiarast lenne be Ieote [Kv; TanJk V/3. 155a].

2. betakarítás; stringere (a recoltei); Ernte, Einbringung. 1809 Ujj buza bejötekor ujjabb(an) határozás hozatik a' pálinka árra aránt [F. rákos U; Falujk 32 Sebe János pap-not. kezével].

bejött 1. beérkezett; sosit; hereingekommen. 1671 mostanaba(n) Magyar orszagbol be jöt Franciscanus Barat szerzetit el hadgyvan, Enjeden tanulando Varadi Istvan nevűnek adtam Fejer Ruhajara negy forintot [UtI].

2. befolyt; intrat; eingegangen. 1753: az Mlgs Testans Ur mind Fő Tisztsege után járt jövedelmét, mind jóságának fructussából be jött pénzt, meg gyűjtette, 's az kinek tettett disponalhata abban szamadoja senkinek nem volt [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

3. begyűlt; intrat; eingekommen. 1672: Processusokból bé iöt dözma borok [Ebesfva; UtI].

bejövendő befolyó; care se incasează; eingegangen. 1842: jonak látnám . . . gabonabeli Segedelmet gyűjteni, s az abból bé jövendő pénz majd hozzám bé küldeni [Nagykapus K; RAK 18 esp-i rend.]. 1872: a rozs minél hamarább elcsé-peltessék, s a b. hunyadi piacon eladassék, s a bejövendő pénz iskolaépítési anyagok beszerzésére fordíttassék [M. bikal K; RAK 294].

bejövés 1. bejövétel; sosire in/la; Ankunft, Eingang. 1575: Az zaz v'raim Meg Ertettek biro

vramtwl az feiedelemnek Ide walo keozelgeset, Es az varosban Be Iewesetis [Kv; TanJk V/3. 124a]. 1578 borsá Janos lomperly királné azzony be Jowesenek utanna ment el lompertről [Lomper K; WLT Tompa Janos jb vall.]. 1585 Az Fejedelem be Jowesse kort az korchylas volt az zab oztasban az pynchebe(n) az harom napra fizette(m) d. 45 [Kv Szám. 3/XXII. 77]. 1595: eo kgme Ne(m) Akaroia ez Jdeghe(n) deakok es pap be Iowesenek [Kv; TanJk I/1. 215]. 1599 Király Fere(n)cz Kis Thamasne hazaba ketzeris iéott be, es keseöbys be iéowesin baira hitta ki Wargha Balast [Kobátfva U; UszT 15/196]. 1602: mihaly vajda be Jöuesetol fogwa bekesegetesen birta azt az eoreökeget czinker Jstuan esz Idejg [Szentábrahám U; i.h. 17/37]. 1630: az dologh penigh az Mihaly vaida be Jeouesse vtan leon [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12].

2. kb. bevezetés/hozás; introducere; Einführung. 1589: Amy Nezy az Vrunck Walaztetelet, mind a' Ceremonia be Iowesereöl s mind egyet s mind mast, Kerik varosul Biro vramath eo kgme az tanachbelieket kwldeözze mindenwe az vrakhoz [Kv; TanJk I/1. 111].

bejövet 1. befelé jöve; venind in/la; während des Eintretens. 1595: Gyogyi János be jöuet Sz. Martonon innét, hatta volt el Zörz György 1 loat [Kv; Szám. XVIIa/6. 48 ifj. Heltai Gáspár sp keze írása].

2. (külföldről) hazajövet; venind (din sträin-tate); auf der Heimkehr. 1627: sokak vadnak ki [k] Marhaikkal mind be jeöuet, s' mind kj menet az huzadot el kerwlik, mely mind Orszagunknak es Fiscusunknak nagy karara vagion [Gyf; Törzs fej.].

bejövétel 1. bejövés; intrare (solemnä); Eingang. 1591 31. Augsti. Bathory Istwan be Iewetelykor vitettem neky [Kv; Szám. X/5. 29. — *Köv. a fels.]. 1596 Vrunck be ieoueteljre Gelljen Imreh majorabol hortak 12 eöl zenat f 54 d. — [Kv; i.h. XXIX/6]. 1600: Tetczet eo kgmeknek az hogy valakik hon talattnak az chedulaval, ha oly betegsegek nem lezen, tehat egyczery be nem Ieweteliert eotwen penzt vehessenek rajtok (így!) [Kv; TanJk I/1. 356. — *A tanácsulést egybeszólító meghívóval]. 1606: en az Sofalúi juhokot ott feytem az Mihaly Vajda be jeöutelekor [Parajd U UszT 20/72]. 1609: Mihaly vajda be jeouteljgh az Sido gergeli eoreoksegit Becz Pal mind bíra [Kászónújfalu; BLt 3]. 1613/1631: Daudi az Basta be jöueteli vtan budosek el onnat [Szentgothárd SzD; Wass 25]. 1615: Josa Georgy (!) Nagy Iosa Istua(n) fia Georgyfolui az Mihaly vaida be Jwueteli vta(n) ment ell innét [Györgyfa K; Ks 33 Györgyfalva cs. 21]. 1618: Az mit az Feiedelem első be Jöeteli után költöttem [Kv; RDL I. 103]. 1634: Leania mosta(n) exiliumban volna, hazaiaba zabados be Jöutele nem lehetne [SzJk 42]. 1635: onnet szeökek el cziak nem régen Mihaly Vayda be Jöuetely vttan kesen [Bál. 54]. 1641: Cicillas Peter ... az mihaly

vaida bé Jwutele vtan kesén mene el inet Kis Sarmasrul kolosuar megebül [JHb]. 1649: Itt a Németh bé jöutele előtt korcsmát tartottanak [O.zsákod KK; LLt Inv. 103]. 1653 (Az) ekék és eökreök mellett, nem Soldosok, hanem ott lakos gazda emberek (az kiken az szer lenne az be jövetelre:) legyenek, hogy tudgyanak szolgálj emberül és hasznoson [Cege SzD; Wass 18]. 1681 k.: Az Bizonsagok ne(m) felelik meg hogy Mihaly vayda Erdelb(e) valo be jouetele vta(n) szeokeot volna el Gaspar Peter [Kv; KLt Fasc. I. n. 183]. 1690: 10. octobris tájban érkezék bé Badensis ő felsége^a armádájával az romai császárnak, Bejövettelivel az ellenség Szeben tájárul elnyomult és Udvar helyszéken által végre 24 Octobris nyomta ki az Badensis Thököly vramat a Boza passusson^b által [IIAMN 327. — *Lajos bádeni örgróf. ^bA Bodza-szoroson át]. 1696/1781: közelebb Tököli Imre Ur ez hazában bé jöutele alkalmatosságával Isten itiletiből sok betsületes rendek és haza fiai hazajokoknál bujdosnak volt [Branyicska H; JHb LXXI/3. 456]. 1706: Az Ármádia bé jöutele alkalmatosságával Generalis Erbeville eo Excellentiája, valami rosz pléh pénzt parancsolt hogj el vegjünk a városban [Kv; KvLt Fasc. I. n. 193 Kv-nak a gubernátorhoz intézett panaszából]. 1804: Mind ezekre nézve az Urnak bé jöutele igen szűkséges és haladhatatlan [Ádamos KK; Pk 5]. 1840: az erdő alya felé ... bé jövetelünkör (!) láttam [Gyszm; LLt]. 1840 k. a' fásak is de leg inkább a' meszesek soha nem fizetnek bé jöutelekkor vámot [Kv; KLev. 17].

2. betörés; invazie; Einfall. 1658 az Tatar be iöuteletul fogva ez esteig nem hallattam semmi hirt is [Beszt.; Ks 90 Cseffey László lev.]. 1658 k. Csatari Mal szölö Pusztá az Tatarok első be jöuteletül fogva | Az Sajgoban egy darab Pusztá szölö, melyet az Tatarok bé jöutele előtt hadtak el [Gyf; EHA]. 1659 Barcsay Akos fejedelem, Locumtenensegeben Nagy singk (!) szekben Menue(n) a' Tatarok be jüutelekkor két két Legent kellett Expedialnom ez Joszagrol Taborban [Borberek AF; Wass 8 Perc. 50].

3. beutazás; cälätorie la; Einreise. 1803: a most Tavasz Partialis Sinodus Martiusnak 9dik napján leszen, a Több Tiszteletes Atyafi(ak) akiknek semmi ollyas ügyek bajok nints, e mostani drágaságot nézve, a' bé jöveteltől meg mentetnek [M.bikal K; RAK 35].

4. betakarítás; stringere, recoltare; Ernte, Einbringung. 1690: En Gyergio széki Ujfalvi Solyom Thamás leváltam ... Nemzetes Apor Istua(n) vramtol flor. 100 idest száz Magyar forintokot zabra, vgy hogy az jöveő következendő uy zabnak be jöutele után tartozunk székestől (az kik leválljak:) Csik Somlyora szallitjanj [Fog.; KaLt Apor István ir.].

5. bevétel; incasare; Einnahme, Einkommen. 1585: Minden keoltsegenek Summaia teze(n) f. 136/7 Melly keoltsegenek Summaiat kj tudwa(n) az be Iowetelnék egész Summaiaiból Marad f. 192/39 [Kv. Szám. 3/XXIII. 12].

bejövő 1. beérkező; care sosește; ein/hereinkommend. 1740 az bé jövő Philipianum Régi-ménnek csak estve contra dispositiok érkez-te(ne)k ex Bellico Co(mmi)ssariatu, hogj Szász-város Széket által ugorgyak és ismét ebben az v(ár)(me)gyéb(en) . légyén Statiojok [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

2. bejáró; care intră; eingehend, Eingangs-1734: az Strásalast Nemes Városunkb(an) fel kellett allittatnunk ugy – hogy minden nap egy étczakával míg el kerül a Város, őtt helyen ugymint a Piaczon, a Hidon, A Szamosujvár fele be jövő Kapunál, A Borsos Utczaj Kapunál és Akna felől s Kodor felől bé jövő köz helynél tartoznak 10/10 Embert; egy helyre két két embert állítani [Dés; EHA].

3. (befelé) folyó/jövő; care curge înspre sat; einwärtsfließend. 1836: a' Büdöskut felől bé jövő patak [Makfva MT; EHA].

4. befolyó/jövő; care intră, care se încasează; einkommend. 1749: Bé jövő buzabéli interes Mettr. 1 just. 8 [Sszgy; SVJk]. 1815: az ezen kortsomából, bor termés idején bé jövő Eszteni tisztá haszon 25 Rf [O.nemegye BN; Ks 77. 19].

bejut be/odakerül; a ajunge în/la; (hinein-)gelangen/kommen. 1585: Ezenkeozbe be Iuta Biro Mihalis es egy wzeogeot ragadwa(n) vgy wteogete Istuant [Kv; Tjk IV/1. 53]. 1588: hogy az faluba be jutottam volna egik Eokreomet ky boczyata az zeker eleol [Zsákfva Sz; Wlt]. 1591 Azomba be iuta Borbeli Balint, es nezni kezde az hazban zellel puskara, mire [Kv; Tjk V/1. 82]. 1593: Eccer vaczorara oda menek . be iuta az leginj meg mosdek, le wle [Kv; i.h. 331–2]. 1599: be juta Makrai Peter [Rugonfva U; UszT 13/105]. 1632 ezen közbe be juta oda Timar Janos is es az Csonka kezeuel mutata az vizre | az Biro polgariual egvgt . be akarak rontani az ajtot kire kepest ug' nita(m) aztan megh az ajtot, mihelt be jutanak mindgiart kap-dosni kezdek az marhakat [Mv; MvLt 290. 102a, 108a]. 1637: ez alat be iuta Szantajne Aszoniomis, en bizony nem uehetem eszemben mind kapanak eozue Szabo Jakabneval [Mv; i.h. 291. 81a].

béka 1. broască; Frosch. 1583: ez Ersebet egy Bekat hozot az zeolebeol, Mert egy Borbely legent igen szeret, es azt Akaria meg Bwweolny velle | Hegedews Janosne Zolgaloia theot volt az kwr-theobe, eg zeoleo lewelve be takarva, melliet esmertenek az lewelen Valo Bekanak lenny, mikor az leant firtattak volna tagadny kezdj ez leany [Kv; Tjk 4/1. 143]. 1630: ha read megjek ugj megh tapodlak mint az bekat [Mv; MvLt 290. 207b].

2. szikh. 1590: az Mathias felesége ezt az Ma-thiast nem tizelte hanem ... kuruanak, kigo-nak bekanak es minden ochjmansaggal zitta [Kv; Tjk V/1. 43]. 1803: mikor a' Kender ton Kender asztotaskor lettenek volna a to tisz-títás alkalmatosságával ... Komjászeginé Asz-szonyom megtámadta ... Fodor Sigmóndné és

azt mondá te zöld béka, Kék béka tsak nézek a' mitt nézek mert ugy mosnálok a' Toban hogy soha ki nem másznál onnan [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. (állati) daganat; neg virtos; Hornwarze. 1587 Az lonak esmeg Bekayat Meg Nitotta az hattan attam f d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22].

4. vmilyen ló- és szarvasmarha-betegség; broas-că, umflătură; eine Art Pferde- und Viehkrank-heit. 1773: Oltyán Peternek ökre egéssegesen jött haza az Uraság szolgálattyaól, s maga paj-tájáb(an) békája ereszkedvén gondviseletlensége miatt, dőglött el [O.léta TA; JHb II/3]. 1806: A' Pásztorok, a' Közönség Ökör Tehén, Ménes, Meddő, és Borju csordáit híven és igazán őrzik Ezeken kívül, Ugyan a' régi mód szer-ént tartoznak a' Pásztorok, a Vérhetéstől, Vérár-tól, Békától, 's Más Nyavallyától, Ároktól, Győ-kértől, és hasonló egyéb veszedelmes esetektől oltalmazni [F.rákos U Falujk 11 Sebe János pap-not. kezével]. 1820: a Falu Contractussa azt tartya hogy Vérártól verhedestől, Békától s más egyéb nyavalyaktól is tartoztak volna a pasz-torok orvosolni^a [uo.; i.h. 102. — ^aTi. az ökröt].

5. ? nyír (a ló patája alatti eleven hús); fur-cuță (la copită); Hufgabel, Strahl am Pferdehuf. XVIII. sz.: Az köröm Szorulásra hajlando lovat á bekája Szorulásárúl, és a körme dombosságárúl ismérhetni megh [JHb 17/10 ló tartási ut.]. — E jelentésre l. MPászt. 300, SzamSz béka és nyíl al.

békácska kis béka-formára készült ékszer; bi-juterie în formă de broscuță; Schmuck in Form eines Fröschchens. 1719: Egy rubintos békácskát Szent Páli Jstvánnak maga adot el az Feleségem Pénzért [Wass 1 Wass Dániel sk. lelt.].

békakő vmilyen (fél)drágakő; numele unei pietre semiprețioase; Krötenstein (Halbedelstein). 1560: Egy kalaris olvasso az Jegy zemek ezust aranias benne Egy beka keous vagion benne az uegen [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1627: Egy kopot Arany giwrw, Beka keo szabasu benne aestimaltuk tt f 3 d [Kv; RDL I. 132].

bekalodáz . 1585: Exitus Ad molendinum Veottem ket fat hogy az vy kereket be kalodaz-tak p(ro) f d. 16 [Kv; Szám. 3/XXI. 3].

bekandikál (kiváncsian) beles, beleskődik/lesel-kedik; a se uita pe furis prin; hineinspähen. 1806: Arkosi Susánna be kandikált^a az ablakon [Dés; DLt 250/1808. — ^aUo. az utótag egyszer — nyilván tollvétségéből — *kadikált* alakban is].

békanyál moszatfélék szövevénye; mätasea broasței; Wasserfaden. 1774: Kedden ... az Malmon alól valo To árkot akarnám az Falusik-kal az hinártol, és Béka nyáltól meg tisztittatni [Záh TA; KfMiss. Nagy Sámuel lev.].

bekap 1. (belül állva más kezéből vmit) kikap-dos; a lua smulgingd din mina cuiva; (von innen

aus, aus der Hand) herausraffen. 1599: az dara-bontok kernj kezdek az kek Menttet és harom szekerczet kit ez elöt be kaptak vala töllek az katonak [Kv; TjK VI/1. 330b].

2. bevesz; a incasa; einnehmen. 1856: Kapot Pál István bé ezen pénzre interest 52 xr. [Firtosvárálja U; Borb. II Szederjesi Zsigmond jegyző kezével].

3. összekapdos; a stringe in grabă; zusammen-raffen. 1742: Tavally tsak Gál János uram(na)k á Fenesi határról 100 Kalangya buzaját olyan essős üdőben kaptuk bé hogy szekereink körül sok károkat vallottunk [Méra K; Aggm. C. 12].

4. kb. befog/kerít; a captura; einfangen. 1784 tudom hogy egy Gyernek Lavát akkari Tiszt Toma Szakáts eo Kegyelme az udvarba bé kapta, és azan Buzabéli adóságába el vététt [Szecsel Szb; Mk IV/35. 21–4].

bekapál belekapál; a acoperi (cu pămînt) să-pînd; zuhacken. 1593: Az plebanos hazanal 21 May Az kertet hoga meg kapaltattam es a' gazbol kj tiztittattam Attam 2 embernek f — d 24 Megis ganet hordattattam es hoga ismeg be kapaltak 2 embernek attam deligh f — d 10 [Kv; Szám. XX/5. 131].

bekapálás (földdel) betemetés; acoperire cu pămînt; Verschüttung, Vergrabung. 1841 Az egész céhbéli ifjúság kötelezi magát arra, hogy a testvitelbe és a bekapálásba ökglmeknek* illendő segítséggel lésznek [Dés; DPáz. 38. — *A „fennszólgáló mesterek”-nek].

bekapáltat kapával (barázdát) betöltet; a dispune să fie umplută (brazda) cu sapa; (Furche) zuhacken lassen. 1806: a ket darab Szőlőket ... Hertzeg Péter Ur Gyepből ... építette plántálta ..., de az Urak belé ugrattak minden barázdát bé kapáltatták és a magukéhoz kezdettk ragasztani [Csekelaka AF; KCsl 16].

bekapat befogat/kerített; a dispune să fie prins/capturat; einfangen lassen. 1742: ha á fizetéseket kérték á Malomba bé kapatta s ugy el nádolta s lapátoltatta, hogy bögött á Malom belé [Aggm. C. 12]. 1784: 1. Gyernek Lavát akkari tiszt Toma Szakáts eo Kegyelme az udvarba bé Kapatta, és azan restans Buzabéli adosságáért el vétett [Szecsel Szb; Mk IV. 35. 21–4].

bekapesol (ruhát) kapoccsal rögzít; a încopcia, a inchide cu copci; zuhefteln. 1849: kezdettem öltöződni, és midőn köntösömet felvettem, bekapcsoltatás végett fel akarék sietni a Vendler szakácsnéjához, mire Kelemen azt mondá ne menj mert bé kapcsolom magam [Kv; Végr. Vall. 37 Krizsán Mária vall.].

bekapcsoltatás bekapcsolás; încopciare, încheiere cu copci; Zuhefteln. 1849: kezdettem öltöződni, és midőn köntösömet felvettem, bekapcsoltatás végett fel akarék sietni a Vendler szakácsnéjához [Kv; Végr. Vall. 37 Krizsán Mária vall.].

bekaphat bekeríthet; a putea înhăța; einfangen können. 1724: Ersok minden bizonyossan Pekri Uramtul terhesedett meg ... mert ő kglme oly természetű ember, hogy akit bé kaphatott házáb(a), az nehezen menekedett meg tőle [M. királyfva KK; BK].

bekapott bevett; incasat, primit; eingenommen, erhalten. 1849: Veteményért bekapott 8 forintok [Somb. II].

bekaróz (szőlőültetvényt) karóval ellát; a arăci (vița de vie); anpfählen. 1716: égy nap az Madarasiak az ot valo szőlő (l) bé karoszták és kötöttek [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

békás békában gazdag; plin de broaște; reich an Fröschen. Hn. 1606: Bekasban [A.sófva U; EHA]. 1693: Bekas tob(an) (k) [Tarcsafva; EHA]. XVII. sz. vége: Békas Patak [Nagyiklód SzD; EHA]. 1727: Békas pataki égy hold szőlőmben [Kv; EHA]. 1754: Békas [Rigmány MT; EHA] | A' Bekas Toban (sz) [Sárpatak MT; EHA] | Balványosban a bekas kutnal [Nagy solymos U; EHA]. 1799: Békás [Fiátfva U; EHA]. 1815/1817: A Békás Tonal (k) [Kányád U; EHA]. 1818: a' Békáson [M.bikal K; KHn 71]. 1830: a' Békáskut nevezet alatt lévo lábföldbe [Hídvég Hsz; EHA]. 1852/1853: Békáson felüli ... első rész [Kv; Aggm.]. — L. még KHn, ETF 101.

békasó 1. (folyóvíz csiszolta) fehéres kvarckő; cremene, cuarț; Kieselstein. 1828: Beka so hordo fenyo Deszka [Oltszem Hsz; MkG]. 1847: Égetlen Béka so 400. mázsa ... Törött égetett Békaso 34 véka [F.árpás F; TSb 46 üvegghutalelt.].

Hn. 1864: Béka só határ széli szikla [M.valkó K; KHn 117].

2. ~ égető kemence kvarckő-égető tűzhely; cup-tor de ars cuarț; Ofen zum Kieselbrennen. 1847: A' Békasó égető Kemencze oszlopokon — jo deszka fedél alatt [F.árpás F; TSb 46 üvegghutalelt.].

bekaszál (tőszomszédos földről más kaszálójába többnyire elbirtoklási szándékkal) belekaszál; a intra cu coasa în finaful altuia (de obicei cu scopul de a-și însuși); aus der Heuwiese in eine benachbarte (meistens zwecks Besitzznahme) hineinmähnen. 1587 (Ha vki) kazalasawal vagy Irtasawal ez veghezest Transgrediallia, égy forintot vegienek raita, Azmenyi zenat penigh kazalt az eo sayat Rethynnis ezzel hogy a' hatarba be Irtot es kazalt, azt(is) el vezesse [Kv; TanJk I/1. 49]. 1714: harmad idén az egész Füziesiek vittek el az Mohalyiak(na)k az szenajokat de akkor szárazság lévén az Mohalyiak igen bé kaszáltak volt az Füzessi hatarb(a) [Szépkényerüsztmárton SzD; Wass 24]. 1761 igaz az, hogy egy esztendőben bé kaszált volt Katona György azon Réthben, és senki sem ellenzette | Bakkantsos György ... a' megnevezet Falu rétyéb(e) bé kaszált a' hatá-

ron belől jovalis, s a' Falu békével fel gyűjteni, s haza hordani meg engedte [Illyésfva Sz; BfR 45/9]. 1805 ezen kaszálo szélbenn lévő Ergét, ennek előtte mint egy 12 Esztendővel feliben advánn .. a' nevezett Ergét tovább-is bé kaszálta volt, a' honnét a' Város vagy három szekér szénáját elis vitette volt | az Atyám az Ergét félig mindenütt bé kaszálta az egész kaszálonak fele részt bírván az Atyám [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt].

bekaszálódik bekaszáltatik; a fi cosit (finatul altuia); (hin)eingemäht werden. 1805: Az Utrizált kaszálo .. az ergének közepeig akkor be kaszálodott [Dés; DLt az 1825. év al.].

bekaszáltat (tözsomszédos földről más kaszálójába többnyire elbirtoklási szándékkal) belekaszáltat; a dispune să intre cu coasa in finatul altuia (de obicei cu scopul de a-și însuși); (aus der Heuweise in die benachbarte) hineinmähnen lassen (zwecks Besitznahme). 1788: En ... birva ... a Sz Jakabi Erdő mellett körös körűl, azon Taerrénumatskát (!), vagy kaszálott . az irt Erdő szélibe(n) egy néhány szál fak közti bekaszáltatta(m) volt, de az akkori Josikanus Sz. Jakabi Tiszt észrevevén azan le kaszált és fel gyűjtet egy néhány villa hegyeskeket, mind fel gyűjtatta és elegettetté [Szentjakab TA; JHb XI/27].

békatós tavas-mocsaras; báltoz-mociorlos; sumpfig. 1777 eő Ngán(a)k egy darabb ős örökös földit Asztalos István nevezetű Jobbágya .. félelemből el tserélte ., adván eő Nékie azért Nagyságod egy béka tos haszantalon helyet [JHb XXXV 61].

békaváros csüdsömörös (varszerűen cserepes); mit limfangitā (la picior), cu ariceală neglijatā; cu Straubfuß, straubfüßig. 1773: Szent Laszloi^a lakosok(na)k ökrei Az edjik(ne)k laba békaváros Nyomoruk is voltak egyik meg döglött [JHb II/17. ^aTA].

A *békavár*, más néven *vadköröm* a ló szárain az a varszerű cserepesedés, amely fekvéskor a patanyomástól ered és örök-lődik (MPaszt. 300, 336).

békavirág vmilyen kerti virágfajta; floare broștească; eine Art Gartenblume. 1742: Kláris, Jézumin, pomagranat, Rosmarint, Béka Virág [Pókafva AF; JHb XXV/58 virágnevek fels.]. 1814: Béka virág Tser(éphen) 3 [Mv; Told. 18]. 1820 Béka virág Fuszujka virág ürm virág . passio virág. Kigyo virág [Szászvessződ NK; Told. 19].

A PPBI-ben a *ranunculus* jel-e: Boglár-virág, Béka-virág. Azonos-é ezzel?

béke békesség; pace; Friede(n). Csak ragos formában *~vel* békén, békességesen; in pace; in Frieden. 1568: luka Janos is akarattyá szerent engede meg hogy bekeuel lakjanak [Kv; Tjk 211]. 1570: Ew az myth ely nem zenwettbetet

benne, Esmet vyzza atta Neky es aztwl fogwa Bekewel vagnak egymastwl [Kv; Tjk III/2. 75]. 1573: Zeky pal azt Monta hogi ha bekeseget Lakyk holtig es ott Maradhat, De ha Bekewel Nem lakyk ky rakya onnat egy oraba sem akar vele lakny | Kadar Ianosne Maradion Bekeszeggel De vgi hogi zomzedywal bekeuel lakiek [Kv; Tjk III/3. 12, 414]. 1590 Eő kmek kezek kezbe adni az Jobbagyot, az varos Regy zokassa zerent adnak, az Jobbagyot meg fogyak, Es mind felesseget marahayat kezbe aggyak az hatarbol ky kesertetyk bekeuel [Kv; KvLt Fasc. I. n. 59]. 1591 Monda az legenis, en io Azzoniom nem bantom bekeuel maradok teolle [Kv; Tjk V/1. 89]. 1615 ha w neki holta tortennek, es az felesege vagy maradeki el akar-nanak az Vari Miklos földeröl menni, bekeuel bocziassa Vari Miklos [Vaja MT; Törzs]. 1623 az meddw Johott az harom rakottiason tartottuk ott uolt kosarunk bekeuel ott laktunk senki nem bantott [Küsmöd U; JHb]. 1626 hagiom az leaniomnak es vőmnek, hogi az meddig az en edes gazdam Azzonj vellek itt akar lakni, bekeuel itt tartsak, az Atiaj ket reszet ne haborgassak [Kv; RDL I. 129]. 1630 Az mostani Felesegeteolis azt hallottam hogi eok az vruaal bekeuel laknanak csak az Apia hadna beket nekik [Kv; i.h. 20]. 1638: Az házban ualo lakasok feleol, igy Deliberaltunk, hogy az Angiokat bikieul es minden bántás nelkwl ott szenedgik [Kv; i.h. 114]. 1656: ha valaha el akarna menni Moldovai Tivadar hazajab(a) szabadason el mehessen el bocsattassék bikivel [Héderfája KK; Törzs. Szeredai Peter préd. kezével]. 1676: Tudodi bizonyoson Enlekezelj rea Ezen föld kin most allasz hogy Nihaj Mihaj Györgj(ne)k Haza utan valo Eörökös földé löt volna eo bikivel birta elte? [Dob.; RLt 1 vk].

Szk: *~t* *hagy* a. békén/nyugton hagy. 1568 a zena(n) kapta volt eger es az zenarol ala akarya volt vetny, kérte zabo balint hogy hagygo(n) beket neky | Andras Katho ne(m) hagiót beket neky hane(m) oda hitta [Kv; Tjk 200, 228]. 1570 Janos kenez kery volt hogy Beket hadna Neky es dolgara Mennel [Kv; Tjk III/2 9]. 1573 Meg lad hogi meg Banod hogi Beket Nem hach, lam En Nem Bantlak teged [Kv; Tjk III/3. 276]. 1578: Monda .. az Annja Frwsinazzon-nak, Jo fiam Ne haborgas engem, hogy Beket ennekem Eltemig, Megh latod hogy holtom vtan ugy hagiok mindent hogy Emberre lehettek wtanna [Torda/Boldoc TA; Thor. V/14]. 1589 Ennekem hagi bikit mert ezennel bizony kial-tast tizek Nagi zigient vallaz [Dés; DLt 226]. 1592: Peter batiam haborog vala az Aniankal az Maior feleol, Monda Jstuan batiam, hagi beket Io eochem az Anianknak, chinaltass ottan az en kertembe mehejdnek helt, ha barmidat ott tar-todis ninch ellenem [Kv; Tjk V/1. 236]. 1597 hagy beket lukachj ochjem mert Eb uolt ados neky [Uszt 12/63]. 1619: wajda Ferenc eznek elleote wajda Janosnak mjd (!)^a puzta helljtt be kertelte es elle de wajda Janos azokrwilj tilta

mj. elletwk (!)^b hogi Ne elne Hodna beket nekj [Gyerőmonostor K; Ks. ^aOlv. mind. ^bA végmássalhangzó előtt az *n* szokásos rövidítésjele elmaradt]. 1626: Hagy bekít nekj, hiszem megh valtya az kinek kell [A.csernátón Hsz; LLt] | hagy beket nekj mert lad hogy igen rezezh [Szentgyörgy Cs; BLt 3] | hagiom az leaniomnak es vőmnek, hogy az meddig az en edes gazdam Azonj vellek itt akar lakni, bekűel itt tartsak: az Atiaj ket reszet ne haborgassak, hanem ha vellek lakik eletheig abbol beket hadgianak neki [Kv; RDL I. 129]. 1629: Az Istenert hagy beket, latod halálnak vagyok fia [Kv; TJk 35]. 1650 az ő kgyme szolgálai igaz Vtamban leven ram tamadtanak, engemet fosztogattanak az orszagh utan kertem remenkedte(m) hogy hadgianak beket az orszagh utan [UstT 8/64. 32a]. 1697 az urokal fenyegette(nek) hogy megh tanitatnak ha ezen dolog(na)k bikít nem hagyok [Szilágy-cseh; BK]. 1708 a' Puskasoknak ne parancsolyak .. hadgyak beket nekiek [Fog; KJMiss. Fogarasi János lev.]. 1754 hagyán békét ked [Szentrontás MT; Sár.]. 1768: tú mért nem hattok békét neki [Szentlélek Cs; BLt Cs; BLt 7]. 1777 miért nem hágy ked békét a más Feleségének [BH; KLev.]. 1842: nékie békét hágy [Bábony K; i.h.]. — h. elhagy. 1599: Amely mezaros mesterek bardokat le teotték volt, es az mezarlasnak beket hattanak volt, mostan penigh .. az varos hyenelkeol mezarlottanak, affele mezarosoknak eo kgme biro vram myweket fel tiltassa [Kv; TanJk I/1. 347]. 1752: nekem mint Tisztartónak kötelesegebe alvan piron-gattam a szolgátot Sot veresél is fenyegettem hogy azon gaz.eletének beket hagyón mivel el nem szenvedem [Abosfva KK; Ks 83].

bekebeleztetik (a céhbe) befogadtatik/vétetik; a fi primit; (in die Zunft) aufgenommen werden. 1864: 1864 Julius 11 napján Ifjab Ujj Falusi János bé kebeleztetet 10 forint be fizetés melet [Kv; FCJk 7].

bekees, bekes (rövid) prémes, (zsinóros) télika-bát; scurtă; (kurzer) Pelzrock (mit Verschnürung). 1781 Bekestől maradt veres poszto [Mv; Told. 9a]. 1790 méltotassék meg engedni, hogy egy téli köntöst tsináltassan az Tisztelendő Ur mivel már Bekesem három hejt is el szakadat a bekes igen alkalmatlan ebben a szőrnüü nagy Sárban, most is bekesemnek prémje olyan sáros, hogy kopogatya nagyon a tsismamot [Mv: JHb-Miss. Jósika János anyjához] | Bekecsre valo ezüst uj készület Pakét 1 Bekesre valo arany készület [Sv; Ks]. 1792: visel barna szín Békest veressél ki prémazve (!)^a [DLt. — ^aA nyomt. kl-ben nyilvánvaló sajtóhiba]. 1807 Bekesre valo három pár gombos lapos öszve gombolo zöld Selyem Bekesre valo két viseltes sinor [Körtvélyfája MT; LLt]. 1824: Egj viseltes téli bekes [Dés; DLt az 1826. év al.]. 1827: Ujj zöld Bekes [DLt 1156 kv-i nyomt.]. 1830: Egy kék viseltes téli Lajbli, s egy bárány bőrrrel meg bérlett kék

viseltes Bekes készülettel [Körtvélyfája MT; LLt]. 1831 egy szürke Bárány Bőrrrel bérlett Bekes [Mv; MvLev.]. 1837: Két rossz Bekes, Bárány bőrrrel bérelve [Dés; DLt 526/1838]. 1843 k. egy bekes ujra meg vatérozva 4 ft [Kv; Újf.]. 1844: Egy Bekes ki javítása [Kv; Újf.].

bekecsesinálás bekecskészítés; confectionarea de scurte; Verfertigung eines Pelzrockes. 1834: 1 bekets tsinálás hozza valoval 9 f [Kv; Pk 6].

békeegyezős megbékélési egyezség; pact de impăcare; Versöhnungsvertrag. 1849: a folyó 1849 Év Április 22-én lépének En előttem ily békességes egyezésre Mely béke egyezésnek valóságáról . bizonyoságot tések [Pagocsa MT; TSb Horváth Imre jegyző kezével].

békekísérlet békítési/békéltetési próbálkozás; incercare de împăcare; Versöhnungsversuch. 1868: Okos András előbbi nyilatkozata mellett maradván a békekísérlet^a ez uttall nem sikerült [M.bikal K; RAk 27. ^aTi. a válni készülő férj és feleség között].

bekél 1. bejön; a intra; hereinkommen. 1569/1577: My az két fel feleletit Ertwen, Itileok hogy az fel peresek Bizonsaginak kel be kelny az eo feleletek zerint [Mv; SLt XY. 24]. 1570: az bizonsagh be kellwen Byro vram az vensegbeol valogatoth zemelyeketh gywchie be kiknek az tanukath megh Ielenche [Kv; TanJk I/1. 131]. 1602: az kapuk Alat bizonyios zemelyek legyenek, akyk minden buzat naponkent mind az zemelyek newewel mind az buzának zamaual dili-genter fel registaalia (így!) hogy mindenkoron tudhassak menj buza kel be, es kinel vagion [Kv; i.h. 401].

2. bekerül; a ajunge in; (herein)gelangen. 1616: Ada két keőbeol Buzat mikoro(n) az mezeő-reől be kél [Kv; RDL I. 101].

3. (az adó) befoly/jön; a intra, a se incasa; (Steuer) eingehen. 1580: mykor Biro vram eo kegme adot kewan az varastul, tartozzanak az ado zedeok az Laistromokat elő hozny, es az fel vetet adot ha be keolt vagy nem meg Mutatny [Kv; TanJk V/3. 205b].

békélés (meg)békülés; împăcare; Versöhnung. 1629: En nem tudok semmit is benne ha bekel-lette maga Magyarai Ferencz Kerczi Gyeorgyel es ha igrte fizetest nekie bekessegh fejeb(en) vagy ha küldeotte hozzaja bekelles fejeben vagy nem [Kv; TanJk 48]. 1646: Te veled bekellesem Nem volt [Kv; TJk VIII/4. 73]. 1742: Azon békélésnek alkalmatosságával akartake Contrac-tust iratni allandókeppen? [Torockó; NyIrK XII, 116].

békél(ik) (meg)békül; a se împăca; sich ver-söhnen. 1568: mond nekyk myt perletek, hogy ne(m) bekeltek meg, es azt monta Kodory Gas-parne, En ne(m) bekelem mert a minapys a burian-

boly Jouenek, ky, az szöchne Jacobal [Kv; Tjk 223]. 1570 eo nem Twgia ha bekelletek az vtan vagy Ne(m) [Kv; Tjk III/2. 157]. 1573: Mond hogi Bekelyen ha az zeoleo teot ky asta kertembeol ely vitte az paytatis ely Bontotta ely hordotta [Kv; Tjk III/3. 86]. 1580: vas balas azt monda hogy vram hirenelkul ne(m) bikjle(m) [Botháza K; SLt Y. 26]. 1635: meny el mert ne(m) bekelle(m), mert nagy szegent töl ma en rayta(m) . de bizony ne(m) feleytem el [Mv; MvLt 291. 39b]. 1675: Tudode hogi mikor Uayda Janos, Uayda Petert megh Uagta volt, Enyedre Sokadalomba(n) menue(n) mikeppe(n) bekeltenek Thamas Deak birosagaba(n) ? [Abrudbánya; Törzs vk]. 1748: Tudod é hogy ... efféle lopásiért bekéltt is volna valakivel ? [Kr; BfR III. R. 60/9 vk]. 1756: Németi István Uram . kéré Gazda Uramot, hogy hivassa által Borbély József Uramot, inkább hiszem, békélieni akart, mivel valami háboruság völt közöttök [Kv; Mk IX Vall. 39]. 1774: hozám nem jötte nek békélieni [Mocs K; KS Conscr. 192]. 1783: mi tsak Imréth hívjuk Marti Istvánni békélieni [F. torja Hsz; Bogáts 44]. 1800: völtis némelyi-künk(nek) egyszer másszor bajunk a' Kelentzeikkel, kikkel is a' mint lehetett ugy bekéltünk [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21]. XVIII. sz. vége: Gyujo ur tentallya G. Battyániné ö Ngaval a' Békességet, s ha nem békélik, az asztalára vágja a' Plenipotentialt, ha békélik, 's nékem Plenipotentialt lesz, velem Tractatusba ereszkedik [GyL N. Solymosi Kontz József kezével]. 1825: kinyilatkoztatá Kiss Ferentz magát tökéletesen ilyformán Feleségem nem békélik; Ismael azért te se békéljél [F.volál Hsz; Kp V. 346].

bekéltti magát behizelgi/színli magát; a se bāga sub pielea cuiva; sich einschmeicheln. 1640: Néhānkor olyan dolog is eshetik, hogy valamely pastora két felé is ígérkezett, vagy nem legitimo modo hanem más alávalo suplāntalással kellett valahová be magát canonnunk ellen [SzO VI, 147 fej. — aÉrtsd lelkipásztor].

békélődés békélés, békülés; impācare; Versöhnung. 1621 Illjen forman componalvan egjmas-sal megh bekellenek ... Mellj bekellődest es alkuvast mind ket felöl jovalla(na)k es megh njugovanak rajta 50 fl. kötes és büntetes alat kezeketis be advan mj nekünk [Asz; Borb. I]. 1819: Itt az Exp(onen)s Kretsun Joszival, a' békélődésről beszélvén, s meg is edjezvén, azon állának meg, hogy valami emberek előtt dőljön el a' dolgok [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

békélődik békélik; a se impāca; sich versöhnen. 1698: Tudom Bucsa György(ne)k, és Gliga Lázárnak hogy az Fülököt Lopásokért vāgták el, károsokkalis békélődte(ne)k [Gyulatelke K; Ks]. 1742: a Gargyasiak a' Bartok János Házánál ... vārták Lázár vrammal együtt az Istaljosokat a' bekessegre ... akarván békéllődni az Istaljosokkal [Torockó; NyIrK XII, 116]. 1826:

Ifju Legény Ferentzi Josef, és Samosdi Falus Biro Szász Sigmund .. egy más között eg(g)yezöttek békéllöttek [Somosd MT; CsS].

békéltet (ki)békíteni igyekszik, (meg)békéltetni törekszik; a se strādui sǎ impace, a reconcilia; versöhnen. 1742: mikor Lázár vram Ratz Miháljt a' Feleségével akarta békéltetni, akkor az Gargyasi bányászokis a' Bartok János vram Házánál völtanak [Torockó; NyIrK XII, 116].

beken 1. a unge; bestreichen. 1584 (A gyermeknek) ige(n) zepen megh zewriek az feredeyet Annakvthanna teoriwnk makot es keniwk be a' gyermekeket es mossuk le a' feredeo vizbe [Kv; Tjk 4/1. 276].

2. összekén, bemázol; a mizgǎli; beschmieren. 1584: Egkor az leania effelfkorth hozza(m) Ieowe, ky hywa es hat az Annia a' fogoly Azony chupa Mezitelen fekkiz, es semmy lelket Nem erzewnk benne, De mindenewt be vala kewerwe es kenwe ember ganewal [Kv; i.h. 246].

beken, bekenné 1. bekken, bekenné

bekenet bemázoltat; a pune sǎ mizgǎleascǎ; beschmieren lassen. 1597 Fazakas Boldisar zolgaiaul kenettem be Agiaggal az also hazban valo kementzet mert fwsteolgeot fizettem teolle f — d 12 [Kv; Szám. 7/XII. 26].

bekent bemázolt; mizgǎlit; (ein)geschmiert. 1752: Edgy Kályha fejér palával bé kent Kementze [Szászvezessződ NK; JHb XXIII/27].

bekér a cere (sǎ dea înăuntru); hineinverlangen. 1736: békért az gazda hol két, hol három ejteles fazakat, hol segesvári ejteles viaszas szép vj kupát, azokat másod-, harmad-, negyed-magával elköszönte, s úgy ittak mindaddig, mig mind az gyümölcsöt beadták, akkor egyenest kezdettenek innya [Apor, MetTr 326]. 1793: mivelhogy vékonyotskák a' gyertyák majd minden este egy szálatt bé kérnek [Hadad Sz; JF LevK 285—6 Benkő Elek lev.].

Szk: ~i kezét. 1761 a Cancellisták ö Ngok-(na)k mind a kettőknek (!) bé kérték kezeket, hogy meg állói lesznek azon dolognak melyet a nevezett Cancellisták fognak ö Ngok között végben vinni [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13].

bekéredzik 1. bekérezik/kérezkedik; a se cere înăuntru; um Eintritt bitten. 1572: Nemely Eyel 12 orakor hallotak hogy Az Istwan vayda fya Be keretzyk völt az hegedus Janos ablaka alatt az hazban | Eo az ablakon be zolt az azzonnak Es bekerezttet [Kv; Tjk III/3. 2, 4]. 1573: Azonba Ieot az ablak ala paisos Lwkach eoche azis Be keretzyk völt de az teob farsangos Nem bochatta (így!) [Kv; i.h. 98]. 1574: Ieot völt oda az Azonember es Be keretthzik völt az hazba [Kv; i.h. 369a]. 1582: Eg Eyel Immar Zinthe Derek Almomba valek, Az Ablakomra Jeowe

Nires Kalman be keredzek hazamban en teollem [Kv; i.h. 4/1. 34]. 1592: Istuan Deak be ke-reccik leaniomtól az hazba | (Lukach, az inas) eccer oda ment volt az vra haza Ablaka ala, es be kereccik volt teolle [Kv; i.h. V/1. 186, 200–1]. 1604: En oda menek az kosarhoz akor nekwnk ne(m) vala kosarunk be keretzem Janostol hogi ot halathassam* [Kede U; UszT 97. — *Ti. az ökröt]. 1606: Dienes Georgy masodszor hogy be keredzik uala megh njta szoltan* Pal az aiot [UszT 20/112. — *Előbb ugyanabban a vallomásban *Zoltan* alakban]. 1630 k. iöt vala az en hazamhoz Börvejne s kereczek be mert immar ejel uala [Mv; MvLt 290. 45a]. 1639: Zaz Nyresi Varga Jstua(n) ki manifestus gilkos keredzik be az Eccl(es)ia követesre [SzJk 47]. 1641 Arpastoi Sos Istua(n) keredszik be az Eccl(es)ia reconciliatiojara mivel adulteriumba eset volt [i.h. 56]. 1724: Kadar Janos ugj jött ide az én Apám akkor az itt valo ton lévő Malmába az Városnak Malom biro lévén az Apám-tol az Malomban bé kéredzett ott lakott osztán [Indal TA; JHb XIV/6. 75]. 1823: N(e)mes Csernátoni Samuel Uram ... réa mént Özvegy aszszony Vészi Márisa Etzakának idein, és kéredzet be, de nem eresztette bé [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez. — L. még NyIrK XII, 116].

2. *hiv* (végrehajtás céljából) bebocsátást kér; a cere autorizatie de intrare; um Eintrittsbe-willigung bitten. 1758 p(rae)sentiajokban első-benis az Certificatoria Relatoriát exmission-kal edgyütt fel olvastuk végre az Ammonitóriát, mellyeket ell végezvén eo kegyel(me)ktől bé ké-redzettünk az említett Divisionak effectumbá vételére [Asz; Borb. I]. 1814: ... annak utána a patak árkanak delinealtatott, oculaltatatt Hely-nek ki nyittatását, s a pataknak abban valo bele vételit meg nem engedtetéséből származott, tete-mes károkknak, költségeknek fáradságoknak Exe-cutiojára nem tsak kéredzettünk bé, hanem a bé menetelt probaltukis, de semmire nem mehettünk [Asz; i.h. II]. 1838: el Mentünk Várfalván ifi Barla Márton Uramhoz, és az egyikünk Pálffi Bénéiamin Armalisták Hadnagyja Törvényesen be kéretzet béis bortsátot a Felesége [Asz; Bosla].

bekerekedik bekerül/vetődik; a intra in, a se nimeri in; hineingeraten. 1802: Dél után azon Nap 2 ora tájban ..., az akkoronis a' kortsoma ház körül leskődő Sütővel szoba eredenek végre bé kerekednek mind a' ketten a kortsomába hoz-zám [Mv; Born.].

bekerekít körülkereng/foly; a inconjura; umfas-sen, einschließen. 1804: a más hely megint van a Felső Báts telekin ... mely heljet a Fekete úgy vize kerekít bé [Bikva Hsz; Kp IV. 302].

bekéret vminek behozatalára, ill. bevételére fel-szólíttat; a dispune să fie cerut; einholen lassen. 1571 Az Ezer forint Regestumat keresse beh eo kegtwl tawaly Byro vramtwt mert Megh akar-

yak eo kegek Erteny kytwt Eo k. myt zedet fely [Kv; TanJk V/3. 29b].

bekéretik a fi cerut; eingefordert werden. 1861 a' vizgalati Jegyző könyvek .. bé kéretnek [Gyalu K; RAK 61 esp-i kl kiv.].

bekérezik l. bekéredzik

bekerges beüz; a alunga in; (hin)eintreiben/ jagen. 1805: most valami két héttel ez előtt egy özet a' Petrillaiak Kopoi le hajtván a' Havasról, és bé kergetvén a' Faluba, ök el fogták [Petrilla H; JF 36].

bekergettetik beüztetik; a fi alungat in; hineingetrieben werden. 1765: Murvai János az utzárol az Actorok által kergettetett volna bé a Házba [Torda; TJK V. 252].

bekerít 1. (kerítéssel, árokkal) körülkerít; a in-grädi; umzäunen, einfrieden. 1661 Az odabocsa-tott német kapitánál egyértelemből, ha tetsze-nék neki is, az istáló körül kellene valami jó erős-ségeskét csinálni, árokkal is bekeríteni, úgy hog-y az várból is lehetne defensioja [SzO VI, 235 a fej-Fog. főtiszeihez]. 1669: Ezen Tanorokban Vagyon az Csüres kert, mely jo tamaszos es fedet kertel van be kerítve [Királyhalm NK; Ks 66. 46. 24a]. 1675: Egy jo Czür, mellette vagyon három tarto-okol major hazaczka jo, Egy Diszno pajta, Ez is jo uj leszás fedeles kertel vagyon be kerítve [Dés; Borb. II]. 1687 (Az) udvarház vago(n) egészszen Csak sövénnel bé kerítve [Mocs; JHbK LVI/6]. 1697 vagyon egy vetemenyes Kert jo Lészás kertel bé kerítve [A.preszáka AF; Mk Alvinczi Péter inv. 13]. 1699: A Csüres kert ... Jo szalma földel alat sators kertel van be kerítve [Szentdemeter U LLt] | Az Karkai udvarház palankkal van be kerítve [BIN Dobozolt anyag VI. — *Karkó, később Boros-krakkó AF]. 1729: Vagyon tövissel bé ke-ritve valami akoly [Búza SzD; JHb V/2]. 1732: Ezen lovász udvar körös körül, jo sendelj fedél alatt lévő njesett vesszővel kertelt tapa-szos kertel van be kerítve [Kóród KK; Ks 12. L] | egj gjmölcsös kert nincsen bé kerítve [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1734: bornából rakott öt Sertés pajta, körül bé kerítve fedeles Söény (!) kertel [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1740: vagyon edgy kisdéd Fás kert, melly(ne)k is az patak felől valo oldala Sátoros kertel vagyon bé kerítve [M.kiskapus K; Mk] | Ezen Curia sövény kertel vagyon bé kerítve [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63]. 1746: (A) Curiat körös körül minden felől jo támaszos leszás kertek kerítik bé [Ádamos KK; Ks 23. XXIIb]. 1754: Megint Tóhátan a melly helyet nem régiben bé kerített . Serbán Barilla .. aztot ki helyének földinek lenni tudgya a Tanú ...? [Tóhát MT; JHb]. 1761 (A csikókert) a Vete-ményes es Curialistol kerteltetett el egyebütt mindenütt ... támaszos és ujj leszás kertel va-

gjon bé kerítve [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501]. 1775 Ez olyan Káros helyen vagyon hogy Kertékkel^a bé keríteni (Így!) külömb(en) hasznót nem lehet venni rolla [Homoródsztárn U; EHA. — ^aElírás kertel kell v. kertekkel kell helyett?]. 1778 A' Csűrös Kert Nap Nyugot és Dél felől való része pusztá sánczal vagyon bé kerítve [Csapó KK; Berz. 4 Fasc. 8. C. 18]. 1792: Ezen elé számlált alkalmatosságokat kerítik bé 88. Szál fenyő Deszkák 25. Sasokba foglalva [Apahida K; RLt O. 2]. 1796 Veteményes Kertye egy felől Veszszövel, más felől Tövissel vagyon bé kerítve [Szentgyed SzD; Wass 10]. 1805 az udvar és Tsüres kertet bé kerítették [Búza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. 1823: Soha míg a világ bé sem volt kerítve^a [Bh; HG Eszterházi perek. — ^aTi. a hely]. 1831 egy darab Erdő pusztává lett melyet az Exponensek gabona termesztés végett bé keríteni szándékoztak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1840 A' Csitkos kert (k) régentend Csitko legelésre használtatott, 's bé is volt kerítve [Udvarfva MT; EHA]. 1846: az egész udvar Szalma kerítéssel van bé kerítve [Szászkerked K; LLt].

L. még *bekerítetlen* II. al.

2. hozzakerít/gyepül; a ingrádi (la pámintul său); miteinhegen. 1777 Szántó földetskéjét Gyepül bé kerítette maga Tanorokjához [Koronka MT; EHA]. 1782: A Makkos Dombon belől három Hegyeket bé kerített G. Tóldalagi László ur maga Curiájához [uo.; EHA]. 1799: (Az a) darab helyly ma a Curiához bé vagyon kerítve és gyümölcs fákkal bé plantálva [Gyérnessztkirály TA; Ks 89].

3. körülültet; a planta de jur imprejur; umpflanzen. 1647 Az tablay jobb reszent szőlővel vadnak bé kerítve [Marosillye H; VLT 55/5415].

4. keretdísszel vesz körül, bekeretez; a pune în cerc; einfassen. 1836: Szőjjön két abroszt melynek formája három rosalevél bé kerítve ezeknek Bordürje Basarosa lészen [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

5. keretez; a incadra; einfassen. 1699 (A) folyoso körül karfák között esztergában meczet orsokkal vagyon bé kerítve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt Inv. 10].

6. körülfog/zár; a inconjura/impresura; umschließen. 1776: én Vacsora után a Groffnét . pirongatám, miért eresztette volna Groff Lázárt ki az ablakon, mikor bé kerítettük volt [Szentdemeter U; Hr 37].

7. kb. betere; a mina in; eintreiben. 1598: valamj lowak fognj ala menteonk volna az Tarchja hazara lowainkban ott megh fogank de nemelljet legh kywaltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk hanem az Menes paztorok leonek segitseggel az megh fogasaban Apahydara be keritwen, megh valamj bort iger-tenek vala az menes paztoroknak segitsegekért [Kv; TJK V/1. 263].

bekerítés be/körülkerítés, *eh* bekertelés; imprejmuire, ingradire; Umzäunung. 1754: (A) Tanorok

körül lévő gyepűnek el hanyására . mikor még bé kerítésének esztendeje el nem tölt volna falustol ki mentünk [Gálvva KK; Ks 66, 44. 17a]. 1788: a pusztá bé kerítésére is sokotskát költöttünk [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1821 egy nagy darab hely ki irtattatott és kertel vetetett körül, ennek be kerítésit . még pénzels fizette az néhai Groff Ur [F.oroszi MT; Ks 79. 199]. 1823: a' Fűz fáknak meg metéltetése, a' Porondnak bé ültetése és békerítése [Dés; EHA].

bekerítetlen I. *mn* be/körülkerítetlen, be nem kerített; neimprejmuít; nicht eingefasst. 1836: 2-d Abroszt Szőni kel — Kerített csillag formára melynek bordürje Basarosa. — 3ik abrosz lészen Kléplott formára de bekerítetlen Basarosa Bordürrel [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

II. *hsz* be nem kerítve, be/körülkerítetlenül; neimprejmuít, neingrädít; nicht eingezäunt. 1795 azon Fogadó ház helylyt circum circa a kegyelmetek Tanorogjaig bé kerítették, és tsak az a része van bé kerítetlen, melyet a kegyelmetek Tanorogjanak óda rúgó bütüim kegyelmetek tartoznak köz kertet állítani [Ádamos KK; JHb XIX/45].

bekerített körülvev/kerített; imprejmuít, ingrädít; umzäunt, eingehagt. 1632: az Maior haz mind keörwl Tamaszos leszas seouenniel be kerített [Komána F; UC 14/38. 130]. 1681/1748: vagyon egj dészakkal bé kerített hat Táblákból álló virágos kert [Balázsfa; KvAKt Mss. lat. 236]. 1821 A Fogadonál lévő gyepűvel bé kerített Tanorok [Koronka MT; EHA].

bekerítget rendre-rendre bekerít; a imprejmuí/ingrádi pe rind; nach und nach verzäunen/einhegen. 1782: azon Lészás kertnek le vágatása után egy idővel Jármí Györgyné . . . , ujjabban kezdette kertel bé kerítgetni [Galambod MT; Told. 29].

bekerítő körülvevő, kerítő; imprejmuitor; umschließend. 1794: az udvart bé kerítő kollát kerten, és ökör Istálon dolgoztam két hétig [Sárpatak MT; BKG Mezőmadaras cs.]. 1816: Ezen Gyümölcsöst bé kerítő hasogatott cserefa karokra Font veszszo, sátoros kert . . . betsültetett 30 Mfl. [Jobbágyfa MT; Bál. 67]. 1817: Az ezen Épületeket bé kerítő kertelés . le dölt [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 6]. 1827: A' Kis kertet bé kerítő gyarlo kollát kert [Náznánfva MT; Lok.].

bekerített I. körülvetet/kerített; a dispune să fie imprejmuít/ingrädít; umzäunen lassen. 1724: Az új kertet annyira be kerítettem hogy mar csak tamaszozni kellene, de eddig tamasz fakat nem szerezhettem [Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.]. 1774: a' mostan Circumvicinált heljet Néhai Mikola László Urnak egj Szabo

Ferentz nevű Gondviselője bé kerített [Ádamos KK; JHb XIX/17]. 1778: az ároknak Sályi felől lévő részében tart Földes Aszszonyom ő Nga is egy darabotska helyet, melyet palánkal bé is kerítettett [Mezőméses TA; Wass 2]. 1786: hallattam hogy Pungratz György Vr is szőlőt fogott irtott volt a Falu erdejéből s azt be is kerította volna, de idővel ismét fel hagyta s a bokor fel nőtte [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. 1814: Barabás Mihály Uram a' pap . az Udvar egészsen körül bé Kerítettette erős Cserefa Kertel [Banyica K; BfR 117/1]. 1835: Egy nagy darab helyet tulajdon Táblájából velek bé kerítettett [Zsibó Sz; WLT].

2. hozzákerített, eh hozzákerített; a ingrádi o parte din bunul altuia împreună cu al său; mitumzäunen lassen. 1632: az bodogh emlékeztet Urunk az Vad kerthez nagy darab földet foglaltatta el, mellet ugian beis kerítettet [Mondra F; UC 14/38 Urb. 43].

bekerítettett bekerített, körülkerített; imprejmuít, ingrădit; verzäunt, eingehgt. 1769 kertel bé kerítettett .. Tanorok [Koronka MT; EHA]. 1774: Senye Higyanál egy bekerítettett Tanorok [Erdősztygyörgy MT; EHA].

bekerítettik körülvetetik/kerítettik, bekerteltetik; a fi imprejmuít/ingrădit; umhegt/ummauert werden. 1675: az haz be kerítetteten vagion mind udvaraval Csűrös kertivel vetemenies kertivel szilvas kertivel jegi vermes kertivel mihes kertivel mind ezek be vettetteten körniül leszas kert sövenniel [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1734: az Ns Curia körös körül palánkal bé kerítettett, szalmával meg fedve, és kalodázva [Datk NK; JHbB D. 1]. 1736: Noha ezen Ns Telek extenalodik az körül valo völgyig, mindazáltal nem kerítettett és kerteltetett bé egészen, hanem pro Curia kerteltetett bé, és tartatik [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1763: ezen ... Rét ... nyomásban kerítettett bé Boda Kosztin a' Tatár futás előtt hogy más felé szakasztotta a' Szamos magát ezen heljen fojt, és tós s berkes maradván a Tatár futás után kezdette ki irtani [Széplak Sz; Ks 92].

bekertel 1. kerítésbe foglal, kerítéssel körülvesz, bekerít; a ingrădi; umzäunen, einhegen. 1570: Besterchey Georgis azt kerthe volt heliet az varostwl hogi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kerthelny es Tylalmasba thartany [Kv; TjK III/2. 122] | Az Besterchey Gërgh Tho helie feleol eo kegek . Erthyk azt Nemel vraynak vallasabol hogy megh volt engedve neky hogy Beh kertellye es wgy Elyek, Es myert hogy megh Byzonytotta Lewelewelis hogy Eoweh volna Regtwl fogwa; Azert eo K. Mostis megh engedik hogy Bator beh kertellye Es vegie haznat az mynt Twgya [Kv; TanJk V/3. 13a]. 1586: Az a' helj ... az Borjúktertel egietemben Blaskoyek zamara vala hogy megh halanak az Blaskoyek vgy kertelte be Becz Pal [Csekefva Cs; BK Misc. 1145–78]. 1589 k.: az melj feoldett az varas rege(n) bir ...

be kertelte vala [Szu; UszT]. 1590: kere en teolem az Medeseri hatarban egj zena fyuemet megh njomasaba hogj be kertellje(n) benne Ilje(n) conditiona^a [i.h. — *Köv. a feltétel részletezése]. 1591 Az Dynnyet az ky el boronalta attam f — d 60 Az felekiek hogy be kerteltek attam Etekre Jtokra f — d 16 [Kv; Szám. X/5. 14]. 1592: Mikor az kezesez kezemben bocziattak^a Jgy az uta(n) be kertellem, bekesegesen en kezembe volt, engem rolla nem Inhibealtal potentia median(te) mente (!) rea s waghtad le kertemet [UszT. — *Ti. a földet] | Thwdom hogy fen az teteon egy kiczdyet foglalt vala Domokos Mihaly be kertelte vala ahoz eppite ozton tobbet Fabian Jstwa(n), keornywl [i.h.] | fatt nehez lenne oda vinnj kertelisre, Hogj kjuel Az zenatt be kertelnek [K; Bál. 89]. 1592 k. Az teórüeni vgy hatta vala hogy Jo kertbe ne(m) tartja az J. falú, tohagh en sem tartozom fel kertelnj, zabad vagiok az en eorekseget be kertelni kylen chák hogy az vetes kertbe ne ragaszak ha eök Jo kertbe ne(m) tartiak az felet [UszT]. 1593 k.: Peter Kouacz ... Az eo eórekeget kile(n) kertellye be [i.h.]. 1600: Tudom hogy egyzer Tibald Gergely be kertelte wolt, Benedekffi Peter rea me(n)th az kertel le wagatta s el hordata [Szentmárton U; i.h. 15/87]. 1606: zanto feoldekis ualanak ott, de be kertelte uala [Csíksztmárton; BLT]. 1607: az meli tanorokat Marton Praedikator be kertelt volt [Szentlászló MT; EHA]. 1610: mikor be a<ka>ram kertelni, akkor ellenze Veres Georgy hogy ne kertelliem be az kis helieczke<t> [UszT 72höz]. 1615: a Rauaz patakaba(n) leuó To heliet Becz Pal birta most Pal Lórintz kertőlte be [BLT 3 „Tusnadj György Janos” (40) zs vall.]. 1616: Mate Dómótórnekis adott egy földet Becz Tamásne Aszoniom az Dekanyba, mellet be kertelt az Tanorokaba [Kozmász Cs; BLT]. 1630: Az falu között egy puzta haz hely be kertelne gyümölcz fak uadnak [Siménfva U; JHb Inv.]. 1639: az olljan ganejos hely ugj hagiam az birámnak hogi fel szántasso(n) egy darabot benne s vesenek valami roz teokeot mit belé s kertelliek be is miuel annelkül ot semmiis meg nem maradhatna [Homoródsztpál U; Szád. Rédej János Nagy Tamáshoz, a szu-i vár gondviselőjéhez]. 1643: latok ket kertel kerestől az patakon altal porgolat kert üolt az kiüel tilalmast tartottak, mihelt azt bekerteltek azon senkj sem jarhatot, hanem gjalog ember [Tamásfva K/Pánczél-cseh SzD; Rlt 6. 5 „Blasius lit. Kovach de Kide vicejudex com. Dob.” kezével]. 1647: Az Majorhaz mind körülbe jo Sövenniel vagion be kertelve [Marosillye H; VLT 55/5415] | az Retenis az Maros mellett vagion ket kalangia szena be kertelue [Meggykerék AF; BK 48/16]. 1654: Pusztá haz hely .. Biro Mihaly birja, beis kertelte [Disznajó MT; Ks Bánffy A. urb.]. 1683: Wagyon Reth ..., mellyet Kertes Rethnek hinak es tartoznak be kertelni [Perecsen Sz; SzVJk 70]. 1696: Egy joszagotis tudok Szemerjan .. Bora Janos kertelte vala be [Hsz; LLT]. 1700: (A telket) Most először Csonna Gy. uram

kerteli be azontul fele kertyevel tartozzek edgyk edgyik Successionis semper temporibus [Dés; Jk]. 1775: Tanorok . bé ván mindenkor ugy mostis kertelve [Pálos NK; EHA]. 1776 (A házhelyet) Biro István kertelte bé es eo vette hasznátis [Erdőcsinád MT; Told. 52]. 1777 egy darab oldalt . fel fogtunk és fel osztottunk hárman, kiki a maga nyilát bé kertelye ugy édgyeztünk meg . Másoktól hallotta(m) hogy ellenzi most már haragjáb(an) Becski Ura(m) a maga részitt hogy senki bé ne kertelye és maga sem kerteli [M.köblös SzD; RLt] | a dombon vagyon egy Csür, és körülötte egy kised szerű Csüres kert, mellyis körül be vagyon kertelve [Nagyrapolt H; JHb XXXI/4]. 1771 Vöttem 3 székér veszszőt az melljel be kerteltem az előttem valo örökséget [Torockó; Bosla]. 1732: egj gyümölcsös kert . nincsen bé kerítve, hanem csak az Ucza felől való vége van bé kertelve, lézás fedél alatt támaszos kertel [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1750/1797: a' Vigék a' mely darab szánto földet bé kertel(ne)k a' szőlőjök alsó Lábájában az is a' Mihályék földé | ezen szánto földnek . . . egy darabját a' Szőlő alsó Lábjához bé kertelte volt az Édes Atyám | egy darab földjét kertelte volt bé . . . Néhai Öreg Vig György [Nagydoba Sz; Borb. II]. 1754: ezen helységet mikor a Muskák bé kertelték vala ezen esztendőben Púskas Uram le vágatá a kertett, a Muskák Ujolg fel kertelték [Várhegyalja Cs; LLt]. 1756: Balog uram az Csolti határban lévő Majorság Rettyit az Uraságnak maga számára le kaszáltatta fel gyűjtette . s az Uraság kereszt vagy kalongya alá valo karokkal Balog Uram szolgálja azon szénát bé kertelte [Szelnice Szt; TKI]. 1765: Tavaly azon Monosterianál lévő Gyümölcstest a falu egészben bé kertelte [Szászbanyica K; Bfr A. Nr. XXI]. 1773: Léven Ngodnak itten a' Csik Pál-falvi . határon . egy darab Szánto földé, Melly földnek három felől én vicinussa vagyok . . . én a' magamét a' 3rom felin bé kerteltem [Ks 65. 44. 18]. 1774: 'a Nyomásban fogtanak fel egy 18. köblös szánto földet, . . . aztot bé kertelték [Szentdemeter U; LLt Vall. 115]. 1787 Hát az igazé hogy az Utrizátus Sásosbeli rétit vesszszóvel kertelté bé ? [Asz; Bosla vk]. 1782: a' mely Tanarakat az idén kerteltünk bé . . . annakis egy része a' Nemes Suki Határból foglaltatott bé [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 46]. 1799: a' Curia néha nagyobb néha kisebb ki terjedésben volt bé kertelve, néha nagy darab része kerteletlen pusztán állott [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. 1803: azan Rákosi belső Curialis hejjet kellett drága Materialekkal bé kertel-nem [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1806: körüdes-körül gazzal és Tóvíssel telke bé kertelve [Barát-fva K; LLt]. 1822 Ezen helyet egy Vojkuj Nitza nevezetű Szentkeresztű Udvarbiro bé kertelve Töröküzásnak használta [Bodza Hsz; Szentk.]. — I. még NyIrK XII, 116.

2. (kerítéssel a magához) hozzákerít/foglal; a adăuga la proprietatea sa îngrădind o parte din a vecinului; mit Einzäunung zu eigen machen.

1589 k. vagon . . . feolde eoreoksege, melliet oda az eo hazához be kertelték vala vgy teczik vala ennekem hogy akkoris az en feoldemre vittek vala az vtat az kertelessel [UszT]. 1590 Az zeken ahol Azt mongya hogy kertemben foglaltam volna vgy vagon hogy valami feoldek labjan egy daraboth kerteltem be Az varos arrol engemeth megis zollitta reays Jeoue az varos [i.h.]. 1596: Az Zentegihaz mezejen Ambr(us) Gergelyek kertelték be az eósuent hol az Chehertfaluiak templomhoz iartak [Kadács U; i.h. 11/67]. 1598 mely helyét az Aszalonal az patak mellett kapoztas kertnek be kertelt volt, falu elle(n) tette volth az tilalmat . . . teóbzer be ne kertelyiek, hane(m) zabad falú helye legie(n) minth ennek eleötte [i.h. 12/3]. 1670: vizjaro vtok volt ott, es aztis be akarta kertelnj [i.h. 48b]. 1807 Nemes Burzo Gávrilla a Providus Kornye Togyer és Kornye Ursz Kertekből egy darabot a maga Kertehez Kertelt bé . . . de bizonynyal mennyi quantitasut fogott bé, ki intézni nem tudom [F.szöcs SzD; TKI]. 1812 azon hely regebben a' szomszédság legelője volt; míg a Dumestiyak kezdettek egy egy Darabot bé kertelni [Petrilla H; JF 36 Prot. 19]. 1815: a Controversiában forgo Hellyet az udvarnak azon Telken Moston lako Embere, maga telkéhez bé kertelvén, őis bírja [Orsova MT; Born. G. XV. 13]. 1834: Telkemhez bekertelni kötelességem volt [Dés; DLt 566/1837].

3. (vesszővel) befon/sővényel; a impleti perete din nuiele; einzäunen/hegen. 1801 Egy ujj Ház paraszt ágasokra, vesszszóvel bé kertelve tserefa Szorvazattal épült szellér Ház [Nagynyulas K; DLev. 5]. 1847/1851 Egy a' régi fájából ujából rakott és fedett pajta ujjon bekertelve vakolatlan [A.szovát K; Pk 3].

bekertelés 1. körülkerítés, kerítésbe vétel; in-grădire; Umzäunung. 1596: en nekem uagio(n) egy darab zena rethem eösteöl maratt Tarchafalua es Chehertfalua keöz erdejekbe . . . Attam uala egy Jobbagyo(m)nak . . . kj menth volt annak az zena rethnek be kertelesere, merth kjlemben vette ezebe hogj haznat ne(m) vehetne [UszT 11/61]. 1627: Az falu uegin ualo be kerteles feleöll azt felelj az mit Deak Andras [Gyszim; LLt Fasc. 152]. 1689: Masodikban tarthattyák megh bantodasokat, hogj az Rontho hazhelyenek bé kertelesét impediallattam [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével]. 1724: Tudok . . . biro juson itt a faluba(n) két Sessiot egyiket kertelte bé Zutori Sigmond vram . . . a másikat kertelte bé Lippai Mihály . . . Mészáros Gliga . . . adván neki szabadságot a bé kertelésre [Középlak K; JHb VI/3]. 1763: ezen . . . Rétetske Contiguitásában négy lépésnyi föld hagyattatott volt a' bé kerteléskor [Széplak Sz; Ks 92]. 1771: A Falun fellyül Berend felől az Ország uttya mellett bé kerteléssel tartatni szokott ugyan Ló Kert nevezetű Felső Rét [Báboc K; EHA].

2. befonás/sővényelés; impletire de perete din nuiele; Umzäunung. 1770: a Riskulitzai Lakassak egy Rését a' Tilalmas kertyeiken bé tsínálni nem

akarják (így!) . . . Instálunk alázatosan . . . hogy a Riskuliczai Lakassaknak azon Résnek bé kertelése iránt parantsalni méltóztassanak [H; Ks 111 Vegyes ír.].

bekertelget bekerítget, kerítésbe foglalgat; a ingrádi, a inconjura cu gard; umzäunen. 1754: (A telek) pusztajáb(an) maradván annakutánna ugj kertelgették be approdonként és foglalgattak el Mígs Groff Mikes István Ur o Nsga részire [Ádamos KK; JHb XIX/12].

bekertelhet 1. kerítésbe foglalhat, bekeríthet; a putea ingrádi, umzäunen könnyen. 1787 a Nalázi Majort . . . jo volna ha Nsgtoknakis tettzenek valami taxa mellett Benedekfi vramnak adni leg inkább azért hogy körül kerítse, mert külemben egösszen el pusztul, mert azon olá nintsen aki bé kertelhesse, ennek pedig karoja s vesszeje elég vagyon, s jo emberis [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.].

2. be/körülkeríthet; a putea imprejmu; umzäunen könnyen. 1592: miért hogy . . . fatt nehez lenne oda vinnj kertelísre, Hogy kjuel Az zenatt be kertelnek tartozzanak az ombozi miklos vram zenaia kertelísre elig vezzeot karot Adnj . . . ileo erdeobui Az meniuel Az zinatt be kertelhetik [K; Bál. 89].

bekertelt 1. kerítésbe foglalt, bekerített; ingrädít; umzäunt. 1635: Eös vagy ereökeös Zanto feölde löt volna ebbe(n) az be kertelt helybe(n) [Kál MT; Berz. 2. 40/82]. 1750/1797: a' Zobor bértzen alól egy darabotska földje van a' Mihályék-nak, az Édes Atyám bé kertelte vólt az Szölő labjában . . . ; a' többi része (!) pedig azon bé kertelt föld(ne)k kin a' gyeüi vagyon a' gaz vette fel [Nagydoba Sz; Borb. II]. 1764: a bé kertelt Réthben [Doboka; DHn 13]. 1771 a Gáton fellyül levő kőrös körül bekertelt Ló Kert nevezetü Rút [Báboc K; EHA].

2. (kerítéssel a magáéhoz) hozzákerített/kertelt; parte din proprietatea altuia ingrädítä la a sa; durch Umzäunung zu eigen gemacht. 1729: a meg irt szöleje földéhez be kertelt föld [Dés; Jk].

3. befont/sövényelt; ingrädít; umzäunt, ein-gehegt. 1854: Agasokra épített sövénnel bé kertelt agyaggal tapasztatt és szalmával jo moddal bé fedett 6 tölgyfa folyo gerendájü bival pajta [M.köblös SzD; Torma].

bekerteltet 1. kerítésbe foglaltat, bekerített; a dispune sä fie ingrädít; umzäunen lassen. 1571 sok helieken penig falu zabad eleo feoldeket el foglaltak es kyket be kerteltetek kyket kazalni tartnak benne, kyken lowokat tartyak ezteondeonkint [SzO II, 325 a székely nemzet folyamodásából]. 1582: Almadj gaspar . . . be kerteltete vala az lu kertet [Szükerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. 1586: Aztis Mondottam Becz Pal Vramnak, Myerth Nem kertelteti be kegielmed it az kapw eleot valo puztatt [Csz; BK Misc. 1145–78]. 1593: Hiutate-nak minket az witezleó Zalanczy Geörgi es Kemeni

Istuan Pokafaluara^a, es oztank fel keóztók . . . egi darab giepet, kit az vtan Zalanczy Geörgi weteminies kertnek beis kerteltette [JHb XXV/20. — *AF]. 1596: Az S. egihaz mellett uagio(n) faluul egy darab mezeonk, kiben kerteltette(m) ez idey haznaerth be egy reszechket [Uszt 11/61]. 1606 azt monda galfj Istuan igen rugodoz ferencz] Giorgj, de eo kerteltete be az Janosi mihalj haza heliet most az en louaim uadnak benne [Száldobos U; i.h. 20/159]. 1607 az fenio zeget Becz Pal birta az utan Becz Palne bekeselesen, beis kerteltette nekemis atta sariuiat [Tusnád Cs; BLt 3]. 1620: Vita Janos Ispannia volt Borne-mizza vr(am)nak, Posgay Ferencz fia kertett keorivl (!) mind be kerteltette [Disznajó MT; Tsb 21]. 1627: az Remetej Ut mellett, ala az kereszt-faigh mind bekerteltette uala, az Patakigh be uetette uala [Gysz; LLt Fasc. 152]. 1643: en elötttem Sziluasi Andras Ur(am) Sarkeozi Janos Uramot, fellyül megh mondot dologhrol inte, es kere, hadgio(n) beket nekj, mivel hogi mostis be kerteltette^a, mert mint maga sajáttyat birni ne(m) engedj, kire Ismet Sarkeozi Janos Ur(am) azt felele neki nincz ugia(n) semmi keözi hozzá, tudgia hogi eö keglmek, de hogi immar be kerteltette ez idej haznat el akarya vennj [Doboka; JHb III/47. — *Ti.a földet]. 1667: Chyeffei Laszlo a' Kádár Ferencz háza mellett valo darab pusztát bekerteltette, marha Akolnak [Noszoly SzD; Ks 41. E. 16]. 1669: Ezen Udvarház eleött vagion egj öregh tanorok be kerteltette az elei Satoros, fedeles kertel [Királyhalmá NK; Ks 66. 46. 24a]. 1721 en mar Ngos Vram Udvar ház helyl kertelni Veszsztöt, karot támaszt felesen hordattam . . . be kerteltesseme s meddig [Alparét K; Ks 96 Dombi László lev.]. 1734: bé kerteltette magának veteményes kertnek [M.régen MT; BLt]. 1750: azon darab földet . . . az idén Pap János Tisztarto Uram bé kerteltette de eö kglme is mi végre kerteltette bé nem tudom azon haszon-talan földet [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 15]. 1753: Bulzesti Paul Thogyer es Petru . . . Két Csúrt Pajtákat, gyümölsösökököt építet 's azokat bé kerteltette [H; Ks 62. 5]. 1757: el kerülhetetlenül 'a Méh kertben jo hoszszu Halas-tot kelletik csináltatni . . . , ugy a' vár alatt lévő hal tartótis bé kerteltetni [Déva; Ks 92. I. 23]. 1760: azon kús szegeltet, melyet bé kerteltetett [Kilyén Hsz; LLt]. 1765: mint sem azon kérdésben forgó helyl kert nélkül tilalomban tartassék inkább a' Falu maga kerteltesse bé [Zentelke K; BfN Zentelke cs.]. 1804: (A) Belső örökseget . . . bé kerteltette hasznos gyümölsös Fákkal bé plántálta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1816: itt s más messzse levő terhes Határokon feles jo Szénátot tsináltattam, es azon kistsiny erővel egybe hordattam, es betsületesen mind be is kerteltettam [Hídalmás K; IBMiss. Tankó József tt gr. Korda Annához]. 1853: a' tsászár szakál ágyat kerteltesd bé ne hogy fel turják vagy ganéjt tegyenek réá [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. kerítéssel (a magáéhoz) hozzáfoglaltat/kerítet; a incorpora prin ingrädire; durch Einzäunen

in Besitz nehmen lassen. 1594: Az Eztyjn^a határon Polostelek feleől az Erdeő felit tugia hogy Kendy Gabor az Eztyeny Nemes Nipektewl el vette es Irtatta mind Erdejet s Mezejet es fel zanttatta s Birta, Azon kipe(n) Eztyene(n) aloll az Nemes Emberek Ritekbe(n) egj daraboth az eöwehez be kerteltetet [RLt O. 5. — ^aEszmény SzD]. 1722: Nagy Ferencz Uram eleje meg etzer az Falut tiltotta ezen kuttul ., be rekesztette s maga kutyának tartya ., Mi ulta bé kerteltette maga Udvarában mint egy két vagy három Esztendeje [Góc SzD; Wass 25]. 1751/1753: a' régi Ros föld és Balás István Háza mellett lévő ösvenyeket a' maga Curiájához bé kerteltette [Koronka MT; Told. 78]. 1766: az Óldalán az kertit Thórdai László Uram az ki mutatót metán kívül tette volna vagy is jegyen küljebb tétette az kertét ugy annyira hogj nagyob helyén az Falu úttzáját bé kerteltette, el foglalta [Csapó KK; Berz. 17 Fasc. XII]. 1781 Gúti Krisztina Aszszony . . . azon darab földet fel fogta, . és egyszersmind Juh kosárnak bé kerteltette vala, az előtt pedig mindig, mint pusztájában heverő föld, falu közönséges Borju legelő helyének tartatott [Perecsen Sz; IB].

3. befonat/sövényeltet; a dispune să fie împletit din nuiele; umzäunen/einhegen lassen. 1844: A fülposi erdőből hozatott vesszőkből a' sellér házakot fonatva vagy kerteltette bé [Abafája MT; TSb 22].

bekerteltetés bekerítettés/kerítéseztes; ingrädire; Umzäunung, Einfriedung/friedigung. 1801 A branyistáknak sövényrel való bekerteltetése mindenütt kemény büntetés alatt megtiltassék [Erdő II, 770—1 Kővár vidékének fölterjesztése a gub-hoz az erdők megóvása érdekében].

bekerteltetett be/körülkerített, kerítéssel körülvétet; ingrádit; umzäunt, eingefriedigt. 1757: a' hol eo Nga Sellérinek a háza vagyon a' bé kerteltetett ház körül lévő mostani utig lévő helyel együtt . közönséges Falu Földe volt [Galgó Sz; JHbK LIV/12]. 1789: a Prelukai László Ur által mindenütt bé kerteltetett Kertet betsültük Száz negyven négy Rhforintokra és huszan égy Krajtzarra [Kód Sz; Végr.].

bekerteltetik 1. kerítéssel körülvétetik, bekerítettik; a fi inconjurat cu gard; umzäunt werden. 1641 (A földek) mikor Niomas volt fejedelem zamara be kerteltettek [Csokmány SzD; JHbK VIII/8]. 1736: Noha ezen Ns Telek extendalodik az körül valo völgyig, mindazáltal nem kerítettett és kerteltetett bé egészen, hanem pro Curia kerteltetett bé, és tartatik [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1757 a' Faluk ujjabban bé kerteltesse(ne)k s kapuk álltassanak, s a' jaro uttzakon Strasa a' Kalibak mellett [Szt; Borb. II].

2. (kerítéssel) hozzáfoglaltatik; a fi anexat la al său prin împrejmure o parte din pământul altuia; durch Umzäunung zu eigen gemacht werden. 1766: Vagyon az Szabo János Háza

mellett egy Vidrutz nevezetett viselő Házhely mely bé kerteltetett a Mlgos Groff Földvári Ferentz Ur Ördög rész Medgyes kertib(en) [Doboka; DHn 13].

bekerül 1. (kerülővel) bemegy/jön, bejut; a intra ocolind; durch Umweg hineingelangen. 1632: Az mikor oda ment Szeőcz Mihaly mindenkor az mezeő feleől került be az kerten [Kv; MvLt 290. 80a]. 1654: Mihaly deak monda, megh mondam hogj uigienek ki az Eördögök az hazból, egjszer ki menel ismet be került [Ksz; BLt 7]. 1758: be kerülének az Udvara Salyi Kata Aszszonyini [Csejd MT; VK]. 1793: a' Leányok háza ajtaján bé került a' Mlgos Grofné háló házába [Koronka MT; Told.].

2. (kerülővel) befolyik; a curge prin ocolire; auf einem Umweg hineinfließen. 1760: az huvá bé kerülén az viz azon czövekbenis el hordott [Kilyén Hsz; LLt].

3. begyűl/foly; a intra, a se stringe; einkommen. 1777/1780: Ezen Faluban minden Esztendőt Altal kerül bé in Summa Rf. 60 | Ezen Gyümöltsősökből Közép Termés idein bé kerül edgy Nyáron Annyi Szilva (: azon kívül A mit az Udvar Számmára meg aszalnak:) hogy 20 Vcder Pálinkát könnyen ki főznek belőlle [Alparét SzD; JHbK LII/3. 27].

4. bevetődik; a se abate pe la, a intra in; (her/hinein)geraten. 1843: égy kevés ido tájt bé került a Fogadoba Pekárik [Dés; DLt 586. 8].

bekes 1. bekecs

békés békességben élő; paşnic; friedlich. 1594: nem volt bekcs Balassi Gergely Belienessj Andrasal [Kv; Tjk V/1. 466].

békésen békességesen; paşnic; friedlich. 1876: Törös János ha Csonkánál által sértve érezte magát, a törvény utján kellett volna elégtételt keresnie, nem pedig az utcán békésen járó megámadnia s gyalázó szókkal illetnie [M. bikal K; Rak 328].

Bekes hada (a Báthory István fej. ellen 1575-ben fegyveresen feltámadt) Bekes Gáspár hadviselése; campania lui Gáspár Bekes (răsculat în 1575 împotriva lui István Báthory); Kriegsführung Bekes Gáspárs (der 1575 gegen István Báthory die Waffen ergriff). 1590: a' Bekes hada vtan az szegeny megh holt Boldisar Gereb hiwt vala engemet oda Kereztwr varossaba(n) [UszT]. 1591 k.: Thudom hogy az bekcs hada vtan a Georgj Vram hazaban lakott^a [i.h. ^aTi. Fazakas Lukács]. 1597: az Beőkös hada vtan vettek el zalogban az Jozagot [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6]. 1600: En wgy tudo(m) hogy 21 wagy 22 ezteideie annak hogy azt az hazat chenaltak, Bekes hada vta(n) chenaltak azt az hazat [Bethlenfva U; UszT 15/181]. 1608: az Bekes hadakor Endes gorgiot megh zabaditta [Csatószege Cs; BLt]. 1623: az Bekes hada eleöt ualo dologh uala [Delne

Cs; Bál. 60]. 1627 Az Bekes hada utan az mj falunk Jobbagysagra esek [Tekerőpatak Cs; LLt].

E szókapsolat a Bekes-pártiság miatt keservesen meglakolt székelység között keletkezhetett, és az adatok útmutatása szerint jobbra ott is lehetett forgalomban.

békesség 1. béke; pace; Frieden. Szk: ~ben él békében/békén él. 1823: magunk is a Kelemenelki szomszéd helységgel a határ felett minden tekintetbe tessendőségbe, békességbe éltünk [Gyalakuta MT; GyL]. * ~et ad. 1662: Vagion Szent görög hegin Egy hold szőlő ..., melliet J(ste)n bekességet advan, ha meg epitheti, felet éppen az Arvanak adgia előrkössön [Kv; RDL I. 146]. * ~et hagy békét hagy. 1569 Bernald balas addig Zolt az három falunak, hogy hagygyanak Bekességet Nekyk ez vttal teobe Nem Zantyak [Mezőbánd MT; Vlt 7/692]. 1573: Ieo Paxi Tamas ky es Mond Te thamas deak hogi ne(m) hacz bekességet az en vendegemnek [Kv; Tjk III/3. 149]. 1574: Byzon az en hitemre hogi vgian Nehezen birhatwk Rea vgian ketzeris akarta haragiaba Niakon wtny hwgomat hogi Nem hattwnk Bekességet neky Am Rea birwk hogi fely vezy de Illen okal hogi Meg keowesse K. rola [Kv; i.h. 326]. * ~et járta. 1620: w ne(m) iartatta az bekességet vajda Janossal hanem vajda Janos iartatta a bekességet, mert nagy Pal megh yedeth (!) twle [Páncélcséh SzD; RLt O. 5]. * ~et szerez. 1717/1724: (A) per patvarkodást mind két részről meg unván, tettzet ő kglmének mi előttünk egjmas között meg egjezni és örökös békességet szerezni illjen formában ... [Torda; JHb XIV. 6. 83]. * ~et szerezhet békét köthet. 1615: zorgalmatossággal igiekeztwnk szegeni hazankatt, es azokban ualo minden rendeket, nem chiak az sok belseo Vezekedeo romlot állapotbol ki szabadítani, hanem mint igaz hazafiabol allo Feiedelemhez illet, sem faratsagunkat, keoltsegnket nem szantuk, hogj az kwlseo Hatalmas Feiedelmekuelis Orzagunknak kedues allando bekességet, szerezheswnk, semmi fele Vezekedesre okott soha nem aduan, magunk Sorsauul meg elegeduen, tellies életünkben chiak Bekesseghnek Feiedelmenek akartunk neuztetni [Törzs. Bethlen Gábor Usz-hez]. * ~gel él békében/békén él. 1572: Pestessiek Somkwyak es Chathanyak* keozeot myndenkor a Bircz wolt az hathar es Bykessiggel Iltenek [Dés; DLt 184. — *Csatány. Pestes és Somkút három település Dés szomszédságában]. * ~gel lakik békében/békén lakozik vhol. 1573 Zeky pal azt Monta hogi ha bekessel Lakyk holtig es ott Maradhat, De ha Bekewel Nem lakyk ky rakya onnat egy oraba sem akar vele lakny [Kv; Tjk III/3. 102]. * ~gel tartja egymást békén/nyugton hagyja egymást. 1569: valamelyk ffele Egymast Bekességgel Nem tartanak, Wagy ez dologrol Meg bozzontanak Egymast wagy fenyegetnek Walameyk fel Egyk az Masikat hetven ket ket forintton Maragyanak egyk az masyk ellen [Diós K; JHbK XL/13]. * ~re léphet. 1794: minthogy az egész káromat meg fordítani nem igyekezte azért békességre nem léphettem vele [Ádamos KK; JHb XIX/41].

2. megbékélés/békülés; impăcare; Versöhnung. 1570: az zeoleot .. Nekyk Engedem Bekesegnek okayert [Kv; Tjk III/2. 138a]. 1574: hattanak egi hetet neky hogy Azkor meg egyben gywlnek Es Mind ket fely oda hozzak per folta leweleyket eleoszer azok leh Teteszenek egi mast meg keowessek Es Minden keppen Bekesegre hozasak dolgok | Edes Azzoniom Ne gondoly azzal, chiak leggen vege keoztetek az bekesegek Akar enmagam(m) Meg keowettesem Jamborokal K. kepebe [Kv; Tjk III/3. 323, 326]. 1577: Jeowenek my elonkbe . Beldy Janos Bodokrol Feyer varmegyeből, Es az Nehay Beldi Kelemenné Lazar Anna aszszon' Uzonbol Sepsy szekbeol, Es eok my előttünk szabad akarattyok szerynth Jstenhez terte es bekesege eg'mashoz hayolva teonek ilyen rendelést es végezest ... [BLt 7. — *Köv. az egyezés szöve]. 1606: Ennek bekességek es dolognak zerzesekorön ielen uoltak illien tizteletes zemeliek* . [Uzon Hsz; i.h. — *Köv. a személyek fels.]. 1629: De megh Jntue(n) eeket az zent bekesege, mindenik fél, az mi Jntiswnknek Engedelmes leön, es Compositiora menenek mi Eleottwnk Jlien Conditional* [Kv; RDL I. 141. — *Köv. a feltételek fels.]. 1758: Igj menvén véghez ezen fen irt békesség irtuk meg miis futura pro cautela fide nostra mediante szokot pétsétünkél és tulajdon kezünk írásával corrobóralván [Asz; Borb. I]. 1775: kegylmed, ő kegylméhez három Esztendöktől fogva járt s biztattais, hanem Sub spe futuri Matrimonii defloralta el is vette volna ha a kegylmed Annnya nem ellenzette volna, ... Annyátol hozzá nem férhetett kegylmed hogy el végye, ket emberséges Ember által jártatta s próbálta a' békességet [Uz; Borb. II]. — L. még NyIrK XII, 116.

Szk: ~be hoz megbékéltet. 1560: Jeottunk ebesfaluara hog az Minemo per Indultatot wolt, Petky Katalin azzon keozeot .. es harinnaj farkas ura(m) keozeoth hog Attiafiusagkeppen wala mi nemeo Jgenessegbe hozhatnok eeket, Istien keoztunk Lewen hozok Jllien Jgenessegbe, es Bekessegebe Eeket [Ks 101]. * ~et felvesz megbékél/békül. 1573: Annak vtanna Adamot is Nagy sok Beo Bezedekkel meg Engzeltetek volt haragya-rol .. az Bekességet vgy vezy fel vgy engedy meg az pert Vince, Adam, hogy Egyk se Nyulion towab az Masiknal, hanem Minden az Annia-ol erchyen es onnat fwgiönn [Kv; Tjk III/3. 198]. * ~et jár kb. megbékélésre/békéltetésre törekedik. 1763: kerülölleg elé hozza Bodoninak Causaját .. s jovalja szegénynek minden képpen a' békességet, s addig disponálja, de okoson Bodonit, hogy jól tartya ..., néhány májjással meg is ajándékozza, tsak járjon békességet [Mv; Told. 33/26]. * ~et járta kb. megbékélésben/békéltetésben fáradozott. 1620: ezis hallotta(m) czinege Antaltul hogy mondotta hogy w ne(m) iartata az bekességet vayda Janossal hane(m) vayda Ianos iartata az bekességet [Páncélcséh K; RLt O. 5]. * ~et követ meg békélésre igyekszik/tö-

rekszik. 1578 Miért hogj penig az bekeseget akarnak eo kegmek Incab keowetny hog sem mint a pórt wzny, wegeztek hogj Biro vram kettet az vram kezeól valasztana az feyedelemheoz keonyorógyenekis eo Nganak hogj az warast wegezessebe meg ne haborchia [Kv; TanJk V/3. 164a] * ~et szerez megbékéltet. 1553: Az mynemy perek wolnanak Az zent martony haz es Egyeb Eorókseg felől Azt Az dolgoth halaztothak vyz kereszt vthan valo vosarnapra wásarahlyre Jlylen modon mynden Alapatyawal hogj Az napon nygy <J>amborokat <te>gyenek Es Keozótók Rykesegit zereznek [Kv; BfR VI. 295/1]. 1557: My Bathory Jstwan es perecheny Bathory Imreh adywk ezt myndeneknek thwtta-ra hog my Bathory Istwan az ma zolgaynk althal akarwan Bekeseget Jmreh wramal zerzeny, wegheztonk Jlylen zerzest [Somlyó Sz; Wlt]. 1568: woltam kőzbe Jaro kőztők hogj bekesegeth akartam kőztők zerzeny | Mikor eottwes gergel es otwes orban kőzot az vram bekeseget zerzettek volna, Az bekesegetnek mogyat, ky akaruan Jelentyen, mindeniknek kezeket be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kotelben, melyet kőzykben vetnek Eottwes Gergel meg ala, minden zerzesinkben, de eottwes orban akkor, mind bekeseget zerzeswnk, mind Regulakath mind magúnkath megh vete, es meg vta [Kv; TjK 172, 179]. 1570: Martha Pathay Nagy Lazlone Azt vallya, hogj Eotet hytta volt Theobel egyetembe Markos Antal, Bekeseget zerzeny az attyafiyawal [Kv; TjK III/2. 138a]. 1591 Miklos deakne azzonio(m) vallia Emlkezem arra hogi engemet Zeoch Balintne hiu vala be hozzaia, Jere be ugimond azzoniom zerezzwnk bekeseget, de en azt nem tudom io zereuel kivel akartak zerzeni az bekeseget, es mi dolgok volt [Kv; TjK V/1. 126] | monda(m) Jm en ki megyek megh latom mit akar, ky menek bekessiget akarek zerzeny, de Ferencz mi(n)giarast az haiamba haga [Kobátfva U; UstZ 15/196]. 1593: Zeres Istvan ... ennek eleotteis kwlte volt oda olaz Mihalt bekesegeh zerzeni de semmikeppen Jstuan p(rae)dikatorett akkor ra nem birhatank [Kv; TjK V/1. 378] * ~nek enged hajlik a megbékélésre. 1585: Az Azzony Nem engede a' bekesegetnek [Kv; TjK 4/1. 91. — A teljesebb idézetet l. ~re vizs al.] * ~re száll megbékélik. 1600: Teowissy Zabo Janos vallia Az Rwt zidalmozast halottam es egymas ellen valo kurwazast Aztalos Jstwannetol, fekete Jlkotol es Vargha Casparnetol, mely zidalombol bekeseget zallottanak vala, es egjmast keoteottek(is) my eleotteonk eotwen forint keotel alat [Kv TjK VI/1. 395] * ~re vizs megbékélésre rávész. 1585: Gal Kowach vallia, Valamy reze zerent Andras Kowach engednj kezdet vala A' Bekesegetnek, chak a' vala hatra hogj az Azzontis a' felesetet a bekesegehre Vigiek, de Az Azzony Nem engede a' bekesegetnek [Kv; TjK 4/1. 91]. 3. megbékélési díj; taxa de împăcare; Versöhnungsgeld. 1783 amiolta interesezünk van Husz esztendeje, minden esztendőben száz nyári na-

piszamosok (!) interesezését, mindnyajan egész falustol meg sokallottuk, a száz forint békességet is, melyekért amíg a bekességről írott Contractust nem látjuk adig semit nem adunk [Mezőszol K; IB].

4. békés megegyezés/egyezség; інтелеgere паснічя; гүтlicher Vergleich. Szk: ~et végez. 1579: meg tekyntwen mind ez ket fel az keozteok walo atiafisagot, ez pert keozteok egymas akarattialbol le zallitottak es illien bekeseget végeztek volna [Búrjánosóbuda K; JHbK XXIII/40] * ~hez szorítatlik. 1757 Virágos nevezetű Bányász Czimborák . azan Kőztünk lőtt békességgel nem Gondolván vizeket ujjanan Banyankban botsátottak hogj törvény szerént Convincaltassanak, es ha azon Bekességhöz szorittatvánis nem akarnak allani, a banyajokbéli vizeket Istallyakon kárunk nélkül nem akarják hordozni s jártotni Bányájok tórkától fogva fenéig tilolomba(n) légyen [Torokó; Bosla] * ~hez tartja magát. 1621 Ha hol penigh megh haborgat(na)k es az alkuashoz es bekesegehez nem tartana magát valamellyik fel hanem azt fel bontana tehát az megh nem allo fel 50 fl. maradjon es az 50 forintról 'a megh allo fel a meg nem allo felen igazat vehessen ezen leuelnek vigorával tsak Vice Kiraly Biroval edgyüt [Asz; Borb. I] * ~re enged. 1578: Engeggie eo Naga bekesegegre ha tehetny(!) az ket fel keozt, e pórt [Kv; TanJk V/3. 164a] * ~re ereszkedik. 1783: az Gyilkosok addig esdekeltek hogj bekességre ereszkédtek [Szamosfva K; Eszt-Mk] * ~re fog. 1666: annak utánna békességre fogván, mü előttünk felyel meg irt birák előtt így alkuvánk meg [Uzon Hsz; BLt] * ~re hoz. 1666: A meniémv (!) Controuersia Eö kgmek között oriatatott volt, .. Eö kgmek kezdze Szoluan, hozók Eö kgmeket Illyen Eggiesseghre, Es bekesegehre* [Altortja Hsz; Borb. I. — *Köv. az egyezség szövé.]. 1689: űdvezult Fejedelem Aszszony eo Nga annuntiajabol perben fogtam vala szegeny Boer Sigmond Uramot, de az törvenyre ne(m) mervén magát bizni az dolgot velem bekességre hoza [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével] * ~re indit. 1573: Eoket Benedek Kowach kerte volt hogi az Mynemw haborswaga esset volt Chiuka Matiasall Bekesegegre zerzenek keoztek, Eok ely Indwtattak benne es addig zoltak kőzykbe hogi Bekesege Inditottak eoket [Kv; TjK III/3. 227] * ~re jön. 1560: ez malom felől valo perpatúarokot mindenesteól fogua hatra ffoguann (!) Illyen egienessegre es bekesegegre ieóttének [EMLT]. 1574: egy feleol az Vytezleo Zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely Jeowenek my eleottwnk yllyen bekesegegre es egyenessegre ... [Somlyó Sz; Wlt]. 1583: Egj feleol az vytezleo Almadj Gaspar zaway, mas feleol Orros Kelemen palothkaj, Az my Theorekedisunkre es keozikbe walo zolasunkra leowenek Jlylen Igyennessre es Bykesegre ... [M.palatka K; JHbK IX/21] * ~re lép. 1798: én János Péter urammal Litis intermedio a' Thordai Tanács előtt békességre léptem, önként remittálván mind azokat, valamellyeket az Actioban eö kegye metől kér-

tem tsak az a' hijja már, hogy az egyezés szerént ... a' Nagyságodat illető részeket mindenik Földből ki szakaszsa, akkor osztán írásban is tétetem a' békesség Punctumait [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István keze írása] * ~re kiker (pert). 1570: egykor Bornemyzza byrozagaba perbenis voltak Erthe*. Ez ky kertek volt Bekesegre az pert, De Megh ne(m) alkwhatanak [Kv; Tjk III/2. 98. — *A házért és a szőlőért] * ~re megy. 1747 Szent Egyeden lako al(ia)s Zilahi Civis Éltető Ferencz ur(am) és Provid(us) Molduvany Kratsun mi forma békességre ment, és mind ketten miről Pacificáltak? [Dob.; Wass vk] * ~re szere. 1573: Boket Benedek Kowach kerte volt hofi az Mynemw haborwsaga esset volt Chinka Matiaszal Bekesegre zerzenek keoztek [Kv; Tjk III/3. 227].

5. békekötés, béke; incheierea păcii, pace; Friedensabschluß, Frieden. 1582: az wy eztendeo aiandekiakor az az Januariusnak 23 Napian weotwnk woltt Barat Peter vramtull Neg' zonyegett.

f 20. Byro vramek attak Feierwaratt egkikett Aykay Peternek ky az Lengyel Kyrál Bekesegerwl az hirt hozta [Kv; Szám. 3/VIII. 30]. 1639: Kerey Albert ... az Lengel Kiralt Bathori Istuant szolgalt mind adig valamedig Batori Istuan az Lengel Kiraly, az muszkakkal hadakozott, ualamedig penigh az Muszkakkal az bekeseg uegben ment, mind adig szolgalt [Vajdasztván MT; Borb. II]. 1816: Egy ónos Bokaj kanna onból való fedelének felső felén a Passarovitz-i Békesség emlékezetére vert monéta formáját mutató öntés vagyon [Szentgerice MT; ÜnVjk 19–20].

6. békés kapcsolat; legătură pașnică; friedliche Verbindung. 1833 k. (Férjem) Sok napokott 's ejtzakakat Kezdeti tölteni; olly Házaknál, 's olly társaságok(án) a mellyek a mű békességűnközt öszve rontották [Usz; Borb. II].

7. békés/háborítatlan birtok(lás); stápinire netulburată; ungestörter Besitz. 1583/1584: Az a' Thó (!) hitlen Jozagh alath volt Mely Thonak Bekesegében volt lengiel kyraly es Erdely Vaida vrunknak Mert kezeteol Atta azt lengiel kyraly cheffey Janos vramnak, Mind Molnauel es Mind Mezeywel, es Minde(n) Meg Newezheteo helyeywel [Újfalu K; Ks 42. B. 9].

békességbeli megbékélési; de împăcare; Versöhnungs-. 1746 Hogy ha valamelyik fél legkisebben is ezen bekessegbéli Contractualis(na)k akár mely conditiojat violálna tehát az bányából veszszén ki [Torockó; NyIrK XII, 116].

békességes 1. békés; pașnic; friedlich. 1585: Miolet egygywt laktunk a' Czebe Ez takach Kelemennel vagyon sok eztendeye De soha sohul semmy haborusagnak Inditoja Nem volt hanem ige(n) bekeseges | kegessegebeol vitte el tanitatny a' giermeket mert myerthogy Mustohaia chak Rongallia, Az felesegewel sem Bekeseges [Kv; Tjk 4/1. 443, 475]. 1685: leggen Kgtek bekeseseges túressel, nem sok az varakozasnak ideje [Fog;

BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz]. 1812: (A) Groffné maga önkéntesen ment el a' Groff ur eo nsgátol semmi kényszerítésből nem, sőt a Groff nagy békességes túressel volt mind addig az ideig [Héderfája KK; IB].

Szk: legyen (lenne/volna) ~. a. hagyja békén/nyugton. 1570: az gazdazzon kerte hogy lenne Bekeseges ... Es wgy Bochiata volna ely [Kv; Tjk III/2. 81]. 1574: Mykor meg latta volna ezt Zeochy Marton vgrik fel az Zekre es kapya eleo symont, es mind hayat Zakallat vgy meg zaggattha, hogy feyer volt az gallera az hayanak myattha, Simon az Jstenert kerthe hogy bekeseges volna, mert semmit ellene lam nem vethet volna [Kv; Tjk III/3. 387]. 1606 Azerth aztth kiuanituk, hogy bekesegesek legienek, ne szalogollianak, minth ez mi napiban, merth ennek előtte, soha ne(m) haborítottak, sem szallaglassal, sem fenytikkel, megh cziak szep szoualis, hanem szabadon birtuk azth az erdeoth [UszT 18/11]. — b. békél-jék meg. 1570: Teob Jo Engezteleo zokalis keryek hogy ez dologban legen Bekeseges eo Nagysaga [Kv; TanJk V/3. 16a]. 1573: Ez ely mwlt Ideokbe veotte volt ely valamý halat Trefaba Kossa myhal halaz gergelnek kyert kosa Mihalt teorwenbe akarja volt hiny, kosa Mahal etot es velen Matthias kerthe es kwlte Halaz gergelhez hofi zolyanak neky legen Bekeseges [Kv; Tjk III/3. 99]. — c. szúnjék meg/tartózkodjék vmitől. 1571: panazolkodnak eo K. hogy az kapuban valo zolgak kufarra leottek, Az myt videkreol hoznak Thykot Nywlat Es egiebet Beh Nem erezyk az kapun, hane(m) Eok veszik Megh es eok arwltatyak. keryk azonnis eo K. Byro vramat hogy Neh Engediek azt chelekednyek, hane(m) hofi aztwl Bekesegesek legenek es Az vasarra Mindent Be hagianak hozny [Kv; TanJk V/3. 29b]. d. menekedjék meg. 1570: Myert hogy az fewnepek keozet valo per pathuar Nagy haboruzagot zoktot hoznj. Annak ely tawostatasara eo kegek Igerik Magokat az Ayandeknak es keolchegnek megh adasara De vgy hofi Biro vram thachyawal az perthwl Bekeseges legien [Kv; i.h. 5b]. — e. nyugton legyen. 1572: volnanak kyk feoldet kewannanak zeoleyekhez penzert, de eo k. varosswl vegeztek arról es senkynek Nem akaryak penzen az varas feoldeben ely adny, Azert aztwl Bekesegesek legenek [Kv; 58a] * ~ vkiivel megbékélt. 1568: fatetur dionisius l(ite)r(a)tus, hogy mikor o az kalmar lazlo fyay kepebbe agalt, Nyro Kalman es Vicy Janos ellen, akor, Mond kakas Andrasnak dienes deak, hogy agallyunk az kalmar fyay ellenis, hogy ha kegyelmed bekeseges azokal [Kv; Tjk 218] * vmiből ~ tőle vmi-lyen dolog miatt megbékélt vkivel. 1570 Eoneky volt az Eleot Zygarto Gergel gyermekek myat valo haborgasak es egybe valo zolalkodasok, De eo azbol Bekeseges Teole [Kv; Tjk III/2. 75].

2. ~ idő békeidő, a béke ideje/ideőszaka; timp de pace; Friedenszeit. 1604: Zeoch Caspar kiraly-biro Vram ... mind addighis penigh valamégh ez nyawalias Allapat hadakozas tart soha addigh eppwletet ot^a ne chinaltatasson, hanem Isten

bekeseges wdeot adwan annak vthanna lehet eppwlety ott [Kv; TanJk I/1. 489. — *Ti. a városkapuhoz közel]. 1670: Gjarmathi Istvan Docealja . Hogy nem penzejert hanem maga oltalmaba olt Törököt, melj miat fogva vittek Budara, mert bekességes időben az Töröckel es hodoltságon esett [SzJk 112]. 1722: nincsenis Sarkánban edgy veremis olljan a hol Buzat Conservalhassa(na)k, kivált bekességes időben [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.].

3. háborítatlan, zavartalan; netulburat; ungestört. 1575 az Nagod para(n)chiolattia Jg tartya vala hog az Joszagbol ky ne mennwnk hanem bakesiges vrasagaba haggwk Jankafi Kathalin azzonth es az w maradikit [Simontelke BN; JHbK XIX/24]. 1587/1584: Mely Tho feyedelem Adomanya volt Azt mongywk hogy Bekeseges vrasagaban vagon mostis [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1590: Ezt az megh newezet vtat tiltottam volt megh hogy be ne kertelhesse, mert ez ennekem hazamhoz Jaro wta(m) volt, reghteol fogwa kinek teob harminczj ket esztendeienel hogy ez Jdeigh bekese ges vrasagaban volt mind az atiam, mind penig en atiam holta vtan [UszT]. 1602: Mind ezek felett vala megh egj eószwegy Aszony allat abban az fellel megh Irt hazban eóreksegeben Dotalista lewen Azzalis megh kellett alkúnno(m), meg is elegitette(m) penzel dossaért, hogy bekese gesb lehessek be(n)ne [i.h. 16/89]. 1627: Teglas Kata keze be adasaual fogada es keöte magat arra, hogi . . . soha semmi nemw wdeobe(n) ez mostani vallas tetelet es keöteset az el adot darab feöld feleol megh nem masollia, es nem reuocallia, hanem annak az megh declaraltatot feoldnek bekese ges vrasagaba(n) varga Janost es maradekit megh tartia pacifice [Kv; RDL I. 115]. 1657 (A) nemes földnek bakesiges birasaban köte es igire arra magat [Dés; Hr. 1/7]. 1668: Bizonicza az J. hogy az perben forgho feöldet eö irtotta orotta, másokkalis erdeöbeöl irtatta, bekese ges birodalmabanis eö volt [Szu; UszT II/1. 25a]. 4. türelmes; rábdátor; geduldig. 1573: az ely Mwit zwretkor Barbely Janos vitetet volt ky egy kis Saytot elseo Nap Melliet allatanak volt fely Nem az eo zeoleie Eleot hanem Mas helien Zabo lenart . szokaig feddik velel erte hogi el vigiek onnat, keryk eok azon Lenne Bekese ges Mas Napig myglen ky Ieone gazdaiok [Kv; TJk III/3. 300].

békességesebben bántatlanabbul; mai netulburat, mai nestingherit; friedlicher, ungestörter. 1718: az kik jobban tudtunk szaladni békességesben mehettünk el, az ki penig erőtleneb volt, im kgltek is láttja testé(ne)k roncsolását majd halo fél(en) hadták [Dezmér K; JHbK LI. 10].

békességesen 1. békésen; pasnic; friedlich. 1589 k.: mas nap egibe gwinek, és egi masnak leueleth Adanak*, de nem tudom mjnt Irtak volth. oth nagi bekese gesen valanak egmastul mindenbeol [UszT. — *Kötelezv ényt a szóban forgó 100 forint-ról]. 1590/1593: ez peres feoldet . . . soha zent

Benedekhez* nem eltek sem birtak bekese gesesen [Bálványosvárálja SzD; Ks. — *SzD]. 1591 Ez alatt penigh bekese gesen lakianak az mostani keozeonseges hazba(n). Az mellik penigh haborogna, az udwarbiro bwnteteseben legien [UszT]. 1597 az teob vendegek semmi nemew okot az haborusagra nem attak, hanem amint az tanük egienessen directe egy woxal be hozzak chendezen, bekese gesen nagi niaiassaggal es zeretettel lakoztak wigadoztak egimassal [Kv; TJk VI/1. 32]. 1599 En ott woltam Kys Thamasne hazanal, egykor valamire walo gondolattiaban Kiraly Ferencz, Wargha Gergelliel be iwtték az hazba, be taszitottak az aitoth, de akkor bekessigesse(n) ki kwide eöketh [Kobátfva U; UszT 15/196]. 1606: ha az Remetej marha talalna Jönj marefalj Zena fwbe, az marefaluj Ember benne talalna haiczia kj belölle bekese gesesen vizza az Njomasaban az Remeteiben [Márfva U i.h. 20/89]. 1609 az geörgeös beli rezet bech pal, bekese geszen birtan . . . azon kepen bech palneys mind holtaygla(n) bekese geszen birtan [Kászonújfalú; BLt 1]. 1746: Gure Mojszi a több joakaro i szomszédi között a Feleségemet és a Kracsun névű Fiamatis ebédre híván midön békességesen többivel edgyütt Conversalodta(na)k volna, az hivatalasak közül Hers Paszkul bē jöven minden ok nélkült a Feleségemet tépni kezdette a főre valójátis leszakasztotta [F.lapugy H; Ks 62/11].

2. háborítatlanul, zavartalanul; netulburat, nestingherit; ungestört, unbehelligt. 1569: az Nagy veolgy torkat Bernald balasek byrtak bekese gesesen [Ménés MT; Vlt 7/692]. 1588 En az buzawal mindeneoth bekese gesen Jeottem, hanem mikor Jwtottam volna az Galponyai feoldre Sombori Lazlo Jozagaba . az faluba eggik Eokreomet ky boczyata az zeker eleol Pascha vayda Galponyai Sombori vram biraia [Zsákfv Sz; Wlt]. 1592 az Nywlad New helylet my ne(m) Modnelkw Birtwk mert leyteol fogwa eosswnkteol attya(n)k-tol maratth my Rea(n)k . . . mostes my es bekese gesse(n) birtuk [Fancsal U; UszT]. 1598: Amiolta emlekezem azt az peres feoldet mindeltigh Colosvarhoz bekese gesse(n) bírtak . . . soha monostorhoz chiak egi borozdat sem birtak benne [Kv; TJk V/1. 192]. 1599: Az honna(n) mütatak hogy be yzték az Orozhegiek az lengielfalúiak diznajokot lengielfalúiak biriak uala azt tud(m) hogy ott eöriztek diznaiokot es bekese gesesen birtak [Bogárfva U; UszT 14/10]. 1600: Az Feier Niko mellekit alat mind ket felöl, tudom hogy az Farkaslakiak bekese gesse(n) birtak [Malomfv U; i.h. 15/108]. 1607 az Christoph benedek eoregseget tudom hogi kezebe kele Becz Palnak azuta(n) eo birta bekese gesen az mihaly vayda ki ieoueteileig [Tusnád Cs; BLt 3] | a mjoltatul fogúa en azt az heljet az en oztzo Atiamfiatül megh vettem f. 10 . . . attül fogúa bekese gesesen birtam, kazaltatta(m) [UszT 19/103]. 1608: Tudom hogy bekese gesen birta mind Becz Pal mind Becz Palne az Becz gjorgj tanorokat [Kozmás Cs; BLt 3]. 1609: It en az cheke tanorokaba(n) Becz geörnek semi rezit sem birodalmat nem tudom, hane(m) Bech

Pal es bech Palne, holtokig bekessegesen birak es birtak, Soha senkj benne nem haboritota(n) az eo holtok uta(n) Bech tamasneys bira, masnak en bekessegesen ualo birodalmat ne(m) tudo(m) | En Becz Palt neotelen koraba(n) wsmertem . ezt az cheke tanorokat eltig bekessegesen birta [uo.; BLt I]. 1613: azo(n) retet kezemhez ueue(n) es bekesegese(n) birua(n) felet azo(n) retnek zena-jat eo kegime es maradekj birhassak [Fog.; Szád.]. 1621 Vincze Andrast es Istvant avagy az o posteritassokot az o neki adat örökseggnek bira-saba(n) megh nem haborgattjak hanem bekesse-gesen birni engedik es hadgiak [Asz; Borb. I]. 1622: azt az haro(m) fertali zeoleott el attak kez penzen Eoreok arron, es eoreokeoskeppen megh hihatatlanul fiurol fiura maradekirol mara-dekira birnia bekessegesen [Kv; RDL I. 118]. 1623: bekessegesen iartam az Johal az kapolna mezeon senki nem haborgatot sohal [Szovata MT; JHb]. 1625: Uy Musnat Tamás bwkit Keokenyest keoszwil birtak az Matisfaluiak az Musnaiakkal bikessegesen az halom hanyas eleott | ada Niolczy forintot Neki es vgy alkunak annak utan(n)a megh az utan bekessegesen birta Mihali Peter [Agyagfva U; Uszt 141c, 155a]. 1630: Betle(n) Parkas és a felesige mind Vass Janosis ... bikesigesen birtak mindenkor [Szentgyed SzD; Wass 13] | Kapolnat ... bikesigesen birtak Horuat Lazar Vramek [Kackó SzD; Ks 90]. 1654: bikesigesen hagia lakni [Dés; Hr 2/15]. 1668: Az kérdésben fel tött Visa Baré és Gyula-telke között valo Köris nevu Erdött ... az Öregh Sukj Pal és Maradij bikesseghesen birtak [Kályán K; SLt D. 12]. 1717 az en időmben mindenkor bekessegesen birtuk ezt a Csomornat soha senki sem haborgatot [Celna AF; EHA]. 1727: Tudgyaé a Tanu ... Hogy azon Teleket Szúka István Uram Zalogképpen békességesen birta? [Kr; Borb. II vk]. 1728 az hol á közelebb el mult ősszel Hídvégi Nemes Ferencz Vram a Sertéseket meg lődözteté ., az én emlékeze-temre tavalyh mindenkor békességesenis pásztoroltuk itten á Sertéseket az vr Miko Ferencz Vram részére nem ellenzettek bennünket Soha Senki [Hídvég Hsz; Mk I. Fasc. I]. 1734: (A telket) mind addig ő kmek békességesenn birják, vala-meddig az el zalogosítok á meg irt harmincz forintokat és husz pénzeket ő kk(ne)k le tészik [Szécs Sz; Borb. II]. 1735: (A földet) 50 eszten-deig vallyák hogy békessigesen birták [Torda; Tjk I. 66]. 1746: békességesen^a birtak ezen szánto földet [Lisznyó Hsz; BLt. — ^aUo. az utolsó két szótág ikerített s-e ikerítetlenül is]. 1800: a' most el keresztezett Helyet nem a' Kódiek (!), hanem a' Kelentzeiek birtak békességesen [Benedekfva Sz; Bfr 58/21]. 1813: az Expo(nen)s Groffnén kívül békességesen senki se birta ezen helyet [F.berekszó Sz; Bfr III. 12/9]. 1821 a Tiszt: Pap oda lako Házát ... építhessen, és aztat békességesen birhassa [A.szócs SzD; Bet. 5].

békességpohár békepohár (megbékélési áldomás); áldomás de împăcare; Friedensbecher/trunk. 1806:

Hogy az oroszfalvi Hajtásokkal Csenger Juvon meg békélet volna világosan hallottam mivel egy versen a mint beszéllették rajtais kapták a békesség poharon [Régen MT; Born. G. XIII. 14].

békességszerzés megbékéltetés; împăcare; Ver-söhnung. 1591 Mikor minket Arbitereket zamue-tetre es bekesegh zerzesre az Gellien vram hazához hittak es giwtteottenek volna ., mindent el igazítottunk keozteok [Kv; Tjk V/1. 118]. 1600: soha senky az megh holt embernek atyafiai felesége gyermeki keozteol se az my bekeseg zerzeseonk Jdeyen nem ellenzettek 'az megh holt embernek bekesseget, se penigh Annak vthana my eleotteonk nem ellenzettek [Kv; Tjk VI/1. 497].

békességszerző I. mn békéltető; conciliator; friedensstiftend, vermittlend. 1570: Az Bekesegh zerzeo Emberekis zoltak Ambrusnak hogy ely legen az Rachnewal valo Jarastwl Bekesegnek okaerth [Kv; Tjk II/2. 149].

II. fn békéltető (személy); conciliator; Friedens-stifter, Vermittler. 1573: Eoket Benedek Kowach kerte volt hogi az Mynemw haborusaga esset volt Chiuka Matiassal Bekesegre zerzenek keoztek. Eok . . Bekesegre Indítottak eoket, vetettek 20 forint keotelet, Az 20 forintnak ket Reze az Byroe Harmada az Bekeseg zerzeoke legen [Kv; Tjk III/3. 227]. 1590: az Bernad Antal tamada erre az Sandor Gergelyre, mivel hogy eo leoth volna bekessegh zerzeo [Kv; Tjk V/1. 37]. 1633: mikor Rado Petert, es Bölöni varga Miklost megh bekeltetők egi massal, akkor mi valank az bekessegh szerzők, es tiz forintba(n) bekellenek megh [Mv; MvLt 290. 138b/2].

bekeszkenődés kb. felkontyolódás (asszonnyá kontyolódás); legarea capului cu basmaua (ca nevastă); Zubindung des Kopfes mit Kopftuch (Zeichen der Fraulichkeit). 1631 Az esküüest es az be kezeneődest ugj uallia s parta el adast, mint az előtte valo vallo [Mv; MvLt 290. 247a]. — I. még alább az igei alapszót, valamint a kontyolódás címszót.

bekeszkenődi 1. fejtét beköti vkinek, felkontyol (asszonnyá kontyol vkit); a lega capul unei femei cu basmaua (ca semn că s-a măritat); ein Tuch auf den Kopf binden, ein Mädchen unter die Haube bringen. 1597: Keömyes Andras wallia, Illien bezedeket hallotta(m) Chizar Peterneteol hogi Veres Pal az zolgaloiának Margitnak ne(m) vgi fizetet amint illet volna hane(m) olúasatlan teolteotte az eleo rúhaiban az penzt ., aztis mondotta Chizarne hogy az Veres Pal felesége kontiaval feketeoyewel kezeneottek be az leant mikor el ment de ha gyermeke leze(n) az leannak ha Veres Pal segítseggel ne(m) leze(n) neki bizony rea kewldi az gyermekeket | Janos deak alias Kadas fassús est monda Chizar, nem túttok zep dolgot az gonoz ember Veres Pal megh hasasfította az zolgaloiat, ... az leant hozza(m) hiwatta(m)

meztele(n) vetkeztettem minde(n) testet meghapogatta(m) az chechibeol teyet feitem, az leany sem tagatta hanem megh wallotta hogi az vra dolga Ackor Chizarne mütata egi kontiotis monda Ihon wagian az kontys be kezkenodeom az hires kúrwaneot s el igazitom az Varosrol, de azért bizony vonzok veres palon adgion keoltseget neki akiwel ellien [Kv; Tjk VI/1. 71]. 1602: Racz Andrasne Catus azzonny vallya hogy eoys zomzedgya volt Czybere Gergelinének hazassaga Idejennis eo kezkenotte be [Kv; Tjk VI/1. 563]. 1631: latam az mi hazunk eleöt hogi alnak uala s hat be kezkeőneöttek s mondam nekiek hogi Istentelen kuruak .. ty megh sem kerettetek egjmast, s monda az legeny meggies falua(n) eskette megh egi haromszaki pap kerdem aztis hogi ki kezkenode be s monda az az szekely Aszony hogi en kezkenodem be ... az partajat s haj fonojat az az szekely Aszonj utte el az ki be kezkenode volt: ugi en maga monda ez az fogolj Aszony hogi en adam neki mert eo kezkenode be, s latam az partatis az szekely aszony leania fejeben [Mv; MvLt 290. 246b]. 1685: Enyedi Peter ... meg részegedvén, rajtam erőszakos keppe(n) ugi tötte ezen gyalazott, ugi paráznított es fertzettet meg mikor osztán előtte ki világosodot, az Annya előtt tudniillik hogi el veztem az partat es be keszkenodgye(ne)k egy forintot adott patyolatra azon emberseges Asszonyok(na)k kik én szamomra patyolatot kertenek az Ac(tor)nak Annyatol [Kv; Tjk 13. 261]. 2. ? szépitget, csinosgat, kendőz; a se farda; sich schminken. 1572: nehay Somogy Andrasne Martha, Azt vallya hogi az Kis boldyzarnetwl Bekennetwl hallota ezt bezelly volt az Thakachne mykor Igen beteges vala hywatot hozza hogi bekezkenodiem Eolteztessen, egykor hogy sokaig Nem hywatot volna gondolam hogi talam Igen ely Nehezdet volna [Kv; Tjk III/3. 43]. 1585: Vrsula Maios Mathiasne vallia, Mikor elseoben megh Iffy w Azzony Valek Ieowe hozzam Igiarto Janosne s monda No Iffy w Azzon kezeoly hozza had kezkenoggielek be .. Menenk Meniegeobe vgia(n) Azon Nap [Kv; Tjk 4/1. 138].

bekeszkenődik feje bekötődik, felkontyolódik (asszonnyá kontyolódik); a fi legatá la cap cu basmaua (ca semn că s-a măritat); unter die Haube gebracht werden. 1631 akkor vasarnapra viradolagh ot halanak az my pajtankba(n) egiütt Uasarnap reggel ala mentek Baczki Giorgynehöz ot kezkeőneöttek ismeg be ot eölteőzeöt abba az ruhabanis az kiben most vagjon [Mv; MvLt 290. 247a]. — L. még részben ide is tartozó adaléket *bekeszkenődi* 1. al. vö. még a *bekontyol* címszóval.

bekeszkenőz 1. fejét beköti, felkontyol (asszonnyá kontyol); a-și lega capul cu basmaua; unter die Haube bringen. 1570: Orsolya Sos Janosne ezt vallya, hogy .. eotet kerte Zabo Baljnt hogy egy leant Be kezkenezne kyh Theole Tereben eszet volna, Eo nem akarha mywelnj,

hane(m) az vtan Meraba^a Jgazította es hogy az lean megh Montha hogy Teole vagion, az merayak Rea Jeottek erthe hogy megh kerdiak Rola, es azt hallotta az Zabo Balint felesagetwl az vtan hogi az vrah haromszor eskwt megh Meraba hogy Nem eo dolga [Kv; Tjk III/2. 56. — ^aA Kv közvetlen közelében lévő kalotaszegi Méra]. — L. még *bekeszkenődik* al.

2. keszkenőbe bebugyolál/bőnyál; a infofoli intr-o basma; einhüllen in ein Tuch. 1590: Ezt hallottam az mostani leannak zaiabul hogy mikor Jde hozta, az kocziban le fekette PribeK Gergely es be volt az feie kezkenozwe eotett senky nem latta mikor Jde hoztak [Szu; UszT].

békételen 1. *hsz* békétlenül; neliništīt, frāmin-tat; friedlos, in Unfrieden lebend. 1591 Zeoch Mathene vallia .. Tudom hogi minden zomzediual feierdine beketelen lakik, kibeol itilem hogi ennekis eo volt feo oka [Kv; Tjk V/1. 114].

II. *mn* 1. békétlenkedő, kötekedő; nemultumit, cicālitor unzufrieden, streitsüchtig. 1570: Kalmar Marton, Ezt vallya .., hogy azkor otth nem volt mykor fodor Janosne az egyhazfyay ellen feddet, De azt Twgia hogi Jgen haborgo es Beketelen, Eweleis (!) feddet haborgot [Kv; Tjk III/2. 77]. 1573: Kedden Zent Mihal Napian, Kadar Janosnet Byro es Kiral biro vram eleot vadollia vala fekete Mate zomzedzagyw al egetembe hogi haborgo Ember volna es Beketelen Biro vra(m) tērwenie az hogi Miert Inmar keszeo alasfel Bwdosni es Mas hazat keresny Kadar Ianosnenak, Azert Maradion Bekeszegel de vgi hogi zomzedyw al bekewel lakiek, hwl penig ez vtan vadoltatik zomzeditwl es Rea Byzonitatik, ky haniataszek onnath [Kv; Tjk III/3. 414].

2. nyugtalan; neliništīt; unruhig. 1848: a' gyermek folyvást csicsen ült, ott aludt 's mégis békételen volt [Kv; Pk 7].

3. türelmetlen, nyugtalanzkodó; nerābdātor; ungeduldig. 1800: ezen Leveletem .. ide zártam, olly véggel, hogy békételen Créditorainak megis mutathassa [Dés; Ks 95 Thuróczy Károly lev.].

békételenség 1. elégedetlenség; nemultumire; Unzufriedenheit. 1773: nem sorsomban való békételenségből hanem egyedül tsak azért bátor-kodom ez uttal is Ngod kegyességibe magamat ajállani, hogy az interimalis notariusok candi-datioja alkalmatosságával Némellyek a Tiszt Vrak közül ... nevemet a candidatusok számából gyalázatosan ki törteni .. semmit sem tartozkod-tak [Nsz; Borb. II Motok András lev.].

2. háborgás; stare de nelinište; Unzufriedenheit. 1833 *h.*: esedezem a ns Presbiteriumnak, hogy .. méltoztat Férjem Keresztyéni Férji köteles-sége, és az Szent Hüt mellé állittani, a köztünk fenforgo s háboruság okait közöttünk le Csende-síteni, meg intvén Férjemet hogy azon Házaktol, a kik Házi békétlenségünknek okai, jo le kötelezés mellett el fogja magát [Usz; Borb. II]. 1873: Gombár Josefné Turák Juliska azon feltétel alatt békél, ha férje ... többé nem veri, erre a

férj magát nem kötelezi, mert a házi békétlenség gyakran megtörténik [Burjánosóbuda K; RAK 19].

békétlen 1. békételen

békétlenkedik 1. háborog; a se agita/neliništi, a fi nemultumit; unzufrieden sein. 1692: az Beczúletes Ceh: edgyút lévén Pásztor István Uramat marasztottak fél mesterségen az előtt való Ceh Gyűlésen az felesége illetlen nyelvéssége miatt hogj mind Fejer Martonne s mind Biro Györgyne Aszonyomékkal mint Beketlenkedtek ekkor való Ceh gyűlésen meghatta fi 4 [Kv; MészCLev.].

2. elégedetlenkedik; a fi nemultumit; unzufrieden sein. 1782: En békétlenkedvén hogya' Produktionk mitsoda rossz uton modon ment véghez, mivel más uton végbe mehetett volna, egy szép Instantiat irtam Papai István uramnak [Torda; KW Vall. 21].

bekever bemocskol/piszkít; a minji/murdári; versudeln, beschmutzen. 1884: Ejj haznal lakunk vala ez Sos Janosnewal, Egkor az leania a' zemet birone effelfkorth hozzá(m) Ieowe, ky hywa es hat az Annia a' fogoly Azony chupa Mezitelen fekszik, es semmy lelket nem erzwkn benne, De mindenwt be vala kowerwe es kenwe ember ganeval es sohol Nem niulhatunk vala hozza [Kv; TJK 4/1. 246].

bekeveredik belefetreg/hengergőzik; a se táváli in; sich hineinwälzen. 1593: Rosnai Andras vallia menek hatra az Zeoch Pal vduarara, tahat az eo Inassa Peter halva fekszik egi agiba, rutsagaba be keueredue ... aztis erttettem hogi egy vidrat veztet volt el, kiert Zeoch Pal ugi taglotta volna [Kv; TJK V/1. 404].

bekiált 1. (kívülről) bekiabál vhoval; a striga înăuntru; hineinrufen/schreien. 1631: az legeniekis kialtanak uala be az ablakon ugjan be is taszítak hogi Giujczak giertiat [Mv; MvLt 290. 239a]. 1765: Tot Gergely az Ablakon bé kiáltott, ijesztvén minnyájon a Házban lévőket [Torda; TJK V. 254]. 1796: az Fogadón kívül való Emberek bé kiáltottak a' Fogadóba a' Bironak, hogj jőjjön ki a' Tolvaj kiáltásra [Mocs K; Eszt-Mk]. 1814: bé kiáltott hozzám [Dés; DLt 203].

2. kiáltással behív; a chema înăuntru strigându-l; (her)einrufen. 1573: az zolgalo leany Bezellette neky hogi Eo az Santa Azonial fekszik volt, Es mynt tyz orakor Eyel Beh kyalitia onnat az azonia Kapa Myhalne es Mond neky hogi hozna Sos echetet be kenne megh [Kv; TJK III/3. 57–8].

bekísér 1. befelé kísér; a însoți/duce; einwärts begleiten. 1603: Fajdosy Benedek Ieowe ele tehat igen rezegh ..., En hogj lattam hogj olyan rezegh mondom az zolgaimnak hogj keseryek be az zallasomra es fekessek le mert ha kin Jar ky tudgya mj essik rayta [Kv; TJK VI/1. 663]. 1730: az házhoz be kísérttem [Dés; Jk]. 1771: A Mlgs Groff Aszszony eo Excellentiája e' végre

plenipotentialemo Emberét kísérik be az Udvarba [Nsz; Ks 111 Vegyes ir.]. 1785: ki az a kit maga lako házához bé kísért? [Msz; Told. 10 vk]. 1806: a Ref. Püspöket bé kísérték a Nemeselek lövöldözések között azt néztük [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója]. 1812: a Groff velünk bé jött az udvarban és én ott bé kísérttem a maga Házába | Grantzki .. elindult az Udvar felé és mindnyajon ott lévőek bé kísérik | hát azonnal látok valami nagy sokaságot a' Mester háza felé todulni, kikis Grantzkit osztán az udvarban bekísérték, én is azonban lassan kísérem (!) a' sokaságot, a' melly Grantzkit kíséri vala az udvarban [Héderfája KK; IB].

2. őrizetbe kísér; a duce sub escortă; einführen. 1743: énis bé kísérem az udvarára a szekeret [Szásznyíres SzD; Ks]. 1800: Ketzán Juvont és Piát el fogták es be kísérték az el fogok .. Fejszenen batasan(!) [Zágor KK; Ks 67. 47. 27]. 1807: Tott Falusi János Fitzko legény korában a szőlőből valami Turi körtvellyt szedvén a Tarisnyajaban azért bé kísérték a Faluba [Mákó K; KLev. 9] | ezen Dominalis Birot Tordára kísértette. Láttam, hogj vissza jött azon Béressel a ki bé kísérte volt [A.detreheim TA; KCsl 16]. 1846: ugy kísértük bé a' czokházba [Dés; DLt 60].

3. befelé/nyomon követ; a urmări, a se ține după cineva; jm auf der Spur folgen. 1763: Magam erdő Pásztor lévén, egy Nehányad magammal meg keresvén házanként a' Cseréből való tilalmas fát, és Vajna Miklos Uramnál Circiter 6.7 tereh fát találván zálogot kértünk, s vettünk volna, de nem adott ő Kgyelme, holott a' meg nevezett erdőből szekerének nyomátis bé kísértük az Udvarára [Zágor Hsz; Szentk.].

bekísérés őrizetbe kísérés/vétel; a duce sub escortă; Haftnahme. 1674: Asztalos András feleségével edgyütt ... bé vitetvén az Toronban az város szolgájának az bé kisíresért fizettünk d. 6 [Kv; Szám. 34. L. 20].

bekísértethetik őrizetbe kísértethetik/vétethetik; poate fi escortat; eingeführt werden können. 1798: a Petrotzi Györgj Ur Bivalossatol ... hallattam hogj maga Petrotzi ur itt ben a faluban minek előtte mint elraboltottak be kísértethettek volna ... rabsagokból megszabadította [Ádamos KK; JHb XIX/58. *Ti. az erdőlopáson ért elfogott emberei].

bekísértetik őrizetbe kísértetik/vétetik; a fi dus sub escortă; eingeführt werden. 1732: Bocskor Ferencz ur(am), és Felesége csak magokan a' Kezességet fen tartani nem akarván, és Radics Borbára Aszszony is másokat magáért nem sístaltatván bé kísértetik az Toronyban [Kv; MvRK].

bekken 1. pék; brutar; Bäcker. 1725: Kovacs Gergely Bekken ... Donat Samuelne szitallo [Kv; Szám. 54. I. 22].

Szn: 1554: Beken Jacob [Kv; Szám. 1/IV. 39].

2. sütőasszony; brutáreasá; Bäckerin. 1750: Bekken Gellérd Györgyne pro A 749 restáns fizetése H. flor. 6 [Kv; i.h. 70. VII. 17]. 1820: Salamonné készül újra ide Ngdhoz Butsura elakarnak Bekkennek menni sütő házba [Kv; GyLMiss. Székely István lev.].

bekkenház sütőház; brutárie; Bäckerei. 1699 a' Kiraly Vczai Bekken haznak Zarja el romlott volt [Kv; KvRLt I. C. 8: 13].

bekkenné sütőasszony; brutáreasá; Bäckerin. 1557: ? domni (!) pistorie Bekenne dicta [Kv; SLt ST. 5]. 1566: Ibi bekenne^a Ibi billerne. Ibi paisgyarto Ibi Tolcheres [Kv; Szám. I/X. 203. — ^aA házak szerinti latin nyelvű adóösszeírásban az adalékok így értelmezendők ott (lakik) a bekkenné stb.]. 1568 Vrsula, Bekenne Danielis Ordogh (így!) [Kv; Tjk 148]. 1570: Bekenne Billerne [Kv; Szám. I/XIII. 286 adóösszeírás]. 1572: mykor hallotta volna hagi Megh fogtatta volna az Takachne az Bekennet, feddy volt az Billernet myert zolnak olylat hagi haborszag tamad Beleole | Mond az Byllerne Megiek en Neky ha azt Mongia az bekenne hagi eo egi vchawal megh bizonithatia | Thorday Imre Anna azt vallia hallotta az vayda kathws Siteo hazaba az Bekennetwl ezt mongia volt latta az Takachne Machkawal essik (!) vala az talbol [Kv; Tjk III/3. 43–4]. 1573: az Bekenne fia pozot lopot volna Kalachsiteo Petertwl Varadon [Kv; i.h. 51]. 1582: Tudom hogy Ez az Ersebet Zarwadi Gergelne ky it Coloswarat Bekenne! Az az Swtheó Azzony vala en ream oly dolgot fogot vala kit Zemewel mondot hog latot | Nyreo Kalman felele. kerlek Atiamfia Gruz Peter Menny el Igen hamar, mihelt meg villamodik az Zen egeithe Tot Mihaltal az en Bekennemnek az vratol s mind a' Bekenneteol, kerd meg a' Katalinh [Kv; i.h. 34, 158]. 1585: Vala az Meg holtt darabant az bekenne hazaban [Kv; i.h. 524a]. 1596: Pistorium St(e)phani Münich. Billerne f 3. Bekenne f 3 Pistorium Emerici Bogner Billerne f 3 Bekenne f 3 [Kv; Szám. XXIII/6. 11. 26]. 1597 Keniernek meg vetele ... Gaspar Janosne bekenneteol 5 kenieret d 20 [Kv; i.h. 7/XII. 95]. 1598: Lattam az zegenyek sewteo hazaban hagi az Nyreo Georgy thowab egi oranal allott az Bekennewel eggyewt Crestel Linczegnewel eggyewt az aitho meget [Kv; Tjk V/1. 145]. 1600: Legy Eleoszer veottem az kett Swteo hazba kett szeker fatt Mint hogy az Bekennek az (!) mondottak hogy minde(n) Ispotaly Mester elseo be allasaban tartozik Auual [Kv; Szám. 9/XIII. 6 Damakos Máté isp. m. szám.]. 1607 Linczig Crestelne Cathalin az Ispotaly seotheo hazaban valo bekkene [Kv; Tjk VI/1. 562]. 1675: Attam az Szegenyek Közep Utzai sütő hazanal lewő Bekennenek f. 1 d. — [Kv; Szám. 35/I. 7]. 1700: Az Ovári Sütő Háza valo kölcseg Bekkennének fizettem Flor. 3 Dr. 15. Billernének fizettem Flor 3 Dr. 6 [Kv; i.h. 40/I. 25]. 1715: Szegőttem meg Bekkenné(ne)k Miko Györgynét [Kv; Kmita Jánosné jk]. 1723:

Isten kegjelmébül el készülvén már a sütő ház fogadtam meg Bekkené(ne)k Balog Mihályné Asz(szonyo)mat Billernének fogadtam meg Malnasi Pálnét [Kv; KvRLt X. A. 16]. 1742: En ä közep utzai sütő házában Bekkennéje voltam az Ispotálynak mind a két utolsó Ispányok idejekben | Egy Bekkennét és egy Billernét szoktak tartani mindenkor [Kv; Aggm. C. 12].

bekkennéség sütőasszonyi mesterség, sütőasszonyság; meseria brutáresei; die Arbeit der Bäckerin. 1697 1695 Esztendőbeli szolgálattjára attam Zölde (!) Balásnének Bekkennéségére 1/85 attam(m) Kis Istvánnának Bekkennéségére 4/ [Kv; KvRLt I. C. 8 4].

békó 1. (ló)béklyó; cātuşe la picioarele calului; Fußeisen/fessel. 1573: Nyreo Kalman birosagaba lowayrol patkokat Bekokat ely loptak volt [Kv; Tjk III/3. 140]. 1586: ez peter Az lonak az Bekoiat a' zamosba vetette volt [Kv; Tjk 4/1. 567]. 1588: keouetkeziz az Louakra ualo keoltsegh veottem egj békot d. 21 [Kv; Szám. 4/V. 36]. 1636: Egy biko Lu labara ualo. d. 50 [Kv; RDL I. 109]. 1640 lattam az teöbbi keözeöt egj kis vastagh almas kek lovaczkyat, bekoban vala [Mv; MvLt 291. 223a]. 1653: Egj beko lo labara valo [Ilencfva MT; D. 1. IIB. 12]. 1675 edgy biko Lo Labara valo kulcsaval [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1780: Prehár András. . kívánta hogy a lova is legeltetődne, de akarván békoba tenni, midőn a Tarisnyájából a békot ki vette, akkoron a Gazda ... magáénak esmérte lenni [Felsőlapugy H; Ks 80. XLVIII. 4]. 1806: A' Pásztorok, a' Közönség Ökör, Tehén, Ménes Meddó, és Borju csordáit híven és igazán őrzik ..., akár békoból, akár nyűgből avagy tüzeikes kötléről .. elkárosodjék gonosz ember által ..., tartoznak a' Pásztorok, vagy elő-hozni, vagy helyébe, a' káros gazdának mást állítani [F.rákos U; Falujk 11 Sebe János pap-not. kezével].

2. (rab)bilincs; cātuşe, fiare; Fessel, Fußeisen. 1595: Biro W. azt hagyta hogy az Fockhazban Békot czynaltassak 4. bokrot és 5. felet Miert hogy az el múlt esztendeöben mind el teüelyitetek vala. Vöttem 1 sing közep Toroszkai vassat d. 24. 1 sing Czetnekj vassat az Beko rúdnak d. 8. Czinalta meg Lakatos Tamas 3 sing vasbol egy örög bekot Czinalt Istuan kowacz ... czynaltattam ugyan Lakatos Tamassal aprob Bekokat, ugy mint 1. sing vasbol 2. karikat [Kv; Szám. XVIIa/6. 117 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1664: Biko kulcz nélkül Nro 1 [Dés; Hr 2/23].

Szk: ~ba vettetett férjhez menési tilalomra ítéltetett. 1844: Gasi Török Katinak törvényesen el vált, és ítéletesen békoba vettetett nőnek bizonytalan Atyától Kereszteltetett János [Nagykapus K; RAK 47] * ~ forma lakat. 1652: Ugya(n) ezen kapun van retez es vas retező egy öreg biko forma lakattyaval, kulcsával [Görgény MT; Törzs].

bekóborlott kb. bevetődött; venit; hineingeraten. 1755: ivott azon Magyar országról bé koborlott Tolvaj Sogoraval [Faragó K; Told. 36].

békőfő ? (ló)béklyózár; cătușe de fier la picioarele calului; Fußseisen. 1676: egy Biko fű kétt pattingh [Wass „Jo. Racz de Szent Gouthart” viceszb kezével].

békőkules béklyókules, (vas)bilincskules; cheie pentru cătușe; Fesselschlüssel. 1685 előtt: az két üveg ablakos cseléd hazba vadnak Beko kolcs Nrő 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 6–7].

békőlakat bilincslakat; lacăt pentru cătușe; Schellenschloß. 1677 két biko Lakat [Dés; Borb. II mezőmadarasi ns összeírók szerk.]. 1695: a Bárkák(na)k edgyike(n) van edgy Békó Lakatt [O.csesztve AF; L.Lt]. 1715: Vagyon az Udvarnak Kapuja „melyen békó lakat áll [BfN Kalotaszegi cs.]. 1720: (A kapun) békó lakat áll [Zentelke K; i.h. Bánffy Farkas conscr.]. 1761 áll egy nagj gabonás meljnek Tornátza „vagjon; meljből vas sarkon, fenyő fűrész deszkából valo paraszt ajtó nyílik bé a gabonásb(a); melj most záródik békó lakattal [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16–7]. 1776: mentünk a’ Boltban, ennek vagyon Vas Sarkokon álló fenyő deszka bérlett ajtaja két reteszivel és reteszfejével és egy beko Lakattal edgyütt [Mezőméses TA; Wass 2].

bekolesol 1. bekulcsol

bekommandál kb. bejelent; a anunța; (an)-melden, anzeigen. 1596: Asszonnjunk ő fge kemeny paranczolatyara ... 54. szekeret kerenek Gaspar deak volt oda velek hogy be com(m)endalta, és őket meg Círcalta 1. lora d. 12 1/2 [Kv; Szám. XXI/6. 17, 19].

bekontyol 1. felkontyol (az új asszony fejére kontyot tesz és fejét beköti); a împleti în coc părul nevestei; die Haare der Braut in Knoten binden, bockeln. 1631: kerden hogi miczoda legeny s leany volt az kik egyyüt haltenak ot az kgd hazanal leany volte vagj aszony s monda Fazakas Marton hogj en nem tudom de tegnag gjolcz vala az fejen s most kontia vagjon; s eggjüt haltenak az en paitamban „Komlosi Gergelytül hallam hogj mondja vala, hogj az kert mellet latta hogj kontiolliak volt be az Aszonyt Selie Mihaly s monda hogj az eő fiais latta az kontioladast [Mv; MvLt 290. 246a]. — L. még alább a 2. jel-t és *beheszkenődik* al.

2. (csúfságból, tréfából legény fejére) kontyot rak; a pune coc (pe capul flăcăului în semn de batjocură); (aus Spott oder Spaß die Haare eines Bürgchen) in Knoten binden. 1637: ot Balogh Györgyneuel iuanak az katona legieniek, Kovacz Palnak eggik szolgajat el küldek az piacra ket penz ara mogjoroert be kontioltak az fejet s egi palastba(n) ugi kýttek el ... be jöue Balogh Györgjne s ki ueue az en kontiomot mert en akkor gjernek agjba(n) fekütte(m) s megh az Istenertis kertem hogj ne uigje el, de eő ugja(n) el uíue [Mv; i.h. 291. 117a].

békőnyelv (ló)béklyó-rész; limba cătușei la picioarele calului; Zunge des Fußseisens. 1730: Város lovaihoz egj béko nyelvért Den. 06 [Kv; Szám. 56/XIX. 17].

bekopogtat bekopog (az ajtón, ablakon); a ciocăni (la ușă, fereastră), a bate la ușă; anklopfen (an der Tür, am Fenster). 1785: az sokszor irt Doctor Urhoz, mint hogy Külön házban fekütt bé kopogtottam [Mv; D. 4. XXXVI].

bekorlátolt korlátall bekerített; inconjurat cu o îngrăditură; spaliert, mit Spalier eingezäunt. 1808: a fel szántot be kollátolt helynek posztás (!) helyeit az ezen helyen lévő juh Pasztorok szabadoson legeltettek a juhokot [Zágon Hsz; SzentkZs.].

bekorlatoz korlátall bekerít, bekorlátol; a înconjura cu îngrăditură/corlată; mit Spalier umzäunen. 1747: Vagyon az fás kert köttött Deszkás Kapuja Körödös körül Cserefa s Bika faragott Dészkákka be korlatozva [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb].

békórúd a béklyó/vasbilincs (záró)rudacsakája; tijă (de închidere) a cătușei; Stäbchen des Fußseisens. 1595: Biro W. azt hagyja hogy az Fockhazban Békot czynaltassanak 4. bokrot és 5. felet Vöttem 1 sing Czetnekj vassat az Beko rúdnak d. 8 [Kv; Szám. XVIIa/6 117 if. Heltai Gáspár sp kezével]. — A teljesebb szöveget 1. *békó* 2. al.

bekotor beváj; a intra; eingraben. 1825: az Ut fel azván fel ölnyre bé vág az Szekér vagj bekotort [Dés; DLt 748].

békóvas vasbékó/bilincs; cătușă; Fußseisen. 1797: A Tömlecz körül lévő vas, és fa portékák ... Harmincz Négy lábra valo Bekó vas [Szu; UszLt XII. 87].

beköltözés beköltözködés; mutare în, ocuparea unei locuințe (a unei camere); Beziehung, Einzug. 1783: Fattyu Thodor „a Mlgs Vraságtol nyert egy Telekre házot épített, abba lett bé költezésével mingyárt őis több Testvér és más idegen Jobbágyokkal egyenlő képpen és mellesleg Szolgált minden leg kisebb controversia nélkül [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

beköltözik 1. beköltözködik; a se muta în; (hin)einziehen. 1584: monda neky Caspar: Gazda Azony en Az hazat el Adam ... Kos Istwan ... Az hazba ma be keölteozik [Kv; TjK 4/1. 317]. 1597: Alla be Bako Marthon az Zakachysagra es ezen nap keolteozek be a’ konihaban [Kv; Szám. 7/XII. 147]. 1764: Károlyi István költözet le és bé Kemény Gergely, Miklos és Sigmond Urak eő Ngok Gerendi közös Jóságokban lévő Kastélyokban [Nagysajó BN; KS]. 1767: eleitől fogva az eő Nga Selléri laktanak azon a teleken és .

egy Kétza Makovei Groff Rhedei Ur Jobbágya ezen a nyáron vaktába tsak be költözöt [Galgó Sz.; JHbK LIV/1. 21].

2. be/áthurcolkodik; a se muta in altá parte; umziehen. 1801 A Migos Aszszany D: Szt Már-tamb(ól) egészen bé költözet Wasárhelyré [F.zsuk K.; SLt 17]. 1806 bé költöztem hálni a tanulo házba [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 322]. 1849 ezen szálláson kitöltve a másfél évet Kelemen Béni parancsolatjából béköltöztem az udvari konyhára [Kv Végr. Vall. 24].

beköltöztet 1. magához költöztet; a muta la sine; zu sich einziehen lassen. 1594: Erdelyi Ferentz Doctor hazi eszkezt, Marhaiat miért hogy ő fge be költözteti, vgyan azon hunyadi 2. szer-kessel vitettem Thordaig [Kv; Szám. III/6. 20]. 1782: Szabo István nevezetűt ... az Udvarba bé költöztettem; mivel ember nélkül nem lehetett hadnom az Udvar [Patakfa U; Ks 94 Vegyes lev.].

2. átköltöztet; a muta in; umziehen lassen. 1849: szállást fogadtam a' kis sátánnak^a és lak-hatik ott mint egy kontesz ennek utána csak hamar be is költöztetett az általa fogadott szál-lásba engemet [Kv; Végr. Vall. 15. — ^aKelemen Béni Krizsán Máriának].

bekönyöklött beékelődött; pätruns; eingeschlos-sen. 1751 A' Roskáné réti . . . le a' Gát helyig és a' közepe táján az észak oldal felé bokrok közé bé könyöklött kaszáló kis Tsegellyel együtt juta Migs Groff Toldalagi László Uramnak [Koronka MT; Told. 31/4].

bekönyöklől könyökére támaszkodva, behajolva benéz (az ablakon); rezämindu-se de pervaz se uitä (prin fereastră); sich auf die Ellbogen stützend hineinschauen (durch das Fenster). 1570: Kathalin Adam Janos zolgaloja, Azt vallya hogy ew . . . Latta hogy az Zwrch (!) Takachne, Az Zabo Janos ablakan, be keonyekleot volt [Kv; TJk III/2. 94]. 1573: Ieo oda panity gaspar es Beh keonyeklyk az Ablakon az mywhelbe | Mykor Beh keonyeklet volna az myhel ablakan, Megh latya az Leochet az Mate kezeben [Kv; TJk III/3. 88]. 1597: Thordai Marton monostor k: szolga . . . vallya . . . E nyarba(n) süttek peczyenyet, be kenyeklök az Daika, mo(n)da az Tizedes nekj, Ne Iarj ide, mert azt mondgyak hogy hassas vagy [Kv; TJk V/1. 137].

beköszön 1. vhová beérkezve köszön; a saluta sosind undeva; (ankommend) hineingrüßen. 1572: Ieo beh oda az Jstwan vayda fia, otth hogi beh keoz-Mond keomyesne Isten eltessen Jo gaspar deak [Kv; TJk III/3. 10–1]. 1629: Szigyarto Andras egykor oda menuen Teomeosuarinehoz, keoszeont be illyen forman hogy egességgel hugom ugy mond [Kv; PLPr 1612–15. 149]. 1765: midön Murvai á Házban bé ment ezek ottan betsüllettel mulatván maga boszuságában külömbenn be koszonni nem tudott hanem illy büszke

s vérengzésre másokat ingerlő beszédekkel Jo szerentsével Legények, mi szándékkal vad tok? [Torda; TJk V. 253].

2. kb. (a céhben) bemutatkozik; a se prezenta (in breaslă); sich vorstellen (in der Zunft). 1702: a B Cehb(en) be köszönvén Walter János Ur(am) adta meg az Nagy Mester Asz.alért valo pénzt fél céhes lévén mivel Betsülletes meg holt Mester tarsunk feleségét vötte el azért adott az nagy Mester Asz.alért fl. 8. Ittem az Kis Mester Asz.ta-lértis adot fel Céhesek rendi szerént fl 2 [Kv; AsztCLev.]. 1729: Ekkoron bekövezvén . . . depo-nál Tizen öt magjar forintokat; ugj mostan be köszönvén in paratis be adá a B Chenek [Kv; AsztCJk 142].

3. beáll/következik; a sosi; ankommen. 1700: a' dologtevő tavaszi napok beköszönvén a' munká-sok diurnuma limitaltatott [Dés; Jk].

beköszönés (céhbe való) bemutatkozás; prezen-tare (in breaslă); Vorstellung (in der Zunft). 1665/1754: A' mely idegen Legény a B. Társaságba bé-lépik bé köszönéséért neve bé-iratásáért Koro-náért és Kártyáért tartozzék adni d. 50 [Kv; AsztCART. 12].

beköszönő-pohár (a céhbe) belépő/mutatkozó adta lakoma; masa oferită de cel care este primit in breaslă; Zunftschmaus (bei der Vorstellung von neuem Zunftmitglied). XVI. sz. vége; be közönő pohar [Dés; FazCLev.]. 1672: Mikor valamely Mester Ember avagy legény a' Czehb(en) be akar allani elsőben tartozik beköszönő Pohart adni ugy mint pecsenyet egy veder borral es egy forintal [Dés; Jk]. 1702: Mikor valamely Mester Ember, avagy Legény a Czében be akar allani elsőben tartozzék be köszönő Pohár: adni ugymint két két tál étket minden Aztalr: és egy Pecsenyet, két tisztességes kenyeret, ket veder Borral; Egj Forintal [Dés; Jk]. 1841 Anely becsülletes ifju öglmek közzé bé mégyen, akár idegen, akár mesterember' gyermeke légyen, fél veder bor bé köszönő pohárral tartozzék, akármely áron légyen [Dés; DFaz. 39].

beköszönt (papi) bemutatkozó/beiktató beszédet mond; a-şi spune discursul (predica) de prezen-tare (la instalare in funcţie de preot); Antrittsrede halten. 1809: én Iffjabb Abats Ianos . . . 5ta Augusti bé köszöntöttem és Papi hivatalomat folytatni kezdettem [Dés; RKAk 114]. 1866: N.T. helyettes esperes Szakács István ur beiktatja hivatalába az egyháznak törvényesen megvá-lasztott uj papját ts. Benedek Pál atyafit, ki a nevezett nap reggelén innepélyesen be köszöntött [M.bikal K; RAK 259].

beköszöntés 1. beköszöntő, üdvözlő szó; cuvint de salut; Begrüßungsansprache. 1764: Murvai János bé menvén az házban, ezen szokvai köszent, Jo napot vitézek, mi szándékkal vadtak edgyik közüllek^a . . . recognascallya azon praemittalt bé köszöntésit [Torda; TJk V. 237–8. — ^aTi. a vallomástevők közül].

2. kb. (a céhbe) bemutatkozó-ünnepség; serbare de prezentare (in breaslă); Antrittsfeier. 1665/1754: Ha a B. Társaságnak valami mulatsága történik, ugymint Társ-pohár adás, Bé-köszöntés, in summa, akármilyen rendbéli mulatság, a' hól a' B. Társaság együtt lészen, a' Szerhordó Legény tartozik az Asztalnál talpon álva mind addig, míg az Atya Mester háromszor nem mo(n)gya hogy üllyön le, fen szolgálni [Kv; AsztCart. 16].

beköt 1. bekötöz; a lega/bandaja; ein/verbinden. 1570 Megyessy Esthwan Borbely Marthon Zolgaya ezt vallyá hogy mikor Kowach Kalaranak Laba megh Theort volt az vra Borbely Martont kwldy oda hogy Be keozze (!) az Labat, Es Nem hagyja eo neky az Byro fodor estwan hogy be keozse (!) hane(m) hogy az vrat hya oda, Az vtan hogy az vrat oda hya, Mond az Byronak Myert keossem en ezt ha nem Twdom ky fizety megh Munkamat, az Biro azt Mongya neky keosd be chak es Bannyal vele Megh elegitlek en teged az Zabo Balint Marhayabol [Kv; Tjk III/2. 57]. 1573 ely hittak az borbel (!) es be keotettek az deakot | Borbely Kelemen vallia hogy Mely Eyel leot az vagdalas kerestwry peteren, ... hya eotet hogy egy Sebest (!) Embert Be keotne | Mikor hogi be keotette volna Mond hogi ha volna valamely oly helietek hwl fekkhetnem Ely Mennek Innet | Masnap esmet kedden Megen hozza az hazachkaba ..., ody a fely az Sebet hogi be keosse [Kv; i.h. III/3. 55, 277]. 1574: Azomba Archwl Ieot Rea egy veres kezzel feowel egy legeny^a ... otth voltak valami Baniay Emberek azok keotettek Be feiet kezét [Kv; i.h. 401. — ^aAz eredetiben így, kissé helytelenül javíthatott betoldással]. 1584: Egy giermekennek (!) talpachkaia fel fordula ez vagane Annia hat be keoteotte, vgian azon Nap Iuta oda ez Zeoldne le hania rolla a' keotest, es azt mondot (!) hogy tizta meregh az Akiel be keottek, Azert be keote eo | ez Labat hatra vontak volt, es Ne(m) Iarhatot egy kyfeoldy Azzony mikor be keote volna, chak egiedewl fekke(m) vala a' hazban [Kv; Tjk 4/1 258, 275]. 1625: az kgd giermek lowat be wsztek volt az en kancziaimal az en eletemre, az en giermekim addig Jyegettek hogy az kösz kertem kapuinak karoiba szeokeot, igen Roszwl vagion ... be kellene kötny [Uszt 92a]. 1629: Egy kor hat az ket fogolj Inast hozak sebesen oda az Borbeljhoz hogy be keosse [Kv; Tjk 30]. 1630 kerde uram ... mi lelte az feiedet hogj be keottek, s eleghie (!) vaiologata es toluaitis kialta az olah [Mv; MvLt 290. 201b]. 1736: magam kötettem bé az fejet [Algyógy H; BK]. 1753: látám hogy az kezén lévő kis ujjá ketté vágva, az Kis Ujját én magam kötém bé [Erdőalja KK; Ks 38. X. 10]. 1806: A Bisi meg márt (!), dél után míg bé kötötték a marást a lábamon othon maradtam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 316].

2. (állatot bevezetve) odaköt; a lega de ceva (animalul); anbinden, an etw. festbinden. 1587: Veottem 7. zal Istrangott az barmok be keottny [Kv; Szám. 3/XXXIV. 14]. 1629: Zathmari ...

egy hazhoz louat be keotte [Kv; TanJk 44]. 1757 Németh István Uram a' Lovát az én Udvaromba bé köté [Kv; Mk IX Vall. 188]. 1776: én kötém bé Rákosi László Uramnak két Marháját Csekme Gáborni [Kovácsna Hsz; Bogáts 9]. 1781 Bealis Ur a lovat be kötötte Olá Miklosni [A.csernátón Hsz; i.h. 4]. 1806: Mivel tsak egyedül volt a' bival béverni a' vizbe nem bátorkodot, Ágostonfalván a' Párochialis Paphoz békötötte [F.rákos U Falujk]. 1816 a' Jo Gazda a' Jászolt nem akkor tsinálja mikor bé akarják kötni a Marhakat [Kv IB gr. Korda Anna lev.]

3. megköt; a lega; (zu)binden. 1652: mondotta Barla miklos hogi megh magamnális jobba(n) arat tsak hogi az kéuét be nem tudgia ngi kötni mint magam [Asz; Borb. I]. 1655 megh mérvén az aranyat, az után bé kötöttek az olának irhában, be tötték az kebeleken [Kv; CartTr II Petrus Savaj ötvös vall.]. 1826: a Molnár szeme előt kötötte bé a sákát a Felperes [F.rákos U; Falujk 137 Barabás Áron not. kezével]. 1847 Édes Anyám lóg ide s tova ... bajoskodik Rozával, ki erősen belé csipeszkedett, annyira, hogy Mama nélkül egy köttöt nem lehet ki vagy békötni, — enni, inni aálni, sat. [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aA levélró kis unokahúga].

4. felköt; a lega; aufbinden/hängen. 1579: Eo kegmek vegeztek a Nagi harang felől hogj be keosse a mint Annak moggya, es chynallyanak Allast it alat neky, es Annak utanna lassak megh ha fel kell vonny vagy ne(m) [Kv; TanJk V/3. 199a].

5. felkötöz; a lega; aufbinden. 1716: egy nap az Madarasiak az ot való szölő (!) bé karoszták és kötöttek [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

6. befon/sövényel; a impleti; einflechten. 1851: a' gát rég bé van kötve [Dés; DLt].

7. befed; a acoperi; zudecken. 1851: (A) sajtó szin, az egész fedele szúppal bé kötve, fedele teteréjére szükség egy kevés szalma mit a' közelebbi szél fűtt le [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

8. berekeszt; a inchide; schließen. 1626: Mikor ezeket Szabo Mihali maga nielue uallasaua elötwkn igi el rendelte volna, vegezetre ezzel keote be bezedet: Az ki az en Testamentom tetelemnek meg masoloia a uagi fel bontoia lenne akarki, Atok legien rajta [Kv; RDL I. 129].

? bekötél bekötés/drótozás; legarea cu sirmă (a oalelor); Umschnürung. 1737 Pellium czinar(um) ... Az kolcsár nadraga irháznai 01. Kolosvárara Sokszor vitt fazakak be kötélere 01 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

bekötés köttetés; legare, compactare; Einband. 1788: negy Preticatos (!) könyv be kötese — 96 [Cserei Heléna jk 18b]. 1808 Protocolumak be kötese 8/30 [i.h. 106a].

bekötetlen kötés nélküli; nelegat; uneingeunden. 1768: Békötetlen könyv l [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

beköthet 1. bekötözhet/pólyálhat; a putea bandaja/lega; verbinden/einwickeln können. 1572: Ne(m) tudom my lele a Labomat, Im ne(m) Alhatok rea Meeg chyak Be sem keotthety zerewel Az Labat, azonba fekethe Katho Mingiarast ott tere(m) [Kv; TjK III/3. 86a].

2. a lega (in grajd); (in Stall) anbinden können. 1822: Nagyságod-is meg engedi, hogy Istálojaba Lovaimot békötthessem [Kv IB].

bekötő a lószerszám vmely része; o parte a harnašamentului; Teil des Pferdegeschirrs. 1859: Egy bekötőre fot és fel ránto 20 xr Egy fako kantártra strupli és varástok 30 xr [Kv; Újf. I].

bekötött 1. bekötözött; legat; umschnürt, verbunden. 1645/1664: Pécz Mihályné egy bé kötött gyűszű pésznt viin el Molnár Györgynül [Kvh; Bogáts 14]. 1805 egy Vászony bé kötött zattsko [Szamosfva K; BLt 9].

2. zárt; inchis; geschlossen. 1592: Akarok nagodnak Jelenteny hogy hoza my nekwnk mykola Janos szamosfalvj az naghod Bekötött lewelet [Szamosfva K; JHbK XVIII/16].

3. ~ fővel asszonyfővel, asszonyként; ca femeie (máritatá); als Frau. 1812: Reconciliat (!) Jakab Kata a' Templomba, ki is bé menvén Kolosvárra szolgálai, mint Leány és ugy jött haza bé kötött fővel kontyal mint Aszszony noha viselős nem volt, de azt se tudta meg mondani ki (!) s kívül eskették össze, s ezért vegezetre paráznságát meg vallotta [Gyalu K; RAK 282].

4. bekötöttetett, kötéssel ellátott; legat, compactat; eingebunden. 1850: Minden egyháznak legyen bé kötött, lapozott, tiszta olvasható betűkkel, minden vakarás nélküli Jegyző könyve (: matriculája) [Nagykapus K; RAK rend.]. 1873: Nagy Rozáli a b. o budai ref. templomunk számára ajándékozott 2 két db szépen, díszesen bekötött és tokkal ellátott énekes könyvet [Búrjánosóbuda K; RAK 18].

bekötöz 1. kötözéssel eltorlaszol; a bara cu lemne (legate cu lanțuri); mit Verband versperren. 1820: Sursán Krétsun belől az uttza kapuján mellyet fákkal és lántzokkal az előtt erőssen bé kötözött volt maga puskával, több assumptussait pedig vas villákkal dorongokkal oda állitván fegyveres kézzel magát magát* opponálta, és az Executiót bé nem botsátotta [Milyány K; Somb. II. — *így kétszer].

2. (sebet) beköt/pólyál; a lega/bandaja (o rană); verbinden, bandagieren. 1597: Borbely Benedek Kobzos Ianos legénye wallia az mikor az sebhétés eset az varos eorizeoin, Borbely Imrehwel ketten my keoteozeok be az sebeseket [Kv; TjK VI/1. 50].

bekötözés szíjazás; legarea cu curele (a tobei); die Trommel mit Riemen versehen. 1593: Biro Vram Chynalttotot Az gialok Dobokra Sinort ... d. 96 ... Biro Uram adot Megis az gialok Dobak be kettezesere eo Ziúra f. — d. 45 [Kv; Szám. XXIII/5. 49 Caspar Schemel sp kezével].

bekötözött bekötött/csomagolt; legat, impachetat; eingebunden. 1756: egj Bál, Pokroztokban takart, és bé kötözött Veres Kék Zöld Posztot, és Abát küldött Gernyeszegre [Sáromberke MT; TSb 21].

beköttet 1. (sebet) bekötöttet/pólyáltat; a dispune să fie legat/pansat; (Wunde) verbinden lassen. 1570: Az byro fodor esthwan Borbelt hywatot oda es ... otth keottetek be az Labat [Kv; TjK III/2. 57]. 1573: az Sogora Zabo Ianos egi deakot meg wteot ... az vtan az Borbelhoz Ment es vgi hitta az Scolaba, es Be keottette vele [Kv; TjK III/3. 277]. 1582: Menek eg cheoteorteok Nap Estwe kesen Philep Janosnehoz hog az kezemet be keotttessem velle, Mikoron ot keoteozne kezemet Iuta oda Thorday Antalne azonkeozbe [Kv; TjK 4/1. 28].

2. (könyvet) köttet; a lega/compacta (o carte); (Buch) einbinden lassen. 1579: eg kónwet kötetem be az Cancellariüsnek eg penczt sem adot rea, ha nem Ennekem kellet az kónvketötöl ky valtanam atam d. 14 [Kv; Szám. I/XVIII. 14].

beköttetés könyvköttetés; legare, compactare; Einband. 1833: az Executionis series mindenképpen készen van, tsak is a Legitimatío és bé köttetés hibázik [Mv; Pk 7].

bekövedzés 1. bekérezkedés; rugămintea de a fi lăsat să intre; Bitte um Eintritt. 1574: Meg Ertettek eo K. varoswl Byro vramnak az postak myat valo Nywghatatlansagat, Es azoknak Eyely Alkolmatlan Ideoben valo Jeoweteleket az kapura es be keowezeseket ... kjert. Talaltatnak meg az fayedelmet, hofi ha eo N. Io akaratia volna, ... hofi Eyely Ideoben Neh kellenek nekyk kapwt Bochatany, kywalkeppen az Mostany felelmes Ideoben, Ne keowetkeznek valamy nemw chalard-sag Azok mellet valamy nemw Idegen Nepektwl [Kv; TanJk V/3. 103b].

2. (a céhbe) beállásra jelentkezés; prezentare pentru intrare în breaslă; Anmeldung zum Eintritt (in die Zunft). 1806: a bé kövedzés meg engedtetett [Dés; FazCLev.]. 1807: Ezen a Napon letévén a magok kövedző márvásokat a bé kövedzésre

Jenei János, Kőteles István, Kováts György a márvásokat bétévén bé is kövedzettek Nemes Céhünk közé, kiknek is legénykedési idejek szoroson megvizsgáltotván világosságra jött Jenei Jánosra, hogy ő ugyan legénykedésre kiszabott három esztendőknél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél ... nóha még 1800-ban júliusnak 27 napján protokollátott, hogy itt helyben mesterembereink műhelyében tartozzanak három esztendőt legénkedni azok, akik céhünkbe bé akarnak álloni, hogy azon három esztendő alatt magokat megemertessék. De ... azért most a bé kövedzés megengedetett [uo. FazCLev., DFaz. 36].

bekövedzett (a céhbe) beállásra jelentkezett (személy); persoana care a cerut să fie admisă în

breaslă; zum Eintritt (in die Zunft) sich angemeldet(e) (Person). 1807 Jenei János, Köteles István, Kováts György a májárásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhünk közé, a fenn irt három békövedzettnek a remeklés megengedtetik a nemes Céh előtt [Dés; DFaz. 36].

bekövedzik (a céhbe) beállásra jelentkezik; a se prezenta să intre în breaslă; (zum Eintritt in die Zunft) sich (an)melden. 1572: Lakatos peterne semyt ne(m) zolt Lakatos leorinch feleol az cehbe, hane(m) az myt hallot volt Nagiobik lakatos peter Az felesetgetwl ..., Azt bezelete meg az cehbe mykor leorinch beh keowetzenek (így!) [Kv; Tjk III/3. 31]. 1646 Sós János Uram ... eddigh kívül volt az Czehon, mostan bé kövedzik [Kv; MészCLEv.]. 1648/1650: Vegeztek Cehwl eo klk, hogy valaki az Cehbe be akar allani, proba szedeskor legyen, es a probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal követek be es annak vanna vetessek be ha erdemes leszen, hasonlo rendes mod tartassek az Mesterremek be mutatasaba(n) is [Kv; Öjk]. 1649: Marko János bé kövedzén 3szoris, azert mivel Czéh kívül elt 3 esztendeigh büntetést az szokás szerint minden esztendőb(en) 6.6. forintot le teven s teszen fl. 18 meg fizetvén helyet mutatnak néki; Azért le teven az 18 forintot be vöttek iffiu mesterül meg nevezet Marko Janost [Kv; MészCLEv.]. 1653: Mivelhogy Fejérvári Istvan be akarván kövedzeni az Cehban hivatvan azert; megh akarván erteni akarattat proponalá, hogy óis az tarsasagban akar kövedzeni, de az rend tartas szerint dilatalak ő kgmek [Kv; i.h.]. 1718: Die 16 8bris bé kövedzén Bőlóni János Mester az Betsul: Cehben az Nagy és Kis Mester Asztalért valo penzet ... meg atta mellyetis az B Cehis fel vötte (így!) [Kv; AsztCjk 108]. 1729: Ekkoron be kövezvén deponál .. Tizen öt magyar forintokat; vgj mostan be köszönvén in paratis be adá a B: Chenek [Kv; i.h. 142]. 1859: november 20-án békövedzett Peszternák Ferenc [Dés; DFaz. 43].

bekövedző-pohár (a céhben) a bemutatkozóadta lakoma; masa oferită de cel care a cerut să fie primit în breaslă; Eintrittstrunk gegeben von neuen Zunftmitglied. 1702: mikor penig a be kovecző Pohárt meg adgja, akkor ugy készüljön hogy az előtt valo napon a Remeket is meg adgja [Dés; Jk].

bekövet 1. (a céhbe) állásra bekéredztet; a interveni să fie primit în breaslă; um Eintritt (in die Zunft) bitten lassen. 1572: Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chebelyt kwi-deot volna eo keozikben az cehekben hogy a cehben be keowetnek ..., valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia, Mykor Beh Jeot volna lakatos leorinch Ezt Mongia Zalay Janos neky az cehnek hagasabol, Io Attiamfia leorinch Mester te az cehben keozynke keowetkezel, my penigh cehwl azt hallywk feleoleo hogy teged zembe

fattywnak Montanak, te penigh Ely halgattad Rea nem kerested az embert ky sem tiztitottad Magadat az Newbeol [Kv; Tjk III/3. 27].

2. vknek a nyomán bemegy; a urmări pe cineva după pași pină în casă; auf der Fährte verfolgen. 1787: Hogy a nyomra mikor be követték Csia Mihályul Csia Lászloni nem volt ottan [Cófva Hsz; Bogáts 14].

bekövetkezendő elkövetkezendő; care survine; (unvermutet) eintreffend, erfolgend. 1859: Tamás Zsafia özvegy Czakó Jánosné békövetkezendő halála esetében az ezen városbani Helvéthiti egyház tiszt. előljárása már meg nevezett feleki utban lévő házát és telkét foglalja el s rögtön vegye birtokába tetlegesen [Kv; Végr.].

bekövetkezhető megeshető, esetleges; eventual; stattfindend. 1866: némely helységeben több név egy formáságok léteznek, a' bé következhető zavarok ki kerülhetése tekintetéből, jo lesz a' szülők családi nevét is oda írni [Gyalu K; RAK 109].

bekövetkezik 1. elkövetkezik/érkezik; a sosi; eintreten, kommen. 1717: Én az Vr parancsolattja szerént az miben lehetet igjekeztem procedálni az it valo dolgoztatásban de az Emberek(ne)k szó fogadatianságok miatt igen Sokra nem mehettem: Kivált a' széna csinálásban mivelhogy az aratásis hirtelen bé következék [Borosbocsárd AF; BfR]. 1831 a Ferentzi Karoly Ur Lovai Meleg ősszel u. m. october 6kára viradolag lopattattak el, a' mikor a nagy sár és hideg még bé nem következett [Dés; DLT 332. 19]. 1841: bé következik a' Tél méltotasson Nsgod nékem Fonni valot küldeni [Mv; IB].

2. vminek következményeként jelentkezik; a se prezenta drept urmare ceva; erfolgen, stattfinden (etw. als Folge einer Sache). 1597: az azzony p(rae)tendalya chiak hogy betegsege miat keowetkezet be az abortus [Kv; Tjk V/1. 134].

bekövetkező elkövetkező; care urmează să aibă loc; sich einstellend, erfolgend. 1848: az őcsém uram előtt is szinte tudva lévő birtok feletti rövid időn bizonyoson bé következő változások, 's az ebből minyájunkra nézve háromlo vesztesség nyilvános [Ipp Sz; Végr. Veres József lev.]. 1864: Alol nevemet saját kezüleg aláírt Somogyi János . kibékülve az elkerülhetetlenül bekövetkező földi mulandósággal előbb történhető halálom esetében végrendekezésem következőkben teszem meg [Kv; Végr.].

bekulesol kulccsal bezár; a închide cu cheia; mit, Schlüssel schließen/sperrn. 1646: az istallo aitaatt be nem kocziolta, sem penig be nem koczioltatta [HSz kulcsol al.]. 1838/1845: békócsol: bázár [MNYTK 107 székelységi szó. - L. még i.h. kócsol al. is].

bekulesoltat kulccsal bezárat; a dispune să fie incuiat cu cheia; mit Schlüssel sperren lassen.

1646: az istallo aítajatt be nem kocziolta, sem penig be nem koczioltatta [HSzj *kulcsol* al.].

beküld 1. a trimite; (hin)einschicken. 1573: Ilona Haydn Antalné Azt vallia hogi .. hallott zywalkodást az vchan, tahat Kowach Benedeket Mas Ember kwldy Be Meny Be Io zomzed Nywgodial ely [Kv; TjK III/3. 229]. 1597: Peter mester az Inast Petit alasfel küldesze be küld papuczat Petitol, es az Czepelest hozatta [Kv; TjK V/1. 129]. 1617 A nehay Mako georgy kuldeoth volt be Egy kek zeorw lovat [HSzj *kék szőrű* al.]. 1655: Lupsán lakó Pap Deter másokkal együt be küldöttek Kolosvárra termés aranyokat [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.]. 1703: En akkor az Toronyb(an) voltam ott gondviselő mikor Ntzs Rajner Marton bé küldé ököt [Kv Wass 7]. 1718: az Réz Függő gjartya tartot öszve szedtem és az Ngod Boltyába bé küldtettem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1722: Ujjabban irta(m) Veniczei Vikarius ur(amna)k .. már a micsodás válasom lesz, kg(ne)k bé küldem [Fog; KJMiss. Rétyi Péter kezével]. 1724: öt szekér szénát már Szebenbe .. bé küldtettem az más öt szekereketis az jövő héten bé küldem [Veres-egyháza AF; Ks 95 Borsai N. Pál lev.]. 1747 Ezen Levelemet az öcsém bé küldi [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1749: Csesztvei Tisztartónak parantsolak hogj ő tizenkét nemeth forintott Mgös ur(na)k bé küldgjen [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1750: Azonban ezen Talyigán két két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalját küldöttem bé [O.csesztve AF; i.h. Szabó István lev.]. 1753: egy lovat küldjen bé kgd [JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. 1762: a ki mit ad .. azt a Guberniumnak szükség lészen bé küldeni [Nsz; Ks 18/XCIII. 7 gub.]. 1764: az pénzt Nemes Pavel Uramtol küldem [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze Lajos tt lev.]. 1784: Még az ürmös borokat nem küldtettem bé a Vármegye tiszteinek .. és már míg bé nem gyül a Tábla, nem küldem hiába mert széllyel vagyuak [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.]. 1788: a Contractust vagy magam bé vizsem, vagy bizonyos embertől bé küldem [Bencenc H; BK ua.]. 1789: tizen két véka buzát küldet bé egy versen [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. 5. 88]. 1790 Fekete uram is küldett holmicskét, azokatis az eö klme levelével együt bé küldtettem [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1793: a Groffnének .. Levelét vettem hogy a Vásárlást minél előbb bé külgyek a Szekér a mely bé mégyen erre felé jöjjön [Kraszna Sz; IB Vay Ábrahám lev.]. 1801 szorgalmatosan bé küldeni el ne mulassák [Kv; DLt]. 1829: Mentől több Létzét külgyon Ked bé [Girolt Sz; TSb 5]. 1838: A' Kolosvárra Szóllo leveleket küldje bé mentől előbb [Hadad Sz; Borb. II Árva Kendeffi Rákhel lev.].

2. elküld; a expedia/trimite; abschicken/send. 1574: Twgia hogi az zas Ambrus Be kwlte volt Elteben leaniat chisarnehoz Es vgian Istenert kerte hogi gongiat visellie tarcia Mint Eomagalet Mert igen zofogadatlan az lean [Kv; TjK III/3.

363]. 1682: Ennekem az Penztis onnet küldek be [Kv; RDL I. 162].

3. bemeneszt; a porunci (cuiva) să se ducă (intr-un loc); (hinein)schicken/gehen lassen. 1597: az kaptalan, az vzeedofalús birott Gyeorgy Luchyott be kwldé az Peter Bergher hazához [Szászvezzsód NK; JHb XXIII/3]. 1653 Kereis eö kegyelme akkor hogy kegyelmed latogatasara innen küldé; nok be az postat [Szarhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. 1722: én Borok(na)k szerzésiben intentus vagyok, a mint hogy Havasalföldiben béis küldette(m) Belényesit és Bornemiszzát [Fog; KJMiss. Rétyi Péter kezével]. 1728: kellett ujjolag be küldenünk Szebenb(e) [Dés; Jk]. 1759 ezen Legényünket sietve be küldettük [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1812: a Groff ur a Tiszteletes Esperest Uramot bé küldötte hogy engesztelje a Groffnét [Héderfája KK; IB]. 1823: bé küldök utánnak [Mv; Bál. 1]. 1831 Anyád el ne maradjan okvetetlen bé küld Husvétra ha ut s idő lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. beterjeszt; a inainta; unterbreiten. 1866: ha a mi Anya-Könyveink rovatai nem foglalják is magokba, mind azokat, melyek a' tabori lelkészek Anya könyveik' számára előszabvák, a' katonaság körül tett lelkési szolgálatokat, azok szerint kell betölteni és, a a Katonai Hatoságnak beküldeni [Gyalu K; RAK 113 esp-i rend.].

5. bekísértet; a fi escortat; einführen lassen. 1816: Sziát* és a Báro Kemeny Károly Ur eö nsaga kuptáját s' Benignum Examennel edgyüt külye bé Ttes Urb Tordára; s írja meg, hogy a' Kir. Guberniumnak az ilyen Szökevények iránt jött Rendelése szerint bannyanak Velek, és prosequálják őket a' szerint [Gyressztkirály TA; TLt Nro 1215. — *Szia nevű szolgálot. *Ti. Péntek László szb.].

beküldendő de trimis; (ist) einzusenden. 1861é A' bégyüldendő segedelem october közzepéig b: küldendő [Gyalu K; RAK 62 esp-i kl].

beküldés trimitere; Einsendung. 1865: A' himlő oltási dijjak bé küldését a' polgári év kezdetével rendeli* [Gyalu K; RAK 103. — *Ti. az esperes].

beküldet a dispune să fie trimis; einschicken lassen. 1852: A' Hümlő oltási dijjak administraciorjoli Nyugtatványokat December ho végéig bé küldessék [M.bikal K; RAK 50].

beküldettetik a fi trimis; eingeschickt werden. 1760: én is méltán kívánom, hogy a Jozságnak proventusából esztendőnként .. küldtessék bé széna Cur. 30. Tüzi fa Curr. 40. Buza Metr. 100. Zab, Metr. 150. Bor Ur. 100 [Igenpataka AF; TLMiss. gr. Teleki Ádám aláírásával, de más kézzel].

beküldhet 1. a putea trimite/expedia; einschicken können. 1659: az fel vetet summat ejjel nappal siessen be küldeni jo penzül az komornik kezehez,

küldhessük be az Portara mentől hamareb az mit küldhetünk [UszLt]. 1725 ha Nagy szombatból levelek jönnek azokot is csak szagasd fel, s mikor a Posta be jó akkor be küldheted [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1784 a Nagod parantsolatja szerint egy kővér sertést küldett a Bátyám szenátis felesen szállított volt a havasról a Csűrhez, de a nagy sikság mián bé nem küldhette a városba az Innepekig, ha tsak azután nem? [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].

2. bemeneszthet; a putea trimite; hineingehen lassen können. 1746: Ha . valamellyik félnek a más ellen gyanuja léjend . az bánya torkán kettőt maga közzül szabadoson bé küldhessen [Torockó; NyÍrk XII, 116].

beküldődik beküldetik; a fi trimis; (hin)eingeschickt werden. 1802: A' mely Egyház vidéktől a' Viskálai Jegyző könyv még bé nem küldődött, bé kell küldeni [Gyalu K; RAK 75].

beküldött 1. trimis, expedit; eingesandt/geschickt. 1790: mindeneke a bé küldet Catalogus szerint irjanak fel [Vajdasztiván MT; DE 4]. 1800 ezen bé küldett Párt tartsa meg az Vr magánál [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.]. 1805: az Farkas által meg szagattatott husokot . az Udvarba bé küldtük műis ettünk belőle de az Udvar a bé küldött husokot vissza' küldt [Hodák MT; Born. G. XVI/1].

2. bemenesztett; trimis; geschickt. 1796 Ezen idevaló bé küldett Tisztartom, Ferentzi István ő kegyelme [Vajdasztiván MT; DE 4].

bekülvártélyozott beszállásolt; incartiruit; einquartiert. 1811 A Perecsenbe bé quartelyozott Erz herceg János regementjebéli katonaságnak reitschulera lévén szüksége . . . egy majorság földemnek nagy részét el foglalván . a' sok reá hordott porondal haszonvetetlenné tették [Szentk. gr. Korda Anna Kraszna m. tisztségéhez].

bel, bél belső; interior, intern; inner, Innen-, Inner-. 1600: annak az utnak uagy chapasnak bel felit Dobay hatarnak zakasztak [UszT 15/11].

Hn. 1597 Belmező [Sárd AF; EHA. — L. még MNy XLIV, 146]. 1624: Az Nagj Belmezeo uttia altal keleőben [Zágon Hsz]. XVII. sz. közepe Belmezőben (sz) [Szentmihály U]. 1625: Bel mezo berczin [Homoródalmás U. — L. még MNy i.h.]. 1669: Belmezőbelj föld [Bencéd U]. 1670 Belmező [Sárd AF]. 1680: az bel mezőben [uo.]. 1681 Belmező [uo.]. 1689: a Bel mezőn (sz) [uo.]. 1693: Bél mező(en) [Szentmihály U]. 1697/1772 k.: Belmezo alat (sz) [Kászonaltiz]. 1711 bel mező [Sárd AF]. 1713: a Belmezőben. a Bél mezőn. a Bél mezőn [uo.]. 1715/1786: In loco Bél mező [uo.]. 1722: Kis belmező(en) (sz). Nagy bel mező(en) (sz) [Zágon Hsz.]. 1727: in Territorio Bél Sziget [Zovány Sz]. 1728: a bel mező [Kide K; BHN 88]. 1731: Tekerőben bél mező alatt (sz) [Kászonimpérfa]. 1734: az hosszú Bél Mezőnek az külső lábán (k) [Szemerja Hsz]. 1737: A Bél mezőn (sz) [Kide K; BHN 89. — L. még

BHN Mut.]. 1749: a Bélmezőn (k) [Nyén Hsz.]. 1754: bel mező nevű helyen (sz) [Szentimre Cs]. 1768: Kús Bel mezőben (k, sz) [Nyáradkarácsonfva MT]. 1770: a bél mező (k) [Kide K; BHN 94]. 1772: Az Bél mezőn (sz) [Bánfva Sz]. 1773: Bélmező (k) [Szárhegy Cs]. 1799: Bél rész nevezetű lábba (sz) [Szászfalu Hsz]. 1801: A Bélmezőben (k) [A.üvegcsúr MT]. 1805: a Bél mezői Kutnál [M.felek U]. 1807: a Bél mezőben [Nyáradremete MT]. 1808: a' Bélmező rét [Márkos Hsz]. 1821 a Bél mezőben (sz) [Bodok Hsz] | A Bélmezőben (k) [Mikóújfalu Hsz] | a' Belmezőn (k) [Görgénysztimre MT]. 1825: a kis belmező nevű helyen (k) [Páké Hsz]. 1841 a Bélmezőn (k) [Görgénysztimre MT]. 1825: a kis belmező nevű helyen (k) [Páké Hsz]. 1841 a Belmezőn (k) [Görgénysztimre MT]. 1850: Bél mező előtt (sz) [Bölön Hsz]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

bél 1. ma; Darm. 1574: Mongia volt halaz gergelne az georgy deak fianak Meg eotek (l) a teobites Egietek meg eztis Mind Belestwl ganestwl [Kv; Tjk III/3. 328. — *Elírás eotetek h.]. 1585: B. Vram Indula el feierwarra wittem az vtra Jnnet fel Boriut, beliel labaywal Egietembe(n) . . . d. 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 77a]. 1590: Első Tál etek volt Boryú feo Az mellet az az Laba az Bely | Vrunk Zamara es az Teob vraink Zamara valo Keolchyege . . . Pechy Martontol Belt veottem [Kv; i.h. 4/XX. 38, 4/XXI. 47]. 1597 Az leankawal otlen az toromba bezelgettem monda hogy wgy bant welle hogy azt tutta hagi az belys ky ieo [Kv; Tjk VI/1. 101. — *A városi börtönben]. 1630: fekete Janos az belit hordozza vala a diznonak | iött vala valami kicziny ala az testebeöl de nem tudom ha az beli volte avagi penigh az Hojaga [Mv; MvLt 290. 220b, 222a]. 1632: lata(m) azt hagi Sy Marto(n)ne fia erőssen kerget diznokat . . . es szekerczeuel haygalais . . . monda Sy Martonne ki ne vagd fia(m) az belit hane(m) kericz ala, s rekeszvk megh [Mv; i.h. 101a]. 1637: egy keczket Ditroban el loptak vala, s mint hogy az keczkenek az belit el ne(m) tudtak volt rejteni ki tudodek [LLT Fasc. 69]. 1670: Az captivus J . fenyegetet azzal, hogy belém vagdallya czakánnját, ugy hogy az veremet, belemet, az ebek eszik, es iszszák meg [Kv; Tjk 14]. 1738: Tekintetes Kalnaki Uramni tehen hust belt es madarakot vettünk be ajandekba [Kvh; Bogáts 8]. 1829 k.: Ezen Director nem fogja a nemzeti Játékszínt bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszdattasson a kolo'svári diszes Publicum előtt, melyben a bonczolt embernek belét motólálják, 's az ördögök kártyáznak [Kv; KvSzLt]. 1841: Bél mosni Kásának öröltetett 1^a Törökbuza [Pókafva AF; Born. F. IIf. — *Véka].

Szk: kiontja a ~it. 1766: azon Legény egy Kezében lévő hosszú Vas villával vgy vert hozzánk hogy ha ért volna a bélünkétis ki ontotta volna [Alparét SzD; JHbB A. 32]. 1798: Egy esztendő ártánnak az nagy kan belit kiontván, hogy kárba ne menyen, meg ölettem a Cselédék

Számára [H; Ks 108 Vegyes ir. 51]. 1814: Blága Stéfán azt monta el fogot Blága Tomának, hogy hát te olyan éhietetlen vagy hogy a val a fejszével Nem tudtad vagy kettőnek a béli ki ontani [Sóakna MT; Born. G. IX. 6]. 1826: azzal fenyegetett hogy ki ontja a Béleket [M. légen K; KLev. 7] * *kitapítja a ~it.* 1835: basszom a szardob lelketet, ki tapotom a béledet [Zsibó Sz; Wlt Kovács József jé egy fiskálisnak] * *kivondoztatja ~it.* 1691: Causa Fiizesiensis^a Kováts Katha vadollija a férjet Illyes Petert, hogy fejere alattja vgj fajtalankodik intette, ne czelekedje, de még nagyobbakkal fenyegette, hogy belitit ki vondoztatja [SzJk 255. — *Ördöngös-füzes SzD].

2. beverő (keresztfonal a vászonban); bátealá, bātātūrā; Einschlagn. 1679: Vagyo(n) ezen Padon Buza szárazszo ponyva (: béli szőr, melyeke kender:) nro 2 [Uzdiszpéter K; TL Bajomi János lelt. 33].

belakolt lakattal bezárt, belakatozott; inchis cu lacăt; mit Schloß zugesperrt. 1695: éczakának idején záras bé lakolt pinczéjeket fel vervén egy néhány izben nem kevés kárákat töttem eó kglk(ne)k [Marossztkirály AF; Wass 6].

beláneol láncsal berekeszt, beláncoz; a închide cu lanț; zuketten. 1649: Az Meleg Földvayak az Pasztort potentiose az tölleók valo el költözesnek idejen telekere be lanczoltak, seniorra es Pispéőkke tottek magokott, azert az patratumert Pispéők Urunktól (!) kel kerdeni mit czielekedgiek az Eccl(es)ia vellek, holot az pastort megh fogtak telekere be lanczoltak es mind virattigh háza körül kívül strasaltak [SzJk 68].

belárváz átv álcáz, elkendőz; a masca; verlarven, bemänteln. 1842: 'A bé panaszoztatott ... minden bizonyittások nélküli Feleletébe hiába törekedik panaszo Hadnagy Atyánkfiának igazságos kérelmét ... Szoszoloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLt 1452].

beláthat (vmilyen nyíláson) benézve láthat; a putea vedea înăuntru; hineinschauen können. 1723: bizo(n) oda megjek Talám bé latthatok hozzájok az ajto hasadikjan vagj edgj Lyukan, de Semmikeppen ne(m) lathattam bé mind ajtot mind ablakot bécsinaltak belől köpenjeggel Pokroczal [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1].

belbirtokos kb. törzsbirtokos; proprietari localnic; Stammbesitzer. 1868: Lajos bátyám okvetlen menyen fel, mert ha fel nem megyen, igen könnyen meg eshetik, hogy mások fel mennek 's olyan egyességre lépnek mindnyájunk nevében a bel birtokosokkal, a' mi mindnyájunknak rövidségére leszen | ha belé nem egyeznek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki, 's azt az erdő pasztorok legyenek kötelesek őrizni, míg rendre el hordatjuk — lássák ők bel birtokosokul ha szekerenként viszik is haza osztály nélkül magok illetékeket [Szu; Pf. Gálffy Sándor lev.].

belbirtokosság kb. törzsbirtokosság; proprietari/ posesori localnici; Stammbesitzertum. 1868: A' burjánon ha most meg maradnais az idegen juh; de soha többé az általános kül és bel birtokosság bele egyezése nélkül eladni ne lehessen [Szu; Pf. Gálffy Sándor lev.] | a régi compositiot pedig míg az ujjabb nem alapul addig mind a bel, mind a kül birtokosság kellően tartsa fen [Pálfa U; Pf. hiv.].

bele 1. Csak szarvasmarhára von.: fehér; alb; weiß. 2. szőke; blond. 1593: Teremiben lako Kowachi Istwan fia Kowachi Mathe Igi vallot megh Zegedi Gaspar es Zeochi Gaspar eskwt polgar vrain eleöt ... Az ket belcz eoekör feleöl penigh igy valla melire heted magawal eskwt vala hog' nem eöwe volt, tudom hamissan eskwt rea [Kv; Tjk V/1. 331c]. 1625: 12 Eokreók ... szeoreokeo(n) voltak szerke, barnak, belczek, Reöteók szeoke keselyek [UiszT 107a].

A címszóbeli szó olvasatáról az EtSz még így nyilatkozik: egyelőre nem dönthetjük el, hogy a szó *belc*-v. *belcs*-nek hangzott-e; a SzJ 595 azonban már címszóul *belc* alakot ír. Az itt és az alábbi címszó alatt közölt adalékok hangjelzésének figyelembe vételével valóban ez a forma túlrögzíthető az egykori ejtést.

3. ~ *monyas* 1634: meg elegjte Negy Borjukkal úgy mint egy Barna, mas egy fejer szeoke, Harmad egy fejer Belcz Monjas es egy fekete Vnech taualy Nyarj borjukkal [Jobbágyfva MT; Bál. 1].

beletaresa ? fehérestarka; bálftat cu pete albe; weißscheckig. 1606: Citaltata az also Bodog azonj falwi Buczak Tamas wgi mi(n)t al peres az fel perest, apoldi fwlop Janost, miért hogi az törwínj napra fel peres lewen ra ne(m) Jót dolgat halnj hatta, az törwínj megh zabaditta az peres marhanak az belcz tarczia tehennek birodalmaba es az Anak keresetitol Jt meg zabaditotta [UiszT 20/299].

bélesavar bélsavarodás; hernie strangulárá, incurcătură de mae; Darmverwicklung. 1869: Betegség neme Rekedt sérv és bélsavar [Kv; RHak 259].

bélesináló-asszony (állati) belet feldolgozásra előkészítő nő; femeie care curăță maele (unui animal tăiat); Frau, die den Darm des Tieres zur Verarbeitung vorbereitet. 1673: Kett Bel csnyalo Asz(sz)ony [Ut].

bél-deszka a (fenyő)rönk belső, java részéből vágott deszka; scindură provenită din partea de mijloc a buștenilor; Brett geschnitten aus dem inneren besten Teil des Nadelbaums. 1669: Szél deszka No 40. Bél deszka No 58 [Fog.; Ut]. 1680: Találtatot ezen Füreszen bel deszka no 16 Szel deszka no 86 [Aporumbák F; Ált Inv. 38]. 1749: Vettem ... keskenj bél Deszkát 25 [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.] | Bél Deszka Szál nro 56 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1853: Egy Szena tarto Ketretz bél Deszkából [Szentkatolna Hsz; HG gr. Kemény Sámuel hagy. lelt.].

bele, belé(je) *dív is* rendsz. birt. szr-gal: 1. in; hinein. 1568: Az azzyonys Ig felele Rea Bestyek meg az kestys beletek verem [Kv; Tjk 171]. 1570: az kwtnak ... Elegh Melysege vagion azon alol, vyzeis elegh lezen Nem fogiatkozyk megh elegh vyz gywl bele [Kv; Tjk III/2. 194]. 1573 lassatok meg ... ha az en zeölömbe affele karott Talaltok mert en Teölg karot oda nem veöttem hanem fenyw karot vöttem beleye [Kv; Tjk III/3. 160]. 1582: chegedj gyorgy szolót wltete bele es sok oltowant olta oda [Szükerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. 1583/1584: Ahwl Azt mondgia hogy ne(m) veotek halat beleie^a, Valamy Jeoth Beleje de vrame az [Újfalú K; Ks 42. B. 9. — *A tóba]. 1588: Miklos az Zemet Biro az földösz vratol . feierwarat ekor waltozot megh Negywen forintba(n) ö kgmek Zegitettek beleie f 1 d. — | Az Boroknak hea wala töltötték 3 eytel bort beleiek ket penzest f. — d 6 [Kv; Szám. 3/XVIII. 21b. 23b, 24a]. 1598: Hogi eyel az templúm boranak egiknek abranchiay le zakatak, Ment ki beleolle nyolcz veder bor, hogy ismegh meg teoltettettük, ment beléje 64 eytel bor f 1 d 28 | Hozattattunk az scolabely kemenczeknek chinalasara elseoben 2 zeker agiagot p(er) —/40 Polywat belye (!) hoztanak attunk f — d 6 [Kv; i.h. 7/XVI. 44, 46]. 1600: egy esztendeoben, lent vetette(m) vala bele^a [Kászon-újfalu; BLt 3. — *Földbe]. 1603: lattak volt egy sachikochikat az oldalan, azt akartuk el venni tolle ., vgy wte belem az kest [Kv; Tjk VI/1. 706]. 1607 mikor Domokos Peter az Azalot czenallya uala ., hoztunk fat bele [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1639: a legenj mindgjart ot belem kapa engem ketszeris az feöldre eite s az Aszonj nepek vontak el roml [Mv; MvLt 291. 184a]. 1644: ragada Czizar Andrasne az kést Monda hogy Meny el hires kurua Mert beled vere(m) ez kest [Mv; i.h. 433a]. 1670: Baczi Istva(n) Ur(am) fel nyitva(n) azon Szobának Ajtajat, szállott ... beleje [Kv; Tjk VIII/11. 25]. 1719: minden Esztendőben három száz berek karott vgyen beleje varosunk rend tartasa szerez [Kv; Pk 6]. 1754: nekem adta Mátyás hogy káposztát Soztam beli [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1761 mind ezen házak be lévén zárva beléjek most nem mehettni [Szászvezessződ NK; JHbK LXVIII/1. 211]. 1767 eő Nga Tisztartaja Szántatott azon helyben ... el is magzottá, talam el vethett leg fellyeb egy vekani Gabonat beléje az egészszel együtt [Hídvég Hsz; Eszt-Mk]. 1774: vadnak olyan Sovány Szánto Földei..., melyek még a belejek Vetett Magot is nehezen eresztik ki [Mocs K; KS Conscr. 81–2]. 1776: Popa Juon Pappa lett az házát oda hagyta. annak utanna az Exponens Aszszony eő Excellentiája Tiszttye egy sellért szállított beléje [Szélkút KK; Ks 48]. 1804: nem adtak ckot arra hogy Jakab Susánna lemotskollya De mint szokásos Aszszony beléjek kötölözett [M. fráta K; KLev. 8]. 1807: már egyszer ki vettelek a Sárbol, s mégis most belém kötélődzek [K; i.h. 33]. 1813 k.: Dobai Mihály az Alpereseket szüntelen motskolta, és minden

Gyülésben okot kereset a' beléjek valo akadhatásra [Dés; DLt 56hoz].

Szk: *hálmi jár ~ a lélek:* a fi pe ducá, er Pfeift auf. 1820: Erősnébe is még a Lélek Belé jár hálmi hogy a tiz orrai Misékre fel serkentse 's ebressze [Kv; GyLMiss. Székely István lev.].

2. neki; cátre; auf ihn los. 1765: Varga György a mind hadarászot maga előtt az Pálczával Szaboszalai vram beléje szaladván, vgy tanálta edgyszer ütni a' karját [Szépkényerúsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 23].

3. tőle, attól; de acela/aceea; davon. 1597: Kidey Thamass ... Megh Reszegedet wolt B; vrammal w kegelmiwel ... az Czakantis bele wakta es Megis Twrositotta hogy csak Megh nem holt bele [Kv; Szám. 7/XIV. 67]. 1617: volt Thot Ferencznek valami vezekedese chiani Jstuannal, s megh bekeltek eeket ... tudom hogy 50 frt keőtelet veti vala Mihálffy Thamas; monda chiani Jstwan el raghom ugia(n) ha lehet azt az keőtelet, monda Mihálffy Thamas, ha ragni kezded tudo(m) hogy az ket elso fogad ky teőrik bele [Ns; BfN]. 1638: latek egi legent hog ot ben iszik uala az Aszionnal az Aszion az szerelen eneket mondotta, ugian Czenget (!) az haz bele [Mv; MvLt 291. 143a]. 1722: Pap Vonka .. Egi Juvána (!) nevű Aszonytis meg Vert annyira hogj az Labai el dagadozta(na)k belé [Kecséd SzD; TLt]. 1768: az D(omi)nalis Biro ... Nyikula Peter ugy el verte szememmel láttam hogy hat vagy hét hetig Fekütt belé | ugy el verik, hogy meg hall belé [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ír.]. 1776: lovát vgy meg ütötték hogy Máigis Sántál belé [H; i.h.]. 1777: Sztánkát vgy el verte hogy mais nyomorék belé [uo.; Ks 114. 61. 118]. 1783: Tisztarto Uram meg tevé a' törvényt 's elis olvas tatá fenekeken^a olly formán, hogy éggyyik égy hétig fekütt belé [EMI. — *Ti. a jö-ökén].

Szk: *alig van ~.* 1724: (Pekri Ferencnek) egy Szolgálója Radnóti Sussi . Sokszor panaszkodott vólt nekem ., Jhol Etsedi Uram Mostis két póltúrárt adott uram, elis vettem és hogy ne(m) engedtem, hogy közösüllyön velem, ugy el vere, alig vagyok belé [Náznánfva MT; BK] * *nem jó ~.* 1774: azon verés mián két hétig mint fekütt ott Andrásné mint hogy majig sem jó belé [Székefva KK; Ks 66. 45. 17c] * *elhűl ~.* 1733: Marosán Gavrilla néki mévén (!) Ladár Urszully-(na)k arczul csápa emez csak el hűl belé mi dolog lehet semmit nem szolván hoza [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6] * *soha ember nem lesz ~.* 1635: Debreczeni cziak az (!) monda, meny el mert bizony megh uagdallak, hogy ne(m) lesz ember bele ... seot az szabliajat ket uttalis uőtte elő holynia (!) alol az mezitele(n) szabiajat, annak utanna, ugy futamek raja, es vgy vagdala megh [Mv; MvLt 291. 40a]. 1739: Kercsedbe .. a Kapitány ... a Commissariásokat maga elől ki űzte ... az Inakfalvi Birot a kit ugj meg kénöz tatot a kapitány soha ember nem lesz belé [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.] * *(a) vére meghűl ~.* 1758: azon Aratoknál a Sarlo mellet Vasvillák Botok s jo sertes Dorongok is voltanak még pedig

olly felesen hogy az vérem meghült belé [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11].

4. abban; in acela, in aceea; darin. 1560: Walaky ezt meg nem Allana az fellüti meg Mondot dolgokat, Eot Zaz forint a koetele, Igie wezzen Beleie, Recnidre hihassak erette [Ehesfva; Ks 101]. 1750: minnyájan azt gondoltak, hogy megis hal belé [Ribice H; Ks 101]. 1764: Szétsi Ferentz valami buzát ki vivén az udvarbol Tisztarto uram lántzra vettette volt erette s a Tömlöztre is akarván küldenü ő futott faradott belé hogy kezességen ki vehesse, nagy bajjal, ki is szabadította [Bögöz U; BI].

5. arra; la acela/aceea; darauf. 1722: a Gyermekcskénk igen el fogjotkozott ., az Szebeni Vetula itt volt, aszt igitte s arra kötötte magát hogy a fejét köti belé, ha olljan egészséges Gyermeket nem teszen belölle, mint akar kijé [Fog; KJMiss. Rétyi Péter lev.].

6. miatta, din cauza lui/ei; aus diesem Grunde. 1584: Jgiarto Thamasre vallia egor vgia(n) ebreu valek hogy egy fias dizno kepeben Jeowenek ream es a malaczokal zoptatak teyemet ky, es huzon Niolez hetig fekwem bele es ... Az giogitasara keolteottem keozel f 50 [Kv; Tjk 4/1. 244]. 1613: költöztem alá az erdélyi házhcz. Minthogy az pestis az házba esett vala . mindjárt beléesém az pestisbe minden egész szolgálommal együtt Isten vgy akará mégis, hogy az többi mind meg lábálak, hanem az szegény Mózsá Mihály hala meg belé die 27 Julie [BtN 73]. 1638: mikor Czikor György Uram fat vitetet be az kapu (!) es egieb ideobenis, váltigh rontotta az haz falat hogy ugia(n) sorlodot le az haz oldala, megh az falis megh hasadozot bele [Mv; MvLt 291. 164a]. 1639: mikor az Inas cda jart raitais panaszolkodott hogy mint el veztegette el (igy!) lovat, scha nem leszen hogy ki iavulhasson belöl (!) hanem megh kel bele halni [Mv; i.h. 184b]. 1764: a Szalma Gergel szolgálját egyszer ugy meg verte hogy egy hétig fekütt belé [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1765: (Az executorok) ugy meg verik az Embereket, hogy meg hainak belé [Ogirbo AF; Eszt-Mk Vall. 309]. 1799: Az Ötsém vagy háromszor jol meg ütegette, hogy bögett belé [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

7. ahhoz, hozzá; la acela/aceea; dazu, dafür. 1629: tudode azt montad vala hogy Bornemisza Laszlo penzt ad nekedis az mez gyütesre s nem attal semmi penzt bele [Kv; Tjk VII/3. 106]. 1637: együt epetettek Szekely Giorgj Halom Kataval az Hazat megh enis atta (!) fat bele [Mv; MvLt 290. 59a].

8. rá; asupra; auf. 1718: mi helljen az Deszmeriekre érkezte(ne)k^a az Tott Marton Fia elsőben is beléjük kezte csappangatni a puskat s lött volna is egyjket hozzá jök [Györgyfva K; JHbK 21. 10. — ^aTi. a dez mériekre a györgyfalviak].

beleakad 1. beakad; a se agăta; hängen bleiben. 1585: Az Seotetbe megiek vala, es hat keresztwl vagion az kar zek, bele Akadek es el teorek Az laba, Monda(m) hogy meg fizete(m) a kart [Kv;

Tjk IV/1. 444]. 1644: egi szeker giumeolczós vala az ucza közepin az Azzon nepek el leptek vala, megh azt ugia(n) el kerüleök hogy bele ne akadgion a mi szekerunk [Mv; MvLt 291. 414a]. 1767: mi soha ollyan rossz hibás szantást nem láttunk mivel csak néhol akadott belé az ekeis [Hídvég Hsz; Eszt-Mk]. 1846: a ház minthogy rossz cserénnyre omlo félben volt híhetőleg vagy egy szikra ki ment 's belé akadott a cserénybe s ebből lehetett a gyulás [Dés; DLt 1040].

2. beleakaszódik/csimpaszkodik; a se lega; sich einhängen. 1756: André . . üsteken meg fogá, tépte, nyötte, verte, üstekelte, a mint tölle lehetett belé akadának az üstekéb(e) az ajtobol üstekénél fogva bé akarák huzni a házb(a) [Majos MT; Told. 26/5]. 1793: az aszszonyok belé akadtanak a' Horvath Joseff Uram hajába, de ottis magától, kit erre, kit amarra el lodított [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

3. beleakaszódik/köt vkibe; a se lega de cineva; mit jm anbinden. 1757 Sipos János Ifiu Legény korában a szolgálonak feltsinalta volt az hasát, s együtt el is szöktek vala, s ugy költék öszve, s azután ismét visza kerekedvén beléje akadatt Nehai Szmekelj Samuel ur s háborgatta [Szekely Samuel uram Sipos Jánosba belé akadatt, azt alitván hogy meg gyalázta a házát s akkor kötelezte magát Jobbágyul [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. 1767: a Gegesi reszt Nehai Kovats Jakab Vice Kirally Biróságáb(an) egy Gegesi Martonne nevü Aszszonytol özvegyen maradván, eroszakoson foglaltatta el ki hanyvan belölle az Aszszonyt elsőben ugyan perlette mint Tiszt valami tsint fogván réa és beléje akadván vgy vette el osztán tölle [Andrásfva U; Ks 20. XIV. 9]. 1776: A Triff Familiát ugyan nem tapasztaltam verekedőnek, Vérengzőnek lenni, hanem akik beléjük akadnak azaktól magokat oltalmazni kívánniák [Katona K; Born. VI. 14]. 1778: mondam a Biro-nak, hadjon békét nekíe, ne vigye viszsza, hogy ismét belé akadjanak [Egerbegy TA; JF]. 1783: Egy más ember belé akadott Pap Florában Firtatván ötött hogy mitsoda Kantza lenne az honnan vette volna [Faragó K; GyL]. 1794: Muntyán Gligor . . Hásártos Felesége tanátsán járván, hogy azzal is kedvét keresesse Feleségének, ottan ottan belé akad egyben is Másban is [Déva; Ks]. 1796: a' Czigányok . ki jötteknek reánk, nevezetesen Gitzi Jósi belénk akadtanak, Czepu-sával, rugyitzával, és Vasvillával ütettének, ver-tenek bennünket | az agyan ütett Czigány Gitzi Jósi Vérengző, verekedő volt, mindenekbe belé-akadott oknélkül, sokakat Halálra vert [Mocs K; Eszt-Mk]. 1803: Fodor Anna . . kezdette el az akkori veszekedést az Exp(onen)s vízárt ment ugy akadott belé [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1806: azalat bé jöve a Gazda és Doda Ádám Ur, belé akadat mondván no te gaz Ember miért mentél Vásárhejre [M.sáros KK; D. 4. XXXVIII]. 1807: belé akadatt a Papba [K; KLev. 7]. 1813: én belémis minden igaz oknélküli belem akadott [Dés; DLt 56/1814]. 1847: Kászoni András . . részeges Isten káromlo — nyakas előljároitolt

nem függő .. Mindenkenben mint a tövis bokor szeret belé akadni — ugyanígyra hogy töle mindenki irtodzik [Kv; AsztClev.]. XIX. sz. köz.: kiki maga Gazdáját jól borozván, betsmérlete, utollyára magok elől Járojkban belé akadván azt megis verték onnat ki fogván egy másban keveredni batorkodtak [Kv; i.h.].

4. (vkinek a birtokába) belekapdos; a intra (in pämintul altuia); (in ein fremdes Gut) hinübergreifen. 1768: Ezen ... hely nem régen kezdődött Controversias lenni . s mostis miért és miből kezdett O Rákos belé akadni? nem tudgyuk, nem hallottuk [Szászlóna K; JHb XXXVI/17]. 1798: A Dinga Maftyej Pojánajaig mind Igriczán Ignát irtott, míg közelebből David Nyikuláj belé nem akadott, mind békességesen birta [N.kristolc SzD; Ks].

5. belerüg/ütközik; a se izbi; sich an etw. stoßen. 1768: ezen mindenütt Bérczen járo határ úton készántulag keresztül vágo, és az oldalon, egyenesen dél felé a Felső Bencze fejére bé menő ut es ott a ki járo ország uttyába belé akadván azon egyenesen nap kelet felé ki jöjjön az ország uttyán erre az helyre [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17].

6. ráakad/talál; a da de, a gäsi; auf jn stoßen. 1760: Vinter Juvon egynek is másnak is panaszoLVán, meg hallotta Sárpataki Uram, az ő Nga Malmánál belé akadván erőssen meg pälczáztotta [Bethlen SzD; BK].

7. beléragad; a se împotmoli; steckenbleiben. 1744 Tálás Filimon bele kapott s akadott s szántani kezdte egészszen, s erőszakoson birta a Falu oszlo közös földit [Szentmargita SzD; KGy].

beleakadhat belekaphat; a putea intra/incälca; sich einhängen können. 1767 eő Nga Tisztartaja Szántatott azon helyben egy ekével hat ökrökkel az hol tisztás volt és az eke a földben belé akadatott hol két hol három borozdát igen hibáson [Hídvég Hsz; Eszt-Mk].

beleakaszt beléje akaszt; a agäta de; einhängen. 1629: oza(n) megh riazta az legentt Balogh Ferenc ugí futot oztan az legeny az hiuba(n), az Czakant penigh beleis akasztotta vala Gazda az legenybe(n), de nem vohata (!) visza, hanem el szalada [Mv; MvI.t 290. 164b].

beleáll 1. (vélt v. valóságos jogcímmel vkinek a tulajdonába) belemegy; a intra (in proprietatea cuiva cu titlul de drept real sau presupus); (mit gemeintem od. wahrhaftigem Recht in js Besitz) hineingehen. 1589: czik most czinaltatta az biro az Vrunk Jobbagiwal az kertet, semmi Igassaga az bironak ot Ninczen czik ez eoszél allot bele [Szu; UszT]. 1625: oztatlan keozotteók az az puzta szeőleő hely ... Benczy Abraham czik bele alla es vgy kezde birny [i.h. 49a]. 1725: ezen hely(ne)k Némelly részét Cziberé Demián irtotta s tisztította elő fákból, Tővisből, es gazbol ... mind addig békességesen(n) birta, még

Bobolyék belé nem allottak [Ugróc K; JHb III/78]. 1742: csak el csudálkozánk, hogy vgy hertelen belé álla^a [Reimete MT; VK. — ^aTi. a malombal]. 1748: Nehai Ats Janos veve el Feleségül Kovats Janos posteritassat, es Ats Janos versgere ugj alla bele az feliben azon Kovats Istvántol el adta Jozsaga feleben [Bözödújfalú U; JHb XVIII/20]. 1765: ezen földet . ugy birtae mint maga örökossét, a vagy pedig sundám bundám állott volt belé valamelly reszetskéjében [Kissolyos U; Márkos lev.].

2. beleavatkozok/elegyedik; a se amesteca in; sich in etw. (ein)mischen. 1600 és 1607: Bele allott Sofaluj Gergelj az caúsaba Sententia Mjert az A(ctor) eleőzer Korondfaluaual kezdette az Causat Annak vtan(n)a Sofalui Gergelj Ingeralt a Causaba, bizonított mi(n)d az A s mind az Ingerens [UszT 15/174].

3. beleakad/köt; a se lega de; mit jm anbinden. 1723: Nemasági (!) ur(am) . nagy véletlen s ok nélkül hogy hozzám jöve Csak belém álla s megh köttete erőssen [Oroszfalu MT; VGy].

Sz: ~ a szüretelő kádba belesik a csapdába. lépre megy. 1805: most Groff Lázárné Konkolyfalván lévén az ő Nga jelenlétében nem kell azt piszkálni, míg onnan a szomszédból el nem megyen, mert hát ha belé áll a szüretelő kádban. bizza ezt réám Ngod, mert a nyomo zsák még az én kezemben vagyon [Dés; Ks 94 Thuróczy Károly lev.].

beleállít belehelyez/tesz; a pune/aseza in; (ein)setzen, anstellen. 1741 ha mod vagyon bene meltoztassek engemet mar Venseghemre nyugodni hadni, es illyen nehez es munkas hivatalban bele nem alítani [Zejkfva H; Ks 101 Zejk Miklós lev.].

beleártja magát (kéretlenül) beleavatkozok/elegyedik; a se amesteca (nechemat); sich (ungebeten) einmischen. 1590: tudom, hogy Andras Leorinczke kezét nem ada, hane(m) azt monda Imreh (?) ura(m) sem lett kezes, eo sem artia bele magát, am lassak az keszes mit czelekednek a' hol vagyon [UszT]. 1600: Janchy Caspar . monda fel ne vegietek az Zenanak az arat mert megh banniatok, tewys a mind a ky bele altotta (!)^a magát [Kv; TJk VI/1. 414. — ^aNyilván csak r:; hangcserével keletkezett forma]. 1732: a mi részünkre igen is admittálam a conscriptiot, de hogy az Aszony ő Na(gá)ék belé árcsák magokat, absolute azon conscriptiot nem admittalok [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. 1756: A' miolta Tiszt Molduán Vonnnya Fü felosztásb(an) belé ártotta magát, és e' szerént nem akkor osztja a' Falu, a' mikor tettezenék, hanem a' mikor eo Kglménék Tettzik [Galac BN; Wlt].

beleavat. Szk: ~ja kezét beleavatkozok/elegyedik; a se amesteca; sich (ein)mischen. 1600: Az mely feöld weget Marthonossi Miklos Isthw(a)n teorwenybe wolt Mathe Pallal, es el wegezet (!) wele az dolgot, Marto(n). Gyeörgy penigh kezit

awatta bele, az teörweny Miklos Isthwant eönne(n) karara megh Zabaditotta [UszT 15/207].

belebocsát (házba, birtokba) beenged; a lása sã intre (in casã, in posesiune); (ins Haus, in den Besitz) (her/hin)einlassen. 1573: mykor az Azzon Bele Bochata az hazba, Azkor Io ep volt Mind fedeale, fala paytay [Kv; T]k III/3. 273]. 1603: myert hogy haza el eget vala . Hadnagy Lukaczjenak, szolnj kezdé Hadnagy Lazlonak. Hogy boczjatnak bele az aruak hazaba ne nyomorganekekwn az puztan [UszT 17/79]. 1606: enneke(m) soha ne kellett volna ezért perelne(m) de az en Angiom ne(m) boczata bele az eóreóksejbe mikor oda me(n)tem vala hogy birjam [i.h. 20/175]. 1633: En vgy boczátottam bele Szanto Marthont hogy lakiek benne [Mv; MvLt 290. 113b]. 1687: az mellyik Agh defical annak egész jussa az meg irt malmot építet Agakra maradgjon <ha az> Malmos Agak belé nem akarjak az malomba bocsatani megh böcsültetvén az ... Malombeli jussát az Malmos Agak . magoknak reservallássák [Sóváradi MT; Sóváradi Bíró lev.]. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Az honnan ... el vitetik az beteg az olly Szobát, vagj kamarát meg tisztítsák, és nem külfömben hanem ugj meg tisztítva bocssánnak Embereket béle [Kv; KvLt Fasc. I. 225 gub.]. 1749: melly említett Portionak .. Dominiumab(a) minden abb(an) tanaltathato jokkal edgyütt Korda Sussanna Aszszony Kabos Ferencz Uramat belé botsáttya [Kv; Borb. II].

beleboesátott beleeresztve rögzített; fixat prin introducere/bãgare in; eingekeilt. 1756: a Palota két Ablak helyei szolgálnak a Veteményes kertben faragot Cserefa ablak keresztjeivel a kő falak közé foglalva két két belé botsátott közepettek lévő Vas Rudatskákkal [Branyicska H; JHb LXIX/2. 16].

belebojtorkodik beleakaszodik/köt vkibe; a se agãta/lega de cineva; mit jm anbinden. 1768: Sokakat verésselis fenyegetnek, még pedig minden igaz ok nélkül bele bojtorkodnak az Emberbe s rajtak mindjárt boszszut álnak [Ny.karácsonfva MT; Told. 3a]. 1782: Sáfányos Palko Gáborral valami marha bé hajtás iránt egybe szolalkozván, szörnyű részeg Léven s belém bojtorkodván Kén-telenségből két izbé rá üttem [Koronka MT; i.h. 3a, 4]. 1786: az Tott Fiaikat az miolta esmérem, mind olyan izgága szerző Emberek voltak maig is azok tsak égj Szoval minden Emberbe belé bojtorkodnak és vesznek, minden ok nélkül és meg verik az Embert | az Utrizált Tot Fiak igen izgága szerzők Gráznás Emberek hogy minden Emberekben beléjük bojtorkodnak és ha lehet meg is verik az Embert az nehái Apjakis olyan volt [Hídvég MT; GyL]. 1796: A Gánás Főben a Falutol minden ki kóts nélkül meg vásárlatt Erdőbeis belé bojtorkadatt, és a tőrsőkokón lévő fiatalakért kit három, kit négy kupa borig, engemet is 4. kupa borig egy, s két garast éró fáért bunte-

tett meg [Aggm. B. 15]. 1804: Nehai Tamás Luka kezdé belé bojtorkodni elsőbben tsak szoval ilyen beszédekkel, hallodé Popa Von a melly őt Sustákot Sütő Mihály néked Váradon adott volt a vélem valo közös pénzből ad meg, mert tovább nem várlak [K; KLev. 10]. 1805: életiben olyan izgága szerző ember volt, hogy minden emberbe belé bojtorkodatt [Farnos K; i.h.]. 1826: a midőn az ajton ki akart menni Ferentzi Josef Szász Sigmond belé bojtorkodott s a midőn ott ketten huzalkodtanak vala, Szász Sigmond valahogy hanyatán esett [Somosd MT; CsS]. 1839: a nehái szerencsétlen Szinzsorzán Mihaila másokban is könyen bell bojtorkodott [Kv; KLev. 10].

belebojtorkozik beleakaszodik/köt vkibe; a se agãta/lega de; mit jm anbinden. 1633: mingiarast eő bele bojtorkozanak ez lata(n) hogy Varga Andrast ketszeris czipapak arczull az katonak [Mv; MvLt 290. 114b].

belebonjolja magát belebonylódik/keveredik; a se amesteca; sich verstricken. 1846: Kovács^a. kifejezé mint aggodik a gróf^b hogy bele bonylalom magam az erdélyi ügyekbe, s erősen fél, hogy majd midőn szükség leend rám, bajosan határozom el magamat, lemondani kolozsvári viszonyaimról s Pestre költözni [Kemény Zsigmond naplója 161. — ^aKovács Lajos, Széchenyi munkatársa. ^bGr. Széchenyi István].

belebonylódik belegabalyodik/szeret vkibe; a se indrãgosti; in jm verliebt sein. 1695: Ca(us)a Bonczhidaiensis Balog Istva(n) matkajatul Szilagyí Ersoktul divortiumot kivan ilyen oko(n) hogy csak ittás koráb(an) banyulodott volt bele és már edgy mástul meg unatkoztak [SzJk 293].

beleboronáltat a lása sã fie acoperit cu grapa; eindecken lassen. 1795: a mint a mü Földeink a háromszori szántást meg kívánják meg nem szántatta hanem, Nyári szántásba belé boronáltatta a Magot [Márkosfva Hsz; Bet. 1].

belebotlik beleakad/köt; a se agãta/lega de cineva; mit jm anbinden. 1745: Az Gyekei ember az mint ivut volna az égetboron egy katona bele botlot vgy vágta meg fül tön [Tuson K; Ks T. X. 6].

belebújik odabújik; a se apropia mult; (hinein-)kriechen. 1654: be vivem tuzet giutek ugian belí but az tuzb(e) ugj reszketet [Ispánlaka AF; Thor. X/9].

beléceez belécel; a lețui; (be)latten. 1780: Szász-Városi Áts Pallér Vild András ... (a) Házaknak Fedelet Csinállyon aztat bé is lécezze Stukatura fáit valahova kívántatik Ki csinállya, egy Szoval egész Szarvazattyát ... el készittse [Déva; Ks 78. 20/10]. 1814: taláitak egy Talpfákra, borona fából épült de minden fedél nélkült fel szarufázva és bé létzeze 10 Lora val uj Istáló Récekeresztúr SzD; Bet.].

belékezés ? belécelés (a fedélszerkezet léccel való ellátása); lejtüre; Verstäubung, Lattung. 1823: A Palota első része bé létezésére 450 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 155].

belécevekel odacövekel, (kötéllal, láncsal) cövekhez odarögzít; a lega (cu fringhie/lanț) de un țarus; (mit Strang/Kette) an einen Pfahl binden. 1715: egy Lovát bocssássa be azon kertb(e) had Czövekellye bele, osztan ugy eresz(sze .b)ele a Lovat [Selye MT; Told. 76]. 1759: maga Lovát vetés kertben Gabonák közé, a tilalmasba belé czövekelte [O.kocsárd KK; Berz. 1 Fasc. 10/38]. 1762: azon büszke Jobbágy legény a lovakat belé tzövekelte^a, és rutul el praedalta [Sár. — ^aTi. a kaszálóba].

belecsap 1. beledob/vág; a trinti/aranca in; hineinwerfen, hineinschlagen. 1823: Nms Csernátoni Samuel Uram bé jöt hozzám és erőszakoson ágyamba béle (!) tsapot, tolvajt kezdven kiáltani elhagyot, akit azután vaskalánnal vertem ki, s ugy szabadultam meg erőszak tételitől [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Szarák Paraszti (30) férjes asszony vall.].

2. (lovat, szarvasmarhát őrizetlenül) belehajt; a mîna în, a lăsa să intre (cal, vită nepăzită); hineintreiben (unbehütetes Pferd, Vieh). 1803: egy ejczaka az Kerekes Marjan szolgája 6 ókrót maga eleibe vévén el hajtotta a Remetei határra, az ide való határ kertet le huzta, és az oda való Zabokba béle csapta [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3]. 1804: Dretye Mitru háborította meg Bozintán Kosztánt Maléját ejtzakának idején hatalmas le szedette és el is hordotta ... ez valóságos predálás volt; mert az Ókróket belé tsapták, az uton fel 's alá hullatták [Berekszó Sz; BfR III. 12/7].

belecsapódik beleütözközik; a se lovi de; sich an etw. stoßen. 1788: egy Gerenda végbe ugy bele tsapodat, hogy fél halva Vittük be [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

belecsapoltatik kb. facsappal beleeresztetik; a prinde cu cep; (ein)dübeln. 1816: Az ujjonnan Fából fel állitando Kardosfalvi^a Hidnak 9 vagy 10 Czolos Vastagságu Tölgy Fa: 16 Czöveknek valo kivántatik a két közbülső és a két szelső Jármakhoz . 4 darab a Czövekek felet mellyek abba belé Csapoltatnak [KmULev. 2. ^aKardosfalva régen kisebb település, ma Kv egyik külvárosi része].

belecsinál 1. belefoglal; a monta; einfassen. 1761: Egy Rubintos Smaragdös kis fűgöcske Cupido képe van belé csinálva [Wass 27].

2. beleigazít; a potrivei; einstellen. 1718 az sroffak készen vadnak ... az Nemet Mester ember azt kívánnya hogj magam jelen legjek mikor bele csinálja [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.].

belecsipeszkedik 1. belecsimpaszkodik, ráakaskodik; a se agăta/lega de; sich an etw. anhängen. 1819: az Exp(onen)s a gornyikba még most belé tsipeszkedve lévő aszszonyra úte edjet páltzájával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1847: Édes Anyám lóg ide s tova mint az ónozott fenekű buba, bajoskodik Rozával^a, ki mióta Biri el ment erősen belé csipeszkedett, annyira, hogy Mama nélkül égy kötöt nem lehet ki vagy bé kötni, — enni, inni aálni, sat [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aA levélíró kis unokahúga].

2. állhatatoskodik, csökönyösökdik; a se îndărătnici; sich starrköpfig verhalten. 1765: ha ez az Katonaság nem let volna, en ézen praetensiomot^a soha már nem kerestem volna Csak Istenre bízam volna fizetésit, de ā Tisztek béle Csipeszkedtek, s nem hagyák arra [Csobotfva Cs; KsMisz. I Bartalis János (81) lev. ^aTi. a hátralékos gondviselői járandóságot].

belecsúszik kb. befurakodik; a se furişa; sich einschleichen. 1716: Gállya Péter és Pap Mihály erőszakoson avatta bé magát abba a Peátraszáká nevű Bánjában, ilyen mesterséggel hogj Kurucz Hadnagj lévén Pap Mihály ... Matajszával ketten mivelvén akkor az üdöb(en) a Bánját, ugj Csuszott belé Pap Mihály, es ilyen uton birja most-is [Nagyalmás H; BK ad nro 184].

beledagad eldagad; a se umfla; hineinschwellen. 1729: Keze vastag kötéllel kötöztetvén meg, és ā ver meg szállása miat ā kötélbe belé dagadot egészen ā keze, vekonnak lattatván ez miat a' kezén való kötél [Sövényfva KK; TSb 51].

beledagadozik eldagadozik; a se umfla; nach und nach hineinschwellen. 1729: midőn osztán feloldoztatta volna kezeit a sparga helljein Sűrűn ki serkedezet ā Vér kezeiből, keze is belé dagadozván a' spárgában [Sövényfva KK; TSb 51].

beledöböcköl belenyomkod/dömöcköl; a apăsa; hineindrücken. 1650: Teorők Mihalne az Arvath niomorgatta, az Keökeolleo vizib(e) is bele nyomia vala, ugia(n) tittkadoz vala az Arva az vizb(en) ugy deoböczkeoli vala bele [UszT 8/64. 70b].

beledöfől beledöfköd; a tot víri în; hineinstoßen, (öfter) hineinstechen. 1803/1810: égy Malatz ot-tan maradván a vizben ugy belé döfölte Portsalmi László Ur hogy még magárais lottsant a' viz a' többi haza vándorogván tsonkán bennán [Dés; DLt 82/1810].

beledöjt 1. beledőt

beledől 1. beledül; a se prăbuşi în; hineinstürzen. 1804: Dosa Ábrahám részeges ember lévén sokszor meg ittasodott és a Csijánba belé dölvén sokszor kihuztam onnan [Makfva MT; D.5]. 1825: azon ország útját bé kellett tövisselni ne hogy vagy marha vagy szeker belé döljön kenykenysege (!)^a mián az utzának el nem kerül-

hetvén azon gödröt [Dés; DLt 748. ^aElfrás *keskenysége* h.].

2. belezöttten/süpped; a se afunda; versinken. 1799: ezen helyly olly forrásos, és sülyyedékes helyly volt, hogy a Marha réá menvén belé döltt^a, s ez okból nem szánttathatván, és mivel tethetvén haszon vétel nélkül állott | a Csűrös kert és a' Kaszáló rét széle között volt egy darabotska Seppe-dékes helyly, ollyan pedig hogy vizenyössége miatt a' Marha is belé döltt ha réá ment [Gyéressztkirály TA; Ks 89 vall. ^aEgy másik vall-ban így: az ökör is ha réája ment beléje döltt"].

beledőt belefördít; a rästurna; hineinstürzen. 1764: én bele döjtöm a Kús-pal szénas szekerit a Sarba, meg látom ki emeli ki [Uzon Hsz; Kp I. 218].

beleegyezés 1. helyeslő hozzájárulás; asentiment, consintjämint; Zustimmung. 1856: (A bérletet) kezín hagyom s gondjaira bizom Ötszáz Válot Magyar forintba számítva az évi bert — ebből szintén az ez előtti modon le hagyva a mit belé egyezésemmel építési javításra határ vagy barázda igazítás — ki járásra fordít [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. 1868: A' burjánon ha most meg maradnais az idegen juh; de soha többé az általános kül és bel birtokosság bele egyezése nélkül el adni ne lehessen^a | sem a 3ik Eszténa, sem külö marháék bé fogadása a kül birtokosság belé édjezése nélkül ne történnyen [Szu; Pf. Gálffy Sándor lev. — ^aA füvet].

2. beleegyező irat; act de consintjämint; Zustimmungserklärung. 1869: a kérelemmel^a kellett egy szegénységi egy papi egy iskolai egy erkölcsi bizonyítvány és egy apai beleegyezés [Kv; Pf. Pálfi Károly lev. — ^aA katonai szolgálatra való felvételi kérvény].

beleegyezhetik helyeslőleg elfogadhat; a-ši putea da consintjämintul; einwilligen können. 1868: Az ökör tilalmasra nézve, ugy egyezhetnek abba belé, hogy az ökör tilalmas helyisége körül legyen írva, 's a' mi oda megyen az a' rendes marha illetékbe számíttassék [Szu; Pf. Gálffy Sándor lev.].

beleelegyedés beavatkozás/keveredés; amestec; Einmischung. 1843: Bako uram^a az ajtot bé zárta, — a' mikor is kértem hogy engemet eresztene ki, mert nekem nints belé elegyedésem^b [Dés; DLt 566. 9. — ^aA korcsmáros. ^bA korcsmai verekedésbe]. 1846: Holtam történnén minden felkelhető vagyonaim . minden árva Bíroi befolyás avagy osztályos Vérei (l) belé elegyedése nélkül, senkinek tiltakozása nem gátolhatván, egyenesen adassanak által és kezében Kedves Léányomnak Katona Klárinak [Kv; Végr.].

beleelegyedik 1. belekeveredik; a se amesteca; sich einmengen. 1731: Az Ui Török Sultán ha az Persával meg békél ... az Muszkával fog valamit kezdeni, ugj a mi Kglmes Császárunkis belé elegyedik [Nsz; Ks 83].

2. beleártja magát; a se bāga/amesteca; sich in etw. einmischen. 1784: A Provizoratus ... helyyesen cselekedet, hogy az illyen helylytelen versengesbe belé nem elegyedett [Mv; Ks 74. VII. 28 hiv.]. 1798: David Nyikulaj belé elegyedt ebbe az egész nagy irotványba, s minden igaz ok nélkült, el akarja venni [Nagykristolc BN; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1842: én semmibe belé nem elegyedtem [Dés; DLt 85.5]. 1853: a mibe Sanduj belé elegyedik az hamar nem megyen, tsak több rendbéli simbelödéseim után tudék velek arra menni hogy a kérelem levelet bé hozzák [Mv; Újf. 2 Balog Mihály lev.].

3. belelep; a intra in; eintreten. 1806: ezeketis inkább az erdő őszdönzi arra, hogy az arendába bele elegyedgyenek [Szúv; Ks 94 Vegyes lev.].

beleelegyít 1. belekever; a amesteca in; einmischen. 1698: Azért akár ő kglme, akar más elegyitse bele az en emlekezetemet maga beszedgyeb(e), ez iránt kgd ne hídgye, mert sem kgdrol sem masrol soha bizony olylat ne(m) igyekezem szolani a ki helytelen legyen [Szamosfva K; Ks 98 Mikola László lev.].

2. ~i magát a. beleavatkozik/elegyedik; a se amesteca in; sich in etw. einmischen. 1752: Enyedi Uram. maga magát belé elegyítette | Ha valamély mester Ember az Város Piatzára vagy Fa vásárolni, avagy Abrantsnak valot menne (így l), s más mester Ember alatamban belé elegyitené magát s reája bizonyodik poenája flor 2 [Kv; Szám. 69/XXVII. 6, KCJk 17b németből való ford.].

— **b.** belekeveredik; a se amesteca; sich in etw. einmischen. 1749: importallya az Inctus Keresztes Peternek régtől fogván malitiosé gjakorlott sok aprolék lopogatásait nevezetesen só vágoi hivatalb(an) fungalvan, a' so lopogatásb(an) is felettéb belé elegyítette magát [Torda; TJk III. 262].

beleereszkedik 1. beleavatkozik; a se amesteca; sich in etw. einmengen. 1798: Nyikulaj nem engedvén ezen Controversiaba, hogy szolgabiro Ur(am) belé ereszkedgyék, Sallarizálta Sz Biro Uramot, és innen Iritzán (l) Ignátot el tiltotta [Nagykristolc BN; JHb Bornemisza Anna lev.].

2. kb. belefog/kezd; a se apuca, a începe; unternehmen. 1806: Mind ezek így világosságra jövéen, a Falu Széke az iteletbe belé nem ereszkedett, hanem a' Tktes Szolga Biro Urnak ajánlja [F. rákos U; Falujk 7].

beleereszt 1. bele/leenged; a lása jos; hinablasen. 1781: a Malomnak Víz eresztő Táblái nintsenek lántzakkal beli eresztve, de helyyei gerendái, Strofon járo fái meg vannak Makán Ursztól téve [Mihálcfva AF; Eszt-Mk.].

2. belecseppent; a picura; eintropfen. 1600: Hogy Barotrol ieöwe, akkor az fel zemenek semmi niawaliaia ne(m) wolt ..., hanem Chiki Agotha ieöwe oda s monda Albert Palnak, Pal vram had chenaltassak aniammal Zemedbe walot, bar chak

haromzor erezzek bele, meg gyógyul, Az nap az faidalmas zembe erethe, mas nap abbanis a kinek semmi niawoliaia ne(m) wolt, s ugy weze ki az ep zemeis [Uszt 15/124].

3. belerőzöst; a fixa; hineinfügen. 1756: egy kitsiny láda ... a Sarka is az eb attának volt ezer esztendő, tsak tzigányoson volt belé eresztve, mert mingyárt ki suppan s nem is fért belé négy ezer forint [Kv; Mk IX Vall. 57].

beleeresztett (véséssel) beleillesztett; imbinat prin fältuire; hineingestemmt. 1816: a Czinterem részszerént medve talpakon fekvő tserafa talpakba véggel belé eresztett fenyő deszkabol, rész szerént pedig sasok között rakottakból, egészen deszkával fedve [UnVjk 9].

beleértettetik beleértetik; a se subințelege, a fi inclus; (mit)einbegriffen werden. 1809: ha a most ezen folyo 1809-dik Esztendőben Aprillisenek 6-kan és 8dikán költ kegyelmes Királyi Patentalisokban belé értettünk, melyekből tsekély vélekedésünk szerént ezt láttuk ki, hogy réánk adozó Székelységre és Armalista Nemesekre a' mostani Insurrectionnak ki terjedése betű szerént nintsen ki tévé [Asz; Borb. II].

beleesik 1. a cădea în; hineinfallen. 1582: hallam hog kialtia vala Az Rab fabian leania, vgmond. Am bele esek Es tekinthem hat igen vizi a' viz^a [Kv; Tjk 4/1. 82. — *Ti. a leányt]. 1735: vagjon ... egy köből rakott kutt ..., most ugjan bé vagjon rakva, hogj valami belé ne essek [Ötorda; JHb XI/9. 56]. 1754: Marhaimot akarván meg itatni bökkenös lévén mindenűt hogj az viz méj, meríteni akarván belé estem s oda is haltam volna ha az szolgám ki nem huzot volna [Nyáradkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII. 10]. 1756: Némethi István Uram is el indula keresztül a Sz Kereszti Ház felé, de részegége miatt az Ut közepin belé esett a Sárba [Kv; Mk IX. Vall. 33]. 1821: Csernátóni Samuel Uram ... egy el hagyatott kutba belé esett, s Roska Mitrujal fél kupa pálnika ígéretnél fogva huzták ki a nevezett aszszony^a életin lévő kutbol [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827hez Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) vall. — *Vass Gergelyné]. 1863: Antal Andrasnak fia János belé esett egy bicsoiba s rögtön meghalt [Körösfő K; RHAK 8].

2. beleszakad/ömlik; a se vărsa; (ein)münden. 1650: az viz foliasa ne(m) az eo eorőkszen volt elein, nem ot eset be az derek patakban, az hol most bele esik [Uszt 8/64. 59].

3. belefészkelődik, beleveszi magát; a se incuibă; sich einnisten. 1712: némely helyeken megis szűnt az pestis ..., némely helyeken pedig most kezdődik, ugy mint Beszterce tájékán, az mint hogy Besztercére is belé esett, s az praesidiu(m)is ... ki szállott belőlle [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1730: Mále is vagyon vagy negyven vika abban is bele eset a buza fíreg [Varsolc Sz; Ks 99 Datz Péter nb lev.]. 1735: az búzát én már meg rostaltatam s meg is Szelőztetem,

csak hogy az keveset használt, mivel bele eset az buza fíreg [Kv; Ap. 1 Apor László lev.]. 1737: az 1735beli arpabol ... egy rakásban a buza fíreg bele esven az malaczkoknak erogalta(m) mett. 25 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1740: ha abban a resziben ennek a Vár(me)gye(ne)k belé esik az infectio, az egész Vár(me)gyére prorumpal [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

4. el/megkap (betegséget); a lua/contracta (o boală); sich anstecken. 1613: költöztem alá az erdélyi házhoz^a. Minthogy az pestis az házba esett vala mindjárt belésem a pestisbe minden egész szolgálaimmal együtt [BTN 73. — *Az erdélyi portai követség lakóháza].

5. beleáll; a cuprinde/pătrunde; durchdringen. 1739: it minyájunkba belé eset volt az hideg Pal uramot mostis leli [Abosfva KK; Ks 99 Török Zsigmond lev.].

6. ráesik, ráerőszakolja magát; a se ține scai; sich jn aufdringen. 1583: Az Azzony mondotta volna hog Ne esnek bele^a mert Akkor eo rayta a hawy korsag leot volna [Kv; Tjk 4/1. 153. — *Közösülésre erőltető férfihez].

7. (szándéktalanul) belekeveredik/sodródik; a se amesteca (fără voie); (unbeabsichtigt) sich einmengen. 1701: a mit kerültem abban bele estem, mert ugy latom, hogy az orszagnak nyelvere kel magamat akasztanom [M.csesztve AF; Ks 96 Gyerőfi Borbára Kornis Istvánhoz].

belefakad (beleszivárogva) felfakad/tör; a izvor/izbucni; hervorquellen. 1629: Ezen pinczében az kamara szék belé fakadott [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1841: A pintze nem használható, mert Viz fakadott belé [Km; KmULev. 2].

belefárad 1. lelkileg elfárad, belefásul/un; a se epuiza, a deveni apatic; einer Sache überdrüssig werden. 1722: En belé fáradta(m), a kinek kel a Joszag lássa procurallja [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.].

2. anyagilag kienerül; a se epuiza materialicește; sich erschöpfen. 1757: Gavrusnak a fia perletis az Utrizált hely iránt Demián Juonnal; de szegény ember lévén belé fáradott [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 21].

belefekhetik a se putea culca; sich hineinlegen können. 1782: ágj néműje olyan hogj egj Hertzeg belé fekhett volna [Mv; D. 4. XXVI].

belefekszik a se culca; sich hineinlegen. 1783: Nanya Makavéj ... gödrött tsinál a vetése szeliben, s abban belé fekszik, s a kik ott mennek el azoknak Sűvegeket, Szotyrokot egyéb ruhájakat el szedi, s bé iszá [Faragó K; Gyl.].

belefér 1. belemegy; a încăpea; hineingehen. Platz haben. 1756: egy kitsiny láda ... a Sarka is ... tsak tzigányoson volt belé eresztve, mert mingyárt ki suppan, s nem is fért belé négy ezer forint [Kv; Mk IX Vall. 57].

2. befér; a incăpea; Platz haben. 1596/1614: A kereszt én kezemben is volt; nem nagy vala, mert egyik markába beléfért az embernek ... negyvenötezer (így!) aranyat megért [BTN 44].

beleférhet belemehet; a putea incăpea/intra; hineingehen können. 1727: csak egy vonással annyi halat husztunk ki hogy az Gyalamnak az Csujja olyan teli volt hallal hogj több belé nem férhetet [Mezősztpéter^a K; Berz. 14. XVIII/19. — *Később: Uzdisztpéter]. 1813: amint hozzá vethetek a Nagy Vékával Négy Veka Buza vetés beli férhet^a [P.berekszó Sz; BfR III. 12/9. — *Az irtásba].

belefizet (a kár összegébe részesként) befizet; a contribui cu bani; (als Mitbeteiligter an Schadensumme) einzahlen. 1775: Bodok a kilencz Faluval egjütt fizeté meg az árrát^a, Oltszemit belé fizetni nem engette [Bodok Hsz; Mk II. 2/71. — *Az elkárosodott marhának].

belefogad a jószágba (vőként) befogad; a primi in casă ca ginere; (ins Gut, als Schwigersohn) aufnehmen. 1625: Engemet az J hazához fogadott volt leanyara Kovaczy Katara es minde(n) Jouaj-ba bele vallott es fogadott volt, mely nek(em) igit Leanyat enneke(m) meges ada annak modgia szerent, a menyegzeo után enis Vgy Viseltem az ott valo mind kwlseő es belseő gondot az en tehetsegem szerent a mint illien szegeny legeny ertekem szerent fogiatkozas nekwl [UzsT 107a].

belefoglal 1. befoglal/dolgoz; a monta/aplica; einfassen. 1692: Egy arany haj nyomtato, harmincz négy valogatot őregh gyöngyökkel^a belé foglalva [Bilak BN; JHbK L. 36. — *Így, alkalmasint gyöngyök helyett].

2. átv kb. beleiktat, közbefoglal; a insera/cu-prinde; einschalten, einschließen. 1758: az 3dikra és következett több kérdesekre is ezen Valamásomban belé foglalva lévén meg vallattam s egyebet vallani nem is tudak [Ádamos KK; JHb XIX/56].

belefoly beleszakad/ömlik; a se vărsa; münden. 1830: halom^a ásatott a szén pataka tövére a hol a gyertyanos nevezetű erdőből eredő Elő pataka nevezetű patakba belé foly [Hídvég Hsz; EHA. ^aHatárdomb].

belefulhat belefűlladhat; a se putea îneca; er-trinken können. 1842: az fazekasak — ugy annyira el gebbeszették ásásaikkal az helyet — hogy tsupa tós helyé vált, s jelenlegis olly mély sok helyen — hogy szarvas marhák belé fulhatnak örökre [Dés; DIt 368].

belefut beleszalad; a fugi in; hineinlaufen. 1801 azan földekre a Török buza közü bé hajtották 4. Marháját ... látván hogy az Törökbuzában is belé futnak s harapossák, bé hajtattam onnét a Faluban, hogy a fogadoban hajtsam [Koronka MT; Told. 10].

belegarázdalkodik beleakaszódik/köt vkibe; a se agăta/lega de; mit jm anbinden. 1632: Niuzo Girko — monda hogj gjere mas fele mert ihon kin al hamar Jstok ennekem nem baratom egjűld belem garazdalkodik [Mv; MvLt 290. 72a]. 1737: a Czigány gyermekeket ló hátón lévén maga meg kapta az ustóket s ugy hordozta mint egy káposzta főt, hogy talám valaki ki menjen hozzá hogy belé garáználkodgyek de nem ment senki [Vh; Ks 83]. 1749: mihelyen el jöttem onnan mingjárt beléjek garáználkodott felette keményen meg verte [AF; Told. 3] | belé garáználkodék részegen Mitrú Urszulba, tépelődni kezdé(ne)k [Szentbenedek SzD; MvRK]. 1750: akar menyit bort igyik meg az Uraság Korcsomáján, soha az árát meg nem fizeti, hol egy képpen, hol másképpen beléjek gráználkodik és a Korcsmáros nyakában marad [Sz; Told. 3]. 1755: a' midőn közelgettünk volna az Ribitzei^a határ széllye felé, utol ére bennünket Sztáncs Juon . maga fiával Jánkullal, bele kötelezek, s garázdalkodék Lázár Janosban [Ks 112 Vegyes ir. — *Ribice H]. 1764: A vadolo pedig a gaz ember kétszeris szemtelenül publice belém garazdalkodott, melyet Bátyám Uram respectusáért s magam betsuletemért el szenvedtem néki [Középlak K; BfR] | midőn Imre György holmi ott lévő musikasokba bele garáználkodott, ottan alkalmatlankodván Murvai János meg tépte, s az házbolis ki vetette [Torda; Tjk V. 238]. 1768: Drágus Márkully ez előtt akár Tilalmasban, akár szabad helyen találta valakinek Marháját belé gráználkodott 's huzo vono Ember volt [Mezőmadaras Mt; BK]. 1781 mégjen viszsza hogj belé garáználkodjék s meg verje [KLev. 10]. 1804: Tamás Lukának Feleségeis éppen ott lévén abba is belé garáználkodott üzőbe vette [i.h.]. 1823: enis sokszor ittam vele Kortso-man mint jo Emberemmel de soha nem tapasztaltam hogy valakibe belégaráználkodott volna ok nélkül, vagy meg vert volna valakit [i.h.].

belegaráználkodik 1. belegarázdalkodik

belegaráználkodhatik beleakaszódhatik/köthet vkibe; a se putea agăta/lega de; mit jm anbinden können. 1767 midőn mentünk volna az utszán által oddigis Kis Vaszilja mind abban mesterkedik vala hogy a Magyar Legényekbe belé garaznalkodhossanak [Betlensztmiklós KK; BK Rádúj Gyurka (40) vall.]. 1778: Hallottam hogy Ugrán Lapadát és Flora Jakob régen haragusznak Csanán Urszulyra, s az is igaz hogy Ugrán Lapadát kereste az alkalmatosságot, a Kortsománis, hogy belé garáználkodhassék | Hát azt tudgyae .. a Tanu, hogy azon verekedő és vérengző Emberek rőtől fogva készülnek és keresik az alkalmatosságot a Csanán Ursz meg verésire és az irt Kortsomán is mind örökké azonn mesterkednek, hogy valami uton belé garáználkodhassanak? [Egerbegy TA; JF].

belehagy 1. abbahagy; a lăsa intr-atita; mit etw. aufhören. 1570: Eotet Nagy Benedek tartotta

fel, Es Thwgya a hogy perlet vele Sywges gergel az haz veget, Deh Nem vytte veghez az pert, hane(m) bele hatta [Kv; TjK III/2. 150b]. 1586: Feyer B(ene)dek az Adossagert Nagy Caspart be idezte vala, De bele hagna valamý tekintetbeol [Kv; TjK IV/1. 554]. 1716: Az antecessor Possessorak kett helyen inditván Szólott s egy kevés ideig usualvánis esmett termeketlensége miatt bele hadták mind kett helyen idővel el hadták es most Pusztá [Grid H; BfN 92/4 Naláczí Lajos lelt.]. 1751: ketten ástak az pénz után s akkor belé hadták s annakutánna Miron Péter az pénz ki vette volna [Gyeke K; Ks Vall. 25]. 1757 Demian Juon az akkori szolgabiroval discretio által valahogy úgy meg egyezett hogj a dolog megint el nyomult, annakutánna, enis szegény ember lévén s látván aztis hogy az Udvari Tisztek pártomott nem kíványák fogni belé hattam, mely szerint mostis azon Rédei részen lévő emberek birják* [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 15. — *Ti. a szóban forgó földet]. 1785: Én soholt se kortsomároltattam egy kupa italt is . arra valo kortsomárosunk sintsen, a másíkis elég res-tántiával ment pokolb(a) B. Orbán Vr próbálta a kortsomároltatást, de belé hagyta [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].

2. ráhagy; a lása pe seamă cuiva; anheimstelen. 1742: ilyen teremtetten ne felesely és ne ágas-kodgyal Uradra mert le veretlek, enis tsak belé hadtam [Méra K; Aggm. C. 12].

3. ? megenged, engedélyez; a aproba; erlauben. 1585: Az Trymba könyörge es varosnak Tanachy-nak Egy hazat chynalna es megh segytenek bele Hagyak eó kemek tanachyul [Kv; Szám. 3/XXII. 76].

4. benne hagy; a lása in; lassen. 1569: ha Andras Mester elzeoknek es eoket kezeoseket az kezessegben bele hadna tehát azért eotet mind varosban Mezeon Malomban mindennot zabadon meg foghassak az kezesek es az kett zaz forintott Andras Mesteren zabadon meg vehessek [Dés/Mv; SLt XY. 24]. 1604: ha az meg neuezet Kantor Janos az kezessegbe bele hadna, hogi Tizen ötöd napra zembe nem hozna, az megneuezöt zekel balíntnak minden marhaiabol Iozagabol, az mig el Erj Jgazat wehessenek [UszT 18/140]. 1610: Miért hogy Kws Thamasnak megh eskwt az Battya, Kws Miklos hogy az kezessegbe bele ne(m) hadgia, ha bele hadna, s ell zeok(ne)k az eó vratol, Kws Thamas mindenwt kergethesse, es megh foghassa, s megh hozhassa az eó Vranak Balasy Ferencznek [Bordos U; UszT 52]. 1645 lönek kezesek ... Takacz Mihály Keouesdj Fi gyerme-keert Negiuen Negyuen magyar forintokigh ele-tekigh úgy hogj Takacz Mihály . . . soha . . . el nem budosik ezen pedig kezétis beada Takacz Mihály es megis eskünek ereos hüttel az kezesek-(ne)k hogy soha bele nem hadgia meg nem Trefalya az kezeseket [Tötör SzD; Ks 42. G]. 1656: az Hadnagy el hiña . . . el mének (!) Szygyarto Istvannal, es Szappa(n) utsza feleöl a kerte(n) be hagánk az ajtot onnan nytak még Szaruadj Janossal edgywt uolt Szauay Peterne, miuel czia-

ketten haltak egy hazba(n), paraznasagért, az uta(n) kezesség ala uetettek Director vr(am)ék. Vgy szökeőt el az uta(n) ā kezességet bele hatta [Kv; CartTr II. 1017]. 1710: En Nagi Győri Horváth Györgi esküszöm az elő I(ste)nre . . . hogj Soha kuruczá nem Lészek, és az mely böcsületes emberek érettem kezesek Lesznek, az kezességbe belé nem hagiom, hanem holtig azon böcsületes emberek(ne)k szolgálni ügiekezem [Csik-szereda; Borb. II. — Átírásban: SzO VII. 151]. 1723: Gáspár Mihály . . . arra obligalta magát. . . . Hogy Sohais az Ur Tekei* Ur(am) földirul . . . ell nem szökik, bujdosik mellette erős hüttel meg esküttem: Mégis mint hamis hütü engemetis belé hajtót és ell Szököt Krizbárol [Hévíz NK; JHbT. — *Így, de helyesen: Teleki].

5. hazugságban v. szegyenben hagy; a lása pe cineva ca mincinos; zu Schande machen. 1597: Gellien Imrehne Kalachsewteo Kata Azzony wallia . . . Monda vegre Budaine azzonim az leannak, vgi chelekegiel edes leaniom hogi alhata-tos legi abban amit mondaz, hogi ha az atiafiak el indittiak az dolgot* bele ne hadgiad eoket, mert ha bele hagiad soha az atiafiaknal tizteseged nem leze(n), seot megh egi tiztessegas lakodalom-bais nem hinak, hanem inkab tawol neznek [Kv; TjK VI/1. 59, 61. — *Ti. az elmátkásátást].

belehajt 1. beleterel; a mina in; hineintreiben. 1596: az sariuba eok(is) bele haitottak boriokot [Szu; UszT 11/39]. 1726: a Falu megh parantsolta az Csorda Pasztornak hogy bele hajtsa az mint hogy beleis hajtotta [A.detrehem TA; Born. IX. 5].

2. rákésztet/vesz; a convinge/determina; anhalten, jn dahinbringen. 1639: eötet mind Albert kovacz haitotta bele hogi azt mondotta, mert eó bizoni nem látta [Mv; MvLt 291. 173b].

belehajtatik a fi minat, hineingetriebe werden. 1803: a Bornyuk olykor, olykor belé hajtattanak el bogarazván végig nyargalták a Tilalmas határt [Gyalu K; BfN Gyalui cs.].

belehal 1. belefut; a se ineca; ertrinken. 1573: ha Beke Gergely Neky Nem zeoket volna az vyznek es ky Nem ragatta volna germekyt Bele holtak volna [Kv; TjK III/3. 270]. 1758: belé holt volt a Kis Küküllőben . . . edgy Erdő allyi Legény [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17f]. 1775: az nehái Czintos Ianos szolgaloja is az pallo-rol Kotsis Istvannal edgyütt be esett az Oltban, és az Leany beleis hala Kotsis Istvantis alig kapák ki életben [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1806: egy tsizmadia legény belé holt a vízbe [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 190, 324]. 1808: Soos Katalin özvegy Papné . . . belé halt a Parochian lévő kutba [Nagykapus K; Rk II. 2/71]. 1842: Török János (:Kadét:) Gyaluba egy urdogás sze-kérrel menván a Szamoson keresztül, a víz hirte-len meg áradván, a szekeret fel fordította és ő ötöd magával . . . vízbe esett, kettő közülök belé holt [Dés; RAK 10].

2. belevész; a se pierde (in); an einer Sach zugrunde gehen. 1752: A káposztátis éppen a' gyom előtte, úgy a' Tőkis mind belé holt a' burján-ba [Szentdemeter U; Ks 83].

belehány beledob/hajít; a arunca in; hineinwerfen. 1644: pestis ellen edes Atiamfia illien orvos-sagot chinali, egi tista üveghben tegi egi etel igen io fele erős echetet, aban szaz sem fenő magot harom fő foghagímanak az gerezdt az menni leszen megh tistechak es eztis bele haniak [LLt Gyulafi Lászlóné Balási Erzsébethez].

belehányat beledob/vettet; a pune să fie aruncat/să se arunce; hineinwerfen lassen. 1780: a' tseretőveket, és tsipkét a' sántzba bele hanyat-ta [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

beleharapódzik 1. belekap, rá/átterjed; a se extinde (despre foc); übergreifen (das Feuer). 1733: elsőbben az Széna körül egette el a Falu az Avarat, s oltalmazták hogy a Tűz belé ne harapódzik, mind azon által hogj az Falu a rétről bé jűtt azon napon estve felé a széna is el égett de minemű tüztől nem tudom [Árapatak Hsz; BLt 7].

2. belekapdos/terjeszkedik; a se intinde peste, a intra in; hinübergreifen. 1761 azon ... föld már jó darab időtől fogva mind pusztájában hevert, és Halomány (!) Jánosnak annak a' végib(en) lévén más fölgye, a jo Commodityra való nézve belé Harapodzott [Vécke U; Told. 68].

beleharapózik belekapdos/terjeszkedik; a se intinde peste, a intra in; nach und nach hinübergreifen. XVIII. sz. közepe: Havasokot, Makkos erdőközt, Halászo s Vadászó Tilalmas vizeket Szokott fructussa nélkül ne hadgya héjában heverni, Sem pedig valakinek belé harapozni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1769: Ha valaki bele harapozott azon erdőben az Szomszed volté, vagj más és a mitsoda jusson állott a Gergelj Jakab erdeje féleben [Tarcsafva U; Pf.] Ezen helyet ha tsak valaki erőszakkal vagy egyszer, vagy másszor Néhai Titt. Veres Ferentz vramnak masut laktában belé nem harapozott . a Veres rész ennek Possessoriumát leg alább ehez valo jussát Soha el nem vesztette [Dob.; RLt O.I. vk]. 1772: Ha valaki belé harapozott azon erdőben az szomszed volté, vagj más? [Tarcsafva U; Pf.]. 1803: találatnak olyanok is, kiknek Földei falu helljeire rugván, azokban belé harapoztanak, de az illetén aproság foglalásokat a Birák kötelességek Szerént változásokkal ki szokták jártatni s határozatni [Backamadaras MT; CsS]. 1813: Kozma Kosztán ezen Erdős Fogásbol edgy kevesett irtott volt, és tiltásom ellen belé harapozot lopva amej kitsiny Irtást tett volt alatamos bé harapozással Pintze Von más részre soha se birattatott, s nem használtott [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

belehelyeztet 1. beleállít (a szolgálatba, hivatal-ba); a instala; anstellen (in Dienst, Amt). 1755:

eo K. varosswl Tablara Iarvan valasztottak eo keget Swrdok Symont az zas vrain keozwl Az Espotal Mestersegre, Az Niolec vrain holnap vigiek Beh helheztessek Bele es Minden Inuentariumot Reges-tum zerent agianak kezeben eo kegnek [Kv; TanJk V/3. 112a].

2. beletelepít/szállít; a aseza; (hin)einsetzen. 1770: eő Nga Szeledsán Gligor nevű Jobbágya most esztendeje költözött beléje^a, de ezt az ide valo Falusi Oláhok meg nem szenvedték benne, hanem onnon erőszakoson ki hánták, s az Schismaticus Olah Papot helyhezgették belé, mostis ez birja mitsada jussal azt nem tudgyuk [Búrjánosóbuda K; JHbK LVI/1. ^aTi. a házba].

belehint beleszór; a semăna; (ein)streuen. 1766: egy köbőlni gazos utoly gabonát bele hintettek [Árapatak Hsz; Eszt-Mk].

belehordat belehozat/vitet; a căra in; hineinbringen/tragen lassen. 1598: Az Anniais es huga Azonkeppen kertek hogi engedelmes legien az kutnak keoz voltabol, ... Mikor megh nem engette volna monda Jstwa(n) deak, hogi mind enmagam es zolgam bele rutolkodom es minden ochimansagot bele hordatok | Istwan deak monda esse lelek kurwa kj bele ne(m) zarik ennen magam annak vtanna zolgamatis bele zaratom es minden rutsagot bele hordatok hogi keozbe ne(m) ereztet az kutat^a [Kv; TJk V/1. 221–2. — ^aA teljesebb szöveget l. *beleszarik* al.].

belehordattat belehozat/vitet; a căra in; hineinbringen lassen. 1762: minden bonumait .. és egyéb Házi eszközeit az also Udvarbol ... belé hordattotta [Branyicska H; JHb XXXV/51. 7].

belehoz 1. (birtokba, házba) beleállít; a pune (in avere, in casă); (in das Gut, in das Haus) bringen. 1632: Philep Marton Uramnak monda Pal sogor kurua legien az Aniád ki hanlak innét mert Aniadat czak bele hoztak, de ennekem ugia(n) aniamrol marat ez az haz [Mv; MvLt 290. 27a].

2. kb. belekever; a băga; einmischen. 1763: a mostani It inocens lévén belé akarta a kárban hozni [Torda; TJk V 157].

belehúz 1. belevon; a atrage; einbeziehen, heranziehen. 1770: ujjontába minden Falu szeribe valo dologba praestatiokba belé akarnak huznia [Kide K; Bíró János lev.].

2. beleránt; a implica; hineinreißen. 1790 a' Poenálításba az utolsó Contractus belé húzna, az első Semmiképpen nem [Szásznýfres SzD; KsMiss. I. Lengyel János lev.]. 1817: azon tsudálkozom hogy ezen Dologba a' Báro Ur eo ex(cellentia)jatis belé húzták, — mivel távol volt és a Jozság ad(mini)stratiojaba nem szollott [Libánfva MT Born. G. XVIII. 5].

beleigazít 1. beleillesztget; a potrivei; (hin)einfügen. 1780: A' Frajjok kotsijának ... a' pakjára^a

4. lapos fejü szeget belé igazítottam xr 12 [Szászváros; BK. ^aNégyszer is így, de nyilván *bak* h.].

2. útbaigazít; a indruma; jm Bescheid sagen. 1729: az első Fatens ugj igazított belé, hogj miképpen szedjem falu szeriben a Kapitánj Konjhájára valo Culinálékot [Sövényfva KK; TSb].

beleiktat 1. birtokba iktat, *ek* introdukál, statuál; a pune in stăpinire; in den Besitz setzen. 1570: Mykor Zabo Symon megh Jeot volna az Sententia Lewelel es Magat be akarya volt Jktatny eo ez Byzonsagh ellenzette Rola Mind azaltal Bele Jktatak. Eo Mindenestwl Byrta [Kv; Tjk III/2. 119–20]. 1577: elmenuen .. bot-hazara az Nag. Noua donatioia es statoriaia (!) tartasa szerint bele Iktatok az meg Jrt bothazabely reszekben kyt kyt mynd az eo reszikben kyt eok annak eleotteys birtanak volna bekesege vrasagaban az szomszedosokot hatarosokot be hyuattuk^a Ezeknek my tudomant teottunk hog ha lezeny valahonnat valaky Ellene mondo. Azert my harmadnapig benne laktunk ez feleol meg Irt Jozagban es az feleol meg Irt Nemes szemelyeket telyesseggel szabad es bekesege vrasagaban hattuk. Senki ellene Nem Monda [Szopor K; SLt Y. 17. — ^aKöv. név szerinti fels.]. 1584: Kendy Janost Abba a Ianos deaktol el beochwilleot hazba bele Iktattak [Kv; Tjk 4/1. 355] | witezleó Zelemeri Petert es ket Giermeóket, Janost es Barbara leanizoth ... welkerbeh^a, es hataraba leueó Rez Jozagokbah, bele wittwk, Bele Iktattwk es mind az ket nemreh Birniok hattuk mind az Bennek leueó Kiraly Igassagaul eggiwth [M.fráta K; Bál. 80. — ^aMezővelkér TA]. 1596: Biro vram kwide ala Apahidara hogi az Jobbagi Jstwan iobbagy el foglalliam, es bele iktassam az hazbais magamat [Kv; Szám. XXIX/6. 72]. 1629 Arki Imre keoteotte volt az en hazamat az kiben lakom es ez peres zeoleot az Attyoknak es azon keotes level erejevel jutot eo mind az Zeoleokheoz mind az hazhoz s beleis iktattak [Kv; Tjk VII/3. 83].

2. ~ja magát birtokba iktattatja magát; a se pune in stăpinire, a dispune să fie pus în stăpinire; sich in den Besitz setzen lassen. 1570: Mykor Zabo Symon megh Jeot volna az Sententia Lewelel es Magat Be akarya volt Iktatny eo ez Byzonsagh ellenzette Rola Mind azaltal Bele Jktatak. Eo Mindenestwl Byrta [Kv; Tjk III/2. 119–20]. 1583/1584: mely toth Lengiel kyraly Adoth cheffey Janos Vramnak. Cheffey Janos Vram Bele Iktattia volt magath, Beleis Jktattia magath, Es megy erthhwin eordeogh Janos vram es az Menyhar vram co(n)tradicalanak, Ezen keozbe Cheffey Janos vra(m) rea hytta hogj my okon mondottak Ellene, Azert Rea nem Mentek oda, Azert hogj oda Ne(m) Mente(ne)k Cheffey Janos vram Rea Ment, es bele Jktatta magath Jsmet wjologh Senky Ellene nem mondua(n) [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. 1675: az Comialy (!)^a rez iozagoth mezaros Peter vramnak feiedelem atta feiedelem leuleleulis iktatta magat bele [Páncélcseh SzD;

Törzs. — ^aOlv. *Komjdti?*]. 1661: Pusztá Kora-ba(n) az mikor bele ictatta batyank Czeffei Vra(m) magat, akkor enis ott voltam, s Varmegye Tisz-tei közülis akkor soka(n) voltak ott, aszt (!) az uj akkori donatiot magamis latta(m), kezembe volt nagy hartyara vala irva szegeny Attya(m) Vra(m) vötte volt ki az kaptala(n)bol, Kaptalan Pecseti alat [Sófva BN; Ks 41. K].

beleiktatódik birtokba iktatódik; a fi pus in stăpinire; in den Besitz gesetzt werden. 1584: Zeoch Balint hiteos polgar vallia Az Amit az teob vram, Azzal teobbithi A Kendi Ianos Jktatasat, ... hogj oza(n) Kendy Ianos bele Jktatodot az Janos deak hazaba, Mert eó volt statutor ciuis [Kv; Tjk 4/1. 355].

beleindul nekifut/megy; a merge către, a alerga înspre; entgegenlaufen. 1634: Varga Andras hozza foga az puskat, es Agoston Janos bele indu-la Varga Andrasnak .. es az puska roppana, mingiarast felre dole [Mv; MvLt 291. 30b].

beleingerálja magát beleerőszakolja magát; a se introduce/băga cu forța; sich hineinzwängen. 1700: mi köztünk es a Kosztestiek közt mas falú semmit sem birt, hanem most ingerallyak magokat belé az kis Oklosiak [Nagydenk H; BK sub nro 297].

beleír beír; a scrie în, a înregistra; einschreiben. 1570: Heltay Gaspar hitj zerent vallya az harangozo egy chedulat vyt oda hogj aztis Beleh Jrna^a [Kv; Tjk III/2. 130b. ^aTi. pót-lólag a már megszerkesztett végr. szövegébél]. 1668: Székely Ilonának neve belé volté irva ezen Ioszágokrul adatot Donatiojában, vagy nem [Szászrégen; LLt]. 1782: vallatásokban engemet is nagy hamison belé irtanak a Regiusok és sok ezen Olá Boldisár Rész Jozság iránt valo tudományomot, mintha magam fatealtam volna fel irták [Csákgigorbó SzD; JHbK VIII/18].

beleírat beírat, belevezettet/iktattat; a lăsa să fie înregistrat; einschreiben lassen. 1593: istwan vram kepebe azt fogadak hogj az Chebol az aprod lewelet wgy ky szerzy hogj beleíratya hogj amy nemw dolga es egyenetlensegejk voltak egj masal .. neg bekelték es egjmas megj kowettek [Kv; Tjk V/1. 378a]. 1630: irt leuelet az Ania(m) hogj beleírassam mind gyirmekeit (!) s mind Urat az leuelben, s en be íratam [Mv; MvLt 290. 225a]. 1631 az teob giermekinekis neueket irassa bele az Nemes leuelben [Mv; i.h. 230a].

beleírt (más erdejébe) írtással belekapdos/terjeszkedik; a intra cu defrișarea (în pădurea altuia); (in einen fremden Wald hinübergreifend) roden. 1757 az Balkatsi lakosok beléjje irtottak azon berekbe? Nevek szerint kik azok akkik oda bé irtottak ? [Kük. BK vk.].

belejáró 1. belevaló; accesoriu; hineingehörend. 1805: Egy Alabástromkő függő Lámpás,

Luster helyett bele járó olajos Plével | Egy Hand-sgiár kés német hüvelyben, aranyozott Tompach virágos hüvelyben, egy pár belé járó késsel [Mv; TGsz 52].

2. kb. beletaláló; care se potrivește, potrivit; hineinpassend. 1828: Bor vető hosszú Korcsia fenő bornából belé járó kis kortszával [Szentemeter U Told. 39].

belejön belekerül; a costa; kosten, ausmachen. 1783: a Szita, rosta, romlás censusba vetelével minden véka buza ki sütése aztis fel véve hogy Piatzi Taxátis három három R. forintot fizetünk belé jön approxági költségbe 30. 32 xrokba [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

belekap 1. beleharapózik, ráterjed; a se extinde; übergreifen. 1629 hat Nagy Mihály hazabanniss bele kapot immar az tűz s ugy ment aztan mind alá miuel nem volt ember ky olchya [Kv; TJk VII/3, 104].

2. elkaparint, ráteszi kezét; a-și pune mîna (pe ceva), a acapara; die Hand auf etw. legen, in Besitz nehmen. 1709: Székely Márton egy lovat elkeréte volt Kúltom Paszonban hogy minekelőtte mások belé nem kapnak és el hajtják, vehessem kezemben [TT 1890. 761 SzZsN].

3. kb. beleáll/megy v. jön; a intra (in posesiunea altuia); etw. in Besitz nehmen. 1613: az mely puzta heljett hozza(m) nete zallogba Semieny Gergely ha az Isten az giermekett eltet meg erezttem annak, mert tudom Balatfi Istua(n) ura(m)nak természetit ha bele kapna, ki nem boczatana kezéből [Balavásár KK; Ks 19. III. 12]. 1632: Vagion hauassok melliet á memoria hominum eők birtanak, de az el mult 1631 eztende-ben az Brassai szász Urak bele kapuan, potentia mediantie occupaltatott teöllek minden igaz ok nelkw fogaltak el [Persány F; UC 14/38]. 1642: az az darab Erdő(!) az kib(en) most az Fejedelem jobbgi bele kaptak [Mezővelkér K; JHbK XIX/28]. 1649: az Kisszomson levő mal-mot Kis Jenovel együtt mint örökös iozagokot, az Dobokai nemzet birta, es az Dobokay Mihály halala vtan Nemeti Gergely ugy kapot vala bele [TGsz 51]. 1744: Tálás Filimon bele kapott s akadott s szántani kezdette egészsen, s erőszakoson birta a Falu oszlo közös földit [Szentmargita SzD; KGy]. 1746: Elteto Ferencz Úr(am), maga tudja miért, azon földb(e) belé kapván, azon földenn termett szénáját el vitte [Szentegedy SzD; Wass 6]. — I. még SzO VI, 77.

4. beleszokik, kedvet kap rá; a se deprinde/invăta; sich an etw. gewöhnen. 1837 Abba vagjok ennyi felszégsegeben szerentsés, hogy egj fel serdülőndő Piatskám bele kapott mestersegeben, a ki az én mutogatásom mellett faritskal [Dés; DLt 828].

5. rákap; a prinde gust (de ceva); sich etw. angewöhnen. 1854: A zabot minthogy az egerek nagyon belé kaptak, 's idő is jo van rá Csépelettyük [Mv; Újf. Sós Josef lev. 2].

6. beleköt/akaszodik vkibe; a se agăța/lega de cineva; mit j'm anbinden. 1764: a nekie ellenkezőt tanátsolván, midőn belém nem mértis kapni eleget gazolkodott masokkal, akikhez nállomnál inkább illet, hogj ő véle kedvetlen dolgokra ereszkedjenek [Középlak K; BfK]. 1765: tudokozni készdék az Déákat, hogy micsoda Vallásu Ember, az Déák Félitiben azt mondá hogy Pápista, de abais belé kapának alig ebédele őis el lodufa onnét [Marosbogát TA; Mk V V/97]. 1814: Dobai Mihály Uram mint meg tölt Ember 's annál fogva kötölődöz, a' mikor az Exponensek(nek) hibájok nem voltis, beléjek kapott, és minden modon morificialni szokta [Dés; DLt 56. 23].

belekapdos belecsipdes/harapózik; a se tot extinde, a tot intra în (posesiunea altuia); nach und nach hinübergreifen. 1623: En soha nem tudom sem nem hallottam hogy az vduarhely zekiek(ne)k az fen megh neuzet helieken aklis heliek leott uolna, hanem mindeltigh Marosszeki hauas(na)k tudtam s halottam, hanem cziak nem regen kezdenek bele kapdosni az uduarhelyzekiek [Kibéd MT; JHb].

belekerül 1. vmilyen összegbe kerül, vmennyit fizetnek érte; a costa; kosten. 1810: Ezen Ház olly sok költségben kerül mikor mindenestől készen leszen, hogy nékem bizonyoson mint vetegtem 400 Rftomban belé kerül [Torda; Pk 7]. 1838: A' Bekest általadtam Dobraynak e' biz egy kisség drága, de az Asztrakán okozza, — más prém czudar lesz, 's mégis belé kerül annyiba, ha nem többbe [Kv; i.h.].

2. beletelik; a trece; vergehen. 1787 Egy nyíhany nap belé kerül míg a Dézma borokat össze Serkeztetik (!) [Ilosva Sz; RKA].

belekever dtv belemárt/ránt; a amesteca; hineinziehen (in eine Sache). 1810: meg értvén Filipnek tsinnyát nékie mondtam, hogy másokat belé ne keverjen [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

belekomputál beleszámít; a include/cuprinde; mitrechnen. 1594: Marad ... az zalogokot Bele Computalwan f 1704/62 [Kv; Szám. V/6. 12].

beleköltözik beköltözik/hurcolkodik; a se muta în; einziehen. 1584: Koos Istwa(n) meegh Azon estwe bele keolteőzek az hazba | Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ily Conditio volt benne, hogy ez Jstwan a' hazba bator bele keolteozzek, de Bokor Caspart benne haggya Bodog Azony Napigh az eoregbik zobaban [Kv; TJk 4/1. 318–9]. 1597: az hazatis Cantor Pal ekesite minden keppen fel hogy bele keolteozek [Kv; TJk VI/1. 9]. 1600: Tibald Gergely el foglala az hazat ... Tudom hogy bele keoltezet az hazba Tibald Gergely, az aztalt ki emelte, es agiat tetette helere, De hogy ki hanta wolna az azzo(n)t nem tudo(m) [UszT 15/128]. 1617: cziak latam azt egjzer hogj zeoke Thamas bele keolte-

zek [Mv; MvLt 290. 26b]. 1633: Szanto Marto(n) bele költözött az hazba(n), es Andras kouacziot ki hanta belölle [Mv; i.h. 111b]. 1783: Fattyu Thodor kaborolni szokott volt, imitt amott az hol lehetett lakván, min addig logob(an) volt mig uraság engedelmeiből házat építvén magának belé nem költözött [Kovácsi K; Eszt-Mk]. 1850 k.: 1822e (!) ujj Papi lakot építetett az Ekklesia de a melybe csak 1827e költözött belé Tiszteletes Gál Sigmond Ur, mivel akkor helyheztesdött lakható állapotba [Szucság K; Rák 96].

beleköltöződik beköltözik/hurcollikodik; a se muta in; (hin)einziehen. 1634: az az öröksegh meliben mostan lakik Ra maraduan bele költözödött Biro Andras [Recsenyéd U; TSb 21].

beleköltöztet beköltöztet; a muta in; einziehen lassen. 1600: Amikor Herczegh Borbara azzony az Magyar wchay hazatt veotte vala Teutsch Ianossal Akkor egygeott nem volt, megh Annnya keolteoztete bele [Kv; Tjk VI/1. 481]. 1650: bele költöztet az Jobbagiat kovacz peterne aszonjom az Jmreh Janos arvaj hazab(a) [Keresztúrfva U UszT 8/64. 63].

beleköpdös l. belépökös

beleköt 1. beköt; a lega in; einbinden. 1819: egy Sakba belé kötve besztertzei aszszu szilva l véka [Baca SzD; TSb 6].

2. (háziállatot) bekötve tart; a tñne legat in (un animal domestic); gebunden halten (im Stall). 1756: vagjon a Lo istálo . konnyen 10 Lovakot lehet belé kötni [Branyicska H; JHb LXX/2. 27].

3. kötéssel beledolgoz; a tricota; (hin)einstriken. 1787: Egy Len Gyolcs két vége tot Cspikés és az Tispkézésen fellyül mind a két felöl széles Retze belé kötve, a Középe a Pulpitusra helyheztesésiért megy lyukasztott kendő [Szentiván és Laborfva Hsz; Palotay 19].

belekötelez leköt; a ipotoca; (verträglich) abmachen, verbinden. 1573: mykor eleoszer Maradek Peter Marhat adot volt Cosma gergelnek es arrol gergel Ados lewelet adot Annak fizyetenek Napja Regen ely Mwlt, de az vtan mykor vy Ados lewelet adot es hazat keotelezte bele, Eo Nem Twgia ... ha Mwlt ely vagi Ne(m) [Kv; Tjk III/3. 358].

belekötődik beleköt/akaszlikodik vkibe; a se agáta/lega de cineva; mit jm Streit anfangen. 1792: én belém erőszakosan ne kíványan kötödni [Bezded SzD; Bál. 1]. 1826: Szász Sigmond ... Szüntelen kötődött beléje a nélkült hogy Ferentzi Josef leg kisebb okot is Szolgáltattott volna a Szász Sigmond kötődésire [Somosd MT; CsS].

belekötölődik 1. beleköt/akaszlikodik vkibe; a se agáta/lega de cineva; mit jm Streit anfangen.

1751 Vándor Péter belém kötölődik, Falu uttáján megh támadott és fejsze fakkal (!)^a anynyéra meg vert hogj nagj darab üdölkig erős fájdalmat szenvedtem [Balázstelke KK; IB. — ^aÉrtsd fejszefokkal]. 1780: Hoszzu László olyan ember a' ki minden emberbe, mind az urak Tiszteibe, mind a' szegény emberekbe belé kötölődik [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20]. 1802: a'ki az Exponens édes attyába belé akart kötölödni, magát az Exponenst mitsoda illetlen és motskos Szokkal szollította meg? [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. belekap/kapdos; a tot lua (din pámintul altuia); öfters hinübergreifen. 1678: aszt az Zagori Ferenczi resz Portiot ante omnes alios Donatarios legitime apprehendalván, sok eszteni-deig birtam, osztan mint es hogj kötölözött bele, es tsudalatos utakon, modokon fogott Törvenyb(e) es vött Contractusra ... Kende Janos [Törzs, Osdolai Kun István a fej-hez].

belekötölözik beleköt/akaszlikodik vkibe; a se agáta/lega de cineva; mit jm Streit anfangen. 1755: a' midőn közelgettünk volna az Ribitzei^a határ széllye felé, utol ére bennünket Sztáncz Juon ... maga fiaval Jánkullal, bele kötelezek, s garázdálkodék Lázár Jánosban [Ks 112 Vegyes ir. — ^aRibice H]. 1768: az jámbor, Emberséges Emberbeis mindjárt belé kötölöznek . megis támadják s verik, bosszút ejtnek rajta a falusi Lakosokis mind félnek tőlük | Emberséges Emberekkel Sokszor ok nélküli szembe szöknek, ok nélküli szán szándékkal beléjük köteleznek [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 3a]. 1791 kötölözött beléjük [Méra K; RKA]. 1794: az említett Verekedő Személyek kün a fogado kapuja előtt egy Hidvégi Molnárbá belé kötölöztenek [Maros-sztkirály MT; Berz. 6 Fasc. 51. S. 74] | Popa Miskáné Fiai ujra beléjük köteleztek Markotsán Juonba György ujra rutul meg tépte Juána a kezébe lévő Gyertyát tsak hamar ki oltotta, hogy a tépelődésre annál jobb modjok lehessen | Muntyán Gligort esmérem többen köteleznek beléjük mint ő másokban [Déva; Ks]. 1796: uton ut félen s Kortsomán és egybütt is, nem néznek senkit, mindenben belé kötölöznek [Bács K; RKA].

belekötöz beköt; a lega; anbinden. 1747: az Illyésfalvi Nms Pap László mezon Levő pajtájában ... tsak ezen negy idegen ókrók vóltanak bele kötözve [A.várca Sz; Ks 27/XVII].

bélel 1. (ruhadarabot, lábbelit bőr-, kelme- v. szörme)beléssel ellát; a cáptusi; (aus)füttern. 1570: ew fazakas Symonnak Belelt volt egy Rwhat roka hattal es labal, hatodfel fiba zerzedot megh vele [Kv; Tjk III/2. 143]. 1586: Januariusban keonierge az Trombitas Eó kegmek Thanachiwl, hogj felseo rwhaiat meg bellettettnek eó kegmek Kózma Balint Bellette pro f. 5/ — [Kv; Szám. 3/XXIV. 43]. 1633: Zöcz Pall eget mi-velt Foris Gergeljeknek es Foris Leörincznek

mentet mit bellet nekjek [Mv; MvLt 290. 132a/2]. 1635: Nagy Ferencznek berlek en egy mentet [Mv; i.h. 291. 37a]. 1690: Csizmának valo Bérles bür no 12 Csizma bérteni valo Juh Bür no 50 [Fog.; UtI]. 1742: Egy Kék Anglia Mente Roka mállal béllelve [Kisasküllő K; SL]. 1755: Bérteni bojtos fejer posztora Rhf. 2 xr 48 [TL gr. Teleki Ádám költségnaplója 10a]. 1768: Fekete barsony Mente, arany Slíngerekkel, Nuszta prémezve, karmasin szín bojtos bársonnyal béllelve [Császari SzD; Wass 12 gr Wass Ágnes köntöseinél.]. 1798: Bérltem az Urfinak egy bundát [Kv; CsS szócsszámla]. 1801 edgy semmire valo anglia zöld mente rokával prémezve és béllelve | edgy farkas bőr bunda duplász flanerrel béllelve [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. lelt. 2]. 1804: Gáspár András nadrága szederjes, flanerrel béllelve [DLt nyomt. kl]. 1813: Egy Teveször materia bunda roka mállal béllelve nyestel praemezve [Szászvezessződ NK; Told. 47].

2. (deszka- v. ganéréteg) bélléssel borít, berak; a imbráca, a cáptusi; verkleiden. 1817 a' Zugo fenyő deszkákkal béllelve [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 9]. 1839: Orsova^a Marhássai ganét hoznak istálló bérteni — Gyalagossai istállót bérlettek szalmás ganéjjal [Born. G. XXIVb. — a Görgényorsova MT].

Az e század eleji dési nyelvben — még az igénytelenebb köznyelv szintjén is — a címszóbeli ige *bérl* alakban volt használatos. Az itt közölt régiségbeli adalékok tanúsága szerint ez egykori, meglehetősen általános erdélyi alakhasználat emlékét őrizi.

belelep(ik) belemegy; a intra (in); hineingehen. 1819 én fogantatása napját elő nem számlálhatom, hanem . . . hogy hét szám szerint számlálva a' gyermek néha a liliki holnapba is bele lépik, a' mint esztet több tapasztalásaim után is erősíthetem [Kv; Pk 2].

béllés (kelme-, bőr- v. szörme)bélléssel ellátás, bebellés; cáptusire (cu material, piele sau blană); mit Stoff, Leder oder Pelz füttern. 1844: Szalma kalap béllése a kitsi kisasszonynak tsinálásával együtt [Kv; SL]. L. még *béllés* 6. után a jegyzet.

belélet belső élet; viața internă; das innere Leben. 1854: A kül események beléletünket is roppant reformoknak tették ki [ÚjFE 4].

belletlen, belletlen I. mn 1. (deszka)béllés nélküli; fără căptușeală (de scindură); ohne (Brett) Füllung. 1636: az Istalo mellett vagyon fa labakon allo Gabonas haz, paraszt belletlen ajtaja, vas sarkos, pantos, kilinczies, retesz [Siménfva U; JHb Inv.]. 1652: Fal mellé valo padszék, háрма bellett, háрма belletlen [Görgény MT; Törzs]. 1685 *előtt*: Fenyő deszka belletlen Szék Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 7]. 1696: Egj belletlen deszka ajto vas sárkával edgjütt [Vajdasztván MT; Bál. 71]. 1714: Az Ereszből Fenyő fábol való kűzöb Lábon fa sor-

kokon forgo belletlen fenyő deszkából valo szín házba nyiló ajtó [Kászonsfelsőfalu; i.h. 85]. 1725: bé menvén a konyhára egj belletlen fa Sorkon álló fa kilintsü Ajton . . . találatott egj Szakáts asztal [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 6]. 1726: fenyőfa deszkából csinált belletlen ajto [Boldogfva H; Born. Vegyes oszt. I. 16. F]. 1734: (A konyhának) egj belletlen paraszt ajtaja [Datk NK; JHb Fasc. D. 1]. 1737 (A) Kis Boltotskából . . . belletlen . . . fenyő ajto vagjon [Csáki-gorbó SzD; JHbK XXVI/13. 5a, 6]. 1754: nyilik egy bérletlen van sarkokon járo ajto . . . egy kis Kamrátskában [Uzdisztpéter K; Conscr.]. 1767 (Az) Epület előtt tserefa kötéses Sasok között egyebütt bérletlen keskeny folyaso vagyis Tornázt vagyon [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 13]. 1767 Egy bérletlen, és börtlen . . . régi féle nagy karos szék [Marossztkirály MT; Berz. 5 Fasc. 38. P. 2]. 1781: A' Kűlső cseléd Ház . . . Ajtaja hitvány bérletlen [Pálos NK; Hr]. 1807 a pintzeben járo ajto félek haszon vehetetlenek, ajtoja bérletlen fenyő fabol van tsinalva fel bellesü vas sarkakon forog retesz és retesz-fővel meglehétös [Dés; Bet. 6 „GyUj[Falvi Nagy Ferencz mpr.]. 1824: A' Fás Kamarán egy jó bérletlen ajtó, két van Sarkokkal [Kv; Bet. 2].

2. (kelme- v. szörme)béllés nélküli; fără căptușeală (de material textil sau de blană); ohne (Stoff- od. Pelz) Futter. 1656: Szegottettünk egy szogalo leanyant (!) Igirtünk egy bagasia mentet beletlent [Kv; AsztCjk 58b]. 1673: Egi kek perpeta mente Aszszoni ember(ne)k valo, rokával bellett . . . Egi szederies Lazur belletlen mente [Wass 12 Borsai István hagy. lelt.]. 1691 Egy zöld belletlen mente | Egy zöld csimazin poszto szűveg, belletlen, must nélkül valo [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. 1695: Belletlen Angliai mente [Buza SzD; LLt]. 1704: Egy viola szín berletlen viola szín (egy!) mente [LLt Fasc. 75]. 1707: Egy veres Simma beletlen Barson mente eszárt Cipke(!) kűrűlette [LLt Fasc. 146]. 1708: Egy Berletlen Virágos Fekete Brassay (?) palast [i.h. 115]. 1738: egy kék Belletlen mente fordított fejr s veres Tarka sinorral [M.bikal K; Mohai lev.]. 1762: láttam egy belletlen mentét is a' Ládája fenekén | A Czifra belletlen paszamanos mentet nem láttam [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109]. 1766: Egy Király szín hozzu Simma bársony mente belletlen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

II. hsz beléstelen(ül), béllés nélkül; fără căptușeală; ungefütt. 1635: az mely mayszer dolomany mente feleol uagio(n) az uezekedes . . . ugian berletlen . . . viselte kett eztendeigh nagy Ferenczy seot annak utanna it vasarhelyt berlek megh [Mv; MvLt 291. 36b].

bélelt 1. (kelme-, bőr- v. szörme)bélléssel ellátott; cáptusit; gefütert. 1570: l suba zöldel bellöt [Kv; Tjk III/2. 8b]. 1574: Vagion egy zederjes tafota suba nestel bellet veres viragos atlacczal haniot [Gyf; JHb XXI/12. 3–4]. 1586: Az oskola Mesternek egi Bellet sweget chinaltat-

tam egi fertalj fain longist (!) veottem —/50 [Kv Szám. 3/XXIV. 42]. 1592: Zabo Marton monda, megh lad te Niari Marton hogi megh azt az zep bellet swueget, ki fedbe vagion, az zegre tetetem | az Zakachi Jnassal Istokkal zegoottunk megh az Tanach hazban ... Egi fodor igler Menteben belethen .. Az belet mentet megh attuk neki [Kv; Tjk V/1. 201, Szám. XIV/5. 180 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Egy veres skarlat keopenyegh zeold sayawal bellet ér beochyew zerint fl 19/50 [Kv; RDL I. 65]. 1598 Egi eoregh felseo ruhan vagion Scharlat, mallal bellet mind roka beorrel eggwt az gazda Azzonnak hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.]. 1607 Eöt mentek, harma veres Skallatok, Eggik fekete Tengeri kezke ollo beörrel bellet, masik zeold komokaual bellet, harmadik roka beörrel bellet, negedik egy granat mente kamokaval bellett [Uzslt III. 4. A. 3]. 1611: Egi uiselt granath felseo ruha oh verres sajauval merreön belet f 11 d [Kv; RDL I. 88]. 1616: Egi zeold chionka vju mente roka hattal bellet [Kv; i.h. 101]. 1627 Egi fekete viragos barsony kis suba hiusz mallal bellett [BLt 1 Béli Kelemen lelt.]. 1628: Egi galleros zederies skarlat nestel bellet mente vitez kotessel czenalt öregh tizenket gombok rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen hagy. lelt.]. 1629: egi berlet süegetis atta volt el fazakas Gaspar [Mv; MvLt 290. 1688b]. 1631 lata(m) az Rudon hogi egi berlet mente uala [Mv; i.h. 247b]. 1634: Thorma Georgy Vr(am)nak hagiom az zeold Skarlat, kamukaual bellet mentemet | Thorma Christoph vr(am)nak eo kguek .. hagiom az en Eoregh roka hattal berlet, felso ruhamat [Wass 73/1 Vass János végr.]. 1641: egi Rokaua berlet süueg [Györgytelek^a Sz; GyK X. 30/8. — *Haddad- v. Somlyógyörtelek?]. 1644: Granat mente volt zeles Gallern Roka mallal belleót | Egi fekete feolseó ruhat latta(m) hogi hozot Vala, roka hattal belleótet, de houa mit fizeteót ... Ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 291. 427b, 431a]. 1645: kóntossok is valanak Neztel bellettek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1651: Egy Fekete Barsoni nuszt labbal berlet palast három rendel Ezüst prem rajta. Egy Niari Fekete Barsoni Palast galon az allian, Fekete Tafotaua berlet [Wass 12. Fasc. 172/2 Vass Judit kel.]. 1655: Egy czömolyet dolmanj posztoval bellet. f. 4 [Kv; RDL I. 29]. 1680: nyilik ki ezen describalt házbol egy bellet ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv. 6]. 1681 Egi Bokor Vidra kesztyü roka hatal Bélet [Beszt.; LLt]. 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett Niul börel berlett [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1686: Edgy tetczin sima barsony mente, az kerületj ezüst csipke, nuszt mallal bellet viseltessel [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1687: Egy veres viseltes viragos kamuka szoknyát ... két bagoziaival bellett [Déva; Szer.]. 1688: Egy publikan szín gomb száras Nyari mente veres kaftánnyal berlett [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1694: Egy zöld landis fejer Barany borrel bellet mente ... val-

lora fl. 5 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1699: Ket bokor berlett szaru Aszony embernek valo veres karmasin csizma 2 [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1708: Török berlet szaru csizma 3. pár [Nsz; Ap. 5 gr. Apor István hagy. lelt.]. 1715/1720: Edgy tettzin Sálja mente Bécsi varrás rajta, tisztességes rókával bérlett [Cege SzD; Wass 24 Vas György hagy. lelt.]. 1724: Vagion egi tudó szín Bársony Mente Nestel bérlett [Kál MT; Berz. 15. XXIX/4]. 1732: (A templomban) találtunk edgy Selljem aranjos materiából való bérlett antipendiumot [Kóród KK; Ks 12. I]. Egy bérlett nüst kesztyü vagy manika [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]. 1733: Edgy otska berlett fekete Aszony embernek valo süveg [Marossztkirály AF; Told. 2]. XVIII. sz. köz.: Egi kurta granát mentet roka malauaual belettet [Szent-simon Cs; BLt]. 1765 nékem egy három márvásos bérlett Tarisnyamot a nyakambol Kornis Gábor uram maga ki vévén az Commissariusnak ... adá talpaságban [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 213]. 1766: Kék Anglia Nestes praemetet, és bérlett mente [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. 1768: Zöld Kamilot Rokamállal bérlett Bunda [Császári SzD; Wass 12 gr. Wass Ágnes kőntö-seinek lelt.]. 1782: Selyem attlatz bérlett Szalup [A.balásfva BN; LLt]. 1788: Fekete ször matéria szederjes flanérel bérlett Sakétli [Mv; TSb 47]. 1801 edgy Téli Roka mallal bérlett zöld Anglia mente Roka Torokkal premezve [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. lelt. 2]. 1811: Bundája barán börel bérlett [DLt 508 nyomt. kl].

2. (fa)béléssel borított; cápusit (cu lemn); gebrettert, verkleidet. 1585: Chinaltatunk a Scholaban az Scholamester hazaban hat belet padzeket [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. 1594: Bellet pad zekek wagyon (!) No 2 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21. — L. még MNy LXI, 112, 238]. 1629: Az ebédő hazban egi gjantaros berlet aito ... Beczi zaar rajta | Negy berlet fejer pad zek | ket berlet gjontaros pad zek [Szentdemeter U; LLt]. 1637: Hat berlet pad [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1646: egi Gjontaros Bellet Ajto sarkostol Beczi szarostol [M.bükkös AF; KCsl 2]. 1647: Azon Veres bastya mellet valo hazban be menve(n) Ajtaja jo, bellet [Marosillye H; Vlt 55/5415] | Ebbeol esmet nyilik egy bellet vas sarkú, pantú, zárú, koleczw aito egy kamarara [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1653: ket berlet pad az aztal kornjúl [Tlencfva MT; D. I. II. B. 12]. 1654: Az Nagyobik hazon bérlyet ajto, jo zár rajta foganto. Kamaran hitvan Ajtois bérlet [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna lelt.]. 1656: Ket bellet paraszt szek az Asztal kőrül [Doboka; Mk Inv. 5]. 1673: Az három ház ... Ez ház mellett két kő kamora bolthajtásosak, mindkettőnek bérlett deszka ajtaja [Cszs; CsVh 42]. 1680: az fal mellet hat darab bélet pad szek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. 1692: Bérlett pad szék ... no. 2 | vagyon ... ket szakaszokban allo füresz deszkával bellett almarium [Mezőbodon TA; BK Inv. 9, 11] | egy vas sarkokon, pantokon forgo bellet ő ajto | egi bellet pad [Görgénysztimre MT; JHb. Inv.].

1694: Nyilik . a' Palota avagy ebédlő ház Pitvarára festékes bélettel Ajtó [Borberek AF; BfR]. 1699 vas útközdőjű Csere fa mellyekű, küszöbű, s Szemöldökű berlett festett jó ajtó | Berlett pad nro. 3 [O.csesztve AF; LLt]. 1727: vagyon fenyő fa deszkából Csinált két berlett hoszsu pad [Dés; DLt Lib. inv.]. 1734: minde-nik háznak berlett ajtai vas Sarkakkal kilincsekkel és fogontyukkal [Datk NK; JHbB D/1]. 1743: tarkások festet bélet deszka ajtó Boroskrakkó AF; BfN]. 1744: Ezen házból a [belső házban be menő ajtó, vas sarkakon járo mind bélettek [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1752: Bérlett hoszsu pad 2 [Roskány H; Ks 76. IX. 2]. 1761: (A) házbán . fenyő fűresz deszkából berlett festetlen ép Ajtó | (A) házba .. egj fenyő fűresz deszkából tsinált bélet Ajton járnak ki Dél felé az Udvarra [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 13-4]. 1767 lehet bémenni Az alsó (!) házba egy fenyő deszkából valo bérlett, s fejes vas sze-gekkel roboráltatott ajtonn [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1776: Innen mentünk a' Boltban, ennek vagyon Vas Sarkokon álló fenyő deszka bérlett ajtaja [Mezőméhes TA; Wass 2]. 1781 avadag bérlett ajtaja [Mocs K; Consr.]. 1807 Az hatusso haznak be menő ajtaja fenyő Dészkabol berlet mind magara mind berlesere Nézne meg lehető Franczia Zárjával [Dés; Bet. 6 „GyUj-Falvi Nagy Ferencz mpr.”]. 1813: A' Palota tornattzába két bérlett Deszka pad 2 [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1817: (A kuriának) utzárol bé járo két felé nyillo, fenyő deszkákból készült berlett kapuja [Ördögösfűzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 1]. 1825: ujj bérlett külső Ajtó [Dés; DLt 595]. 1837 az ebédlőbe nyillo gyöngy színre festett vésett ajtó fenyő deszkával bérlett [A. szöcs SzD; Bet. 5]. 1848: egy avaték fél bérlett ajtó [Kv; Aggm.]. 1849 van ezen Bástyának bérlett fenyő ajtaja [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. 1862: avaték bérlett ajtó [Mezőbánd MT; TSb 39].

3. *dtv, szlth.* 1634: Zigiarto Mihaly szidgia vala ezt az Rab Jloná Azont, mondva(n) Aha Torokkal bellet tuz hatara valo lelek kurva [Mv; MvLt 291. 9a].

béleltet (kelme- v. szörme)béléssel elláttat; a lása sã fie căptușit (cu material sau cu blană); (mit Stoff od. Pelz) füttern lassen. 1587 meg az el mwlt Zam vetelkor attanak vala zam veueo vram valamý teóredezeót ewstetot Ezt pen- nig az vegre attak vala eó kegameok hogi az scola Mester rwhaiat Czinaltassam bellettessem [Kv; Szám. 3/XXX. 2]. 1600: Herczegh Barbara azzony egyczer egy veres felseo rwhat hozott vala az vramhoz beleltettni [Kv; TjK VI/1. 481].

béleltetés 1. (kelme v. szörme)béléssel ellátta-
tás; căptușire cu blană, îmblănire; Fütterung. 1740: Menyhárt Sigmond mentejének berelteté-
sére erogáltam ki készített juh Bőrököt Nro 5 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.].

2. (deszka)béléssel borítás; căptușire cu scin-
duri, îmbrăcare cu scinduri; Verkleidung. 1749:
Az uttza felől való Nagy kapu bereltetésére ment
keskeny deszka Nr 36 [uo.; i.h.].

béleltethet (kelme- v. szörme)béléssel elláttat-
hat; a putea căptuși; füttern lassen dürfen. 1774:
Bosnyág Stéfán uram . mentéket ne bérél-
tethessen [Déva; Ks 78. 20. 8 1/4].

béleltető béleltetés-rendelő; persoana care face
o comandă de căptușire; Besteller der Fütterung.
1774: A Szőtsők menték bérlesihez, premezsi-
hez Szükséges bőrkötő eó kegyelmétől vásárolja-
nak, és magok bérelvén meg a bérlettető gazda-
tol Szokot jutalmokot elvegyék [Déva; Ks 78.
20/8 1/4].

belelyukaszt átllyukaszt; a străpunge; durch-
lochen, durchschlagen. 1784: miolta bele jukasz-
tattunk a kis bugbol az olta hallattam az utri-
zatusoktol beszélteni hogy azt a Bányát Bug
Bányából erőszakosan el rekesztették a Gálak
Bányászszai [Torockó; Bosla. L. még NyIrK
XII, 116].

belemárt belemerít; a muia; (ein)tunken. 1584:
el vezet a' lewes kenyér (gy l) Alol az vaynak
fely, Mihelt bele Martottak elseobe [Kv; TjK
4/1. 254].

belemegy 1. a intra; hineingehen. 1672: Az
A. szeőlejéből mellyet fogadot volt megh niivelni,
ki verte, és ha belé megye(n) veréssel fenyegette
[Kv; TjK VIII/11. 189]. 1720: eó kglme Tó
helyiben hogy bele szoktanak a Marhák
ottan ottan megh belé mentenek [Koronka MT;
Told. 26]. 1739: negy Falunk vagyon pestises,
azakba nem mér senki belé menni [Harasztos
TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1744: Eltető Uram
a' nyomásba hagyván valami kevés Szénáját,
ha belé ment Marha, egj egj Sustákot vont [Szent-
egyed SzD; Wass 6]. 1763: Praefectus Uram ide
jővén az erdőben kapta, s meg ilasztotta, meg
ijjedvén akkor az oltától fogva belé menni nem
mért, nem is hordotta félvén a kár vallástol [Gál-
fva KK; Mk V. VII/1. 34].

2. (járművel) belehajt; a intra (cu un vehicol);
hineinfahren. 1818: a' Hidasba a' mint edgy Ilon-
dai^a Kereskedő Örmény két Lovál szekérrel és
megint edgy más N Nyiresi^b Tiszt két Lovál
Szekérrel belé mentek ... a vásárra menő soko-
sággal nem bírván a hidasba erőszakosan sokan
todulván .. a Hidas tetejen a viz bé kezdett
folyni [Sülelmed Sz; IB. — ^aNagyilonda SzD.
^bNagynyíres Szt].

3. belerúg/torkollik; a ajunge/duce la; hinein-
reichen, hineinlangen. 1768: (Az út) ott a Sz:
Lászlórol Thordára menő ország uttyába belé
megyen vagyis belé rug oldaloslag [Szentlászló
TA; JHb XXXVI. 17].

4. (birtokba haszonvétel szándékával jogtala-
nul) beleáll; a intra (intr-o moșie cu scopul de a
o posedea sau de a folosi); sich in etw. stellen.

1569 Az kys weolgybe tudo(m), hogy az kys gherebenesy<ek> Ecceyer Zantani, belę Mentenek vala, be akaryak vala hozny, de nem kaphatak meg eoket [Mezőbánd MT; Vlt 7/692]. 1596 Thudo(m) azt hogy malom retinek hyttak Varos zamara volth, Elejen tizesreis oztották hogy ne(m) alkhattúnk vegere (?); megh azon sem alkhatu(n)k uala (így!), mert kiki bele menth el hozott benne [Szu; UszT 11/40]. 1598: lata(m) tahag azo(n) Zent Martoni^a Benedek^b bele ment ekeyewel, ne(m) león mit tenne(m), ki choúalam belölle, menek az falús birohoz, kęrem hogy meg ne zabadicha teórueny latatlan az choúat, teórueny napotis hagia ben(ne) [UszT 13/18. — ^aHomoródsztrmárton (U). ^bElőtte a vezetéknev olvashatatlan]. 1600 Az peres helt Farkas-laki hatarnak tudo(m), az Orozhegieknek soha semminemeő birodalmokat ott ne(m) ertette(m), hane(m) im most erte(m) hogy bele mentek, es wonakodnak wegette [Pálfa U i.h. 15/105]. 1604: vagyon Egy b<en> valo eoreoksegwkn az mely Eoreoksegebe az I. hatalmasul bele ment, es engem annak haznaytol el fogot es tartot potentia mediante el kazalta mykor en zeremre fordult volt [i.h. 18/3]. 1625 iol czielekedet volt az Actrix hogy bele ment volt az ő iozagaba [i.h. 72c]. 1739: az őrokségetis ők birták, egjszer Koman Denkeselis praeten-dalván hozzaga, erőszakasan belé ment [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 5]. 1746: értettem, hogj kedves Eocsém Ur(am) Kantai Malmomban belé ment. melyből magának majd semmi haszna, nékem pedig nagj kissebségem következett [Ap. 1 Apor Lázár Apor Péterhez].

5. beköltözik/hurcolkodik; a se muta in; einziehen. 1570: Paloczy Janos hity zerent vallja hogy az Torozkay Gergel hazaba ew Berbe lakot, es mykor bele Ment megh attha neky fele berith fl. 4 [Kv; Tjk III/2. 84]. 1584: Bokor Casparnak eo Atta megh a' penzt a' hazert, Az felesége penigh semmy ellenzest Nem teot, Mikor penigh eo egy Torday embernek Atta volna ezen hazat, es bele akart volna Menny, ez Koos Istwan ellent tartot Abba(n) seót Az kapun sem erezti volt be [Kv; Tjk 4/1. 317]. 1636: most immár Boer Thamas megh holt, pusztan ál az ház addigh migh Ngdnak értésére nem adom, nem mereők belé menni [A.komána F; Szád.]. 1637 en tülemis izent Szy Martonne Tasnadi Mathe-nak hogj mennien bele az hazba [Mv; MvLt 291. 78a]. 1711 Vagyon egy ház Szentegy ház Uczab(an) az ki most benne lakik sok pusztaság lévén rajta mikor belé ment a mit réa költöt ha el adová tétetődnek az ház, refundáltassék az ő Építése [Kv; Pk 6].

6. beleáll (az eke, szántani kezd); a începe să are; beginnen zu pflügen. 1590: ott fen az Irtasban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 Pignoris titulo valamikor léz tehik (!)^a az d. 12 megh erezze, de addigh migh ekeje bele nem megie(n) [UszT. — ^aHelyesen: telik?].

7. belefürödik; a se infige/pătrunde; sich hinein-schlagen, hineinbohren. 1585: Ighen veressen

hozak Eyel Grusz petert Az kariaba vala ket Izonyw Seb Mentis Anny hozzw kereo^a bele, Jzonyw veresek valanak raita [Kv; Tjk 4/1. 482. ^aOlv. kėrd 'tépés' (a sebre)]. 1758 Gyiraszin Kosztandin ugy hallyta egy Szekertze-vel utanna hogy ha erte volna mingyart bele ment volna a fejsze [Cintos AF TK1 19/42].

8. belefér; a încăpea; Platz haben. 1601 29 May Teolteottem ismet az Borokat, Ment Bele bor d 28 [Kv; Szám. 9/XV. 33]. 1609 Biro vramis ezen borbol teoltetet egi pincze tokot ment bele egi veder f — d 40 [Kv; Szám. 126/IV. 296]. 1768 Sütőház Láthatni két Sütő kemenczét belé menyen négy véka gabonából készített tészta [O.kocsárd KK; Ks 74. 55]. 1821 építettem egy nagy fa Szint Ászokra melybe belé megyen 60 ötvenes Hordo [Celná AF Ks 79. 9].

9. kb. belevetődik; a putea fi semănat; besät werden. 1752: Lunkucza mellett valo szanto föld Mellyben is belé menyen tiz kőből [Pókafva AF; JHb XXV/73. 15]. 1770: Sipos nevü helyen vagyon egy szely föld mellynek egy része erdős ennek a mezeibe a Csutakossával edgyutt belé menne Cub. 3 [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1778 Ezen erdő harmadik része tsutakos lévén abbanis belé menne négy véka Buza [Kor-onka MT; Told. 79]. 1799 k.: Van egy Kender föld, melybe egy Véka belé mégyen [M.bikal K; RAK I. 2]. 1815: Belé mégyen ezen Telek felületyiben ősz Buza vetes . négy véka [Top-lica MT; Ks 77. 19 Conscri. 1288].

10. beléfészkelődik/telepszik; a se incuiba; sich einnisten. 1736: Pal Deak azt mongya, mikor az felesége az tehénésket féji, akkor belé ugrik az marha tetü, s ugy megyén osztán belé [Ohába F Ap. 5 Apor Péter feleségéhez].

belemehet 1. nekimehet, neki/beleszaladhat; a putea merge/alerga către; jn anrennen können. 1765: Varga György Egy kis vékony páltzikó lévén a kezében, azal maga előtt hadarászott, hogy belé ne szaladhasson^a, tsak azért forgatta azon páltzikot a kezében hogy belé ne mehessen, és meg ne foghassa [Szépkenyerűsztrmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 54 — ^aTi. a támadó szb].

2. kb. (birtokba/haszonvétel szándékával) beleállhat; a putea intra (intr-o moșie cu scopul de a o poseda sau de a o folosi); sich einstellen können (in ein Gut mit Absicht der Nutznießung). 1600: Nagy Gyeörgy, Nagy Peter arwai kepebe(n) így replicala, hogy en io modo(n) bele mehet-te(m)^a, mert Vrunk eo Naga az zabadsagot megh atta [UszT 15/182. ^aA földék birtokába]. 1670 után: mind addig engem az penzel megh ne(m) kinalt, mglén az buza megh ert igen zepen, akkor kinalt megh vele, mikor az sorloval az buza-ba ment aratj Azert semmi keppen bele ne(m) mehetet volna, mert enis ugian Oroz hegji-ben örökseges v<agyok> [i.h. 4. 10].

3. kb. belevethetni; a putea fi semănat in; besät werden können. 1684: az Taba neü Vapas

föld bokros ennekis az tisztajaba(n) 56 ueka bele mehet ha megh irtiak, 75 ueka lehet mindentol a To mellet az fold majd hason felinel nagioib lehet az bokrossaga ha ki tisztitjak szaz vekanal több bele mehet [Gyulatelke K SLt AM. 24].

belemenő belevezető; care conduce in; Einlauf-, Zuführungs-. 1723: azon gát miatt fel nyomja a Nagy Szamos a vizet; hasonló képpen a belé menő árkokis nagyon fel tolyulnak miatta [Szilágytő SzD Ks 25. IV 5].

belementsz bevág; a táia; (hinein)hauen. 1652 Ennek eleötte olyan usus es teörveny volt keözteők Kamuthi ideitwl fogua, hogy mikor az Kortsuma bor el fogiot keözteők, valameddig' az Borert jartak, indifferenter valameddig' az korcsomara valo borral az falub(an) nem érkeztek, mindennek szabad volt arulni. De az borral az falub(an) érkezven, mingiart a' masfele borb(an) bele met-czettek az Chapott, ha ugyan sok leöt volna benneis [Jegenye K; GyU 105].

A homályos fogalmazás ellenére a további szöveg-összefüggésből (l. i. h.) valószínű: itt arról lehetett szó, hogy a földes-úri (itt fej-) korcsma borának elfogyása miatt szünetelő borkorcsma-irás időszakai alatt szabad volt a jobbágyoknak is bort árulni, de mielőtt a másutt szerzett, ill. máshonnan szállított borral a szekerek visszaérkeztek, a jobbágyok árulta borok hordóin a csapokat bevágták, elrekesztették, akármennyi bor volt is bennük.

belenéz beletekint; a se uita in; hineinschauen. 1839: a' házba történetesen egy Láda nyitva maradt s kúriositásból bele néztem és szememmel láttam, hogy egy zsaskó (!) tele volt pénzrel [Borb. II].

belenyalábozik átv belenyalából/kanyarít; a táia/ lua; hineinschneiden, hineinschweifen. 1626: Az Mihály vayda ki Jeöuteleigh bekesegeesen bira azt a Jozagot, hanem akkor nyalabozek bele Czyki Mihály [A.csermáton Hsz; LLt].

belényesi a Belényes (B) településnév -i képzős alakja; din Belényes/Beiuș; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Belényes Belényeser. Szn. 1640 Stephanus Belinyessy mp [Kv; Ks 11. XLVI/9]. 1669 Mj Belénjesi István és Szathmári Gáspár^a, az mi kgl's Ur(u)nk eö Nga meltosagos Táblájának hűtes Jro Deáki

Belényesi Istvan m. pr. [Borb. I. — ^aA bizonyáglevelet Szathmári írta]. 1678: Közép utzából Bellényessi Csiszár Jstván. Bellényessi C. Istvan mpria [Kv; RDL I. 156]. 1687: Belényesi György uram [Pókafva AF; JHb XXV/36]. 1718: Belényesi Ferencz [uo.; i.h. 42]. 1721: Belényesi Komaromi Lajos uram [Ingodály NK; i.h. 50]. 1732: Pókafalvi Belénjesi Ferencz [i.h.].

Szk: ~ cserge Belényesen, ill. vidékén szőtt gyapjúpokróc; cergá din Beiuș; Wolldecke aus Belényes. 1656: Egy Bellenyessy sarga es veres festekw, semmire kelleö ... Tserge [Doboka, Mk Inv. 15].

belenyom benyom; a apása in; hineindrücken, hineinzwängen. 1650: Teorók Mihalne az Arvath niomorgatta, az Keökeolleo vizib(e) is bele nyomia vala, ugia(n) tittkadoz vala az Arva az vizb(en) ugy deoböczkeoli vala bele [UszT 8/64. 70b].

belenyül belekap; a intra, a se atinge de; hineingreifen. 1596: Tilalmat tette(m) az J ellen hogy megh az Vduarhely var kezdetekor az el múlt 1563 ezt(endeo)ben menth volth el Vrunck eö felsege feoldereöl az J es az mely eorek-segbe most bele njult, hozza kezdett birodalma-hoz, el hatta volt kinek uagio(n) harminch haro(m) ezt(en)deje. Io azt mondo(m), minth hogy akkor el hatta azültatul az en vram viselte gondgiat es zolgalt Arrül az eöreksegeöl engem illet, en birtam pedig az en vra(m) holta Vtannnis ez ideigh [UszT 11/57].

belenyuvad belefutad/nyivad; a se ineca; ertrinken. 1765: oda vetődék a lármára a Sertés pasztoris, és aztis gombolyéghan kötözé, s az udvaron lévő potsolyában vetteté egy hogy majd belé nyuvadott [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163].

beleolt (oltóágot) beleolt; a altoi; einpropfen. 1817 a mely gyalog ákátz fak voltak a Papel fak köztöz még az öszel ki vévén azokat ültette a Kertesz a maga Haza felöl ezzel ki nem érvén végig, a faluból szerzettem s azokat ültettem ki, hogy jövendőben veres akátztot oltsak belé [Héderfája KK; IB Utő Rálint tt lev.].

beleoltódik átv beleplántálódik/gyökerezik; inocula; eingepflanzt werden. 1751 Én itt Balástelkén lako Vándor nevezetű Familiát ismerem s tudom nyilván és bizonyosan el is mérnem felöllek mondani, hogy életét holtig istentelen törvénytelenységben gyakorlo Attyoknak gonosz erkölcsé ugj beléjek oltodott, hogy Ns Küküllő Vármegyéjében söt talám az egész Országban is ezeknél istentelenebb igazságtalanabb verekedöbb, vérengzőbb, erőszakosabb káromkodóbb emberek nincsenek [Balástelke KK; IB].

beleomlik belezúdul; a se vásra in; hineinstürzen/strömen. 1792: A kertbe sok szép gyümölcs fa vagyon, de mikor a patak meg árod, minden felöl beléje omlik [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.].

beleosztozik (birtokon) megosztozik; a împărți (o proprietate); (ein Grundstück) untereinander (auf)teilen. 1802: Sokan Leányakul belé osztótanak részt vettek a Fiu Testvéreiktől [Aranyosrákos TA; Borb.].

beleöli magát belefutasztja/fojtja magamagát (a vízbe); a se ineca; sich ertränken. 1779: egyszer a Menetske az vra keménysége miatt a Marosba is be szaladott volt s ha az Vra utánna nem sza-

ladot volna, s ki nem huzta volna az vízből, beléis ölte volna magát a Vízbe [M.lapád AF Mk Szilvás 5/3].

beleöltözik (öltözékdarabot) felvesz; a se im-brăca cu; sich ankleiden. 1638: Az Szűrben penigh s boczkorban mikor bele eoiteőzeöt vala Kalos balint, aztis tudom [Mv; MvLt 291. 169b].

belép(ik) 1. (a küszöböt átlépve a helyiségbe) bemegy v. jön; a intra; (einen Raum) betreten. 1598: Mikoron az Kosa Miklos hazaba be lepe(m) lata(m) hogi harmannis chioportoztak wala egibe kik az zappanos legent wonnyak wala ewsteoke-nel fogwa [Kv; Tjk V/1. 161]. 1765 Izpáz Dirde be lépik a házban [A.preszáka AF; Mk III. LXIV. 67]. 1814: Sinfalvi^a közönség Falus Birája Szabo Márton Falu képében és nevében kezében lévő faja felemelésével Repellált ezt mondván cum protestatione Repellálok ide Senki bé ne lépjék. mivel most nagy karunkal esnek meg az Árok kinyitattása, mivel a Török buzát még a közönség meg nem szedte [Borb. II. — ^aSinfalva TA]. 1842: Jáné Mária . mi-hent a' házba bé lepett rozslu létét nyilvánította [Dés; DLt 85. 1]. 1843: midőn bé léptem látam Pekárik szíjjártot a' földön fetrengve vérében [Dés; DLt 586. 3].

2. átv. 1658 Veszem eszemben, hogy az en eltemnek Utolsó Napia nem messe (!) Vagyo(n), mert az halat az Eo keövetet, es postajat en hoz-zam ely küldötte, Melyből Veszem eszemben hogy Magais az halat, Ezen két napon keöszöbömön be lépik, Noha meg mostan feköveó Beteg nem Vagyok [Mv Nagy Szabó Ferenc végr.].

3. bejut/kerül; a ajunge; hineinkommen/gelangen. 1655/1754 k. az a Közep Mester penig mikor az öregek közé bé lépik, tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel, és egy darab petsenyével [Kv; AsztCjk 17–8]. 1713 a mos-tani esztendő termései a buzaba vagy nagyon léhasok vagy igen ritkák és aprok, a török buzába ugyan még kétségesek, de mivel a Tavasz mostohasága miat nagyon el késtek annál fogva a Canicularis napokba apron lépnek bé gyanitha-tobb a vékony reménységek [Déva; Ks 117 Ve-gyes ir.].

4. (céhbe) beáll; a intra (in breaslă); (in die Zunft) eintreten. 1665/1754: A mely idegen Legény az B. Társaságba^a bé-lépik bé köszönéséért, neve bé-iratásáért, Koronáért, és Kártyáért tartozzék adni d. 50 | Hogy ha pedig a' Társaságba új Legény bé lépik, két hét mulva néki Articulus olvastassék [Kv; AsztCART. 12, 14. — ^aAz asztalos céhbe].

5. (kerítésen) behág, átlép; a trece (peste gard); über (den Zaun) treten. 1767 Blidár Gligor mihent a kerten bé lépet (a Lupényék az ajtó előtt tsopotortozván:) némelyik haját tépte némelyik pedig bottal verte [Illyésfva Sz; BfR 45/9].

6. kb. beszáll/telepedik; a se așeza/stabili; sich niederlassen. 1747: idegen lépik vala bé reá^a

[Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev. — ^aA jó-ságra]. 1753/1781: arról sem(m)it nem hallottunk.

hogy ezen Gyógy Vízére annyi számtalan Possessor vrak miképpen léptek bé [Csikmó H; JHb LXXI/3. 254]. 1760: Mósa László Uram tsak ugy Lépett bé ide Árpástóra mint idegen, Mi Mósa Ur(amna)k se magának Se Praedecessorinak itten Árpáston östől maradt Portiojakat nem tudgyuk s nemis hallottuk [Árpástó SzD; BK] két populusa Sessionk . első acqvisituma itten Mosa László Uramnak ugy lepett ide bé Omlásallyára, mint Idegen Mi soha sem hallattuk, hogy itten Omlás allyán vagy magának, vagy praedecessorainak östől maradt portiojak lett volna [Omlásalja SzD; BK].

belepedez betakargat; a acoperi; nach und nach zudecken. 1600 Nyreó Mathene Catalin fassa est Azt sokzor latta, hogy Aztalos Jstwanne az vra honn nem leteben ott halt ... megh ez Aztalos Jstwánne az vra mentheyewel lepedezte be, es egy tanyerrol eottenek egy massal [Kv; Tjk VI/1. 395].

belépés átv beállítás; intrare; Eintritt. 1733: Szintén ma szerencsésen ide Görgényben^a el érkezvén első bé lépésemmel feöbbs gondom volt Mgos Groff Uramot ezzel megh udvarolnom [Ks 99 Bornemisza Ignác lev. — ^aGörgénysztimrén (MT) kelt lev.].

belepökdös beleköpdös; a tot scuipe in; öfters hineinspucken. 1823: Csernátóni Samuel ölé-sel fenyegetett ha kívánságának nem égedek. . hogy czellyát nem érte ujra réám jött az ételembe belé pökdösöt, hamuval meg töltötte, egy falatot sem éhettem [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez. Vadadi Pilep Borbára (40) ns özv. vall.].

belépte vkinek vhová való belépése; intrarea cuiva; Eintritt. 1843 láttam első bé léptemmel hogy Pekáriknak az ábrázatja meg volt kartzolva [Dés; DLt 586. 13].

beleragaszt hozzáragaszt/épft; a lipi de; (hin)-zubauen. 1797: vagon egy marha akol ugyan az Udvar keríttésén kívül, de belé ragasztva az kerít-tésbe [Ajton K; CU IX/2. 8b].

belerak 1. berak, beletesz; a pune in; hinein-tun. 1585: Az korczyolassoknak fizette(m) hogy Jeget vagot (így!) az verembe(n) es bele rakta fizette(m) az vagassatol f. 1. d. 60 [Kv; Szám. 3/XXII. 73]. 1602: varratot vala ismet en velem ket kis sachikot s azt mongia vala hogy az falba vagion 60. vagy menie tallera s ha futnj kel azokat rakia bele [Kv; Tjk VI/1. 632]. 1631: akkor ismet mindeneket bele rakanak az ladaba [Mv; MvLt 290. 248a]. 1762: Buda Gligor egy Tarisnya Szözlöt hoza . s ott lévén Acz Jánosné Aszszonyamis egy üres kosárral belé raká az kosár-jában [Kóródsztimárton KK; Ks 17/LXXXI. 21].

2. belehelyez/ereszt; a așeza intre; hineinlegen/-setzen. 1824: az egész épületnek oldalai Penyő

Fából vagynak jó moddal el készülve s Tölgyfa Ágasokba belé rakva [Mezőbodon TA; Ks 89].

belerakat beletétet; a lása sá fie pus; hineinsetzen lassen. 1794: a Majoromnak elejét az árvíz annjára el szaggatta vala, ... a mélységet tölteni kezdettem, minden esztendőben televént belé rakattam [Kv Pk 3].

belerakódik beletelepedik; a se instala; sich einnisten, seßhaft werden. 1632: az szegeny Uram halala oraja előttis azt monda ad el ezt az hazat s ted az ersziniben az arrat, s meni az Atia(m) hazaba(n) rakodgjal bele tejs feliben s temessenek tegedis onnet el [Mv; MvLt 290. 63b].

beleránt hirtelen behúz/rángat; a trage subit/pe neasteptate in; hineinreißen. 1826 Az Alperes a Felperest mejbe meg ragadván a sárba belé rántotta s tsufos szokkal illette [F. rákos U; Falujk 139 Barabás Áron not. kezével].

beleráz vkit beráz (a vízbe); a scutura sã cadã (în apă); (hin)einschütteln. 1582: hallam hog kialtia vala Az Rab fabian leania, vgmond, Am bele esek es tekinthem hat igen vizi a' viz az fabian leania Akkor Az palon Al vala, es onnet kialtoz vala, de Ne(m) lata(m) hog bele razta volna a palorol^a [Kv; Tjk 4/1. 82. — ^aEgy leánynak a szálfákból álló, ingó-rengő pallóról szándékos ingatással történt vízbe rázása, ejtése gyanúja ellen szóló nyilatkozatról van itten szó].

belereked beleragad; a se împotmoli; steckenbleiben. 1807 vagy on egy olyan hely, mely egy Sáros, és veszedelmes iszapos hely volt, és Marhakis belé rekettenek ezen hely teli volt vízzel, ugy hogy egész to volt [Apahida K; RLt O].

belerekeszkedik bezárkózik/rekeszkedik; a se incuia/inchide in; sich einsperren. 1602/1614: (A templomvár)^a fundálására az sok kőborló ellenség miatt nappal csak hozza sem férhettünk, hanem egy éjjel szép holdvilágon elfundáluk, és ugy építünk, hogy Szent Mihály-napjára az kapuját is felvonuk és belerekeszkedünk [BTN 50. — ^aA mv-i templomvár építésére von.].

belerekeszt ostromzárral berekeszt; a inchide prin blocadă; einsperren. 1658: Rákóczi^a teljességgel megátalkodék az elébbi szavában, sőt menten hivatá hadait Medgyes alá méne éjjel-nappal és a várost környülve az ő népével és az ország népét mindenstől belé rekeszté [Mv; ETA I, 167 NSz. — ^aA szerencsétlen végű II. Rákóczi György].

belérészesül (birtokba) részesként beleszáll; a avea parte într-o proprietate; (an einem Grundstück) teilhaben. 1628: (Ha) az Ur I(ste)n mostanj Uramtol ualo gyermeke(me)t eltetne, es az en holto(m) uta(n) ebben az Bohnfai Jozsagnak negyedrészben, bele reszeswlne birodalommal,

szabad legyen uelle [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.].

bereront beletör; a sparge și a pune in; (zer)schlagend) hineinstoßen. XVIII. sz. eleje: Az melly lovat a folyó keh háborgat. kigyó fű gyűkérrel valo praxissal kell elejt venni, de ha a tor-kam gyült egybe, ó hájat tyukmony fejérel, eczet-tel, foghagymával egybe kell keverni, gyengén megh kel melegiteni kétt tyuk tojas hajba kel önteni a lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrát s bellé kel az orrába tölteni, az orvosságoth mind a kett orra lyukába, egy egy tyuk tojas hajjal, a tyuk tojas hajatis belé kel az orrába rontani, vgy kel mind addig tartani még le nyeli [JHb 17/10 lóartási ut.].

bererüg 1. belevág/rúgtat; a se întilni/uni; einmünden. 1768: (Az út) ott a Sz Lászlórol Thordára menő ország uttyába belé megyen vagyis belé rug oldaloslag [Szentlászló TA; JHb XXXVI. 17].

2. beleékelődik; a pătrunde ca o pană; sich einkellen, eingeschlossen sein. 1768: így három szegletülleg igen csufosan belé rugna a Rakosiak határok az eo praetensiojok szerint, a Szent Lászlóiba [Torda; i.h.].

bererügő beléütköző/rúgtató; care se întind pină la, care ajung la; anstoßend. 1739: Nalati Maria Aszszony az akkori szolga birott Miskoltzi vramat az Falu örögjeivel edgjütt ki vitte az meg nevezett helyre, és az belé rugo földek(ne)k vegeit meg határozta [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 9]. 1802: (Egy telek) szomszédja .. a véggel belé rugo felső Forduloi szántó földek [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 18].

bererütölkodik belerondít/piszkol; a-și face nevoie; versauen. 1598 Az Anniais es huga Azon-keppen kertek hogi engedelmes legien az kutnak keoz voltabol, Mikor megh nem engette volna . monda Jstwa(n) deak hogi mind enmagam es zolgam bele rutolkodom es minden ochimansagot bele hordatok [Kv; Tjk V/1. 222].

béles süteményfajta; un fel de prăjitură; Strudel. 1573: enneke(m) az Irmes Borba ada vr(am) azt meg Innom, Az vtan az hwga ada egj darab Belest az Meg Nagobat arta [Kv; Tjk III/3. 115]. 1583: hordottanak .. apro szeoleot Belesheoz valot hat fontot 18 Niolchj penzen fontiat tesze(n) f 1/8 [Kv; Szám. 3/XXX. 39]. 1590: Schyuttotem Az Nap 3 belest votte(m) Apro tengeri szeoleot 1 fontot pro d. 20. Ebedre kolt egyk el veottem hozaya Nadmezet | Estüere ... Volt esmegh Pankoh 2 Belles Nad mezet veote(m) ahoz d. 8 [Kv; i.h. 4/XX. 39 Hooz Lőrincz sp kezével]. 1592: Sitttettem 2 Beleest, 1 Eitel vayat f — d 14 Mondulat hoza f — d 15 Mehzet ezen beleshez f — d 8 Tengeri Zelott f — d 8 [Kv; i.h. XIV/5. 215]. 1593: weottem Riskasat beleshez f — d 6 3/4 font zeoleo beleshez f — d 5 1/2 font Mondolat f — d 16 ... Az beleshez a vaiat [Kv; i.h.

XXI/5. 132–3]. 1625 Egi belest malosa zeoleovel f – d. 35 [Kv; i.h. 16/XXXV. 167. L. még i.h. 232]. 1629 amaz Aszonjs ot vagy on az kek rokolyas az ki belestis arult az piaczon [Kv; TjK VII/3. 120]. 1632 az mint az szaiabol ki fért ugi megh Zidogatta az Aszony ezt az Görgi Deakot de belesel mivel addigh edesgette hogi ismegh megh bekellett [Mv; MvLt 290. 95b]. 1736: Vajat nem tettek semmi étekben^a,

mikor kalácsot, lepént, bélest sütöttek, abba tettek vajat, vagy penig pánkot, noha inkább ették akkor^b az új oltasztott (!)^c hájban forralt pánkot, mint az vajban sültet [Apor, MetTr 322. — ^aTi. az erdélyi kiváltságos renden lévők. ^bA fejedelmi korban. ^cNyilvánvaló sajtóhiba olvasztott h.j.].

bélés 1. kelme, bőr v. szörme bélelőanyag; material pentru căptușeală; Futtermaterial. 1620 Berlesekreül es Subakrula [Kv KvLt Fasc. II. 6 VectTr 3. — ^aKövetkezik a harmincad(vám)-tételek fels.]. 1688 Az Timarok(na)k Fogar(as)-b(an) adott szottjánok és béllések ki készítésere Juh es berbécs bőrt nrő 11 [Bucsum F; MvRK]. 1721 az almárium kolcsával (így!) az bérléseket fel hántam én ottan Roka mály bérlést nem tanáltam [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1787 (A) Leg kisebb árvának, Mihályanak egy téli flanel Kantusra, bérlésre, Kámel harra (!) [Mv MvLev. Csizsár György hagy. lelt.]. 1793 mentem volna Bérlés és Talp vásárolni [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1798 Tsináltam a két kis urfinak két süveget magam béllésemmel melynek árra bélléssel és munkával 40 xr [Kv; CsS]. 1835: Engi Susi Szolgalmának fejt edgy par Csizmat tsak bellest adván hozzája edgy W Rforintért 1 [Dés; Törzs. Dési taxalisták]. 1846: Egy Meliny tsin(áltatása) és belis hozza 3 ft [Kv; Újf. 1].

2. öltözöt v. lábbelibélés; căptușeală de îmbrăcăminte sau de încălțăminte; Kleidungs- od. Schuhzeugfutter. 1585: Az varos vegezte Hogy az Trombytasnak egy ködmént vegyek es egy bellest czhynaltassak fizettem f 3 [Kv; Szám. 3/XXII. 73]. 1587 Zegeottem^a egj leant f 1 Muhar frish, bélléssel ezue a mindt zereti [Kv; i.h. 3/XXVI. 13. ^aTi. szolgálonak]. 1596: Egy veres mégy zin chionka vyw skarlat menthe roka mallal bellet, az felit bechywillettek f 29. Az Bellessét f. 14 [Kv; RDL I. 65]. 1633: Egy regi viselt pappla(n), Az kezzei. ^aAz kerwletj es az bellese kek bagazia f 3. d. — [Kv; i.h. 103. — ^aNégy betűből álló olvashatatlan szó]. 1684: Béllés Csizma alá valo nr. 400 [Gy; UtI]. 1687 Galfalvara küldött .. bérlésnek valo bőrt Nro 2 [Bucsum F; MvRK]. 1730: Az egész Tavaszon meg nyuzott és döggel megh holt Barany bőrököt adott bé az Major Fejér bérlésnek valot nro 16 [Petki Nagy család számadása 84a]. 1875: egy Kerek kásztor Kalap rosa színű bérléssel [DLt 473 nyomt. kl].

3. ajtóbelet/bélés; căptușeală usz Türfutter. 1600: Aztatlos Lukach miuelt volt ... az Cantorok

hazanal egi aitol bellesesteol, es egi pincze Aitol fl — d 50 [Kv; Szám. 9/IX. 51]. 1807 Az hatusso haznak be menő ajtaja fenyő Dészkabol berlet mind magara mind berlesere Nézve meg lehetős Francia Zárjaval [Dés; Bet. 6 „GyUjFalvi Nagy Ferencz mpr.”]. 1826: bérlött ajtok az ajtok bérléseivel edgyütt [Dés; DLt 376].

4. házfal vályog- v. deszkabélelése; căptușeala de vâlătuci sau de lemn a pereților casei; Bekleidungs-material (Lehm oder Brett) der Hausmauer. 1767 áll egj nagy gabonás, melynek Tornátza meg hulladozott, régi Sendelj fedél alatt bérlés és padlás nélkül vagjon [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16].

5. (téglaégető kemence) bélelő-anyag; material pentru căptușirea cuptoarelor de ars cărămizi; Bekleidungs-material des Ziegelofens. 1764 Alkutuk (!) meg Havasálj földi Ribnyiki Juon Csertsele Tégla vetővel, hogy vessen . Háromszáz Ezer Téglát Az kétt darabban Tört Téglaja számban ingrediál de háram darabban nem, a bélelé is számban nem ingrediál [Dob.; Borb. I].

6. (be)bélelés, (kelme-, bőr- v. szörme-)bélléssel ellátás; căptușire (cu material, piele sau blană); Fütterung (mit Stoff, Leder oder Pelz). 1774: A Szótsók menték bérlésihez prémezésihez Szükséges bőrököt eo kegyelmétől vásároljának, és magok bérléven meg a bérlető gazdától Szokot jutalmokat elvegyék [Déva; Ks 78. 20/8 1/4]. 1809: a Groff kaputtyának fejér Nyullal valo bérelése a Szóts Munkaval edgyüt 17 Rf. [Kv; TKhf]. 1810: A Szütsnek fizettem kaput berlés-siért Barany Bőrrel [Kv; Hodor lev.].

E jel. alá von adalékok *bérlés* tormaja kétirányú fejlődés eredménye is lehet: a) *bélés* > *béllés* > *bérlés* | b) *bérlés* > *béllés* > *bérlés*. Az első esetben ikerfűdéssel és elhasonulás-sal, a másodikban a második nyílt szótagbeli mh sorvadásá-s után keletkezett ikerfűdéssel alak elhasonulásával számolhatni. Amaz esetben e címszó, emebben pedig a *béllés* címszó alá tartozik az ide sorolt három adalék. A század eleji dési nyelvben is még a *bérlés* ejtés divott (l. erre még *béll* al. a jegyzetel); ez az ejtés Erdélyben még ma is minden bizonynyal jóval nagyobb területre jellemző.

bélésbőr lábbeli bélelésére kikészített bőr; meșină, piele pentru căptușeală; Futterleder für Schuhzeug. 1680 Cserzett belles bőr No 20. Kecse ollo bőr nro 21 [Fog.; UtI]. 1690: Csizmá-nak valo Bérlés bő nro 12 Csizma bérleni valo Juh Bőr nro 50 [uo.; UtI]. 1757: Timár Bogdán Christoffol két fekete Kordovánra s két fakó Bérlés bőrré Rh. f. 4 x 44 [TL Teleki Adám költségnaplója 144a]. 1810: Egy pár Szkumpiás béllés bőr^a . Rf 11 xr 4 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. lelt. — ^aMég hat pár ilyen bőrt sorol fel a lelt.].

béléses bélelt; căptușit; gefüttert. 1810: visel bérléses Kalapot zöld borítékkal bé-húzza [DLt 582 nyomt. kl].

bélésgyolcs gyolcs-bélésanyag; material de pinză pentru căptușeală; Futterstoff aus Linnen. 1797: 1 1/1 Sing berlés gyócs [Mv; DE 3].

béleskerekitő bélesvágó (a nyers bélestésztá feldarabolására szolgáló eszköz); rulettá pentru tăierea aluatului; Schneidewerkzeug für Teig. 1711 5 Béles kerekítő 1/20 [Ap. 5 Apor Péter lelt.].

béleskötés a híd vmilyen gerendakötő szerkezete; traversă de pod; Bindebalken an der Brücke. 1832: A' Belső Hidnál Bérítés kötések tétet-tek fel [Dés; DLt 983].

bélessütő-pléh bélessütő bádoglep; placă de tablă pentru copt „béles”; Blechplatte zum Strudel-Backen. 1692: Beles sütő plehek 3 [Szárhegy Cs; LLt].

bélessütő-réztepsia bélessütő réztepsi-fajta; un fel de vas din aramă pentru copt „béles”; Kupferpfanne zum Strudel-Backen. 1656: Harom Beles swteo Rez Tepsia, onosok; Edgik nagy eoreg, kettej kisbe [Doboka; Mk Inv. 3].

bélessütő-serpenyő bélessütő tepsifajta; un fel de tipsie pentru copt „béles”; Backpfanne für Strudel. 1629 Egj beles suteo czerpenio(!) [Szentdemeter U LLt].

belestatuál beleiktat, birtokba iktat; a investi, a instala in proprietate; belehnen, in Lehensbesitz setzen. 1578: mykor my az Nagod paranczyolattya tartasa zerynth Lazar Leorinczetth Saardon lakozoth Alard Ferencz rez Jozagaban Bozzazegben, es ahoz Thartozokban, Myndenekben, Tudny Illik zanto feoldekkbe(n) kazallo retekben, Irtwanyokban, Erdeokban es egyeb fele hozza tartozo haznos Eoreoksegekben, bele akartuk volna Statuálny „a [Jobbágyfva MT; Bál. 79. — *Köv. az iktatást tiltó szövegrészlet]. 1676: Tudode mikoron osztán Nemzetes Nagy mihály Uramnak azon házhelyét a mi kgl Urunk eő nga megh nemesítette, ha Donatioval statuatatta bele magát pure emanalt Relatoriaja nem Contradicalt valaki ellene? [BSz; RLt 1 vk].

belesül felsül, kudarcot vall; a se încurca, a se prinde in mreje; abgeblitzt sein, aufsitzen. 1740 Bornemisza Uram minden nap proponáltatta az Kövecséget Bécsebe, hol egyel hol másal, de abbanis belé sült [Déva; Ks 99 gr. Kornis Antal lev.]. 1757 az X(ris)tus kinszenvedésiért instálom Mitgs Grof Uramot méltóztassék munkálodni hadd törjék le annak az ead elhitt Embernek szarva, ebbe nem félek belé süllőünk, mert minden bizonynyal réa lehet bizonyítani [Fráta K; Ks 101 Csetri György lev.]. 1782: Még Circa Annum 1637 On, és ezüst Bányákra akadván, tentálták, hogy magokat Articularis Metallurgusokká tehesék, de akkoris belé sültének, mert a mind Rákoczi Györgynek Collatiojából .. ki tetszik azon Ezüst Bányákis töllek mind Jobbágyoktól el vétetennek, és nekünk mind örökös Földes Urak-(na)k Jurisdictionk alá adottanak [Thor. XX/4. — *A Torockón és Torockószentgyörgyön birtokos Thoroczky családdal szabadságukért perlekedő torockóiak].

kos Thoroczky családdal szabadságukért perlekedő torockóiak].

belesülyyed besülyyed; a se cufunda; versinken. 1769 Azon régi általjáró 'a Sár nagj volta miatt változtatott, mert az oda hányattatott kövek 'a Sárban belé Süjdedvén nem járhattanak az utasok ottan [Dezmér K; JHbK XLII/24].

belesüt sütéssel belead/tesz; a băga in piine la copt; (hin)einbacken. 1833: nekünk Tordai Sütőnekül azis a fátumunk, hogy mű könnyű kenyeret szoktunk sütni, mű vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kívánunk a' Publicum tsalására s nehezségére sütni. Mű azt a könnyű kenyeret ha fontolyuk, soha ki nem kapjuk a mit bele süttünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

beleszab rászab; a croi; zuschneiden. 1568 Michael wagner fass(us) est, Tudom, hogy az en Ceh mestersegemb(n) Egy lengelnek Czynala pozto Ruhakat, de az Ruha zwk lon mert az poztoth bele ne(m) zabta es ne(m) lon Jó [Kv TJk 200].

beleszabadít beleenged; a lăsa să intre; hineinlassen. 1600: Zentkirály Gyeörgyets nyl feöldibe mellynek Antal Mihaly walami rezit poten(tia) median(te) occupalt (!) wolt, megis zantot, az teörvény bele zabadította [UszT 15/207]. 1625: orban Peter Rigo Gergelj Rigo Lőrincz, az ket falut Sandor faluat Telek faluat egj egj keobeól zabert zabadítottak vala bele^a egj telen ahul akartuk ot vagtunk [Patakíva U; UszT 181b. — *Ti. az erdőbe]. 1632/1634: az Bodonj hataron Marus szekben leveő erdejebennis bele zabadította, es megh engede Tholdalaghi Mihaly Ur(am) hogy Czakany Georgy haza szwksegere onnat elhessen faual [Koronka MT; EMKt VI. E.2. 247b]. 1639 kez uagiok azon Uram kepeben az ioszagban bele zabadittani az perest [LLt 21. A].

beleszakad beleömlik/torkollik; a se vársa; einmünden. 1771 még az Utrizált Királyfalvi malmot nem építették, addig ezen Malman alol az Viznek széllyes és Nagy oblőssége volt és egész oddig még az Kúkküllöbe belé szakod oly Sebes-séggel folyt a Malmon alol, hogy a Sebes-ség miá még jo darabig akár mely kemény Téli hideg időkbenis bé nem fogyhatat [Dombó KK; JHb XX/26. 4]. 1772: az Harczó Völgyén le jövő Patak az Marusba belé szakad [Marossztkirály MT Berz. 5. 50. S. 2]. 1801 A Magyaros Pataka a Szováta vizébe az hol belé szakad [Szováta MT; EHA]. 1830: a hol a hidvégi határon eredo druga pataka belé szakad az előpatakába a druga patak tövén [Hídvég Hsz; EHA].

beleszakadó beletorkolló; care se întilnește cu; (ein)mündend. 1768: Ambrus Mihály az irt Controversias helyen vágta az Erdőt ebből a mindenüt bértzen folyo és itt az országuttyába belé szakado utbol [O.léta TA; JHb. XXXVI/17]. 1772: az Poklos telkére menő utban belé szakado ut [Doboka; DHn 85].

beleszalad vkinek nekiszalad/fut; a alerga cãtre, a veni in fugã; auf jn zurennen. 1765: Varga György ... Egy kis pãlcza lévén ã keziben azzal maga elõtt Czivészlett és hadarászott oltalmazván magát hogy belé ne szaladgyon^a és meg ne fogja [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk vall. 46. — *Ti. a Varga Györgyre támadó szb]. 1770: utollyára láttván a Társomnak veszedelmét halálra vettem magamat belé szalattam és akkor a jobb kezem nyelin lévõ inaimat el vágta kezében lévõ szekerceivel [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

beleszaladhat nekiszaladhat/futhat; a putea fugi la/spre; jn anrennen können. 1765: Varga György ... Egy kis vékony pãltzikó lévén ã kezében, azal maga elõtt hadarászott, hogy belé ne szaladhasson^a, és meg ne fogja tsak azért forgatta azon pãltzikot a kezében hogy belé ne mehessen, és meg ne foghassa [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 54. — *Ti. a támadó szb].

beleszalaszt belefuttat; a lãsa sã fugã in; hin-einlaufen lassen. 1592: Hallottam orozhegiekteol montak hogy megh Ellenzik rolla hogy ne bíriak neha azert az eokreoket bele zalasztottúk mert vgian megh volt hagyva kazdaintwl hogy Enniek adgiu(n)k eokreinknek benne [UszT].

beleszáll 1. (vendéggként) be/megszáll; a descinde, a trage (in gazdã); absteigen. 1594: Az Estallois ... fenyw deszkabol eppitetet, es ... minden Jaro keleo belé kezdett zallanj, semmj Jo Gondviseleo penigh az haznal ninchien [Kv TanJk I/1. 231].

2. beleköltözik/hurcolkodik; a se muta in; einziehen. 1632: Kis fazakas Balas tudom hogy az felesége uta(n) szalla bele abba az hazba(n) [Mv; MvLt 290. 75b]. 1750: (Az udvarházat) ujjobba(n) Nehai M: Iosika Mari Asszony épitettvén és restauráltotván ugy szalott megint belé [Déva; BK ad nro 144].

3. (birtokosként v. bitorlóként) belemegy/áll; a se instala (ca proprietar sau ca usurpator); (als Besitzer od. Usurpator) hineingehen. 1570: Germe koraba mykor Gyalwba lakott hallotta hogy az haz Santha Galeh volt volna, De Eo azban Semmyt Nem Thwd ha penzen veotte vagy Mint zallot beleh Zeoch Myhal [Kv; TjK III/2. 54]. 1574: chiaplar Mihal Azt vallia hogy meg holt volna Keotelweroo Ianos, es Keotelweroo Bereczk Bele zallot volna hazaba Eotetis oda fogatta volt zellyerwl [Kv; i.h. 339]. 1591 Nogodi (!) Mihali vallia .. Paisos Lukaczal oda mentwnk zabo Mathenehoz, mierthog' Cun Peterne marhaiaba bele zallot vala, p(ro)-testaltunk, hog annak az Paisos Balasnenak egi fia volna Moldouaba, ne talam ha fel neuekednek, megh keresne az eouet [Kv; TjK V/1. 73]. 1598: ki menth az Actor az hazbol, mierth hogi az teoruenj my nekeonk itilte Vala a keotes zerenth, En Pal Gereb zallek bele [UszT 13/23b]. 1606: belé zall Mate az hazba, egizer ki haniata beleõlle

Antal vra(m), esmet belé zalla, ozton Sandor Barrabas rah ment s az gymeõlchet megh rasza [i.h. 20/191–2]. 1607: Kornis Gaspar Radnotott bekessege(n) birta iktattais bele magatt Hogj Balasi Ferencz bele Zalla az utan kedueh ellen nagi sirua mene ki beleõlle [Boldoc TA; Ks O. 16]. 1625: az Angyom Orban Andrasne akarattibol birta az my rezet benne birt de mihelt õ megh holt mingiarast enis bele szalottam az Jozagban mint az atiamtol maratban [UszT 72c]. 1666: Vr(am) halála uta(n) az Gõrgei juditra nezendõ Fogaras földén jãs nevű joszag el idegenedet volt masok szalva(n) bele [Fog; Szád.] | Bizonyosson informáltatánk hogj Kglmed szegenj Ebeni Ur(am) defectussan Szent Martonhoz hozzá njult volna, s immár beléis szallott, es ez szegínj Ur Tisztartaját megis fogatta . parantsolljuk Kd(ne)k serio, supercedalljon tõlle, rajta ne kapdosson, rolla kezét es minden kózit vegje le, az Tisztartot ereszsze el, az Jozagbol ki mennjen mindgjart [Wass 16 fej.]. 1687 a szegeny Kamuti Miklosne Asszonyom, nemelyik Ioszaghb(a) bele szallot s az szegeny Basa Peter Ur(am) hatalmasul ki hanyatta belõlle [JHb 1/16 Michael Mihacz de Dálnak (49) vall]. 1711 õ Excellentiája . . csak ne controvertállya ha õk más uton el foglallyák, és belé szállanak^a [Gyf; Ks 95. — *Ti. a birtokba]. 1720: Czegei Vas Daniel uram Kglmedet Getzi Pap Laszlo vram legitimo modo admonealtattja, super eo hogy ne potentariuskodgjek a mellj Haz hellj compellaltatia is Geczi Pap Istvan Haz hejenek arra rea ne mennyen bele ne szalljon via facti, mert meg nem engedik [Szentgothárd SzD; Wass 25]. 1742: Tudjæ a Tanu . . , hogy az ki azon malomnak a Feleben belé Szállot letetee elsõben a Zálagjat vagy csak ingyen Szállot belé [Nyárádremete MT; VK] | Genge Mihály Vas midõn a házát pusztán hadta volna, mives Latzko . belé szállott az Gyümõlts fákat szeltebe vágta és abbol szenet egetet [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6].

4. beletelepedik; a se așeza; sich niederlassen. sich einnisten. 1640: Dobrul Pais p(uszta) h(áz-helye) zellerul most Uoika Muntan az el mult eoszel mondgiak hogi bele szallat [Brãza F; UC 14/48. 87]. 1644: En megh tiztita(m) az hazat hogi bele zalliak Teõreók Janosek az Atiafiak contradicalanak, es en oda hagia(m) az hazat [Mv; MvLt 291. 425b]. 1687: Kõtelenden lako Andreka Simon . akarvan örökõsõn azon Falub(an) megh Telepedni Suki Pal ur(am) földén es neve alat, kívánván . . egy ugjan Kõtelendy Marusan al(ia)s Rank Peter nevű õregh embernek minden házát és egjéb benne levõ minde(n) jovait es marhait holta uta(n) neki maradni, es csak azon jock(a) keszen bele szallani . . . Suki Pal ur(am) illye(n) forman rea lepek^a [SLt O. 39. — *Köv. a javakba beleszálló teljesítendõ szolgáltatásának részletezése]. 1744: a' Felsõ Falu végén vagy on egy pusztá, ide most Csinalt Falu engedelmibõl egj szabad ember házatt s belé akar szállani [Vécke U; LLt]. 1752: istál-

loját az maga jobbágyának adatta, és noha az Ugyan nem szállót belé mind azon által az Ur részére biratik [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1767 azon oláh el hagyván az irt házat, más Sellér szállott bele [M.zsakod U; Told. 69]. 1775: D(omi)nalis Birája .. Házat tsináltatott reája A Jobbágyokkal s Zsellére szálván belé, most Retyitár Szimjon lakik benne [Kettősmező Sz; JHbK I.IV/2. 5]. 1783: Fattyu Todor házat fell-állítván s beléis szálván .. Jobbágy képpen Szolgálván, tsak mint egy három esztendőktől fogva Fattyuságának színe alatt kezdett visszavonni [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1782: Mánto Miklos .. A Völgyre menőbe lévő egy köblőst ... el adta még mikor belé Szállott a mostani lak Ioszágába [Márkosfva Hsz; FMLt].

beleszállhat (birtokosként) belemehet/állhat; a se putea instala ca proprietar; (als Besitzer) hingen gehen können. 1591: Almadj balint az Almadj Gaspar holta wtan mindiarast Zwlkereken es Pyntekbe(n) bele zalhasson [Szava K; JHbT XIV/6]. 1634 az mely haz maradat cziak ebben kerestem modot, hogy bele szalhassak, es ha modot talalok benne fejem fen allasigh (!) megh otmazom [Mv; MvLt 291. 13b]. 1642: Veleo Borbara az haazban bele szalhasson, es mint salattiat pacifice birhassa [Kv; RDL I. 128]. 1653/1667 azon meg irt falubeli publicált telles rész joszaghi, portioi, örökségei, és háza .. Kendi János vramra, és két ágon lévő maradékira devolváltassanak, és ő kegyelmeké legyen in toto, melyekbe(e) post defectum ejus, belé szalhassanak simpliciter [Gyalakuta MT Ks MN. 25].

beleszállít 1. beleköltöztet; a dispune să fie mutat; einziehen lassen. 1586 Lakatos Miklosnak fiztettem egi zarert, kit az Trombitas haza aitalara czinaltattam az porteoreot hagi bele zalitwk attam erte /60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 21]. 1640: mint hogj az hazbol ki holt az Jobbagi hogi el ne puztullion czak az uegre mas Jobbagi zalitott bele eo kegme [JHb XLVII. 5. Fr. Orban usz-i jur. not. kezével]. 1649: Ezert citaltatta(m) az It Illiefalui Christoph Ur(a)mot, hogi az Thordai utszai hazunkhoz menve(n) az ajtok zarjat megh nittatta, zarjat le vonta .. listet oda vitette, haza nepet bele zalitotta [Kv; Tjk 363]. 1699: Streján Lász (!) nevü Taxás ember adván el hazát Tornya Lazar Ur(amna)k, eo kglme a Papista mestert zalitotta belé [Hátszeg K; UtI].

2. beletelepit; a aseza/popula; besiedeln. 1596: Az J ezekre ne(m) nezett, hane(m) az had alatt hosza njulth birodalma ala vette, embert zalitott bele, hasznait el vette az el vett haznakot megh keuano(m) affelet az hazat cörekseget fejedele(m) zamara kezembe keuano(m) [UszT 11/77]. 1610: egikor hogi Janos Gerebnek adok az falut, vgi foglalak ki kezebeol, az Jt: az Dona-

tarius zalitotta bele [Betlenfva U; i.h. 35b]. 1650 kovaczi peterne aszoniom bele zalitotta az Jobagiat az Jmreh farkas hazaba [i.h. 8/60. 63a]. 1664: Beldi Pál Uram az maga os jobbágy Aszszonyát ket gyermekiuel ki küldé .. itt Bodolan^a egy io hazbol, Szabo Andrast bele szálita [BLt. ^aHsz]. 1730: Koncz Borbála Aszony az emlitet Papot Feth Todort kedve s akaratya ellen a meg nevezet haz helyrül ki hánta, és Rusz Stephánt zalitotta belé [Középfva SzD SLt 28. Y. 9]. 1731 eott avagy hatt esztendeje egy Pap czinált Házot, Csürt azon helyre, az ki Szálván belölle a falu Múntyán Máthét Szalitotta belé [Szőkefva KK; Ks 83]. 1738: az urffi Olosz vr(am) jobbágj Aszszonyát az házbol ki üzték és mass Papot zalitottanak belé [Algyogy H; BK]. 1741 Daczo Ferencz Ur(am) az kérdésb(en) forgo joszágbán Jobbagyat zalitotta belé [Szgy; LLt]. 1750 látván Perlaki András ur(am) az házat minden benne levő Lakos nélkül állani mingyárt egy Moldovány Péter nevü Sellérét .. belé zalitotta [Borsa K; Mk IV XXIV. 262]. 1756 Molduán Vonya Koltsár Ilia nevü Jobbagyot ki hajtott (!) az házából, és zalitott (!) belé Orbán Péter nevü zsellért [Galac BN; WLt]. 1777 Házat tsináltatott volt reája belé zalitván edgy Tópár Simon nevü Jobbagyát [Vajdasztván MT; Bál. 87].

3. belehelyez; a aseza/plasa; einsetzen, (hin-) einführen. 1806: A' Regi Pallo helyett keszített Hidas akkora, hogy ket ökrü Szekeret bele lehetne szallitani; de Székerrel nem járnak rajta [M.régen MT; Born. XVI].

beleszámlál bele/hozzászámít; a include; mitrechnen, einrechnen/beziehen. 1814: mindenekről számat vetvén .. egy Contractusamat Szentpéteri Lukátstol fel tserélt volt, annak interesivel együt háram száz hetven ött Rforint hija volt, hogy az négy ezerre ki teljék, asztatt is belé számlalta, olj conditional, hogy 18 pár papucsat, 300 Rforint ára niderlandi Csipkét hoz [Apanagyfalu SzD; TKhfMiss gr. Bethlen Samuelné Fekete Klára lev.].

beleszánt (szomszédos földről más földjébe elbirtoklási céllal) beszánt; a intra cu plugul (in pámintul altaia); überpflügen (mit Ersitzungsabsicht). 1768: az eo Ngok emberei alabb vicinalando kaszálójokban á tetején belé szántottak az Erdőallyaiak [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

beleszántat (más földjébe elbirtoklási céllal) beszántat; a dispune să intre cu plugul (in pámintul altaia); überpflügen lassen (mit Ersitzungsabsicht). 1794: ezenn mostani Ujj Tisztyekis eo Ngoknak az előbbeninek ductussan járván földömbé belé szántatott [Ádamos KK; JHb XIX/41].

beleszarat beleszekeltet/rondíttat; a dispune să se cace (în); bescheißen lassen. 1598: Reodj

Martonne Anna vallia monda Istva(n) deak Nem engedz de a kutba(n) elseőben en magam zarom az kutban (így!) Annak vtanna az zolgaimat zaratom bele [Kv; Tjk V/1. 220].
1. még *beleszarik* al.

beleszarik beleszékel/rondít; a se căca, a murdări cu fecale; bescheißen. 1598 Reódi Marton vallia Istwan deak kewannia vala hogi az kutat engedgie megh hogi keöz legien ., de az felesége zilagi Istwannak nem engede mikor ezt Istwa(n) deak megh ertette monda esse lelek kurwa kj bele ne(m) zarik ennen magam annak vtanna zolgaimatis bele zaratom es minden rut-sagot bele hordatok hogi keözbe ne(m) ereztet az kutat [Kv Tjk V/1. 221]. 1630: monda Szanto Martonne szar volt minden vendegseghtek sarom bele [Mv; MvLt 290. 201a]. 1652: Buxa Istvan akar mi fele étellel akar Palaczintaval akar mjvel kinalta az Feleseget azt mondta az aldot eledelnek Balmos(na)k szarjék bele edgje megh az eo Taczko Gyermekekivel [Bód SzD; BK].

belészázott besövényelt; ingrădit cu lese; ein-gezaunt. 1798: Az Krájníkális Fundus . körüdes körül tsak nem regiben erigált támaszas sövény tövissel belészázott, mind azon által szalma fedél nélkült való jó kertekkel vagyon kerittve Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

beleszokik 1. beletalálja magát, hozzászokik; a se obișnui; sich gewöhnen. 1749 az Sz. Demeteri Joszág olyan Joszágh hogi az szokatlan Gond-viselő esztendeig is alig tud belé szokni, hogj rendivel tudgia az oeconomiat folytatni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

2. rákap/szokik; a prinde gust; sich an etw. gewöhnen. 1720: eo kglme Tó helyiben hogj bele szoktanak a Marhák ottan ottan megh belé mentenek [Koronka MT; Told. 26].

beleszól közbeszól, belekotyog; a se amesteca; d(a)reinreden. 1634: halgas immar Boszorkany esset lelek kurwa, nam mindenbe(n) bele szollaz [Mv; MvLt 291. 19b]. 1877 Kelemen János a Febr 26kán delutáni isteni tiszteleten illetlenül viselte magát, a rector tanításába bele szolván [M.bikal K; RAK 289].

belesző beledolgoz; a țese in; (hin)einweben, (hin)einwirken. 1668 Egy feier fatiol Elo ruha, nehany rend feier czipke bele szöve [Mk Kapi György lelt.].

beleszőttet beleugrat, beleszőkésre/ugrásra készít; a face să sară; hineinspringen lassen. 1771 Tudgyae a Tanu hogj a p(rae)titt. Exponeus B Kereszturi Varga Ferentz nevű Jobbágya két Esztendő Paripa Csikáját hol, kik, miképpen mitsoda patakba szőktették belé? [Msz; Bet. 7. vk].

beleszőtt vmilyen színes anyaggal szőtt; țesut cu un material colorat; durchgewoben/gewirkt

(mit buntem Faden). 1664: Bele szütt kekes Agy fütül valo Nro 3 [Dés; Hr 2/23].

beleszúrja magát beleékei/fúrja magát; a se intercala; sich einkellen/schließen. 1754: az Ut-rumb(an) Specificalt Sz. földet Vládék fogták volt fel ., tövisből es gjeppből Koszta Mihály is rajtak feljebetske belé szurta volt magát, de Vládék Semmi keppen meg nem engedék nekie hogj birja [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11].

beletakar 1. belebónyál; a înfășura; einwickeln. 1634: ugy veok ki az ladabol egy lepedot ugy vum Babos Ötvos Janosnenak hazahoz az lepedot, az melyben az gyermeket bele takarak [Mv; MvLt 291. 11a].

2. beleteker; a împacheta (în formă de sul); einrollen. 1596: Attam I 1/2 sing Brassai Gyolczot, az kochnyara, ő fge zakaczianak, .,takartak bele az Boryú főt es Labat . d 10 1/2 [Kv; Szám. XV Ia/6. 17 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1803: volt a Muntli szakban három keszkenyő kettő Szebbe (!)* valo, a harmadik az asztalkeszenyő ebbe ugyan tsak az köntösem belé volt takarva [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 64 Boér Antal kezével. *Értsd zsebbe].

beletapodtat beletapostat; a face să fie călcat; hineinstampfen lassen. 1757 ezen Retnek egj részét fel szantotta Lennye volt benne de eo kigjelme rea hajtatta ., Menessét, s a rendet mind bele tapadtatta a Sárban a hely vizes lévén s el predáltatta [Gyeke K; Ks 4. VI. 6].

beletart belefog/állít; a intra (cu plugul); etw. hineinstellen, einhängen. 1716: Bár Ignáttól hal-lotta, hogj mondotta, ebb(e) a' földb(e) a' kin allok Tarcs belé az ekét, és száncs ki vegig senki ne(m) ál elődbe [Mocs K; JHbK XLVII/27].

beletekint belenéz; a se uita, a arunca o privire asupra; hineinblicken. 1716: A Mihacz Samuel dolgában I(ste)n bé vívén magamis bele tekintek [Nsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

beletelik elmúlik/telik; a trece; vergehen. 1822: egy fertaj ora is alig telik belé küld egy otkolonas üveget teli otkolonnal [Dés; Kelemen Bén-jámin lt. bakfisleányka naplószerű bejegyzéséből]. 1846 Tegnap későn feküvén le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl Egy óra bele tölt inig fölöltöztem [Kemény Zsigmond naplója 157].

beletér belefér; a încăpea; Platz haben, hinein-gehen. 1732: (Az istállóba) husz marha közel belé tér [Buza SzD; LLt. 244 B]. 1807 egy Fél Tojás belé tért volna [M.fenes K; KLev. 8].

beletesz 1. vmibe betesz, belehelyez; a băga; hineinlegen/setzen. 1584: kezde azt mondany varga Mihaly, Michodak vattok thy Borbeliok Menyen vattok sem Ernetek az en Aniammal Mert eo oly ereős zerzamokat chinal, hogj ha az vasat

bele tennedis, egy oraygh semmié leszen benne [Kv; Tjk 4/1. 274]. 1644: pestis ellen edes Atiamfia illien oruossagot chinali, egi tista üueghben tegi egi eitel igen io fele erős echetet niolcz dionak az belitis bele haniak es egi keues rutatis ualami három szalat tegienek bele, es ugi allion harmadnapigh [Llt Gyulafi László feleségéhez]. 1733 miota azon leveles ládák az én kezem alatt votak a Cancellarius Ur Correspondentiajt belé tettem [Köröd KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1842: Marosán Vana adta a fazakat, 's ő a' vas kalánnyal a' gyermeket belé tette | egy gödröcskét ásván a' gyermeket a' fazékkal edgyütt én belé tettem [Dés; Dlt 85. 10. 12]. 1843 Bórzavirágozott^a 1841beli Erősen meg lévén törődve, tettem vala belé 1/3 lot gelatint [KCsI 13 Kemény Dénes kezével. — *Ti. bor].

2. beleir/vezet; a inregistra, a scrie în; eintragen. 1763: a' két Fianak is neveket belé tészik [Mv; Told. 33/26]. 1782: (Az) esketésbe éngemetis belé tettek azon Eskető Regiusok és sokat hamisan irtanak az én Nevem után [Csákgorbo SzD; JHbK VIII/18].

3. ~i magát (vminek birtokába) beleerőszakolja magát; a se instala (cu forța într-o proprietate); (in den Besitz einer Sache) sich hineinzwängen. 1716 Péátra Szaka nevű Bánya ki nyitva volt mikor Pap Mihály Kurucz Hadnagy korában erőszakkal belé tövé magát és ezzel el is luctálván a falut hogj eő kurucz Hadnagy és hol mi bajtol meg oltalmazza a falut [Nagyalmas H; BK ad nro 184].

beletétet belehelyeztet; a dispune să se pună; hineintun/setzen lassen. 1793: jo szárazon hordassa bé az zabot éppen olly nagy asztagokba ne rakassa, sőt a' midőn kevés Nedvességet tapasztalna is benne, inkább kürtött tétessen bele mint-hogy az öszve melegedvén, hamar el romlik [JF 36 LevK 189–90].

béletlen, béilletlen, bérletlen 1. béleletlen

beletölt 1. beleönt; a turna în; hineingießen. 1629 a hordoban .. mint egy negyed fel veka zabot teolteottek bele [Kv; Tjk 10]. XVIII. sz. eleje a lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrát s bellé kel az orrába töltetni, az orvosságoth mind a kett orra lyukába, egy egy tyuk tojás hajjal [JHb 17/10 ló tartási ut.]. 1754: két Atalagot tudok Mustot töltett belé [Buzd AF; Ks 22. XXIa].

2. kb. beleömlaszt; a vărsa în; einfüllen. 1568: zeybert görgne oda Jőth az lampret bernalt hazaba es azt monta az hazat senkynek ne aggyatok mert en buzat töltök bele, es én akkor az hazba laktam [Kv; Tjk 170]. 1750: vagjon ket derék jo ujj Hambár egj végtiben tsinalva, mellybenis az földről egj rakás igen piros buzát, és rosost, fel méretvé(n) töltöttünk belé Metr. 351 Az udvar Vekájával mérve, es igen jól el ütve, ugj hogj a vékán semmi sem maradott [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4].

beletöltet beleöntet; a lăsa să se toarne; (hin-)eingießen lassen. 1765: az bornak igen sok Sepreje volt holott ők töltették belé a Sepröt [Marosbogát TA; Mk V V/97].

beletör betör; a rupe; abbrechen. 1591 Hallottam zigyarto Balintneteol, hogi Kis Thamasne az eo ladaiat megh nitotta, es az kolczotis bele teorte volna, de nem tuggia vittee el valamit vagi nem [Kv Tjk V/1. 161].

beletörlik (vmiben benn maradva, vmibe bele-szorulva) be/odatörlik; a se rupe; abbrechen. 1592: mikor megh akarua(n) nittni az aitol, az kolchnak eggik tolla bele teorek [Kv Tjk V/1. 231]. 1625 az kgd giermek louat be vsztek volt az en kancziaimal az en eletemre, az en giermekim addig Jyegettek, hogj az kösz kertem kapuanak karoiba szeokedt, az karo darabia benne vagion, az kibe vgrot, mert vagion egy arazny az mint latom, az kj bele töreöt benne [UszT 92a].

beletud beleszámít, betud; a include; (mit-)einrechnen. 1585: hallotta olafos Georgteol hogi tizenhetzaz frton Atta el a' hazat De Az Aruba hozzw Marton az eo rezet az Attia hazaba bele tudta, es a' fél hazat Mutatta neki az Olaios Georg felesége Rezevel egie(te)mbe [Kv Tjk 4/1. 413]. 1593 ammi Ingo bingo marhaia maradot volna Theoreok Janosnenak, azt megh computaluan, az eo portioiat . . bele tuggiak [Kv; Tjk V/1. 392]. 1640: Lopását én tudom, hogj Köteles Péternével felverték vala az csonka görög ládáját s abbul egyetmást ki vettek volt . . Mastul eleget hallok, s hallottam is, de nem tudok bele, ki igaz s ki nem [Mv; MvLt 291. 233a átrásban]. 1787 Iffibb Császár György Relatioja szerint az edes attya adott volt néki 67 id est hatvan hét M. fkat olly formán, hogj mivel mindaketten lebetegedtek volt, azokbol réájok amire kívánatnék expendállyon, aminthogy . . költött mind-öszveséggel Hf 51. d. 63, belé tudván ezen Summába mindakét öreg temetésire tett költséget [Mv; MvLev. Császár György hagy. lelt. 15]. L. még belétudatik al.

beletudatik beleszámíttatik/tudódik, betudódik; a fi inclus; (mit-)eingerechnet werden. 1726: Székely János és Terebesi Péter két napos Sellérek voltak azis meg esik hogj töb nap is hajtják, de belé tudatik az Után, hanem Székely Jánost ugj tudom hogj Kurtán Mihály biroságában többetis hajtották, de osztán fel tudtaké néki vagy nem, nem tudom [Pulyon SzD; Wass 25].

beletudódik beleszámíttatik/számítódik; a fi inclus; (mit-)eingerechnet werden. 1702 ahoz képest alkudgyanak vélek, hogj azis belé tudodgjék az 28,, pénz [UszLt IX. 77 44]. 1755 mivel el engedtetet 3,, forint es 32,, pénz belé tudodott [Kv; Öjk]. 1847 Bálint Sándornak adtam kölcsön 16 Vítot . . belé tudodott az Eccl(es)ia Erdeje Arába [M.köblös SzD; RLt Rettégi Sándor jk 44].

beleugrik 1. ráugrik; a sári pe; darauf springen. 1736: Pal Deak azt mondgya, mikor az felesége az tehénécskét féji, akkor belé ugrik az marha tetű, s úgy megyén osztán belé [Ohába F; Ap. 4 Apor Péter feleségéhez].

2. kb. (jogtalanul) birtokba beleül; a se instala (în mod abuziv într-o proprietate); (widerrechtlich in ein Grundstück) sich hineinsetzen. 1777 itt Szabad volt azon időben irtani mindennek, senkit nem hallottam, hogy Inhibialta volna, hanem most a Testverei akarnak belé ugrani 4. 5 Esztendőktől fogva a' kész irtásba. En . . . Popa Iuonnak itélem edgyedül ezen irtást, mivel hogy eő edgyedül tette haszon vehetővé, edig pedig a' Testvérei bé hunt Szemmel nézték [Dupepiatre H; GyK]. 1806: a ket darab Szőlőket . . . Hertzog Péter Ur Gyepből építette plántálta szüntelen dolgozta az (!) ki karoztatta meg hajtatta a termésre el készítette, de az Urak belé ugrattak minden barázdát bé kapáltatták és a magukéhoz kezdték ragasztani [Csekelaka AF; KCsl 16].

beleun 1. meg/ráun; a se plectisi/sătura; einer Sache müde werden. 1766: ezen oldal régen szőlő hegy volt, mert ugyan is én Töke István ez előtt vagy 26 vagy 30 Esztendővel ezen oldalt fel fogtam volt egj néhányod magammal hogy esmét szőlőt építettünk reá . . . de a társaim annak utánna belé unván esmét pusztába hadtuk [Szásznýfres SzD; Ks 33 Szásznýfres II. 16]. 1794: Lupucz egy oltovány körtve fánkat rutul meg mocskolta, és nagy gödröt vagot belé le akarván vágni, de vastagsága miatt belé untt és így nem vágta le [Nagykristolc SzD; JHb].

2. is megun; a i se urí cu ceva, a fi sătul de ceva; jd etw. satt bekommen. 1751 elsőbennis az otsem fogot ásásához s az midőn belé unta volna az ásást akkor az gödörből ki kelvén le dőlt s Miron Péter kezdet ázni [Gyeke K; Ks Vall. 14]. 1755: Az apro Miveseknek is hogy bele ne unnyák a mindennapi terhes munkát néha néha pálinkára adtunk 2 Rfl. 15 xr [Hszj *apró-míves* al. javítással a hibajegyzék alapján].

beleül 1. vmibe beül; a se așeza; sich hineinsetzen. 1593: az ket fiam hintazik vala, oda leoue Niari Martonne, bele wle, hintazek, egikor esmet oda jeoue. . . Esmet bele wle, hintazek [Kv; Tjk V/1. 331]. 1806: A Feredővel ugy bánnýék Nagyságod hogy a Délutáni 5 ora tájban újjön bele Nagyságod [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre lev.].

2. beletelepedik/megy; a se încuiba, a intra; sich einsetzen. 1703: azt kgd ne gondollya, hogy most béli ültem, enyém^a; mert bizony nem ugy léssen; ha kgld a' lápaton nem ülhet, bizony az asagon^b is el áll, még job volna, á kit el vesztegetet, azokat szerezne kezéhez könnyőbb(en) beszélhetne [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz. — ^aTi. az elfoglalt jószág. ^bOlv. asagon]. 1718/XVIII. sz. az Urak erdején aloll vagjon egj darab szántó föld már a gaz belé ült [Dab-

jonújfalu Sz; Berz. 7. 68/1]. 1742 Senki akkor még a maga Jozságára nem vigyázhatott háborúságos idő lévén, Veres Samuel élé vetődött 's hogy látta hogj bitangba vagyon a Jozsága belé ült s az fiai is ott marattak [Kisenyed AF; JHb].

beleült 1. belebök; a băga/viri; hineinstecken. 1763 En penig kételkedvén benne hogy mi legyen a' Cseberb(en), az ujjamat belé útvén a Cseberben meg kostolám a szerént az ujbégyéről s hát valóságos Bor [Gálvfa KK; Mk V. VII/1. 39].

2. belecsap; a trăsni; einschlagen. 1796: hogy a menkö ütte volna belé a földiben, ne vesződnénk benne [Malomfva U; Ben.].

3. beleszúr/ver; a înfige; hineinstecken. 1598: akkor Sarkeozy Janos az aito felen kest fogot wala hozzáia latam hogi fel húzta vala de sokan chewgenek wala az kezen, nem hadgiak wala, en azt ne(m) thudom ki ewteotte bele az kest [Kv; Tjk V/1. 160]. 1644: Chizar Andrasneis monda hogj Aha, pelenger alat forgot bestie hires kurua, foga az kest hogj bele wsse [Mv; MvLt 291. 430b]. 1761 hallottam azt hogy (Ferenz Lörintz) most esztendeje az öcsiben Andrásban belé ütette volna a' kést, talám ha a' vejem Kötélverő Mihály hadta volna, akkor haragjában meg is ölte volna [Szásznýfres KK; BK]. 1783: rájais kést huzat volt fia s beleje akarta ütni [Udvarfva MT; Told. 44/54].

4. belever; a-și lovi/mina de; hineinschlagen. 1844 Bátya! meg engedgyen mert Ked ütette belé a kezét a Bitskomba, én oka nem vagyok [Bágyon TA; KLev.].

beleütközés beleütődés; izbire, lovire; Anschlag, Anprall. 1795 az Nagyságtok Gáttya . . . feletébb magoss lévén a szörnyű ostromló vastag Jég Menések belé ütkezési s viz arja ujlásai miatt annak el kellett mosottatnia [Ádamos KK; JHb XIX/48].

beleütközik 1. kb. beleütődik, egybetalálkozik; a se învecina cu; einander begegnen. 1732: A kender földek végiben egj kis kaszálo, ab una . . . a kender földek ütköznek belé [Kóród KK; Ks 12. I.]. 1766/1778: A' Berkes felin (k) . . . egy felől . . . a' Rakottyas rétek ütköznek belé [Káposztásszmtmíklós MT; EHA].

2. szembetalálkozik; a se izbi de; an etw. anstoßen. 1831 ezen 8500 öl hosszúságú Métének ki vágotása alkalmatosságával, olyan mélységekbe, és kő szirtes Hegyekbe ütköznek belé, a melyek miatt a' Métézással vagy éppen meg akadnánk, vagy legalább olyan artificialis Mété nem készíthetnénk, hogy csak rövid idő mulva is ujjabb Metalis differenciára alkalmatosság ne adodjek [Gyergyóremete/Toplica; Born. XVb].

beleüz belehajt/kerget; a goni/mina în; hineinreiben. 1608: a' marhat ki szaladas keppen ment oda ne(m) zabad wolt be haytani, hanem ki kellett özni, Eyel ha szanszandikkal öztek bele,

az mint ki walthattak vgy hallottam hogy ket ket penzel váltottak ky [Petek U; UszT 20/358].

belevég (élével, hegyével) belever; a bāga/tāia in; hineinhauen, hineinschneiden. 1597 Porozlo Marthon Loan ment postan Kidei Tamas ..., a' Marton loat a' posta ige(n) el veztegette es a chiakantis bele vagta volt, fizette(m) f — d 50 [Kv; Szám. 7/XII. 86]. 1629: elejben aluan Pauaj megh foga az decuriot, aztis látám hogy az Chernatonj az Chyakant bele vaga, es megh vagua(n) Chernatonj, az chakant benne hagyta [Kv; TjK 30]. 1634: Teglas Ferencz kerget vala az Nagy hegyben az szőlőben egy tehenet .., es ugy uaga bele az feyzett [Mv; MvLt 291. 13a]. 1717: a mikor a kert vágására ment mondotta Becski Ura(m), el viszem a Csákánt, mert ha Dobai oda jő belé vágom [M.köblös SzD; RLt]. 1763 a baltáját a támoszban belé vágta mint részeg ember [Mv; Told. 16/51]. 1826 egy bog rongyba belé vágván a' kapámat ki fordult belőlle az a' veress selyem Erszény [Szentdemeter U MvLev. Usz-i anyag 8].

belevégott belerótt; increstat; gekerbt. 1805 el mentiünk Csingo Tábla nevezetű Erdőre mindenütt kapakkal fel hanyott halmokkal meg különböztettük nem lévén a' benne levő Csere fiatalok arra valok, hogy belé vagott Keresztekkel meg lehetett volna különböztetni [O. palatka K; RLt O. 1. 114].

belevall vkit birtokában örökösének vall/nyilatkoztat, örökösként belefogad; a declara pe cineva drept moštenitor al proprietății sale, a primi pe cineva in proprietatea sa ca moštenitor; als Erbe erklären, als Erbe einsetzen. 1595 azt a hazat még az eleőtt vette a' my mostoha Atiank Hamoros Janos Deak ... Ez okonnis zabad volt my okaert my nekónk hatta mynt penzen vettet .. Az en Vramoth pedig mint penzen vetbe bele vallotta az my Aniank .., nasz eleotta^a vallotta bele az en Vramoth Kosa Georgyet [Szu; UszT 9/50. ^aHázassága előtt]. 1603 Akor penig, Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ö kölcziegen Tartota, mert az firtos Istuane bele wallotta wala dobaj gergelt az öröksege [i.h. 17/21]. 1606 mikor moldouaba mennék wala kesében azkor Zöke lörincz megyen vala az hadba Zolitta engemet es monda ezért Zollittalak hogy Jm lukacziot Kwldeom vala az hadba ha el megyen az eöreöksege bele vallom, ha penig nem alkhátunk meg egy kertem vagjon es azt adom nekj [Lövéte U; i.h. 20/310]. 1625: Engemet az J hazához fogadott volt leanyara Kouacz Kataras es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadott volt, mely nek(em) igirt Leanyat enneke(m) meges ada annak modgia szerent, az menyegzeo után enis Vgy Viseltem az ott valo mind külső es belseő gondot az en tetehsegem szerent fogiatkozás nekwl [i.h. 107a]. 1650: (A peres örökséget) az Anyam el adta volt idegennek, azt a<z> idegentől

szasz Peterne meg hoszta, tegedet bele vallot volna, nem tartoznal immar remittalni [i.h. 6b].

belevegyít belekever/elegyít; a amesteca; hineinmischen. 1826: a' Fel küldet Költség Specifitajaba(!) építő Biztosunk ... bele vegyítette azon 87 Rft 49 xrt is mely még 1821-ben a' Szekbaz alatt lévő Kis arulo Boltotskák taxajából gyűlve volt [UszLt XII. 88].

belever 1. beledőf/szúr; a infige; hineinstechen. 1583: hallotta(m) ezt Igiarto Georg feleől hogy azt monta volna, hogj ha az Zorosban talalna Igiarto Janosnet tahat az Sarban kewerne, Monta erre az vra Igiarto Janos, No, vgmond ha Igiarto Georgi ezt meg chelekezy tehat verd bele az kest, en eleg teorwent Allok eretted [Kv TjK 4/1. 137]. 1598 latam hogi Sarkeozi Janos fel húzta wala az kest sok azzonnepek allanak vala keorewle de nem verte eo bele az kest nemis verhetto mert sokan allanak wala keorewle [Kv; TjK V/1. 160]. 1600: Bornemiza Thamasne Catha azzony vallya az leany vgy zola hogy amaz Jakab deakne vontha volt le konthyat de ha ott leottem volna bizony az kestis nem zantam volna abban az Jakab deakneban bele verny [Kv; TjK VI/1. 392]. 1616: egy Zeoch Janos neveo kenyer eweo zolgamba Bele verthe kessyith [HSzj kenyérevőszolga al.]. 1670: Aztis hallottam Szilagyi Janosnetol, az kesi nem jutot eszeben, mert bizony belé verte volna az Kocsisb(a) az hamis lelkü(b)e [Görgénysztimre MT; RLt 1]. 1745: ha töllünk nem impediáltatot volna Csímponjer Dávid, egészen ki jozonodásáig maga magának bele verte volna késit [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

2. beleütöztet; a lása sá se izbească de; hineinstoßen lassen. 1808: elis mentenek Gergyoba, és onnan edgj jobb tutaját az Exponensnek ki inditatták; de alattomba valo intézettel a Rusi Hidon felyül a prondba bele verték és meg akasztották [T; Born. G. XVII. 2].

3. belezár; a inchide; hineinsperren. 1739: mind a Tisztek mind a köz nemetek, verik, kötözéssel kinozzák az Embereket, a nagy hoba ki teszik a kalodát, abba belé verik az Embereket Csak vétek nélkült [Harasztos TA; Ks 49 Orbán Elek lev.].

4. kb. belepazarol; a-și prăpădi (banii), a cheltui degeaba; verschwenden. 1638: Barfan^a vehetünk vala ket szaz fodor sugett ha szabo Danit akarja vala de csak el úte veve (így!) Az utan eperjesse hogj menenk, ot bizoni nem talalank oztan jot, hanem roszabbat talaltunk volna, de en sem merem penzet bele verni [Mv; MvLt 291. 137b. ^aA felvidéki Bártfa].

beleverhet 1. beledőfhet/szúrhat; a putea infige; hineinstoßen können. 1598: latam hogi Sarkeozi Janos fel húzta wala az kest de nem verte eo bele az kest nemis verhetto mert sokan allanak wala keorewle [Kv; TjK V/1. 160].

2. belekergethet/űzhet; a putea goni/mîna; hineinreiben können. 1806: Maga ki vitte a bivalent

az olt partyára és nagy bajjal a míg belé verhetette a vízbe, az idő elestvéledett [F. rákos U Falujk 6].

belevés (vésővel) beleró, bevés; a sápa cu dalta, a increstă; einmeißeln. 1810 Vagyon egy állással tiz lora készült derék istáló Vagyon benne 11 oszlop formára kereken Csinoson kifáragott állás fa alól talpba, felyül a' mester gerendába belé vésve [Doboka Ks 76 Conscr. 30].

belevéssett (vésővel) belerótt, bevéssett; sápat cu dalta, increstat; eingemeißelt. 1824 Ujj Csűr Tölgyfa talpokan , mellyen vagyon két felé nyíló Deszkás kapu Tölgyfa kapu felekkel s belé véset fenyő hevederekkel, és kötésekkkel edgyütt [Mezőbodon TA Ks 89].

belevesz beleköt/akasztkodik vkibe; a se agăta/lega de cineva; mit jm Streit anfangen. 1584 Hat Czizar Peter es a vey eg mas hayat fogtak, es ereossen vonzak eg mast el valazta(m) oztan eg Mastol, panazolkodny kezdé Istwa(n) hogy chak giermekeyert Ment volna oda, es mingiarast bele veztek [Kv; TjK 4/1. 298]. 1684: Voltam az hadnagynál ebédén Vida Istvánnal. Belém veszett ital felett; ismét addig symphorizált, hogy megbékéltemmel vélle [Torda; TT 1889. 257 SzZsN]. 1736: Egy Ragnai Petrás nevű jobbágy Kolozsvárra jöven A Rácz katonák belé veszték, és fogságba ejtették [Kv; Ks 72. 53]. 1749: Pap mitru minden igaz ok nélkül belé vesze részegen az udvari biro Pap Demeter fiáb(a), szidni kezdé Pap Urszult ., Lelkit, Annját öszve mondotta tépelődni kezdé(ne)k el választottuk őket egj másolt [Szentbenedek SzD; MvRK]. 1753: ő ment hogj kerje az Tisztartotl^a s, ugj veszet beléje Csiki Janos [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31. — ^aTi. az adósságot]. 1763: (A) Jobbágyok . oda jövének egy egy kapával, szándékok egy általlyában az lévően hogy belénk veszzenek [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1764: Nem gondolom külömben, hogy valaki azzal vádolna, hogy az egész osztály alatt valakiben belé vesztem volna [Középlak K; BfR]. 1765: az Ingerens a kamara Háznál a Kortsomán, minden méltó ok nélkült az Inctusokban belé veszett, szitta, cö kegjelmeket, és az verekedesre provocalta [Torda; TjK V. 276]. 1787 (A legények) az Exp(one)ns Aszszony Kereszturi Jobbagj Legénjeib(e) belé veszték halálos képpen Fogakkal Rágták rajtak vért tettek [Márkod MT; Bet. 7] Mitsoda természetű Ember(ne)k tudgya a' Tanu Táré Lúpot, hásártos, veszekedő, verekedő, Vérengző, mikor Kikbe veszet belé, minden ok nélkül, Kiket vert, rongált, tagolt, agyalt le. ? [K; Eszt-Mk vk]. 1783 Ifjabb Hadnagj Mihályba bele vesze Bartalis Antal és szidni kezdé és czokigattja vala ki az házból, de If. Hadnagj Mihály nem Sokat szollott [Lengyelfva U Ben.]. 1813 Barátosi Joseff ittás lévően a Czéh Mesterrel Teremtettödödött Székely Moses Urambanis beli veszett ok nélkül, ugy nem külömben a' Feő Czéh Mester-

nébe is [Dés; DLt 56/1814]. 1816 (Az alperes) előbb a Felperesek(ne)k Szitájokat erőszakkal el vette, és Felperesekben minden igaz ok nélkül belé veszett, és mind kettejeket arulo helyeken a Czinterembe fel pofozta rutul Káromolta, és meg verte [Dés; DLt 108].

belevész belepusztul; a pieri in; zugrunde gehen. 1665 ugy el veszet vala az ut hogy akkoris el nem járhattak ot s most sem járhatnak annyira el vesztegette az malom arkabol ki foljo viz, lovastol az őszel czak bele ne(m) veszek abba az utba [Jobbágyfva MT; Bál. 50]. 1738 el küldöm továbbra is az Vadászokot, mert még edig tűrhető képpen fattak^a volt az nádok, sőt majd az kopokis belé veszték egy néhány helt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev ^aErtsd fagytak]. 1804: még a Tavasszal most egy Ember három Lovaival együtt egészen mindenestül belé veszett, s oda hott [Sárd AF; TSb 51]. 1818 a' Hidas a benne levőkkel el sülyedett az ijetségbe a' kik edgy másba fogoztak belé vesztenek. Belé veszett az Ilondai őrmény [Sülemed Sz; IB].

belevet 1. (a földbe) magot szór; a seimăna (semințe in pământ); (Samen) streuen, säen. 1593 Vetettem kett szá(n)to feoldejmet zalagba ugj hogi az mit en bele Vettem tündni illik az kett mereő buzat ugian azon feolndek termesbwl megh adgia [Perecsen Sz; Wlt]. 1605 engemis megh talala hogy ha ki ado(m) az feolndek tizedet, zabot vette(m) vala belé, de azert en az batia(m) az A(ctor) engedelmebül vette(m) vala be [Küsmöd U; UszT 19/18]. 1639 az olyan ganejos hely ugj hagi az bírámknak hogi vessenek valami roz teokeot mit belé s kertellék be [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamáshoz, az udvarhelyi vár gondviselőjéhez]. 1744 (A földet) Tálás Pilimon szántani kezdette s babot mit vetett belé [Szentmargita SzD; EHA]. 1760 egy véka kender magot vét belé^a [A. volál Hsz; LLt. — ^aTi. a szántóföldbe].

2. beledob/hajít; a arunca in; hineinwerfen. 1761 fen specificalt széki és falubali^a Szabo Josef egj alkalmatossággal Lazar Gergelj uramot kö teremtettével szidgya vala es igeri vala keménjen hogj az fejer nyiko tömesseben (!) bele veri egjeb karomkodasokkalis karomolja vala [Sf. ^aSiménfva U]. 1764 Kotsis Jánosné egy Fekete Matskát s egy Fekete Kakast belé vetett egy Sákban s aztat a Csűrben keresztül vetette a kakasülön mindezt pedig azért tselekedte hogy Merk Luka szabadulyon midőn Biro Todornak a Tehene meg bornyuzott volna a Felesége a poklát vette és vitte szőlő alatt lévő forrásban belé vetette de mi végre nem tudom [Kóród KK; 19/1. 61. 1803: egy Malatz nem mehetett, mellyet ottan meg döfvén Portsalmi László Ur, a' Patakban belé vetette (így!) de ezis osztán tsak el vánszorgott [Dés; DLt 82/1810].

3. beleüt; a lovi in; anschlagen. 1639 Kallai Giurkane az Ludas kasambanis tudom hogy az farat bele vetette vala [Mv; MvLt 291. 188b].

belevezétel belevezetés; conducere; Hineinführung. 1714 a Sinfalvi Határban bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Közönség, Possessorak, meg kerestetének bennünket a Nevezett patak Árkának ki nyittatása, a Víznek abban léjendo bele vétele, és az egész Helységeket további károk szenvedésétől léjendo meg szabadittása iránt | annak utánna a patak árkának delinialtatott, oculaltatott Helynek ki nyittatását, s a pataknak abban valo belé vételit meg nem engedtetéséből származatt, tetemes károknak, költségeknak fáradságoknak Executiojára nem tsak keredzetünk, bé, hanem a bé menetelt probaltukis [Asz; Borb. II].

belevethet (a földbe) magot beleszórhat; a putea semăna; säen können. 1637 Kringul kinepi new helyen vagy on egy szely feöld, melyb(e) bele vethetni harmincz keőbeől buzatt [A.komána F; UC 14/42 Urb. 185]. 1711 az falunak also végén a Porgolát kerten kívül edgj darab kender föld kender magot könnyen vethetni belé három köblöt [Ingodály NK; JHb XXIV/19].

belevettet belédobhat/hányat; a dispune să fie aruncat; (hin)einwerfen lassen. 1765 belé vetteti a vízben a pallórol [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 191].

belevettetik (a mag) beleszóratik; a fi semănat; gesät werden. 1775/1781 Lattam hogy ötven véka buza vettetett belé. Más esztendőben aratáskor száz tiz véka kalongya Buzát arattunk [Renget H; JHb LXXI/3. 380. ^aA vallatás tárgyát képező sz-be].

belevisz 1. behajt; a mina in; hineintreiben. 1604: Az Abastfaluak megh izenek hogy megh tizedelik az diznajnkot s ne(m) mereők belé vinnj, hane(m) az tēr buke vineők az Zent Marton megjeje szallasara [Szentmárton U; UszT 18/100]. 2. belekésztet/sodor; a constringe să intre; hineinzingen, hineinreißen. 1582: Petrus Gruz fassus est. Mondek en Neki, Isten el vezesse dolgozat, Nam maid minden bele viz^a [Kv TJK 4/1, 34, 36. — ^aOlv. vissz 'viszel'].

3. beleiktat, birtokba helyez/iktat; a pune in posesiune; einsetzen, in Besitz setzen. 1584: Eleo hiua(n) vicinusokat es Commataneusokat. Es witezleó Zelemeri Peterth az meheos-beha es hataraban leuó resz Jozagabah, Ismet wgian ot leuó Nemes udvar hazabah ... bele wittwk bele Iktattuk | witezleó Zelemeri Petert es két Giermeóket, Janost es Barbara leani-zoth, welkerbeh^b, es hatarabah leuó Rez Jozagokbah, bele wittwk, Bele Iktattuk es mind az ket nemreh Birniok hattuk mind az Benneh leuó Kiraly Igassagau al eggiwth [M.fráta K; Bál. 80. ^aMezőméshe TA. ^bMezővelkér TA] | az meg mondot Chienadballi^c Réz Jozagokbah es hataraba Bele vittwk [Póka MT; Bál. 69. — ^aSzászcsanád (AF) v. Erdőcsinád (MT) ?]. 1604: Mely meg irt Nemes wleshelynek, eoreoksegnek,

es ahoz iarando igassagjnak, kik vadnak So Varraddgian es annak hataraba(n) Marosszekben, birodalmaba(n), vrasagaba(n) Janos deakot bele vyveok, es aldomast iúok io Serrel, es kezében hagyok [Sóváraddja MT; Berz. 15. XXXIX/3].

4. 1661 Az Kövesdi Ioszaghrol vagy on ollya(n) levelis, hogy egy Doctor Hoszszo (?) Paptol vettek elsőben, az utan vittek Donatit bele Cseffi Janos es Miko Miklos [Kv Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.].

5. (feleségként) bevisz; a aduce/introduce (ca soție); (als Gemahlin) heimführen. 1633 mikor ezt az Sandor Istuannet siket Zabo Balas el veőuc ezt az Sandor Istuannet bele viue abba az hazba(n) | az pinczenek az verme akkoris ott vala mikor ezt az Azont bele viue Zabo Balas [Mv MvLt 290. 133a].

belevizel belehúgyozik; a urina in; hineinpissen. 1591 Az elmúlt hetfeon eiel teortenek hogy Jorow Antal fel kele, az giermek sirasert, es weon oda egj cherepet hogy wizelne belé, monda az giermek ninkel (!) wizelnem [Kv; TJK V/1. 55].

belevon karóba húz; a trage in țeapă; pfählen. 1582: Zarw fakat veottem 53. egyget p(ro) d. 6. Ketteit attam ky hogy bele vontak^a [Kv; Szám. 3/V 26. ^aTi. karóba vonásra ítéltet].

belezőkkent (egyenetlen talaj mélyedéseibe) zök-kentgetve/zötyöggetve hajt (szekeret); a merge cu căruța hurducindu-se; holpernd fahren. 1751 Maftelj az ökröket csapdossa kinazza, kergeti s minden vágásba, árokba belé zökkenti a szekeret s eszibe nem jut — az elátalkodottság miatt — vallyon nem törík é a szekér [Dob. Bet. 3].

bélfa a járom alfáját a járomfővel/nyakfával összekötő két laposacska fa; bulfeu; Innenholz (des Joches). 1723: en talaltam az Plesaban egj darab le vágott fát ... es tsinaltam belfát belőle [Ród K; Ks 33 Ród II. 57]. 1774: egész Uj Szekeret Csináltam hozá kívántato 6 ökör után Tesolakal, es Jarmakkal, s azoknak bél faival együt azon Ökör Szekér itten vaszattattván meg az Udvarban egy Keszei idegen Cigánnyal [Keszű K; KS Conscri]. 1750: vagy on egy Avaték járom alfával, belfával, Egy tén'sala vas sikatuyujával, tén'sala fővel [Gyéressztkirály TA; DE 5].

bélfaszeg-fűró a két belfát a járom al- és nyakfájához rögzítő (fa)szeg likának készítésére szolgáló fűrófajta; burghiu de făcut găuri in bulfeu; Bohrenart zum Bohren des Loches für den Holznagel am Nacken- und Unterholz des Joches, Dippelbohrer. 1653 Vit el egy öregh furut egy bel fa szegh furut [Ilencfva MT; D. II. B. 11]. 1767 Belfa szeg hoszszo furu 1 Kupás véső 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1769 egy belfa szeg Furu [Vadad MT; VK]. 1787 egy bél fa szeg furu [Mv; MvLev.]. 1810: egy bél fa szeg

furu [Jedd MT; LLt] | Egy bélfá szeg furu xr 26 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. lelt.].

bélfonál által/keresztfonál; bätäturä, bätealä; Einschlagfaden, Schußfaden. 1722: Az Ebessalvy Takács két izben is töllem az Nsád vásznához bél fonalat kért [Abosfva KK; Ks 96 Perger György lev.].

bélfűrő ? köldökfűrő; burghiu (helicoidal) pen-tru lemn; Dippelbohrrer. 1725: egy Csap furu, Egy bél furu [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 7].

bélgümő béltuberkulózis; tuberculozä intestinalä; Darmtuberkulose. 1867 Betegség neve Bél-gümő [Kv RHAK 234].

bélgümösödés béltuberkulózis; tuberculozä intestinalä; Darmtuberkulose. 1867 Betegség neve Tüdő- és bél-gümösödés [Kv RHAK 235].

bélgyulladás béllob; enteritä, inflamatia intestinalui; Darmentzündung. 1854 halt meg Horvai Lajos 8 hónapos korában bél gyulladásban [Dés; RHAK 55 Medgyes Lajos bejegyzése]. 1859: haltak-meg Topor Mihály Luth. 22 éves bélgyulladásban [Bh; RHAK 81].

bélhártyagyulladás bélhártyalob; peritonitä; Darmfellentzündung. 1857 Betegség neve Bélhártya gyulladás^a [Dés; RHAK 160. — *7 hónapos gyermekre von. bejegyzés].

bélhúr bélből készült hegedűhúr; coardä de mațe; Darmsaite. 1788: Két tsomo fodorgotás (!) egy tsomo hegedűre való bél hur [Mv TSb 47].

bélhús ? vesepecsenye; vrabioară (carne pentru friptură); Lungen/Nierenbraten. 1838/1845 bélhús; hátfű pecsenye [MNYTK 107 erdélyi szó].

A Tsz 'hatszű' (!)-pecsenye, félszárpecsenye (!) értelmezéssel székely, 'a marha hátán a lép körül való porhanyós hús' jelentéssel székely szóként közli. Nyilván ez utóbbi forrás értelmezése sugallta a MTsz-nek 'a marha hátán a lép körül elnyúló porhanyós hús, vesepecsenye' értelmezését.

bélsztez liszttel beszór, összelisztez; a umple cu făină, mit Mehl bestreuen. 1585 Az legeniek zinte Akor Ieowenek ky a Swteo hazbol, en kerdem, Myt Iartak az Swteo hazban, S mondanak, Im az gonoz Azzoniok chaknem be líztezenek [Kv Tjk IV/1. 524].

beljebb 1. bennebb; mai inăuntru; weiter hinein. 1568 Kys Janos Jurat(us) fassus est in hunc modu(m), Ezt tudom hogy Ahúl Regen a köz vala, belyeb czynalt Annal balas koachy [Kv; Tjk 169]. 1584: Amint Az élöt az Zeoch Marton fala Allot, Azon kyweöl sem belieb sem kilieb Nem Mentenek az fálnak fel Epiteseben [Kv; Tjk 4/1. 375]. 1605 Ahol igen zwknek es zorosnak comperialiak az vthakat az megh iegzet hatarokon kyweolis Authoritasok legyen meg tagytatny az vthakat es ha zinten seowenth

teottenek volnays fel, belyeb vetethessek [Kv; TanJk I/1. 518]. 1670: Mikoron Bodoghazonfaluan laktam, Akkor az húl az keöz kert uala most masutt belljeb kertelt az arúak feoldebe [UszT 48b]. 1643/1778: most bellyebb vagyon jovalis az Ertseiek^a borozdolása [Told. Transsumptum 152. — ^aNagyercse MT]. 1752: egyik Halomrol a másikra ezen ut vágás ... igyenessen mégyen; de Isten tudgya a' meddig Czernára nem veti az Ember, hogy itte, vagy küllyebbé bellyebbé menne igyenessen [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 29]. 1753: az hol és az melly fa alatt állók ... az Határfa levén tovább, Sem bellyebb sem kilieb nem rug Sem egyik Sem másik Hatar ugy tudom [Szék SzD; Wass 13] | a' Czövökök között az föld bellyebb hogy sem kellenek, van szántva [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. 1756: egy darabbal bejjebb Czüvekelték [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 2. ~beljebb (mind)egyre beljebb; tot mai inăuntru; immer weiter hinein. 1598: akkor penigh egi eollelis kewllieb wala az vt ahol most vagion de az foliam mind bellieb bellieb mosta az feoldet az vtis wgi zakadot vtanna [Kv; Tjk V/1. 195]. 1600: Tudom hogy az Jlidbeli zanto feoldeket az Orozhegyiek biriak, es a mygh akartak es lehetet bellieb bellieb orottak az Jlid sorka fele de a Farkaslakiaknak semmi byradalmokat ott ne(m) ertem [Ülke U; UszT 15/113].

beljebbi beljebb/bennebb való; de mai inăuntru; von innen her. 1811: ezen kérdésben lévő Erdőben való bejjebbi Erdőlés által tett kárt 100 Szekér fára betsültük [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

bélkerék szárazkerék; roata de moară cu mărăsele, roată motoare la moară; Kammrad, großer Mühltrieb. 1583: 27 Marty . Chenaltattam egy Bel kereket es egy wyz kereket fyzette(m) . f 2 d 50 [Kv; Szám. 3/XII. 3 malom-számadásból]. 1584: Veottem egy bel kereknek valo ket kerezat fat es egy falfat, d. 32 [Kv; i.h. 3/XIII. 4 ua.]. 1585: Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra . . Wettem kereknek ualo fat, bell kereknek p(er) f. 1 d. 25 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. 1587 meg Chinaltattam Az Bel Kereknek 2 Eoreg zegit f. — d. 10 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 9 malomszám.]. 1593: Chynaltattam egy Béal kereket [Kv; i.h. 1/5. 146]. 1595: Az Alpret Molnaba veottem harom apro vasat az belikerekheöz f. 0 d. 24 [Kv i.h. V/6. 25]. 1600: Hogy az bel kereknek az zeghe el teöreöt, aztis Jakab molnar chenala megh [Lengyelfva U; UszT 15/265]. 1670: Az Malomnak Bel kereke az felseő romladozott [Középlak K; Wass 12]. 1682: Az Malomban az Bél kerekis nem igen jo asztis csinálni kelléne [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 3]. 1688: Kétt kövü malom fellyül csapo, annak kétt bél kerei vas karikások [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1692: a lisztelő malom Bel kerei jok, viz hajto kerei ujjak, ket gerendelyi jok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] | Vagyon ezen malomban öreg viz kerék No 2. Bél kerék. no. 2 [Tóhát TA; BK Inv. 29]. 1717: Az malom vagyon építve egészen borona

Fábol Az egyik Bél kerék és az egyik viz kerek is meg romladoztak [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1730: Malma .. Bél és Viz Kereke [Dés; JK]. 1737: egy felyűl csapo két kövű malom ... bél kerekej faragott cserefákból valok egyik 37. fogakra az másik 32tőre [Kászonimpérfa; JHb I/25 Inv. Kászon Impér]. 1747: A Malom Le írása ... Belkerekek jok 2 Viz kerekek jok [Király-halma NK; Ks 23 XXIIb]. 1753: azon uj malom Gáttya fel duglya a vizet anyira hogj a Malom ház meg telik vízzel, a bél kerekek mostis vízbe vad(na)k [Nyáradkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/7]. 1767: ezen Malomnak Az egyik bél kereke ugyan meg romlott, de faja vagyon, a Malomnak könnyen lehet renovalni [Boz H; JHb LXX/3. 157]. 1772: Köpad, bél kerék | A' Gerendelly, Viz, és Bél kerekek ... Az also Kö Kerék [Kisfenes és O.léta (TA) hat.; JHb II/17]. 1872: Malom Követ, Bél és viz kerekeknek valo Kaláts fákat, Gerendejt a Mlgős Udvar fog adni [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5]. 1821: A Kö pad Bél és Viz kerekkel es minden ahöz tartozó fa eszközo portékakkal 100 Rf. [Uzon Hsz; BLt II. 11]. 1837: A Szász nyiresi Pataki malom .. se bél kereke, se viz kereke [Szászníres SzD; Ks 73. 55]. 1838: A' Pétra keze alatti also malom borona fából uj bél kerék, és viz kerek [M.bo-gáta SzD; Bet. 2]. 1846: A Lízstelő Malom Vannak itten 3 jo gerendelyek mindenik gerendely a falon belől külön egy egy bél kereket — kívül egy egy vízkereket forgat [Bács K; KmULev.]. 1851: A' dürczkölöben ... A bél kerekek mind jok, a' viz kerekek merőbe ujjak [Erdősztyörgy MT; TSb 34]. — L. még MNyTK 107 gerendely al.

bélkerékfa a bélkerék-készítéshez való fa; lemn pentru confecționarea roții cu masele; Holz zur Verfertigung des Kammrads. 1595: veottem ket bely kerek fat f 0 d 76 veottem esmet egy viz kerek fat f 1 d 50 | veottem miray nagy martontuly ket belkerek fat f 3 [Kv; Szám. 7/XVI. 123, XV/6. 30—1]. 1768 Készületlen lévő Bél kerék fa nagy darab [Kv Aggm. C. 36 malom-leírásból].

bélkerékfog a bélkerék-fogazat része; maseaua roții de moară; Zahn des Kammrads. 1725: Béli kerék fognak 2. Székér gyertyán fát f 2., 38 [Kv; Szám. 54. IV. 16].

belkert közkerítés (a bekerített telken belőli telekrészeket elválasztó kerítés); gard între părțile unni intravilan ingrădit; Zaun zwischen den einzelnen Grundstickteilen. 1798: az környűl lévő kertek hasonló képpen mitsoda Statusban vannak, ugy a' bél kertekis, veteményes, Gyümölcsös, és egyéb tilalom alá rendeltetett helységek körül? [Hsz; Mk RN. IX/109 vk].

bélkór vmilyen bélbetegség; (un fel de) boală intestinală; Art Darmkrankheit. 1859: Betegség neve Bélkór [Kv; RHak 135].

bella-selyem hímzőselyem-fajta; un fel de mătase de brodat; Art Stickseide. 1808: 1 1/2 Loth bella selyem [Mv; Told. 22].

belleget rebesget; a se zvoni; munkeln. 1806: leg kisebb hír, vagy zene bona nem történt volna azon rész(en) hogy talám az szőts legény fekűtt volna ottan, hanem osztán annál fogva bellegették ittis—amattis, hogy a szőts legény lett volna [Dés; DLt 250/1808]. 1838—1845: belleget: mondogat, megpendit valamit, nem elég bizonyosat, tartozkodva. Rokon értelmű nálunk ezzel az *ebeg* is [MNyTK 107 székelly szó].

bellegtet rebesget; a se zvoni, a spune ceva nesigur/cu rezervă; etw. unsicher sagen, munkeln. 1838—1845: bellegtet: mondogat, megpendit valamit, nem elég bizonyosat, tartozkodva [MNyTK 107 székelly szó]. — L. még *bellegel* al.

béllel 1. bélel

béllob bélgyulladás; enteritis; enteritá, inflamația intestinului; Darmentzündung. 1868: Betegség neve Hashártya és béllob [Kv; RHak 249].

bélmosó-tekenő (disznó)béltisztításkor használt fatekenyő; covată pentru curățirea mator; Trog zum Waschen der (Schweins)gedärme. 1745: Öblegető tekenő nrő 1. Bél mosó tekenő nrő 2 [Marossztkirály AF; Told. 18].

belocsogtat (a folyóvíz) lassanként belemos (a partba); (apă curgătoare) sapă (malul); sich (ins Ufer) hineinspülen. 1819: leg feljebb két ölnyre ha bé lotsogtatot a' Szamos a' föld also szegeletinél, mint egy két ölnyi szélességű helyt [Dés; DLt 504].

belop becsempész; a introduce pe furis; einschmuggeln. 1582: az felesége bolchiw vetlen belopta Erdelybe teole Az ki penig Kassarol valaki el akar Menny valahowa lakny, zepen az theorweny Hogy Bolchwt vezen az varostol es ugy Megjen el es az varos zepen lewelet Ad melletthe [Kv; TJK 4/1. 106—7].

belő (kívülről) befelé lő; a trage (cu gloanțe) înăuntru; hineinschießen. 1657 Torda Simond ... az kert lesza melle Tarta az puskat es uj löue be az Hazra [M.köblös SzD; RLt 1]. 1668: énis fel kapám a' Dobai puskáját, hogy bé leojjek oda bé, hozza lojjek ahöz a ki leott, a honom alá fogám, s, tsak el süle a honom alatt [Diós/Kv; Ks 65, 43. 10]. 1843: Kiss János egy Pistolyt kérvén töllem azzal belőtt Csép Péterhez [Bágyon TA; KLev.].

belődöz be-belő; a tot trage cite un glonț înăuntru; öfters hineinschießen. 1784: Csia László Uram Csia Mihályni az ablakon belődözött [Cőfva Hsz; Bogáts 4].

belődöztetik (rá)lődözéssel beront/zúz; a strica prin foc de armă; durch Anschuß einstürzen.

1763: Curiám invádáltatván, ablakaim bérontatának, ajtaim béldőztetennek [Nsz; Told. 33/22].

belől I. hsz. 1. belül; ināuntru; innen. 1640: egyik kívül állott, s az másik belől [Mv; MvLt 291. 233a átfrásban]. 1656: Colosvárat belől^a lid utzában [Kv; CartTr II, 933. — *Ti. a városfalon belül]. 1683 k.: Vadnak két Aranyas Poharok ezüstök. kívül es belőlis szep Aranyassok [Nagyfalu Sz; SzVk 51]. 1692: Nyilik a konyha felől való házra ... paraszt aito, belyől, tolyogato fa zárja [Mezőbodon TA; BK]. 1730: égy Butykos belől egészen kívül hasábosan aranyos [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

2. átv. 1582: Akkor a' Notariussagrol walo instructiois keressek megh es hozzak eleő, Mine-meő instructioval Attak az eleot valo Notariusoknak az Notariussagnak tiztit, hog azon se kyweöl se beleöl Ne hagian a Notarius [Kv; TanJk V/3. 253b].

3. (a szóban forgó iratban) benn; in (actul despre care este vorba); darin (enthaltent). 1834: azann jussan Kardas Janostol a belől szomszédalt és Zállagb(an) a meg irt modann el adatt fél hold Szánto földet olly meg egyezés mellett válták magokhoz^a [Asz; Borb. I. — *Köv. a megegyezés szövege].

4. belülről; dināuntru; von innen. 1573: Mond onnan beleol Az zekeres Iacob fia mennyetek ely ti Innet Mert Nem vatok kedvesek [Kv; TjK III/3. 153]. 1636: Kettei az kapunak vas retez feős beleöl szegezők, Az kettej uiszont kiol szegező vas retezes, es retezfőös [Siménfva U; JHb Inv. 5]. 1650: Vagyon ezen haz(na)k fábol fel rott tűz helyen fenyek kalyhabol rakott belől tüzelő egy kemenczeje [Aporumbák F; ÁLt Inv. 5]. 1652: Ezen Palatanak kemenczeje belől fűjtő zöld mázos kalyhabol való régi, elől két kályha hijja [Görgény MT; Törzs].

II. *nu-n* határozóragos szerk-ben: (vmin) belül; mai ināuntru de; innerhalb. 1607: a fwzeken beleöl az falu feleol jár uala az víz [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1669: az felső kuton belől [M.igen AF; EHA]. 1686/1792: Az rákász uton belől (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. 1694: Ezen belől vannak mindkét felől . egj egj deszka Rekeszek [Borberek AF; BfR]. 1718: Györtelki uton belől [Szilágycseh; EHA]. 1727: az Luczan belől [Vajdasztiván MT; EHA]. 1730: az akasztófán belől [Szunyogszeg SzD; EHA]. 1734: Vagyon az Vdvar kapun belől ... két fa ház [Datk NK; JHbB]. 1739: Az Ujfalvi utan belől [Ne; Incz.]. 1749: az Erdő szilin belől az Melly ut elő Jü s ki megjen a' Szena fő szileré [Fejérd K; Szentk.]. 1750: Veres-patakban a Muszkára menő Porgoláton belől vagyon egj Rét [Abrudbánya; EHA]. 1757 Csik Szt Mihályon a Templomon belől A Malom Kert [EHA]. 1779: a Kapuson belől [Köbölkút K; EHA]. 1787: a régi Kereszten belől [Jedd MT; EHA]. 1798/1812: Az őrdőngös ton belől [Búzaháza MT; EHA]. 1805: A Sző uttyán belül (sz) [Magyarókereke K; KHn 93]. 1818: a'

Hangasan belől [Csereftva MT; EHA]. 1838: Dersei Utan Belől [Borsa K; BHn 101].

belőle a *belől* hsz birt. szr-os alakja: 1. abból ebből, *tb*sz azokból, ezekből; din acela, din aceea; daraus, davon. 1507: Az Reu< d>y^a Molnot hagyom mynd tostol Az hazhoz valaky az hazban marad meg aze legyen hogy ta< rca>k az hazat beleulle [NyIrK VI, 186 Cheh István végr. — *Röd K]. 1568: Bator el agyad Jo annyam az zölőth, Czayk ad ky belole az my mynketh illeth [Kv; TjK 172]. 1569 latta Mikor az ladath meg Nytta Kalmar palne, de ezt ne(m) latta' hogy a penzt ky wottek volna belole | Az oztarkor penigh legien Emberek Ew kegnek ky zamot Tarchon oda mj Jeo Beleole [Kv TjK 245, TanJk V/3. 1b]. 1584: Az Thaualy Ado Zedeo Ember Janos vram ... vgian azon Restantiaban fel zedegetwe(n) fizetet beleollę azoknak kiknek az varos Ados volt, kj teze(n) f 51 [Kv; Szám. 3/XIV. 9]. 1590: Nemis az vég< h>re veottem az hazat hogy valami hasznos Jeowedelmet varnek beleolle [Kv; TanJk I/1. 131a „Zentpalj Janos” nyil.]. 1597: 7 dye Januari uottem egy apro uasat d 10 cynaltak horgas kakkliat belole [Kv; Szám. 7/XVI. 117]. 1598: ha penigh az en neumet akaria viselnj elteigh kj ne vethessek beleolle^a [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr. — *Ti. a végrendelkező feleségét a jószágból]. 1600: eő neki Zent Imreben attiafiastol eöstöl marat iozagha volna az megh holt batiadat Berze Mateth hatwa(n) harom forintal fizetvk ki warosul belole addigh ki ne(m) weotte kezit belole Kegd ezt ne(m) keresheti [UstT 15/258]. 1604: Thamasfaluy lazlo azon Jozaghból . minden Igassagatt belölle ky wötte [Gyalu; Ks 90] | valaky ebben^a megh talaltatik, tehat borat varos Zamara mind awal az penzel a kit arolt beleolle el vhessek [Kv; TanJk I/1. 484. — *Ti. a bordrágtásban]. 1632: Vagion egy keőuw malo(m) ez határo(n) No 2. melinek edgikétt harom parazt Boer biria, ennek elcötte valo eztenedőkbén az varhoz Tizedett attanak beleöllek az mint magok referalliak [Szkorei F; UC 14/38. 160–1]. 1677: Vagyon egy öreg üst Annoké, fizesse ki a többit belölle, az mint böczűje az divisionalisba(n) estal [Kv; RDL I. 155b]. 1710 k.: azótától fogva egy néhány esztendő alatt edjütt koptattuk s ettiünk belöllek [Vajda lev.]. 1725: magamis foglaltam volt szölőnek valo helyet de ki tudtak belölle [Szentegyed SzD; Wass 19]. 1730: Dezmat sem adat belöllek senkinek is [Mihálc-fva AF; LLt Fasc. 127]. 1732: en is hoztam belölle [Türe K; Told. 21] | Ember Soha nem lészen belölle [Dés; Jk]. 1735: lefekveskor huszat huszat méltotassék Excellentiád be venni belöllek^a [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev. — *A pilulákából] | belöllek dézmat nem adnak [Péterlaka AF; KGyl]. 1740: Sibetán Tóma Sokat el vett volna belöllek^a [Bencenc H; BK. — *Az ingóságokból] | a' juhokból ... az Mlgs Vraság(na)k tartozná(na)k dézmat adni, de mint hogy kevesen tarta(na)k, még eddig dezmat belöllek nem adta(na)k [Algyógy H; Ks 89 Inv. 83]. 1748: most is lehet belöllek venni

[Nagyercse MT; Told. 79]. 1756: ki rakának belöllek sok Férfi és Asszony embernek való köntöseket [Kv; TGSz 51] | a' Cselédeknek köntöst tsináltassan belöllek* [Sáromberke MT; TSb 21. — *Abából és más posztóból]. 1766: egy darab el vétetődék belöllek [Szásznyíres SzD; Ks 44 Szásznyíres II. 16]. 1767: hány kalangya lett, vagyis hány Asztag rakatott belöllek, Nem emlékszem [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1771: ő kgjlméknek részt nem akarnak adni belöllek [Girbó AF; JHb]. 1776: én már többször ki se küldök hiájában vadászni mert vadat se kapnak a kopomis tsak elvesz az ki meg vanis de már majd ki fogjtam mind belöllek [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1778: mennyi hasznót vehettek belöllek...? meg határozni nem tudom [Bányabükk TA; BLt 11]. 1778/1813: Ezen meg irt Erdők az itt való egész Compossessor Urakolt osztatlanul közösen birattatnak, de az Uraság igen kevés hasznat vészen belöllek [Balásháza Sz; JHb LXX/6. 25]. 1781: addig igen kevés haszon jött belöllek* [Mákó K; Hr. — *Ti. az erdőkből]. 1788: meglátom mi lesz belölle [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. | Guraszadán két ó asztag tséptelen... mint hogy gergelitzés alig várhatni belöllek 200 vékát [uo.; BK ua.]. 1789: egy Törökbuza Kast is tsináltanak ugyan belölle* [Abosfva KK; GyL. — *A fából]. 1792: maradatté belöllek? [Aranyosrákos TA; Borb.] | Kosár Mész mind össze talaltatott 67 Felveretett belöllek 9 [Kályán K; JF 36 LevK 37]. 1793: úgy kellett belöllek vennem [Koronka MT; Told.]. | a féle apróság tűzre való fát lehetett beloleka* vágatni [Fintaháza MT; D. 2. XX. A. — *Ti. az erdőkből]. 1794: a Groff utának küldvén el fogatott és viszsza hozott belöllek* vagy hatat [Mezőmaderas MT; BK GazdIr. — *Az elszókött munkavállaló svábokból]. | 9. darab rozsgerenda darabok, lenne belöllek egy szekér tűzifa [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1795: egyCb hasznát ezen le irt két Erdőknek nem vehetik, hanem a' szolgáló embereknek, építésre és épületek fen tartására éd belöllek az Uraság [Vád SzD; Ks 74. 56]. 1797: az erdő ha... tilallomba tartatnék, kevés időre szép erdőt lehetne tsinálni belöllek [M.újfalú K; CU IX/2. 120] | (A) Borsot el Csépettetven lett belölle 2 veke és egy kupa [Szilágycseh; IB Fogarasi István lev.]. 1804: a Burjánt kikapáltotván belölleka, a magok valóságába állonak eddig [Benedek AF; SLev. — *A táblákból]. 1806: A Feredővel úgy bányék Nagyságod hogy a Délutáni órán 5 ora tájban újjon bele Nagyságod, és fel ora mulva kelyen ki belölle [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre lev.]. 1807 egy Rosa fát hoztak, melyet bé oltottak hogy fektek (így!) légyen belölle [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 361]. 1808: nem tapasztaltam hogy Mitruj vagy Rusz tartattak volna el valamit belöllek* [Szászkerked K; LLt. — *Az ingóságokból]. 1810: Az Mgs Exponensek Territoriale Jussaik meg vagy(nak) de nem jöven haszon belöllek nem gyakorolják [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 333]. 1822: mitsoda haszon jöhetett belöllek [Dés; DLt 1823.

évi iratok közt]. 1825: tsak fél Esztendeig is nem Tüzelhetnének belölle elfogyna* [Szt; Borb. I. — *A fiatal erdő]. 1846: Darvas János kezébe levő páltzájával Virág Lászlónak pofáját úgy ütötte hogy az egyszerre meg repedett -s belölle a vér erősen kezdet folyni [Dés; DLt 530/1847. 20]. 1849: akkor majd üressék voltak a Házok, mindent el hordottak volt belöllek [Héjjasfva NK; CsZ].

2. Csak tbsz-ban közülük; dintre ei/ele; von ihnen, davon. 1801: tudja a Tanu, hogy Ó Excellentiája idevalo Belső Fundussaiából Valaki Valamit belöllek el foglalt volna... [F.szócs SzD; TKI]. 1810: meg is dögölt belöllek [Dés; DLt 82]. 1814: most is ottan vagynak belöllek [Buza SzD; LLt]. 1826: én belöllek* feliben ötöt meg marasztattam [Mv; Told. 7. — *A malacok közül]. 1829: kik menyit és mi árnon vettek belöllek nem tudom [Mezőkölpény MT; TSb 48] | hét szálát belöllek* kivagdalt [Csókfva MT; TSb 24. — *A fűzfák közül]. 1840: ott belöllek el adtam gabonáért is [Dés; DLt 1449].

3. miatta; din cauza; seinet/ihtretwegen. 1584: Helman Georgy vallia eg' gyermeke vezet megh es mostis ez Zelesnere gianakodik beleolle [Kv; TjK 4/1. 251]. 1586: Igrtekis hogy neke(m) semmy gondom Ne(m) lenne oza(n) beleolle de Ne(m) Akarta(m) megh tagadny* [Kv; i.h. 596. — *Ti. előbbi vallomását]. 1591: ne(m) hallotta sem tudgia hogy soha haborgottak volna belölle [Kisgalambfva U; UszT]. 1601: ha penig az fizetet népeknek meg nem fizetwnk nagy fogiatkozásunk kedwetkezhetik mind orzagul beleolle [Gyf; Ks 100]. 1720: ezen földet Incze Istán birta tudom hogy senki nem haborgatta belölle [Recsenyéd U; BLt 11]. 1755: Muska Lupuj Pusztította ezen helységet. Senki nem haborgatta belölle az eo Ngok* Cselédgyit [Ditró Cs; LLt. — *A gr. Lázárokit].

4. róla; de pe acela/aceea; dafür. 1620: Zemper Marton czynala hazat rajta* es Jobbagiul szolgalt belole mind holtaig [Szásznyíres SzD; Ks. — *Ti. a telken].

belől-fűtő kemence? kb. zárt fűtőteres tüzelő v. a helyiségből belülről fűthető (csempés) tüzelő; cuptor (cu cahle) care poate fi alimentat cu combustibil dinăuntru; (von innen heizbarer) Kachelofen. 1632: Also Porumbaki Udvarház... Udvarbiro háza egj beleöl fwteő paraszt kalihas kemencze [A.porumbák F; UC 14/38. 177]. 1636: Ez hazban uagyon beleöl fűteő kemencze jo kalyhas | az ucza feleöl uagyon egy szalmas paztor haz..., paraszt belöl fűteő kemencze benne [Siménfva U; JHb Inv.]. 1652: Vagyon benne egy belöl fűjtő Zöld kalyhabol csinalt kemencze [Görény MT; Törzs]. 1685 előtt: belső ház... Ebben... Belöl fűtő mazos kemencze Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 3]. 1694: Vagyon itt az Magyar ház (a) Pitvar oldalab(an) vagyon egy kis kamora... vagjon abb(an) belöl fűjtő, teglákból rakott kitsin kementzéje [Borberek AF; BfR] |

a malomház vagyon ott paraszt káljhás belöli fűjtő kemencze [Sebesel AF; Bfr].

belöli belüli, vmin belül való; de dináuntru, din; innerhalb. 1864–1869: az ergén belölli ergés tábla [Kérő SzD; EHA]. 1877: Ergén belölli lejáró [M.köblös SzD; DHn 50].

belöl-kívül belül is, kívül is, kívüül-belül; ináuntru și in afară; auch innen, auch draußen. 1696: Más egy holyagos Czapás fedeles belöl kívül aranyas kupa [LLt 102/24].

belöl-szenelő kemence ? kb. zárt fűtőteres tüzelő; cuptor care poate fi alimentat cu combustibil dináuntru; von innen heizbarer Ofen. 1679: Haz

Kemenczeje zöld mazos cifra kalyhas, belöl szenelő, elől vas labakon álló, vas pártazatos Nro 1 [Uzdizstpéter K; TL Bajomi János lelt. 6]. 1726: Zöld mazos kályhából rakott, fellyül tsipkés, gombos, belöli szenelő kemencze hosszan vas az szájában, tűz helyl párkánya fábol van cifrán tsinálva, és az szegelete vas kaptsokkal össze kaptsolva, edgy nagy vas macska [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

belöl-tüzelő kemence ? belülről fűtött kemence; cuptor care poate fi alimentat cu combustibil dináuntru; von innen heizbarer Ofen. 1699: az Ur eo Nga házab(an) Faragott kő labakon allo belöli tüzelő Mazos kemencze jó melly(ne)k az allyab(an) edgy hosszú vas rud jár elő [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

bélpesénye 1. ? bélszín; muşchi; Lenden/Lungenbraten. 1595: 4 Saalt és 1. Beel pęczyeniet, vőttem . . d 50 [Kv; Szám. XVIIa/6. 128 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1680 k.: vittek . . Czom peczenyet nrő 1. Bel peczenyet nrő 2 [Uti].

2. ? vesepesénye; muşchi; Lungen/Nierenbraten. 1838–1845: bélpesénye hátfü pecsenye [MNYTK 107 erdélyi szó].

Az értelmezésre nézve 1. *béihús* al. a jegyzetel. Lehet azonban, hogy nem két, hanem egy jelentéssel kell számolnunk, de hogy melyikkel, az aulékok bizonytalansága miatt a szerk. nem döntheti el.

bélpoklos ? reves, korhadt belü; putred; (Baum) mit verfaultem Innern. 1807: a Nevezett Erdőnek also Része felől találánk két ép Bükk fakat le vágva, melyeket Betsültünk hat Vonás Forintakra, más helylen találtunk egy bélpoklos Bükkfát le vágva, a melyet becsültünk két v. forintra [Vécke U Told. 38].

bélsikulás ? hasmenés; diaree; Durchfall. 1866: Betegség neme: bélsikulás [Kv; RHAK 211. — ^aHalál-okként bejegyezve].

bélsorvadás atrofia intestinalor; Darmtrophie. 1851 Betegség neme bélsorvadás [Dés; RkHAK 134]. 1860: Betegség neme: bélsorvadás [Kv; RHAK 142, egy 45 éves nő-halotról]. 1866: Betegség neme: Bélsorvadás [Bh; RHAK 110].

belső I. mn 1. belül lévő; de dináuntru; inner- 1594: Az udvarbíróshoz ualo Belseo hazban [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. 1595: Az senior hazaban az belseoben chynaltattunk egy wy kemenczet [Kv; Szám. XIII/6. 46]. 1597: Aztalos Lükachinak, hogy az feredehoz ablakara mind kwlseo es belseo ramat chinalt fizettem f – d 70 [Kv; i.h. 7/XII. 7]. 1613/1640: az Caspar Janos Uram kapujanak az belseő balványáigh [Gyalakuta MT; LLt 71/7]. 1650: minden kilseo belseő hozza tartozando Szanto földel [Gysz; LLt Fasc. 69]. 1772: Az Belső Pintzenek Padlása [Szászfenes K; Bethlen Kt Mikes-conscr.].

Hn. 1613/1640: Az Belseo hatarban [Gyalakuta MT; EHA]. 1654: az belseo lábban [Szárhegy Gy; EHA]. 1658: az Belső Varban [Mv; EHA]. 1691: Berső ki menőb(en) (sz). Berső Szegesb(en) (sz). Belső ki imenőben (sz)^a [Csíksztmárton; Hr 1/4, 5/3. — ^aAz l-es és r-es alakok más-más lt-i darabban]. 1726: Belső Tünder [Vajdasztiván MT; EHA]. 1729: Bölső szoln(o)k varmegyei Kancza Pataki határ [BSz; JHb I/20]. 1757: A Belső kétt utt között (sz) [Taploca Cs; EHA]. 1767: A belseő Sás to Szerbe (sz) [Póka MT; EHA]. 1818: A Belső Sooszekben [Cserefa MT; EHA].

Szk: ~ *kerék* bél/szárakerék; roatá de moară cu masele, roatá motoare de moară; Kammrad, großer Mühltrieb. 1685 *eldt*: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belső kereké, Padgya Korongja ezeken valo vasakkal együtt mind jok [Borberek AF; MvRK Urb. 22] * ~ *nyavalya* belbetegség; boalá interná; innere Krankheit. XVIII. sz. *eleje*: az Orvosság^a a lónak sok féle belseő nyavalyainak meg előzésére való [JHb 17/10 lótat. instr. — ^aA „kégyó fű”] * ~ *rész* az emberi szervezet belseje; márintalele organismului uman; Eingeweide. 1764: magam az Agyban fekszem hatodnapot fogva, mivel hogy az Szél kolika össze rontá belseő részemet [Mv; Told. 5]. 1810: Ifju Legény Borbély István^a Az Erdőre menvén fel hágott a fára s ugy vágván, onnan le esett, és a belseő része le szakadozván, 9 hetekig valo sinlődése után meg holt [Gyalu K; RAK 146. — ^a23 éves] * ~ *szék* ? a szék kebelében működő törvényszék; tribunal intern; Stuhlgericht. 1667: Dali Miklos és Nagi Istvan az Kirali Birotol Tilalomra törvent kerenek, es szokot jussát az Kirali Bira(na)k megh advan első szekre el Tiltá(na)k, de, külső avagi belseő szek legiene azt nem aperiáltak [Asz; Borb. I] * ~ *szerszám* szeg löfegyver-rész; parte a unei arme de foc; Teil der Schußwaffe. 1808: Egy Pár Pistoly . . Belső szerszám szeg xr 12 [Kv; TKhf puskaműves számlából] * ~ *tehetség* állatállomány; septel; Tierbestand. 1797: Sofallvi Péter . . Belső Tehetsegei: 1 Tehene 1 Tehen-Tinoja 1 Sertése [Pulyon SzD; Wass 22 Conscri. 507]. 1810: Brie Von 'Sellér. Belső Tehetsege Ökör kettő ezen kívüli 5 ketskéje. Külső Tehetsegei. Szántó Földök Kaszálók [Kisjenő SzD; Ks 77. 20 Conscri. 139]. 1814: Pop Siip . . Belső tehetsége áll, 2 ökör, 1 Tehen és 4 Juhokból [Septér K; Bet.]. 1815: Rusz Gligor

... Belső Tehettsége 6 hat Ökör 2. Tulok. 3 három
 Tehen 2 Szopo Bornyu. 2 két Sertés és 2 két kosár
 méhe [Virágosberek SzD; Ks 77. 19 Conscri. 415].
 1816: Belső tehetsége^a miből állék? Nem tudatik
 [Jobbágyíva MT; Bál. 67. — ^aTi. a jobbágyinak].
 2. (fej-i, cs. és kir., földesúri, udvarházi, megyei
 v. egyházi) belső (bizalmi) szolgálatban levő; de
 casá, intern; Haus-. Szk: ~ *cseled*. 1767 ezenn
 Korodi Udvarban. Én Belső Tseléd nem voltam
 [Kóród KK; Ks 19. I. 8]. 1769: Medve János
 belső udvari Cseléd volt mint Udvarb(a)
 szokott, és paraszti munkát nem tanult Jobbágy
 instált Kornis István vr eo Nságá(na)k
 hogy erga taxam annualem Szolgálatra az
 Joszagból ki bortsássa [Marossztygyörgy MT; Ks
 67. 48. 31]. 1819 en is observaltam hogy Sylvester
 gyakran járta a' házakat de minthogy belső
 Cseléd nem voltam utánna nem is leskelődhettem
 [Kv; Pk 2 Andreas Balla kocsis (23) vall.] * ~
 ember belső tisztségviselő; functionar de încredere;
 Vertraute. 1800: a' kik Zálagot nem adta(na)k,
 sem a' belső emberekhez egyezni el nem mente(ne)k,
 és az eskütre s Egyháziura támadtak illetlen
 szokkal illetvén, őket meg kövessék [M. bikal K;
 RAK 84]. 1846: (A kántor) vélek^a cégerés és belső
 emberhez nem illő tépelődésekbe elegyedik s
 hamis bizonyítványokat koholgat [Méra K; KLev. —
 *Az egyháztagokkal] * ~ *hivatal* belső tiszt-
 ség; functie (post) de încredere; Vertrauensamt.
 1751 Kraszna Vár(me)gyeb(en) Nagyfalu(ban)
 Commoralo Batzoni K. Samuel eo Kglme
 Nehai edes Atya Tiszteletes Batzoni K. Gergely
 Vr(am) belső hivatalban lévén ezen Ilosvai Ref
 Ecclab(an) néhány esztendőig Papi Tisztib(en)
 ditsiretesen fungált [Ilosva Sz; Borb. II] * ~
 inasi (földesúri) udvari alkalmazotti; de lacheu,
 de fecior (la curtea unui feudal); zum (gutsherri-
 schen) Hofgesinde gehörend. 1797: Szilágyi Mihály
 eo kglmeis. tsak belső inasi, nem pedig Tiszt-
 tartoi kötölősséget vagy szolgálatot tett és vitt
 [Názáníva MT; Berz. 17] * ~ *legény* belső
 inas; fecior in casá; Diener. 1802: tsak hamar
 haza felé tzmomgván ... eo Nagysága kotsissa,
 ki után menvén Forro Lajos ... eo Nagysága
 belső Legénnyre egy Fával, és ugy útötte meg vagy
 kétszer, és ezen ütésével a kotsist el is ejtette a'
 Földre [Mv; Born. XXXIX. 53 Mich. Görög
 (27) janitor vall.] * ~ *szolgálat* a földesúr személye
 körüli szolgálat; slujbă/serviciu la un moşier;
 Dienst um die Person des Gutsherrn. 1781 k.:
 Mind a' belsőbb mind a' külsőbb Szolgálatra való-
 nak pedig légyenek. fizetések e szerint a
 palotás inasoknak^a [Told. 27. — ^aKöv. a fels.].
 1843: én ifju ember vagyok 's udvari belső szolgál-
 latot tettem [Bodola Hsz; BLt 12] * ~ *tanács*
 kb. fej-i titkos tanácsos; consilier intim al principi-
 lui/domnitorului; fürstlicher Geheimrat. 1617
 Pechy Simon Vramnak eo Nganak bolseo Tana-
 czanak es feo Cancellariuszanak [Ks G. 25 levél-
 címzésből]. 1653/1813: Tekintetes Nemzetes Bar-
 csai Akos Uram az mi Kegyelmes Urunk o Nagy-
 sága égyik belső tanácsa, Lugos Karánsebes
 Vidéki Pó Bányá, Hunyad Vármegyének Fő

Ispánnya [SLt XLII. 6. 60]. 1666 (deosebik
 Petki Istvan Ur(am) az mi kls Urunk(na)k eo
 Nganak Belső Tanácsa [Gálfa KK; Bál. I].
 1673: Mi Capi Györgj Redai Ferencz az mi kimes
 urunk o Naga belső tanaci [IB bizonyoságlével
 kezdő-formulájából]. 1760 Báró Lázár János ur,
 felséges Aszszonyunk Belső-Titok és Erdélyi
 Királyi Guberniumának is actualis Belső tanácsa
 [LLt 90/20] * ~ *tanácsos* kb. titkos tanácsos;
 consilier intim; (etwa) Geheimrat. 1640 k. Ercsei
 Toldalagi Mihály a mi kegyelmes Vrnk eo Nga
 edgyik belső Tanácsossa [D. 2. XII. B. 1] * ~
 titkos tanácsos cs. és kir. valóságos belső titkos
 tanácsos; consilier intim al curţii imperiale şi
 crăieşti; k.u.k. wirklicher Geheimrat. 1764: Liber
 Baro Boros Jenői Korda György ur eo Exlja
 Felsőes Császár és Királyné Aszszonyunk belső
 Titkos Tanácsossa, Udvari arany kolcos Komor-
 nyikja [Kv; JHb IV/10] * ~ *titoktanács* 'ua.;
 idem.' 1764: Nehai B: Em: Migos Groff Bethleni
 Bethlen Miklos F.A.R. Császár Arany koltsos
 Komornyikja, Belső Titok Tanácsa, a Nemes N.
 Erdély Országi Fejedelemség Pó Igazgato Tanács
 egyik Tanácsosa [Szászsztlászló TA; JHbK
 XXVI/10] * ~ *világ* belvilág, belső tér/méret;
 dimensiune internă; Innenfläche. XVIII. sz. köz.
 A Palotán Léendő Vas Kemenczének belső Világa,
 idest szélesége. más fél Such légyen, a Széles-
 séihez tudgyák eoik magosságát appropotionalni
 [Ks 92. I. 23].

3. belsőségbeli; de intravilan; zum Intravillan
 gehörig. Szk: ~ *appertinencia* kb. belsőségbeli
 ingatlan-tartozék; accessoriele gospodăriei (intra-
 vilanului); zum Gewann gehörend. 1749: öt ezer
 két száz hatvan négy Magyar forintokért adá
 Korda Susánna Aszszony Kabos Ferencz
 Uram(na)k és Posteritássinak Tamásfalván
 lévő tellyes Portiojat minden ahoz tartozando
 belső és külső appertinentiakkal edgyütt u.m.
 Jobbagyokkal, Sellerekkal, Pusta Sessiokkal és
 azon Portiohoz tartozando fugitivus Jobbagyok-
 kal nem különb(en) Erdeivel, Mezeivel, Malmaival,
 Szőlőivel edgyütt 8. ie Nyolcz Esztendőkig zálog-
 b(an) [Kv; Borb. II]. 1767 egy ház helyet
 nehai Kászoni Bornemisza János Vr eo Nga ...
 bizonyos Summa pénzben vásárlot, és acquiralt
 volt minden külső és belső appertinentiaival
 [Vajdasztiván MT; JHb IX/48] * ~ *birodalom*
 belsőségbeli telek; intravilan; Gewanngrundstück.
 1809: az Havasalji Falukbeli belső s külső Biro-
 dalmai [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * ~ *fundus*
 'ua.; idem'. 1792: a Tanorok nevezetű helyben
 belső fundus [Martonos U; EHA]. 1801: tudja ...
 a Tanu, hogy o Excellentiája ide valo Belső
 Fundussaiból ... Valaki valamit belöllek el fog-
 lalt...? [F.szőcs SzD; TKI] * ~ *hely* 'ua.;
 idem'. 1761: számlállya elő mindenik fordulora
 azak után biratott külső és belső minden haszon
 vehető helyeket [Jedd MT; Told. 45. 3] *
 ~ *jók* tsz belsőségbeli ingatlanok; intravilane;
 Gewann-Immobilien. 1668: En Fogaras földén,
 Luczan Lako Iffiabik Andras deak, ki alittat-
 tam U(run)k eo Nga Görgény Várához es Udvar

hazához tartozó minden külső belső joken való Számtartosságnak Tisztire. Esküszöm azért az elő Istenre. ^a [Uti. — ^aKöv. az esküszöveg]. 1812: Belső Jok nem lévén fel nem osztattak 's annál fogva ezen rész Jóságához sem accedálhatott semmi [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 261] * ~ jóság belsőségbeli telek, belsőség; intravilan; Gewinn. 1698: Az belső jóságot böcsülöttük pro flor. 120 [Kászonimpériva; LLt Fasc. 71]. 1718: All-Csikon Sz. Mártonon lévén eő Kglmek-(ne)k adosságok buza és árpa árra flor. 38 azért én magam foglaltam el az Szabo Mihalj belső jóságát eő Kglmek(ne)k^a Szombati Szolgája lévén abban az időben eő K(egyelme)k parancsoltatlyabol foglaltam el [Szentmihály Cs; Borb. II Isák Lorincz (38) pp vall. — ^aNéhai Sándor Mihálynak és feleségének, Mikó Juditnak]. 1738: Vön itt Parajdon^a egy darab belső jóságot [LLt Fasc. 139. — ^aU] } ada ... Verés Istvannak All Csik Szekben Szent Imré között egy darab belső ióságot [Hr 10/8] * ~ jóságocska belsőségbeli telkecske; intravilan mic; kleines Gewinn-Grundstück. 1828: belső Jóságatskám [Marossztkirály MT; Pf]. 1829: egy belső Jóságotska [Sóvárád MT; Nkf] * ~ örökség belsőségbeli (örökölt) telek; lot-intravilan (mostenit); (geerbtes) Gewinn-Grundstück. 1631 adanak Colomban Keresztes es Pal feleségekkel egyetemben egy belseő ereokseget . . . Sz: Gergieön [Szentgyörgy Cs; IB]. 1653: Az Fejruari hazak minden külső belseő eöröksegekkel feleségheje elteigh, holta után Kemeny Ferencze, vagy ha ferhez menne [KemLev. 1402]. 1675: az belső örökség az külsőnél búcsúsebnak itiltetet ada a szanto föld melle . . . in paratis pecunys negyven nioz magyar forintokat [Csíkszttimre; Hr 5/1]. 1791: nehái Csongvai András Uram az Anyossától . . . meg vásárolt egy belső örökséget holmi Külső appertinentiakkal együtt három száz forintokkal [Várfa TA; Borb. II] * ~ porció belsőségbeli részjóság; parte din intravilan; Teilgewann. 1782: az Aposom Néhai Szki-rályi Imre vram Belső portioját birja Titt. Fodor Josef uram [Torda KW] * ~ részecske 'ua.' 1791: ezen Adámoson lévo Solymosi részből jutott, osztály szerint, kevés belső és külső reszetskéje- ket adák által eő Exceletijának [Ádamos KK; JHb XIX/33] * ~ szesszió belsőségbeli telek; intravilan; Gewinn-Grundstück. 1814: belső Sessio . . . vagyon az ujj Bánd nevezetű utzában [Mezőbánd MT; Hr 3/40] * ~ telkecske belsőségbeli telkecske; intravilan mic; kleines Gewinn-Grundstück. 1816: Vagyon egy belső Telkecske [Búzaháza MT; UnV]k 169] * ~ ülsőjóság belsőségbeli telek; intravilan; Gewinn-Grundstück. 1795/1800: A kérdésben forgo Házhely vagyis belső ülés Jóság az All szegnek nap nyugoti soráb(an) van [Harasztkerék MT; Told. 30]. 4. házbeli; din casá, intern; ins Haus gehöric. Szk: ~ készület házbeli (belső) berendezés; instalie internă; (Innen)Einrichtung. 1775/1781 (A) templomnak belső készületi, Botozattyának le omlásával le Szedettek . . . azon Udvari Templom most belseő készületi nélkül Szükölködik [Alparét

SzD; JHbK LII/4] * ~ örökség ? házbeli (örökölt) ingóság; bunuri mobile din casá; Haus-immobilien. 1637/1639: Az mi az Belseo Eörög-segekben leueo penzbeli portioiat Iletj az Relicta-nak arról az derek Inuentarjumban Emlkeztünk [Kv; RDL I. 111] * ~ portéka tbsz drágaságok; obiecte de preț; Kostbarkeiten. 1801 M Köblösön az én házamnál jelen létemben a három Léányim^a. Néhai első Feleségemtől maradt belső portékáik-ban, vgy mint Néhai Édes Anyakéban, Pejér Gyöngyben, Arany és Ezüst boglárókban, edgy más között meg osztotának szép Atyafisággal [M.köblös SzD; RLt O. 2. — ^aA Rettégi Istváné].

5. 1625: Engemet az J hazához fogadtott volt leanyara Kovaczy Katara es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadtott volt, mely nek(eim) igit Leanyat enneke(m) meges ada annak modja szerint, a menyegzeo utan enis vgy Viseltem az ott valo mind kwlseő es belseő gondot az en tehetse-gem szerint a mint illien szegeny legeny ertekem szerint fogiatkozas nekwl [UszT 107a].

6. alsó; de desubt; Unter. Szk: ~ smizetli alsóing; semizetá de desubt; untere Chemisette. 1846: Egy belső Smizetli [Mv; MvLev. ruhaneműk között].

7. kb. önmagából adódó; intrinsec; von sich selbst ergebend. 1727/1751: ha az Actoroknak semmi külső Documentumok nem volna is, vagy-nak mindazáltal olyan belső bizonyisági mellyek elegendők volnának, ugy mint Primo Ipsa Loci Controversi situatio az Mihály Havassának maga természeti állása, mert az . . . ál, hajol, és fűg mediáté quidam Kápolnás oláhfalura, immediaté pedig annak vicinussában valo Határára a Penyéd fejére és Patakára [CartTr II/XXX. 5 határ-megállapító ítéletlev.].

8. országbeli, az országra való; din țară, de țară, privitor la țară; etwa (ein)heimisch, inländisch. 1615: Mys illien nagj dolgaban szegeni hazanknak, Feiedelmi tiztwk szerint megh ne fogiatkozzunk es Istentwl adatot bekessegwnkett, nem chak belseo "gondviselesel, haueu kwlseo vígiazasunkkal fegiuerwnkkelis otalmazzuk. Had-giuk es paranchiolliuk is serio kegteknek [Törzs. — ^aKöv. a fej-i táborba szólító rend-szóvege].

II. fn 1. vminek belső része, belseje; interior; das Innere eines Gegenstandes. 1854: Bajnotzi Gyorgy Derék Kőmives mester a Templom belsejét ő vakolta bé, és meszelte ki [Gyalu K; Rak 226].

2. belsőség; intravilan; Gewinn, Intravillan. 1606: az az haz küs faludba(n) mind hozza tarto-za(n)do iozagial mind belsőkel, s külsőkel enge(m) ugi illet, mint eő kegielmet [UszT 20/47]. 1630: Ada Pettkj Farkas Ura(m) . . . Pettken leuó iobba-git Cu(m) omnibus pertinentys küsökkal es bel-sökkal Pettkj Istuan Ura(m)nak [Cs; Ks 67-46. 24a]. 1652: a Feleségemmel együt keresetük az mi keves bonumunk vagyon mind belsők es külsők az mi marad mind külsőket es belsőket Inghokat es Ingatlanokat (!) hagyok (!) az en kedves hwtős Feleségemnek Makai Balasi Annanak

[Kv; RDL I. 139]. 1711: Kövendi Fazakas Ferentz Ur(am), sem az Attyafiak sem Varos hire nélkül itt jutott örökségit se belsőt se külsőket el ne adgya, else adhassa [Kv; Pk 6]. 1796: ezen Csatoszegben^a vagyon a Melgos Urasagoknak egy pusztá belsejek [Berz. 7 Fasc. 66 Litt. V. No. 1. — ^aCsatoszeg Cs]. 1814: Az Exp(o)n(en)seket illőto egész belső Fel méretvén alkalmatlan állásért két Figurákra szakasztatott: az 1ső Fig. Déli vége 9 □ öl Eszaki vége 14 4/6 Közép hossza 29 [Benedekfva Sz; Bet. 3].

3. szobalány; fatá din casá, cameristá; Zimmermädchen. 1832: vané ki főzzen , hát a' belső hogy viseli magát [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

belsőcske belsőségbeli telkecske; intravilan mic; kleines Gewann. 1853: A falu rendjibe egy belsősken [Hr Inv.].

belsőzoba belső szoba; camera de dinăuntru; Innenzimmer. 1849: vagynak ezen bel szabának két ajtai | nyíllik ezen házból égy más ajtois a' bel szabába | Butorak a tisztí bel szobában [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

beltartalom (belső) tartalom; continut; Inhalt. 1865: Azon ládák melyek^a . betűk vagy nevekkel vannak megjegyezve, általam beltartalmakkal egygyütt azoknak hagyományoztatnak, a' kiknek nevék vagy kezdő betűjük a' ládán felírva talaltatik [Kv; Végr. 4. — ^aKöv. a nevek, ill. betűk fels.].

bélzsír disznóbél zsíradékjából kiolvasztott zsír; grásimea de pe intestine; Darmfett. 1826: Quietaltatik Budatelky^a Tisztem három és fél kupa kiolvasztott bélzsírral [Kv; Born. I. IIe. — ^aBudatelve K].

Désen e század elején a disznó vastagbélén lévő ún. fodorhájból kiolvasztott zsíradékot jelölték a címszóbeli szóval.

bélyeg 1. (tulajdon)jegy; semn de proprietate; (Eigentums)Marke. 1570: Zabo Andras Mind Iarast Tudomant tezen ez vallonak es az Mongia hogi eowek az zek az eo beliege vagon rayta Azert az hwl azt talalta otth keressy az theobites [Kv; TjK III/2. 198]. 1711 azon marhák mellett valo Gondviselő adott vala Sz: Miklosi Mihály Deáknak két ökröt a kéken láttam is az Ur Vesselenyi Ur(am) eő Nga Bélyegét [Gyszm; WLt]. 1731 az Maros partan egy csoport juhát találek, az szarvakon meg esmerem az Nehai ur^a bélyegét [Cintos AF; KA. — ^aKemény Boldizsár]. 1757 Égy Rettégi Prodán nevű Harang öntőtől Magam Bélyegére valo három kised Harangocskakat és két Csengettyút vévén, fizettem erette RHf 25 xr 30 [TL Teleki Ádám költségnaplója 113b].

2. ellenőrző jegy/jel; semn de control; (Kontroll) Marke. 1573: Az Mezarosok ceh Mestereknek Hentelereknekis Meg hagia Biro vram hogi senky Beleg nélkül barmat Az Mezeon Neh Tarcia Mert valamellyet annellkwl Találnak az Lato Mesterek

ely veszik [Kv; TanJk V/3. 86b]. 1577: Meg Ertettek . az Mezaros vram felol valo panazt eo kegmek azert az Regy vegezest az feyedelem lewele c(on)tinentiala es rendtartassa zerent minde(n)be helye(n) haggyak hogy valamely barmot az hataron vesznek az varos belege ala vegyek az teobbyt penig kit ezen kyweol veottek az hatarrol el hagyak haytany [Kv; i.h. 145b]. 1595: Az public(us) notarius . az leőüenddeő hetfeőn megh kjaltassa valakik bélyegh nélkül ualo beőrt Árúlnak el vegiek es eo magokat megh foghiak Ide be az Varba hozzak [UszT 12/108].

Szk: a ~ *alá hajt* bélyegezni hajt. 1579: (Az hentelerek) amely barmot it az hataron Akarnak hyzlalny, tartozzanak bélyeg ala haytany [Kv; TanJk V/3. 191a]. 1620: Az mely eőkreőtt penigh itt az piaczion megh vezen az Mezaros, mingiarast az korlatba(n) hayczia az beliegh ala, es azt se el adni teőserseghre, se el czierelnj ne merezzelie; hanem tartozzek kj vaghny [Kv; i.h. II/1. 288].

3. mesterjegy; monogramă a unui meșter; Meisterzeichen. 1573: Istwan kowach Azt vallia hogi mykor Mate kowachot zolgalta Latta hogi az Nemetorzagy kasat^a Meg haytotta ettzette Belegat Rea wteotte, Es wgy attá ely mynt kyt eomaga cinalt | Nilas Mate Azt vallia hogi eo Mate kowachnak Adot volt kasat kyt Meg Vytot Belegat le veotte es az Eomagaett vteotte Rea vgy arwlta, kyert az ceh megis Butette (!) volt valamyl [Kv; TjK III/3. 178, 180. — ^aItt és alább olv. kaszát]. 1651: Hozak be az Ceh eleiben az Kun Gergely Vr(am) szablyaiat, az melliet Eperieissi Balint vra(n) czinalt volt, de az bélyegat rea nem vteotte volt az mikor ki atta kezéből, az Ceh leuele szerent vetettek egy lott ezüst büntetést rea [Kv; ÖJk].

4. bélyegző vas; fier de marcat; Markiereisen. 1573: ket Beleg vas legen varos chymerere, Mely Belegel az negi gondviselő vram Minden Barmot valamelliet vagi Mezaros vagi henteler ez varos piachau . Meg veyendenek ... az vago hydhoz haycak, Es oth az kowachoknal meg Belegiezzek es az utan haycak ki^a [Kv; TanJk V/3. 84a. — ^aA mezőre]. 1589: Veottom egi vasat, melibeol az belieget czinaltattam d. 26 [Kv; Szám. 4/X. 39].

5. nyom; urmă; Spur. 1751 kevés számban vagynak azok a' kik kegyetlen veréseket vérontásokat vagj egyéb terhes mortificatioakat ezektől^a nem szenvedtenek, sőt mais némelyik kezeknek beljegét viseli s holtigh való nyomorékká lett miatta [Balázstelke KK; IB. — ^aA Vándor család féktelen tagjaitól]. 1761: Ferentz Lörintz az Ő Urába ütette a' kést, úgy hogy most is látszik a' bélyege [Szászsztván KK; BK].

bélyegeltet le/megbélyegeztet, ellenőrző jeggyel ellátat; a dispune să fie marcat/făcut un semn; (Rinder) bezeichnen lassen. 1601: az Mezarosoknak ... Amely barmokat mostan bizonios vraink megh circaltanak azok megh beliegeltessenek, az falukon leweo barmaikis beliegeltessenek, es az beliegeltetesre (!) mindenik mezaros es henteler heoty alat tartozzek eleo hozny ...

Ezeknek vigyazasara, es az beliegesnek gondwiseslere az Che mesterek heottel legyenek keoteleselek [Kv; TanJk I/1. 382].

bélyegeltetés le/megbélyegzés, ellenőrző jeggyel való ellátás; marcure cu semn de control; Bezeichnung (der Tiere). 1601 az Mezarosoknak ... Amely barmokat mostan bizonios vraink megh circaltanak azok megh beliegelessenek, az falukon leweo barmaikis beliegelessenek, es az beliegelessetre (l) mindenik mezaros es henteler heoty alat tartozzek eleo hozny [Kv; TanJk I/1. 382. — L. a teljesebb idézetet *bélyegeltet* al.].

A szövegbeli frott alak minden valószínűség szerint tollvétség *bélyegeltetés* ~ *bélyegeltetés* h. Ha nem az, akkor igeképzőmással keletkezett származék.

bélyeges 1. bélyegzett, bélyeggel/tulajdonjeggyel ellátott; inemnat cu semn de proprietate; bezeichnung(es Tier). 1692: Öregh kancza Barna pei, serenye farka fekete belleges ... Öregh Kancza Pei, sörénye farka fekete belleges [Mezőbodon TA; BK Inv. 17]. 1717: Vagyon az Urnak is egy bílyeges tehene bornyájával (l) együtt, nro 2 [Kecsed SzD; TL]. 1737: az Pakulár Iuon is adot el edgj fekete Suta juhát bélyegest ... edgj izlotért [Mezőpágyocsa MT; Ks]. 1844: a hordok égygyen kívül bélyegesek és édyik ajtos [Széplak KK; SLt évr.].

2. dív megbélyegzett, cégéres; infierat; gebrandmarkt. 1757: néha küldött ugyan az Mltgs Exacto-ratus difficultásokat ki, de abbais olyan gonoszsgot cselekedett hogy az melly Perceptor Clense volt, arról el hárantotta s más adositott meg mégis az Fő Ispan Ur ilyen béjeges Embert Domesticus Exactornak creálá [Fráta K; Ks 101 Cserei György kezével]. 1828: Pántzélcséröl egy Czigányomat fogták el Katonának László Jo'seff Nevezetű, ha valami tekerdő, vagy béjeges ember volna, nem alkatlanlankodnám iránta Uram Bátyámnak, de ... a Czigány Ház tarto betsületes jámbor ember [Pántzélcséh SzD; Bet. 1 Fosztó Gabor Vajna Istvánhoz].

bélyegez 1. (lovat) tulajdonjeggyel ellát, megbélyegz; a insemna cu semn de proprietate; (Tier) bezeichnen. 1595 Nagy György Wrúnk ő fge vice kúczis Loaz Mestere, megyen loak visitalni és bellegeszni B (l), az Wrakban és Menesekhöz [Kv; Szám. XVIIa/6. 62 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1637/1639: Egi fa tanyer bellegzeni valo belyegh vas. Emrich Beühelt vram neüere csynalt — f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1717 Láttam abb(an) az üdöb(en) Delnén ökrököt . La(ttam) hogj a Szarvokra VI volt bélyegvezve [Delne Cs; WLT].

2. ~ni való vas bélyegzővas; fier pentru infierare; Markiereisen. 1763: Bélyegezni való vas No 2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23].

bélyegezett ellenőrző/tulajdonjeggyel ellátott; marcat cu semn de control/de proprietate; mit Eigentumszeichen versehen. 1577: Az mely ket

belyegezett eokret penig korsos pal el adot, eo kegnek azt teorwenre hattak, hog ha adhatte (l) é el vagy Nem [Kv; TanJk V/3. 149b]. 1579: az mely barmot mashua (?) viznek tosersegre telbe az zenara be hoggyak öröksegekbe hozny, ky telettetesnek okaert Ezt Igy engettek megh hogy .. ha valami fogiatkozas esnek, es it be(n) hyzlalt belegezet barommal az varas zwkseget be ne(m) ernek tartozzanak az tosersegre be hozot barmot is le vagattatny [Kv; i.h. 192a]. 1595: a' Mezaros Az theosersegre kiweol veot eokreot bator tarcha ez hataron eoreoksegebe. De vgy hogy ha az zekre egieb io eokreot beliegeztet Ne(m) vaghatna, tehat az illie(n) zenas barmotis le vagia. Mindazon altal ezeket az kiweol weot es tartot barmotis tartozzanak Az mezarosok, az Mezarlasra be hozny, ha az belieghzet barommal az Mezarzek rendit es zwkseget be Ne ernek Akarminemew wdeoben. Azonkeppen Mestersege veztesse Alat [Kv; i.h. I/1. 259]. 1620: Az Celi Mesterek Regestumot tarczianak, az belieghzet barmok feleöl, es extendöt altal zamot adghanak, rolla Zam veweö vrainnak, meny Barmot vaghnak kj az mezarosok, es megh Beliegh alat meny marad az mezarosok keözeöt [Kv; i.h. II/1. 288].

bélyegeltetés 1. bélyegeltetés

bélyegvas 1. bélyegzővas; fier (inroşit în foc) cu care se face un semn distinctiv de control de proprietate pe corpul animalelor; Markiereisen. 1573: ket Beleg vas legen varos chmyerere, Mely Belegel az negi gondviseleo vram Minden Barmot valamelliet vagi Mezaros vagi henteler ez varos piachon vagi vasarnak Napyan vagi egeb keoz napokon Meg veyendenek, ky Ne Merezeliak az Mezeore haytany az gondviseleo vram hirenelkwil, hane(m) az vago hydhoz haycak, Es oth az kowachoknal meg Belegiezzek es az utan haycak ky [Kv; TanJk V/3. 84a]. 1595: ez mai naptol foguan penigh valamenny barmot az Mezaros vezen, az ki az bard melle all, tartozzek azt mingiarast, az megh Irt Articulusok zereut beliegh vas ala haitani [Kv; i.h. I/1. 257]. 1637/1639: Egy fa tanyer beljeggezni valo belyegh vas. Emrich Beühelt vram neüere czynalt — f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1679 Edényre valo belyegh vas ugya(n) ollya(n) bötükre nro 3 [Uzdizspéter K; TL Bajomi János lelt. 71].

bélyegzés bélyegzővas-besütése; infierare cu semnul de control; Markierung des Viehes. 1595: Lato mestert valasztottak ... kiknek tiztek chak ez Articulusoknak meg tartasara valo vigiazas, belieghzes, Es vigiazas arrais, hogy az zekekben Az husnak mjnemeoseget megh lassak hogy io hus legie(n) [Kv; TanJk I/1. 260]. 1602: az negy Lato mester vram mind az mostany veot barmokat, s mind penigh ennek eleotte valo barmokat valamelyeket az Mezarosokkal találnak, akit ennek vthanna veznekis, megh beliegezzenek, A' kinek másut Vagion barmays hewt Alat minden Mezaros tartozzek az beliegesre el hoznj az Lato mesterek-

nek, kireol Regestumot tarchyanak az Lato mesterek á ky ele nem hozna az baromnak el vetelevel es fl. 10/— beonteteodgyek [Kv; i.h. 407]. — L. még *bélyegeltet* al.

bélyegzetlen 1. ellenőrzőjegy nélkül; fără semn de control; ohne Markierung. 1601 valamely mezaros penigh beliegeztellen tartana barmajtt affeleket barmok el vetelevel beontessenek [Kv; TanJk I/1. 383].

2. tulajdonjegy nélkül, bélyegzetlenül; fără semn de proprietate; ohne Eigentumszeichen. 1822: Senki is lo marháját a három esztendőskön felyül bélyegzetlen ne tartsa, külömben akár mezőről akár pajtából gonosz ember által károsodgyék el meg fizetni nem tartoznak a Pasztorok [F.rákos U; Falujk Barabás Áron not. kezével].

bélyegzett 1. bélyegezett

bélyegző-mester látómester (az ellenőrző-jegy besüttetésére rendelt hivatalos személy); persoană oficială încredințată cu înfierarea, marcind semnul de control; zur Markierung beorderter Beamte. 1595: Minden Mezaros, Amely barmot ez Colosvari hataron velen, azt addegh sohova se ez varos Mezeyere, se masuwa Ne haythassa, hane(m) eleob az lato Awagy beliegezo Mesterrel megh beliegeztessse, es soha el ne Adhassa teosernek, hane(m) az zekre le vagia, mestersegenek el veztese alat [Kv; TanJk I/1. 259].

bélyegzővas 1. vas ellenőrzőjegy/tulajdonjegy-bélyegző; fier (înroșit în foc) cu care se face un semn distinctiv de control/de proprietate pe corpul animalelor; Markieren. 1589: Chynaltattam Az varos hazahoz egy Belyegzeo vassat attam f. — d. 16 | ket Beleghezeo was [Kv; Szám. 4/XII. 19, KvLt Vegyes I/2. 68]. 1599: Czinaltattam egy Belegzeo uasat uras számara [Kv; i.h. 8/XIII. 38]. 1632: Sáffar ház . Egj eöregb beliegezeo vas N 1 [Komána F; UC Urb. 125]. 1647: ket bélyegzeo vas G. M. neuca raita No. 2 [Drassó AF; BK 48/16. — *Néhai Gerendi Márton]. 1652: Egy eöreg bilyegző vas o Nga nevire No 1 | Egy bélyegző vas [Görgény MT; Törzs]. 1656: Egy bellegzeo vas | harom bélyegző vas [Doboka; Mk Inv. 3, 5]. 1663: Egy Bilyegző vas [KGy]. 1664: Bilyegző vas Nro 1 [Dés; Hr 2/23]. 1675: Billegező vas egi öregb ket kiszeb [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677 vas pöröly kettő egy bélyegző vas [uo.; i.h.]. 1697: Belyegző Vas nrő 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 9]. 1733: egy béjégző vasat külgön Ngod [Ap. 5 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1736: D. M. betükön jedző bélyegző vas nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 101]. 1737: egj pár Belyegző vas 2 [Brassó; Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1742: parancsolt hogj az kupátis hozzam eö kegjelme eleib(e) akkor látván az kupát melljet eö kegjelme bélyegezett meg Groff Vram bélyegző vasával, akkor azt mondgya hogj az nem az Uraság Ejtele hogj mérek azzal korcsomárolni [Dumbráva F; Bet. 6 Dóka

Álgya korcsmáros vall.]. 1752: Edgy nagy béjégző Vas [Szászvevessződ NK; JHb XXIII/27]. 1756: Bélyegző Vasak nro 2 [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. 1770: Bélyegző vas edényekhez valo nrő 1 [Királyhalm NK; Ks 23/XXIIb]. 1830: Egy Belyegező Vass [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. No. 1748]. 1835: 3 nagy . . PHF^a betükkel valo bélyegző vas [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — *Petrichovich Horváth Ferenc?]. — L. még *bélyegző-vascsillag* al.

2. ? hitelesítő bélyegző; marcă de etalonare; Eich(ungs)stempel. 1655: Razmány Jstván vert aranyat, az Uramtol kérvén bélyegző vasat, de az Ura(m) nem atta neki oda, hanem én töllem kére el, ugy vert aranyat velle [Kv; CartTr II].

bélyegző-vascsillag csillag alakú tulajdonjegy-bélyegző; ștampilă de fier în formă de stea cu ajutorul căreia se face un semn de proprietate (pe corpul animalelor); sternförmiger Eigentums-Stempel. 1726: edgy bélyegző vas Csillag; más bélyegző vas sub Lr. HB [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

belyuggat betör/zúz; a sparge; einlochen/schlagen. 1847: fejemet nehány hejjen be juggatván [Dés; DLt 836].

belyukad beszakad (a föld); a se surpa; ein Loch bekommen, einstürzen. 1848: A Felseo Deberke hidnál bėjukadt egy darab hely bé töltésin dolgozo Czigányoknak adtam 1 f 54. xr [Dés; DLt].

belyukaszt 1. beszakít; a sparge; einschlagen/reißen. 1796: még láttzatott meg más regi ütés, mely a régi tört Koponyának bėjukasztotta az agyvelő hártáját [Mocs K; Eszt-Mk].

2. átlukaszt; a gáuri; durchlochen, durchschlagen. 1796: A Várbeli pintze talalasba meg Csalatkoztunk mert hogj a nagy vastag kő falat bé jukasztattuk is csak Földet találtunk [Szilágy-cseh; IB Fogarasi István lev.].

bemajorkod(ja) beveti; a semăna; einsäen, besamen. 1786: (A földet) a Falus Birák(na)k adták s azok Tokkel szokták be majorkodni magok(na)k | a' felső fordulo mikor tilalmasban vólt, olynkor a' közt bé tsinálva tartatták és á Biráknak adták á Hasznát s azok Tökkal bé majorkodták s el vették á Hasznát | á . . közt . . hol Tökkal hól Dohány-nyal bé majorkodták [Nyáradkarácsonfva MT Told. 76].

bemarad benn marad; a rămine la, drinbleiben. 1765: nalam egy vakarítás irásomis arrol való az en kezemmel nem maradot, mind ratfom, mind Diáriumom be maradot a számvevőknél [Csfkcsobotfva; Ks 94 Csfkcsobotfvi Bartalis János (81) lev.].

A kijegyzésbeli adalék lehet egy ejtett *bem* maradott (értsd: benn maradott) alak tökéletlen írásbeli rögzítése is.

bemarkol belemarkol; a băga mina în ceva; hineingreifen. 1831: (A) Rab ellen a bizonyittatván

be : hogy ő szolgálja lévén Nehai Czako Sigmond Urnak, midőn le kutoragva a Pénzes Ladába bé markalt, és onnan Penzt lopot, — ezen factumán Czako Janos Ur rajta érvén, a Pénzt tőlle el vette és fel pofozta [Dés; DLt 332. 10].

bemárt ? beáztat; a inmuia; einweichen. 1738: Valami vásznat adott volt Lonai Joseph Ur(am) az én Feleségem(ne)k hogy be marcsa s' meg mossa, s azért hozott volt vagy két öllel az Utrumb(an) meg irt haz körül valo kertbol s' azzal szapulította meg az vásznat [Galac BN; WLt].

bemegy 1. a intra; (hin)eingehen. 1568: ezt lattak mikor az gergel deak aytayan be ment, Andras Katho | watzy peter be ment weres peterhez [Kv; TjK 143, 237]. 1570: mykor be mentenek volna Symontelkere az peres Jozagban hat ott wl egy legyn es hogy be menynek, kerde my Jarasba wagywkn [Erked K; JHbK XIII/23] | Akar Beh Menny az zobaba, Zabo Janosne Thar-toztatny hogy Neh Mennek oda beh Eo vgian akaratya ellen beh megien | Am az Nagy azzont vytettem az Thoromba, De kerlek Jo Eochem menyel be hozza az Thoromba | Eg Jdeoben Mykor kyral ez varoson volt az ew zalloya Beh Megien az hazba es mond . . . | Es hogi az wrbeger haza kapwien be Mentenek v'lna . . . Mond Zabo Simonnak . . . | keget kerem hogy Meny beh az vramhoz [Kv; TjK III/2. 31, 37, 66d, 130. — ^aKöv. a nyil.]. 1572: Azomba Beh megen Krompina Mate es ely hia vele | Beh Mennek oda tahat az Istvan vayda fya otth fekszik egy paplanba Takarodva Mennek Be a Massik hazban, tahat Menteye Eoweh es czymaya otth vagion [Kv; i.h. III/3. 1—2, 10]. 1573: Erzebet Mond volt Ihol wagiók Majd beh Menek, chak talat fazakat Mossok | Kowack Benedeket Mas Ember kwldy Be Meny Be Io zomzed Nywgodial ely [Kv; TjK III/3. 53—4, 229]. 1584: Nem Merek ot Mulatny, hane(m) be Menek hazamba, Masnap be Menek a' Lakatosnohoz Megh bezellem ezt neky, Es monda [Kv; i.h. 4/1. 264—5]. 1590: Egikor be menek en az sikej Zena fibe [Sükő U; RHA] | be mene Kemenj Istwan [UszT]. 1595: menek be oda kerdem en magam | be menenk, mondek az Tarsamnak [UszT 10/58. 95]. 1597: mikor én be menek az azzony az agifeőnel all wala egi ingbe(n) [Kv; TjK VI/1. 33]. 1598: Nagy Gaborne . . . be mene a pitúarba [UszT 13/30]. 1599: mondek en menniönk be hozzaik úgy menenk be [i.h. 15/197]. 1606: monda Zoltan Pál es Albert, hogi ieönetek be s be menenk [Dálya U; i.h. 20/111] | osuat Janos be mene az keörtuely fa ala [i.h. 20/195]. 1670: mikor be találkozt volna meny Mihaj deak, latta.. [Dés; DLt 321]. 1614: egyszer Vinczen More Gaspar bemenien az Imrephine Azzoniom maga hazaba [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall.] | Hallottam az Imrephine Azzoniom akkori Hopmestereteöl ez Zokat, Be meniek egykor vgy mond Vinczen egy hazban [uo.; i.h. J. Buczyai (28) vall.]. 1626: en be menek es az kacolam utan menek

[Szentgyörgy Cs; BLt. 3]. 1629: monda hogy mennyek be vagy ket szóra [Kv; TjK VII/3. 113]. 1630: mi nem erezteők be Zalaj Geiorgejött mert be megien vala az hazba(n) az ödteősre [Mv; MvLt 290. 204a]. 1638: ez az Andras be mene az Malom hazba(n) s keöszöne az monarnak [Mv; i.h. 291. 167a]. 1665: ismet bement vala Vlad Muntyannal havasalföldében [Récse F; Szád.]. 1679: Mikor Daczo Urammal az Hadakkal bé mentünk azt kérdé edgy Szász hová megyen Kglmetek [Fog; Törzs St. Literatus alias Bibarcfalvi (34) ns vall.]. 1699: mentünk bé édgy alacson ajtócskán, bal kézre edgy kis kertb(e) | menék be edgy Vas Sarkokon forgo pántos közönséges Vas zaru ajtonn [O.csesztve AF; LLt] | Ezen folyosobol mennek bé az házban [Pipe KK; LLt] | bé mentem a faluba egynehanyod magaimmal [Kv; LLt Fasc. 140]. 1714: meny bé baszom az lelked mert mindgyárt által lölők [Berekszó H; Szer.]. 1723: én azt halván bé mentem az Timófi házában [Szásznýres SzD; Ks 27. XVI]. 1724: bé mégyek a Cseléd Házba, együtt előmbé áll a Léány | Pekri Ferentz tsak bé méne a házába. enis bé menék az házba [Nánánfa MT; BK]. 1729: mingjárt be menek az udvarban es hire adom a Tisztarto Uram(na)k [Nagyiklód SzD; Born. VII. 13]. 1732: bé menván az meg irt lovász udvarra, talál az ember (egy sajtot) [Köröd KK; Ks 12. L.] | Mikor Tiszt Pater Uramék az Toronjban Viz kereszt napján bé mente(ne)k én is ott voltam [Kv; MvRK]. 1734: Az Nemes Curiara bé menván találunk egy uj kötött kaput [Dak NK; JHbB]. 1737: lattam hogy be ment penzert az ötsini Pap Janosneni [Kézdisztlélek Hsz; Bogáts 6]. 1740: Ezen Curiara mennek bé egi fedél nélkül való Nagy-kapun [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61]. 1741: én másokkal edgyütt jöttem Bora Péterné Asszonyomni bemenék [Szemerja Hsz; Bogáts 10]. 1742: a kertészni bé mennek [Mezősolymos K; LLt Fasc. 93]. 1750: kik mente-nek bé huhugatva kiáltozva részegen lármázva [Vadad MT; VK]. 1755: az ő Nagok hon nem létekb(en) bé mentenek^a [Gernyeszeg MT; TGsz 51. — ^aTi. a szobába]. 1761: etzaka bé akart menni Ferentz Lőrintz Molnár Jánosnéhoz [Szászsztiván KK; KB]. 1763: látta bé menni Kelemenni [Szentlászló MT; Sár]. 1764: én bé mentem vala a Páll Joseff házához [Bögöz U; IB]. 1765: magam-is bé mentem vala . . . Balog Nyisztor Hurubájába [Záh TA; MK V. VII/19]. 1768: bé menván egy ajton, Láthatni . . . két régi Sütő kemenczét [O.kocsárd KK; Ks 74. 55]. 1769: én Senkit nem lattam hogy azon Héten vagy egyszer vagy mátzor bé ment volna a nevezett pintzében [Szu; IB]. 1775: Akkor nem ment bé többször a Katona Karda Janosni [Tarcsafva U; Pf]. 1784: bé menék Kisseb Széjés Istvánni [Béta U; IB]. 1786 Tot István es Kotsis Stéfán ketten éj lovan ülven bé mentenek az Fogadoban | bé mentem vala Bor innya [Hídvég MT; GyL]. 1789: egybe veszvén bé mentek á házban [Dés; DLt]. 1791: én is egy időcske múlva bé menék a házba [Méra K; RKA]. 1792: ezen jóságra bé mene Sz. Ersébethi

Szabo Mihály Vatzkor szedni [Usz; Borb. II.] | regel bé menék Móses Dániel Uramni, a házba [Szentersébet U; Borb. II.]. 1793: a Szekér a mely bé mégyen erre felé jöjjön [Kraszna Sz; IB]. 1797: bé is menénk azon házhoz [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1797/1800: A' Hugyo Dombonn, melyben a' Csorda járo a' közepénn bé mégyen [Mezőmadaras MT; EHA] | az Udvarba bé menni nem bátorokodom [Perecsen Sz; IB]. 1806: az éjtzaka egy kutya bé ment volt az házba [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 325] | haza jöven bé mente(ne)k a' Kortsomára [A. várca Sz; BfR 130/1]. 1812: Ne menny bé mert bé mégyek én | bé ment az udvarban | bé mentem a Groffné Házába | a tisztelt Aszszonságok bé mentek a Groffné Házába | bé mennek a Leányok Házába | bé mennek a Leányok Háza tornáttzába [Héderfája KK; IB]. 1817: gyöngy színre festett jo ajton bé menyen az Ember a Palatába [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 2]. 1818: ha Telkére tsak bé mengyen^a is mindjárt meg köti [M. fráta K; KLev. 11. — ^aUo. más szövegrészletben is így l]. 1825: Szakáts István minden Antre penz nélkül be ment a Bálba [Dés; DLt]. 1841: a' Kováts Gyuri panaszzára a' rabak közé bé mentem [Dés; DLt 36]. 1844: a Cseresnyés Mihály kertyibe bé ment [A. sófva U; DLt 1441]. 1849: a mind a Házba bé mentem találtom Cseh Josefet [Héjjasfva Nk; CsZ].

Szk: az *instancia* ~ 1774: A' Querulansok sem akkor mikor azon Instantia bé ment sem pedig még ma-is nem Cehalisták és ugy ha Czéh neve alatt ment is azon Instantia bé a' Quaerulansok mind Czehon kívül valok oda nem értethetnek [Kv; MészCLev.].

2. (főként járművön) beutazik; a merge (cu un vehicul); hinueinfahren. 1615/1616: ben vagon most az feiedelem Colosuarat az varosban, és ha kmetek reggel vele be megyen, jo alkatmatossaga vagon az Soo felöl az Com(in)issio szerzesbe(n) [Balázsíva; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfalviensis, előbb kolozsi préd. lev.]. 1620: Boer Peter egiszer be akaruan menni Hausalföldben Ona Bobes Recziey adah egy molnat hituant zalogba Boer Peternek p(ro) f 25 [Récse F; Szád.]. 1695: én másnap Szebenbe(n) bé mente(m), az Ngod számára vásárlando Lovak dolga veget [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. 1701 ha modgyát elythettem (!) magam bé miyek [Ks 96 ifj. Cegei Vass György Kemény Katához]. 1708 a' Bethleni halaszok oda mente(ne)k bé Szebenb(e) hogy magok(na)k Protectiot extrahallyanak [Fog.; KJMiss. Fogarasi János lev.]. 1731 Mikes Pál osztán Tököllyi Gróffal bé mene Havasalföldében [Papolt Hsz; Szentk.]. 1753: egjeb meleg ágybelit penig mikor kglmed bé menyen jó leszen Medjesre bé vinni Battyám Uram számára [Hévíz NK; JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. 1756: ő Ngok azt resolvalák, hogy menyenyek bé Szebenbe, és requirallyam Németi Istvánt [Kv; Mk IX. Vall. 85]. 1761 Mennek onnan bé a Varosba Harangozó Persihez [Korunka MT; Told. 26]. 1763: Sz: Lászlórol nagy hassal

ment bé Gyergyoba és minden órán fattyat vét [Sár]. 1769: Innet bé menyek Vásárhelyre [Szentmargita SzD; Ks 95 Kornis István lev.]. 1776: Hogy nem egyeb okbol ment bé á Groffné ő Nga Vásárhelyre, hanem á B. Henterrel való Mátkaságot ... el rontani, á környül álló dolgok nyilván ki jelentették mivel B. Henter, mikor innen elindult, nagyon meg kérte, hogy itten maradjyon, bé se mennyen [GyL „Adalbertus Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva” vall.]. 1779: Sigmond Battyád az Innepekre ki fordult házatok meg tekintésére, megint bé megyen Vásárhelyre szolgálattya mellé [Ks Daniel Zsófia fiához (csak az aláírás sk.]. 1782: Nagod ha velem parantsolni méltotztatik bé mégyék és ezts el igazittom [Szu; Ks 95 J. Ferenczi György lev.]. 1789: holnap én is bé mégyek Szebenbe [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond lev.]. 1797: Kedden Besztercereis be mégyek [Banyica K; IB Gombos István lev.]. 1812: méltotztatik az Esperstnek parantsolni mennyen és a dogot beszéllye elé | a Groffné Mlgos Maurer Károly Urral edj alkatmatosságon, a Groff egyedül másón M. Vásárhelyre bé mentek [Héderfája KK; IB]. 1817: Veres János az el mult héten bé ment volt Nagyságodhoz [Szászszombor SzD; IB]. 1818: A Tktes Doctor ur ... a Grofné ő Nsg(á)h az bé fog menni [Sülemed Sz; IB Medgyes Lajos lev.]. 1820: Tötöri Ferentz Ur ... ottan ottan bémegyen Kolosvarra [Aranyosrákos SzD; JHb Fasc. 48]. 1821: édes Anjád bé meuvén szüetre hozzátok bizonyost fog reportérozni [Kv; Pk 7]. 1825: szükség az én látogatásomra ide jöni én bé megjek ha élek [Kv; IB Korda Anna lev.].

3. munkahelyére megy; a merge (la locul de muncă); (zur Arbeitsstelle) gehen. 1588: Ezzel vgy czelekedenek my veleonk hogy mikor ecczer zena rakni hadadba be menteonk volna az Sombori vram Jobagiai mynd zenankat Keoleseonket hatalmaswl ell hoztak [Zsákíva Sz; WLt]. 1734: az Nehai Ur emberei közül minden héten egj egj embernek kellett bémenni^a, a ki ott egész Héten által darabantoskodott [Szentpál K; RKl. — ^aKv-ra].

4. befér; a încăpea/intra; hineingehen, Platz haben. 1727: Az Hidon valo résért, melynek mértéke ez, ha az keze bokáig bé megyen ide (így l), denár 20 büntettetik [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 36].

5. kb. bekerül; a ajunge în; in Besitz übergehen. 1760: a' miolta Mosa László Uram bé kezdett birni ... Árpásto nevü Falúba, vagon cir. 15 vagy 16 esztendeje ... zálog képpen ment bé az utrizált Árpásto nevü Falúba [Dés; BK Joannes Also de Nagy Pestény (60) vall.].

6. beömlik/szakad; a se vársa; (ein)münden. 1600: a hon az chorgos pataka be megye(n) az Feier Nikoba azon felliel az Feir (!) nikonak az innekseo fele ... Oroz hegy hatar [UszT]. 1651/1653: ot szelyedet el az Tatrangh s ott folt, s ugy ment be az Veres Erbe [Kökös Hsz; BLt].

7. belefolyik; a curge în; (hin)einfließen. 1639: az Linczegh Janos szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az eső bé talált menni az

ladaba s valami nad mezet hatot volt meg az eső s el olvadt [Mv; MvLt 291. 186a]. 1655: az előt ot megie(n) vala az derek viz be az Kosa Pal földin ualo gödörbe(n) az Tanczos Pal földjre [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1807: Pallér Lederer . az áltánt deszkákkal meg fogja fedni, hogy az eső ne mennyen bé a bolthajtásra mely most szároz [Kv; WltMiss. Pap Sámuel lev.].

8. befolyik; a intra; a se incasa; einkommen/laufen. 1773: Szebenbe bé megyen azon fel tett ado [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 143]. 1775/1781: majd mindenik paraszt ember adott husz kalongya buzát dezmban, Juhok is felesen lévén, abból is szépen ment bé dézma | Tavally á mint hallottam azoktol a kik Szüreteztének ... eő Nagysága részére két ezer veder Bor ment bé [Algyógy H; JHb LXXI/3. 354–5, 364] | Bárány dézma minden esztendőben egyik egyik részre bé ment a mig Juhaink vóltak, két három bárány, de most nem megyen, mivel a Juhainkból ki fogytunk [Bakonya H; i.h. 412].

9. behatol/fürödik; a pátrunde/intra; (hin)eingringen. 1759: láttam halva .. Zaharia Gavrilát, és a Gollyobis ment bé a jobb szemén es jött ki a bal Füle táján [F.(szász)újfalú BN; BK].

10. beront/hatol; a se năpusti, a intra (cu forța); eindringen. 1762: Kaffai János ment bé hatalmasul az Utrizált Házhoz a Joszágra s ott igen rutul embertelenkedett [Geges MT; IB]. 1769: mikor fel verték a nevezett pintzét ... amint bé mentek a pintzébe a belső zárját is le szakasztották volt s nagy erővel mentek bé [Szu; IB]. 1806: Midőn 1803ba ősszel Szilva Szedésbör Basa Danielnek ött Darab Sertéssei az Also Czitzhegyében karte-konykodni be mentenek, ... ki Gyepűjén mentenek be? [Dés; DLt 82/1810 vk.]. 1831 a' Gyepű oculatioján jelen nem voltam, és nem tudhatom; hogy hol kaphattanak rést az oculatorok, és ki Gyepűjén mentenek bé a' Sertések a' Szöllőbe [Dés; DLt 332].

11. beáll/lép; a intra; eintreten. 1589/XVII. sz. eleje: Ha teörtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iőuse, miuenek giakorlasanak okaert, annál az Mesternel az hova bę ment volna, tizen eőtdő napnál tonab ne lakhassek [Kv; KvLt Céhir. II KőmCART. 10–1]. 1635: az Varga mesterek az mi fiaynk(nak) az eő fogadasok szerent miuet nem szereznek mi kegelmetek előt Beöczületes Vraynk mind adigh protestalunk hogi mi soha adigh keőzikbe be nem megijunk [Kv; i.h. Céhir. I. 14 a csizmadia-mesterek panaszev-e a városi tanácschoz]. 1841 Amely becsületes ifjú ő kglmek közzé bé mégyen akár idegen, akár mester ember gyermeke légyen, fél veder bor békőszönő pohárral tartozzék, akármely áron légyen [Dés; DFaz. 39].

12. beszáll/telepedik; a se așeza; sich niederlassen. 1751 valamely sellér az ő Nga ház helyére bé megjen lakni, vagyoné hírével Kozma István-nak^a azon Sellér bé szállása s lakása [Marossztkirály AP; Told. 29. — ^aA jószág gondviselőjének].

bemehet 1. a putea intra; eingehen können. 1584: chak Alig mehetek onnat be [Kv; Tjk 4/1.

265]. 1597 az legený . hogy az zoba aitaia(n) be nem mehet az ablakra kerüle, ot haga be [Kv; Tjk V/1. 117]. 1600: a kaput ketzeris latta hogy annira nitwa wolt hogy egy ember bemehetet volna [UstT 15/122]. 1601 Makay Lazlo, es Zabo Jstwan valliak . az hazban sem mehteonk be Nem hogy valami kart teotteonk volna neky [Kv; Tjk VI/1. 506]. 1640: Mikor az Czeh atya az Czeh tablayat el bocziattya, walaki be nem megyen, büntetése egy forint Ha valami szwkseges eleotte allo dolga wagon kiért be nem mehetne, az Czeh atyatol keouedzek el s ment ember leszen [Kv; KCLev.]. 1722: az jobbgyok őkrei nem hiszem hogy be mehesenék mér el alotak [Szentpál K; TKI „Mihály Deák” Szénás Miklóshoz]. 1746: Tudja é a Tanu hogy azonn helyly tiszta valóságos Nyomásb(an) lett volna, és volt é olyan törvényes kert körülette, a millyent az Articulus ír, hogy az Marha bé ne mehesen [Szentegyed SzD; Wass 6].

2. beutazhatik; a putea călători în; fahren können. 1570: ugy chyelekeotteteom welek hog ha be mehet az warasba, masnakis meg mongia [Nagysajó BN; BesztLt Christ. Hag'mas de Beregszó a beszt-i bíróhoz]. 1696: én szandekom szerént az Méltsgs Gubernátor Ur(am) eő nsga parancso-lattjára Kolos várra bé nem meheték [Gernyeszeg MT; BK Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. 1722: bár csak az Szebeni sokadalom táján mehetne bé az Feleségem Gjermekivel [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.]. 1786: bé nem mehetvén Udvarhelyre [Ust; Pf].

3. beférhet; a putea încăpea; hineingehen können. 1727 az Haznak az Ablakán az hunaljag bé ereszkedett de a karjatol nem mehetet bé [Abosfva KK; Ks S. Misc. 33].

4. bejuthat; a putea ajunge/intra; hineingelangen können. 1570: Az kertet megh kerwltek, de sohwl semy Reszet (!)^a nem latot az kerten hwl beh Mehetet volna (így!) | Es hogy oda Mennek az ayton Beh nem Mehetnek, hane(m) az ablak kereztyt Teoryk be es azon hagnak be az hazba [Kv; Tjk III/2. 57a, 174b. — ^aÉrtsd: rést]. 1584: Oda Menék, es hat be zegeztek Az Aytot, haromzoris Ruga(m) es vgy mehetek be [Kv; Tjk 4/1. 298]. 1800: a koltsat imé küldöm mellyel bé m(e)hetnek a Házba [Percsen Sz; IB]. 1824 az Archivarius beteg volt, de talán addig megh gyógyult, 's bé mehetünk az Archi-vumba [uo.; IB Tamás Mózes lev.].

bemehetés beutazhatás; posibilitatea de a călători; Möglichkeit der Einreise. 1780: Invitálását kedves Néném Asszsz(ony)nak látom ... de vgyan bé mehetesem iránt én is bizonyost most nem irhatok [Szava K; RLt O. I Sombori László Gyár-fásné Salánki Sárahoz].

bemelegítés be/kifűtés; încălzire; Einheizen. 1814: a' tűz kemény hidegbe a' szoba bé melegítésére jo sőt szükséges, igen de ezt lehet fordítani valaki Házának fel gyujtására is [Dés; DLt 56].

bemenés bemenetel; intrare; Hineingehen. 1598: az Molduába ualo első bemenes púnkesbe uala, az fogsagból ualo kj Jeouese pedig az Viragh hetbe volt vgy tudom [UzT 13/37].

bemenet bemenőleg, befelé menve; cum intrā; (hin)eingehend, einwärts gehend. 1820 k.: Ezen Telekre az Uttza felöl bé menet van egy bérlett deszka, Fejes vas szegekkel meg vert ajtó [Dés; RLt].

bemenetel 1. beutazás; cälätoria (in); Einreise. 1687 Igaz dolog edesem még böjt közepre intéztem vala bé menetelemet, hej mély messze estem attól [Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1769: (A csfkiaknak) adni kell a gabonát penzért, úgy hogy magok bé menetekkel téjendő fáradságokis meg fordulhasson [UzLt XIII. 97]. 1782: előbbi Levelembéis meg irtam Sz Mihály napig bé menetelem nem szükséges míg az idei termést bé nem takarították [Patakfa U; KsMiss. I. Ferenczi György lev.].

2. bejárás; intrare, acces; Eingang. 1775: bé menetel hat vas sorkokon forgo két felé nyíló festékes ajton [Nagyiklód SzD; CU]. 1816: Ezen Jobbágyfalvi udvarháza ad bé menetelt . . két felé nyíló nagy kapu [Jobbágyfa MT; Bál. 67]. 3. bejáró, bejárat; intrare; Eingang. 1728: A Csűrös kert bé meneteliben bal kére vagyon edgj Pajta Agasokra csinálva [M.déllő TA; IB VI. 225/14].

4. bemenés; intrare; Eintritt. 1654: Midőn azért be akartunk volna az Moczá Istva(n) házába menni, Szőke Ferencz Vás (t) Janos Ura(m) jobbágya azon portiókba bé Menni Nem engedé, hanem féligh ki vont Mezitelen fegyverrel . . arcéala és repellála az bé Meneteltől [Dob.; Wass 18]. 1803: ezen executio meg szolította a Cometaneusokat, és az Él erdőben valo bé menetelt executione Mediante tentálta, mely tentátiojára igenis bé menetelt az Él erdőben ben álló Birtokos Urak nem ellenezvén, ezen fel tétel, és szó által elé mondott Protestatio Mellett bé eresztették [K; JHb LXVII/4. 26]. 1874: a patak árkanak belé vételit meg nem engedtetéséből származott, tetemes károknak, költségeknek fáradságoknak Executiojára nem tsak kéredzettünk bé, hanem a bé menetelt probaltukis, de semmire nem mehettünk [Asz; Borb. II]. 1828: Az említettem közelebbi gyűlésbe is már bé menetelemmel a Czéh eléggé el lévén készülve, a Remekek bé mutatását el vártam ugyan, de azzal kéntelettem a Czéhot oda oda hagyni [Dés; DLt 581].

5. betörés; atac prin surprindere; Einfall. 1675: Tudode bizonyoson, hogj az nehai Oprisa Muntjan flai . . az iffju Rákoczi Geörgy Fejedelem(ne)k Lengyel orszagb(an) valo be menetele előtt mente(ne)k volt el Csonakosrol? [H; Szer.].

6. bevonulás; intrare solemnā; Einzug. 1727: a jalog Regiment bemenetele alkalmatosságával is mindent el követtem [Ks 95 Bornemisza János lev.].

7. bevétel; incasare; Einnahme/kommen. 1582: Ky wewen az ky Menetelnek Summaiat az be

Menetelnek Summaibol Maradott nalla f. 3/98 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diosy Gergely not. kezével].

A latin *introitus* tükörszava; a korabeli számadások azonban jobbra a latin szót használják.

8. belépőjegy; билет de intrare; Eintrittskarte. 1832: Ezen bé állott Fársángi napokban szándékunk lévén . . Szombatonként Burgel Vasárnaponként és Csőtörtőkönként Nobel bálokat tartani a régi bevett szokás szerint Bál commissariusokat —, és a bé menetek árát meghatározni rendelni instáljuk [Dés; DLt 84].

bemenő 1. befelé menő; care duce înăuntr; hineinführend. 1745: a Tseresnye hegy beli gödrök-b(en), a Tseresnye hegyb(e) bé menő felső szekér uton alol [Nagyida K; EHA]. 1768: egyenesen dél felé éppen a Felső Bencze fejére bé menő út [Tordasztlásló TA; JHb XXXVI/17].

Hu. 1705: az bé menő helyben a' Gaál mezein (sz) [Csűksztimre; EHA]. 1802: tudak . . a' Bé menőben egy Nyilat [Aranyosrákos TA; EHA]. 1806: A Nagy Bémenőben (sz). A Lonai bemenőbe (sz) [Harasztos TA; EHA].

2. bejáró; intrare (uśá, poartă); Eingangs(tor/tür). 1636: hoszan fel az be meőneő edregh kapura fel mengyen egy eőregh három, szakaszban valo Istalo borona feniő fabol rott [Siménfva U; JHb Inv.]. 1724 bé menő ajtón vagyon holmj bomladozot zár [Koronka MT; Told. 27]. 1816: Az udvarra bé menő vas sorkos kis kapu [Szászkerked K; LLt]. 1848 A Biliárd házba bé menő veres festett két felé nyíló ajtó [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd br. Bornemisza család lev.].

3. betörő/hatoló; de spargere, de intrare (cu forța); einbrechend/dringend. 1761: (A) háznakis hasanlo tisztességes ablaka . . lévén ennek vilaga három erős vas-pantokkal tsinaltatva, mely ellent vethet gonosz tevő emberek bé menő szándékának [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXXIX. 3].

bemenőleg bemenet, befelé menve; cum intrā; hineintretend. 1669: Bemenőleg job kez felől valo pinczenek ninczen ajtaja [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1694: (Az) oldal Bastya az fel vono Kapu mellet bé menőleg bal kez felől nyúl fel [Kővár; JHb Inv.] Vagyon itt az Udvarház kapuján kívül bé menőleg egy Vetemenjes kert [Kisenyed AF; BfR]. 1816: Melly szobákba bemenőleg van egy pitvar [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/6].

bement bejuttatott/küldött; trimis; (hin)eingeschickt, eingereicht. 1759: az árrais ki tetszik az Ratiom mellet bé ment cedolabol [Déva; Ks 94. 24. 3].

bementében befelé menet; cum intrā; während des Hineingehens. 1600: azon hertelensegben úgy lobbana fel az haz oldala, beleol penigh be mentem-bennis sohult nem lattam semmy teozet hanem kyweol lobbant fel [Kv; Tjk VI/1. 451].

bemér 1. (befelé haladva fel)mér; a másura lungimea mergind spre interior; (einwärtsgehend) einmessen. 1746: A Szakadásokon fellyül való teret keresztül bé mérvén az Iklándi széna fűvek felé a patakig szélessége hosszúsága minden felől tizen nyoltz kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8].

2. megmér; a cintári; messen, (ab)wägen/wiegen. 1586: 1 July hofi az port meg vytotta es be meret^a niomot Masfel maszat (!) [Kv; Szám. 3/XXIV. 27. — ^aTi. a puska portörő]. 1631 Forrai Benedek-nel czeplet Kutas Janos hat azt az sakot oda vive hogj az maga resze buzat be merie [Mv; MvLt 290. 254a]. 1790: Majusb(an) Juniusb(an) Juliusb(an) mérték be a' két Malomból 1581. vékát [Strézakercesora F; TL Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez]. 1846: a' pálinkát fel hozták ... egy átalagba, és Lájterbe, s azt bé mértem tollók [Dés; DLt 315].

3. (a közös juhnyájba adáskor) tejhozamot megmér és tejrészesedést meghatároz; a másura laptela la simbra oilor; (anläßlich der Zuführung der Schafe in die gemeinsame Herde den Milch-ertrag) ermesen und die Milchanteilquote bestimmen. 1796: Az Juhakat is bé mérték és Natságodnak lévén öt fejös Juha lett fél teje [Szilágycseh; IB Fogarasi István lev.]. 1797: Kis Litza vette el két juhát és maga hasznára béis mérte a turmába | az Exponens Aszsony^a ferje a' juhok bé merese alkalmosságával két juhót el vett, és maga számára bé mérte [Nagyiklód SzD; SLt Vall. — ^aMokán Paraszka]. 1805: a Ménes pásztor ketszéiis a Turmával együtt jártanak ... az után hogy a tejet bé mérték az turmába [Libánfva MT; Born. G. XVI. 14].

bemérés 1. (bevételkor való) megmérés; cintárire; Messung, Ermessung. 1847: Székelyre bíztam a' gyapju bemérését [Kv; Pk 7]. 1848: A' Béméréskor ... 109 véka Buzátt, a' kiméréskor három véka [Bezdéd SzD; LLt]. 1878: Kozma György magtárnok kéri, hogy mellé egy segéd rendeltessék ki úgy a be- mint a ki mérésnél jelen legyen s egyszersmind ellenörkép szerepeljen [M.bikal K; Rak 339].

2. a juh tejhozamának, ill. a tejrészesedésnek meghatározása; másurat la simbra oilor; Einmessen, Probemelken [vö. VHirt. 675]. 1797 az Exponens Aszsony^a férje a' juhok bé merese alkalmosságával két juhót el vett, és maga számára bé mérte [Nagyiklód SzD; LLt. Vall. — ^aMokán Paraszka]. 1837: vásároltam a Turma béli gazdától (!) a béméréskor három tejet [Budat elke K; Born. F. 1h]. — L. még *bemér 3.* al.

bemért megmérve átvett és elraktározott; recep-tionat și apoi înmagazinat după cintărire; eingemessen (übernommen) und eingelagert. 1834: a' bé mért Gabonabol Esztendő is némely része áll a' Gabonásba [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg Benő József számadó kezével].

bemerül átv bele/elmerül, a se scufunda; in etw. versinken. 1587: az Iffiusagh, kibén sok fele fayta-

lan indulatok dominalnak ha meg nem zabolasztatik zokatlansagba merewl be [Kv; KvLt Vegyes III. 65].

bemeszel mésszel befest; a várui; einkalken, weißen. 1734: ha bé meszelné az falt kívül inkább nem ismernék meg [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

bemeszelt mésszel befestett; várui; (über)weiß, getüncht. 1756: A Kementzének észak felől való végiben vagjon Téglá fundamentumon kályhából rakot bé meszelt Futtője [Branyicska H; JHb LXX/2. 27]. 1821: vagyan egy téglá tűzhelyre kályhából vas pántra rakott bé meszelt avatag kementze [Koronka MT; Toldi].

bemocskol átv. beszennyez/piszkít; a intina; beschmutzen. 1826: hogy az Alperes Molnár a Felperest bé motskalta 3 mforint fizetésre, és a Felperesnek meg követésére iteltetett [R. rákos U; 137 Barabás Áron not. kezével]. 1849: Kelemen Béninek fel hozott felelete valótalan, es reám nézve rágalom, melly úttal saját bünteteteivel ártatlanságomat kívánna bemocskolni s béburkolni [Kv; Végr. Vall. 35]. 1855: följegyzem az életben levő fia számára^a, hogy tudhassa szép elhivatását, melyről lelépni nem szabad. S ha mégis tenné, születését, nevét mucskolná bé [Újfé 295. — ^aWesselyi Miklós Eszterházy fia szén éia éia szavai].

bemond bejelent, felad; a denunța; anzeigen. 1578: Biro Vram az Capitanokat hywassa be es haggia meg ereosse(n) nekik hogj ky ky mind az eo alatta valo tyzedeseket be hywassa, es meg haggia erosse(n) nekik hogy vgyia(n) hwt zeren az tyzedeket meg czerkallyak, es affele tyztatalan zemelyeket ky keressenek es Byro vramnak be mongiak [Kv; TanJk V/3. 161b]. 1586: Ha penig vgyan semmikeppen Nem birhatnanak nemely Vak mereo emberrel, hat biro vramnak az Dara-bantok be mongiak, es minden engedelemmelk. Az Birak es tanach beli vramt izz forintot vegienek raita [Kv; i.h. I/1. 27]. 1588: illie(n) gonoz zeme-likre hiteok Alat Az Capitanoknakis gongio-legen, Capitansagok Alat ha mely zemelt gonoz-nak es ketseghesnek ertendek, be Adgyak, be mondgyak [Kv; i.h. 60]. 1605: Az Zeoleo keozot valo njulaztatatsrolis azon vegezes obserualtassek: A' kik effele kar teweoket penigh be mondanak biro Vram(na)k avagy a Tanachnak tehat az tíz forintnak^a harmada annak adassek [Kv; i.h. 51]. — ^aL. erre ugyanitt az 1586-i végzést]. 1629: hogy így semmi bizonyost nem tudnak mondaní ugy halgatak el az Capitanok es Tizedesek hogy be ne(m) mondtak [Kv; TJk VII/3. 117]. 1726: a kiket Gazda emberek a dohányzáson rajta ér(ne)k Hadnagy Uram(na)k tartoznak bé mondani [Dés; Jk].

bemondó I. mn feljelentő; denunțator; anzei-gend, angehend. 1602: valaky megh Tapaszttatik penigh benne it valo ember hogy toebbet fizetne

Akar hwn valo zeoleoyenek miwelteteseol tiz tiz forintal beontettesek kinek ket reze az Tanache, hamada az be mondo zemelye [Kv; TanJk I/1. 406].

II. fn feljelentő (személy); denunťator; Anzeiger, Angeber. 1599: Makay Jakab Mihaly vallya azt az Huzar Ilonatt tudo(m) hogy ott az Theoreok feoldeonnis affele ky ado es be mondo volt az Theoreokeoknel [Kv; TjK VI/1. 283. — A hódoltsági Makóra vonatkozó vall.].

bemorog morogva beszél, bemordul; a spunc ceva bombánind; hineinbrummen. 1629: hallam hogj szidgjak vala onnet beleöl ezt az Andrast, ezis morog vala be az Ablakon, s mondgja vala az Uranak hogy jeőy ki csak ugymond sok boszusagot tettel rajta(m) te [Mv; MvLt 290. 155b].

bemos besodor; a duce; hineinreißen/spülen. 1734: Valaki a' Tokban menő vagy szolgáló vízi folyamatotskákát maga hasznára ki szakasztya, el vészi, úgy hogy a' Toban Slyamat (!) mosna bé, az ollyan 12 forint birságban inkurrállyon [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.].

bemutat 1. elő/felmutat; a arăta; vorzeigen. 1543: Az ezer forinth felol nylyan waygon the k., hog ely kewlthem wala Hawasaly waydahoz, hog zegeytene megh az my vrvnk zabadulasat wele bathor az w embere wyne be az chazar porthaygan, ozhthan the k. mwatnak be az bassaknak [Fog.; LevT I, 23]. 1586: Nagy fogadast teot volt Neky Igyarto Georgy Vgyan keze Irasa alta, kit beis Mutata hogj soha ellene Ne(m) tamad Ne(m) Agal [Kv; TjK IV/1. 588]. 1691/XVIII. sz. eleje: Minden Poszto csináló az ki az becsületes es Nemes Czebe akar alani, ha ... idegen a vagy meszul jót volna, az maga Nemzetség es tanulo levelet tartazék hozni és, be mutatni, az kibul ki tessék ha tisztá Ágybol és jo Nemzetseghol valo, ha jobágy avagy nem [Kv; KLt Céhir. II. PosztCart.]. 1770: Hogy irántam gyanos ne legyen ezen Tkts nemes Vár(me)gjeis. Régi Eleimről reám szállatt és ... meg maratt nemessegről szollo némely Leveleimet be mutatom [SLt XLII. 16]. 1849: Kelemen Béni ... azután irt egy levelet, s nekem kézbesítette, hogy azt Szebenbe érkeztemmel az ottani gyorszekér intézetnél mutatván bé, melyre nekem ottan szállást és kosztot fognak adni [Kv; Végr. Vall 38 Krizsán Mária vall.].

2. 1841/1847: ajánlatik Fő Hadnagy aanak, hogy Darvas Josefet ... szollitsa fel bemutatni 8ad napok alatt hitelesen hogy hová valo, mi fele sorsu ember és minél fogva kíván Városunkba meg telepedni miről valo relatio után a' Határozás meg fog tétetni [Dés; DLt 530d/1847].

3. (mesterdarabot, remeket) megvizsgálásra benyújt; a prezenta pentru examinare/verificare un obiect confectionat la trecerea probei de maistru; (Meisterstück) zur Überprüfung einreichen/vorstellen. 1570: Az Eotthues gasparnak megh kellett

Mester Remeket chinalny kyt megh Beh nem Mwtatot [Kv; TjK III/2. 135]. 1640: Az ki be akarja magát az Czehben szerzeni, tartozik egy ástot, egy kapát, egy kaszat, es egy keotő feiszet elseoben mester remekben kesziteni és be mutatni [Kv; KovCLev.]. 1652: Gebel Kadar Georgy mutatta be Mester Remeket [Kv; Öjk]. 1695: 14 May Mutatta be a Remekiét Neb Marton mester az benne valo hibakert fogyatkozasokert adot büntetesben f. 2 [Kv; AsztCJk 18]. 1711: Verner Antal Ur(am) remekét be mutatván a B. Czélh eleiben, ... hibásnak találta [Kv; FésüsCLev.]. 1752: Valamely mester Ember az betsületes Chéban akar alani, ... tartozik az Remekét meg csinyálni és az betsületes Chénak bé mutatni [Kv; KCJk 16a]. 1788: Lengjel Jstván ő kigjelme a Betsületes Cehval meg egjezen, Remek Munkájátt Tisztességesen be mutatván a Betsületes Ceh is acceptalt [Kv; FésüsCJk 43]. 1819: Lukás János az Remekit bé mutatván jonak találtatván és bé vétetődött [Kv; Öjk]. 1821: Bintetz Ferentz atyánk-fia bé mutata a Maga Remekit . . . de azon Remekbe — találtatott hibáját fel-váltá ... őt ezüst Rftrokkal [Kv; Öjk]. XIX. sz. remekit bé mutatta [Dés; FazCLev.].

4. (terméket minőségi ellenőrzésre) be|megmutat; a prezenta un produs pentru verificarea calității; (Produkt zur Qualitätsprüfung) vorlegen. 1802: azon Gabonat, a'mellyből Pálinkát szándékoznak főzni, előljáro Tiszttyeiknek jo előre a' végre bemutatni, és töllek a' felől bizonyoságot venni el-nemulassák, hogy a' Pálinka-Főzésben minden némű csalárdság el-kerültessék [Kv; Borb. II gub. nyomt.].

5. kimutatásba vesz, kimutat; a trece în evidență, a demonstra; ausweisen. 1827: a' piazton künn árulo Sátrasak — Pogátsásak. Peretzesek etc. etc. között a Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatosan bé mutattyuk* [Torda; TVLt 1826—29. — *Köv. a fels.].

6. (mustrára, katonai szemlére) elővezet; a prezenta pentru trecere în revistă; zur Musterung vorstellen. 1595: 28. May: Zöcz Mihály W(ram)-nak, hogy az Varos 50 Darabanttyat feierwara vitte és be mutatta Adatanak ő km(e)k költségül f 5 [Kv; Szám. XVIIa/6 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1869: A honvédség felszerelése gyorsan megyen már négyet egészen felszereltek és bemutatják a m. királynak (gyönyörű alakok) . . . ebbe a holnapba ismét felszereltek egyet, tehát már öt készen van, ugy látszik hogy ezután minden honapban egyet a hadügyi minister ur felszerel [Kv; Pf Pálffy Károly lev.].

bemutatás 1. megvizsgálásra való benyújtás; prezentare pentru examinare/verificare; Einreichung zur Prüfung. 1589/XVII. sz. eleje: Az mely Legeny vagi megh akarna hazasulni vagi az tisztesseges Vaczurat akarná az mestereknek megh adni, Ez illien Legennek két hetig valo miut szabad legien mester Remeknek meg czinalasa be mutatasa utan engedni es fogadni [Kv; KvLt KőmCart. 11—2]. 1726: Miskoczi Istvan ...

mint hogj Remekje be mutatasa előtt Hazasodot meg az articulus szerent büntettetett negj negj forintal [Kv; ÖJk]. 1828: (A céhgyűlésen) a Remekek bé mutatását el vártam ugyan, de azzal kénteleníttem a Czéhot oda hagyni [Dés; DLt 581].

2. *vall* (Istennek való) felajánlás; *inchinare* lui Dumnezeu; jm oder etw. in Gottes Hände befehlen. 1844: Confirmáltatott Devetserbe lako Tktes Nagy Ferentz Úr leánya, Rósália az ujj 'senge bé mutatásakor [Bádok K; RAK 257].

3. bebizonyítás; *dovedire*; *Beweis*(führung). 1705: az Jozszágos Nemes Emberek in particulari magok Szemellyekben kiki az mikorra érkezhetik engedelmességek(ne)k s hűsegeknek be mutatására compareallyanak (:mivel 9na Xbris az Gubernium Segesvárra be mégyen:) ki ki mihelyt compareal és homagiumat deponallya, minden kesedelem és megh bántodás nélkül maga házához botsáttatik [Kv; KvLt Fasc. I. 192 gub.]. 1729 Örökös alázatos obligatiom(na)k bé mutatására a' mostani Sz: Adventi napok alkalmatosságot suppedítálnak [Nagyak AF; Ks 99 Biró Sámuel lev.].

bemutatott benyújtott/terjesztett; *inaintat*, *prezentat*; *eingereicht*, *vorgelegt*. 1823: A bé mutatott Defernek a' Felsőbbi Rendelésekhez képest (meg)hitelesítése és a szerént ki-adattatása Nota(rius) atyokfiainak ajánltatik [Torda; TVLt Köz. ir. 75/822].

bemutatódik bejelentődik, megemlítődik; a fi *amintit/pomenit*; *vorgestellt/eingeführt* werden. 1813 k. Báró Kemény Simonné Ur Aszszony ő Excellentiája, és Báro Kemény András Ur, ha a' Pap magát kedvelteti, a' Tiszteletes Papnak érdeméhez képpest szoktak hol többet hol kevesebbet ajándékozni. De ez nem *conventio* gyanánt, hanem a Papnak ahoz szabhatása, és tudása végett mutatódék bé [Szava K; SzConscr. mell.].

bemutattatik a fi *prezentat*; *vorgestellt* werden. 1835: az egész gyűjtemény ... egyházi felsőségeinkhez fog végső meg vi(s)gálás és meg állítás véget bé mutattatni [Nagykapus K; RAK 11 esp-i rend.].

béna I. mn 1. *bénult*; *paralizat*; *lahm*. 1584: Az hegedewsne Immar vagyon hat esztendeye, es vgia(n) ollia(n) benna [Kv; TJK 4/1. 255]. 1587 Kis Janosnenak eg zegenj benna Azonnak relaxaltunk d. 25 [Kv; Szám. 3/XXXI. 3]. 1589: Egy benna deaknak attunk f. d. 25 [Kv; i.h. 4/IX. 25]. 1590: Reste lelek kurufia megh Eöllek vagj bennaé tezek [UszT]. 1595: Mark Mihaly-nak eg zegenj benna Azonnak Attunk Isten newben (!) f. — d. 25 [Kv; Szám. XIII/6. 33]. 1602: egj niomoru szegeny eöszuegy aszony allat ki niomoru benna labatlan ember, ne(m) iarhat [UszT 16/69]. 1604: görfi (!) Balasnak egi santa felzeg leania kez tarto, az rezere hagiata azoniom chiakán Janosne Egy Tinos Jneöt ..., cziaak az

Jnő maradot az Benna leanjra [i.h. 18/138]. 1608/1623: az eő Apjat . vgj meg uerte volt melj mint holta napiglan nylua(n) valo benna Ember leszen [LLt Fasc. 75]. 1640: Opra Ztreze ... niomorult benna Emb(er) [Besimbak F; UC 14/48. 119] | Popa Komsa .. edgik Labaval benna fa labon iar [Dragus F; i.h. 115]. 1652: Beres Mihaly Ereotlen benna eoreg Ember [Magyarzsuk K; GyU 142]. 1654: Dancso Janos Béna ember [Mezőrűcs MT; Ks Bánffy Anna urb.]. 1670: Medgyesi István vagyon szász natiol tagjaiban nyomorék, béna, s, felszeg volna [Kv; SzCLev.]. 1680: Radul Toma al(ia)s Pakulár nyomarék benna [Szarata F; ÁLt Inv. 60—2]. 1774: itten le is ütöttek két Benna Tulkotis [Mocs K; KS Conscr. 53—4].

Az ide sorolt adalékok közül némelyik a 2. jelentéshez is tartozhatik.

2. *nyomorék*, *megnyomorodott*; *infirm*, *schilod*; *verkrüppelt*. 1627: Fekete gyermek lo benna [Bodola Hsz; BLt]. 1649: Az Baratkai benna fejer louat el czereltem mas loert [Kv; Szám. 26/VI]. 1680: Egy fejer benna lo [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. 1685: Maram(arosi)* Szeg, az eleje béna | Gyermek lovak Egy babos Fejer — béna [Uti. — *Értsd ló]. 1688: Santa Bena ökör nő 1 [A.komána F; i.h. 9]. 1721 a lo mikor ell veszet nem volt semmi hibája most pedig béna [Kv; TJK XV/3. 43]. 1748: vala itt ... egy hitvány benna lova [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1757: Egi Pej hoka Zábált benna Siket Turos hátu konya fülü vén veszett lo [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3 Fasc. 1. No. 9]. 1763/1768: Romlottan* tsak pusztá Sessiók volta(na)k néhai Kun Istvan Urunk attal . vala-mely hant vetett ki mustralt Lovaknak árrában, azokis bennak vakok voltanak [Bet. 5. — *Sz]. 1803: otthon osztán kettő azon sertések közül megis döglött, a' többi bennán maradtak (egy!) [Dés; DLt 82/1810]. 1805 egy pej benna hatulju Lo Vfr 20 [Magyarköblös SzD; RLt].

II. fn. *bénult* (személy); (om) *paralizat*; *lahme*. 1585: Zeghenyeknek Niomorultaknak, Bennaknak, es vgymint illien Draga Wdeoben Zewkeolkeodeok-nek, Egetteknak ez tellies eztendej adozaiban f. 33/49 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 8]. 1627 Veres Pal benna [Márfva U; UszT IV. 50. 45]. 1635: Gál Mihaly benna [Szentersébet U; i.h. XIV. 102]. 1797: Bénának valo kerekas bőr szék [Mezőkőbölkút K; CU].

Az utolsó előtti két adalék alá is tartozhatik.

bénán *bénultan*; *paralizat*; *lahm*, *gelähmt*. 1810: Ezen sertesei közül az Exponensnek ketteje osztán megis döglött, 's egy kotzája meg vetett, s a Lába a mellett ketteis tört, a' többi bennán maradtak | mind bennán vánszorogtak haza* [Dés; DLt 82. — *A disznók].

benapoz kb. megjelenésre napot kitűz; a *fixa*/stabilis o zi (pentru înfățișare); (zum Erscheinen) einen Tag festsetzen. 1605: el mentwnk az feold

ziniere. ., Statuáltattuk, es senki tilalmat mw ellenwnk nem teon, hane(m) az Tiztartó azt monda hogy ellene mondok, mert Vramnak erre sok keoltese uagy(o)n Ezt haluan az Exequotrok be napzanak vele az Commissarius Petki Janos Vram kapitánunk elejbe itt csak szabaditanunk kel vala magu(n)kat benne [UszT 19/51].

bénás bénácska; paralizat; lahm, gelähmt. 1703: Kádár Geczi bénás labu vala, egy másra hánta az lábait [Gysz; LLt].

bénaság bénultság; paralizie; Lähmung. 1560: vgy vette fel benedek vram gongyat suky Jlonasszonnak az ew huganak azon zerzes alat ky megy most is nyomorusagban betegseben es bennasagban lewen hayadonul az ew kegyelme hazanal wgyon [Kv; SLt ST. 6]. 1599: kezibe lababa vagon ben(n)asag Az Bennasagotis tudo(m) hogy raita vagon [Bh; BLt]. 1614: Andras Leorincz bennasaga mia hadba nem szolgálhatot [Tibold U; UszLt VI/16. 120]. 1630: annak az Philep Pal lovanak en semmi santasagot sem bennasagot nem lattam [Mv; MvLt 290. 217a]. XVIII. sz. eleje: az melly lovon egyszer valami romlás vagy bénaság indul nem kell sokára tartani, elébb kell rajta adni [JHb 17/10 lótartási ut.]. 1756: (A jobbágyok) ketteje közülök világtalan, és bennaságra jutott állapottyokkal haszontalanokká lévén, nem akarják magokat annualis taxa alá adni [Déva; Ks 94. 24. 3].

bendérezik kb. (nő) meghág; a incáleca (o femeie); besteigen. 1799: a' Vásár napján 4 mártás ára kenyérét egészen pogótsává tsinálták Győrfi Maria és a Fűsüs Legény rajta bendérezvén, laposon helyben isb a míg voltak minden éjjel edgyutt háltak [Dés; DLt. — *Szekérbén kenyéren szerető fiatalokról. *Ez talán így értelmezendő: M.láposon (SzD) és helyben (ti. Désen) is].

bendő a kérődző állat gyomra; burtá; Pansen. 1732: tanáltam a Pakulárt hogj hajtotta visza a Johokat azt mongja, hogj meg et a farkas kettőt a Patak marton meg találtam a bendőjét [Szász-nyires SzD; Ks 27. XVI]. 1805: A Bendő* [Dés; DLt. — *Szarvasmarháról]. 1848: Bendő-Tüdő darabja per 18 kr. [Dés; DLt].

benedikta-mag benedekfű-mag, a Benedicta v. Cnicus Benedictus L magva; sämință de ochinel; Benediktenkraut-Samen. 1721 borago magat és benedicta magat nem kaphattam [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.].

beneficialelődik jól jár, előnyt/hasznot húz vmiből; a beneficia de ceva, a trage folos din ceva; begünstigt werden. 1837 Ezen Hellyért a Téglá vető vagy Téglát vagy Taxát fog fizetni, amely által a Ns Városnak haszna következik; a Téglá vető is beneficialelodik ha egy jó helyet kap a Téglá vetésre [Dés; DLt 904 mell.].

beneficium 1. jótétemény; binefacere; Wohltat. 1586: az plebanos vram olj Remensegel Ne legyen, hogy ez beneficiumot zokassa vegye plebanos vram, es vsusba Mennien ennek vthannais [Kv; TanJk I/1. 25].

2. kedvezmény; beneficium; Begünstigung. 1787: Hogy ha azon üdő alatt semmit sem mozdittana, az fenn hagyott remedium beneficiumával ne élhessen [Kv; Ks 73. 55].

3. (pénzbeli) segítség; ajutor (bănesc); Geldhilfe. 1695: Várom Ura(m) en is aláz(a)t(osa)n Kglđ dispositioját, az iránt a' Belgiumb(an) Tanulo becsull(ete)s Ifju iránt . . . , mivel igen szorgaszat nyavalyás, ha valami beneficiumat szerezhetnék néki, mint hogy igen meg szűkült [Kv; BK Sz. Némethi Sámuel Bethlen Gergelyhez].

4. jövedelem; venit; Einkommen, Ertrag. 1753: (Zalogba adják) Száraz Vám nevű helyüket ott lévő korcsoma hitván voltak, hídjával, réttyeivel, tóhelyeivel s minden beneficiumaival és emolumentumival együtt [Sugad prédium AF; EHA]. 1756: az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhokból obvenáló beneficiumot a Városiak magok Számokra Szokták volt venni [Déva; Ks 101]. 1795: Jozságnak akármelyik résziben, és akármelyik Beneficiumában valami Deterioratio esnék a ki váltáskor fizetessék meg és az investita Summából huzattassék ki [Kv; JHb XX/41].

5. kiváltság; privilegium; Vorrecht, Privileg. 1763: a Citált Törvények és Diplomák beneficiuma mellett se Militaris, Se Provincialis Tisztek idegen advenákboil valok nem voltak, nemis lehetnek mais, hanem a magunk Nemzetünkboil [Hsz; UszLt 16]. 1792: noha Városunk nem tsak közönsegesen, hanem annak különös Lakossai is a Só árulás ez előtti ussussában voltak, Sajnoson kell mind azon által érzénünk, hogy ezen Szokásnak ellenére a Só Árulhatásnak Beneficiumával nem tsak Hazánk fiai közül egy is nem élhet, hanem tetemes Sérelmünkkel ezen Jót idegen vészi [Zilah; Borb. II].

6. alapítvány; stipendium; Stiftung. 1806: Hogy néhai Tiszt. Bodoki Uram özvegye. Tiszt. Csepregi Anna Aszszony az Nehai Melt. Im. Groff Széki Teleki Laszlo Ur ó Nagysága kegyes hagyamással szerént; egy özvegye Papnének hagyott kegyes beneficiumat in Ff. Rhen 25 az az 30 M. forintokban által vette legyen nagy háládatossággal meg-esméri [Kv; TKI].

benéz 1. betekint/les; a se uita înăuntru, a se uita pe furis; hineinschauen/blicken. 1600: Erzen-gyarto Leorinczne Margith azzony vallia az Ablakon nezek be . . . en Zabo Martont ez Dayka hasan lattam akywel fogwa vagon az faratt valtigh mozgattja vala [Kv; TJk VI/1. 489]. 1638: ot az haznal katonak ittak ez az Uarga Miklos ki iöt, s fel allot az töltesre nizez be az ablakon [Mv; MvLt 291. 146b].

2. bekukucska/kandikál; a se uita prin; hineingucken. 1614: Az Aytora menuén be nêzék az

kolczy lykan tehát egymás mellett fekwznek^a az paplan alatt de czyak az labokat latam hogy mozog vala [Nsz; Vlt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall. — ^aBáthory Gábor és Dengheleghyné]. 1637 az kolcz liukon benezue(n) latam hogy ketten valami ezüst marhakat mernek vala [Mv; MvLt 291. 87a].

benézel benézeget; a se uita; öfters hineinschauen. 1593: Maiorombol jeouek vala az eozzel, latam tehát az Hidelui pastor ott az Kappa peterne kertibe nezel be, kerdem mit keresne ott [Kv; Tjk V/1. 437].

benignizáló szelíd vallatás; interrogatoriu; Verhör, Vernehmung. 1831 Toth Péter 5ik Tanu lévén le tett hűte után szemibe mondgya a benignizatio alatt lévő Dregán Vonutznak ..., hogy egész éjtzaka a Guja mellett nem volt [Dés; DLt 332. 3].

A válogatott kinyózkodókkal és eljárásmodokkal folytatott knvallatással szemben a címszóbeli, alighanem csak a hazai latinságban járatos és onnan a magyarba is átkerült szóval jelölték az egykor magyarul szelíd vallatásnak minősített kikérdezéss-szembesítéssé vallatási formát. [Magát a latin szót ugyan sem PP egyetlen kiadásában, sem Finálnál, sem a MLSz-ban nem lelem, a *benignus* alapszónak azonban volt 1. kegyes; 2. szelíd jel-e].

benittol beszegecsel; a nitui; nieten. 1852: egy fűstház Ajtohoz 2 uj kglit 2 pántot tsináltam és a foráibert benittoltam 1 Rf. 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlájából].

benn 1. vmi belsejében; inäuntru; drinnen. 1800: nem vala ben hanem Farkasnéit táncz volt ottan lévén [Kvh; Bogáts 13].

2. (vmely terület) közepe táján; in mijlocul unui teritoriu; um die Mitte eines Gebiets. 1731 A Mires nevü Völgyben ben a Térben [Septér K; EHA].

3. a belsejéghen; intravilan; drinnen (im Gewann). 1727: se étzér se mátzor azon rendelt helyen^a sokadalmat nem celebrátanak hanem ben a faluban [Mezőbánd MT; EHA. — ^aA falu belső területén kívül]. 1757 Mű sém benn, itt Csik Borsovában a Falu szeriben, sem pedig kün ennek határán s erdőkön Néhai Sándor Péter Ur(na)k egyebb Jussat nem tudgyuk [Sándor conscr.]. 1799/1802: a' Dosa Adam jussát kün benn meg vette volt Barátosi Ur itt Makfalvan^a [DLv. 6. — ^aMT].

benne 1. abban, vmiben benn, *ibsz* azokban, bennük; in acela/aceea, in acela/acelea; darin. 1507 Az Reu(d)y^a Molnot hagyom Illyen modon hog Cheh Janos fy(am)nak legyen zabad volna hog vamaual Egytembe Eroly(eon) benne [NyIrK VI, 186 Cheh István kezével. — ^aRőd K]. 1571 Az hatarokat Mindenfele Latassa megh eo k. Byro vra(m) azon keryk eo kegelmeket, Mert foglalast ertenek benne eo k. varoswl [Kv; TanJk V/3. 36b]. 1576: vagon egy Zarw gywrw fekete

pechetes ember kep fayta egy kewes ezeost Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1576/1577 Az Azzony Az vra Thorozkay Christoph halala vtan Jo Rez Idejgh Benne Lakot Az hazaban [Torda/Kv Thor. VI/4]. 1584: witezleo Zelemeri Petert . . welkerbe es hatarabah leueó Rez Jozagokbali bele wittwk, Bele Iktattwk es mind ket nemreli Birniok mind az Benneh leueó Kiraly Igassagual eggiwth [M.fráta K; Bál. 80]. 1617 Zettie homlokan az melj feöldet Koris Leóriniczne byr most Beczj Palne byria lata s eo szamara zantottam benne [BLt 2 „Thomas Czjobott de Vyfalua”^a (60) vall. — ^aKásonújfalú]. 1629: az Chernatonj az Chyakant bele vaga, es megh vagua(n) Chernatonj, az chakant benne hagyta [Kv; Tjk 30]. 1674: Bor Eczett Altalag Nro 12 vagon veder benne apadással nro 160// Majorságh Bor a Várban hordoal 24, Vagon veder benne nro 811 [Déva; Törzs. A fej-i udvarház lelt.]. 1682: Szent Györgj napigh benne hadták az házban [Kv; RDL I. 162]. 1686: adtak . . Egj gjongjós rubintos partát 9 Arany boglár hat hat rubint benne tiz gjongjel fűzőt boglárok [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1692: Kgldeit édes sogor vr(am) kérem az én boltaimot Kglh az maga kómvissivel rakassa es boltoztassa vgj, hogy had vendegelhessem meg kgldejt edtzer ugjan kedvemre benne [Kece TA; Ap. 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez]. 1694: egjeb semmi sincs benne^a [Kővár; JHb Inv. — ^aTi. a hordókban]. 1717 10, 10 Szekér Szena lenne benne [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1727 az több erdeinknek birsága peng egy egy forint minden szekér fátol, ha valaki benne erdől [Szemerja Hsz; SzO VII, 332]. 1732: idegen Molnarok vadnak benne^a [Nagyida K; Told. 11/70. — ^aTi. a malomokban]. 1740: Négy ros ‘skatuja benne lévő haszontalan díb dáb semmire kellő külömb külömb féle ros portékákál együtt [Ap. 5 Apor Térné lelt.]. 1746: nem tudom hány Szalonna volt benne^a, mi volt benne azt nem tudom [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150. — ^aTi. a zsákokban]. 1748 a szekerek meg voltak rakva Sákokkal, mi volt benne, nem tudom [Torda; Borb.]. 1752: minden fele a' sok szuszéket láttam kerdeztem mi vagon benne [Beszt.; Told. 37/44]. 1756: mik voltanak benne^a nem tudom [Kv; TGsz 51. — ^aA ládákban]. 1760: (Ez az erdő) kisebb a többinél, de szébb fák tanáltatnak benne [Hesdát TA; BLt]. 1761 magam is szantottam benne [Dálnok Hsz; Bogáts 11]. 1762 az idevaló Réformáta Ecclesia emberei irtagattanak benne [Körtvélyfája MT; Bál. 87]. 1763: Cir(citer) hány szekér lehetett benne én nem limitaltam [Záh TA; Mk V. VII/1. 8–9]. 1765: az Commisariusok ha láttak modot benne erővelis vettek holmitskéket [Ompolyica AF; Eszt-Mk Vall. 18]. 1768: vagon két ház lakunk benne mi Gergely Márton és István [Inaktelke K; Ks 75. 56 Conscri. 41]. 1772: semmi romlás, vagy más fogyotkozás benne nintsen [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscri.]. 1784: erősítik hittal hogy ók a sákokból egy fontikát se vettek ki, azért méltoztassék Nsagod jól végire

menetni hogy mi? és mennyi volt benne? [Bencenc H; BK. Para Ferenc lev.]. 1796 k. Minden fele Marha elég jól telet megis mos (!) amiolta a Mezőn járn(a)k nagy kár esett benne [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1798 A' Nagyságod szénáját még Karátson Hetiben jó móddal el-adtam, ámbár igen sok kárt tettenek a' Thordai szokás szerént az ottan legelő Csordák benne [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. 1803: Épületre való is találtatik benne^a [Nagyalmás K; KHn 314. — ^aErdőkben]. 1814 nem esett semmi kár benne [Buza SzD; Llt Csáky-per 131. L. 35]. 1861 őt szoba a benne levő égy jó Zöld kementzével [Nagyiklód SzD; HG Eszterházi perek].

Szk: ~ *hagy*. 1673 Farkas Thamas is keőtelezte maghat hittel az p(rae)nóminalt kezések(ne)k arra, hogy el ne(m) szeőkik kezességekb(en) őket benne ne(m) hadgia [Kv; Tjk VIII/11. 307] * ~ *lakik*. 1801 az anyám semmiségeként örökké bennem lakik mindgyárt szüntelen belém akad minden ok nélkült [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához] * *ellent tart* ~ 1598 Ot walek az Bakos Mihály hazanal mikor Stephan Schorser (?) megh ada neki az haz arrat teob fogot vramis walanak ot kezdek emlegetny ha nem tartanak ellent benne az Attiafiak monda Babos Gaspar, nem hizem hofi ellent tarchianak [Kv; Tjk V/1. 168] * *jár* ~. 1806: Czopfot nem kaphattam de járok benne, és valahogy tsak keritenek edgyet Hétfüig, így fogadták a' borbélyok [Mv; Ks 94 Thuróczy Károly lev.] * *meghaborgatódik* ~. 1605: Ha az többi keőzeótt emlékeznek az mi Aknaink feleóll legienek azon né haborgatodgiunk megh benne [Kv; TanJk I/1. 514] * *megtapasztal* ~ (*vmit*). 1591 ha ennek vtanna effele fogiatkozast tapasztal megh eo kegmek benne^a, az Ceh leuelet teollook el uezik, es Idegen Mestereket be bohattiak, megh zabadittiak [Kv; i.h. 166-7. — *Kádármesterekben, ill. munkájukban] * *vér* ~ vérrokonság jogon örökös vmiben. 1568 az mely zena Reteth Pasco demeter bir, En tolem váltotta meg, 14 forinton, merth attyoktul Maradoth volt, es ver volt benne [Kv; Tjk 180].

2. Part-i szerepben a. belőle vmennyit; din acelea/aceea; davon, doraus. 1507 En az Jeg rwhat az Angyanak . fizettem terycen meg hat foryntot Benne <az E>n aruaymnak [K; NyIrK VI, 187 Cheh István kezével]. 1545 k.: az mi mostan benne^a zalagol volna megh váltcha az vthan maganak tarcha minden hozza tartozoywal [? Zsombor K; MNy XL, 137-8. — ^aA cserébe adott jószágból]. 1570: Jo komam az my Ez eztendeobe terem benne Thyed legen Bathor nekem semyt Neh agy benne [Kv; Tjk III/2. 136]. 1576: En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere Egy hymnek Az eleyth Racz warással warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassak neky Benne [Szamosiwa K; JHbK XVIII/7. 13]. 1580: Vitez Gabriel vram monda, mind zolga legieniek iwtottanak ennekem: nem tudom tetoua ki houa

vagion benne [M.palatka K JHbK XIII/29]. 1582: eg Altalag Bortt .. weottwnk az mi meg maradott Benne arultattuk ky es arultak Beleolle f. 2 | Amely penzt leltel the Balas kowach ha penzt nem Acz benne tehat bizony meg bantatom veled es be Adlak az vrnak | Ilona Chany Gergelne vallia Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan Im Zas czedulat iratok az eothwene kez Immar, benne Vagion az Igiartho Georgy Latorsaga, ha penig innen ki kell vezekednem, valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggiet eggiet keőteok benne hog nilwan legien mindeneknel dolga [Kv; Szám. 3/VIII. 35, Tjk 4/1. 48, 71]. 1586: ha mit el akarna benne vinnys es el adnys, Pal vramat elseoben meg kijnallya uelle [Aszó (?) MT]; Told. 27]. 1590: esmeg hallottam hogy Peter kowachine monda the nagi Seggew, Monda Jstwan kowachine te kurwa ha igen nagj hat harapj el benne [Kv; Tjk V/1. 41 „Orsolia Jstuan kowachine” vall.]. 1594: asz Nemes Mikor Bor fogaskor Borth keszdeth, asz Varos bely embernek ne(m) szabad Volt benne Vinny [Dés; Dlt 246]. 1598: azt az peres feoldet mindeltigh Coloswarhoz bekesege(n) birtak soha monostorhoz chiak egi borozdat sem birtak benne [Kv Tjk V/1. 192]. 1599 Poch Janosnak Akkorban vala minth egy zaz harmincz eokre, egycher kj zakazta benne veleonk Poch Janos hatwanigh valot a' Jowayban [Kv; Tjk VI/1. 300]. 1603: az melj dznokot ot fel oztottak volt

Egi Zolgaia wala aznak Jutot wolt egi benne aztis Jgen fedotte [Szentábrahám U; UszT 17/24]. 1625 Inezie Istvanne hitta hazahoz Oklandj Mihalt hogy lagy somya vagio(n) Egienek benne [Bözöd U; i.h. 89a]. 1629: eoteot haitottak haza benne^a [Kv; Tjk VII/3. 79. — ^aA disznóból]. 1632: panazolkodot hogy el vezet benne^a de menj nem tudo(m) [A.venice F; Szád. — ^aA juhokból]. 1664: hozotte el benne, azt nem tudom [Kercsed TA; Borb.]. 1691 azon szénámra rea menven szekerere jól fel rakvan benne, potentiose hirem s akaratom nélkül el hozta [Dés; Jk]. 1724: masokis vihettek benne de Kicsodak en tudom^a [Oroszfája K; BLt. — ^aElötte tollban maradt a *ncm* szó]. 1742: Miis vittünk benne Kolosvárra egy néhány-szor [Méra K; Aggm. C. 12]. 1748 mikor Ferenczi Ur(am) valaki(ne)k tiz forintot kiadott költsön, kettőt mindjárt előre viszzá vett benne pro interesse [Torda; Borb.].

b. Part-i szerepben *tbsz* belőlük, közülük vmenyinyi(t); din acelea/aceia; davon, doraus. 1570 Az Ides wraym ielen Ninchenek es sokan Betegek sokan honnys Ninchenek benne [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1579: A honnat penigh eo kegmek talakat veznek el, thehagh Meriek meg font zamra hogy ha Mely el wez Bennek tehat tuggiuk ez vtan meg elegyteny Rola [Kv; i.h. 185a]. 1585: Rut dolgokat hallotta(m) feleolle^a .. lattam hogy eyel Nappal Iartanak hozza es eyelis be ereztet benne^b [Kv; Tjk IV/1. 492. — ^aMezaros Martonné felől. ^bA legények közül]. 1586: mind hamissa(n) eskwttek Rea, chak egy vallot igazan rea benne [Kv Tjk IV/1. 567]. 1597: Istuan Deak az Varos

Ispannia hoza a' Jozagbol 51 hituan Tiuk fiat kik keozzwl hamar halanak meg 5, Marada meg benne 46 ez Tiukfiakbol [Kv; Szám. 7/XII. 125]. 1599: Nagy sokasagh sereglet megh chák ot az Alparethy hatar ziliben, El Annja hogy meegh az zyhley határbais volnanak benne [Dés; Eszt-Mk]. 1604: kerde ha latta az ökreket s monda hogi latot benne [Gagy U; UszT 77a]. 1630: eget sem ismertem benne [Mv; MvLt 290. 216b]. 1633: az Zabo Jacobne szolgaloja . mo(n)gia vala tugia az eördogh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik, ki franczos kj miczioda benne [Mv; i.h. 291. 123a]. 1634: en sido mihaljnak zamba atta(m) az en Johomot mert paztoro(m) Vala eget el ueztenek bennik [Kászónújfalu; BLt 3]. 1638: az szekeretis lattam hogi fel deöle s ki imit s ki amot heuer uala benne, Az Aszon-nepek sinak rinak vala | azt hallia hogj valami iffiu legeniek jarnak oda az feleségehez, bizonj megh kaphatna benne, s megh fogna eöket bizoni által lü benne [Mv; MvLt 291. 124a, 146b]. 1647: Szanto földek vadnak de az teöüis sokat felvöt benne [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1655: Itten vadnak kwleomb kwleomb féle könyvek N 180. vagon ezen kwwl Pwspeók Uramnalis benne [Kv; RDL I, 29]. 1680: Az nyari malaczok valoban hitványok ha valami gabonaval öket nem segittik nem sok marad meg benne [A.porumbák F; Ált Inv. 37]. 1698: midön próbára az tűzben vetettenek volna benne* nem jött ki tisztán [Nsz; BfRK Apor István lev. *Az aranyak közül]. 1702: mivel az Hazab(an) sok felöl halatnak tolvajok . . ha el foghat benne, jo örizett alatt külge ide Feiervarra [UszLt IX. 77. 50 gub.]. 1708: Az itt valokban* ittis ölessünk ur(am) meg benne edgyet, kettött közön-séges szűkségreis [Fog; KJMiss. Fogarasi János lev. — *A sertésekéből]. 1711: voltanak Szár-hegjen ökrei felesen, nálunk is tartottanak benne [Ditró Cs; WLt]. 1716: a faragokat és Czigányokat is együtt alá küldöm az kikét elé kaphatok bennik [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1717 sok meg döglük benne* [Szárhegy Cs; LLt. — *Ti. a marhákból]. 1722: hogy Mőlduvaba hajtottak volna benne* nem tudom [Újfalu Cs; LLt. — *Ua.]. 1724 Nehai Galgai Racz Peter-(ne)k hanj ház hellje volt, nem foglalt é el valaki vaj eget benne? [Dob.; JHb VI/4]. 1737 az juhok az miota Szenara költek meg döglőt vagy 10 benne [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1747 lattam Pap Vonkat tarsaval hajtain tizenegy darab marhat, harma benne ökrör volt [Szilágycseh; Ks 27. XVII]. 1748: innen hajtatott fel Magyarosra sertéseket hizlalni á makra, és azokból ölt háza szükségére, s elis adott benne [Torda; Borb.]. 1756: egy sem volt üressen benne* [Gernyeszeg MT; TGsz. — *A ládákából]. 1761 Darabán Vonulné adott holmi ördög tudta mi féle port s arra tani-tott hogy aztat az Vram(na)k adgyam bé s meg nem verhet, mellyet én mint bahó el vészem és egyszer attam béis benne az Vram(na)k [Gyeke K; Ks 4. V. 20]. 1765: Azon háram széki Gelenczei

Foris Familiaból holl tud még élneké még benne ? [K; Bet. 6. vk]. 1771 A majorságban is sok kár esett a vizen fogdostuk s ugj hoztunk fel benne a házba [Esztény SzD Told. 5a]. 1786: a Juhok nagyobbár (!) most bárányoztanak, el adassunké benne? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ad ~ (nöre von. :) részeltet rejtett bájaiban. 1631: monda Pal Ura(m) Nem tartanék ollia(n) feleséget az ki masnakis adna benne [Mv MvLt 290. 258b. — L. még két ~]. 1640 Kis Janosnetul hallottam, hogy mondja vala, hogy neki azt mon-datta Asztalosné, hogy nem adott senkinek benne, hanem csak Gulácsinak — az is hitivel csalta meg, hogy elveszi [Mv; i.h. 291. 233a kk átrásban] * két ~ esekedik rejtett bájaiban való részesedését. 1634: egy korba(n) Szabo Jakabne vit volt neki egi tallert, es fel vegh gallert, egy kathona nevevel, mondot neki Szabo Jakabne, ved el ezt Szabo Peterne Azzonyo(m), kire mondat el venne(m), de az katona benne ker erette, kire monda Szabo Jakabne, ennekem ne mond ha aczis benne, de azt ennekem nem mondotta adotte benne az kathonanak [Mv; i.h. 14b].

3. róla, arról; despre el/ea, despre acela/aceea; davon, darüber. 1588: Ezt tudom Benne hog' Thamas bíró abban az hazban lakott [Dés; DLt 222 Temesvári János kezével]. 1606: Semmit ne(m) tudok benne* [UszT 20/112. — *Ti. a vk-ben jelzett dologról]. 1629: Ennit tudok benne, hogy ej felí uthan egy orakor ki jeovek [Kv; TJK VII/3. 105]. 1756: a'kik ott voltunk is, csak ennyit tudunk benne [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. 1764: Hallottam azt, hogy a nevezett Inas Páll Joseffni két véka buzát vitt volna de bizonyost benne nem tudok [Bögöz U; IB]. 1778 Nem tudok Semmit benne hogy ezen Kotore Thodort valaki Számára Törvényesen fel kérték volna [Förbő Af; BK sub nro 908]. 1809: nem tudott semmit benne [Dés; DLt].

4. belőle, abból; din acela/aceea; daraus, davon. 1597: Zent Martoni Ferench Kouachy az mint tiltotta úolt giakor vt wegeben erdeyet hogy ne jrchia zabo Marto(m), ydeöt wetet, a hogy ydeot wetet, az teóruenj megh zabadittya ben(n)e Ferench Kouachot [UszT 12/94].

Szk: kár van ~. 1658: Szebenben mentem be hogy az Balpataki Ur(am) Egigyet massat, meg latogassa(m), hogy molitol kár ne legyen benne [Borberek AF; Wass 8 Perc. 51]. 1730 ez az lada az mü Gond viselesünk alatt volt had vigyük be megh kar nincs benne [Abosfa KK; Ks 83 Bakó József lev.]. 1791 ha kár benne* lészen azt tartozzanak meg Fizetni [Széplak KK; SLt évr. — *A juhokban] * (mig) tart ~ (amig) van belőle. 1791 Medgyet Cseresnyet Veres szőlőt szüntelen aszaltatnam kéne mig benne tart tsak hogy az Segítségem néha szükön vagyon [Szilágy-cseh; IB. Fogarasi István lev.].

5. érte, miatta; pentru acela/aceea; deswegen, deshalb. 1634: Az Azzony igen ellenkezik vala benne hogi ne epicziek [Gyalakuta MT; LLt 70/7]. 1682: házamat hadtam az feleségemnek ..

életéigh, olyan formán, hogy az én Atyámfiai nem ellenkeznek benne [Kv; RDL I. 160].

6. (vminek) érdekében; pentru că; dafür. 1610: Valanok baratim ott, kik teórekednek vala ben(n)e hogy hatra engedne(m) az actiot [UszT 32b].

bennebb h beljebb, bentebb; mai inăuntru; mehr einwärts. 1607 az fwzek mellet most lato(m) hogy bennebb vette az kertet es az viznek regy folyasa helyét eouchez foglalta [Dánfva Cs; Esz-Mk]. 1784: azt hogy én . akármí modon jelenttem volna, hogy ot volna a praetendált Curialis helyi, avagy az határa alább, vagy bennebb a Groff curiaja felé rugna, mint méltáztatott, nem mondhatom Kegyelmetek(ne)k [M.gorbó^a SzD; JHbK LIX/4. 63. — *Később: Csákgigorbó]. 1843: a pank egy darabotskával bennebb esik a határnál [Körtvélyfája MT; L.Lt].

bennéget (vkít vhová berekesztve) megéget; a arde (in) (darin) verbrennen. 1764: a Tömléczen egy Hajdu meg verte volt, de ha meg tudhattya hogy hol lakik, ki köti az Háza ajtaját es ben egeti [Oltsem Hsz; Mk II. 2/65].

bennetek 1. titeket; pe voi; euch. 1590: mikor ala jeowének vala kj tartia vala az pwskat s monda à este (!) lelek Eordeghe kwrwak bizony megh leolek bennetek [Szu; UszT].

2. belőletek; din voi; von euch. 1761: (az udvarbíró) ha jamborul éltek és viselték magokot^a, Szidta koromolta (!) őket azt mondván baszom az Anyatokat mi hasznom nekem bennetek, ha tū nem verekedtek, nem loptok és jamborul éltek? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk. — *Ti. a jobbágyok].

3. közületek néhányat; cițiva dintre voi; einige von euch. 1668: Lázár Péter bizony megh leobennetek ha hatalmasul reá mentek [Diós/Kv; Ks 65. 43. 10].

benni benn ismertetett; relatate aici; innen (angeführt). 1849: Szolga Biro Somogyi Joseff Ur egy maga mellé felveendo Biztos társával a benni feladások kinyomozására Ki Rendeltetnek [Héjasfva NK; CsZ].

bennlét benntartózkodás; ședere inăuntru; Aufenthalt. 1625: Attam az ket zemet bironak egy egi bokor Czipeliust mjuel eo Fel:^a ket vttal valo ben leteben sok futkosasok volt, meliet veottem f. 3 d. 50 [Kv; Szám. XXXV. 155. — *Értsd: Bethlen Gábor].

bennlevő bennálló; cel de dinăuntru, cel din cerc; der im Kreis Stehende (Spiel). 1838–1845: Beálló, beállósdi, laptajáték ilyenformán: a társaság kört mér ki nyílt téren, ebbe egy vagy többen beállanak, a többi künn maradvá, rendre laptával a bennlevőkre ütnek, ha érnek valakit, a bennelevőkön a sor a künnállókra hajtani [MNyTK 107].

bennreked bennszorul; a rămine inăuntru; drinnen (stecken)bleiben. 1711: Nemellyek az Oytozi utnak includalása miat bēn rékéttek nemellyiknek pedig Cseledgyi bé sem mehettek [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. 1756 benn rekedtek é a Bolt kulcsai a Boltban? [Kv; Mk IX Vall. 115].

bennrekedés bennszorulás; răminere inăuntru; Eindrängung. 1711 Nemellyek . az Oytozi utnak includalása miat bēn rékéttek nemellyiknek pedig Cseledgyi bé sem mehettek. kiknék az miat eset ben rekedések mint hogy immár az oytoz fele ell fogtak volna^a [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50. — *Ti. az utat].

bennrekedt bennszorult; rāmas inăuntru; stekengeblieben. 1756: egyszer bé zárván Szánto a' kulcsokat a' Boltba egy néhány Lakat kulcsokat kére, s meg nyitván a' Bolt ajtaját, ki vevé a' benn rekett kulcsokat [Kv; Mk IX Vall. 119].

bennünk 1. közülünk néhány(an) cițiva dintre noi; einige von uns. 1566: sokan bennünk uirünk hullasauul es sokan halalokual is szolgaltunk felsegednek [SzO II, 186 a székely főemberek és főfők János Zsigmondhoz]. 1585: my ell zalattunk vala, haytani kezdenek hozzank mind zekechewel s mind keowel, ky zeker ala bwt bennewnk, ky Zeker melle, ky az lowak keozibe vgy oltalmaztk magunkat [Kv; Tjk IV/1. 486].

2. minket; pe noi; uns. (Akk.). 1584: Kętheo Ianos vallia, leowe egy Ember Regel hozzank kerdez vala bennewnk kinek volna egy Andras Neweo zolgaia kopaz zabasu [Kv; Tjk 4/1. 352].

bennünket minket; pe noi; uns (Akk.). 1568: Mykor az harmadyk zanto feoldre vytték volna beneonket hogy zemewnkkel meg lassuk Itt Imre deak protestala [Gáldtő/Gyf; JHb XXIX/28]. 1590: Addig szollanak kerenek benneonket hogy mind megh engedwk nekik Az Nilakat s Jrtasokat [Szu; UszT]. 1597: wynek ky bennonket, es mynd azon Jarok el az Hatartth ahol mayd az Vraymmal egjetembe megh iarok [Szinye SzD; Ks]. 1599: ott igen zidogata benneonket Kis Thamasne [UszT 15/197]. 1609 h.: Akkor Zantaj mind Varasul Zidalmazot benneonket [Dés: DLt 311]. 1611 affele Violentiaktol megh zwnniek, mert ha teobzeor ezen dologrul bennwnkeott megh talal az Exponens ha kin mi esik, senkinek egiebnek, hanem eo magha zo fogadatiansaghanak tulaydonicza [Szád. fej.]. 1627: fertelmes modon zittak bennwnkot [Nagyernye MT; Bál. 82]. 1639: Az Vitezleő Kezdagh Sador hua benneonkót, Szaz Czegeőbe(n) Doboka uarmegieb(en) [Borb. I]. 1642: Talala megh bennönket Nemethiben lako Kis Ilona Legitimus procuratora által [SzJk 57]. 1655: látván bennünket hogy feléjek ereszkettem volna másod magammal el hatták az Oláhokat^a | Sós Márton kiálta bennünköt, hogy segetennők megh fogni az Oláhokat^b [Kv; CartTr II. — *Mart. Sós ótvös vall. — ^bJoan. Szeki vall.]. 1644: igye-

keznek bennünket igazságunkból ki farasztani [Bh; KJ] | Ikafaluan lako Balogh Thamas talala meg bennünköt alazatos könyörgesse által [Törzs. A fej. Hsz-hez]. 1670: mivel az szegenyseg igen megh nyomot bennünköt, arra nem erkezhettünk [Kilyén Hsz; BLt I] | Soha Szolgabirot illyent nem értünk ebb(en) a jóság(ban), a'ki bennünket így huzzo(n) vonnyo(n) s böstelenittsen [Bodok Hsz; BLt]. 1706: böstelenítő szavaival Szamarazat bennünket [Dés; Jk]. 1726: vagj mennyünk ki az városból, vagy mind az tomlóczben hányat bennünköt [Ne; Ks 90]. 1730: a Csáki részre hajtottak bennünköt [Vármező Sz; TKI]. 1733: mind az Consequentia rosz volna mind minnyájunk(na)k nagy bestelenséget Causalna hogy egy valaki oda hajcsen bennünköt az hova akarja (így!) [Illyefva Hsz; Ap. 4 Bialis Ferenc Apór Péterhez] | ha Isten bennünket éltet talám az jövő esztendőbeli szüreten idejébb(en) fog kglđ fel Serkenni [Borosbocsárd AF; Borb. II]. 1734: kenszerittenek bennünköt [Petek U Hr 2/24]. 1736: benünköt el hivut volt magával [Gyszm; LLt Fasc. 161]. 1752: egy uttal Toldalagi Ur bennünket tsépelni hivatott H. Marosra* [Told. 37/44. — *MT]. 1753: Moga Orbán utasítván bennünköt a subscriptiora ily modon subscribáltunk [A.csernátón Hsz; Törzs Vall. 18]. 1757: Farkas Ferencz onnan hiva bennünket betsülení [Gyszm; DE 3]. 1769: hivatván benünköt .. Sepsi Szekben Oltszemere kére benünköt Testamentarius Biráknak [Mk]. 1804 a Toplitzi havasban készített Tutaj Gerendáinkért hol kevesebbet, hol többet vontak rajtunk, azzal fenyegetvén bennünket, hogy ha véllek meg nem bekélünk mind öszve vagdallyák [Toplica MT; Born. XVb]. 1807 ezen helyet mi előttünk magok birtokokban foglalák és onnan bennünköt el tiltának [LLt Fasc. B. 28]. 1845 Ip Helysége Hüttes Birái adjuk ezen betsü Levelűn(ket) ki rendelvén bennünköt Rendes Al Ispány Tekintetes Kabos Josef Ur, hogy az Méltóságos Biro László Ur Erdejébe tett Kárt betsülnuk meg [Ipp Sz; Végr.]. 1846: édes Apám tartott bennünköt [Dés; DLt 221].

bennvaló I. mn belsőségbeli; de intravilan; zum Gewinn gehörend. 1625: Ben valo hely vagio(n) egy kys daraboczkza [Uszt].

Szk: ~ *fundus* belsőségbeli telek. 1744: egy ben valo Fundust meg vettem örökösön [Sszgy; Kp I. 153] * ~ *jóság*. 1752: Léven Etédenn* egy darab benn valo Jozsága és örökös Szerzemnye [NkF. — *U]. 1769: elmentünk Katso Mihály uram ben valo Jozságára [Márkod MT EHA]. 1779: birnak és manuténálnak kgylmetek Barátoson a Falu derekáb(an) egy darab benn valo Jozságot, ezen Jozság hozzá tartozando minden appertinentiaival jure Sanguinitatis et Successionis illetvén az Exponens Baksi (!) Sigmond Uramot [Hsz; Borb. II]. 1800/1802: a benn valo Jozsággal együtt külső Birodalmot is adott volt mind a két határunkban [Sóvárad MT; D. 6 Transs. 305]. 1844: a Majorban ... pusztza

benn való jóság [Bölon Hsz; EHA] * ~ *örökség* örökölt lakótelek. 1677: Nemw nemw ben ualo Eorreakseg veget, Alkottuk megh eokót illien allappottal [Szentgyörgy Cs; IB]. 1681 azon ben ualo örökseghnek belső reszeczkeje, marada Marko Borbara fiaczkaianak [Homoródsztrmárton U; Borb. II]. 1706: Tartsafalva* között lévő ben valo örökseget rajta lévő rosz házával és dib dáb épületeivel [Pf. — *U]. 1720: léven kús darab ben valo öröksegh [Tarcsafva U Borb. II]. 1798/1800: Azonn benn valo örökség a' Rákasiék birodalmak előtt vérségre kié volt? [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1813: egy kis ben valo öröksége a felső utzaban [Kibéd MT; EHA].

II. fn belsőségbeli telek, belsőség; intravilan; Gewinn(gut). 1715: edgyut fogtak, s miveltek a Gát alat egy darab ben valot [Koronka MT; Told. 26]. 1768/XIX. sz. eleje vasarolja (!) B: Madarason* egy ben valott Felszegbe [Hr 1/45. — *MT]. 1803: advan nehaj nagy Moyses János Szabo Miháljának egy kicsid ben valot, meljet mostanis Szabo András uram bir egy kitsid kün valoval együt azon kised <ben> valo pedig Tordai jus volt [Szenterzsébet U Borb. II].

benő (az erdő felnövekedve) elborít/lep; a acoperi (crescind); be/überwachsen. 1756: vagyon egy kaszáló Rét, mely Rétet az Erdő ugy be nőtte, hogy nem lehetett kaszálni rajta [A.répa MT; Ks XX/23]. 1757: ezen Kornjételki határt mind be nőtte az bokor és tsak nem régen kezdették ki irtani [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g] | az Utrizalt helyet nem Colálván a Rakotya bokor igen bé nőtte [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 9]. 1777: Triful hol banya Számára, hol tűzifának vagdalt az erdőtt meg halván Triful, megint abban maradat, s bé nőtte az Erdő [Dupapiáttra H; GyK]. 1796: ezen földnek az Also részét bé nőtte az Erdő [Szentegyed SzD; Wass 10]. 1801 azon ház helye Duda Gligorinak sok időkg pusztájában álván, apro Égeres, és Nyires Valamennyire bé Nőtte [F. szöcs SzD; TKI]. 1840: Ezen Csitkoskert nagyobb része bé vagyon növe a' leg jobb kertelni valo Fűzfa porond vesszőkkel [Udvarfva MT; EHA].

benőt (bokorral) borított; acoperit (cu tufisuri); (mit Gebüsch) über/bewachsen. 1825 bokrokkal is szinte bé nőtt föld ... a Pusztza Szőlő nevű helynek éppen a tetején [Csekelaka AF; EHA]. 1844: Ezen Felső Berekek mostani Szamos felőli bütüje bokrokkal bé nőtt [Szászfenes K; KmÜI.év. 1].

bensziazal bagazla un fel de bogasiu; eine Art Bagasie. 1628: egy Bal Bagaziától kib(en) van 50 végh f 4//50* . Egy Vegh Bensziaz Bagaziától f. —//09. Egy Végh fekete Bagaziától f. —//07 1/3 [BfN Vectigal. — *A fizetendő harmincad].

bénul megbénul, bénává válik; a se paraliza; lahm/gelähmt werden. 1650 k.: megh itilheti Nagod menni akadály uagyon az utban lovaim

bennulnak szekerem el törik [Ks 42. C. 5 Cseffei László a fej-hez].

bénulás megbénulás, bénává válás; paralizare; Lahmwerden. 1810: égy nagy kotzája a bennulás mellett megis vetett [Dés; DLt 92].

benyaláboz benyalábol/kanyarít; a alipi, a lua (o parte); einschwenken/verleiben. 1760: hallottam hogy ezen helyen egj ős helye lött volna hanem az én Apám és Imre Istvan az Nagy kertben adtak volt egj darab köles földet s kászalott ide akarván bé nyalábozni Nehai Székely Sigmond és Balint Uraimek(na)k tserében egy darab itten levő helyért [Kilyén Hsz; LLt].

benyalogat (orvosságot) nyalogatva beszéd/vesz; a linge și a inghiți; (eine Arznei) lutschend hinunterschlucken. 1735: én küldtem az ő Ngä számára valami apro Porotskákát, bé kell adni tssets téjben ő Nganak az Porokból ha úgy magara bé nem nyalagattya tssets téjjel meg higitvan bé adhatni [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

benyargal 1. bevágat; a intra călare undeva; hineinreiten. 1631 Szomlai (!) Gaspar be niargala az Vduarra löueis [Röd K; RLt 1]. 1632: lekenczej polgar molnar pal monda, varakozzek kegielmetek egy kevesseg im megis bé njargalok, meg kerdem biro uramat ha fel vegiuk az niomot a vagy nem [Lekence K; Told. 1]. 1768: a Sitárok Lo hátan az Házakhoz kezdettenek bé Nyargalni [Kissolymos AF; i.h. 3a].

2. sietve bemegy, berohan/száguld; a intra în grabă undeva; hineinrennen/rasen. 1819 Szoboszlai más nap bé nyargalt Kolosvárra, siessen kedves Eotsém Uram bé menni Kolosvárra, hogy a Szoboszlai huntzfut Opiniját annál inkább meg előzzük [Császári SzD; WLt 16 gr. Wass Miklós lev.].

benyel át/lenyel; a inghiți; (ver)schlucken, hinunterschlucken. 1631 szidais Czonkane rongjos valagu kuruanak hagi mind eltigh a haz eleöt fütitek kuruak az valagatokat: egik haz ki szar ugj mond az masik be niel [Mv; MvLt 290. 233a].

benyílik befelé nyílik; a se deschide înăuntru; nach innen aufgehen. 1599: az Wargha Pal fia Gergely ieöwe az aitora, monda hogy nissatok meg az aitoth, azo(n) szo keözbe wgy rugha az aitoth, hogy be nyilek [Szentmihály U UszT 15/186]. 1699 Ezen külső Udvarról az fas kertben nyílik bé egy kis cserefa ajto mellyjékü (így!) ajtocska [Szentdemeter U; LLt]. 1753: a Csüres kertnek Dél felől való részében nyílik bé egy Sövényből való ajtocska az veteményes kertbe [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1761 (A tornácról) fenyő fűsz deszkabol valo paraszt ajto nyílik bé a gabonásb(a) [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16–7] | (A tornácból) avatag ajto vas Sorkakon nyílik be, az also házak alatt lévő pitvarban [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42].

1843 Ezen szomszédolt Curialis Telken az utzárol bé menve nyílik bé egy el senyvett Fenyő Fa detzka két felé nyílló Kapu [Borsa K; Bet. 1].

benyíló befelé nyíló; care se deschide înăuntru; nach innen aufgehend. 1757: a Kapu job Kéz felől mellette lévő Kisded be nyílló Kapuval együtt [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. 1817: Ezen két felé nyílló kapu mellett vagyon egy fenyő deszkabol készült bé nyílló ajto, bé borított vas zárjával [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 1].

benyit 1. (ajtót) befelé tolva kitar; a deschide ușa împingînd-o; (die Tür) aufmachen. 1572: Eo vgian be Nytia az Ajtot, tahat egy Borbel legen wl Az aztalnal Bor vagion Eleotte [Kv; Tjk III/3. 5]. 1600: egyzer honn nem lewen Aztalos Istwan be nitek az hazban tehat az Nyreo Mathyas fiawal eolnek az aztalnal [Kv; Tjk VI/1. 394]. 1644: Azt latam hogy az Sahin (!) kapuját nyttia vala be az Üst gjarto fia [Mv; MvLt 291. 413a]. 1756: mikor épen az ajtot bé nyitottam Molduan Onyát látam ülvén [Galac Hn; WLt]. 1765: miatta bé nem lehetett nyittani az ajtot [Pálos NK; Hr 1/29].

Sz: nem nyíltá be az ajtaját meg sem látogatja. 1787: meg csak az ajtomot sem nyitotta bé egyik gyermekem (!) is [Dés; DLt].

2. fel/megnyit; a deschide; öffnen, aufmachen. 1592: Balogh Mihálnak egy Zegeodet zolgajat Chehertfaluy Marto(n) Andrast száros(!) Ayto-mat be nytua(n) el vittek [ÚszT].

benyom 1. (vmit a földbe) nyomással beszúr; a implanta (în pămînt); (in die Erde) hineindrücken. 1817 mindenütt a' Hazanak nagyobb, és jobb szőlős helyein vassal karoznak, enélkül a' még egy ember karot immel ámmal bé nyom a földbe, addig egy más ha ügyes pallér vagyon mellett, hármát s négyet is bé nyom [Héderfája KK; IB. Veres István tt lev.].

2. (ajtót, kaput belülről) taszítva betesz; a închide (ușa, poarta) împingînd-o de dinăuntru; (die Tür) von innen zumachen/stoßen. 1767: midőn a szomszédom kapu ajtoján bé menek hát Sebessen szalad bé utánnom Kocsis Gyuri, kitis Leg közöléb kerget vala az Asztalos Horsa György kövötvén eötet Kis Vaszi és Telegucza Juvonis, mellyet Látván a kapu ajtot bé nyomám [Betlensztmiklós KK; BK].

3. betapos; a călca; eintreten/stampfen. 1796: a sántzok és gödrök szüntelen vizzel tele lévén, 's a mián a' Földis el lágyulván, a sántzokot a' marhák minden esztendőbe bé nyomták, a Sertések, es Bivalyok el turták, heverték [Kv; KvLt Prot. oec. pol. III/3. 359 Sikó István kérv.].

4. kb. behajt/űz; a constringe să vină înăuntru; eintreiben. 1808: nem tsak nyáron által, hanem őszelis mind addig valamig az hó bényomja, és a falu kívánandja az erdőn ki hálnak a Meddő Pásztorok a' magok nyájokkal [F. Rákos U; Falujk 31. — L. még i.h. 29].

benyomás kb. érzelmi (utó)hatás; impresie; Eindruck. 1832: amidőn valakiről valami rosszat költenek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember, s meg van győződve, hogy nem igaz — 's mégis marad abból valami benyomás az emberb(en), mely mindég úgy lebeg és jön olykor olykor előnkbe — s egy kis kétséget szül arra: hogy hát ha igaz a mondotból valami [Torda; IB. Demény János tt kezével].

benyomoz nyomot befelé követ; a merge pe urmele cuiva (pînă în); eine Spur einwärts folgen. 1747: Tudom azt bizonyosan az Faluban midőn zugatták Pap luon felől fát lopot az Melgos Aszszonyok tilalmas erdejéből s az Erdő Pásztorok beis nyomozták az maga lako hazáig, azt közönsegesen beszéllették az Faluban az emberek [Cintos AF; SzentkGy].

benyomult benyomódott/sülyedt; afundat; eingesenken/gedrückt. 1761: Ezen describált Epületen aloll ... földb(e) bé nyomult tsere talpakra négy szegeletré faragott fenyő ép boronákból, gerezedesen fel rova ... vagyon a régi Sütő ház, Konyha és Cselédház [Pagocsa K; JHbK LVIII/1. 15].

benyújt bead/terjeszt; a inainta; einreichen/geben. 1792: ezen mostani Ország Gyűlésére a végett bé nyujtando Könyörgő Levelünket bé nyujtani és annak ki nyerhetését szorgalmatos igyekezetekkel munkalodni, el bocsátott követeink érmerjék szoross köteleességek(ne)k [Zilah; Borb. II]. 1825: Mellj számadásomat azzal az Alazatos kérésimmal nujtom bé a Felsőbőségnek hogy vizsgálata után nyerhessek Obsolutoriumott Kováts Imre Alodialis Perceptor [Szk; i.h. I]. 1827 e.: Ezen Instántiám mellett alázatosan bé nyujtok egy Esketést [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

benyújtandó beadandó/terjesztendő; de inaintat; was einzureichen ist. 1792: ezen mostani Ország Gyűlésére a végett bé nyujtando Könyörgő Levelünket bé nyujtani el bocsátott követeink érmerjék szoross köteleességek(ne)k [Zilah; Borb. II]. — A teljesebb szö. *benyújt* al.

benyújtott beadott/terjesztett; inaintat; eingereicht. 1698: Kegyelmetek levelét vettük mind a be nyujtott querelákkal együtt [UszLt IX. 76. 61 gub.]. 1814: a Sinfalvi Határban bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Közönség, Possessorak juttaták kezünkben a Tkts Tisztséghez bé nyujtatt tudossitasakat [Asz; Borb. II]. 1831: A. Járai Nyégotzás Örmény Ifj Dávid Antalnak a' Tkts Tisztséghez bé nyujtott azon instantiájára ... ezekben tészem meg, magam feleletetem (!) [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Csiktaolcai Lázár Antal szb kezével].

benyúl a-și băga mina; (hinein)greifen. 1573: mykor az aytora Iwtottak volt Bezegezwe talaliak az gaspar beh Njwl hogi meg Nysza hogi Nem

Nithatia zergetnek volt az Ayton [Kv; TJk III/3. 303–4]. 1637: az sebes legenys is ... mindgiart le esek s en oda menek megh ugjan be niulek az Torkaba, s hat megh meczetek az torkat mindgiart meg hala [Mv; MvLt 291. 102b]. 1730: latam ugyan akkor, hogy Szakács Mátyás az Válláig nyult vala bé az gödörbe, onnan ki vön egy ejteles égett boros forma korsót [Altörja Hsz; Borb. I]. 1756: oda jöve Némethi István Uram, láttam hogy dombos a' mellye ..., látván a' Sebit is dombosnak lenni bé nyultam, bé nyulván költsokat benne tapasztaltam [Kv; Mk IX Vall. 92]. 1767: Béres András ... bé nyula Tarisnyába s mondgya vala, hogy oda vagyon a Pénze [Betlensztmiklós KK; BK]. 1812: A Groffné hirtelen a paplany alá bé nyulván A' Groff szemérem testéhez azt mondotta a Groffnak: kiszakasztom s.v. Többől a Töködöt etc. [Héderfája KK; IB].

benyúlik 1. beékelődik; a pătrunde (intre); hineinreichen. 1760: Henter nevű Széna Fű bé nyúl az Motsi Török buza Földek közé [Novaj K; BLt].

2. befelé terjed; a se întinde pînă la; sich nach innen ausbreiten. 1722 k.: Egy Parochialis Helly ... bé nyúl éppen a patakig [GörgJk 162]. 1749: (A föld) széle régebben bé nyult ... le egészen a kaszáló rétig [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. 1751: egy darabb Szigeth ... bé nyulik az nyárád víze felé [Ákosfva MT; EHA]. 1772: Egy jo darab Szántó földgye ... bé nyulik az Ország uttyáig [Ádámos KK; JHb XIX/13]. 1817 (Egy föld) a Miklosvár felé fordulo Határban ... a kár hágo utjára ki jó búttel be nyulik Eszakra Himpatak felé [Köpec Hsz; EHA].

benyúló 1. beékelődő; care pătrunde/intră; hineinreichend. 1745: (A föld) felső barázdájának Rét felől való szegelete tsorba lévén, annak potlására intéztetett a Szakács Petrucza abb(a) a tsoradáb(a) bé nyuló szántó földének a Láb felső barázdájáig való része [Told. 9].

2. berúgó; care se întinde (inspre); sich erstreckend. 1832: Sojmostó felé véggel be nyuló nyilak [Dés; EHA].

benyúlólag benyúlóan; intinzindu-se; hineinreichend. 1845: belső telke Malom uttzában, az uttol Kúsmód patakáig benyúlólag [Kibéd MT; EHA].

beolt 1. (fát, növényt) oltással nemesít; a altoi; (ein)pflanzen. 1807: egy Rosa fát hoztak, mellyet bé oltottak hogy fekete légyen belőlle [Dés; Ks 87 Kornis Mihály 361].

2. meszet olt; a stinge var; Kalk (ab)löschen. 1796: Száz Nyoltzvan Nyoltz véka Mész Karatsonfalváról meg érkezett most Szombaton estve, amelytis Vasárnap Del után és Hetfün reggel be oltottuk (így !) jo modal [Banyica K; IB Gombos István lev.]. 1826: meg hattam volt hogy bé oltás az Meszet [Görgény MT; Born. XXXIX. 514].

beoltás védőoltás-adás, védőoltással való ellátás; vaccinare; (Ein)impfung. 1834: Az illető papi személyek — a bé oltott Gyermkekről Csak ugy adjanak bizonyítványt, ha szemmel látott tanui voltak a bé oltásnak [Nagykapus K; RAK 7].

beoltat (mész)oltást végeztet; a dispune sã se stingã varul; (Kalk ab)löschen lassen. 1591: Negy legennyel Assattam vermet, es oltattam be a Mezet attam d 32 [Kv; Szám. X/5. 22].

beoltatik védőoltás adatik; a fi vaccinat; geimpft werden. 1850: a papok teendői közé tartozik össze irni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott [Nagykapus K; RAK 4].

beoltattat (mész)oltást végeztet; a dispune sã se stingã varul; (Kalk ab)löschen lassen. 1827: meg hattam volt hogy be olták az Meszet ... mikor ott voltam akkor bé oltattattam [Görgény MT; Born. XXXIX. 514].

beoltott 1. oltással nemesített; altoit; gepfropft. 1679: Ezeken kívüls vannak egi nyihány helye(n) nem régen ültetet, sövénynyel körül vett, be oltott, külömb külömb féle fak [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 92].

2. védőoltásban részesült; vaccinat; geimpft. 1834: Az illető papi személyek — a bé oltott Gyermkekről Csak ugy adjanak bizonyítványt, ha szemmel látott tanui voltak a bé oltásnak [Nagykapus K; RAK 7].

beolvas megszámol/olvas; a număra; zählen. 1763: láttainis néha mikor bé olvasta a pénszt [Betlensztiniklós KK; BK Gazdár.].

beolvaszt megolvaszt; a topi; einschmelzen. 1570: tyz hean három Zaz Iweget atthal vramnak Enmaga(m) olvastam beh, ha vram Tagadnais [Kv; Tjk III/2. 208].

beomladozik omladozva bedől; a se surpa; einfallen/stürzen. 1815: a' Gitzuj házának is falai be omladoztak^a fedele nincs [Szamosújlak Sz; Végr. — *Ti. Kódon (Sz)]. 1837: In gura Lupoji lévő Tonorok egészszen körül vagyon Sántzolva a sántz is takarítást kíván sok helyen bé lévén omladozva [A.szócs SzD; Bet. 5].

beomladozott be/összedől; surpat; eingefallen/gestürzt. 1817: Egy rako fából épített bé omladozott haszon vehetetlen pintze [M.bogáta SzD; Bet. 5].

beomlás 1. beszakadás/suvadás; surpare; Bergsturz. 1772: Az utrizált hegy a' . Királyfalvi Malomnak fel állása előtt még többet suhadozott, mint az után ... ha az hegy bé omlásának valami része ott meg talál maradniis ennek az oka az a' Viz ... meg csendesedvén, nem moshatta el [Ádamos KK; JHb XX/27. 34].

2. összedőlés; dărimare; Einsturz, Zusammensturz. 1844: valyon a hid bé omlásának ki volt az oka? [Uszlt XI. 85/1. 81].

beomlik be/egybedől, beszakad; a se surpa; einstürzen. 1590: Byro vram Akaratiabol Chynaltata(m) meg az Toromban az kutot, be omolt volt [Kv; Szám. 4/XX. 18]. 1808: a felette lévő föld kevés és poronyó lévén bé omlanék [MNy XXXVIII, 305]. 1810: (A) Kut egészszen bé omolt tsak a' kut ágos, és vallu vagyon meg [Kisjenő SzD; Ks 77. 20 Conscr. 129].

beomlott beszakadt; prábušit; eingestürzt. 1775: menvén be omlott menyezetű Boltotskára [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. I. 14].

beont beront; a sparge; einschlagen. 1680: Regeni Aztalos Janos Varos Directora leven, ugyan az Nemes Varos parancsolattiból Nemzetes Veresegyhazi Mihaly Ur(am) hazatol az Tipograffiabol az Eniedi idegen bort ki vonattam az piaztra (!), es feneket be ontvan az privilegiom tenore szerent az földre bocsattuk (!) [Kv; Aszt-Cjk 32b].

beordít bebögb/bődül; a mugi (prin); hinein-muhen/blöken. 1584: Dengler Georgy vallia ... az vermes Ambrus tehene, es az Dengler Lukache, ez zeles Miklosne hazara es Ablakara Mentek ot orditottak es rittak be | Dengler Lukachne vallia hogy Egy nehany Tehenem vezet ell Es miolta oth ez zeles Miklosne mellet laktam soha semmy Syryat es haznat Barmomnak Nem vehettem, Mikor Tehenem a' chordabol meg Ieót, az Azzony hazara Menth es még az Ablakonnis be but volna Nagy giakorta megh az orratis be dugta Ablakan vgy orditot be, vegre vgia(n) el kellett melleolle keolteoznewnk es hazunkat el adunk a tavaly eztendeobe(n) [Kv; Tjk 4/1. 249].

beorozkodik belopakodik/lopódzik/settenkedik; a se furiša; sich (hin)einschleichen. 1629: (Az aszszonynak) nem volt Zabad az Varosra be ieóni ... annak utannais tudom hogj be orozkodott az Varosban de oly rezegen ieót ki hogj el deölt az kapun kívül rutul fel foztokodva [Kv; Tjk VII/3. 62]. 1804: gyakorta történt ezen Utrum-ban ki tett Controversias helyen, hogy midőn sátaroztunk, és nyaroltunk volna, az Városi Pásztorok Disznójakat oda hozzánk ki hajtván, a Sertések gyakor izben Sátrainkban bé orosz-kodván kárt tettek nekünk [Sárd AF; Tsb 51].

beöklel bedöfköd; a tot impinge prin; öfters hineinstecken. 1606: (Dienes Georgj) Zolta(n) Pall-hoz is hozza öklelt, az aiton be, az ablakonnis egynehanzor eoklelt be ugy uagdalà le Pal | Dienes Georgy be keredzik uala megh njta szolta(n) Pal az aitol, Dienes Georgy be eoklele az szab-lialnal [Dálya U; Uszt 20/111–2].

beökleldez be-bedöfköd/döfődös; a tot impinge prin; öfters hineinstecken. 1630: elegge szitko-

zodtanak hittak ki bajra eöket . latam azt hogy mind az három ki ugrek az kapun, valtigh ökledezenek be az ablakon [Mfv; MvLt 290. 215b].

beömlik beleömlik/torkollik/szakad; a se vársa; einmünden, zufließen. 1826 k.: ha erőszakosonn

Csulokágy nevü patakjokat a mely töllünk a Balavásári harmadik falu határa széleig a Küküllőbe most bé ömlik, erőszakoson a Nagyságod Buza Lábjának közepére szorittanak a Küküllőbe, bizonyoson azon meg lábolhatatlan károkát ö kegyelmek fizessék meg esztendőnként [Gyalakuta MT; GyL].

beönt 1. vminek beöntésével rögzít; a fixa prin turnarea cositorului topit; durch Einguß festigen. 1585: Az keobe chinaltatank egy retez feot be eontwen onnal [Kv; Szám. 3/XIX. 32]. 1591: Az Cigan Vaidanak attam, az plengeren walo keoben, az vasakat hogy onnal be eonttette Zenre f — d 6 [Kv; i.h. X/5. 14]. 1595: Biro W. vetete kj az 1. Retez főt az kőfal kapuianak Job kez felöl való (!) kő balúanyból: És czjnal-ttatta ő kme mas nagy retez főt hozza Ot letemben ötettek be az Legennyek az Retez főt: Biro W. adot hozza 2 font Ohnot p(er) d 14 [Kv; i.h. XVIIa/6. 244. — Ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: az uaralia malomra ualo kolcegy uottem egy apro uasat az folio kore foglaló capchot d 10 cynaltak onnat outtem riya kiuel be ottotte (!) d 14 [Kv; i.h. 7/XVI. 119]. 1599 Veottem egy sing vasat apro czinaltattam az Keözep kapuban egy Retezfeot beleolte Veottem. 6. Font onat hogy be eónteottek d 36 [Kv; i.h. 8/XIII. 15].

2. leönt; a vársa/turna peste; übergießen. 1746: (Akinek) itt a Városon meg döglik marhája, azt tartó(zik) Szöröstől bőrostól eltemetni, és mész-szel beönteni [Torda; Tjk III. 47].

beöntés beleöntéssel rögzítés; turnare; Einguß. 1594: Georgi kouacznak attam az keozep kapu fwggeo lanca czinalasatol f —/50 vgian ezen lancoknak az keobe walo be eontesre (!) veottem 30 fonth fekete Onath f 1/80 [Kv; Szám. VI/6. 6].

beöntet vminek beöntésével rögzített; a dispune să fie fixat prin turnare; mit Guß festigen lassen. 1600: veottem 3. Font onat Fontyát d 6. az eggik keő megh hasadot wala annak az kapcziat eonttettem be welle [Kv; Szám. 9/VIII. 3].

beövedzik körülöveződik, a derekát körülövezi; a se încinge; sich umgürten lassen. 1651: Vagyon edgy öreg Kaláris Eöve, kett ret övedzik be vele [Wass 27 Wass Judit kel.].

beövez körülövez; a se încinge; umgürten. 1779: Horoga Jonásk széles kék Lengyel övel övezén be derekát az két végét le bocsátota az Horgas ináig [Orbó SzD; GyL].

bepácolt 1. pácolással ízesített, pácolt; pus in saramură; eingepökelt. 1826: Huszon hét bé páztolt Sonka [Szentdemeter U; Told. 41].

2. páccal színezett; colorat prin băițuire; mit Beize gefärbt/gebeizt. 1768: Fekete ramás be patzalt Tűkör 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb].

bepádimentomoz 1. bepadlóz; a podi/pardosi; abdielen | (fa)mennyezettel lát el; a face tavan de lemn; mit Holzdecke versehen. 1840 Alkud-tam ide valo Asztalos Kallai Mihallyal hogy meg kívánom ebédlő hazunkat be gerendázni azutam (!) ki párkanyozni, es alol felyül bé padimentomozni becsületesen [M.köblös SzD; RLt Jk 40].

2. bepadlóz; a podi/pardosi; abdielen. 1737: Az földé a templomnak epen teglaval vagjon be padimentomozva [Csákgorboró SzD; JHbK XXVI/13. 9].

bepadlás (fa)mennyezettel való ellátás; acoperire cu tavan, punerea tavanului; Überdeckung. 1823: A Borbélynál az új épület be padlására 180 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 155].

bepadlász (fa)mennyezettel ellát; a pune tavan; überdecken. 1792: Masodik Fogado fenyő deszkákkal gerendákkal bé padlászosva (!) Mester Ember munkája által [Apahida K; RLt O. 2].

bepadlászás (fa)mennyezettel ellátás; acoperire cu tavan, punerea tavanului; Überdeckung. 1807: vak kemény álát a pitvar bepadlászosására (!) őtt szál hitvány Deszkak vadnak téve [Dés; Bel. 6 „GyUjFalvi Nagy Ferencz mpr.” aláírásával].

bepadol 1. (fa)mennyezettel ellát; a face tavan de lemn; überdecken. 1581: az Jesuitak Az mely garadichion pengi Ala Iarhatnak Az eo ker-tyekbe Azt fellywl erősse(n) be padoltyak hogy senky az falra onneth alol ne Iarhasson Biro vra(m) hyre nelkwl fel [Kv; TanJk V/3. 247b]. 1720: edgy Istálló álát edgy pincze volt deszkával be padolva ennek az hidlasat Josika Sigmond Ur(am) fel szedette [Branyicska H; JHb]. 1723: vagyon egy nagy tágasságu pitvar közönn-segesen bé padalva [Ludvég K; Told. 29/7]. 1728: vagyon egy negy vágásu Pitvar jo tágos Keményel közönnsegesen bepadolva [uo.; i.h. 29/19]. 1738: vagyon minden féle fákból, négy szegre Gerezdbe rőt kopo ól, melynek héjjazattya tizen négy szál fenyő deszkával van bé padolva [A.idecs MT; CU XIII/1. 43]. 1762: a major ház vagyon Tölgy fából es sövényből építve, és deszkával bé padalva [Szamosíva K; Ks 74/55 Conscr. 12]. 1777: A két Istálló hijja egészen bé padolva vagyon fenyő Deszkával [Mezőméses TA; Wass 2]. 1796: Az Uj Házat belől meg tapasztották az első hazat is bé padoltak még kevés padolni valo vagyon, de az is meg lesz a héten [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1803: egyik ház egészen el van készülve ...

másik még be padolva Sints [Körösbánya H; Ks 108 Vegyes ír.]. 1820 k. (A szoba) Padlása

Fenyőfa deszkákkal, Fenyő Gerendákra bé padolva, az ajja pedig tsak agyaggal sikárolva [Dés; RLt]. 1824: az egész épületnek oldalai Fenyő Fából vagynak, jó moddal el készülve s Tölgyfa Ágasokba belé rakva, mindenik Pajta fenyő Fa Deszkával megint jó moddal bé padolva | vagyon egy fejrő kőből készült .. Szalma fedelű Pintze, a Gerendái fenyő fából való, a padlása fenyő Deszkával van bé padalva [Mezőbodon TA; Ks 89]. 1842: ezen pincze felül bé van padolva | a' gabonásnak hajuja deszkával van bé padolva [O.keressora F; TSB 51].

2. padlóval ellát, bepadlóz; a podi/pardosi; abdielen | (fa)mennyezettel lát el, a pune tavan (de lemn); überdecken. 1756: vagyon két nagy kő Istálló alóll fellyül bé padolva [Déva; Ks 92. I. 32]. 1812 Egy négy szegre kifaragott rakofákból épült jó Gabonás Hambárokka el készítve, alól fellyül bé padolva [M.bogáta SzD; Bet. 5].

3. bedeszkáz; a acoperi cu scinduri; verschlagen. 1575: eo K. biro vra(m) hirdettesse meg hogi Minden Ember harmad Eztennapig mind kywl beleol haza Eleol keorakaszt Teokéyet ely zerezze Tyzticha haza eleol, Mész vermet vagi Be Teolce az vagi Be padolya [Kv; TanJk V/3. 122b].

4. ki/megbélel; a cáptuși; bebohlen, mit Brettern verkleiden. 1694: Va(gyo)n egy vastag fakkal felgerendázott mély kut, mely négy szegre körös környül Deszkával be va(gyo)n padolva, es azon fellyül is faragot Tölgy faval az Kutnak szaja, kerekdeden fel van gardozva [Kővár; JHb Inv.].

bepadolt (fa)mennyezettel ellátott; prevázut cu tavan de lemn; mit Holzdecke versehen. 1843: vagyon egy jól bé padolt szekér szin s mellette egy nyoltz Lora való Istálló Jászlával és Saragjájával, jó hidlásu [Borsa K; Bet. 1].

bepadoltat (fa)mennyezettel ellátat, famennyezettel készített; a dispune să fie făcut tavan de lemn; mit Holzüberdeckung versehen, überdecken lassen. 1597 Az scholamester hazaban egy darab helien a padlas hogy be zakadot volt, Jsmeg megh chynaltatuk be padaltatuk es kamaraba az padlast meg stempeleztettuk fizetunk Ach Lükachnak f — d 68 [Kv; Szám. 7/III. 36].

bepadoltatik bepadlóztatik; a fi pardosit; abgedielt werden. 1850 k. a' Tornázt bé padoltatott deszkával [Szucság K; RkAk 96].

bepadoltatott (fa)mennyezettel ellátatott; (prevázut) cu tavan de lemn; mit Holzüberdeckung versehen. 1768: Udvarház, melynek előtte lévő fenyő fa deszkákkal bé padoltatott, különben minden deszkázás nélkül való Tornáczon keresztül menvén egy ... ajton egy Pitvarba [O.kocsárd KK; Ks 74. 55].

bepakol (jócskán) becszik/zabál; a se indopa; tüchtig einbauen, den Wanst vollschlagen. 1847:

Roza néhány nap óta kávé után az én ölmében tejezik, kiflivel, s amugy jól bé pakol belőle [Kv; Pk 9 Pákei Krisztina férjéhez].

bepakolhat becsomagolhat; a putea împacheta; einpacken können. 1847 a' szekeres . nem akart telyességgel várni, két ezüst huszassal fizettem csak bár eddigi türelmét, hogy levelet írhasak, 's holmit bé pakolhasak [Kv; Pk 7].

bepalántol beültet; a sădi; bepflanzen. 1762: Josa Mihály .. latya azt hogy egy Erdélyi ember az ő Teleke után való földet fel fogta, már valamely részit béis palántolta, el veszi tőle, ő meg jobban be rakja szőlő palántall [Perecsen Sz; IB IV. 76].

bepanaszol panaszt emel; a piri/reclama; Klage erheben. 1849: Sz: Udvarhelyi Szeles Károly ur, a helybéli Tanács előtt be panaszolván Tanácsos Kováts Moses Urat az aránt — mi szerént több mint két Kalongya gabonáját le aratatta [SzU; Borb. II]. 1868: Imre Korpos Kata be panaszolja Ignác Ferit mint a ki őt becsület sértéssel illete leanyi szemermét illetvén [M.győrmonostor K; RHak 34].

bepanaszolt I. mn kereset alá vont; pirit, dat in judecată; ver/angeklagt. 1802: az Executiának harmad nap el jövetelével fojásban indítása iránt hlr tétetett a' bé panaszlott Succumbens Alperes vrnak [T; BLt 12 Végla Horváth Gáspár szb kezével]. 1840: a' bépanaszlott pástorok merőben ragaszkodtak előbbeni felelettyekhez, melyre nézt hitketis offerálták | (A jelentés) nekem vissza adatván, hogy az abban Bizonyosságul fel hozott Róth Pál Ur Béressét a' bé panaszlott pástorokkal Confrontállyom [Dés; DLt 370].

II. fn bepanaszolt fél, alperes; parte pirită; Verklagte, Angeklagte. 1805: az Ujj Gát nints és nem is lesz Károkra a be panaszlottak(na)k, sőt inkább hasznokra lenne [Rusor H; Ks 92]. 1818: Juon Dregán panasza fel vétetik ... azt adgya fel, hogy a' bé panaszlottak mentek a' házához es kerdezték meljik azon Tulok [Petrilla H; JF 36 Prot. 18]. 1819: a' bé-panaszlott, maga két Esztendei Falus Biroságával, volt é a Falunak valami Kárára? avagy nem? [Körösbánya H; Ks 119e]. 1830: Hagyattasson meg fel Ielentő Sz: biro ő klmének hogy a bé panaszlottakat is halgassa ki [T; Bosla]. 1846: Darvas Jánosnak Virág László ellen s ennek a' másik ellen meg verettések aránti panaszszok nyomán ki rendelt nyomozó Biztosok Tanácsos Dadai Sándor aia és Irnok Nagy Miklos a' nyomozást bé adják vélemenyekkel 's a panaszos és bé panaszlottak felelettyeikkel együtt [Dés; DLt 530e/1847]. 1850: esedezem alázatosonn a' Tekintetes Tanácsnak, méltóztatik, azon le vágott kertemet, a' bépanaszlottakkal helyre állíttatni [Dés; DLt 780]. 1880: az asztalpénzt panaszoló és bepanaszolt közösen fizetik [M.bikal K; RkAk 347].

bepanaszoltatik (vki ellen) panasz emeltetik; a fi pírít/reclamat; ver/angeklagt werden. 1812: Eva Slán hasonló Scandalosa életben elvén és Ferjét el hagyván az Ipja által bé panaszoltatott [Petrilla H; JF 36 Prot. 27].

bepanaszoltatott I. mn bepanaszolt; pírít, reclamat; ver/angeklagt. 1834: A Felső Sinfalvi Közönség nagyobb Részének mint panaszlo Felperesnek, Várfalvi Fodor István, Rákosi Fülep Mihály és Székely András — ugy Kövendi Gál Sigmund Fejér Miklos és Részeiek mint bepanaszoltatott Alperesek ellen .. egy darab Ökör tilalmasnak hatalmasul lett elfoglalásáért indított panaszos keresetekben .. kimondott Váloszolo Határozás [Asz; Borb. I törvénytörvény fog.]. 1843: Ezen Tanuk bévetele után Szükségesnek látta Biztosságunk bé panaszoltatott Szabo Jánosnak e' következendő terhelő pontokat ki tenni^a [Dés; DLt 16. ^aKöv. a pontok]. — L. még alább II. al.

II. fn bepanaszolt fél, alperes; parte pírítá; Verklagte, Angeklagte. 1842: 'A bé panaszoltatott Feleletébe hiába törekedik panaszlo Hadnagy Atyánkfianak igazságos kérelmét ... Szoszoloi el fatsarásokkal bé lárvázní | Ezen kinyomozás rendén Szükségesnek látván a' Biztosság a' bé panaszoltatottira nézve, a' fennebb elő Sorolt Tanuk vallomásaikból ki indultan terhelő pontokat készíteni ..., azok megkésztetvén ... a' bé panaszoltatott Aszszonyal közöltettek [Dés; DLt 1452a. 8–9].

beparanesol berendel; a ordona sã meargã; einbeordern. 1793: amikor engemett Drágban(a) létekor bé porontsolt, a Kulcsár által mérte volt^a a Sidok(na)k [JF 36 LevK 151 Benkő Elek szt lev. ^aTi. a gubicsot].

bepárkányoz körülvesz; a imprejmuí; ringsumher (mit Stuhlbank) einfassen. 1647: megh terúen az folyosora Nylik abbol az keozepseo hazra egy Uy festekes Aito ; vagion ebben egy kwl fwttéo zeold kemencze; keorwl pad szekkel be parkaniozua; az hazban keoreos keorwl vy pad szekek vadnak [Drassó AF; BK 48/16].

bepázsintozik befűvesedik/gyepesedik; a se aco-peri cu iarbã; ver/be(g)rasen. 1823: láttzat é ott régibb vagy ujjabb Sírnak helye? vagy pedig a régiség miatt semmi nem láttzodván, egészszen bé volt pásintozva a' föld? | sem régibb sem ujjabb Sir hely nem láttzatott a Föld egyenes sima lévén egészszen bé pásintozva gyepesedve [Dés; DLt].

bepecsétel (viasz)pecséttel lezár; a închide cu sigil (de ceară); unten (Wachs)siegel legen, versiegeln. 1570: Zabo Gasparne vyt oda valamy Ezwt Marhat zoknyat es palastot Kapa Myhal az Arwa kepebe zoly hozza hagi egy zakba Raknak es beh pechetlenek [Kv; TjK III/2. 182]. 1572: Coloswarat ... Azon ladaba voltanak Ara-

nyas kupai de azokat az vtan ky veotte volna az Ladabol melliet czymeres pecytes georecowel pecyetlet volna be [Fog./Kv; SLt S. 10]. 1573: mjkor ely temettek volna az leant Azonnal az hazhoz Mentenek valamye Marat volt Mind meg zamlaltak fely Irtak ladaba raktak Be zarlottak pechetlettek es az kwlcát eoneky attak volt | Zylagy Myhalne penig az vtan tyltotta es azonnal be pechetlettte az hazat az piachon valo ladath pechetlettte [Kv; TjK III/3. 240, 242]. 1583: De wagon nag panaszolkodas az zolgakra kik az Adon Iarnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczoltatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok [Kv; TanJk V/3. 274b]. 1589: veottem azon ladakhoz lecz zeget, hagi be zegeztek d. 4. Ezen ladakhoz veottem hat giepleot hagi eozue keottek, es az Commentek be peczeteltek d. 6 [Kv; Szám. 4/X. 5]. 1601: értettek volna hagi egy Jakab Neweo olaz valamý aranyat Akarna ky vinny Deesen megh erem az rewen ott megh tartoz(ta)tam egy fillyer ereo marhajozis Nem Nyultunk hanem eo Maga az olaz be pechetelue(n) hattam az Deesy biro kezenel pechet alat [Kv TjK VI/1. 533]. 1609: adot volt eg keotes leuelet eo kezébe be peoczetelue [Kv; JHbK XX/6]. 1628: garasokot .. fel zamlaltatua(n) be peczjetlette volt [Bodola Hsz; BLt]. 1665: Radnothra Bonyhára megh irta(m) mikepe(n) gazdalkodgya(na)k, be sem pecsetlettem olvasd megh [Gyf; Ut]. 1696: Gjula Fejérvárott a' Szamtarto házban gondviseletlenő találtatott exactoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registoroma, a' mellyeket . azon ladakb(a) ismet viszsza rakosgattuk, es az ladakat be pecsetelven vgjan ott hadtuk [Bfn]. 1697: Ezen levele adtam Daroczi kezében f. 100/.. az Darabontis jelen volt eő tartotta az Gyertyat amig bé pecseteltük [Fog.; Szád.]. 1710: Szebenbe az pestisbe 24 ora alatt két háztol 10 em<ber> holt ki az hazakat beis pecseteltek [Illyefva Hsz; Ap. 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez]. 1730: Bako Uram bé hiva az pinczéb(e) hogy megh látnok mint légyenek be petsételve az Borok, és találánk kivált négy hordot pecsételetlent [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. 1731 A Viragos palotara nyilo Bothba minden nemű Szőnyegekett killimeket, drága Bokállыokat, Kristály Űvegeket, Materias és Bőrös székeket, Virgyinat, Hegedűket és egyéb Portékákat megh hagyván intacté . bezárván Aytáját három tulajdon pecsetinkkel bé pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. 1742: Egj átalvető s abban holmi aprolékok bé petsételve Sák(b)a téve [Kisborsó SzD; TL 42 a Kifor fam. lelt.]. 1747: az borokat az mellyikből tanalsz inya bé pecsételd, mert bizony reá jár(na)k, Juczai Aszszony, s más [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. 1748: A pinczében lévő borok az Ur eő Naga maga pecsettyivel vannak bé pecsételve [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1755: A Barakat ... meg töltegettem meg Czedulaztam bé pecsetlettem [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1756: mikor a' Ládákat bé petsé-

telték, jelen volt Némethi István Vram is [Kv; Mk IX Vall. 32]. 1757: mindenik házat bé pecsételték magok pecsetekkel [Csicsókeresztúr SzD; LLt 49/1277]. 1762: Levelek elő hozattattanak, és

Azokat Négy vagy ött Ládákra rakván a Pársok meg edgyezések szerint mind bé petseteltük még penig a N(e)mes Szék Petsettyivel, úgy kívánván a Pársok hogy általunk elpetseteltetvén senkiis addig hozza ne Nyuljon, míg Király biro Urammal ismét jelen nem lézünk [Msz; Told. 23]. 1765: mindenik speciessü pénzket különös papirossakban takargatván Bagaméri András uram s egy zatskóban be petsetlé [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 287] | 20 Rhenes Porintokat kétszeris ugyan accuraté meg számláltam vala „, meg czédulázván, egy zatskóban bé petseteltem [Vajasd AF; i.h. 258]. 1797 A' Nchai Groff Ur ó Nagysága Marus Wásárhelyi Portékáit, mellyek Petsét alá mehettek Cseh Sándor Urral Petsételtük-bé | A' Koronkai Portékákat is tőstént bé-Petsételtük [Kolozs; Told. 42/24]. 1802: Az egy Hordo pálinkát küldöm jól bé pecsételve [Kv; IB]. 1848: a' fiokat papiros pántot téve, bépecsételtük [Km; KmUlev. 33]. 1863: A' kör levelek titkot ugyan nem rejtenek, de mégis helytelen pecsételten küldeni egyik Egyházból a' másikba, miszerint bé pecsételve kell küldeni [Gyalu K; RAK 81].

bepecsételés (viasz)pecséttel lezárás; inchidere cu sigil (de ceară); Versiegelung (mit Wachs). 1585: valasztottak Ado zedeo vramath hogy Mindeneken az Adot mind fogsággal s mind hazaknak be pechetelesewel megvehessék [Kv; TanJk I/1. 3]. 1589 k. Az penz be pechyetlese feleol azt felely hogy monta magiari Tamas hogi ad ele az penzt pechyetellyk meg Az kapitan vra(m) pechietuiel [Szu; UszT]. 1602: amikor Pokos Peternek marhayt Jowayt Inüentattuk az Notariussal eggyewt voltunk post Inuentationem az be pechetelese mindeneknek az ket felnek egyenlo akaratiabol leot [Kv; Tjk VI/1. 611]. 1730 bortölteskor Karacson tajban az baraknak megh toltese es be pecsétlése után ki szakasztatta volna fel az Ur pecsetit ? [Kük; Ks 8. XXIX. 24 vk.]. 1756: nem tudom ki volt a' Ládák bé pecsétlésin idegen Ember [Kv; Mk IX Vall. 32]. 1824: A Perceptor . a Paketák-(na)k bé petsétlésére 1 Rud Spanyol viaszat vásárolt 30 xr [Déva; Ks 106].

bepecsételetlen (viasz)pecséttel le nem zárt, (viasz)pecsét nélküli, lepecsételetlen; neinchis cu sigil (de ceară), fără sigil (de ceară); unversiegelt. 1736: Az Ur Házáb(an) Ismet egy törpe, széle hossza egy aranyu Záros bé petseteleetlen Láda, mellyben nem tudatik mik vadnak [Várhegy MT; CU XIII/1. 101].

bepecsételt lepecsételt; sigilat; versiegelt. 1788: Diofestékű bé petsételt Almárium [Somogyom KK; Told. 44a].

bepecsételtet (viasz)pecséttel lezárat/pecsételtet; a dispune să fie inchis cu sigil (de ceară); (mit Wachs) versiegeln lassen. 1575: az Aros vram zoksor Teottek panazt az Ieoweny (!) es Idegen Aros Nepek feleol ki (!) Akar my Ideoben Boltot Nitnak es ky rakodnak, Erre keryk eo k. biro vramat hogy Mindgiarast pecheteletesse Be boltjokat es Neh engedye Arulniok [Kv; TanJk V/3. 128b]. 1719/1724: Hat azt láttae Vilagossan az Tanu hogy az summat az mennyiben meg alkudtanak volt . Baboni Ersok aszszony fel olvas-tatta, es Szilagyi Sophia aszszony levalta, es be pecsételtette? [Torda; JHb XIV/6. 57]. 1770: Hallattuk azt hogy B Toroczka István Ur eo Nga be petseteltette volt ezen bányákat [Torockó; Thor. XVI/39].

bepecsételtetett (viasz)pecséttel lepecsételtetett/záratott; inchis cu sigil de ceară; (mit Wachs) versiegelt. 1805: Egy bé petsételtetett 3 fioku Diofa Festékes Kaszteny [Szamosfva K; BLt 1805].

bepecsételtett (viasz)pecséttel lezárat/pecsételtet; a dispune să fie inchis cu sigil (de ceară); (mit Wachs) versiegeln lassen. 1762: Sárdi Tiszteletes Reformatus Pap Urammal meg számláltattam vala s ugyan eo kegyelmével bé is petsételtettem vala a pénzt [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 31].

beperel vki ellen pert indít, vkit perbe fog; a cherna pe cineva în judecată; anklagen. 1861: nem a leg jobb neven vészem hogy ön tudva kötolességét, tőstént be nem perlette azonba nem bánom Sztgyörgy napig maradgyon de azon tul kérem tőstént bé perleni | nékiek ki nyilatkozattam, hogy kénytelen lézsek bé perleni [Komolló Hsz; Bet. 4 Sylvester Dávid lev.].

bepereltetés beperelés; chemare/dare în judecată; Anklage. 1872: Gondnok afiának szoros köteleességévé tétetik a tettes kitudása s annak t. Hankovics György ügyvéd általi bepereltetése birtok háborítás címen [M.bikal K; RAK 298].

bepiszkol átv bemocskol/szennyez; a păta/terfeli; beschmutzen. 1829 k.: Ezen Director nem fogja a nemzeti Játékszínt bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolo'svári díszes Publicum előtt [Kv; KvSzLtt].

beplántál beültet/telepít; a sădi; bepflanzen. 1758: A Szub Ríp nevezetű helyben kaszáló hely volt . szép oltoványos Sok számú gyümölcs fakkal bé plantalva [Szatina (Nyárló) Sz; Mk III. XXIV/464]. 1785: Vagyon indivise maradtott Commune Terrenumok ezen részre lévő Emberek sokat azok közül fel fogtak, és szőlővel be plántáltak [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/609]. 1786: (A) le irt szőlőköt minekutánna Pongratz ur pusztájában hagyta az erdő s bokor ismet fel vette. azutan . az emberek ismet felfogtak a' bokorbol ki irották s szőlővel bé plan-

taltak [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. 1791: a Família mellett fel fogott gyümölcsöt újra tsemetékel (:ki tépvén az el száradtakat:) bé plántáltom [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1797: Ezen Szőlőnek az ajján vagyon egy darabotska gyeppel szilva fákkal vagyon bé plántálva. Ezen gyeppel bokros, és olly hely az hová szőlőt plántálni igen bajos volna [Torda; CU IX/2. 102b]. 1799: (A) darab hely ma a' Curiához bé vagyon kerítve, és gyümölcs fákkal bé plántálva [Győrésztkirály TA; Ks 89]. 1807: néhai ifiabbb Rettegi Sigmund Ur azon gödröket sok szekér tövisekkel, földel, ganéjjal, esztendőnként bé töltette, még egyenesítette; mellyet osztán sok és külömb külömb helyekről meszünnen szerzett és hozatott sokféle gyümölcs és másféle élő fákkal bé plántált [Apahida K; RLt O. 2]. 1810 (Egy) darab hely idegeneknek ki is adatott dézmájára hogy bé plántályák, de még egészen meg nem épült [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 392]. 1834: mely földet több körispataki székely lakosok kívánván egyenlő akaratból Szőlő hegynek fel fogni és Szőlővel bé plántálni [Körispatak U; EHA].

beplántálás beültetés/telepítés; sädire; Bepflanzung. 1810: egy darab ki adatott volt idegeneknek dézmájára a bé plántálás végett [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 398].

beplántálhat beültethet/telepíthet; a putea sädi; bepflanzen können. 1793: Fogarasi Lészai Sándor Ur is kére ttes Rettegi Mihály Urtól ... jövendőre Szőlőnek való helyet, de addig míg az ur Isten arra segitené, hogy bé plántálhassa szántó földnek is használható hasonló földet a magáéhoz [O.palatka K; RLt O. 2].

beplántált 1. beültetett/telepített; plantat; bepflanzt. 1802: a' melly szőlőt a' Bálo Miklos Fiu Ág Maradéka fel fogott és bé plántált csak annyiból cselekedtek másokkal edgyütt, hogy az Eleiknek ottan valami Szilva fái lettek volna, és azan a Jussan csipeszkettek [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. betelepített/népesített; populat; besiedelt/völkert. 1767: Néhai Gubernátor Vr ö Exclája. az mikor Kórodot kezihez vette oly bé plántált statusban koránt sem volt mint most, hanem azután az idvezült Gubernátor Vr, és successive Fia .. kezdték Falusi-Lakosokkal telepíteni [Búzásbesenyő KK; Ks 19 I. 8].

beplántáltat beültetett; a dispune sä fie sädit; bepflanzen lassen. 1806: (A helyet) ö Nga maga udvarához fogta kerítéssel ... élő fákkal is bé plántáltatta [Erdősztygyör MT; WH]. 1829: azon hely valóságos víz hagyás volt, és hogy csapógátott kötöttünk oda 's a' víz el ment onnan úgy lett földé ezen hely — melyetis osztán Kontz György Ur fűszákkal bé plántáltatott [Csókíva MT; Tsb 24].

beplántáltatik beültetetik; a fi sädit; bepflanzt werden. 1636: Ez uiragos kert sziluafa és megy fa Czemetekkel surjen be plantaltatott [Siménfva U JHb Inv.]. 1756: Ungur Avrámm fogván fel egy szőlőnek való helyet 3 esztendőtil fogva kezdetett szőlővel bé Plántáltatni, hogy ha egész Perfectionra fog vitetni egy nap egy ember ki kapálhattya [JHb LXX/2. 68].

beпокál bepólyál; a infása; einwickeln. 1831: az idétlen Gyermekekről akit bé pokálva el helyezetttem azt az utositást adtam Dregan Vonutznak akkor estve hogy ássan Földet s takarítsa el [Dés; DLt 332. 12].

E szó a dési köznyelvben századunk első negyedében még élt.

beporondoz fővénnyel behord, befövényel; a acoperi cu nisip; mit Sand bestreuen. 1779: a Maros Vize folyamattya Gyogy^a felől deseralta s be is porondozta [Gyalmár H; BK]. 1843: a több rendbeli víz áradások erősen bé porondozták^b [Körtvélyfája MT; LLt. ^aAlgyógy H. ^bTi. a révutát].

beposztóz ? beöltöztet; a îmbrăca; einkleiden. 1687: In Erogatione Pecorum. Sz. János napban mikor minket bé posztosztanak közensegese(n) mind Sovagok és Aknai szolgálakul adatat Kamara Ispán ur(am) a szokás szerint akkori vendégsegunkre két alávaló marhákat [Mármarosziget; Törzs].

bér 1. haszonbér; arendä; Pacht. 1570: az ky eorekes feoldet akar zanthany kerie attol az kye es fizessen Beert twlle [Kv; TanJk V/3. 11a] | azt az hazat Zyw Andras Epitette, Eois neky attha Beryth, Es az adayatis Zyw Andras fizetté [Kv; Tjk III/2. 5]. 1586: hallottam hogj kerte Ioder Ianos Igyarto Georgteol az feold berit a' buzat [Kv; Tjk IV/1. 574]. 1604: Vagion eoregh keobolt az kenier Zer feleol. Nro. 18. kiknek bery eztendeot altal tezen niolch niolch forintot [Kv; RDL I. 77]. 1621: az mely hazak boltok pinczek azon az zeren uadnak fele berit Annuatim eo kegme^a uegie fel, fele beri penigh magam eletem taplalasara legien [Kv; i.h. 112. — ^aTi. a kölcsönadój].

Szk: ~be ad. 1568: azt a földet. toth Mathe birta es a felso felet birta wicey Janos, es azt attá berbe, Kalmar lazlonak [Kv; Tjk 212]. 1599: Amy nezj az zantho feold dolgat kjt Razman Istwan vram Adot Teleky Jstwannak berben. az az feold az szegeny Razman Adamnee vala [Kv; Tjk VI/1. 382]. 1629: mikor Czimbalmos István a lovat berbe attá volt, es Zabo Istuan raita el mene, akkor az egy kapta tete nem kívül semmi nyavalyaia nem volt [Kv; Tjk VII/3. 60] * ~be fogad (juhok) bérfizetés ellenében legelőre befogad. 1675: Ez mező pásztor Barnasib az Város(na)k mezeire idegen Juhoakat fogadott bér(b)e, meg sanczoltatvá(n) az mező el adta, az Város(na)k fő Tisztei liure nélkül [Kv; Tjk 11. 371] * ~be megfogad haszonbérbe vesz.

1568 ok az felső földet fogattak volt meg berbe Toth Mate leánytól [Kv; TjK 212].

2. házberlet; locație, chirie; Hausmiete. 1570: Palocz János hity zerent vallya, hogy Torozkay Gergel hazaba ew Berbe lakot | az fiay ferencz es lerincz egy Rézet Byrtak az haznak Mas Rezet penigh az Mwstoha annyok birta Mely Rezen ewis lakot Berben [Kv; TjK III/2. 46. 84].

Szk: ~be ad házat kiad. 1586: Mikoregy Nehany eztendeigh lakot volna Molnar Mihaly az Arwak hazaba, Simon Marton ky Akara beleolle Rekeztény, es Berbe Akara Adny [Kv; TjK IV/1. 542]. * ~ben lakik. 1597: mikor valami epitgetes kellett az hazon akkor my kichinis, de Borbeli Peter Lukach vramat talalta eleozor megh feleolle, semmit eo kgme hirenelkwl nem eppitet raita

sellerewl berbe lakot Borbeli Peter az hazba [Kv; TjK V/1. 125]. * ~be megfogad. 1570: Mogorossy palne Zent Myhal napba Eztendeigh ualo Berbe megh fogatta Bakos Andrasnetwl az hazat [Kv; TjK III/2. 140]. Mykor Eottwes Lukacz be Jeot volna az varosra, Kadas Myhal hozta beh, Es ew Mellette valo hazat fogadtak volt megh berbe [Kv; TjK III/2. 85]. 1573: Eoneky panazolkodot volna Lwkach deak azon hogi Balasy gergel Bezedel haborgatta volna az hazban Melliet teolle Berbe megh fogattak volt [Kv; TjK III/3. 232]. Meszaros Markos es az felesége Anna, Azt valliak hogy Zent gergy Napba Mwl eztendeie Mytlwl fogwa az Torozkay hazaba Laknak berbe fogattak meg [Kv; TjK III/3. 250].

3. ház/lakbér; chiria; Mietzins. 1570: Palocz János vallya, hogy Az Torozkay Gergely hazaba ew Berbe lakot es mykor bele Ment megh attha neky fele berith fl. 4 | Zent Myhal napba Eztendeigh valo Berbe Megh fogatta Bakos Andrasnetwl az hazat, Arra Jgerte Magath hogy Zent Gergh napba fele beryt megh aggya [Kv; i.h. 84, 140]. 1590: Az Varosban ualo haznak Laknak berbe fogattak meg [Kv; TjK III/3. 250].

3. ház/lakbér; chiria; Mietzins. 1570: Palocz János vallya, hogy Az Torozkay Gergely hazaba ew Berbe lakot es mykor bele Ment megh attha neky fele berith fl. 4 | Zent Myhal napba Eztendeigh valo Berbe Megh fogatta Bakos Andrasnetwl az hazat, Arra Jgerte Magath hogy Zent Gergh napba fele beryt megh aggya [Kv; i.h. 84, 140]. 1590: Az Varosban ualo haznak Laknak berbe fogattak meg [Kv; TjK III/3. 250].

4. munkabér; plată, leafă; Arbeitslohn. 1573: Aggya volt tymar Bartos Eccher eoneky az feoldet Berbe zantany [Kv; TjK III/3. 75]. 1580: vala ky talaltatyk hogy Rawazul, karosson es chyalardul zant Annak az zantasnak bery el wezze(n) minden ok wetetle(n) [Kv; TanJk V/3. 215a]. 1585: Az Menes paztoroknak az eo zokot Berek zerent Adny kell buzat cb III Az varallia Malombol [Kv; Szám. 3/XX mell.]. 1587: Keowetkezik ezeknek Allatta az elmolt 1586 eztendeobeli valo Zolgaknak megj Zegeodeot Berik [Kv; i.h. 3/XXVI. 55]. 1590: Zitaloknak, Dagaztoknak eteleokra Italokra Bereknek egyenleo fizetessere attam(m) f. 2 | Az Hús (így!) Taligasnak hogy az 7 Eokornek húsát be hozta fizettem f — d. 14 Az hat Eokornek kormet el votte Berybe [Kv; i.h. 4/XX. 23, 4/XXI. 30]. 1694: Csiki László penig szolgaltatya birt adgya meg [SzJk 280]. 5. pásztorbér; simbria pástorului; Hirtenlohn. 1600: Karacson hauanak 8dik napia(n) az Menes paztornak attam Nigy negyedfw tinoktól berbe tisse(n) nigy nigy^a penzt d. 56 [Kv; Szám.

9/XIII. 13. — ^aSzokásos korabeli egyszerűsítéssel; értsd: tizennégy-tizennégy].

6. fuvar(díj); taxă de cărauşie; Fuhrgeld/lohn. 1595 Hozott czurullia^a Laska mihalli az aiandikfaban Haza tizen Hatt salatt tótt az bire ff — d 48 [Kv; i.h. XV/6. 62]. ^aA Km-ral szomszédos Csürülye tn -i képzős szárm.]. 1598 adtam lowa biriben es w Maga Mwnkaiara d 15 [Kv; i.h. 7/XVIII. 128]. 1633: egy Aszonis vala az szekeren Varga Menihartnak, eö azt mo(n)dotta hogi berbe hordozza [Mv; MvLt 290. 110b].

7. járandóság; remuneratie; Gehalt. 1588 Keouettkezik az Zolgaknak megh Zegeodeoth berik. 14 die Januarij Zegeottem 1 legent az Lovak melle, kinek neve Peter p(er) f. 5 d. 2 Jngbe, 2 Gatthiaba, 1 Aba nagjdragba, 1 Súvelben, 1 Zúrbe, 1 vy Zekerniebe [Kv; Szám. 4/V. 9]. 1614/1616: Melyet^a mi és meg keuanunk az praedjcatornak, mert az szolga és az ő szolgaltatyanak berit és fizetset minden időben meltan et de Jure meg keuanhattya [Kolozs; RDL I. 100].

^aA járandóságot]. 1622: Salarium pastoris. Mester Berj [Sajókeresztúr SzD; SzJk 10]. 1640 Kettős berről. Mivel hogj sok helieken az Hazassok az kik egy teleken laknak es egi kenieren vadnak az Orzagh vegezese es Feiedelem Uru(n)k visiatorjajaba kiadatot parancziolattia ellen, az Ministereknek Capitatum az Bert nem akarjak megh adni; Teczet az sz. szeknek, hogi az ollian temerarius emberek czieledestol excludaltassanak [i.h. 48–9]. 1801 Szöllője it vayan a Papnak Mustbol Bért nem adnak [Noszoly SzD SzConscr.].

8. díj; taxă; Lohn, Gebühr. 1585 Mikor a' harom Apro harangot vonattiak meg Az Bery chak a harangozoye legien vgmint d 25 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1848: Killyen Mozesné asszony az Urat Kelemen Bénéámin Urat általam szokott bérem meg adása mellett mátol számítva 15öd napra inteti ilyen okból^a [Kv Végr. ^aKöv. az intetés megokolása].

9. fizetés, fizetség; salariu; Gehalt. 1573 pvskar gaspar varadon orgonas János zolgaia volt, azt zolgaltta berert [Kv TjK III/3. 170–1]. 1585: Az Notariusnak Attanak eztendey beribe f 100 Haz Berbe vgian nekj attanak f 4 | Miklos Deaknak az Ado zedeo Vraim deakianak beryt megh attak f. 20 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8].

10. vám(díj); vamă; Zollgebühr. 1614 minden varosokban es ereossegekben akj houa zeret mennj az Nemes Emberek feleség(es)teol gyermekesteol marhastol be boczatassanak marhaiktól penig es gabonaiaktól, se az be vitelkor se az kj vitelkor bert ne vegienek, hanem az haz berel legienek contentussok [Ks 87 egy-i végzés].

11. pénzbeli szolgáltatás; rentă în bani; (Geld)-Lohn. 1746: à jobbagynak munkájánál egyéb béri nintsen [Torda; TjK III. 6].

béradás (papi)bér-fizetés; plata preotului; Priesterlohn. 1726: A pénz béradás iránt a megéknek régi constitutioi tartassanak meg, ha casu

quo valahol valami inusualist béhoztak volna a megyék pénzbeli béradásban, azon novelítások peonitus praesentium vigore abrogaltassanak [Somlyó Cs; SzO VII, 324–5].

béradó papibér-fizető; care contribuie la plata preotului; den Priesterlohn Zahlender-. XVII. sz. v. Ha Contentus nem akar lenni az Minister őt, hat, kéve buzával, es meg-adván az bért ado ember az két véka buzát az Pasztornak, a kéve maradgyon az Auditoral [Egrespatak Sz; SzVJk 33]. 1722: Proventus Pastoris A temetésért, ha prédikáll, a bér ado ember tartozik den. 24. a jöveven(n)yel a mint alkhatik [Berekeresztúr MT; GörgJk 151] | Esketéstől a ki ber ado ember Dr. 25 [Tancs MT; i.h. 87] | Esketéstől ber ado ember Dr 25. A ki nem ber ado Flor. 1 [Magyaró MT; i.h. 101].

beragad 1. (megragadva) behurcol/vonszol; a tiri prin; mit einreißen. 1586: Ez a fogholy futa Ream, es torkon ragada, hat az zolgaló leany ky Ieot, es az ragada be Az Ayton [Kv; TJk 4/1. 562]. 1765: Egy Diosi nevű mező Pásztort bé ragadtanak s ottan maga Fő Biro Kornis Gábor uramis verte agyba Főbe hogy az Feje a szegény Pásztornak el dagadozott volt belé [Ne; Eszt-Mk Vall. 127].

2. beránt; a smuci/trage inăuntră; hineinreißen. 1723: Midőn penig az Luka Vaszily fia kérte volna Nemasagi (!) uramat Luka Jlye hogy bocsattassa el az apját, ne tartassa oly Sokáig a Tömlőczb(en) ott voltam, És Hodákon be ragadá szánnyába s le kötözé [Hodák MT; VGy].

beragaszt leragaszt; a lipi/acoperi; ver/zukleben. 1846: Virág László ott őrtzaját a' vértől meg mosván míg a patikából flastromtot hozott vízzel umslagolta — meg érkezvén a' flastrom azzal a' sebet bé ragasztotta [Dés; DLt 530/1847 21].

beragasztatik ragasztással beboríttatik; a fi lipit cu ceva; ver/zugeklebt werden. 1756: Az nap Nyugut felől valo Ablak also Táblai vadnak 8. Uveg Karikák hijával, melyek Papirossal ragasztattak bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 20].

beraggat beragasztgat; a tot lipi; zukleben. 1725 két Ablakot hitván pappirossal raggatott bé [Beresztelke MT Eszt-Mk Inv. 4].

berak 1. betesz; a pune; hineinlegen/tun. 1570: egy Eoregh Lada kyben Minden approlek beh volt Rakwa [Kv; TJk III/2. 156]. 1621 bérakók a bassa tihája sátorának az első felébe terhünket s nyergünket [ETA I, 130 NSz]. 1647: (A leltározott javakat) azon boltba rakatta be, auagy inkab maga raka be [M.királyfva KK; KB]. 1746: az edgyik ládában magam kezeimmel raktam bé rosolist főző edgy üstecskét [Szárhegy Cs; LLt Pasc. 150]. 1806: A N. Papa Thé-cáját bé raktuk a mi házunkba [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 326].

2. behelyez; a așeza; hineinsetzen/legen. 1593: Kumies Matenak fizettem hogy az magyar wczai templomnak az ablakait be Rakta f 1 d 10 [Kv; Szám. XXI/5. 66]. 1597: Ket eoreog talpfat kit az falba be raktanak ket feleol vettem ... f 2/20 [Kv; i.h. 7/XIII. 6]. 1694: (A szoba) Pavimentuma(na)k tegla kovei ... egj rakásb(a) van: az ala kevantato tölgy fa darabokat, tsak most rakták be hogy arra felljül a Pavimentuma restauraltassék [Borberek AF; BfR]. 1781 az Abosfalvi Mihály mester már bé is rakta volt az malomnak fundamentum Talp fáit ... a Záport ex fundamento ő tsinálta [Eszt-Mk].

3. bedug; a viri; einstopfen, verschließen. 1726: (A napszámosok) a Szamosra ki szőlőáló alsó csatornákat bé rakták, s az árkat be töltötték: fizettem 4 d 30 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

4. be/elraktároz; a depozita; einlagern. 1570: Myert raktad beh az Zendelt kamaradba, hand ky onnath [Kv; TJk III/2. 78]. 1573: Keryk eoekt aztalos Imre es Zeoch gergy lennek oth es latnak myt az hazba Be rakkak, hogi Be raktak ozton Egenleo akarattal attak az kulcat aztalos Leorinch kezehez [Kv; TJk III/3. 72]. 1593: Biro wram adatot az Vrunk darabanthynak az kik az Port golobist be Raktak az zent egy hazban ital penzt f — d 20 [Kv; Szám. XXI/5. 64]. 1596: nemis hizem hogy illen 163 eöl rakasu zenat, iobbat mi idenkben egi wdeon ide az varos kerteben be raktak volna [Kv; i.h. XXIX/6. 172]. 1617: Zettie homlokán az melj feöldet Koris Leorinczjné byr uala most Beczj Palne bjrja s eo szamara zantottam benne; 'a buzayat ide Mihalj Andrasnj Raktuk itt raktuk be eo szamara [Kásonújfalú Cs; BLt 2]. 1623: Az Palotakból az karpytokat zedesse le ... megj twryek igen zepen be es Rakyak zeöld hazba(n) be Aztalokra az faltoll Tawol, hogy az Egerek megj ne Ragyak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1741 ideji dézma ősz buza van Hegedűs Istvánit bé rakva [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. 1791 a belső pínztét meg boltoztatván, már az ott termett Borokat béis rakták [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].

5. betövisel, tövissel berak; a umple cu mărăcini; mit Dorn belegen/setzen. 1584: 23 Aprilis vettem az eskolaba egy Zeker Tywisset hogy fen az Gradichion az wtath be raktak [Kv; Szám. 3/XV. 10—1]. 1597: Hogi az Scholaba(n) az heiazat alol egi gyermek ala esett volt hogy oda ne haggianak, es az gradichakat be chinaltattuk hozattunk egi zeker twisset d 25 Hogy be raktak fizetünk egi embernek f —. d 5 [Kv; i.h. 7/III. 27].

6. be/kitölt; a astupa; füllen. 1717: az Sanczot is tövissel be raktak [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.].

7. be/eltorlaszol; a baricada; verlegen/sperrén. 1734: egyebet nem parancsolt hogy (igy!) be rakassam az pincze ajtaját kövel, De azt ha az külsőt rakjuk be azt mingyárt észre vészik [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1775: Karuly Minya az ház ajtot bé kezdé kívüli fákkal rakni s állogatni ... mindenféle fát Csutkokat az ajtora hordván

aszt erőssen bé raká [Berekeresztúr MT; Bet. 7 Molnár Mihály (24) lib. vall.].

8. befalaz; a zidi; zumauern. 1582: Vagattam egy keomyessel az keofalba lywakatt az hova az kozoro fakat helyhezettek es mezzel azokat be rakta attam d. 50 [Kv; Szám. 3/V. 27]. 1585: Az keomivesnek hogy az Scolaban egy aiot be rakot, es egyket altal wakta ., attunk nek f 0 d 40 [Kv; i.h. 3/XIX. 32]. 1597 Megis hogy az gradich mellieket el wegig be dezkahtak horog pantokat vontak az hiazat ala, hogy az horog pantok helit be wagtak ismeg be raktak, fizette(m) Keomiwes Andrasnak f — d* [Kv; i.h. 7/XIII. 12. — aA dénár szám jelzése tollban maradt].

9. ? beborít; a acoperi; überdecken. 1817 a Kertész a Pápel fákot mind szépen meg tisztította, a kerek gráditst is meg készítette tsak még nintsen hantal bé rakva [Héderfája KK; IB Ütő Bálint tt lev.].

10. befed; a acoperi; zudecken. 1735: vagjon egy kőből rakott kutt, Gárgyája és öbli nélkül, most ugjan bé vagjon rakva, hogy valami belé ne essék [Ótorda; JHb XI/9. 56].

11. beültet/plántál; a sádi; bepflanzen. 1762: egy Erdélyi ember az ő Teleke után valo földet fel fogta, már némely részit bé is palántolta, el veszi tölle, ő meg joban bé rakja szőlő palánttal [Perecsen Sz; IB IV. 76] a Benedekfalvi Szöllöt a héten fedtettem el Botos vesszőt is is (így!) rakattam a mult héten beleje 2000ret még most a heten is Embert adván mind a Fedésire mind pedig a rakasara reménlem hogy Sokat bé fognak rakni [Szilágyi Cs; IB. Fogarasi István kezével]. 1808: Balás Márton magát arra kötelezte, hogy mind a' Czintermet, mind pedig az Ház helye felett valo oldalt gyümölts fákkal, bé rakja, bé ülteti [Vista K; Rák 116].

berakandó be/elfalazandó; de zidit; soll zuge-mauert werden. 1853 (A háznak) az ámbitusra nyíló és lévő ajtaja, bár melyik által bé rakandó [Kv Végr.].

berakás 1. behelyezés/építés; punere/zidire in; Einlegung, Einsetzung. 1588: Attam Keomyes Peternek az három Konek faragassatol be Rakasatol tezen f. 1. d. 50 [Kv; Szám. 4/III. 30]. 1797: Hogi az Eotwessek tornya mellet valo folymanak (!)* az rostely keowe mindenik ky teoret volt, hogy wy keowet faragtanak ., az faragassatol es Rostelynak be fwrdalassatol, az be rakassal egietembe fizete(m) Keomiwes Peternek es Matenak f. 3/50 [Kv; i.h. 7/XIII. 10. aTollvétségéből folymanak h.].

2. elrakás; punere deoparte/in rezervá; Zurücklegung. 1821: A Czitromok bé rakására készült Ferslognak 50 Létz Szeg [Déva; Ks 105. 136].

3. beraktározás; innagazinare; Einlagerung. 1582: az korchyolyasnak az Jegnek meg waga-satol es berakassatol az tanachyazhoz negyed ma-gawal két ket napzamoto d. 12 [Kv; Szám. XIV/5. 124].

4. betevés/tétel; punere; Einlage/setzung. 1791: A Szászvárosi Úvegesnek kilencz ablakok bé raká-sáért ... 12 Rfr. 24 xr. [Ks 108 Vegyes ir.].

5. be/elraktározott holmi; lucru innagazinat; aufgelagerte Sachen, aufgelagerter Hausrat. 1806: a' mely Házi Eszközök, berakások Kolosvárt s más jóságaimban vagynak .. maradjanak Pál fiamnak [Dés; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Károly végr.].

berakat 1. behelyezett; a dispune sã fie aşezat; einlegen lassen. 1587: az varos taua zwgoia elei-ben ... Ket szeker teovissat vitette(m) — /48 ket legenniel rakattam be az teovissat az ket rend szeovenj eleiben — /24 [Kv; Szám. 3/XXX. 10].

2. felrakat; a ridica; aufsetzen lassen. 1600: Hogi az scholaba az el deolt keo falt rakattuk .. attunk d 48 [Kv; i.h. 9/IX. 45].

3. betétet; a dispune sã fie pus; hineinlegen lassen. 1604: (Holmikát) egy Aszonyallattal rakatek be esmet az verembe [Uszt 18/17]. 1647: (A leltárba vett javakat) azon boltba rakatta be, auagy inkab maga raka be [M.királyfva KK; BK 48]. 1715: A mi Takarmany Gyűlhetett az Oeconomiabol az félelmes idők miá az Sanczon belől a vad kertb(en) kellettett bé rakatni [Sár-kány F; UtI].

4. be/elraktároz; a innagazina; einlagern. 1716: az borokat el hozták az kolosvári pinczeben be rakattam, az bor birak elot meg is töltöttem [Szamosfva K; Ks 95 Bíró Márton lev.]. 1849: A tiszta Buza Asztagot Prostyán Nikuláj csépelte el, és a szemit magához rakotta bé [Héjjasfva NK; CsZ].

5. összerakat; a stringe in claie; zusammen-häufen. 1587: Az mely zenat Zoporba kazaltat-tam kitt vgyan Rakattam be kazalba [Kv; Szám. 3/XXXIV. 9].

6. berakással eltorlaszol; a astupa/bara; ver-barrikadiieren. 1734: egyebet nem parancsolt hogy (így!) be rakassam az pincze ajtaját követ, De azt ha az külsőt rakjuk be azt mingyárt észre veszik [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

berakatas megrakatas; umplere; Einräumung. 1597: Korcolias Jstuannak az waros hazanal walo Jegy weremnek meg Tyztitasatwl meg waga-tasatwl es be Rakatasatwl ... f 2 Az be horda-tastwl 5 szekeresnek f 3 [Kv; Szám. 7/XIV. 3].

berakattat 1. behelyezett/épített; a dispune sã fie montat/zidit; einbauen/setzen lassen. 1596: az kemenczenek egy aiot faragtattunk azt be is rakattattuk ... fizetünk Jgiarto Georgynek keomywesnek f 1 d 8 [Kv; Szám. 7/II. 31].

2. be/elraktározat; a dispune sã fie innaga-zinat; einlagern lassen. 1599: Adam Janos ... Amely boltokban es hazayban az vasat be rakat-tattya attol valo beer fizetést rendelték eo kmgek az zanweweo vramra [Kv; TanJk I/1. 334].

3. be/elfalaztat; a dispune să fie zidit; vermauern lassen. 1579: Az Napon az chery Calastromban eg ablakat rakatatom be mert azon haktanak be Torbonczat es assot loptanak ki onnett ata(m) d. 10 [Kv; Szám. 1/XVIII. 14]. 1587: az varos hazanal Kiraly vchia feleol az Nagy Eorégh ablakot be rakattatam kwssebet czinaltatam czinalasa rakasa teott — /32 [Kv; i.h. 3/XXX. 15]. 1589: A scolaban a mester haza felet egy nagy kamaraba(n) az falt eggiút által vagattúk es aytot chynaltatúnk es az eleobelj aytot be rakatatum, attunk Keomives Peternek attol f. 1 d. — [Kv; i.h. 4/IX. 16]. 1593: Az scholaban az eggik Communitasnak az egik ablakat hogy be rakattattúk, vettúnk ahoz 100 teglat d 20 [Kv; i.h. XX/5. 127].

berakattatás be/eltétetés/rakattatás; punere în; Einlegung/setzung. 1761 in summa hány ezer téglák legyenek nem tudgyuk, mivel bé rakattatásakor jelen nem voltunk [Spring AF; JHb XXIII/31. 43].

berakattatik behelyeztetik; a fi pus; einge-
setzt/gelegt werden. 1832: az ennek előtte mint egy hat esztendővel Zetelaka által halmoknak praetendált kő hányások fel hányattak melyekben is találtattak ujj cserepek nem régi üveg darabok 's holt szénis — szemmel látolag meg tet-
szett hogy mely helyt rakattatott bé azon ujj cserép nem régi üveg darab és szén a meg neve-
zett kő hányásokba [Bögöz U; IB Nagy Márton ub lev.].

berakhat el/felrakhat; a putea face (clăie); ein-
räumen können. 1592: az sok esso mya ne(m)
rakhatom be zenamath es zabomat sok karokat
tetették [UszT].

berakódik 1. megrakódik/rakatik; a fi umplut;
aufgeladen sein. 1637: uigjek be az ladat mert be
rakodott [Mv; MvLt 291. 80a].

2. lerakódik; a se descărca, a descărca marfa;
abladen. 1598: Kalmar Istwa(n) wallia, Egi
Zombaton estwe kese(n) wala mikoron satoromba
be rakodam ieowe oda hozza(m) ez fogoly azzony
[Kv; Tjk VI/1. 153].

3. ? szidalommal elhalmoz, szidalmat rak rá;
a spune vorbe de ocară despre cineva; mit Schimp-
fungen überhäufen. 1600: Azt hallottam Zent-
miklossy Gergeliteol egy nehani zory keresere
varady Istwannenak hogy azt monda az Piaczon
hogy az Aranyatt el nyertek es el chygankottak,
mely zott egy nehany vttal iterala, hogy ugjan
eok Nyertek es chigankottak el az eo aranyat,
Egi nehanizor bestie lelek kwrwa fy azzonnak
mondwan negtere vgyan be rakodek rea (így!)
es az lelkwel zydalmazwan fenyegette hogy
megh ma bizony megh very az tanyertis hozza
haza [Kv; Tjk VI/1. 503].

berakosgat beteszeget; a tot pune; nach und
nach hineintun. 1696: Gjula Fejérvárott a' Szam-

tarto házban gondviseletlenül találtatott execu-
toria hitvan ladabeli Levelek Registruma
sokat az egerek égészlén sok(na)k nagj részét
összve rágták megh örlötték a' melyek feléb(en)
harmadáb(an) meg maradta(na)k ki szedegettük,
porából ki tisztogattuk es ujjolag be rakosgat-
vá(n), be pecseteltük [Gyf; BfR].

berakott 1. behelyezett/épített; aşezat/clădit in;
eingebaut. 1591 Ser fedző haz Vagion abban
egi edregh Rez wst katlanba be rakot kiben a
sert fedzik [Kv; Aggm. A. 53].

2. beültetett; sádit; bepflanzt. 1791: A Győr-
telki Vintzellér éppen ma volt itt és pénzért jött
volt azon bé rakott helynek az árráért és 1050
botost rakott a melyért is az alkalom szerént
kell 20 Mforint [Szilágycseh; IB. Fogarasi István
kezével].

3. betett; pus; eingelegt/gepackt. 1758: Két
nagy Perslagba bé rakott bécsi kemenczék acco-
modáltatta(na)k pro conservatione [Déva; Ks
76 IX. 8].

4. be/elfalazott; zidit; vermauert. 1629: Wi-
czey Antalnak iutot. Egy boltos szoba, mel-
lette az vduar feleol ket bolt, az be rakot gara-
dicz mellett [Kv; RDL I. 132].

beránelkál beráncigál/rángat; a trage înăuntră;
herein/hineinzerrén. 1793: Barátosi Janos, és Hor-
váth Joseff bé rántzikálták, taszigálták a Házba
[Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

beránt 1. rángatva behúz; a trage înăuntră;
hineinreißen. 1629: Az Aszony ki mene az hazból
s be ranta az ajtot [Mv; MvLt 290. 183b]. 1633:
(A harcsa) oli igen nagj uala hogi tarso(m) mikor
az Vallara uőtte az földet erte az farka, sőt az
Vizbenis ugi be rantotta uala hogi ha ot ne(m)
leszek uala mellette az tarso(m)nak ugi oda őle
uala az harcza ötet, ugia(n) elig uohata(m) (!)
ki az tarsomat az Vizbeól [Mv; i.h. 120a]. 1638:
ez az legeny visza mene az ajtora Az azzon nepek
be rantak az aiton, s valob(an) bizony verték,
taglottak [Mv; i.h. 291. 166b]. 1774: Aszalas
Jonás ő kglme János nevű Fijaval kiszökének,
az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták
az Joszágra, ott az földre le nyomván verték
dübötskölték még az Léányais, az ingit kiszag-
gatták nyakából, ortzáját össze körmétselték,
Csurdén hatták [Ikland MT; Berz. 12. 92/155].

2. ~ja magát hirtelen behúzódik/lapul; a se
pitula; sich schnell ducken. 1813: én közelebb
közelebb haladván s jutván, míg a' neveztem
helyre közelítették, addig a' kik^a nadrágos, fehér
réklis, és fekete Csizmás ember bé rántá magát
a' Vámos Nagy Miháj Uram házához [Dés;
DLt 162. — *Értsd: kék].

berántó (ajtó)behúzó/vonó; miner al uşii; (Tür)
Einzieher, (Tür)Griff. 1698: következik az Na-
gyob palota ennek edgj bélet aijtaja Vas sarkok-
kal berantoval es kilincs tartoval edjüt [Kórod

KK; LLt Fasc. 72]. 1735: ezen a Házonnis vagyon hasonló ajtó ... bé rántó nélkül [Mezőszi Jakab TA; JHb XI/9. 5–6]. 1760: vas kilincseivel, reteszfőivel ..., berantójával és fordítottajával ütője nélkül Parkányos fenyő ajtó | a Takács Ház ajtaja ... fordítottajával berantójával ütőjeivel [Szentdemeter U; LLt]. 1795: (Az ajtón) vagyon .. két vas Sorok egy vas kilincs, kilints tartó és berántó [Backamadaras MT; CsS]. 1797 Az ebédülő palotáról nyílik a nappali házba egy fenyő deszkából készült festetlen ajtó ... régi modi Szebeni zár rajta, költségével, bé rántójával együtt [Ajton K; CU IX/2. 10b].

berántóvas 1. (ajtó)behúzó/vonó-vas; dispozitív de fier pentru tragerea ușii; (Tür)Einzieheisen. 1785: az ajtó a rajtok lévő Frantzia Zárokka, költsökkel, meg onazott sarkokkal fordítókkal, bé rántó, és fel taszító vasakkal edgyütt .. jo, és ép állapotban találtnak [Szamosfva K; Born. XXIXb/20 Kornis Krisztina összefrása 13].

2. ablakhorog; cirlig pentru fereastră; Fensterhaken. 1787 Vagynak ... az utza felől lévő nagy házba, három üveg ablakok, az edgyiken öt üveg karika héjja, mindenik vas sarkokkal, és bé rántó vasakkal [Mv MvLev. Nagy György hagy. lett. 2].

berapasztás (haszon)bercsökkentés; micșorarea arenzii; Pachtzinsherabsetzung. 1858: Ha az erdőkből az Uraság fát adott el abból én béröl nem remélhettem és jogosítva nem leszek bér apasztást követelhetni [Kendilóna SzD; RKhf 15].

berástoz begyptégláz, gyptéglával berak; a acoperi cu brazde de iarbă; mit Rasenstücken bedecken. 1850: vagyon egy jo bolthajtásra épített kriptá, fejül meg földölve, és berástozva [Gyésztskirály TA; DE 5. — A jel-re vő. rást 'gyepes barázdadarab' (MTsz)].

berbécs 1. kos (a juh híme); berbec; Widder, (Schaf)bock | ürü (herélt kos); berbec castrat, batal; Hammel, Schöps. 1560/1570: Mind az egész tartományba lovat, berbécsét és mézet az urok hire nélkül nem szabad el adni [F; MGtSz I, 164 a fogarasi urad. rendt.]. 1583: A berbechek ky kapnak a fwbe az vtbol [Kvh; HSzj]. 1585: Keowetkezik immár rend szerint a Jwhoknak eottwenlese mely rend szérinth ekkeppen uagion Ex possessione Azzonffalva^a David Janosnak Juha 44. Adott egy Berbechet Summa prouenus in vniuersum ex possessionis Azzonffalva fyeos Juh 15. Meddeo Juh 3 Milwara 12. Czap 1 Berbech 1 [Kv; Szám. 3/XVI. 2–3, 5. — *Asszonyfva TA]. 1597: Az en megh holt Atiam Zeoleos Balas adott uala az J Asszonj Vranak az megh nevezett Bernath Andrasnak harminch forintoth ... tizen negy forintiat ... arra hogy barmot, Juhot, berbechet uegyen [UszT 12/55] | Zeoleos

balas. hiuatta oda bernald Andrast monda neki Jo volna zamot vetne(n)k egy massal mert mondod hogy Neked en penz (!) atta(m) berbecjre es egebre [i.h. 12/60 „Jakab Mihály lengelfalvj” vall.]. 1604: monda Dobai Andras eben az juhban ennekem chiak egi berbeczet adgiatok [i.h. 18/160 „Balas Pal almasi”^a vall. ^aHomoródmási]. 1607 Alchyernáton Ezek berbécsét 1 adgyanak | Almás és Lemhény egy berbécsét .. adgyanak [Maksa Hsz; Barabás, SzO 359–60]. 1609 Egerbegyi kenez borbéczet Adot No. 3 [GyU 436]. 1621 mingiarast menteöl teób berbetsnek meddeo juhoknak vago baromnak .. szeret teven eöszve gyüicsek es az teób elesel eggiit Csaszar hütire be vigyek [Gyf; Hurm. XV/II, 913. Bethlen István Beszt-hez]. 1632: Hauasalföldi hatarban leueő maiorsagh juhok Ztoika Togorczia es Sebesi Kozte Birsan paztorsagok alatt. Eoreg juh uagion no. 104. Milliora juh no. 154. Eoregh kapra no. 36. Milliora kapra no. 6. Eoregh berbecz no. 37. Kecze bak nro. 2. Eoregh czapp no. 2. 1631 eztendőbeli czapp no. 11 [RGIr. 454]. 1638 Ez idei czap ollo no. 12. Eörögh czap no. 6. Eörögh berbeczy no. 4. Tavalý berbeczy no. 28 [Mezőörmenyes K. i.h. 559]. 1640: (A Gyalui havasra) mikor az Topanffaluak Juhokat haitanak, minde(n) szállastol egy Berbeczet egy Saitot d. 25 tartoznak adnj [Gyalu K; GyU 57–8]. 1645 az Berbeczekből 20 .. arada eppen Aszszonyomnak [Szárhegy Cs; EMLt]. 1647 Eörögh Juh vago(n) No. 44. Eő(re)gh berbécz No 1 [Sólyomkő K; SLt GH 5] | Eoregh Berbecz No 32. — Taualyi beorbecz 36. — Taualyi neosten millyara [Megykerék AF; EMLt]. 1648: Magyar országhi szarvas juhok száma Eörögh ellő juh vagon no. 580. Eoregh berbécz no. 65. A legitimaltatott juhok száma Eörögh ellő juh vagon no. 225. Eörögh berbécz no. 21. Eörögh czap no 6 [Gyalu K; RGIr. 538–9]. 1665: Fogarasi Fő kapitány Betlen Gergely Ur(am) Conventioja ... Berbecse huszonöt Verő disznója nro 3 [UtI]. 1668 Az máramarosi berbécsokban talán nem ártana édesem eladatni, ha mételyesek [Gyf; TML IV, 362 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1671 az berbécsokban uram 900 vittek el [Bodola Hsz; SzO VI, 332 Donáth Pál Béli Pálhoz]. 1679: Konyhara valo Máramarosi törtetlen Berbécs nro 4 ... Konyhara valo máramarosi öreg berbécs nro 15 [Uzdisztpéter K; TL]. 1683: Kemény Jánosné Fejedelem Aszszon(na)k adgyanak ... nyolcz vago marhát, ötven juhott Barant Berbecset promiscive [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. 1695: Hajtatott gyógyi szükségre Batizi János summában adott berbécsét tizet nro 10 [Zalatna AF; Aut 350]. 1714: Szürke Berbecs n. 3. fejer Berbecs n. 2 [Kászonfősfalu; EMLt]. 1716: Meddő juh nro. 22. Berbécs nro 7 [Vh; HÉvk XI, 81–2]. 1721 Máramarosul hogy 90 Berbecsnél többet nem percipialt hiteles attestatioval doceallya [Dés; Ks 26. XIV. 1.]. 1722 Juh 129 Berbecs 6. berbecs barány 25. nőstény barány 39 [Katona K; UtI]. 1735: Öreg fejer Berbécs 4 [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb].

1743 Öreg fekete berbés (!) 3 Fekete Berbécs millor (!) 3. Fejér Berbecs millora 3 [Szászkerked K; LLt]. 1749: Adot penzen el Egj köldöke veszet Niwues Berbeczet Egj forinton [Kv; Szám. 26/VI. 478] | Tiszti szerint tselekedte az Inctus hogy bé hajtotta az nevezett berbétseket [Torda; TJK III. 254]. 1753: Fejős Juh Nro 6 Berbécs Nro 6 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1763 Vagyon Juh Nro 24 Ebből Meddú No. 3. Berbécs No. 2. Myora No 9 [Mezősámsond MT; EMLt] | Öreg meddó juh fejér 6 Öreg Berbécs fejér 5 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1774: Berbétséből, Meddó Juhakból, es Ketskéből álló Turmát potentiose bé hajtatott [Szászkerked K; EMLt]. 1776: az néhai még halála orájánis jo borral és köver Berbétsékkel tépelődöt [Négerfva SzD; i.h. Bánfi Péter lev.]. 1794: Fekete nöstény Kirlán Nro 13. Fekete nagy Berbéts. Fekete Kirlán Berbéts 1. Fejér Berbéts [Korunka MT; Told.]. 1810: Egy Nagy Fejér Berbéts [Csapó KK; i.h.]. 1830: Juhak. 10 Fekete Nagy Berbéts Nro 2. 20 Fekete Nagy Juh Fejős Nro 67 40 Fejér Berbéts Bárány Nro 3. 50 Fejér Nöstény Bárány Nro 12 [Nagyikland TA; i.h.]. 1836 Juhok a) harmintz egy fejős 21 b) Két nagy berbets 2 c) Kilentz nöstény Kirlán 9 e) Négy bak Kirlán [M.péterlaka MT; i.h.]. 2. ürü (herélt kos); berbec castrat, batal; Hammel, Schöps. 1638: Juhok. Vagion fejős juh no. 376. Meddó juh no. 119. Ez idei neöstény barany no. 117. Ez idei kos barany no. 65. Eoregh berbecz no. 58. Eoregh czap no. 7. Eoregh kos no. 4 [Mezőörmenyes K; RGIr. 564]. 1644: Brevis extractus ovium ad arcem Georgen pertinentium Eoregh fejeos juh no. 720. Eoregh meddu juh no. 397 Berbecz es kos promiscue no. 462 [Görgény MT; i.h. 618–9]. 1647: Eoregh fejeos Juh vagyon Maioresagh No. 254. — Ket Eztendeos Millyora No. 76. — Ket Eztendeos beorbecz No. 74. — Taialyi Millyora No. 74. — Taialyi Beorbecz No. 71. — Eoregh kos vagyon No. 9 [Drassó AF; EMLt]. 1648: Feiös juh vagion baranios no. 528 Eoregh berbecz kossal eggiwtt no. 167. Tavalý kos milvara vagyon no. 144 Eoregh czap vagion no. 70 [Komána F; RGIr. 522 „Moyses Papay de O Thorda mp.”] | Murvai juhok száma Gyaluban Eoregh ellő juh vagion No. 430. Eoregh berbécz no. 132. Eoregh kos no. 13 | Eoregh herélt berbécz no. 82. Eoregh kos no. 14 Erdély feier juhok száma Gyaluban Eoregh ellő juh vagion no. 322. Eoregh herélt berbecz no. 15. Eoregh kos no. 16 [Gyalu K; i.h. 538]. 1656 Erdélyi iuh Borsan Berke iuhok: Feiös Berke Nro 71. Kos őregh Nro. 1. Vert berbecz Nro 4. Ez idei Berbecz baranyok p(ro)miscue Nro 37. Tavalý nöstény milvara Nro 01 [Borsa/Doboka; EMLt]. 1800: Egy Nagy fekete Berbéts ... Egy fekete kős berbets [Csapó KK; i.h.]. 1821: Az 1821be meg dögölt 3om anya Juh és 4. herélt Berbéts Nepráznikba döglettek meg, ez a Neprázní (!) a gutta ütéshez hasonló [Gyalu K; LLt]. 1843: egy anya Juh és Berbécs eldögölt [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

◇ **Hn. 1737:** A Berbetsben (sz) [Mocs K; EHA]. 1758: A'Berbéts nevű hely (sz) [M.kiskapus K; EHA].

◇ **Szn. 1766:** Tordán lako Libertinus Nagy al(ia)s Berbéts István eőkegyelme [Torda; TJK V. 303].

Az 1–2. jelentés alá sorolt adalékok a cédulákon rendelkezésre álló adatoknak legfeljebb egy ötödét teszik ki. — 1. még 1577: EOB III, 117, 299. 1578: EOB 143. 1634: EOB IX, 399. 1640: ETA IV, 65. 1655: EOB XIV, 100–5. 1686: MonO XIV, 57. 1690: i.h. XX, 419, MonIr. XXIII, 82. 1701: VassNapl. 342. 1715 k.: BethlenÜn. 120, II, 51, 137–8. 1765: HalmgyiNfr. 199.

3. *átv, becsm.* 1783: vén dögnek, szürke Berbétsnek vén hohérnak szidalmazta s egyebekkelis bestelenitette [Usz; EMLt].

4. verőkos; berbec (dispozitiv mecanic folosit la baterea pilonilor); Rammbock. 1804: (Temettem) Nádasi Mártont a' vizben esett, mikor a' Fenesi Gátnál a' tzövekeket vérték fák(na)k eleiben, az állás le romolván a' Berbécs réa esett [Gyalu K; RAK 144]. 1821: (Építettette) A Radnotfáji Malmot „, magamis eleget vertem a' czövekeket, eleget emeltem a' Berbécset mikor azt a' néhai Groff Ur tsináltatta [Radnótfája MT; Ks 79. 161]. 1823: Egy mérő Slag Rf 34 1/2 xr Két Berbéts 5 Rf 39 xr [Majos MT; EMLt]. 1825: A' nagy Berbétshez valo 3 vas a' Nagy Berbétshez valo két horog [Dés; DLt].

berbécsbárány kosbárány | ürü bárány; berbecz (miel de sex masculin) | miel castrat; Hammelamm. 1631: Tavalý Berbecz barani 31. Neöstin millora 21 | Berbecz ketteő Tavalý Berbecz baranj 31 [EMLt]. 1656: Erdélyi iuh Borsan: Berke iuhok: Feiös Berke Nro 71. Kos őregh. 2. Vert Berbecz Nro 4. Ez idei Berbecz baranyok p(ro)miscue Nro. 37. Tavalý Kos Nro 01. Tavalý nöstény milvara Nro 01 [Borsa/Doboka; i.h.]. 1687: Tavalý kecske nro 4 Eoregh Czápok nro. 3. Az idei Czáp nrő. 2. Az idei kecske ollo nro. 4. Az idei berbecs bárány nro. 8. nöstin nrő 28 [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1722: Juh 129. Berbecs 6. berbecs bárány 25. nöstény barány 39 [Katona K; UtI]. 1733: Fejér v(árm)egyeben Iffiab Losón-czi Banffi Sigmund Ur(am) eő Naga Komány Mihalyia nevű majorja így adgja Számbán az Vr eo Naga Juhait ... Fekete meddó Juh van 3 ... Fjéer Plyékatora Juh 12 Fekete Plyékatora Juh 4 ... Fejér Fejős Juh van 33 Fejér berbecs 3. Fejér Dezma berbecs bar(any) 7 Fekete berbecs barany no. 14. Fejér nöstiny bar(any) 7 Fekete berbecs barany 5 Fekete nöstény barany 5 ... Döglet meg Fejér nöstiny barany 1 Fejér berbécs báránya 2 Fékété berbécs barany Döglet meg 2 [EMLt]. 1743: Fekete Nöstény Bárány 26 ... Fekete berbécs barany 25. Fejér berbécs bárány 14 [Szászkerked K; LLt]. 1749: Fekete berbécs bárány Nro 1. Fekete Tarka berbécs bárány Nro 1 [EMLt]. 1753: Idei fejér berbéts bárány nro 39. Idei fekete berbéts bárány nro 18 [Mezőzáh TA; LLt]. 1756: Idei fejér berbécs báránj Nro 3 Idei fekete kos bárány Nro 1 [Mező-

csán TA; Ks 23. XXIIb]. 1770: Tarka bertets Barány nro 1. Fejér berbets bárány nro 3 Esztendő Csáp nrő 1 [Királyhalma KK; Ks]. 1774 Két Berbécs Bárányomat el lopván máig sem fizették meg [M.köblös SzD; RLt]. 1778 Fekete Berbets Bárány vagyon 3 [Nagyida K EMLt]. 1788: nőstény bárány vagyon 46 Berbets bárány 42 [Bencenc H; Ks Bara Ferenc lev.]. 1799: Kortos Fejér Berbets Bárány [Mezőbodon MT; EMLt]. 1830: Juhak. 10 Fekete Nagy Berbets Nro 2. 20 Fekete Nagy Juh Fejős Nro 67. 40 Fejér Berbets Bárány Nro 3. 50 Fejér Nőstény Bárány Nro 12. 60 Fekete Berbets Bárány Nro 5. 70 Fekete Nőstény Bárány Nro 3 [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1748]. 1838: Berbetsék Tizennyolcz fekete, tizen öt fejér berbets bárányok [M.bogáta SzD; Bet. 2]. 1846: adtam nyöstény baránt 32, Berbécs baránt 16. a Turmába Dumitruj Pakulárnál maradt kettő edgyik nyöstény másik berbécs [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sándor jk 27].

berbécsbőr kos- v. ürürha; piele de berbec sau de berbec castrat, batal; Widder- od. Hammelfell. 1660: Ket czauatlan berbecz beör [Lázárfva Cs; LLt]. 1669: Csavatatlan Juh es Berbecs bőrk [Fog; No 322]. Csavált bárány bőrk No 29 [Fog; UtI]. 1670 Gyartatlan berbets és ju bőrk [MNY XXXVIII, 54]. 1672: Radnóthi számtartónk Márton deák adatván el küllőlvári sokadalomban ... Berbécsbőrt 210 pro. fl. 42 [AUt 57]. 1679: Konyhán és döggel esett nro 153 bárány és berbécz bőr arra Bőrök restan(tíja) ... Döggel esett öreg Juh és berbécz bőr nro 49 [Uzdiztpéter K; TL]. 1689: Vannak jelen döggel el holt, Berbécz juh és notin bőrek [Alsóporumbák F; EMLt]. 1697: Keszitetlen Berbecs bőr nro 1 [Borberek AF; i.h.]. 1714: Bajori Uram Nyisztor Miklost ... meg verette üszögökkel Buzdugányokkal puska aczelokkal döföltette, az Tűzben Taszigálta, ... ha nyers Berbécs Bőrben nem takargatták volna meg is holt volna [Berekszó H; i.h.]. 1722: hozott notin Juh bőrt 2. Juh bőrt 12. Berbécz bőrt 2. hasi bárány bőrt 5 [Katona K; i.h.]. 1725: 1724 Esztendőbéli Berbes bőrbőlűl köldöttem Lonara [Nagysármás K; i.h. Szelecskei János tt lev.]. 1736: Torjai Szöcs János be hozta az kiadot bárány bőrt a szerint Fekete berbécz bőr 1 Fejér berbécz bőr 5 [Hsz; Ap. 2]. 1744: Edgy közönséges berbets bőrb(en), Túró [Szentdemeter U; EMLt]. 1745: Fejér berbets bőr öreg nro 11. Fekete öreg berbets bőr 3 [Marossztkirály MT; i.h.]. L. még ROE XX, 167, MGtSz II, 186.

berbécsbőrbunda ürü- v. kosirha-mellrevaló; pieptar de piele de berbec sau batal; Koller aus Widderfell. 1795: edgy Kurta Ujjatlan Berbets bőr Bunda [Monostorszeg SzD; Bet. 5].

berbécsbőrírha (kikészített) kos- v. ürürha; piele de berbec (castrat) argășită; Widder-Sämischleder. 1688 borsolo erszénynek való berbécsbőr írhat hármát, nro 3 [Fog; AUt 525].

berbécséimer kos- v. ürücímer (a levágott ürü v. kos negyede egy combjával); ciosvirtă de berbec sau de batal; ein Vierteltail mit Schenkel vom Hammel od. Widder. 1715 k. Az én komám egy berbécis cinert, tyukot, tyukmonyat, kenyeret hoza ajándékban [BethlenÖné. 211].

berbécseske kosocska; berbecuț; Widderchen | ürücske; berbecuț castrat/bátut; Hammelchen. 1629: Öreg berbécs kosokkal együtt nro 63. Czop vagyon három Tavalyi nőstény bárány nro 97. Nőstény kecske ollo négy Tavalyi czopsa öt Tavalyi berbécsecské nro. 116 [SzO VI, 102 Szu vára lett.].

berbécsgyapjú kos- v. ürügyapjú; lână de berbec sau batal; Hammel- od. Widderwolle. 1686: Berbécis- és juh gyapju — ára pénzt fl. 141,02 [Zalatna AF; AUt 479]. 1687: Örögh s Tavali Juh, es Berbécis gjapju, nro 260 [Bucsum F; MvRK]. 1838: Vaszon és Gyapju nemek, Két vaszon jo s egy lengeték abroszok 22 fejér Kirlán 3. fejér Berbets 2. fekete Berbets, 11. fekete Kirlán gyapjak [M.bogáta SzD; Bet. 2].

berbécsbőr kos- v. ürürha; carne de berbec sau de batal; Hammel/Schöpsen- od. Widderfleisch. 1696: matul fogva az ökör, és tehenek husanak javat ide ertven az Berbecs hustis három három penzen adgyak fontyat [Dés; Jk]. 1729: A Berbecs husnak mas fel penzen^a [Dés; Jk. — ^aTi. mérjék fontját]. 1737 akármelly Városi és külföldi Emberek(ne)k szabad volt marha, berbécis, bárány, Sertés etc húst árulni [Gyalu K; MNY XXXVI, 188]. — L. még CsereiHist. 370—1, BethlenÖné. 183, Apor, MetTr 322.

? **berbécsjuhbőr** kos- v. ürürha; piele de berbec sau de batal; Hammel- od. Widderfell. 1682: Száva Péter küldött Berbécis juhbőrt, 125 [AUt 391].

berbécskirlán növendékkos; cirlan; Widderjungtier. 1782: Fejer nagy Juh... Fejér Kirlán... fekete Kirlán Fejer nagy Berbécis Fejér berbecs Kirlán Fekete berbecs Kirlán [Mezősámsond MT; Berz. 5. Fasc. 42. S. 84]. 1801 Fekete Berbets Kirlán 2 Fekete Nyöstén Kirlán nr. 18 [Koronka MT; Told. 23]. 1839: Fejér nyöstén kirlán 4, Fejér berbets kirlán 3 Kirlán Gido nyöstén 2 [Mezőkapus TA; Berz. 20].

berbécslegeltetés páscutul berbecilor; Widderweide. 1688: Egy Berbécis Pásztor(na)k fizetett. 6. kos berbécis legeltetésért f — //36 [Bucsum F; MvRK].

berbécsmióra másodfüre menő/másodéves kos v. ürü; mior sau berbecuț de un an; zweijähriger Hammel od. Widder. 1743: Fekete Millora 6 Fejer millora 4 Öreg fekete berbécis 3 Fekete Berbécis millor (l) 3 Fejér Berbecs millora 3 Czop öreg^a [Szászkerked K; LLt. — ^aA számot nem

jelzik]. 1778 Fekete nyöstény Miora vagyon 10. Fejér nyöstény Miora vagyon 6. Fekete berbét Miora vagyon 8. Fejér Berbets Miora vagyon 8 [Nagyida K; EMLt].

berbécpásztor kos- és ürüpásztor; pásztor de berbeci; Hammel und Widderhirt. 1688: Egy Berbéc Pásztor(na)k fizetett 6 [Bucsum F; MvRK].

berbécspecsenye ürüpecsenye; friptură din carne de berbec; Schöpsenbraten. 1715: Az idegen országokban jártomban is egyszer kövér berbécspesenyét evém, s rutul emelygett a gyomrom | Én ott ebédlen valami kövér berbéc pecsenyétől megcsömörölvén, olyan betegem érkeztem Slusába, hogy rettenetes [BethlenÖné. 138, 189].

berbécsők kos- v. ürü-herczacsók; scrot de berbec; Hodensack des Hammels od. des Widders. 1730: a Meltosagos Urfi itletib(en) poroncsolt volt ennekem, hogj egi berbéc Tökött ki kiszitessek seletes zacskonak kit is én ki kiszitetem [Noszoly SzD; Ap. 4].

berbence 1. bödön; bárbintă; Fäßchen. 1574: Kalmar Iános vallas tetele . Attam volt en vgi mond istwan vramnak Eg' Berbenczeben 152 Karasya sarwt [Kv; Tjk]. 1584: Semmy idegen Wagj kyweol walo kereskedeo ember, vagy kalmar, semmy marhaiat ell ne Adhassa idegen, wagj kyweol walo Embernek hanem chak ith walo es Coloswary embernek, ki Wewen az sokadalom Nap-iath, Annakis az keowetkezendeo mood es rend zerenth, Syweget Aggion. Keest Berbenczewel. Gjolchot Ballal Barsont Weggel [Kv; KvLt Vegyes III. 4]. 1585 8 July Hozanak Varadrol valamj poztot, berbenczet egyeb portekat feyedelemnek [Kv Szám. 3/XXII. 11]. 1589 9 Marcy Ketheo Janos es Thonay (!) Boldisar 12 Loauat ket Zekerben vittek el Tordara Az Malosat es az Heringeket 9 Berbencebe attam Nekyek f. 3 | Adot uolt ó kglmek Restantiaba Twrot 5. Ket Berbence sos teyet es a' harmadikba chak egi feozetet tanaltak Vagio(n) mostan kit en Idembe chinaltak harom eoreg berbence sos tey [Kv.; i.h. 4/VI. 100, 4/XI. 12] | Tiborcy Mihaly Hozot Bechy Marhatt. Egy Hordoban. Posony Siueget 1200 .6., Egy Berbenceben aproleket 2/25 | Borbely zersam . Terpentina egy Berbencebe felygh f l d 25 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71. 73]. 1596: Theowissy Gyeorgynek ky Lugassy mester hozattam volt ala egy berbenczebe(n) keonywét [Kv; Szám.]. 1598: Az berbenczith ueotem Balogdj Farkastol f — d 32 [Kv; i.h. 8/V. 31] | Wrunk w felsige zamara widtenek ... egy Berbence Almat [Kv; Szám.]. 1604: Vagion wuegh tanier mely az ablaktol megh maradot ... nyolch szazigh. Marattanak az wuegh tanierokhoz valo chikkelek egy berbenczeben | vittek Wrunk ó fge zamara Gletet Deesig, 28 Berbentzeuél ... f 4 [Kv; i.h.]. 1625: Balintfi Christoph vra(m)tol vitt Fejervarra penzt egy Berbenczjeben Harom Lowo(n), Szeke-

re(n) Enjedigh f l d 87 1/2 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 207]. 1647: Egy kis beorbeonnczeben bagoly borsó; met. 1 [Drassó AF; EMLt]. 1664 vit volt el Edgy kis Berbenczet [Kercsed TA; i.h.]. 1679: Turonak valo vanna nro 2 Turonak valo Berbence nro 2 | Halhordo berbence nro 2 Apro hal hordáshoz valo berbence nro 5. Apro hal hordashoz valo Atalagh nro 2.. Fenyő berbence nro 2. Pisztrang hordozo fenyő hosszu berbence nro [Uzdisztpéter K; TL] | Nagy Miklos máramarosi kamaraspánunk administált tárházunkban nyolch berbenczében huszonnégy veder sonkolyos mézet. nr. 24 [AUt 257. — L. még i.h. 366, 460, 466]. 1681: monda nekem az talpasok közül egi Butfalusi legény hogy eők tegnap egi Libatoni Oláhot meg íjesztven az lovarul valami üres berbenczet vöttek le [Máramarossziget; BfR]. 1683: Szigeti Nagy Miklós máramarosi kamarispánunk administált Restantiában levő egy berbenczében hét száz asszu halakat [uo.; AUt 460]. 1685 e.: Holmi apro berbenczek Nro — . Sos egres tarto abroncsos berbence Nro 1 [Borbek AF; EMLt]. 1689: Gálfalvára ad(mini)stráltam Tömlő Turott két berbenczéb(en) nro 1 [Bucsum F; MvRK]. 1740: a' juhok után valo gjüttemen igen is meg takarittják dé berbence Szűkiben vagjon a Biro [Noszoly SzD; i.h.]. 1752: Nagy Maria Asszanyanak . egy puttán ... egy kis berbence [Góc SzD; Borb. I]. 1836: Öt Ujj Turonak valo Berbentze [Borsa K; MNy XXXVIII, 54].

2. hordócska; butoiás; Tönnchen. 1679: Eget bornak valo Berbence nro 3 | Szin eget bor, harom Atalaggal, egi berbenczewel nro 4. Eget bor allya, egi berbenczével nro 1 Eget boros üres berbence nro 3 | Eczetes Ház 8 Kis Berbencze agyastol Cont óct. 3 | Szin Eget bor Berbenczével Nro 10 [Uzdisztpéter K; TL]. 1688: Két apro eczet(ne)k valo uj Berbence [Kozmás Cs; Törzs Inv 2]. 1802: Egy Berbentzebe szilva pálinka | hat fenekes Berbentze bé fenekelve háromba Etzet | Egy kisded Berbentze otska cir. tiz vedres Más kisded Berbentze otska cir. 6 ved(res) [Dés; DLt]. 1804: Egy kis berbentze bene levő keves szilva-pálinkával Együtt [Dés; DLt]. 1837 Egy 10. vedres Berbentze ... Egy négy vedres Berbentze [Dés; DLt]. 1845: Két berbince egy 3. — másik 4 vedres forma [Magyaró MT; EMLt].

Az adalékok 1. és 2. jel. alá való szétválasztásának helyességét illetően a felhasznált szövegek bizonytalansága miatt maga a szerk. is fenntartással él.

3. vhány bödönkénti/bödönkére való; de o bárbintă; ein Fäßchen (groß). 1585: 8 Xber Wrunk zamara hozanak wywarbol egy nagy hordo es egy berbence konjweket [Kv; Szám.]. 1589: Adot volt ó keglmek Restantiaba Twrot 5. Ket Berbence sos teyet ... Vagio(n) ... haro(m) eoreg berbence sos tey [Kv; i.h.]. 1592: Sait vagio(n) No 17. Es egi Berbence Turo [Afüle TA; i.h.]. 1596: Ieoue hozzam az korchiolias hogi egi berbence pinzt, egi atlag malosat, es egi hordo bort eggik zekerreol az masikra vetette fjzettem f — d 25 [Kv; i.h. XXIX/6. 2]. 1597: egy berbence Bechy kes [Kv; Tjk V/1. 115]. 1599: Bechben ...

Hanus Presbteol veott vala Thamas egy berbencze truppait, es valamj egjeb aprolekos is, onnet Ala Ieowen Posonban egy hordotol fizete egy forintott kyben az seoweget rakatta vala [Kv; TjK VI/1. 294] | Kaspar Wasswander Hozot Bechy Marhat 2 Berbenche Steir kest [Kv; Szám.]. 1682: Nagy Miklos küldött . Hat berbencze mézet [Máramarossziget; AUt 464]. 1683: Egy berbencze Czitrom lictariu(m) [EMLt]. 1734: egj. vagj leg fellyebb ket berbentze sert vehet es hozathat [Dés; Jk]. 1742 felvitte az több sajtokat es egy Berbentze ordát [Kv; EMLt]. 1758: a felesége vit . egy Berbentze Turot [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. 1779: egj berbentze metis vit el [O.solymos KK; Ks].

berbencebor ? bődönös bor; vin păstrat în bărbintă; Fäüchen-Wein. 1702 k. Abrud-bányán nem csak hordo bort, hanem berbencze bort is, égett bort, méhsert, Szalath sertis arultak s arulnak [Born. XXXIX/6].

berbenceéske bődönöske; bărbintă mică; Fäüchen. 1594: Ratio Acetorum. Restal az warban egy hordoban altalagba(n) es három Berbenczech-keben Echjet Somliai chjebberrel cub. 8 p. 1 [Somlyó UC 78/7. 7, MNy LXI, 112].

berbencés ? bődönös; cu bărbintă; mit Fäüchen. 1702 k.: A Dólgosianak rendi ez volt Abrudbányán ha mi dógosia penig az oláhok részről bé jöhetne, azt a két részről lévő Egjházfiak, minden héten a Berbenczés oláh Korcsmához el járván két felé osszák és ki ki az Eccl(esi)a Szükségére fordicsa [Born. XXXIX/6].

berbítél (varázsigt) mormol; a bolborosi/boscordi; murmeln (Zauberworte). 1743: az Napokb(an) is mikor Mészáros Gligor fogva vólt, akkor az füz-fák tövit kerülte Gligorné egy uj fazékal és az borza fákot, s ot berbetélt de azt nem tudom hogy mit s az cselédgye még az kucsniáját is kifordította s viszszejával viseli [Szásznyires SzD; Ks].

berbítelés kb. (érthetetlen mormoló) darálás, galagolyás; bolborosire, boscoroideală; Geschwätz, Leiern. 1795: mihent ez nékie olvasni kezdett, ... ordított, azt állítván hogy ő azt a Berbítélést nem állhatta [Mv; Told. 47].

bére hegycsúcs; virf de munte; Berggipfel | hegyél; cume, creastă, coama muntelui; Bergkante. 1448: (Meta) transiret per quendam Berch [Hidvég Hsz; Barabás, SzO 73]. 1572: Pestesiek Somkwtyak es Csatanyak keozeot myndenkor az Bircz wólt az hathar es Bykessigge Jltene | Johal Jart de altal az hegyen az Byrczen menny zabad nem volt | az Birch theteyn eleol memwyn | Azon Bircz thetheyn eleo Indwlwan Zallank ala egy Kapws vtra [Dés; DLt 184]. 1579: Zen Marton chereie felol valo fele Juta Toldalagy ferenchnek mind az Bircig az Birtul fogua . az nag volg torkaig [Néma MT; Told. 31/1]. 1592: az bircz tARTHja

az ket falu hatarat [Ms; Bál. 89]. 1604: ki Jutok wala az bercz felé [UszT 20/320]. 1606: El menenk, hogy az berczre ki jutank le wlenk [i.h. 20/195]. 1617: bircz alat ualo, darab puzta oldalt ... megh Beczjuluin az falú, Betsvillette harom forintba [Szászfenes K; KemLev. VIII. 448]. 1625: Uy Musna Czereyn egi Ut megien fel az birczre [Nagygalambfva U; UszT 155b]. 1729: az vtrumb(an) meg említett Ökrös mezejere be függő berczen orrokon s oldalakon, szabadossan jártatták marhájokat ezen Ökrösre dolgozni jövő Mikes Hazak-(na)k tselédi [Bita Hsz; Szentk.]. 1732: In Facze Czimboluj nevü Bércz [Nagyiklód SzD; EHA]. 1735: a napkeletre nező oldalának ... tsaknem hasonfele a' magos bércezen le vonatott eke borozdálás szerint: a' Torma és Josika Részre Juta [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1775: ezen erdő és pusztas helyeket, Bertzeket s Ligeteket Oltszeme Bodokkal egyenlőkeppen birta [Oltszem Hsz; Mk. II. 2/71]. 1776: (A határ) mindenüt elé az hegy éln mégyen a Nagy Kristóczi határig, mely hegy élnek vagy is Bértznek Dél felől valo része Kis Kristolczi, Észak felől pedig a Broszkai határ | ezen kérdet Broszkai Praediumnak igaz határa az élen vagy is Bértzen elé fel felé menvén mégyen éppen az Nagy Kristolczi határ széllyig [Szalonna SzD; JHbK XLII/6]. 1781/1784: A Függő nevezetü szőlő ki a hegy észé Erdő felé mindenüt tsapanolag ki menő birtzig [Koronka MT; EHA]. 1800: ezen Parou Hidsuluj el fogy fenn a' tetön és egyenes Bértzé válik a Doszu Hidsuluj felé [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21]. 1815: (A határosztály utáni birtok) nagyobb része tellyességgel hason vehetetlen kö Szikla és mivelhetetlen bértzek lévén, nagyon meg tsalodtak [Bálványosvárálja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 858].

Hn. 1572: Sylue Bercz Erdeo, Zilas et Keozeperdeo vocatae [Káposztássztmniklós MT] | Maguray Bircz tho hel [Dés]. 1576: hoggia bercze [Vécke U]. 1577: az zeolo hegie eserdeienek chiak keves hogi az bercz ne(m) tartia az hatarath [Jobbágfva MT]. 1579: Az niulas felol valo az Vero fel felol Jtta Toldalagy ferenchnek mind az Bircig az Birtul fogua . az nag volg torkaig [Néma MT; Told. 31/1]. 1582: az Dobokai bircen (sz) [Borsa K; BHn 108]. 1583: Bercz [Rigmány MT]. 1590: az Szőlő Berczin (e) [Jobbágfva MT]. 1590 k.: Pap chzyerieie Birczj [Szentkirály U]. 1591: Egienest ky az berczre [Geges MT] | az Mezes berczjre jeo ki veggel [Felsőboldogfva U]. 1594: az keopez birczig [Esztény SzD; RLt O. 5]. 1600: az Kormos berczy feleol [Homoródalmás U] | az Zaldopos berczi [Nagykede U] | erdeolni me(n)-tem Chokas berczigh [Atyka U]. 1603: az mochiar berchig valo vtigh [Úlke U]. 1604: Az tho hely berczen [Lövete U]. 1605: berczj vtual [Vargyas U]. 1608: Az hago berczen [Kozmács Cs]. 1625: mindeneot az bircz uton az Musnai Zalassa menenek [Agyagfva U; UszT 155b]. 1626: az Bércz alatt [Doboka; DHn 9]. 1633: Farkas berczen (e) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. 1636: az uezet tocz (!) birczin [Diós K; BHn 67]. 1648:

az Dobokai Bircben az birc ut [Borsa K; BHN 109] | az birc ut [Doboka SzD; Mk III. XXXVIII/999. 19]. 1650: Az keoz birczen (e). az megyes birczen [Burjánosbuda K; BHN 40]. 1651: az bircz oldalban [Diós K; BHN 67]. 1655: az halom alatt az Czieri bercz fele [M.köblös SzD]. 1657: Az Nyerges Bérczin [Fejérd K]. 1666: Cyoljanos byrc oldalban (e) [M.szovát K]. 1669: A Kőz Berczin [Mezőbánd MT]. 1670: Bükös örrü berczen [Tarcsafva U]. 1676: a bercz uttia [Gyalu K]. 1687: Brasso Bérczin [Néma SzD]. 1691: az Kőz Birczen [Fületelke KK]. 1693: Üldő bérczin [Csehétfa U] | Sövényes berczin eljáró ut [Kórispatak U]. 1695: az Sajto bérczin [F.tők SzD]. 1698: Hegyes berczen [Feketelak SzD]. 1699: Somos berczi oldalában [Csőb U]. 1712: Az Dobokai Bircz alatt [Borsa K; BHN 111]. 1734: a Bircz-Farkon [Kettesd K; KHN 61]. 1742: Mogyoros birczin [Kékes SzD]. 1750: a két Szilas között levő Birczen [Egeres K; KHN 192] | az Szederjes Bértzin (sz) [Backamadaras MT]. 1758: A Birtzen [Kettesd, Zentelke K]. 1763: a Bircz előben [Jákótelke K; KHN 39]. 1765: A Birtzelőben [uo.; i.h.]. 1774/1813: Szeles Birtz [Kide K; BHN 94]. 1783: Tserbirtz [Perecsen Sz]. 1784: Az Aknás Birczin. A Kőink Bérczin. A közep Birczen. A Pusztá Bértz [Szásznyíres SzD. — L. még EM XLII, 132 kk, ETF 91. 40 kk]. 1806: a Birtz ut tetején (e) [Türe K; KHN 264]. 1813: a Birtzellő [Jákótelke K; KHN 39]. 1816/1860: A Kőzbírcz nevű erdő [Hídvég Hsz]. 1820: Szamos Birtz (e) [M.lápos SzD]. 1825: A Pusztá Patak Bértzinn [Nagymoha NK]. 1835: a' Birtz oldalban [Bh]. 1836: a Széna Fű bértzén [Csekelaka AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Az EHA-ban rendelkezésre álló és ide vonható fölös számú adalék közül 1700 tájától jobbra csak a tájnyelvi formát őrzők kerültek bele a fennebbi felsorolásba.

bércecske csúcsocska, hegyes halmocska; delusor, pisculet; Gipfelchen | (hegy)élecske; coamă de deal; kleine Bergkante. 1745: a Tó felé nyuló Bércecskén [Nagyida K; EHA]. 1746/1831: az negyedik vágátott gyeprés völgyben két gödör közt ki nyuló bértzetskének közepin [Csőb U; Told. 38]. 1757: a Hegynek két bércecskéje [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1777: Első Tábla

a mint az Aranyos teriről a' völgy fel menyen a fenn lévő három águ gödrök vagy völgyetskék közt lévő három bértzetskék közül, a' felső, vagy nap nyugott felől való bértzin fel mindenütt a' tetőre [Magura TA; Ks 89]. 1830: a Malom helyén tul a bértzetskég énis egy kaszálót 3 Esztendeig birtam árendába [Köszvényesremete MT; Born. G. XXIV. 1].

Hn. 1737: a Kapus Bércecskék mellett [Nagyida K; EHA]. 1745: a Bértzetskén a gödrök felett való kerek domb [uo.; Told. 9].

bérees ? sziklás; stincos; felsig. 1775: az én Apám Csorda pasztoris volt sokáig és akkoris velem edgyütt szerte szejjel szabadoson őriztük mindenütt az meg mondott bérczes helyeken az marhákat [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1800:

a' Határ ... fel tér az oldalra Kőöd felé, és az azon lévő a' többeknél inkább kitettzö magoss Dombnak előre Kőöd felé rugó Bértzes élezeti vagyon | ennek a' magass Hegynek Bértzes élezetinn megyen a Határ | a Ptyátra álbától Kőöd felé nézve, láttzik az árkon tull egy ki tettzö magos Domb és Bértzhely ..., ez az élezet választya már itt a Kődi Határt a Kelentzeitől [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21].

bérefok hegytető; vírf de munte, pisc; Berggipfel. 1864: Hanga egy kopasz bércefok [Farnas K; EHA].

bérei hegycsúcsi; de vírf de munte, de pisc; Gipfel- | hegyéli; de pe coama muntelui; von der Bergkante. **Hn.** 1773: viae Bérczi ut dictae [Gyalu K; EHA]. 1784: Bértzi ut [Várhegy MT; EHA]. 1838: Csere megett, a bércki nyilatska [Csekelaka AF; EHA]. 1846: A Szeles bértzi erdő [Kide K; BHN 102].

berecetekli a Berecetek (MT) tn -i képzős alakja; din Berecetek/din Breaza; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Berecetek. 1687: Berecetekli nevű Hegyben [Szászrégen MT; EHA].

bereg pázrik (a juh, kecske); a se mirli; sich paaren (das Schaf). 1634: bergenj valo Joh 154 [Hsz; LLt]. — L. még *bergő* al.

berejt (vhol benn) elrejt/dug; a ascunde/dosi; verstecken. 1597: erkezenek valamý eotwes leginyek. Miklost az kamaraba reitek be, azutan be bochiata kadasne az leginieket [Kv; TjK VI/1. 24]. 1763: Tudgyaé, lattae ... ki lopta zár alatt levő vánkornak valo ludtollát Székely Sigmondné Aszszonyomét s ki lopta kini rejtette be? [Karátna Hsz; Bogás 5]. 1793: Sorbán Péter a Kemeri Hegyen az Uraság Szőlőjebe volt Házatskába ... bé rejtette vala a lopot Lovat [Kémer Sz; TKhf 13/34].

berek (vízparti) liget(erdő); dumbravă, herc; Hain, Uferwäldchen. 1578: az menybeol ez Jelen valo Statutio Illetnye az kysfaludj hataron lewő zantho feoldeketh, zenafweketth, Erdeoketh. Vyzeketh, Berkeketth ... myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfa MT; Bál. 79]. 1700: Vöttem az Fenesiektől Gath kőtni egj darab berket Flor 6 Dnr. 30 [Kv; Szám. 40/1. 24]. 1740: az Malomnál az Vizen tul edgj Berek [Szamosfva K; EHA]. 1742: Gál Ur(am)nak voltak három vagy négy emberei, kikis berek vágni voltak [Kv; Aggm. C. 12]. 1762: Emilit Araktol fogya mind edig az helyig a hol állunk egy darab szakasztás berek volt, melly is a Körtefáji határban lévő kis berek nevezetű berekből szakadat volt ki [Körtelyfája MT; Bál. 87]. 1767: eő Nagyságának ... udvara mellett Lévo Erdő, vagy Bérkiből, fát vagy egyebet akár ki mit Lopatt? [Betlensztmik-lós KK; BK]. 1844: egy más berket is le vágottatni parantsolt [Meggyesfva MT; LLt].

In. 1602: Az Berek feleol valo fwggeos (e) [Nagylak AF]. 1637/1640: Az Gyöngye Berketis [Gyalakuta MT]. 1646: Zeoreos Berekben az Szamos mellet (sz) [Kozárvány SzD]. 1648: Kapus Berken (sz) [Hidalmás K] | á Berken tul [Kóródszt-márton KK]. 1679: Soldszegi Berkiben [Vajdasztiván MT]. 1687: Tamás Berkin (k) [Néma SzD]. 1727: Az Király berkin kívül (k) [Vajdasztiván MT]. 1736: Az Máté berkinben (sz) [Sárpatak MT]. 1740: Pap Berke (sz) [Szamosfva K]. 1750: Pál Berke. A Pál Berkinék felső Széllye [Koronka MT]. 1754: A' Pál Berkinben (k) [Sáromberke MT] | A Gál Berkinben (k) [Gernyeszeg MT] | A' Koposz berken (sz) [Erdőcsinád MT] | A' Mate Berki előtt (sz) [Sárpatak MT]. 1760: a' Pap Berkinben (sz) [Malomfva MT]. 1764: a Pap Berkinben (sz) [Szamosfva K]. 1768: Kender mező Berkiben [Gyalu K]. 1781: Az Orbán Berken (sz) [Backamadaras MT]. 1798/1812: Kuun Berkiben (sz) [Buzaháza MT]. 1801: A' Pap Berkinben (k) [Légen K]. 1802: a Malom Berke [Meggyesfva MT]. 1807: Az Mehes Berek nevezetű bokros hely [Szövérd MT]. 1816: A Csigolyás Berek (k) [Hídvég Hsz]. — Az adalékok az EHA-ból valók.

bereked 1. bennreked/szorul; a rāmine ināuntru; drinnen steckenbleiben. 1756: egy alkalmazással bé rekedvén az Aszszony Házában lévő Almariumban a' Bólt kultsai magam is ott valék [Kv; Mk IX Vall. 127]. 1843: A Juhok néhány napokra bé rekedtek vala . . most sem lehet még a' nedvesség miatt korán kibocsátani [Zsibó Sz; WltMiss. Nagy Lázár lev.].

2. berekesztődik; a fi inchis; sich stauen/eingedrängt werden. 1814: A' Csorda bé rekedvén jászolljra a' Falu hasznára ki adott mag lo ismét vizá mégyen irt gazdájához [Frákos U Falujk 86 Barrabás Áron pap-not. kezével].

berekedés (csorda)berekesztődés, beistállózás; inchiderea (ciurzii/cirezii); Einsperrung. 1810: (A pásztor) a' régi Contractus tartása szerint fel fogad a' közönség Burju Csordáját, ugyan a régi bérre hogy híven és igazán őriz egészen a Marha bérekedésének idejéig | Az ökör és Tehen Csordá-kot, együtt a lovakkal őrizik egy kárta és haszonra Pántzél Ferentz, Pap Todor, Varga János és Lázár, Berszány György és Iffj (!) Somka János. a' négy első az ökröt, a' két utolsó, a' kihajtástól fogva, a' bérekedésig a Tehent őrizik [Frákos U; Falujk 58, 64 Sebe János pap-not. kezével].

berekesszedés bezárkózás; inchidere; Absperung, Einschließung. 1737: Láttam Fogarasi S(á)m(ue)l(ne)k mostoha leányaval Kovats Maria Asszanyal valo egy házba(a) be rekeszkedéseket [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16].

berekesszedik bezárkózik; a se inchide; sich einschließen. 1567: eyel toluait kyaltoth az zoch es azt monta Tolway Uraim, Mayd meg foynak az latrok, az en feleségemmel be rekeszkettek [Kv; Tjk 225]. 1570: Lattha hogy Janos deak élegette

az leant Aztis latta hogi be Rekeszkettének az hazba hwl Janos deak lakot, De Nem Twggya myth chinaltanak [Kv; Tjk III/2. 87]. 1572: Margit Bosy Benedekne Azt vallya, hogy zoksor latta Azt hogy Keomyes gergne Damokos Matias hazahoz Iart, Be rekeszkettének az hazban vigattak Thancoltak laktak Azon kywl myt chelekettek Nem latta, Mert Eotet beh Nem bochata (így!) oda [Kv; Tjk III/3. 3]. 1585: mikor meg Sertette volna Danchak leorincz Az pechine fiat, Be rekeskedek egy hazba [Kv; Tjk IV/1. 441]. 1589: Az vtan az Camoraba rekeszkettek be az zolgaló Igi bezilllette [Dés; Dlt 226]. 1596: Az migh akarek mulatni, mulatek, haza akarek men(n)i, monda egy zolgam Vra(m) egj ember uagio(n) be rekeszked-úe az erezbe mordaly puskaiait igazgatia ne(m) tudo(m) mit akar [UszT II/52]. 1597: Zeoch Andras egi azzonial Keresztessi Istwannewal eggywt hala egi hazban be rekeszkettek wala azon kywwl ket giermekis wolt ot be(n) de semmi suttagasokat awagi fitalansagokat ne(m) hallotta(m) sem nem lattam [Kv; Tjk V/1. 105]. 1599 k.: Latam hog egj veresbely Rézegh kozák ky Jeowe az pyaczon eg Boltbol (:ky Boltya legyen Nem tudom :) es az Boltnak aytoyat ablakáat (!) vtanna, eg' azzon, Be chapwán, es mint Jsmerem, be Záarwan (!) be Rekeszkedik [Kv; Tjk VI/1. 384b]. 1600: harman eggyeott Jwanak az felseo hazban, hogy vtolsoban az fogoly azzonnal be rekeszkedenek es eggyewe fekwenek [Kv; i.h. 489]. 1606 (A penzt) mikor meg oztotak be rekeszkettek az hazba s ot oztottak meg ön közték. minket oda ne(m) Ereztetek [Medesér U; UszT 20/210]. 1617 ket-ten Barcza Gergelinenel rekeszkettének be az hazba(n) egynmassal jaczodoztanak [Mv; MvLt 290. 28a]. 1625: Varga Mathene Orsolya bezedj^a J(urata) f(assa est) Lattam aztis hogy addigh szókótt czipdeste Inczie Istuanne oklandj Mihalt hogy be rekeszkeodtenek az hazba(n), Hegedws Janosnit es oda be voltak, ny Nem mehetwnek be az hazba [UszT 89. ^aÉrtsd bőződj. 1630: Ismet amaz három legenj reajok rohananak, emezek penig be rekeszkedenek az pitvarba(n) [Mv; MvLt 290. 215a]. 1637 egi Moldvay Czigány be futa az mi hazunkba(n) három Czigány eleót, s be rekeszkedik [Noszoly SzD; Wass 6]. 1698 Szekely hidi Uramat en ott lattam ott az haznal az hova be rekeszkettek vala az több beresek, allani egy kis paczaval [Dés; Dlt 479]. 1721 az aszszony . . a Ferencz napi Sokadalomkor Kali Nagy Simon urammal be rekeszkedett volt a maga hazaba holmi részeg emberek előtt [Kál MT; Berz. 12 Fasc. 90]. 1750 Kotsis Dani mod nélkül járt Todor Mihálynéhoz Simon Boritzához, azt is el mérem mondani hogy gonosz végre járt, mert sokszor találtam ököt csak ketten a házban, pintzében bé rekeszkedve [uo.; i.h. 12. 92/61]. 1756: Molduán Vonya sok izben Aszszony emberekkel az Urak eo Ngok házában bé rekeszkedett [Galac BN; Wlt]. 1776: Szakáts Budai Márkuly Házában ejtzakának idején bé rekeszkedvén . . Budai Juánnával Paráználkodot [Koronka MT; Berz. 23/8].

berekeszt 1. bezár; a închide; ein/zusperren. 1570: mykor Zabo János Kyral wchaba lakot, es Zabo Janosne Eothues Demeter vthan vetette volt magat, Eccher Beh Rekeztette volt hazaba Eothues Demetert, Es az Nenyw wzte ky az azzonh onnath [Kv; T]k III/2. 36]. 1573: Mond az Byllerne az vranak rekezd be dyznodat mert altal verem az Niassal [Kv; T]k III/3. 201]. 1574: az feleségek anazolokodik volt hoga három galambia ky zaladot volt Es az papne hazaba Be rekeztette volt onnat hozta meg [Kv; i.h. 405]. 1585: leowenek lengielek vgmint haton Nyreo Feren-czet es az eochemet Filep Ianost Azok be rekezttek Az zobaba [Kv; T]k IV/1. 532–4]. 1588: Az wtan az tilalmasbol az karrol be hajtam valami barmokath be rekezttem [Zsákíva Sz; Wlt]. 1593: zabo Georgi harmat zanzandekkal az Caspar deak kertibe haitotta be rekeztette eczakara [Kv; T]k V/1. 435a]. 1599: az azzoni gyermekit az hazban be rekezte [Kv; T]k VI/1. 20]. 1600: Boytos Boldisar bolondos volt az vtzara ky futot ablakon be haygalt vram Kadar Janos megh fogta be vyttthe az eomaga hazaba kybe Boytos lakot be rekeztette [Kv; i.h. 462]. 1632: ez alat mys berekezteők Zakmarit, az uta(n) ereössen rugta teörte az ajtot Erdeli Mihok [Mv; MvL 290. 78a]. 1650: mondek neki hoga hova tottek az kancza lovakat monda Hegi Mihaj hoga be rekeztok az Istálló-b(an) [UszT 8/64. 66b]. 1724: az Házban bérekesztette s megis verte Susit Pekri, hoga néki engedjen [M.királyíva KK; BK]. 1748 k. ha marháink arra mennek bé rekesztik [Told. 3]. 1749: a 17. beres ökrököt be rekeszték az edgik Határ Pásztor Pap György Jóságára [Balavásár KK; Ks 15. LXXXVIII. 17]. 1751 Sok rendbéli requisitionmra peresim sem éjjel sem nappal s.v. Sertéseiket nem őrizték, bé sem rekesztették, hanem nagy károm-ra Szabadon bocsátottak [Vályebrád H; Ks 62. 22]. 1756: Mira Antoni az Exponens Vr Bikáját bé rekesztette [Bács H; BK] | Remetei Ispánja az Sertesseit bé rekesztvén Balog Uram az okon két ökrét Avram Jánosnak el vette alitvan aszt hoga az Sertesseit az rekesz alol ki lopta volna [Szappanpatak Szt; TKI]. 1759: azon Disznót coklme soha bé nem rekesztette, hanem szabadon járt [Marosludas TA; TKI]. 1771 Popa Danyilának egy Tehenét a Sítárok bé rekesztették [Bukured H; Ks 114. 61. 140]. 1783: a Falus biro a mi marhainkat bé szokta rekeszteni s most is bé rekeszti s ugy hajtja ki a (!) usorát [Szókefva KK; Ks 92]. 1796: a pintzébe be rekesztet, az hunnét magamat meg szabaditattam [Kv; Aggm. B. 15]. 1812: meg aztis mondta a Groffné hoga a Grofot bérekeszti a maga Házába es enni valotis ablakon ádnak bé [Héderfája KK; IB].

2. bekerít; a îngrădi/împrejmu; umzäunen, ein-fassen. 1574: Az owarbely Clastrumba es porticu-saba zok okbol nem techyky eo kegnek varosswl az Themetesnek lenny, hanem vgi techyky eo k. hoga Az cery barátok Clastrumanak porticusa eleot Mynemw, darab feold vagion Azt be kely Rekeztény valamý dezkaual es oda Temethetny [Kv; Tan]k V/3. 99a]. 1722: Nagy Ferencz Uram

eleje meg etzer az Falut tiltotta ezen kuttul ... be rekesztette 's maga kuttyának tartya Minlta bé kerteltette maga Udvarában mint egj két vagy három Esztendeje [Göc SzD; Wass 25].

3. dtv vminek hatálya alá rekeszt/von; a încadra în prevederile ...; (mit)einbegreifen/fassen. 1782: meg zabolásztatván az Erdély országban grassalando Parasztság Toroczko is azon Refrac-tarius Parasztokra tett Artikulusokban bé van rekesztve [Thor. XX/4].

4. vesztégzár alá helyez/rekeszt; a pune sub carantină; unter Quarantäne stellen. 1769: az Csiki Lakosok az marha dögi-és Pestis miat bé rekesztve lévén, Gabona és so dolgában nagyon meg szűkösödtek [UszLt XIII. 97].

5. befejez/zár; a încheia/termina; (ab)schließen. 1806: Most ezen Levelemet bé rekesztvén, Nagysá-godnak vig innepléseket kívánok [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

6. dtv bevégez/zár; a închide; (be)endigen, (ab)schließen. 1599: nagy kedden Rekeztettem uala be a' zeket [UszT 14/41].

berekasztás beistállózás; închiderea în grajd; Einstellung. 1777: a marhanak bé rekesztésiről lévén a szó, téplődésbe eredtünk, de én leg ottan velle meg békéllettem [H; Ks 114 Vegyes ír.].

berekasztatik 1. befoglaltatik; a fi cuprins; (mit)einfassen/schließen. 1578: az menybeol ez Jelen valo Statuto Illetnye az kysfaludj hataron lewó zantho feoldeketth, zenafweketth, Erdeo-keketth, vyzeketth, Berkeketth, es generaliter, va-lamy az Kysfaludi hatarban be vagjon rekeztett-wen myndeneknek Ellene monda [Msz; Bál. 79].

2. bevégez/tetik/fejeztetik, lezáratik; a fi termi-nat/inchis; es wird abgeschlossen. 1895: Ezen anyakönyv az állami anyakönyvvezetés életbe lép-tével berekeztetik [Bádok K; RAK 84–5].

berekasztó bevégző/záró; de închidere; Ab-schluß. 1749: immar ideje volna hoga a tókéletes valóság bé telnek, és amaz mindeneket bérekesztő felix Clausula az amen hallatnék az melynek ef-fectuálására az holnap bé állando hetet designál-tuk volt [Hsz; Kp I. 170].

berekkaró ? fűzfakaró; par de salcie; Weiden-pfahl. 1664: Veottünk eoteodfél száz berek karot százát pro d 28 [Kv; SzCLev.].

berekpásztor berek-kerülő; paznic de dumbravă/berc; Hainhüter. 1735: Moldován Juvon ... Berek Pásztor [Gyéres TA; JHb XI/9. 48–9].

berekszegélet bereksarok; colț de dumbravă/berc; Hainhecke. 1844: az also malom (!) fejjűl valo berek szegéletet ... le vágottatni kívánván egy más berket is le vágottatni parantsolt [Meggyesfva MT; EHA].

berekszól a Berekszó tn (H) -i képzős alakja; din Berekszó/Bírsău; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Berekszó. 1714: kicsoda

küldött fegyveres embereket vagj is katonákat
N(em)z(ete)s Tisza István Berekszái Nemes Ud-
varházára ? [H; Szer. vk].

bérel 1. felfogad/bérel; a angaja; dingen. 1570: Jloná yéwewe(n) lean valya — hallota hogy fekete Mathene Mongya volt gyanakodom benne hogi vramra is Te berletted volt az Zeoch legényeket hogy megh vertek [Kv; Tjk III/2. 70]. 1594: Az megh holt Eotweos leghenj monda, Medgiek megh bekelle(m) meg keowete(m) Baisz Martont, mert ream berlette Balassj Gergel, es miattok kel el veszne(m) [Kv; Tjk V/1. 467]. 1597 az legény monda ki tuggia kit bellettel ream ha engemet it tapasztalnanak, mind el konczolnanak [Kv; Tjk VI/1. 20]. 1776: á tisztarto gyakorta untatta ugy Feleségeis Groff Lázár János Urffi ő Nga felől, a kis Aszszony ő Ngát hogy pedig erre á Tisztartót Feleségestől béléltette volna hat arany Discretioval M.B. Henter Antal urffi ő Nga, azt németül a palotán itten az említett M. Báronak Jágere beszéltette [Kóród KK; GyL].

2. kibérel; a inchiria, a lua in chirie; mieten. 1800: Mikor a' Kődiektől Erdőt bereltünk előnkbe adták, hogy ha által megvünk az árkon ., jo szerentsénk lesz ha el haladunk a' Kelentzeiektől, mert ők az iránt nem felelnek [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21].

bérel, bérlés 1. bélel, béléls

bérelt (haszon)bérbe vett, (haszon)bérelt; inchariat, luat cu chirie in arendă; gemietet. 1629: Zabo Janosne oda küldet az berlet hazhoz [Kv; Tjk 17].

berena 1. borona

bereponál biztonságba helyez, berak; a pune in siguranta; sicherstellen. 1590: Nemis az végre veottem az hazat hogy en valami hasznos Jeowedelmet varnék beleolle, Hanem igyekeztem azon. ha valami felelmes Ideo tamadna, volna howa egyvetmasomat be reponalno(m) [Kv TanJk I/1. 131a].

béres 1. mn 1. haszonbérbe vett, haszonbérelt; arendat, luat in arendă; gepachtet, Pacht-. 1573 Im az gonoz Ember az en attyamtwl Marattbol Nem twda egi hazat zerzeny hanem Mind Beres hazba tarta [Kv; Tjk III/3. 167]. 1580: Almady Gaspar es az w feleségi Zylwassy sofyazon akartak Mestert hoznya zylwasy peterre hogi az wdvar hazat zanto fwldewel egetemben melyek az legény hataron wadnak es az kyk beres földön vadnakys hog azokat meg rectificaltassa [M.légen K; JHbK XVI/23].

2. bérelt; inchariat, luat cu chirie; gemietet/pachtet. 1586 Valanak valami Eotweós legeniek az en Beres hazammal melliet Magyar vczaban... Gergely Antal hazanal fogattam megh [Kv; Tjk IV/1. 548]. 1638: miért hanta ki szegeni embert fogadot beres hazabol ideje előtt [Dés; DLt 403].

1655: En Kolosvarat Monostor Utzáb(an) Rázmány Istantul béres házat fogattam volt [Kv; Cart Tr II]. 1675: (Az alperes) bizonyos számú nehéz poraranyat vévén itt az magha házánál Cementezte fel, az mint maga meg kérkedett véle . itt Colosvárott az Vadkerti János béres házánál [Kv; Tjk VIII/12. 95–6].

3. fizetett, szegődött, szegődéses; angajat; verdungen. 1572: Jgen Eröttlen vagiok Senky ninch hazammal oly kire mit bizhatnek hanem chyak az beress zolgak [Kv; Tjk III/3. 30d]. 1671: mint beres szolgák Urok paranczolatlyát akarv(n) véghez vinni, szantotta(na)k szamomra [Kv; Tjk VIII/11. 138]. 1696: az harom inas Simon, Pista, es Bonta Istok Cserei Janos Ur(am) Udvarab(an) Jobbagyibol allo beres inasok valanak [Rákos Cs; Eszt-Mk]. XVIII. sz. eleje: Bone Jancsi Bires inas az Udvarba [Sárpatak MT; TGsz 42]. 1742: Két Béres inast sem talaltam ide haza, tegnap kereketek elé [Szermerja Hsz; Ap. 4 Apor Anna Apor Péterhez].

4. fogadott, bérelt; inchariat; gedungen. 1777 k. Az sok béres Lovall való lefáradásom sok üdö töltésemmel, s rontsolódással esett meg [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].
◇ Szn. 1592: Michael Byres [Szentbenedek SzD; DLt 235]. 1594: Beres Andras [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. 1604: Berös Janos [Újszékely U; UszT 18/133]. 1705: Michael Béres (senator) [Dés; Jk].

◇ Hn. 1737: Kússebb vagy beres Akolly határában lévő Ökör Istálló végénél [CU. P. Horváth Boldizsár conscr.]. 1801: A Béres Padon [Légen K; EHA]. 1822: Béres földnél [Gyerővásárhely K; KHN 156].

II. fn 1. (rends. éves szegődséggel dolgozó) igás állatokkal bányó mezőgazdasági bér munkás; muncitor agricol salariat, argat (angajat pe an), simbriaş; (Acker)Knecht. 1590: Ezt ez feoldet Biresekkal zantottak eleozoer az Iesusitak hogy az eokreoketh el attak vgj vettette ki az Bachyakra az zantast [Kajántó K; GyU 17]. 1590/1593 it alat az Molnok alat az terbe zantnak volt az Christoff Vram biresy es akkor az biresek az eo kgme zanto barmajt ide altal bochatak kj [Szentbenedek SzD; Ks]. 1592/1593: azt az zigetet az Deesi Rethi Malomhoz birtak oly maga biro (!)^a Biresi Christoff Vramnak^b ra hajtottak eokreoket [Mikeháza SzD; Ks. — ^aElírás bizo h. ^bKeresztury Kristóf]. 1594: Varhoz walo Beres Doki Janos Beres Semmie ninchyen [Somlyó Sz; UC 113/5]. 1597: Hoggia Janos vram(m) berese zabaditatie in facie sedis egy feöld búzanak vrasagaba az Arúatffalui Biro elle(n) [UszT 12/126]. 1600 Mierthogy Geörgyffi Marthonth az bizonsagh nyvla(n) megh tartotta, hogy Geörgyffi Balinthnak igaz gyermeke ., Farkas Antalnet penig nyvlan megh felelték hogy ne(m) Geörgyffi Balinth leania, hane(m) fattiu, beresek alkotmánya az teörveny mind hazba eoreksigbe zabadittia, es neki itelte [i.h. 15/39]. XVII. sz. eleje: Uduari Eöreg Biresek [Erdőcsinád MT; TGsz 42]. 1640: Lengyel Istuan ... Urunk beresse [Szászlóna K;

GyU 63]. 1654: Rücsy Bires Szerak Opra hazaba(n) lakik [Liget MT; Ks]. 1686: Látám hogy le üte az Kereszturi Mihály ur(am) Philep nevű béressit [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. 1694: az el mult esztendőben Luczai Janos Ur(am) beressének tőt ... jamborul szolgáltom, fizetesemben még hat forintom, czondoram, Kuczmam oda vagion meg nem fizetet ő kglme it Kikellő varat mikor kertem fizetesemet, bottal fizettet meg vert erőssen [Törzs jöb-folyamodvány a fej-hez]. 1722: Az it valo nygy Bírésének Konvëntiojok szrint esztendőre két Burá kivantatik [TKI Mihály deák Szénás Miklóshoz. *Olv. bír]. 1745: adtam az négy béresnek négy beszterczei fejszét kezekbe [Szászkerked K; LLt]. 1753: ket Beressit az also falu vege fele. fogak meg [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1762: a Titt actor ur Lukáts György nevű Béressit* meg zalaglották [Bögöz U; JB. — *Uo. más vall-ban Beresset]. 1767 Moldován Mány nevű Udvari Bérésse ... eő Nagyságának [Betlensztmiklós KK; BK]. 1839: Ns Nagy Ferentz Uramat .. Bátya ... véllem sokszor ki küldötte az ekéhez ostorosnak (: magam Bérésse lévén Nagy Andrásnak :) [Érkávás Sz; Borb. II]. 1847: a Ferenczi Josef Ur bérésse [Dés; DLt 792].

Szk: ~ nek áll. 1831 Albert az idén Fazakas Hegyi István Uramhaz állat Bérésnek [Dés; DLt 332. 3].

2. bányász-bérmunkás; miner salariat; Grubenlohnarbeiter. 1742: Énis* az Jstalljosi Bérés lévén magam jelen voltam az bekellesnek egyezésnek alkalmatosságával [Torockó; Bosla. — *Finta Jakab (34) szab. vall.]. 1757: Ha a virágosiak közül valaki Vagy Czimbor, vagy Bérés a Czimboraság hire's akarattya ellen a Vízet Czuljásra verné, azt az személyt tartoznak kimutatni [uo.; i.h.].

béresakol béres gondozta karám; țarc dat in grija unui argat; Hürde (vom Bauernknecht betreut). 1729: a' Bérés okolban . találtunk a' kapun belül három rakás kalongja karot [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

Jel-ként a '(haszon)bérelt karám' értelmezés is a lehetőségek közé tartozik. — L. még *béres I. 1 Hn. al.*

béreshíró a béresnek feje/bírája; vätaful/judele argatilor/simbriașilor; Großknecht. 1798: fogattam meg Drassai Bérés Bironak Gligor Jakabot tartozik minden szekerekre és Ékékre vagy az egész Ókrőkre jó gondot viselni, és viseltetni, ha valami kár leszen, és számba nem tudja adni, tartozik meg fizetni [Drassó AF; TSb 24].

béreseke béres keze/gondozása alatt lévő eke; plug cu care lucrează un argat/simbriaș; Pflug in der Handhabung des Ackerknechts. 1687 Bérés Eke minden készségivel nro 2 [Veresmart TA; Berz. 11. 87/I]. 1690: Beres Eke nrő 3 Vasai-val et cu(m) suis requisitis [Kentelke SzD; BK]. 1699 Bérés Eke is jármokkal és tésolakkal edgyütt Nrő 3 [O.csesztve AF; LLt]. 1723: Egj beres eke

uj nadlat hoszszu vassal és uj lapas vassal [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1753: Vagyon Bérés eke egy minden appertinentiaival [Bece AF; i.h. 18]. 1756: Bérés eke jó negy, minden vasbéli requisitumival, négy pating(g)al, négy Lapos vassal, négy hoszszu vassal és Kormán vasakkal, ugy négy rendbeli eke Talligával [Déva; Ks 92. I. 32] | Balog Uram az leg Iob földit az Uraságnak az Uraság Három béres ekéjével maga számára meg ugaroltatta [Szakatúra SzD; TKI]. 1785: a Bérés ekékkel kevertetek s holnap ha Isten segít magnakis bé ágyalok [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1786: A Bérés ekékkel a Törökbuza szántáson s vetésen vagyunk [uo.; i.h. ua.]. 1791: Sármáson . az ott valo szántásra vetera 2. Bérés eke elis ment, 's eddig dolgoznakis [Sztréza-kercesora F; TL Wessenyi Dániel gr. Teleki Józsefhez]. 1814 Egy Bérés Eke, Hoszszu Lapos és Csímer Vasai-val Tésolájával, Taligájával és Patingjával edgyütt [Buza SzD; LLt].

béresetlenség béreshiány; situația de a fi fără argat/simbriaș; Knechtlosigkeit. 1748: 'A béresetlenség mián két rendbeli béres Ókrőt masuva küldött ő Nga [Marossztkirály MT; Told. 56].

béresfejsze béres-hasznalta fejsze; securea cu care lucrează un argat/simbriaș; Axt in der Handhabung des Bauernknechts. 1687 Ket Bérés fejsze [Veresmart TA; Berz. 11. 57/I]. 1742: Beres Fejsze I [Bh; Told. 25]. 1761 Bérés fejsze Nro 1 [Szászvezzsőd NK; JHb XXIII/31. 23].

béresgyermek béresinas/legényke/bojtár; argățel; Jungknecht. 1600: latam hogj ket beres gjer-mek ket tiukot kergetnj kezdenek [Hoggya U; UstT 15/27] | a mikor en Betlen falua(n) lakta(m) beres gyermek zamban az tanorokot az vdwar-hazhoz kazaltak [Szenttamás U i.h. 15/51].

béresinas béresbojtár/legényke, kisbéres; argățel; Jungknecht. 1650: az Beldi Pal Vra(m) Szasz Gyurko nevű Beres inasat megh fogta [Cente SzD; BLt]. 1725: tudom, mivel en Nehai Veselényi Pál(na)k Beres Inassa lévén az urnál Veselényi Pálnal valo Beres Inasságomb(an) a Falu közönséges földéből más négyet szántott [Tóhát TA; JHb XI/15]. 1742: egy küs Süvény törésért béres Inassát meg fogta vala [Tarcsafva U; Pf] | idegen more Béréseket állítván szüntelen szántatott vettettét és kereskedett azon Bérés Inasokkal miis találkoztunk [Kv; Aggm. C. 12] | Két Bérés inast sem talaltam ide haza, tegnap kereketek elé [Szemerja Hsz; Ap. 4 Apor Anna Apor Péternéhez]. 1761 Dombi Josi Vdvari Bérés Inas korában katonának ment [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 194]. 1819: a' Ioszág erőtlensége miát Bérés, Bérés Inast, Bírót s más szükséges Cselédeket kell tartani [Dombó KK; Pk 5]. 1840: két béres, és négy béres inassal kevesebb Conventionatusok vannak [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 26]. 1873: meg fogadtam T. Szentgyörgyi Imre János fiát Jánost,

kissebb Béresnek, vagy is Beres Inasnak 1873a (1) igérvén neki egész évre fizetésibe 18 farintat pénzt, két nadrágot két lábra valót, két inget, egy bőrt megre valót, egy gyűszűt a derekára, egy vjjast egy pár botskor szíjját, lábbelinek botskort, amenyi szükségeltetik az idő alatt [Torockó; Boslaj].

Az ide sorolt adalékok közül némelyik a *béres* I. 2. alá is tartozhatik.

béresinaska béreslegényke/bojtárocška; argätel; kleiner Jungknecht. 1719: Két béresre szorultam azt is az édjiket csak rontja az hideg az béres inaska pedig még Csomasodot de nem is az udvarb(an) hanem az ökröknél volt [Tövis; Ap. 2 Molnár Márton Apor Péterhez].

béresinasság béreslegénység/bojtárság, kisbéres-ség; argätie de copil/tinár; Jungknecht-Zustand. 1725 tudom, mivel en Nehai Veselényi Pál(na)k Beres Inassa lévén . az urnál Veselényi Pálnal való Beres Inasságomb(an) a Falu közönséges földéből más négyet szántott [Tóhát TA; JHb XI/15].

béreskedik béresként szolgál; a fi argat/simbriaş; als Ackerknecht dienen. 1702: Dragomir Iuon Nötelen legény . . Brettyén Körmöndi Miklós Vramnál béreskedik [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 14]. 1714: lattam az Falu között Istai István Vramnak ökreit, kik mellett az előtt Bereskedtem [Dés; Ks 26. XIII]. 1740: Kosztin Togyer Szent Benedeken sokáig béreskedett [Kornislaka, SzD; Ks 54. 72]. 1750: Fudaka Mihaly két esztendeig bereskedett | két esztendeig bereskedtem de a Conventio szerint, nem fizetett [Sz; Told. 3]. 1751 Szent Kiralyon lévén egy Magyar Legény, ki is sokáig bereskedett néhai kedves Eötsém Uromnál [Karácsonyfa AF; i.h. 25]. 1765/1767 Bonyhán . Bereskedvén hallottam hogy eö Nga a Gáttját el akarta vágatni [Széplak KK; SI. évr. Transmissio 205]. 1767 Az örög Nagy György Béreskedik Abel Károly Ur(am) udvarába [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129] | fel nevedkedvén ottan bereskedtem [Bágyon TA; Told. 21]. 1774: Csutak Uram Tisztartóságában is két Conventios Béres volt két esztendeig, a nyoltzadikért . egy Jobbágy Béreskedet kinéki egy köből Gabonát adtanak minden Holnapba, s egy köből Buza Vetést két három Esztendőben egy Czondratist vetetnek a nyakába [Mocs K; Ks Conscr. 27]. 1778: Hatzegean Angyel . . Kalanrol szarmazott ide O. Tordosra es itten Bereskedett sok ideig [O.tordos AF; BK ad 465]. 1839: a' midőn . Nagy András Uramnál bereskedtem [Érkává Sz; Borb. II].

béreslegény 1. igásállatokkal bánó bér munkáslegény; ficior angajat ca argat/simbriaş; Knecht. 1587: Fogattam ezen beres Legények melle Egy Inast Istok newth | A Beres legények zegeottsege Zaz Lwkachnak attam Ezstendeig keez pinzt f. 12 d. 50 Egy zwrth, Egy Condorat, Egy Swegeth,

Egy harisnyat, keet Inget, keet Gattiat [Kv; Szám. 3/XXXIV 18, 20—1]. 1614: Az Szegeny No 10. Auagy 9. sott gyakorta tsak 8. Leuen, hogy . . Leanyokra, Taligasra, Beres Legényekre, Inasokra fellaitarokra, müves Legényekre . . ne költöczek az szegenyek Jöuedelmet, rendeltük [Kv; Aggm. A. 83]. 1675: étzakának idején az Béres legények hozzá járnak . . lopnak [Kv; TJk VIII/12. 103]. 1779: Deák János Uram két két Ökrü két Szánnyai Béres legénye fogattott el [Szék SzD; Wass 13]. 1826: Balas Ferentznek fia Sajban* szolgal mind beres Legen [Mezőbánd MT; TSb 26. — *Mezősályi TA].

2. (bérfizetéses) mesterlegény; calfá de meseriaş; Handwerksbursche. 1588: Alchy Gergelnekis hogy az tengelt az hydnek meg Chinalta fizettem f. 1 . . Ket Beresz Legennek fizettem f. — d. 22. Egy Tanollo Aprodnak fizette(m) f. d. 10 [Kv; Szám. 4/III. 32—3].

béreslegényke béresbojtárka/bojtárocška; argätel; Jungknecht. 1850: jövének az ottan levő több béres legénykéket meg támadok [Dés; DLt 1320].

béresné a béres felesége; soția argatului/simbriaşului; Frau des Knechts. 1739: azt hallottam Vanya béresnetől, hogj az Pavell Házánáll latta Koztint az Joána Agjába fekiünni [Kóród KK; MvrK].

béresostor bici al argatului; Peitsche des Knechts. 1730: vöttem edgy béres ostott d 24 [Szent-benedek SzD; Ks 26. XIV]. 1773: Avatag béres ostor [Mezőkapus TA; Berz. 4. 22. L. 8]. 1815: Egy beres ostorra valo csapót adtam 15 xr [Kv; Pk 6]. 1827 egy béres ostor [F. szuk K; SLt Vegyes perir.]. 1831 Udvar Biro Nagy Ferentz ur Szebenből hozottat légyen 4. Béres ostorokon 2 rf 48 xrokon [Alamor AF; TL].

béresökör béres keze/gondozása alatt lévő igás-ökör; bou dat in grija unui argat/simbriaş; dem Knecht anvertrauter Ochse. 1627: Bodolai Beres eokeor Nro 16 Vzoui eokeor Nro 13 [Mezőrűcs MT; BLt]. 1675: Beres ökrök es marhák száma Eöreg Bika egy nr 1. Beres ökör hat nr. 6 [Dés; Borb. II]. 1685: Beres Eöker vago(n) harmincz hat [Radnót MT; UtI]. 1689 k.: In A 1687 et 1688 Devai Várban provisiom alatt lévő eö Ngok jovakban lött kár e szerint Aprilisben Karoffa Ur(am) eö Nga járásával veszett el Beres ökör nro 5 [Törzs]. 1697: Bérés ökrök [Almakerék NK; UtI]. 1706: vittek el a Bereczkiek, Bérés ökröt Nro 12 [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1711: itt négy béres ökrei lévén az urnak az régi majorság marhák közül; azoknak ketteit hajtotta el az az ember [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1734: Bérés ökör vagjon nő 4 [Datk NK; JHbB D. 1]. 1749: öt Beres ökröi (1) gjarlo husban voltanak [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1755: MarusVásárhelyre Virágnapi Sokadalomkor 14. darabból álló Bérés ökröt bé hajtata eo Nsga [Gernyeszeg

MT; TGSz 35]. 1761 Arsintyia azt mondja hogy béres ökreket vett azon a' pénzen [Ród K; Ks 26. X]. 1765: Az Béres ökreik számára Vévén 6 Istrangat fizettem érettek d. 36 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. 1772: Béres ökreik, Jármos és Fejős Bihajok [Szászfenes K; BKt Mikes conscr.]. 1774 Zöld Uramis adot el három pár meg nehezült Béres ökröket [Mocs K; Ks Consr.]. 1778: kik fogták el az eő Nsga Gondviselőjét az eo Nga Nyoltz béres ökreivel Ekéjével ? [Mezőméses TA; Wass 2]. 1788: négy béres ökret vettünk hogy a dolog jobban foljon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1801 az Udvari béres ökreik [Koronka MT; Told. 10]. 1805: azon Szénat . . a Béres ökrök emesztették el [Szamosfva K; BLt 12]. 1807: ha pedig . . . ugy nem adgyák^a, hanem Béres ökret, s egyebet végyek által, noha nem örömet arrais tsak réá mégyek [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11. — *Ti. a bérelt birtokot]. 1821 a' Száros időb(en) . . a' Béres ökreik egész Tavaszszal Ugorlásnak idején ottan legelődvén, a Béres ökröktől a' mi meg maradtott fü, ezt ugyan egybe gázolva, . . által adta Botos Ursznak [A. detrehem TA; Born. IX. 69].

bérespénz haszonbér; arendá; Pacht(geld). 1782: Béres pénzt Baro Torotzkai Gáspár és Joseff Uraknak 6,,6,, Márijást attunk [Torockó; Thor. XXV].

béresség 1. béresi szolgálat; slujba de simbriaş/argat; Knechtendienst. 1642: Jancza Janos Most allott Urunk beressegere [Mákó K; GyU 75]. 1689: Netoti Iuon oda menván ismét bérességre... vgy elte mint Feleségét^a [Kopácsel F; BK. — *Ti. földesszonyát]. 1694: Buda Mihált . . bé vötte vala eo kegelme^a béresnek s innét az eo kegelme Udvarából az béresség mellől szökék el [Vámosudvarhely KK; SLt AI. 31. — *P. Horváth Miklós]. 1765 Nem tudom mi idő tájb(an) allott Borsai Vramhoz azon Legény Bérességre [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24—5].

2. zsoldosság, zsoldosi szolgálat; serviciu de mercenar; Söldnerdienst. 1772: Mihály . . a Kurutz világ után Német Berességre ment volt [Dálnok Hsz; Kp. IV. 263].

bérességi béresi; de simbriaş/argat; Knechts-. 1765: Molduván Vonya azon Bérességi hivatalra pedig mikor állott be? nem tudom [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 11].

béresszán béres keze/gondozása alatt lévő szán; sanie dată în grija unui simbriaş/argat; in der Handhabung des Knechts befindlicher Schlitten. 1720: Avatag romlando beres Szeker 1 Beres Szán 1 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1722: A Szőlő kötőző vesszőket edgy öreg Béres szánan el küldette(m) Porumbákig [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.]. 1736: Uj béres szán 1 Béres szekerekről le hullott vasak 10 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. 1756: az Exponensek . . embereiket Beres szánnnyokot és négy Béres ökreiket, árestálta

[Vaja MT; D. 2. XB. 7]. 1775: Béres szán 1. Szán áll uj 1 [Szentdemeter U; LLt]. 1790: Egy Béresszán Egy Béres szekér [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. 1794: Béres szán kettő [Gyalakuta MT; TSb 17].

béresszekér béres keze/gondozása alatt lévő szekér; car de simbriaş, car dat în grija unui simbriaş/argat; in der Handhabung des Knechts befindliches Fuhrwerk. 1594: Az Maior vduaron

Beres szekere minden zerzamaual kessegeivel No 3 az szekerek eggyike hituan, Az szekerekhez ketheő lancz vagjon No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7]. 1675: Bires szekerekről es Vas szerszamokrol. Bires szekér vasas kettő [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677 Vagyon Béres szekér kettő, edgyik vasas; masik(na)k csak edgyik kereke vasas harma foko (1) [uo.; i.h.]. 1681 Két Béres szekér vagyon az Udvaron, melynek edgyikének két vasas kereke vagyon a többj mind fakok [HSzj fakókerék al.]. 1687 Egy béres szekere alá valo vas lánczot . . Egy vasas béres szekeret, vasas löcsivel, és lánczos szegeivel két pengő karikaival [Déva; Szer.]. 1696: Beres szekere Fako nro 3 [Bethlen SzD; BK]. 1697 az Csűrös kertben vagyon az csűr; Ebben talaltunk edgy jo vasas Beres szekeret cum omnibus suis requisitis [Borberék AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6]. 1729: Két Beres szekér minden apparatusival Lancel, kötelekkel egyutt nrő 2 [Petek U; TKI Petki Nagy cs. szám. 79b]. 1734: Vagyon egy béres szekér vasas tengelyekkel, négy fojto karikkal, negy löcs vas kávékkal, vas tengely vég szegekkel edgyüt [Datk NK; JHbB D/1 gr. Bethlen Parkas inv.]. 1736: Uj beres szán 1 Béres szekerekről le hullott vasak 10 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. 1745: Fel viselt marok vasas Beres szekér [Boroskrakkó AF; BfN]. 1753: Egi Béres szekér, kötő, tartó és csatló lántzaival és ugyan egy darab kötő igen vastag lantzal edgyüt [M.nádas K; RLt]. 1759: az említett Tisztarto . . a Bágyoni Erdőből mind Jobbágy, mind Béres szekerekkel hordatott fát [Marosludas TA; TKI]. 1762: hirt tévén Kertész Sigmund Tisztarto Uram(na)k hogy ötet ki tiltották a fell osztott erdőből, vgy küldötte Tisztarto Ur(am) a Béres szekereket Jstván nevezetű fel osztott erdőbe [Ocfva U; IB]. 1794: Egy ujj Béres szekér . . Thesolájával, Sikotyójával [Zentelke K; CU] | Két avatag Béres Szekerek . . Vas Sikottyus Két Tensalájával és Negy Jármával együtt [Nagyfalu Sz; CU]. 1825: Conventionatus Kováts, Adám 1: Pista . . jól emlékezik azon szekérre melyet ő maga vasazott meg keményen a' hogy egy Béres szekeret meg vasazni szokás tsak hogy a Kerekek talpait meg nem vasazta, egyébb részei pedig illendőleg meg lévén vasazva [Fog.; IB]. 1830: Béres szekér vagyon kettő, mindenik Vasas szekér kötő Lántzaival jo és használható állapotban [Nagyikland TA; TLt Közlg. ir. No. 1748].

béresszolga simbriaş, argat; Bauernknecht. 1564: az bires zolgaianis meg vöttek^a ki nem volt soha

törvény [Cszs; SzO II, 179. — *Ti. az adót]. 1716: az ökrök közül éj bugja felé tére, de az béres szolga nem engedte oda menni az kárban [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

bérestárs vkivel együtt szolgáló béres; argat care slujește impreună cu altcineva; Knechts-kamerad. 1731 osztán mongya vala nékem az a Sombori György nevű béres társom ... [Szamosfva K; Born. XXXIX. 16]. 1767: Nekem Beres Andrass nevű Béresse ... beszéllette egykor hogy ... Béres Társa el Lopván tölle Hét M. forintjait nálla meg tanálván egyszer akkor vissza adta [Betlensztmikiós KK; BK].

bérestartás tinere de simbrias/argat; Knecht-haltung. 1740: Tartoznak* .. két Béreseket magok költségeken tartani a' Gy. Sz. Királyi Curiáb(an) Mikor a' Béres tartást kettő a' jobbágyok közül fel vállalja, azon esztendőb(en) azon két jobbágy mind(en) egyéb szolgálattól immunis [Runk TA; Ks 89 Conscri. 58. — *Ti. a jobbágyok].

bereta barett, berett (női főrevaló-fajta); beretä; eine Art Kopfbekleidung für Frauen. 1583: azt yrja felseged hogy gyeöngyeth felseged az Iffy azzonyonk zwksegere nem kwldheteth. Azert bizony dolog hogy erre nagy zewksegek wala mind pedig Beretakra, zoknya nyakra, es egieb feöre walo ekessegekre [BáthoryErdLev. 46].

beretva borotva; brici; Rasiermesser. 1589: Borbelj zerzam . Egy Borotwa thok ziaistol Eowesteol, vagyon Tizen egy borotwa, egy feosseo, egy ollo benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71]. 1788: Egy beretve Tok egy beretvával [Mv; TSb 47]. 1798: egy pár beretva tokostol xr 20 [Kv; Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.]. 1810: Egy csont nyelű beretva xr 30 Egy fa nyelű beretva xr 7 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.]. 1820: Bása György . . a' néhai Bárot megberetváln a' leg jobbik beretváját el vitte, Mellyért a' Bároné ötlet elé fogva, 's a' Beretvát Szegyen valva elé kellett adni [Váríva TA; JHb Fasc. 18]. 1830: Egy pár beretva tokastol [DLt 499 nyomt.].

beretva-fenőkő borotva-élesítő kő; cute pentru ascuțit briciul; Schleifstein. 1810: Egy beretva fenő kő [Mv; MvLev. Tri tzeni Mihály hagy.].

beretvakés borotva; brici; Resiermesser. 1790: Két Beretva kés Dr. 12 [Mv; MvLev. 8]. 1798: beretva kés xr 2 . egy pár beretva tokostol xr 20 [Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.].

beretválás borotválás; ras; Rasur. 1756: Némethi István Ur(am) maga Conventios Borbélyának azon estve fizetett beretválásért egy Species aranyat [Kv; Mk IX. Vall. 31].

beretvátlan szőrös; cu păr; haarig. 1660: Uy beretvátlan teomleo beoreok 3 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

beretválnokzik borotválnokzik; a se bərbieri; sich rasieren. 1736: Veres, és Aranynos Fenekű szegeletu metztett virágos beretválnokzni valo tálotska [CU]. 1843: Bodor Ádám beretválnokzik — kivéve hogy meghagyja spanyol-szakállát [DLt 1309 nyomt. kl].

beretválnokzó borotválnokzó; care servește la bərbierit; Rasier-. Szk: ~ *keszkenő*. 1768: Beretválnokzó keszkeno 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ *pemzlínyél*. 1837: Egy beretválnokzó penzli (!) nyél [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 4] * ~ *réstál*. 1807: edgy beretválnokzó réz tál [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6] * ~ *tdl*. 1778: Egj beretválnokzó tál [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

beretváló 1. borotváló; care bərbierește; Rasier-. 1780: Hallottam Mihálytól (!) a Néhai Grof eo Nga beretváló Inassától [Bethlen SzD; BK].

2. borotválnokzó; de bərbierit; Rasier-. Szk: ~ *medence*. 1730: egy Beretváló Medencze korsostoll [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * ~ *pemzli* borotválnokzó pamacs. 1848 1 Beretváló Pemsli — „50 [Kv; Újf.].

beretváltat 1. borotváltat; a pune să se radă; rasieren lassen. 1736: A fejét majd mindnyájan borotváltatták, ha kopocz volt, nem viselt idegen kurva haját, az kit most barokának hinak. Mind felső alsó rendbéli ember mihelyt megházasodott, az szakállát meghagyta s holtáig úgy viselte; az egy Beldi Pál szüntelen beretváltatta az szakállát [MetTr 349—50].

2. ~ *ja magát* borotválnokzik; a se bərbieri; sich rasieren. 1774: Sendellyes András Papiros Csináló beretváltatván magát a dolmányát le vetkezte [Oprakercesora F; TL].

beretvatok borotva (és más borbélyszerszám) tartására való fa- v. bőrtok; toc de brici; Holz-od. Lederfutteral für Rasiermesser. 1584: az Borbely legeny eó teolleok zep buchuwal Ment el, Mihelt ki ment a' hazbol mente(n) meg Zolita ... Boldisar Es monda Meg hid eszez lelek ige(n) Jarz ide az vczaba de Jsten ne Algion meg ha Altal nem leolek es le ne(m) eytete(m) a' Borotva tokot veled [Kv; TjK 4/1. 336]. 1589: Borbelj zerzam . . Egy Borotwa thok ziaistol Eowesteol, vagyon Tizen egy borotwa, egy feosseo, egy ollo benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71]. 1592: Mikor az Barbeli Vincze Inassa hozzam Ieoue . en semmit egiebett egi borotva toknal nem lattam nálla [Kv; TjK V/1. 199]. 1788: Egy beretva Tok egy beretvával [Mv; TSb].

bérfizetés 1. bérleti díjlerovás; achitarea/plata chiriei; Abzahlung des Pachtgelds. 1599: Adam Janos Amely boltokban es hazayban az vasat be rakattattya attol valo beer fizetést rendelte eo kgmek az zamweweo vrainra [Kv; TanjK I/1. 334].

2. papi járandóság-adás, papibér-fizetés; plata retributiui preotului; Zahlung des Priesterlohns. 1792: némelly Szegényebb embereket közöttünk az Megyénkben el hitetett azzal hogy nem tartoznak Tisztelendő Plébános Urunk(ak) Bérfizetéssel [Szováta MT Berz. 16. XL/5].

bérfizető I. mn papibér-fizetésre kötelezett; (care este) obligat să contribuie la retribuția preotului; zur Zahlung des Priesterlohns verpflichtet. 1882: Elhatároztatik, hogy. minden bérfizető telektől az egyház földjére két szekér trágya vivődjék ki az egyes bérfizetők által [Damos K; RAk 200].

II. fn papibér-fizetést vállalt egyháztag; enorias care s-a obligat să contribuie la retribuția preotului; zur Zahlung des Priesterlohns verpflichtetes Kirchenmitglied. 1702 A kinek tiz kereszt buzája vagyon, három kereszt buzát ad 14 kévejével Ha tiz keresztnél keveseb buzája vagyon ötven penzt ad ki ki. Azonban mind(en) bér fizető akar buzás akar pénzes ad egy egy véka zabot, ha zabot nem, ad tiz pénzt [M.valkó Sz; SzVJk 44]. — L. még I. al.

bergál I. pergál

bergen (német) kelmefajta; un fel de stofă (nemțeașcă); (deutsche) Stoffart. 1620: Egy Vegh Angliay posztotol f. 2./i. Egy Vegh Marlingertúl f. —/25. Egy Vegh Bergenteül f. —/50. Egy Vegh Csérkesz posztotol f. —/40 [VectTr]. 1688: Egy vegh Berjentől f. —/37 1/2 [BfR Vect.].

Az utolsó adalék ide tartozik-e vagy külön címszó alá?

bergő párzani való, párzásra érett; apt(ă) pentru mirlit; paarungsreif. 1728: Attam számban ... Bergő Gjapias Juhot Nro 187. Bergő ketsket Nro 15. Óreg Fija Berbetset Nro 12. Fejer millora kost nro 2. Szürke millora kost nro 2. Fejer Millorát Idejt Nro 41. Szürke Millora Nro 22 [TKI a Petki Nagy cs. szám. 31b]. 1732: Fejjer Bergő Juh | Bergő Kecse [Szászkerked K; LLt]. 1734: Fejir Bergő Juh nro 112. Fekete Bergő Ju nro 175. Bergő kecske [LLt].

? **Hn. 1801** A Bergő árkon fellyel (sz) [A.üvegcsűr MT; EHA].

berhe nadrág; pantaloni; Hose. 1793: azzal a' hamis esküvéssel mint valami toldozott, foldozott Berhével, akarták magak Szám adásakat Ötsém Uram előtt fedezni [Somkerék SzD; Berz. 10 Fasc. 77].

berí bebög/bödlül; a mugí; hineinmuhen/brüllen. 1584: Dengler Georgy vallia az vermes Ambrus tehene, es az Dengler Lukache, ez zeles Miklosne hazara cs Ablakara Mentek ot ordítottak es rittak be | Nemes gergely vallia ... a' tehének rittak be Aytaya(n) ez Azzonnak mikor a' chordabul leottek meg, hogy felejek se(m) mehettek | Dengler Lukach es Vadalma Mihaly valliak Negy tehenemnek vesze el Siria, es az Tehenym az eo hazara^a Mentek es vgia(n) futottak es kapuyan Ablakan rittak be,

Seot az vtan Amely tehenym voltakis vgy Jartak. Nyolcz tehenembeol sem feyhettek annyit mint eo ketteobeol ez dolgot zemewnkeltattuk hogy az Azony chelekette | Halasz Gergelne vallia (A tehenet) regel verd ky az kapudon feyemmel eryl(m) vgmond megh ha annak az Curwanak hazara Ne(m) megien aky a' Siriat el vesztette es veotte, En pedig zinte ezenkeppen chelekedem, es Regel mint ha ostorral haitottak volna ez Lakatosne hazara vgy Mene Nagy Rywa Es az Aytayan Nagy ereössen Ryütt be [Kv; Tjk 4/1. 248—9, 254, 263—4. — *A varázslással tejet elvevő asszony házára].

berke fűzbarka, picus; mîțîșor; Weidenkätzchen. 1721 kétséges vagyok benne hogj Virágh Vasarnapra Paterém légjén, kéréim kgdet né terheltekké kgd en számomra egj io Csomo berkét szenteltetni [Dányán KK; Ks 96 Árva Haller Anna lev.].

berkebárány aprószerű bárányszőr; miel țigaie cu lînă scurtă și creafă; Lamm mit kurzen, krausen Haaren. 1774: Praefectus Ur(am) mint egy négy őt Esztendővel ennek előtte hozott volt 'a Szilágy-ságból két berke bárányt, mellyek annyira szaporodtanak volt itten hogy ... volt 18. darabig való [Szentdemeter U; LLt Vall. 116].

Az esetleg pontosabb jelentésre l. *berkejuh* al. a jegyzetel.

berkebáránybélés berkebáránybőrből készült bélés; căptușeală din blană de miel țigaie cu lînă scurtă; Futter verfertigt aus dem Fell eines Lammes mit kurzen, krausen Haaren. 1793: Egy teve szőr zöld bunda berke bárány bellesel [TL Conscr.].

berkebáránybőr berkebárányszőr; blană de miel țigaie cu lînă scurtă; Fell eines Lammes mit kurzen, krausen Haaren. 1765: Dát Mojszi Executor Commissariusnak Süvegnek valo Berke báránybőröket, s egyebetis mindenkor tsak adtunk [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 306].

berkebáránygyapjú lînă de miel țigaie (cu păr scurt); Wolle des Lammes mit kurzen, krausen Haaren. 1732: Egy pár berke bárány gyapjuból valo Salavári [Ks. Kornis Zsigmond lelt. 15].

berkecske (vízparti) liget(erdőcske); dumbrăvioară (pe malul apei); Uferwäldchen. 1694/1764: A Marus folyó vize szakadékjai között valo Berketskék | a Görgény vízen tul szakadottot Kis Berketské [Abafája MT; Told. 26]. 1697 a' megböcsült Hely felet valo berkecskenek teteje [Dés; Jk]. 1729/1733: attuk volt itten a Görgényi határban egy darab Berketskénket örökösön [Born. G. II. 24. — *MT]. 1733: leven azon Berek vicinitassib(an) egj kis berkecskeje [Nyárádtó MT; SLt évr.]. 1762: Ezen helyen értem egy darab Berketskét, ezen Arak és Maros portya (1)^a között | értem egy darab Berketskét .. de hogy a kis berekből szakadatt volna nem értem [Körtvélyfája MT; Bál. 87. — *Uo. még váltakozva *port* és *part* formában]. 1820: A Malom mellett egy Berketské [uo.; LLt].

berkegyapjú a berkejuh gyapja; lina țigaie, lina oii cu părul scurt de rasă țigaie; Wolle des Schafes mit kurzen, krausen Haaren. 1686: Berkegyapjuból való, kétszer ványolt posztót egy végben [Ebesfva; AUT 562]. 1687: Száva Péter ebesfalvi számtartónk adminisztrált berke-gyapjuból csinált posztót [Száva Péter ... adminisztrált Fogarasban udvarunk szükségére berkegyapjuból csinált, egyszer ványolt kék posztót [uo.; AUT 577, 584]. 1818: Két Mátrázt veresses csikos Selyen kanafaszobol lo fark szőrrel töltve Rf. 60 Egy Karton Paplany új berke gyapjuval töltve 149 Rf. [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

berkegyapjúposztó berkejuh gyapjából készült posztó; postav din lina țigaie (cu părul scurt și creț); Tuch verfertigt aus der Wolle des Schafes mit kurzen, krausen Haaren. 1687: adminisztrált ebesfalvi számtartó: Kétszer ványolt berkegyapju posztót [Ebesfva; AUT 572].

berkelistálló berkejuhistálló; stan pentru oi de rasă țigaie; Stall für Schafe mit kurzen, krausen Haaren. 1792: A' Berke istállót most már el-végezven tapasztam [Hadad Sz; JF 36 LevK 54 Kovács György lev.].

berkejuh cigájajuh (aprószőrű juhajt); țigaie (rasă de oaie cu lina scurtă); Schafart mit kurzen Haaren. 1766: Fejer Berke Juh Nro 1 ... Kirlán Berke Nro. 2. Fejer kirlán nro 2. Fekete kirlán nro 4. Fejer kirlán Ber(ecs) nro 1 [Szentbenedek SzD; Ks 26. X]. 1829: A Berke Juhak rühessek lévén Orvoslásokra vettem Büdeskö virágot 1 Rfr. [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.] A Berke Juhakról nyírat Gyapju volt 280 font [Pókafva AF; i.h. na.].

Székelykeresztúr környékén, Csíksban és talán máshol is a székelységben a cigájajuhot hívják így [Cseh Zoltán és Kelemen Bóia közlése].

berkenyefa Sorbus; sorb; Eschbeerbaum. 1679: Alabis tudok egy Földet az Berkenyefa(n) alott [Vadasd MT; EHA]. 1756: Esik a Gyümölsős a le irt Viragos, Veteményes, és Szőlős Kertnek Eszak felül való végiben; melyben találtnak ... Alma fa nro 41. Körtvélyfa nro 27. Szilva fa 208 Tseresnye 4. Berkenyefa nro 2. Dio fa nro 8. Bokros Mogjorofa nro 4. Somfa nro 2 [Branyicska H; JHb LXX/2. 32].

berkenyész berkenyefás; cu sorbi; mit Eschbeerbaumen. Hn. 1699: Berkenyésben (sz) [Andrásfva MT; EHA]. 1714: az Nagj Sas ret az berkenyész előtt (r) [Középlak K; KHn 294]. 1816: Also Forduloban: Berkenyészben (sz) az Andrasfalvi Berkenyész erdő [Sepród MT; EHA]. 1829: Berkenyészben (parlag) [Kibéd MT; EHA]. 1836: Berkenyész árkaiban (sz) [Makfva MT; EHA].

A csak hn-i adalékokban előforduló címszóbeli mn-i forma a felsorolt hn-ekben a területnek eredeti berkenyefás jellegére utalhat. — Az 1588-ból idézhető „Stephanus berkenyész” és az 1570-ből adatolható „Martha Berkenyész estwanne” szn-i adalék [Kv; TJK 192, III/2. 113], ha nem egy Berkenyési vn-ből (pl. Berkenyesi István) rövidült hangkivételű forma, szintén e címszó alá vonható.

berkes ligetes; cu dumbravă; mit Auen. 1699: Tölgyes Berkes Erdő nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. 1717/XVIII. sz.: Vagjon egy darab Rekettyés és berkes föld [Náprád Sz; Berz. 7. 68/11]. 1729: az berkes Szigeth Csokmanyhoz tartozik [Kancapataka BSz; JHb I/19]. 1762: ez is berkes volt de ugyan tsak imitt amott tiszta ugy hogy akkor is miveltek imitt amott benne egy egy darabotskát [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1763: (A malom) gáttya a Maros vizén keresztül ragasztott volt Körtvélyfája felől azon berkes és porondos helyhez [Körtvélyfája MT; JHb IX/44]. 1768: Csikos To nevezetű berkes hely (k) [Boldogfva KK; EHA]. 1780: a meg nevezett Sziget nagyobbára régentén bokros és berkes volt [Algyógy H; BK ad nro 450]. 1801: Asvány Karján (!) a valami berkes Kaszáló hely [Szováta MT; EHA. — aIgy Karéján h.]. 1807: vagyon olyan darab vizenyős berkes hely, mely a felső nagy gátnak segítségére rástot vágni .. vagyon ki szakasztva [Apahida K; RLt O. 2].

? Hn. XVIII. sz. köz. A' Berkés árok mellett (k) [Szentlászló TA; EHA]. 1791: Berkes Arok melléke [uo.; i.h.]. 1806: A Berkésben (sz) [Zenelke K; KHn 142].

A hn-i adalékok közt az első és az utolsó idetartozása csak valószínű. Lehetséges ugyanis, hogy a hn előtagja a berke 'barka' szó -s képzős származéka.

berkesen elberkesedve; acoperit cu copaci; waldig, bewaldet. 1763: ezen ... Rét ... nyomásban kerítettett bé Buda Kosztin a Tatár futás előtt hogy más felé szakasztotta a' Szamos magát akkor ezen heljen fojt, és tós s berkesen maradván a Tatár futás után kezdette ki irtani [Széplak Sz; Ks 92].

berketurma berkejuhnáj; turmă de oi țigaie cu lina scurtă; Herde der Schafe mit kurzen, krausen Haaren. 1830: A Berke Turma Rühes lévén orvoslásokra vettem Büdes kö virágot 2 Rfr [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

berkímutatás fizetési jegyzék; stat de plată; Lohnliste. 1868: Mind két munkálathoz a papok nyujtsanak segédkezet, bérlistákat a berkímutatáshoz szükséges birtokleveket, conscriptioikat tartsák készen hogy ezek hiánya miatt a munkát ne hátráltassék [M.bikal K; RAK 167 esp-i kl.].

berkíváság béremelési követelés; revendicare a majorării salariilor; Forderung zur Lohnerhöhung. 1594: Faydalmas zywel mulattak eo kgmek városul az Orzaghis, az Zekereseeknek es feokepe(n) Az Zantoknak meltatlan Beer es fizetes kewansagokat, mely dolognak eo kegmek eleit Akariak vennj, vegheztekis városul, hogy ezten ez Napon Biro vram io reggelre be hywassa az 8. zamweweo Vramat ..., hogy vegeznessenek coreokeoseon [Kv; TanJk I/1. 230].

bérlet 1. bérel

bérlet kibérelés, bérbevétel; inchiriere; Miete. 1629: ot voltam mikor megh alkuvanak az haz

berlese feleol [Kv; TjK 13]. 1860: a bérlet iránt egyezsünk egy egész évre ötszáz vforint volt minden le vonás nélkül felire az év elein felire közepin fizetendőleg [Gagy U; Pf. Pálffy Mihály lev.].

bérlet, bérletlen 1. bélés, béletlen

bérleti haszonbérleti; de arendă; Pacht-. 1856: (A birtokot) pénzért áruba vetem Öt ezer pengő forintért s ezen írásom által ígérem is, e szerint egyezkedni a bérleti idő kiteléséig [Gagy U; Pf. Pálffy Mihály lev.].

bérlet ajtóbélet; câptușeala ușii; Türfüllung. 1841 Kerekes Udvarára ki lépve egy fél bérlet ajton, melynek ajtaja felei Sima bérlettel lévén, forog két vas pántokon és pipákon [Km; KmU Lev. 2].

bérlista fizetési jegyzék; stat de plată; Zahlungsliste. 1868: Mind két munkálathoz a papok nyújtának segédkezet bérlistákat a bérkimutatáshoz szükséges birtokiveket, conscriptiókat tartásuk készen, hogy ezek hiánya miatt a munkát ne hátráltassák [M. bikal K; RAK 167 esp-i kl.].

bérmaanya naș la miruire/confirmare; Firmpatin. 1853: A megbérmált Bérma atya v anyja [Dés; RAK 10].

bérmaapa naș la miruire/confirmare; Firmpate. 1855: Bérma Apák. Bérma anyák [Bács K; RAK 78].

bérmaatya naș la miruire/confirmare; Firmpate. 1853: A megbérmált Bérma atya v anyja [Dés; RAK 10].

bérmanév numele dat cu prilejul miruirii/confirmării; Firmname. 1853: A megbérmált vezeték és keresztnéve Bérma neve [Dés; RAK 10].

bérnök bérlő; arendaș; Pachter. 1850: A' szántó földeket ... magok határaiban köteles bérnök ur meg tartani [Kv; HG Pávai lev.]. 1851 köteles leszen az irt Bérnök ezen haszonbért félévenként mindég előre beszolgáltatni [Kv; Pk 3].

bernstein-gyöngy borostyánkő-gyöngy; perlă de chilimbar; Bernsteinperle. 1834: Egy rend Sárga metzet Bernstein Gyöngy [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett ékszereinek lajstr.].

berő 1. véséssel beilleszt; a potrivu prin dăltuire; einkämmen. 1690: Lo Istallo vagyon az Cserefa Boronabol Sasokba(n) fel rova Tartyak ezen Lo Istallo Mester Gherendajat ket erős Stompolyok* Gherendaba(n) s berova [Kentelke SzD; BK Inv. 6. — *Olv. stömpölyök (?), mert az ő-kön a két pont a forrásban másutt is hiányzik]. 1756: (A pince) közepette két faragott Cserefa Gerendákban bé rova, vagjon a Pinczének Ajtajáig 14 Léptső,

vagjis Grádits | vagjon a Majorságnak valo Rekesz mely Bikfából alacson modra szegeletekben bé rova rakatatvan hasonló rakofából négy részekre osztatott [Branyicska H; JHb LXX/2. 14, 25]. 1771: a nyers gerendelyt nem hasznos bé ronni; h(ane)m Szó telkin hallottam kesz aszszu Gerendelyt el megyek s meg alkuszom [Eszmény SzD; Told. 5a].

2. (fát) bevágással megjegyez; a face răvas; (ein)kerben. 1870: el is mentünk a fát meg nézni s hát a fa jegyzetlen egy darabig béis rodtuk de el östeledvén haza jöttünk [Sóakna MT; Born. G. IX. 4].

berohan beront; a da buzna în, a năvăli; herein/ hineinstürzen. 1629: (Szy Istvan) az Aszonniál Bocz Miklosneval jaczik volt, s megh az Aginak akarta haniatta niomni, s ugi rohantak oztan(n) be Szy Istua(n)ra [Mv; MvLt 290. 185a]. 1630: ezekis innet kiüül be rohananak ualtigh vagdal kozanak akkoris az Uduaron, s ugi szoritak oztan(n) be az hazba(n) eöket [Mv; i.h. 216a]. 1764: bé rohanván az In(ctu)sok, meg fogták Murvai Jánost s az udvaran az uttza kupujig hurczalván vertek botozták [Torda; TjK V. 237]. 1849: Hallottam hogy a Molnár Sánta Vaszi Molnár Grávilla (!) s ök vágta be a kapuját Cseh Ioseffnek fejszekkel s ugy Rohantak bé az Udvarba [Héjjasfva NK; CsZ].

beromlik 1. betörik; a se sparge/fringe; einbrechen. 1598: Borert mente(m) wala az Stenczel Andras vra(m) korchiomaiara chiak ot ewl wala egiedewl keozel az Cziapzekhez az Posta mester zolgaia egi zeken ige(n) rezeg wala senki ne(m) bantotta hane(m) eomatol esek haniotta a padrol, azt tudok hagi mind be romillion az feie [Kv; TjK V/1. 143]. 1717: az pater Franciscanusok atyám uraimék lovását vagyis kocsisát ugy meg döfötte az puská végivel, hogy egyiknek az oldala csontya be is romlott volt hogy az varbeli borbély gyógyította meg [Tapolca Cs; SándorO 242]. 1750: (Az) ütések mián feje bé romlott wala [Ribice H; Ks 101]. 1751 Mikor meg nyuzák azon kormos szörű ökröt, láttam hogj az feje vagy három heljt bé romlott volt [Csehétfva U; Pf]. 1768: ha a' bátya Tot András haza jó Sezenből sok embernek bé romlik a foga, azzal fenyegetődzik Muntyán Dani nevü Sellert kiis nevezte (így) hogy ha oly helyt meg kaphatják ugj őszve rontyák hogy más viszi haza [Karácsonfva MT; Told. 3a]. 1781 Opra Barának a Feje bé volt romolva, vére elég ment el az ütés miat Oprának [Mezőszopor K; MkG 36. 3/2].

2. beszakadozik; a se rupe; nach und nach einstürzen. 1735: vagjon egj Kamara, mellyis tellyesseggel romlo félben vagjon, az ajto felei oda vadnak a Padlásais bé romlott [Ótorda; JHb XI/9. 55].

beronesol bezúz/tör; a sparge; einschlagen. 1788: rutul kinozták fejét is be rontsolták [Zentelke K; BfN Zentelke cs.].

beront 1. berohan/tör a intra buzna; herein/hineinstürzen. 1723 onnat a kamaráb(a) menvén mely is zár alat vólt de az eő kglme paranczolatytól odais be rontánk [Hodák MT; VGy]. 1748: az Tatár Sigmond Vr(am) sertéssi a' Csűrös kertbe bé rontván szüntelen a' gabonájába laktak [Torda; TjK III. 240]. 1797 ne hogy valaki az ablakon bé rontson, egy külső Ablak Salokáterit bé petsételtém [Mv Told. 42/1]. 1831: a Gujabeli Marhák azon ejtzaka a Kis Égetői szőlőkbe több rendbe bé rontván, nyugtat Vas Mihálynak^a nem engedtek, szüntelen hajhászni kellett a Marhákat [Dés; DLt 332. 4. — ^aA szőlőpásztornak].

2. betör/zúz; a sparge/sfárima; einbrechen/schlagen. 1584 Catalin papfalwy Illies Ianosnak a fogolnak edes leania vallia leowe a korcho-marol Az apam es az Aniamat Izoninképpen meg vere, es az feyet es feiechontiat be ronta [Kv; TjK 4/1. 492]. 1597: enis ot walek hagi rea teorek az teob vrami az aytot Az után hagi be rontak az aytot enis be menek [Kv; TjK VI/1. 23]. 1625: miúel Az Vcha feleől, vagion az Kamora Ablaka, kere igen hagi chinaltatnank Egi Tablat rea, mert giakorta rea haigalnak az giermekek es be rontiak az lantornat, chinalt Egi Tablat rea [Kv; Szám. 16/XXX. 27]. 1630: ezekis innét kiüül be rohananak ... s ualtigh rontottak az ajtot reajok, s ugja(n) beis rontak az pitvar ajtott | en azt nem tudom ha vagtake taszitottake vagy penig az szel rontotta akkor ejel be az kaput | a katonak az szobaban rekezkedenek s aztis be akarjak vala rontani [Mv; MvLt 290. 216a, 223]. 1632: az Biro polgarial eggivt az Varga Menihart instantiajara be akarak rontani az ajtot kire kepest ug' nita(m) aztan meg az ajtot [Mv; i.h. 108a]. 1651 Azt mondod esse lelek kurua hagi en rontottam be ekkor, ekkor^a, az hazad aytait [Szentmárton Cs; Berz. 12 Fasc. 12/127. — a'gy kétszer]. 1688: az eő Felsege Vitézi egy házamnak két ablakát bé rontották [Kv; UtI]. 1722: Pap Péter Ur(am) Egi Bányamat Gavra Simont rutul meg Verte; az fejét bé rontotta s vérét ki bocsátotta [Kecsed SzD; TL]. 1749: Maris Josziff szolgajat meg támotta az Erdőn, fejétis bé rontotta [H; Ks 101]. 1753: ha eleibe nem áll vala szépen intvén talam a fejt is edgy nehanyszor be rontya vala [Abrudfva AF; Ks]. 1760: Mark Luka Kotsis Péternek az fejt bé rontotta [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1761 Hallatuk, hogy a Molnár János ablakát be rontotta volna ettzer Ferentz Lörintz [Szászsztiván KK; BK]. 1762: az Ajtotis be rontá Kaffai (!) János, s Diszno teremtetékkal, s egyéb szitkokkalis rutul karomkodék [Geges MT; IB]. 1764: neki is fejtét bé is rontották, hátát nyakát, karjait meg verték [Nagyida K; Told. 78] | En hon Házamnál nem lévén jelen, Lukats Bukur hallom az ablakomat kardal be rontotta [Olt-szem Hsz; Mk II. 2/65]. 1765: az Görög az ajton ki ment elé eset egy rontotta bé az orrátt [Marosbogát TA; Mk V. V/97] | Kelletett in Jus adtrahalom az Ikat ilyen okon, hogy ök a Melgs Regius Fiscus conventionatus béressit Ko-

vás Mihályt, és Felesegit Mariát minden igaz ok nélkült aggredialtak potentiose rontották, sebhették, fejeket bé rontották [Torda; TjK V. 285]. 1769: Gyermán Togyer és Gyermán Ignát mindenik(ne)k a Fejek bé volt rontva, és sok seb helyek vannak Fejekén [UszLt XIII/97]. 1776: én az Malom házba bé zárkoztam, mélynek ajtaját ream bé rontatták [Kiskáján SzD; BK]. 1781 azt láttam, hogy opranak a Feje be vagyon rontva [Mezősopor K; MkG 36. 3/2]. 1780: Pávai Josef Tehene bé rontván a' Kert Ajtomat, melyet már egyszer bé tsináltom vala bé jött a Kertbe [Dés; DLt 144/1811].

3. feltör; a forța, a deschide cu forță, (auf-)sprengen. 1776: Popa György és Blidár Marton Tyéji Szimón Mihálynak kormarájának (!) ajtaját étzaka bé törték, vagy rontották, pálinkáját és pénzt a mi volt el lopták [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

berontat betöret/zúzat; a pune (pe cineva) să spargă (capul cuiva); einschlagen lassen. 1778 Groff Kendeffi Elek Ur eo Nga Petri nevű Tisztartója azt mondotta volna hogy nékiis bé rontatja a fejt [Záh TA; Mk V. VII/20].

berontatik betöretik/zúzatik; a fi spart; einge-schlagen werden. 1763: Curiám invádáltatván, ablakaim bé rontattanak, ajtaim bé-lődöttetennek [Nsz; Told. 33/22].

berostélyozott rostéllal ellátott, rostélyos; (prevázut) cu zăbrele/gratii; (ver)gittert. 1692: vagyon ennek a kú Pinczenek az Görgeny vize fele három darab vasbul be rostelyozott ablaka [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

berreg 1. bereg

berszány kb. (barcasági) juhosgazda; oier/cioban birsan, oier/cioban din Țara Birsei; (Burzenländer) Schäfermeister. 1632: Hauasalföldi határban leueő maiorsagh juhok. Ztoika Togorczia es Sebessi Kozte Birzan pazttorsagok alatt. Eoregh juh uagion no. 104, Milliora juh 154. Eoregh kapra no. 36. Milliora kapra no. 6. Eöregh Berbecz no. 37 Kecze bak no. 2. Eöregh czápp no. 2. 1631 ezten-döbeli czapp no. 11 [Fog; RákGr. 454]. 1799: (A) Havast a három Mlgs Udvaroktol a Berszányok, Juhaik és méneseik Legelésére Eszten-dönként Harmincz Magyar főrintokkal szótkák ell árendálni [Lemhény Hsz; EHA]. 1796: Az Oltszemi ökör Csorda Szilos nevezetű helyen jár ... mind örökké a' Mlgs Miko Familia birta a' kinek tettzett annak adták, hol az Üveg Tsüriek-nek, hol a Berszányoknak [Oltszem Hsz; Mk II. 3/88. 3] | Azon Szilos nevezetű helyet ... a Mlgs Miko Udvar Birta ... a' kinek tesszett (!) annak adta, Esztendönként mikor a Berszányok el fogadták azoknak, mikor azok el nem fogadták miis el fogadtuk a más birtokosok közül edgy is nem controvertalta [Üvegcsür Hsz; Mk II. 3/88. 5]. 1801: Ezen sztina helyet a Mlgs Udvar Eszten-

dönként a Berszányoknak ki szokta adni arendára [A.üvegcsúr v. „Gerebenetz pataka” Hsz; HG]. 1824: Jövénék mű előnkben Abrahám Flass és Nyikolaj Tomponár nevezetű Berszányok, a kikkel-is a Fekete Hagymás nevezetű havasért ujjabban ilyen edgyezésre lépének, és lépénk Esztendeig; hogy tartozzanak adni 200 Rf ., négy Máza jó turot, Hatt Barányt [Szárhegy Cs; EMLt].

Szn. 1693: Barszán Istvan obligalta volt magát es posteritassit Killyeni Mihally uram(na)k, és Feleségének Kűs Judith Assz(ony)om(na)k [Kilyén Hsz; EMLt]. 1786: Burszán Sándor (74) taxás [Hídvég Hsz; i.h.]. 1823: Berszán Gyurka is tudta es üsmerte azon Juhat [F.rákos U; Falujk 126 Solyom István not. kezével].

A szerk. nem tudja eldönteni, hogy vajon a következő kifejezés kiemelt szava ide tartozik-e 1689: Szekeres lovak Maramarosi barna hódas meczszellen Sarga hódas csigas 16 Galaczi Burszany babos lovai nro 7 [Üti].

berszánygyapjú berszány nyájából való juh gyapja; líná bírsanā; Schafwolle, Wolle den Burzenländer Schäfermeistern gehörender Schafe. 1848: Havasi Berszán fehér gyapju kétszáz harmincz darab 184 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Bertalan napi Bertalan apostol napi (aug. 24-i); de zina apostolului Bartolomeu; von Tag des Apostels Bartholomäus. 1716: az Bertalan napi sokadalomra akarván menni Beszterczére [Nagyida K; Told. 22].

bertüs 1560 Tyzen Negy gomb arañas Ewregck Bértésék [JHb QQ. Temesvári János reg.].

bertüskapoes ? kb. gömbkapocs/csat; cataramă sferică; eine Art Heftel, Spange. 1587: Vagion egy Eoregh Beortews kapoch palastra valo Niom p 24 beochwltet ad f. 7 [Kv; KvLt Inv. I. 2. 2.]. 1588: Vagyon egy Bokor Eoregh Berteos Aránias kapoch dupletok benne Niom: M. O. p. 32 [Kv; i.h. 13]. 1589: Vagion egy Eoregh Beortews kapoch palastra valo beochwltet ad f. 7 | Egy eoregh Berteos kapch Aránias p 31 Megh Eer f. 7 Ket Bokor kapch Gyeongieos Aránias keowes

Megh Eer f. 13 | Ket Bokor Berteos kapch es ket Bokor zokniara valo kapch Megh Eer f. 10 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 2, 31–2]. 1596: Egy pegywet mal gereznan wagion egy eoregh bertews bokor kapoch tewrkessel gieongiel rakot kinek az teteyeb(n) es az nyezet agaba(n) Amatist wagion kinek arra teze(n) f. 28 [Kv; RDL I. 105] | Egy eoregh bertews keowes gyengieos kapoch palastra valo m. 0 p. 28 [Kv; i.h. 65]. 1608: Egy palastra valo Bertüs kapczy nio(m) m. — p. 15. Az Beochwie f. 3 d. — [Kv; i.h. 83]. 1611: Egj uj beörteos palastra ualo kapocz kinek az alja es az tetej gieongieos türkeses az neset (!) agaban az keozepin Amatist niom — p 29 f. 16 d. | Egj gerezdes bertüs(s), geongieos granatos bokor kapoczj nyo(m) M. 1. p. 4. aestimal(tuk) ... f. 20 d. —

Jtem mas Gerezdes bertüs, gieongieos, türkeses palastra valo Kapoczj, az nyezet agaban almadin nyom p. 39 aestimal(tuk) f. 18 d. [Kv; i.h. 88, 111]. 1615: Egy Bokor bertws kapoczj valami dupletokkal Mely nyom G. — p — 18 [Kv; i.h. 96b]. 1622: Egj bertös uiselt kapocz palastra ualo niom m. — p. 22 tt. f. 6 d. — | Ezust Marhabol Jutott Andorkonak egj kis fel bertus kapocz [Kv; i.h. 119, 123]. 1628: Egy palastra ualo bertws kapoczj nio(m) m. — p. 12 tt. f. 7 d. — [Kv; i.h. 137]. 1629: Egy Gyeongieos teorkeses dupletos altal teordelt bertws kapoczj niom m. — p. 43 f. 28 d. 81 [Kv; i.h. 143]. 1635: Egy viselt Partha eö nyom szyastol egy fel bertüs kapoczjal negyven kett neheszekett ... f. 14 d. — [Kv; i.h. 107]. 1637/1639: 1 Bokor palastra valo szeges bertüs kapoczj, gyongjos Türkeses, nyom m. — p. 46 f. 35 | 1. Bertüs kapoczj Regj forma, gyöngy benne, njom p. 38 f. 13 d. [Kv; i.h. 111].

bertüsöv övfajta; un fel de cordon; eine Art Gürtel. 1589: Egy Beortws Eow, fekete Mayczw f. 14 [Kv; KLT Vegyes I/2. 30].

bertüs-pártaöv övfajta; un fel de cordon; eine Art Bortengürtel. 1622: Egj Ezwst maicos bertös parta eö niom m. 1 p. 24 Mas egj bertös parta ew kwssöb nio(m) m. — p. — 46 [Kv; RDL I. 119].

bertüstü ? gömbfejes melltü; broșă cu cap sferic; eine Art Brustnadel. 1622: Egj eöreök (!) bertös teö nio(m) m. — p. 2 1/2 tt. f. 1 d. — [Kv; RDL I. 119. — aÉrtsd: örög].

berüg 1. rúgással belök/tol; a iupinge prin izbitură cu piciorul; (mit Fußtritt) einstoßen. 1570: Azonban megyen az kert aytaiara Az Taligas felesegestwl zolgastwl fa volt kekzeben, Es az kert aytaiat Beh Rwgya az Taligas [Kv; Tjk III/2. 174]. 1597: Sardine be mene es be rúgwa(n) az aytot monda az vranak, Aha Sardy bestie lelek kúrwa, hize(m) megh kapalak egizer [Kv; Tjk VI/1. 100]. 1723: ez elöte egy néhány héttel a Gábor Mátyás hijjanak az ajtaját be rugá Nemasági ur(am) zarolva lévén, a többbitis mind ki nyittatá [Hodák MT; VGY]. 1838: a' mint láttam az orásnak kiis azan oldal szabába volt szálva. ajtaját bé rugta [Dés; DLt 8].

2. benyúlik/szögellik; a se întinde (pină la); (hinein)reichen. 1747: (A szénafű) Középe rug bé az patakig [Mezőbodon TA; JHb XI/21. 5]. 1748: Ezen darab földnek a Patak fölöl valo végén három helyt rug bé három Csegély [Sásvári préd. MT; EHA]. 1749: az Emberek kender földének felső széle bé rugott régen a tájáig az hól most a Dominális Biro által lakott Háznak alsó szegelete vagyon [Gyéréssztkirály TA; Ks 89] | a' Hévízi Határ az út felöl ezen Kis Rados nevű helybe a' közepé táján a' régi ólt folyásánál bé rugott [Hévíz NK; JHbT]. 1767: a Fatenseket kenszerítők mondanák meg hogy azon két földök(ne)k végei bé rugnak é az erdőben és meddig [Vajdasztiván MT; JHb

IX/49]. 1777 (A határ) le a Vále Kodmonisujra (1)^a menyen .. egy kis szegeletre mely a Patakba bé rug [Kisnyíres SzD; JHbK LVIII/28. — *Toll-hiba Kodmonisuluj h.]. 1797 a' Határnak Eszak felől való részén edgy rengetég darab Erdő és Havass, mely kezdődik a' Falusi Zászpát nevezetű erdőnél és bé rug egészen a Gyergyo Szeki határig [Magyaró MT EHA]. 1797: azon kérdésben lévő föld .. vége azon Patakra bé rug [Dengeleg SzD; EHA Opresan Györgye (70) lib. vall.]. 1826: a hegy elein feljébbtske menvén a Szilvási Határ bé rug a Széki Határba [Szék SzD; Wass 14].

berugaszkodhatik berándulhat; a putea să meargă la; sich hineinbegeben können. 1740: Causank helylyb(en) allittasara szűkseg volna az Ur(na)k Lazar Gabor és Adam Uramek(na)k ha Szebenbe bé rugaszkodhatnának [Sepsisztiván Hsz; LLt Fasc. 134].

berugaszkodik 1. beszöktet; a sári/a se repezi călare; hineinsprengen. 1633: Somliai Gaspar Vram lona hatan űlven, Jüu uala eginehani lous elöt be rugaszkodik az uduarra [Kv; RLt 1].

2. berándul/ugrik; a merge la, a se repezi; sich hineinbegeben. 1686/1696: Szándékom az volna, ha nem hivatna az Ur Kolosvárra bé tekintek vala, ha nem késhetemis de bé rugaszkodom [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.]. 1717 En javallanam hogy kglmed vagy fél napra bé rugaszkodnak hogy öre tenus beszélhetnének [Ap. 2 Mikes Mihály Apor Péterhez].

berúgó benyúló/szögellő; care se întinde/ajunge pină la; einbiegend, (hinein)reichend. 1797: Aztot tudom hogy az ergere véggel bé járo földek vagy-nak mű örökké ugy nevezűk azon földeket: az ergere véggel bé rugo szánto földek [Dengeleg SzD; EHA Pop Von (64) vall.].

berúgólág benyúlólág/szögellőlág; intinzindu-se; (hinein)reichend. 1833: A Fűzfás rétenn fejűl a Dán kutyára be rugólág (k) [Csekelaka AF; EHA].

berúgtat beszöktet/kap; a se întinde; einschnappen. 1769: (Egy) apahidi darab szánto földel bé rugtattanak s bé szántattanak az Apahidaiak 'a Pusztá szent Miklosi Határban mint egy jo 10 ölnyre [Pusztasztmiklós K; JHbK XLV/26].

berukkolás bevonulás; înrolare; einrücken. 1815: az Hohenzollern Regement Reserva Escadronjánál való Ispottallybeli szolgálatra még alkalmasnak találtatott patentalis Invalidus Köz ember Krizbay Márton, a' reserva Escadronhoz való berukkolástól, elő hozott okainál fogva meentté tétecsék [TVLrtlen].

berútít bepiszkít/rondít; a murdári/mínji cu excremente; beschmutzen. 1644: Lakatos Janos ... kezdé zjtkozodni mondua(n) Te czifra bestie kuruak be rutítottatok az haza(m) elejt, de bizoni Nem Jol iartok [Mv; MvLt 291. 434a].

berútól bepiszkít/rondít; a murdári cu excremente; schmutzig machen. 1592: egikor ment az Arniek zekre Niari Marton, miért hogi be rutoltak volt kezdé zitkozodni Niarj [Kv; TjK V/1. 294].

? **berzel** 1757: Cselédimnek négy rend béli réz gombokra kék kétszer vanyolt Német Posztóra Berzelre (?), kapcsokra, varni való selyemre Rf 42 xr 58 [TL. Teleki Ádám költségnaplója].

Vajon a címszóbeli szó az egykorú szövegben nem elírás-e *Bresler*, azaz *Breslauer* 'baraszalai/boroszlói (kelme)' helyett?

berzenkedik 1. dühösködik; a-și manifesta furia; wüten. 1642: ki üzem az Vaydat szekibül, söt országabulis által kergetem az Dunan, minden nepevel, Tatarival, Törökivel, Es noha az Molduai Vaydais Berzenkedet ram, de addigh mind ott ültém, valamigh mas Vayda számára el nem foglaltak az szeket [Fog; Told. 1].

2. ? kb. viszolyog, húzódozik, vonakodik; a se codi/da inapoi; sich sträuben/weigern. 1589: 17 Juny Ment Byro vram, es Kiraly Byro vramal Egyeot Feyerwara. Mykor az Jesouitak Berzenkednek valla, Ide be vallo Czeremoniaūal, Temetkezny, Monostorrol az Kolostrom (!) voltunk Ket Kuchiuat **Boldis** Palnak 4 Lora attam f. 3 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 105].

berzóká satnya kenderszál; poghircá; Werg. 1756: Szőlő kötésre az berzókájából^a vagyis aprójából költ 2 [Kiskend KK; Ks 71. 52. Szám. — *A kendernek].

berzseny (külföldi) vörösfesték-fajta; băcan (vopsea); Blauholz. 1620: Egy Masa kapornatul f. —/40. Egy Masa Bersenitül f. —/40. Egi Masa Miniumtol f. —/40 [Kv; KvLt II/69 Vectr 12]. 1679: Onas, füles réz fazék ... (:Ez feligh bersenel:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43]. 1687 k.: Egy Masa Berzentöl f. —/60 ... Egy Masa Krispántol f. —/75 [MvRK Vect. 18]. 1736: Az urak lovai akármí szőrűek voltanak, de ha az lovok farkai fejekre voltanak, azt berzseny-nel szépen veresen megfestették, gyakrabban azt, mikor istálóban voltak felkötötték ... zacskóban tartották; mikor az úr valahová ment, kivált paripán, azt kioldozták, hogy az ló farka szép fodrosan álljon [Apor, MetTr 363. — I. még i.h. 347. — A megjegyzés a XVII. sz. második felére von.]. 1748: Berzen egj Zatskoban [Nagyida K; Told. 11/95].

A NySz-, OklSz- és EtSz-nak MA-ra visszamenő jelentésmeghatározásai aligha vonhatók ide, sőt a NySz és az OklSz idézte adalékokból sem elemezhető ki az ott megadott jelentés. CzF jelentésmeghatározásai közelebb állanak a fennebb megadott jel-hez. A TESz ide vonható 'egy festékfajta' jel-e az ott megadottnál jóval általánosabb.

? **besajtkálhat** ? besántikálhat; a intra schiopătind; (her/hin)einhinken können. 1584: a' paztorne ky hayta vala a chordat eg Regel tavaly vala, Az zeles miklosne vdvararol egy feyer Lwd Ieowe ky, Az sok tehenek ... futny kezdenek vizza vgy beogtek ordítottak mint az Eordeogeok Es

az Ludra rea Menenek a' zeles miklosne haza eleot, keornyos keorewl be vewek az ludat es Niomodak vesztegetek valtigh, vegre oza(n) chak Aligh mehete Saytikalhata be az zelesne hazaba, zittak Bozorkannak ez azont es el zenwedte [Kv Tjk 4/1, 275].

besáneol (földet) árokkal/sáncsal körülvesz; a inconjura/impreamui o bucată de pământ cu șanț; (Boden) umschanzend in Besitz nehmen. 1776: ezen kérdésben forgo Földből Néhai Simon Gabor Uram Posteritassi alattamban foglaltak el és Santzaltanok bé mint egy hat, vagy hét ölnyi Földet [Mezősztyörgy MT; MkG 36. 5/4]. 1786: ha már megvásárlatta a közt tsinállya bé a' végít hogy senki ne járjan ott s öklme be is tsinálta, sőt a mező felől való végít beis sántzolta [Nyárad-karácsonfva MT; Told. 76]. 1799: régebben fogtának fel a' falusi paraszt Lakosokis a' Földes Uraság engedelmeből egy darabotska helyet, és azt bé sántzolván, s' némellyek fűzfákalis körül vévén ezelőtt használták [Gyérésztkirály TA; Ks 89]. 1842: Az előláb alján besáncolva Pityoka [Csekelaka AF; EHA terménylistából kiírt adalék].

besáneolás sáncsással való körülvétel; inconjurarea/impreamuirea cu șanț; mit Umschanzung (in Besitz) nehmen. 1827: Fogattam meg MFrátai Kalanyos Pávelt a Migos Groff Vas Familia Nyomasban lévő Tanorogja bé Santzolására [Záh TA; Wass 24].

besáneolt sáncsal körülvelt; inconjurat/impreamuit de șanț; mit Einschanzung in Besitz genommen. 1784: az horgos retben bé Sanczolt rét [M. köblös SzD; EHA]. 1804: a Nyégrila nevű bé sántzalt hely [Köteland K; EHA] | a' Csűrös kert láta meget való bé sántzolt füves kert [Mezőzáh TA; Wass 20]. 1838: Szőlők bé sántzolt köze [Csekelaka AF; EHA]. 1845: A' Bé sántzolt Tanorok [Doboka; DHn 19].

besáneoltat (földet) sáncsal körülvétel; a dis-pune inconjurarea/impreamuirea cu șanț; einschanken lassen. 1799: Azon seppedékes helyetske, mellyet a' rét szélén Lona felől ō Nsga bé sántzoltatott nagy költséggel, a' Kender földekből szakadtott é el ? [T; Ks 89]. 1814: A' Gróf Ur ō Nagysága a Héderfáji Czigányaival a' Grófné két Rétyit, meljeket a viz gyakran el iszopot, bé sántzoltatta [Banyica K; Bfr 117/1].

besáneoltatott sáncsal körülvétel/sáncoltatott; inconjurat/impreamuit cu șanț; eingeschanz. 1778: A Rétek felől pedig oly parantsolatot adott ki ō Nsga „, hogy a' bokrokkal, és berekkel teljes már bé sántzoltatott nagy rétet ha a' Falusiak meg nem tiszttanák, és a fákot, s bokrokat abbol ki nem irtanák, ō Nsga maga fogná velünk Jobbágyi és Selléri szolgálatunk által irotvánnyá tenni [Bányabükk TA; BLt 11].

besántikálhat tréf sántikálva bemehet, bebecgehet; a putea intra schiopătind; (hin)einhinken

können. 1828: Instálom a Tekintetes Fő Biro Urat méltotassék az irt Falusi Birákot addig meg tartani s még énis ezen oknál fogva bé sántikálhatok [Páncélcseh SzD; Bet. 2 Balog László Pávai Vajna Istvánhoz].

besárooz sárral beken/mocskol; a murdări/mînji cu noroi, a întina; mit Kot beschmutzen. 1748: láttuk hogj az uttza ajto kilintse mindenkor sáros, edj alkalmatossággal rá lestü(n)k mi sározza bé, hát a' Tatár Uram sertesse tsak neki menjen s ki nyittja, mellyet mondottunk eo Kglménék mitsoda sertése vagjon, arra azt felelte az a' disznos olyan vitéz mint az Ura, hiszem tegnapi az Székely Samuel Vr(am) ajtajátis a szíjjánál fogva ki nyitotta s, a' kenyerit meg ötte [Torda; Tjk III. 241].

besenyői a Besenyő hn -i képzős származéka: din Besenyő/Beșeneu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Besenyő. 1711: Láttam hogy az eo Naga Besenyei gyümölcsös kertből ualo előfakat uágta s hordotta Nehaj Márton Czigány az eo naga jobbágya [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26].

Szn. 1567: ynteztewnk es attwnk Kyzdy Zekben Besnyey Demeternek Maxan^a tyz haz yobagyot [SzO II, 214 fej. — *Maksa Hsz]. 1670: Bessenyei Schola mesternek attam Urunk parancsolattyabol f 4/— [Uti].

Hn. 1626: az Beseniej ut [Komolló Hsz; EHA]. 1696: az Buzás Besenyei határ szélyben [Búzás-besenyő KK; EHA]. 1714: Also Besenyei os örökös Jobbágy [AF; Told. 2]. 1728: A Bessenyei ut [Komolló Hsz; EHA]. 1736: a' Bessenyei Határ szélyben [Mikefva KK; EHA] | Besenyei Joszág [KK; CU XIII/1. 199]. 1753: a' Besenyei határon [AF; Told. 18]. 1758: A Besenyei határ Szelyben [Somostelke KK; WH].

besikárol besikál (a földpadlós szoba földjét agyagpéppel bekenve lesímtja); a netezi podeana de lut; scheuern. 1696: bizonyos szükségem esven az I idejebenison azon penzhez kellet nyulnia, ésmet be csináltam be sikálot(am), és a ház földével egyenlővé Csináltam [Dés; Jk. — *Ti. a szoba földjébe elásott pénzhez]. 1741: az felső háznak pádimentomat téglával bé ragták s agyaggal sikárlották bé, és azon helybe vasat ragtak, hogy ne lássék az téglának fel bontása és Sikárlása [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII].

Az első adalékbeli *sikálot(am)* a (*sikárlottam* >) *sikállottam* fogatékos lejegyzésű alakváltozata lehet.

besimforizálja magát behízelkedik vkihez, behízeli magát; a intra sub pielea cuiva, a se lingui; sich einschmeicheln. 1847: Bogyáné lejött^a, hogy és hogy nem, magát Birib nálla bésimforizálta. — napokban elő áll vélle, hogy ha meg nem bántana vélle, Bogyánéval, ki erősen hívja, felmenne lakni Bécsbe [Kv; Pk 7. — *Bécsből. bA szobalány].

besírít beszeg; a tivi; einsäumen. 1803: Vékony Len gyołts Keszkenő kék sujtással bé siritve [Harangláb KK; UnVJk 168].

beslak ? kb. rablóvezér, útonálló; cap de bandă, tilhar; Räuberhauptmann. 1573: Azomba iwt oda Nyreo Andras Mond eo hogy Im az poztot keryk kinek Iele ely vezet, Mond Andras arrah Azonnal vgian Beslak kwrwaffy legek ha ki aggyak annal kyleomben Miglen az Jelet meg hozzak vagi Imig vagy Amwgy | Mond esmet azonnal Nyreo Andras vgian Beslak kwrwaffy legek ha azt aggyak myglen az Jele megh leszen, Tompa Istwan Mond hogy Bestis kwrwaffy zebeniz zolhatnal nekem, Andras mond hogi Neh Mond vram azt Mert Nem az vagiok, Esmet Mond Tompa Ah Neste lelek kwrwaffy hat velem pantolodol kezd zekercet kerny Andras hatrab al [Kv; TjK III/3. 77–8].

Ez a szókincsünkben már régen kihalt címszóbeli szó végső elemzésben az oszm-tör. eredetű *beslia* (egyik jelentésében) 'ein Räuberhauptmann' szónak hozzánk szerb-horvát, esetleg román közvetítéssel átkerült változata lehet. A román *besleagd* 'un om care își face dreptate cu pumnul' (Dăc) jelentésének és hangalakjának tekintetbe vételével az e címszó idézetéből kiemelhető magyar jelcütés és a k szöveg nehézség nélkül magyarázható.

beslia könnyű fegyverzetű török lovas; besliu; leicht bewaffneter türkischer Reiter. 1609: veottem Egi Egez Juhot az besliaknak | Ebedre megh erkezek az Beek neletlen mert vacziorara vartak az Besliak [Kv; Szám. 126. IV. 396].

besorozandó rekrutálandó; de recrutat; stellungspflichtig. 1862 Az erdélyi Korlátnokság rendelete, hogy a leg szigorubb igazsággal adják ki az Anyakönyvi kivonatokat a' bé sorozando ifjakra nézve [Gyalu K; RAK 75].

besorvad kb. elsenyvedve besüpped; a se surpa; närrui; verfault einstürzen. 1754: az Ház Pusztá Volt, padlása fedele bé sorvadva volt [Görgény-sztimre MT; TGsz 16].

besóz sóval tartósít; a sára; einsalzen. 1747 vagon egy Hordo káposzta bé Sozva [Szpring AF; JHb XXV/88. 5]. 1851 a' diszno husokat sozzák jól be nehogy el romolják (így!) [Kv; Pk 6].

besózás sóval való tartósítás; sárare, conservare prin sare; Einsalzung. 1820: Husok bé sozására 51 lb Só 3 Kád káposztának be sozására 75 lb [Déva; Ks 105, 165].

besózat sóval tartósíttat; a pune să se conserve prin sárare; einsalzen lassen. 1783: (A káposztát) egy uy kicsin kadacsában szep tisztan be sozat-tam fedél s lakatt alatt tartom [UtI].

besózatik sózással tartósíttatik; a fi conservat prin sare, a fi sárat; eingesalzt werden. 1765: Sozatott bé Sos Kaposzta Ujj Vasa 02 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

besózott sózással tartósított; conservat prin sare, sárat; eingesalzt. 1625: Eczetben be sozot Vgorkat. Veottem ket fazekal f. 1 d. 75 [Kv; Szám. 16/XXXV 63]. 1685: Be sozott telelesre valo Sos Ugorka Uvegekben in vas 3 [A.porumbák F; UtI]. 1732: (A pincében) találtunk négy rend cserefa aszktot, ezeken hat öreg kád, és két hordo bé sozott káposztát [Kóród KK; Ks 12. I]. 1738: Találtattak ezen Pintzékben kádok be sozott káposztával. Teliek nro 2 [Szászvevessződ NK; Born. XX. 12]. 1740: Küldöttem Mlgos G(róf) Ur(amna)k ket fa uj edenyekb(en) gyengen be sozot pisztrangokat [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1747: Bésózott uj káposzta [Borsa K; Told. 24]. 1750: egy jo kád bé sozott káposzta [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4].

besötétedik besötétül, beáll (az esti) sötétség; a se intuneca; dunkel werden. 1754: az üdö volt ollyan tállyban, hogy az nap nem láczott, sem pedig sugárzása soholt nem tetzett, egészen bé nem sötétedett [WLt. — L. még MNY XXXVIII, 306]. 1757: hamar bé setétedet mig rakadtanak [Spring AF; BK sub nro 834]. 1764: egy alkalmatossággal hivni kezde Ketzán Mihály engemet hogy mennék el velle ha bé setétednék a rétre . be setétedvén az üdö el menék velle a rétre [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. 1808: azzalatt mig én azokat jegyezgetném bé estveledik Setétedik, s ugy a Jegyezgetést félben hagyam [Déva; Ks 119b]. 1831 akkor nem volt késő idő még bé se sötétedett volt [Dés; DLt 332. 20].

besötétül besötétedik; a se intuneca; dunkel werden. 1582: Az vthan hog Jobban be Seo-tetwle hallam az Azzony kialtasat [Kv; TjK 4/1. 8]. 1780: Belenyisi Aniska Aszszony kére hogy egy Nemes legenynek egy ingit meg mossam meg száraszszam és ki simicsam, melyet a niég én véghez vittem bé setétült [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

bcsövényelés kb. sövényfonadék; inconjurarea cu gard (de nuiele); Gehege. 1694: Az Varbol egyenessen ki menvén az Also var Kapuján Kivül az hol az előt Istallok. .volta(na)k, ugy Kertek(ne)kis Keritesi es be Sövényelese most mind azok(na)k helyein nincsen semmi, mind el pusztulta(na)k; csak az helyei maradta(na)k [JHb Inv.].

bespontol berögzít; a fixa; festmachen. 1596: az scolaba(n) gyermekeknek Auditoriúmaba az ablak Ramakat hogy az keobe be spontoltak attünk egi keomywes legennek f — d 10 [Kv; Szám. 7/II. 30].

besrófoló bezáró; închizător; Absperr-, Verschluss-. 1788: Ajo bé srofflo Sroff [Mv; TSb 47].

bestatuál beiktat, birtokba iktat; a instala, a pune în stăpînire; installieren, einsetzen. 1595: Az kik penig az Jspan vraitat, es Caspar Deakot be statualliak valasztottak* [Kv; TanJk I/1. 253. — *Köv. az iktatók fels.].

beste, bestye I. fn szik 1. alávaló/gyalázatos perszóna; bestie, ticálos; Biest. 1568: hol a Bestye hol | sic audisse ... a Johanne Brassai Hazuch veralulo (!) Bestie | Ezt hallam hogy monda feyerwary Imre, Jm a bestye Egy Ruhanak valo kamokan atta el a gyermekeket | hazuch bestiewl benne | bestyek bizon ne(m) olyan konyen emeztettek meg mint az Elebelit [Kv; Tjk 185, 217, 219–20]. 1572: az vra ... azt Mongia volt lassw zowal felesegenek cho Be Bestie Lam kwrwa voltal, cho be onnat | az Annja egj lewelet vezen Eleh Mond hogy te Bestie Ihol meg vagion Minden Jo voltod Irwa fely kwldeom vradnak, Mert tegnapi ket latoral talaltalak hogi It yzol vala | Bestie ha lehet Byzon It Nem Arwls [Kv; Tjk III/3. 5, 18, 30a]. 1573: hazwdok ebwl Bestewl benne | Azon fel Indwltatik az Azzon Ben hazaba, Mind Besteyevel mind lelkewel Mind kwrwawal hwl My zayara Iwtot Ereoszen zitkozodot az gyermekert, hogy valamely Bestie lelek kwrwa az eo germeket Bantia Eo magat Bantia | hallot ... Iilyen zozatot, vagd az bestiet vagd [Kv; i.h. 51, 142, 271]. 1574: egy Nap Estwe Mint Nolch orakort mykor leh akarna fekwyny zytkozodast hallot az vchara (!) Mind lelkewel mynt bestyewel [Kv; i.h. 317]. 1584: Ne(m) Akarom hogy a Marczona Bestie el vegie [Kv; Tjk 4/1. 329]. 1586: eo maga Vram, megh valla hogy az ezwt Nem Io volt es a' probat fel Ne(m) Erne, Megis monda vra(m) hogy lassad ha ky Verhed azert, Igy zolwa(n), Im a' bestieye Ne(m) ery fel az ezwt a' p(ro)bat [Kv; i.h. 614]. 1590: Engemet vizant Andras kouacziot igi haborított megh vtamat megh allotta, kialtotta Erössen, Eöld az beste lelek kúrúa fiat, En beste es kúrúa sem vagiok, azoknak giaszattiat holt diomert fel nem vettem volna [UszT]. 1591: Eö zida eleözéris megh mynket (:keüetűe mondom:) or besteknek [i.h.]. 1598: Siket Vasarnap tauath (!) megh zitta rútolta Salua Reuere(n)tia sit dictu(m) bestenek, beste kúrúafianak [i.h. 13/57]. 1599: ki jöue az Nyirő Legeny az Mühelyből . monda, bolond bestye, bezeg sok bolondot czjnalz [Kv; Tjk VI/1. 384]. 1606: az peter kouaczj leanianul en mentem uala az Alpereshez engem hiut uala kapoztaert azt monda az alperes hogi eb agia s bestie agia [UszT 20/141].

2. ronda/gyalázatos állat; animal ticálos; liederliches Tier. 1599: az mely menes louat az bwdes zek patakaba Kergetenk Inkab hizzwk hogy az barabas Mihaly Menes louaj voltanak. Egy vemhes menes lo vala keözte de meg nem foghatank benne az besthieken [i.h. 14/15].

3. kb. fene, nyavalya; naiba; Schwerenot. 1568: Anna Relicta gregory zabo fassa e(st) ... az legeny az vtansy Egy Jngeth es gatyat hoza hozam, az gathya Merő veres vala meg mossam (!) haza vm*, es mondek hogy myre hogy Jgy Czeylekezel bizon meg ver az isten, Es erre Monda feyerwary Jm(re) My bestyeth tehetek, ha ream futnak, Mays ket leannak myuelte(m)^b meg [Kv; Tjk 173. — *Olv. vüm (vivém). ^bFöléje írva: tottem (olv.: töttem)].

II. mn szik alávaló, gyalázatos, ronda; josnic, miršav; niederträchtig, schuftig. 1558: Bwdy Zabo Janosne . Azthys hallottha hogy az Bestye lelkewel <...> zythkozodoth [Kv; KvLt Diversae I/26]. 1567: Philep ferencz dixisset ad uxorem thomae Komies Hazucz bestye lator agnowla benne | Helena ancilla ... se audisse ... homo Colosiensis ita vituperasset Ursulam Nemes bestye kurua, el oltottad az uradat de ha meg kaphatom bizony a bwdosbe tethetem Mast mondotok kuldosnak (!) de thy wadtok azok, bestye kuruak kuldos bestye kuruak | fog meg fogy meg a Gyikos bestye kuruaftat En magam lezek hohera | bestye ageb, Menny el Mond meg te ha w Capitani mi kyraly zolgai vag'unk | audissent dictum ab vxore demetry barla wallyon melly bozorkany bazo bestye hyres kuruanak mi gongia az en fiammal. az en gyermekemmel | Zöcz Fabyane Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velen perleny, Jgaz vgy ne(m) merne mynt az eb | Ennekem nin (!) kel a bestye lelek kurua mert latrokkal tarttya baratsagath [Kv; Tjk 18, 49, 60, 82, 95, 104, 109. — *Olv. aggnöül]. 1568: Bestye kuruafti soha ne(m) felek a te kardodtol | valde vituperasset vxore(m) Gruz Peter, Lotyo Bestia(m) kwrwam et Jterum retorsisset vxor Petri gruz az anyad wolt az rezeges bestye hires kwrwa pelengerezet ne(m)zetw bestye Kwrwafi sentenciazoth kuruafti | gabor zyga vala Mihalt, perengerezet bestye lelek kurwa fyanak | Zabo Janos ... monda az felesegenek, Az annyad az bestye kúrúa ő vitte el | monda Zabo Janos, Roz hytúan roz bestye azyyon, bizon el nem vizedel (!) | azt monda hogy Jweges Anna Emyztoye vagyok, es arra azt monda(m) hogy hazud, bestye hires kuruaftul benne mynd adig meg ne(m) Ream Rakya | Jta dixisset, Johannes brassai hazuch vg mond bestye agebul benne | Johannes brassai ... sic dixisset, hazuch bestye aruloul abba hog' te olyan ember uolnal mint En | Hazucz bestye verül te Zoch mihaly abba mert vagiok en olyan ember mynt, the s meg Jobbis | Andras Katho az Anyat bestye lelek kuruanak szytta | Andras Katho Katona fektá bestie hires kuruanak szitta, es Racok beste hires kuruaftanak [Kv; Tjk 140, 146, 171, 193, 209, 219, 233, 235]. 1570: ezt felely az azon hogy hazuch Bestie kwrwa fyawl benne Tyztesseségem arwloywl (!) benne Jllien Erzen Methelo feleségw, Jsthan vanayda megh azt Mongya neky hogy Te hazuch Bestie kwrwa, Mynt Illen gyalwrol ky perengerezet Lothyo Bestie kwrwa, Azwthanis hazahoz Mind hallotta az zyttkozodast | Dorothya azzon Ezt valya . Jllien Zokkal Zytta, Te eb henger bestie kwrwa ffy, Nem Erdemlened az chehet, mynt ez fele Eb henger Bestie kwrwaffy | Jgh Zol, gonoz Bestie Eb germeky Mind elthig Ith forognak | Zabo Janosne Zydny kezdy, Eregy ky Junet Agh Bestie kwrwa Ne kyalch ream hazamba | Arra azt felelte fodor Esthwan hogy hazud az Bestie kurwaffy ageb benne Mert eo fogatot Megh [Kv; Tjk III/2. 59, 70, 74, 74g, 94, 103]. 1572: Azonba be Jwt aztalos leorinczne Mond keomies gergnenek, oh

te Bestie hyres kwrwa Myert hoztad ide a latrokat | azt Monta Zigarto Jacob hegedws Janosnak Teneked az feleseged Bestie hires kwrwa te magad Lator vagi | leo oda panity gaspar Es Mond ... Bestie kwrwa Nemzetw Bestie kwrwaffy kwrwas bestie kwrwaffy, chigan vagy te Mert az zekerfa hozasba is Megh chialal [Kv; Tjk III/3. 3, 26, 88] | En wtem Elwzwrws az Bestye kurúafijatt [Dés; DLt 182]. 1573: Mond Hegedwsne Megh vondoza az Bestie hires kwrwat kinek graciaia vagion, az lochos vra hagiót bestie kwrwat, teged ne vondozon | Tompa Istwan Mond hogy Bestie kurwaffy zebeis zolhatnal nekem ... Ah Neste lelek kwrwaffy hat velem pantolodol kezd zekercet kerni | Mazas peterne Mond az zolgalonak Te Bestie kwrwaneo leania ha az haz eleybe kaphatlak vgi meg verlek Mas vizen ely Innet [Kv; Tjk III/3. 74, 78, 272]. 1574: Mond Halaz gergelne, Amaz Bestie Eretnek hyres kwrwa fya az zomzed azzonye azt vagta [Kv; i.h. 328]. 1581: beste kwrwaffya vigie fel a pynzt [Fűzkút K; Wlt. — L. még MNy XXXVIII, 54]. 1582: hallottam hog Rengeo Anna Keomywes Georgnet deak Mate fokta bestie kwrwanak es kolikas valagw hires kwrwanak Zidta | hallottam Rengeo Anna zaiabol Ezt mondom en Igiarto Georgnek hogi Kwrwas fattias erethnek parazna bestie kwrwafia [Kv; Tjk 4/1. 60, 69]. 1585: Nagy Caspar Az palastos Jstwan Annyat keriteo Bestie Curwanak zitta volna [Kv; i.h. 417]. 1588: Monda Pascha vayda Bestye kwrwa fia ream rohananak Mezitelen fegywerrel meg foganak ... meg verenek rangatanak [Zsákfa Sz; Wlt]. 1589 az Bestie lilek kwrwat ... bizonj minden ruhayat el vonom vala [Dés; DLt 226] | az tizedes monda szaly ala dizno bestie kwrwaffy | zidott engemett en egyik sem vagiok az sem bestie kwrwafia scm lator ne(m) vagiok mert en ha zegeny vagiokis Jambor vagiok [UszT]. 1590: Orsiolazzon (!) Jstuan Kovachjne felesége (igy!) wallia ... az Jstuan kouachne zitta az Peter kowachjnet bestie kurwanak, felett erre Peter kowachjne, te wagj az bestie kúrwa, de en nem hallottam hogy egyikis tudomant teot volna [Kv; Tjk V/1. 39] | Hogy az Pribek hazanal megiek vala, szidgia vala az kerezteseket a kirie Elejsomos bestie kwrwak kwrwaaniatok (valaga :) en monda(m) neky te vagy kwrwafia ha neke(m) mondog [UszT] | Teokelletle(n) bestie kurua, orr wagj nem Jambor vagj [Szu; i.h.]. 1591 az Alperes ... gyalazatos zytkokkal zydott mynket. Saluo Jure honesti Keövetem kegtket zida Enghem Andras Keouachotis uen teokelletlen céhelczap beste lelek kuruafricanak [i.h.]. 1592: keouetem az kedtek szekit szidott engemet gyalazatos szitockall hamis hyteo beste lelek kurua fyanak, ky en ne(m) vagiok az en allapoto(m) szerent Jambornak tudo(m) magamott soha en hamissan meg ne(m) esküttem tudaso(m) szerent en Bestye sem vagiok, hanem keresztyn Ember vagiok | az J. szida kemptök szemelit kewetem or bestje leleok kwrwanak En or sem wagyok bestye leleok kwrwa sem wagyok | Kemeotök szeomelit, es szekit

kewetteom szida besztehy (!) leleok kwrwanak mondwa(n), fozos (!) leleok kwrwa, wagyon modom benne, hogy mind addigh verielek migh Egyyet rughaczy [i.h.] | Zayabol hallotta(m) Kalmar Tamasenak, hogy Bozorkany bestie hyres Curwanak Zidta a' Niary Marton Annyat | Hallottam filemmel ... hogi az Apianak ezt mongia vala, bestie Apa, ha apam ne(m) volnal gonozul jarnal miattam, mert immar el keseritettet lelketmet [Kv; Tjk V/1. 300, 364]. 1596: meg is zidogatta Illyen zokkal, keouetem az Kmeteke zemeleth es zekith besttyie kurua fy te tot Janos^a [UszT 11/70. — ^aBardócfa csordapásztora]. 1603: ez alperes ... erokseg keresso bestye lelek kuruanak szydót ferfiu leuen en kurua ne(m) uagyok Jrette dyomo(n) uagyon hogy bestyenek szydót en az ne(m) uagyok aznakys terhen uagyon [i.h. 18/67]. 1605 hazüch benne bestie Arulo Kurua fyaüll, merth the Sigmond királnak Áruloja vagj vgj mond [i.h. 19/82]. 1617 zitta illien zoual Az Istentol el zakat fattiu uankuli bestie kurua fia el uezette az leanomot mint hitetlen arulo [Kobátfva U; Pf]. 1625: Jm az bestie kurvafi fattiaj addig kergettek az Demeter Ferenczj Giermek louat hogj az Karoba szeókeott [UszT 92c]. 1630: Szanto Marton mondotta ezt neki, hogi te beste hitetlen kurva te Andras Mester giezte (!) ugjmond [Mv; MvLt 290. 206a]. 1635: monda az Fejedelem hogj mennietek haza bestie kurua fiai, mind eoreokke eot szolgalliatok [Kvh; BLt] | oda szakaszsa Isten az niakatokot bestie lelek kurua fiai, eotet szollgalliatok az migh eltek [Szacsva Hsz; BLt]. 1653: Enjeden lako Debreczenj Nyerges Janos nevü Nemes ember minemü rut illetlen diffamatioval illette, iduezült Meszaros Peter Uramat: Hamis hütünek, huzo vononak, téokelletlennek, Beste Lelek kurua fianak, az testetis teouissel ualo túzzel megh egetni meltonak szidalmazta [Ne; KemLev. 1391] | Az Var(me)gie hada hires kurua valoga, herelt lo fasza; Meszaros Peternekis az bestye lelek kurua fianak az Annya, csak Olahokon huzo vono, kuruak kergetőie volt [i.h. 1394]. 1655: riassza még Razmany Istvan az beste kurua fiat | En nallam wagyon Ozdinak az Bestye lelek kurva fianak hütt levele [Kv; CartTr II, 895, 902]. 1664: monda Tonbay (!) György itt keressük a lilek bestie kurva fyat mert ide buvek [Császári SzD; Wass]. 1673: Várgha Simon . Trombitas Ilonat és Saytos Janosnet eb lelkü lelek bestye lelek kurvak(na)k szidalmazta [Kv; Tjk VIII/11. 230]. 1683: meg hid lilek beste lelek Curva [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1691: itt nincs semi hatalmad mert megh nem engedem, vagy te, vagy en halok megh hamis hütü lelek bestye lelek kurva fia mert hamis hitteddel kereskedel [Dés; Jk]. 1693: az törvény közb(en) még szidót hamis béstyé kurva fianak [Szentegyházassóláhfalu U; Törzs]. 1694: szidta Moso Mártont Bestye lelek (!) kurva fianak [Jobbágyfa MT; Bál. 50]. 1700: (Opris Sztan) Opris es Dumitru nevü fiai felől hallottam Csonokosi Bálint Ur(am)tol hogj azt mondotta: hidgjek meg az beste kurva fiai, hogj kezben keritem

[H; Szer. Ioannes Pap de Maczesd (40) nb vall.]. 1702: hazudot à beste lélek kura fia [Ádamos KK; Ap. 5 Mikes Mihály Apor Péternéhez]. 1736: egy ifju kufárné kérdi az pátertől: Barát van-e gatyád? az szerzetes megszegyenli magát, s azt feleli: Nekem vagyon gatyám, de néked, mint az bestye hires kurvának nincsen orczád [MetTr 438]. 1744: kiáltani kezdettek kívált a' két aszszony a' nevezett korcsomárosnéra, táborból ki csapott bestye hires kurvának compellálván [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1804: a Beste kurva Nékem jóságot adot de Kertet nem, Lásza a Kertel mit csinál [Szentsimon Cs; Hr Fasc. 5]. L. még *bestye-kurváz*, *bestyél*, *bestyéz* al.

bestek évőszközészlet; trusă de tacimuri; Besteck. 1816: Egy Bestek tokba 12 3/4 Lothok Egy Bestekbe valo ezüst pár kés, és kalány három águ villájával 12 1/2 Lothok [Kv; Born. IV/41].

bestelen l. becstelen

bestia szitk alávaló, gyalázatos; josnic; niederträchtig, schmachvoll. 1572: az Monostory Kabos Ferench zygya wala ... hogy Kwrwafy Bestya Arwlók Mythi cynaltok [Jákótelke K; KP]. 1574: Kelemen Mond az fíanak hozza az Zabliat, Mert Ne(m) twdom az bwstia (!) lelkek ha meg akarnak colny [Kv; T Jk III/3. 316]. 1617: Elegge hallottam hogi igi zitta antalfi tamasne antalfi matias, hogi amaz ukissa (!) bestia hires kurva az antalfi matias ez zep mentetis eó vezte oda az ukissa eb [Kobátfva U Pfl].

bestiális bestye, alávaló, gyalázatos; josnic, mīrşav; niederträchtig, schmachvoll. 1769 Simon Juci Bestialis hires nagy Kurva [Mv; Told. 19/45]. 1797: az sokadalom hallatára gyalázta, motskolta bestiális kurvának, ország, vármegye kurvájának teli torokkal kiáltozta [Dés; DLt].

bestye l. beste

bestye-kurváz »bestye kurvá«-nak szid; a-i spune cuiva curvă ordinară; ludern, als Bestie nennen. 1568: Sophia Ioannis Zabo c(on)sors fassa e(st), Ezt hallotta(m) hogy zabo Kelemen harom nap estyg az zolgaló leányat ige(n) Erössen zitta bestye hyres kuruanok, es azt monda neky Meny el bestye hyres kurwa, mert ky verlek a kapúmon | Catharina R(elic)ta blasy Nagy^a, Ezt hallotta(m) hogy zabo Kelemen az leant valtyg bestye kuruaa es zydogata [Kv; T Jk 207. — *Ide értendő az előbbi vallomástévő vallomását bevezető latin szövegből fassa est].

bestyél alávalóan, gyalázatosan; in mod josnic/mīrşav, schmachvoll. 1593: Anna Chaplar Imrehne vallia Nagi zugolodua juta haza Andras, es monda Tamásnak, bestiewl chelekettel hogi le vagtad az hatar fat, monda Tamás, hazuc bestie lelek kurua-fiawl mert nem vagtam [Kv; T Jk V/1. 372].

bestyéz »bestyé«-nek szid; a-i spune cuiva bestie; für eine Bestie nennen. 1593: Hallottuk hogi Tamás zidalmazta, bestiezte es kurvazta Andrast [Kv; T Jk V/1. 368].

besűg beárul, feljelent; a piri/denunța; angeben. 1804: Kádár Kretsun Mlgs. B. Huszár Josef Ur ő Nsga Colonussa bé sugván az Udvarba, hogy ez a' föld Drentye Mitrujé volt ... azt hozta parantsolatul, hogy az ő Nsga F. Berekszoj emberei a Málét szedjék le Kádár Kretsunnal együt [F.berekszo; BfR III. 12. 7].

besuhan beillan, besündörög/sompolyog, táj besirül; a se strecura, a se furia (înăuntru); hineinschleichen. 1631 nagj iettemben fel kelekl hogj aytot megh nita(m); be suhana mellettem az Aszony; az pad ala buvek, onnet vonniak ki az legeniek^a [Mv; MvLt 290. 239. — *A városi hajdúk].

besuvad 1. becsúszik; a aluneca; hineingleiten. 1710: Bakotsban egy a' Márko István földé borozdájában suvadott bé [Csókíva MT; CsS].

2. besüllyed; a se afunda; (ein)sinken. 1850: vizenyős helyekre marhájokat ki eresztve, térdig be suhadtak Labaik [Dés; DLt 850].

besuvadhat oldalazva bemehet, táj besirülhet; a se putea strecura/furia; (seitwärts) hineinschleichen können. 1875: Lako Helyéhez tartozo utat úgy el foglalta vona, hogy tsak ő klmeis a maga lako Jóságára fell oldalt suvadhatna b' [Hr Fasc. 5].

besüllyed beroskad/süpped; a se afunda; ein-sinken. 1851: A Serfőző vagy Kis Kastély utza béli azon ház ablaka alatt melyben lakom egy utsza kut volt, ezen kút az utsza süppedékessége miatt be süjdedt [Dés; EHA].

besüllyedezik beroskadozik/süppedezik; a se surpa; nach und nach einstürzen. 1844: A pálinka főző ... falai meg hasadoztak, bé süllýedeztek [Abafája MT; TSb 11].

besüllyedt 1. belesüllyedt/roggyant; intrat în pămînt, scufundat; eingesunken. 1761 az Sütő ház . . . oljan mint egj alatson ökör pajta, azon kívüls erőssen be süjdedt az Földbe [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 15] | földbe be siedett csere talpakban rott csere Sasok köze elegyes rakó fákból rakott oldalú ... régisége mialt omló fél-b(en) álló Majorház extál egy Kamarájával [Szász-vessződ NK; i.h. 208]. 1825: vagyon egy régi Isten tudja mikor épült már le roskadozott és a földbe bésüllyedett Ház [Szárázpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375].

2. besüppedt; scufundat; versunken. 1844: a padimentom meg romladozott fenyő deszkából valo, némelly helyeken bé süllýedt [Abafája MT; TSb 11].

3. süllýedezve beomlott; surpat; eingestürzt. 1837: Ezen utomba ... a bé süllýet Só Bánya

iranyába találtak tégedet részegen terin-
getvén a Gujabeli Marhákat [Dés; DLt 332. 13].

beszabadít (legeltetésre) fel/megszabadít, szabadá tesz; a elibera terenul (pentru pășunat); (zum Weiden) freimachen. 1851 a' dolog siető mert a' hétéen tul bé szabadították azt a' helyet, 's, a' fű kárba menyen, ha nem látunk utánna [Héjjas-fva; Pf Nagy Károly lev.].

beszabadul (tilalmasba) beleszalad/ront; a intra/scăpa (in loc oprit); (in die Schonung) hineinlaufen. 1803: Basa Daniel az nap adta Csordába sertéssét mikor a' Somkúti völgyre bé szabadultak; és nem maga szántszándékkal tsapta azokat a' Czitz Hegye felé, hanem a' Csordából szaladtak oda [Dés; DLt 821/1810].

beszádol 1. bedugaszol; a indopa; zupropfen. 1795: Az borbol ki mostis ielen uagion, azt hogy meg teolte es be zadozta hozoth 6 eitel bort kiuel meg teolte f. — //36 [Kv Szám. XIV/6. 8].

2. csapra ver; a da cep; anzapfen. 1655: Az borban az my megh Maradot volt be szadoltattuk az Atsok keömiessek elkeölteotteók [Kv; SzCLev.].

beszadoltat bedugaszoltat; a pune să se astupe; zukorken/propfen lassen. 1596: en azért erőssen be zadoltatam az hordot az kibeöl immar attam vala tudni illik az 81 vedrest [Kv; Szám. XXIX/6. 159].

beszaggat beszakítgat; a rupe, a face stricăciuni; einreißen. 1630: Szalaj Gjörgj hogj be nem erezték mind be szaggata az ablakot, es ismett be boczatak Szalaj Gjörgjöt de ugjan nem niuguek, hanem ismett csak niügeöledek az aítotís el hasita [Mv; MvLt 290. 205]. 1632: Giöngjősi az ablakon be vete az puskat hogj megh igaziczam az ablakotis mind be szaggatta* | az kett katoná . az ablakot mind be szagata az meztelen kardal igen hadaz be az ablakon [Mv; i.h. 78a, 79a. — *Ti. az ablak lantornáját].

beszakad 1. beomlik; a se surpa/nărui; einstürzen. 1593: Medve Leórincz hydelwy, vallia Megh asta volt Balint a' kutat de hogy be zakadot volt, halla(m) hogy igr zolt Born(emi)za Gergely, Teolch be mert Nem akarok az miat zaz forint kart vallany hogy a' keofalis be zakaggyon miatta | vettünk az Scholaban pincze torkanak a ky be zakadot volt egi zeker fat p(ro) f. — d. 50 | Mikor az plebanos hazat az sok gazbol ky tiztitattuk az Cloaca a' hol be zakadot volt, hogi be dezkatattam vettem lecz zeket d. 7 [Kv; Tjk V/1. 425, Szám. XX/5. 121, 132]. 1594: Az monostor vezai ku Hidatt Bonttattuk fell miért Hogi Be zakadott valla Egi darab Hellien az Bollttja [Kv; Szám. XXIV/5. 20]. 1597: Az scholamester hazaban egi darab helien a padlas hogy be zakadot volt, Jsmegh megh chynaltattuk be padaltattuk es kamaraban az padlast meg stempeleztettük

fizetünk Ach Lúkachnak f. — d. 68 [Kv; i.h. 7/III. 36]. 1637 nem jeoue teób ezüst Torock-
korul Fejeruarra auagy hogy be szakadna az Banya [Thor. 18/3 fej-i rend. a torockói lázongó jh-okhoz]. 1652: egy keskeny boltásos ház Az boltja nagy darabon beszakat az eső viz miat [Görgény MT Törzs]. 1742: Tudode hallottade hogy az Gárgyásiak(ua)k bányaik bé szakadván és sok hasznok az Istalljban szakadván azt ki hordotta ki az Istalljból? [Asz; Bosla].

2. beömlik/torkollik; a se vásra; (ein)münden. 1651/1653: a Tatrang ott folt, s vgy ment be az Veres Erbe, s vgy szakadot be az Fekete wgybe [Kökös Hsz; BLt]. 1745: Szakad bé az Erdőről az holt Szamosra egy árkocska [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. 1767: az mint bé szakad az Fekete viz nevű patakotska az Sárdi patakban [Sárd AF; EHA]. 1794: ahol a régi Küküllő folyamatyába beszakad [Dicsősztmárton; EHA]. 1795: a Kolos Aknai Sos patak a magyarkályáni Nagy Halas Tonak nádas végében beszakad [M.kályán K; EHA]. 1844: ezen ket falunak határát a' Gorbopataka választja el mind azon helyig hol régebben a Szamosba be szakadott volt [Szászfenés K; KmULev. 1].

3. kb. beesik/ereszkedik; a duce/da in; führen, münden. 1572: az Kapvs vtról az Birczen megyen eleo az Chatanyak es Pestesyek^a keozt walo hathar, mel' egy Arokba zakad be az hollo fyzezen twl es ott zakad megy az Chatany hathar Azon Thwl Rywy^b hathar [Dés; DLt 184. — ^aCsatány és Pestes SzD. ^bRévkolostor SzD]. 1748: a Domb oldala alat szakod bé azon Metalis ut, az Ország uttyab(a) [H; JHb XXXII/29].

beszakadás beömlés; vásra; (Ein)mündung. 1844: ezen pataknak pediglen a' Szamosbani bé szakadásától a' Szamos vize a' kérdett két falu határ vonala [Szászfenés K; KmULev. 1].

beszakadó beömlő; care se varsă; (ein)mündend. 1713: (Egy föld) Vicin(usa) egi felől . Szomosban beszakado Fejerdi Patak gáttja [Fejérd K; EHA].

beszakadólóg beszakadó/omladozófélben; gata sá se surpe; in Einsturz begriffen. 1587: az főghaznal valo kwtnak az keőuej ki bontakoztanak es be zakadolag vala meg Czinaltattam tisztítottam fiztettem teolle —/60 [Kv; Szám. 3/XXX. 11].

beszakadott beomladozott; prăbușit, dărîmat, surpat; eingestürzt, eingefallen. 1742: az Istalljosok nemis tagadták, hogy a bé szakadott Követ az Istalljosok hordottak bé | Hallottam hogy az bé szakadott kőből az Istalljosok hordottak volna ki [Torockó; Bosla].

beszakadozik beomladozik; a se prăbuși/dărîma/surpa; nach und nach einstürzen. 1744: A Palotának Bótt hajtási régen be szakadoztanak, ruinában valok [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1759: az oldalt tul Alparéton (: midőn az Ut bé szakadoz:) magok Alparéthi emberei által ásattyák

(a) Vámnak Mlgs Possessorai | itten az oldalon nagy munkával tartjuk az Utat hosszan ásván az oldalt, mivel a Patak árja vagy azon helynek meredeksége miatt egy darabig úgy bé szakadozott az Ut hogy nem lehetne jární igazítás nélkül [Alparét SzD; JHbK XL/8].

beszakadozott ici-colo rupt; eingerissen. 1694: vagjon a' mólnár ház Ablaki vannak hozza illendők nro 3: ket be szakadozott lantornával borított; az harmadik pusztá [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

beszakadta (folyóvíznek vhová való) beszakadása/torkollása; revársare (a unei ape curgătoare); Einnündung. 1805: Ezen Erge a' Szamos bé szakadtáig ki Kaszáloja hosszában mégyen? [Dés; DLt 1805/1825 vk].

beszakaszt beszakít; a sparge/sfirtica; einreißen. 1636: az puskamatis be ada(m) Lakatos Jeremiasnak az ablakotis ugian magam szakasza(m) be ugj mond [Mv; MvLt 290. 77a].

beszalad 1. befut; a intra fugind, a fugi; hineinlaufen. 1608: a' barom a' szina feoben be szaladot nappal, az Paztorok ottan ki öztek a' szina feobeól [Pálos NK; UszT 20/357]. 1746: Éltető Ferentz Ur(am) ... midőn a Kis Pavel Tulkát kergette volna, a Falu uczáján az én udvaramban be Szaladot azon Szegény embernek marhája [Szentgyed SzD; Wass 6] | Csürke Monul ... el hadta a szekeret es bé szaladott a füves kertbe [Mocs K; JHbK XLVIII/10]. 1787: egy estve Késen ... tsak bé szalada oda a Házba [Backamadaras MT; CsS]. 1803: a Leányom künnött bé szaladat [A.rákos TA; Borb.]. 1796: Ros Mária. mihelyt rést kaphatott magának leg ottan bé szaladott ... Gábor nevezetű Kotsishoz^a, aki meg ígérte vala nékie, hogy el vészi feleségül [Déva; Ks 101. — *Ti. az udvarba]. 1831 Igazé az is Vonutz ..., hogy a Lovakat láttad volna, míg a Kád-kükkire szemed előtt be szaladtak [Dés; DLt 332. 15 vk].

2. belefut/szalad; a intra fugind, a se repezi; hineinstürzen, hineinlaufen. 1779: egyszer a Menetske az Vra keménysége miatt a Marosbais be szaladot volt s ha a Vra utánna nem szaladot volna, s ki nem huzta volna a vízből, beléis ölte volna magát a Vizbe [M.lapád AF; Mk Szilvás 513].

3. bemenekül; a se refugia in; (hinein)fliehen. 1582: ereossen wzik wala Danchak Ianost, es hertelen ez en Aytom eleybe Iuta, vg tazita Aytomat hog megj nyiek a kilinchebeol, hog be zaladd (!) vala az Alat vg vagtak á vallat az Aytonnys meg tecczik az chapasnak eg Reze [Kv; Tjk 4/1. 9]. 1597: Cibere Peterne vallia hofi Istuan ezt halla, megh futamek, de hofi nem bírek velle, egi kertbe be zalada, es ot fogak megh [Kv; Tjk V/1. 164]. 1597: megh hagita Andras Balinth Ferench Kelement egy zekercheüel, es ige(n) zidgia vala beste lelek kúrua fianak, Kelemen

az Vra(m) eletire zalada be eleotte [Farkaslaka U; UszT 12/78]. 1632: ugj njargalanak utanna; de immar akkor be szalat vala Hamar Istok az hazban [Mv; MvLt 290. 70b]. 1686: az a Szilági vr(am) szolgája hirtelen be szalada az kapun [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. 1717: a jo szolga biro ... Farkas Petert maga jobbágyának akarua tönni. Az is edgyik hogy eszébe vette, mind marhástol be szalat a nagy Aszszony földere [Buzásbocsárd AF; BfR]. 1761 Czakó Samuel Vram Léányával háborán élven, minden ok nélkült Anyossára támadván a' földhez ütette, sorkantyujaival rugdosta, ugy annyéra, hogy ha házához bé nem szaladot volna, talam halalrais verte volna [Torda; Tjk V. 36]. 1765: Murvai János ... A Novizánsoktól üzettetvén, midőn az utzárol be szaladott az Udvarra, s onnét be akara menni az házban, igaz hogy a' Tornatzban le ütett, de nem az Novizánsoktól, signant(er) Imre György által, hanem Kis Jozeffől [uo.; i.h. 259]. 1767 midőn a szomszédom kapu ajtaján bé menek ... hát Sebesen szalad bé utánnom Kocsis Gyuri, kitis Leg közöléb kerget vala az Asztalas Horsa György [Betlensztmiklós KK; BK]. 1775: a kortsomárosné bé szaladott a kamoráb(a) és bé zárván ajtaját mi hárman rá feszítettük az ajtot a más két társam főbe ütette, és földre esett [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1846: Darvas János bé szaladott a' Donovák Lukátsné boltjába — s ezzel Virág el távazat [Dés; DLt 530/1847].

beszaladhat 1. befuthat; a putea intra fugind; hineinlaufen können. 1582: Igen kesen vala vg hog aleg zaladhatek be az Kis Aython [Kv; Tjk 4/1. 28].

2. bemenekülhet; a se putea refugia in; hinein-fliehen können. 1582: mikor Danchak Ianos Ieówe Megh foga Az Neg' legenyek keozzwil az eggik Es az Sipos Deakne zolgaya, zablat rantha hozza a theobytes rea indulanak es aleg zaladhata be a hazba, ott(is) chadostanak be Az ayton Danchak Janoshoz hog be zalada [Kv; i.h. 10—1]. 1592: Az Erdely harom Nemzetnek bekesseg lewele, melliet egibe giwlwen Erdely Országának vgimint patriaioknak megh maradasa a' Convent eleot chinaltanak articulásokban Meggiesen Meliben megh iratik, michoda Conditional zaladhasson be a warosokban theoreok Rablas-kor az Nemessegh es zekelseg [Kv; DiósyInd. 43]. 1603: Mideon az Nemetek eozze sereglettek volna megh ragadgiak az Borbely legent hogy be ne(m) zaladhat a' hazba, es kezdik ereosse(n) vagdalni ... valamikeppen el zalad sebesse(n) kezekbeol s el futamik [Kv; Tjk VI/1. 708]. 1635: megh futamek eleottok az kathoná, de nem zaladhata be [Mv; MvLt 291. 38a].

beszaladt beszabadult; intrat/scápat in; (hinein)-gelaufen. 1723: a Maros szeki Kakasdi^a határban bé szaladott marhájok(na)k ottan valo be hajtogatások [Told. 76. — *Kakasd MT]. 1790: a' Kristosori Communitás, ha nem szenvedheti megh nyomasá-

ban be szárlott Marháját a Bukuresdiek(ne)k, tehát a' pro proportione Territorii tegyenek köz kertet [Körösbánya H; Ks 74. VII. 149].

beszalaszi 1. vkit elszalasztva vhová bemene-
külésére lehetőséget ad; scápiud pe cineva a-i
face posibil să se refugieze undeva; hineinfliehen
lassen. 1590: Latam hogy Eotweos Balint kapuiat
egy zewreos legenj egy fawal igen vere, az Inast
s az leant futwa zalazta be [Kv; Tjk V/1. 2].
1591: Utanna Indulank, es egi Nemes hazhoz
zalasztuk be, en magamatis váltig zidogata
[Kv; i.h. 176]. 1726: mondák nálam nem örök
utol Biro Andrást, bé szalaszták Bartok Istvánni.
[P.torja Hsz; LLt].

2. (tilosba) beleszalaszt; a fugári/scápa in; ins
Gehege (hin)einlaufen lassen. 1752: Gligor Karácson
a' marhait bé szalasztatta volt az utrizált tanorak-
b(a) [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] | (Az)
olyan Erdős hely volt .. hogy ha az ökröt
bészalasztották az Emberek, nagy kárral lehetett
belőle ki keríteni | 'Sibora járván Sokadalamra
mikor ott el mentem az ökrömet bé szalasztattam
s nagy munkával és bajjal tudtam kivenni bellőle
[M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 28]. 1825: Ha
valaha es valamikor a Blozsai kitsiny Birtokosok
... az Méltóságos Groff Urak eő Nagyságok Köte-
les mezei Határookban, a marhájokat be szalaszt-
tották, mind annyiszor példáson megbüntetődtek,
s marhájok Confiscaltatott [Kötelesmező SzD;
TSb 47].

beszál 1. beszállásolja magát; a se incartui/
ocina; sich einquartieren. 1565: A németek Szak-
márba nagy könnyen bé szállanak [BSKr 22].
1570: Ez eleot Mynth ket Eztendewel mykor
kyral ez varasban volt Ew hazanal zalot volt
kardos Myklos, Es mykor Be Zalotak volna egy
orath alegg Mwlato, hogy Zabo Janosne leanya
oda Menth Kardos Mykloshoz, es Bezellet vele
[Kv; Tjk III/2. 38]. 1594: Estwe fele Ieowenek
ez chomortani Tamas zolgaj hazamhoz le szalanj
semmit nem gondolnak velle, hane(m) be
zallanak [Kv; Tjk V/1. 469]. 1603: Mikor az
katonak hozzank be zallanak az fő hadnagiok
nalam Zalla [UstT 17/22]. 1625 Monostor vczi-
ban az melj nemetek be szállottak vala .. attam
nekika [Kv Szám. 16/XXXIV. 18. — *Köv. az
enni- és innivaló fels.]. 1629: szállanak be
egy pazor hazához [Mv; MvLt 290. 180a]. 1634:
odais inmar megh szalóttunk vala, hogy szala-
sunkra be szállanak Szóczy Istvanek [Mv; i.h.
291. 10a]. 1648: az Bethle(n) Istua(n) hidegh
tetemet hozua(n) holmi Katonak szállottak volt
be [Kv; Tjk VIII/4. 320]. 1675/1688 u.: Ha kik
hazamhoz be szállanak, azok(na)k illendőkeppen
gazdálkodgial, hagi ez irántis gyalazatott ram ne
hozz, de annak színe alatt ne tikozoly [Borb. II
Petki János instr-ja csikcsicsai jb-bírájához].
1695: Ma szállottak be az Varb(a) az Hussin Regi-
me(n)tiből valok [Fog; BK]. 1701 Két szeredai
német bészálván a biróni postaszánát kérték
[Rákos Cs; SzO VII, 76]. 1703: Az Varosba szállot

be Colonellus ő Nga [Szu; UstLt XIII/194].
1710: azt hallottuk, hogy az német beszálott
Bányára^a — de hazugság volt [TT 1891. 285
SzZsN]. 1719: ezen Processusba rendeltetett két
Compagnia gyalog Német, tegnap előtt Délájban
bé szálla [Örményes KK; Ks 95]. 1722: Mikor
az Vrak eo Ngök az Vdvarb(a) bé szállottanak én
a szőlő hegyen voltam [Buza SzD; JHbK XXXVI/
31]. 1729: Kapitánj Vr(am) meg haraguván reajok,
miheljt bé szállot a Qvarteljba, a Kapitánj Vr(am)
parantsolatjából a Katonákat a Falusiak
magokébol tartották [Sövényfva KK; TSb 51].
1747: láttam két katonát, kikis Házamhoz magok
szabadoson minden kérelem nélkül bészállának, bé
szálván a Vásárban ki menének [Kiskájon SzD;
Ks 27. XVII]. 1776: Báro Henter Antal Urfi
ő Nagysága ide jött az Udvarba, s bé is
Szállott, s, mintegy circ(ter) hat heteket, hanem
(!) többeket, mulatott [Kóród KK; GyL G. Vizi
kántor (30) vall.]. 1777: Egy M:Országi Csobány
késő estve Rusz Vaszilikához bé szálván,
bizonyos Fegyveres Tolvajok ott véle edgyüt
innya találá [Berend K; KLev.]. 1782/1784: ada
ment Galambadra, bé szállot egy Gáspár nevű
Fazakashaz [Mv; Told. 29]. 1829: a D Commissa-
rius Ur(am) hol egyikhez hol másikhoz Szallatt bé
[Mezőkölpény MT; TSb 48]. 1835: Mindezek^a
igy menvén véghez az Udvar Házba bé szállot-
tunk [M.gombás AF; TSb 49. — *Ti. az exekució].
1837: tegnap Estve ide Tordára megérkezve egy
helyre .. két lovával együtt bé szállott [Torda;
TVlt Közig. ir. 160].

2. beállít; a intra pe neaşteptate; sich einstellen.
1765: be szálván hozzám egy Cancalista Déák
szolgájával Egy Bárány Cimert ide adának, hogy
süssek meg [Marosbogát TA; Mk V/V. 97]. 1823:
most nemrégiben egy Mulatságba, a Mulato Ház-
hoz bé Szállván egy Kereskedő örmény a
mulatság közbe láttam hogy az aszszony az
örmény térgyre ült, de az urais jelen volt [Radnót-
fája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

3. betelepedik; a se aşeza; sich einnisten. 1578:
mykor affele zóket Jobbagy ide Jeo vagy varasba
vagy hostatba es be zal, Az tyzedes tartozzek
mingyart capitannyanak meg mondany [Kv;
TanJk V/3. 175b]. 1604: Azt az fellel megh irt
molnoth az J. hatalmasul el foglalta teölle(m)
Vgmint az malom hazba be szállott mostis benne
lakik, es az ... occupatiótul fogwa, haznatis
percipialta [UstT 18/91]. 1614: Nagy Gyorgy lo
feo volt hogj Kendi Istvan V(ram) Moldovaba
beszalt eo is el akart menni vele [Ehed U; i.h.
VI/56. 42]. 1700: Nem tudom mi formában szál-
lottak bé^a az Porgoláton kívül levő Házatskában
[Burjánosóbuda K; JHbK LVII/38. — *Ti. a
foglaló kancellista-deákok]. 1720: mikor Vajda
Stephan be szállot volt azon kö jukban ... akor
mondotta Sombori Sandor Ur(am) egj jobbagy-
nak hogy mennyen ki azon köjukbol, mert ki
hanyattya [M.zsombor K; SL]. 1743: (A jobbá-
gyok) ismét vissza jöven nékíek adot régi örök-
ségre bé szállottak, és szolgáltak bár Miklos és
Gabor Uraimékat [Kisbarcsa H; Ks 94. 29. 4].

1753/1781 Josikának egy talpalatniis nem volt ezen Vizen^a; hanem hogy Gyógyra bé szállott, 's Tutor vólt, ugy apprehendalt egytől is, mástól is a mit bir [Máda H; JHb LXXI/3. 268. — ^aA Gyógy vizén]. 1791 a mi Ketseti Falunkb(a) egy Fejurgján Karátson nevezetű igen Örög Vén ember a Ketseti Magyarok(na)k el pusztulások után, eő maga Szállatt be Harmad magával Oláh emberekül az még meg maradtott Magyarok közze [Kecset SzD; Wass].

4. beköltözik/hurcolkodik; a se muta; einziehen. 1772 Tartozzék Ifj. György Nyikulyis minekutánna bé száll az építendő Házáb(a), minden esztendő(en) az Eccla számára hat hat véka buzát el vetni az Eccla földib(c) [Ádamos KK; JHb XIX/13]. 1783: Pattyu Thodor is immitt-amott lett lakagatásai után az uraságtól nyert ház helyre épített házába bé szálván más jobbágyokkal egyenlőleg Szolgált [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

5. szolgálatba/állásba beáll; a intra in slujbá; in den Dienst treten. 1717: Agoston Ur(am) mondgja hogj ide bé akarna szálani, azert Ngod-(na)k alázatosn instalok, ha nem eghebet bár csak a jövő majorkodást had adgjam ő klgmenek által [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1763: Pópa Petre ez uttal szállott bé a Faragai Papságba [Faragó K; Told. 67].

6. beereszkedik, leszáll; a cobori in; sich hinunterlassen. 1604: Az Abastfalui hatarnak azert zele zall be az zekeres fejen valo bwkre az maczka vereoteól, ozton az Kys bykre az Kurta patakhoz zál be az vege [Szentmárton U; UszT 18/107]. 1751 elsőben én ásam az gödrit azután Miron Péter szálla bé a gödörbe 's én le dülék s el szenderedém [Gyeke K; Ks]. 1805: mégyen a Ductus . a Vurvu Tyjszilor nevezetű magas hegyre es ennek élén elé menve bé száll a Vállye Tyjszilor nevű mély patakba [Brád H; Ks 116 Vegyes ir.]. 1806: Tizenkettődik Tabla Erdő s Bokros kaszalo . bé szal pune la Kurmaturá [Ivánfva TA; EHA].

7. beáll, kezdődik; a începe; anbrechen. 1587: az zegenieknak rend Tartasok, mikoron az beott bezallott Chak kétzer attanak hust egj héten [Kv; Szám. 3/XXVI. 30].

8. (a maga birtokába) beleszáll; a se instala/pune in stăpini; sich einsetzen/installieren. 1619: Georgy Eordeogh tilta en velem vra kepeben Hattuan Sigmondne Thomorj Anna azzonyomatt hogj az w Vra iozagaba ne szallyo(n), merre monda azzonio(m) w kegme en nem zalok az vrad iozagaba(n) hanem az enymbe(n) es az Eóczyemebe(n) es be zallanak w keglmek, es az harmad napoth el teólték w keglmek ott az iozagba(n) [Dob.; Ks]. 1649: Banffy Vr(am) az Brassai harczon veszet, ugy jöve be Banffi Janos Vra(m) Nagyfalura, az Banffi Miklos jozagaba be szálla es maganak el foglalá [Nagyfalu Sz; Eszt.]. 1711 (A) jóságotis bekeségesen birtam, senki nem háborgatott, mostis penigh töb masfél Esztendejinél hogj bé jüttem s bizony nem ugy mint te jóságodba, hanem mint magaméba bé szállottam [Ks 96

Árva Kemény Kata leányához Gyerőfi Borbálához]. 1712: Also Kőhéri jóságotat Baranyai Mihály Ur(am) fegyveres szolgálival és jobbágyival hatalmasul el foglalta . szolgait, jobbágyait magával edgyütt viszszá jövéen Háromszékről ki verettem és magam jóságomba ujobban bé szállottam máigis actu birom [Kál MT; Eszt-Mk]. 1754: A miolta az Exponens Groff Ur a Gernjeszegi Jóságban bé szállatt, láttam hogj eleget dolgoztatott ő Ngá [Gernyeszeg MT; TGSz]. 1835: a' bé botsátott Executionnak jeléül az részire az Udvarnak tsóvát ütettünk. Mindezek igy menvén véghez az Udvar Házba bé szállottunk [Marosgombás AF; TSB 49].

9. befolyik/áramlik; a curge in; (hin)ein/zu-rückströmen. 1672: le jeuouen az aruiz itt Adamoson, fellyül szakad edgj patak, azon toljul uagj uet ki az aruiz, ott oszta(n) el terjeduen, az kaszalo reteken, ugj jeo le ide Adamos fele, s ugj lepi, s follya el az ország utjat s az felseo malmo(n) alol esmet be szokott szallani, s be szállott mindenkor az uiz [Ádamos KK; JHbK XXI/6].

beszállítás 1. beszállásolás; incartuire; Einquartierung. 1578: Miert hogj penig twz myat vagio(ri) nagy rettegesse az warasnak feokeppen vrunk itt letebe es ennye nepnek be zallasaba Inche^a eoeket, hogj twz myat valaky hazanal wezedelem ne tamaggio(n) az varoson [Kv; TanJk V/3. 158a. ^aA bíró a tizedeseket és kapitányokat]. 1688: a quartelyban való bé szállás után mindenemet el vótték, házambol ki vertek most más háta megett njomorgok [Kv; UtI]. 1806: Az Exponensek között szüretezés végett itten Sárosan ki jelent meg, hová szállott bé itten bé szállásában akadályoztatott é meg? [M.sáro KK; D. 4. XXXVIII].

2. betelepedés; aşezare, stabilire; Niederlassung. 1584: wgíekeznek varosul legh fellieb az waros zabadsagat es megh maradasat oltalmazni feokeppen Abban hogj Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson, Mostan penigh Kendy Janos akarna magat Statualtatny Az Thar Istvan hazaba eoreokeos keppen es wgíekezwen el taúoztatny az varos zabadsagának neminemeo keppen valo megh romlasat az Nemessegnek be zallasa miath, Vegeztek egienleo voxal hogi azt a' hazat az varos vegie megh [Kv; TanJk V/3. 284]. 1600: Elseöben zolunk az Zenth Jmre vczaban lakok felol meghis ertette eő Naga keönieörögswnket, mi wolt az oka az eő be zallasoknak az hon az waros adot helet nekik, es warosul hazakat segítettök eppiten nekik chak hogj az waros nagywllion welek [Szu; UszT 15/258]. 1751 valamely sellér az ő Nga ház helyére bé megjen lakni, vagyone hírével Kozma Istvánnak^a azon Sellér bé szállása s lakása [Marossztkirály AF; Told. 29. — ^aA jóság gondviselőjének].

3. (be)menetel, betétel; (de)punere in; Einsetzung. 1671: eo keglmek^a halalomat halván

mingjárt szegeztessék bé koporsomat mentől hamarab lehet, mentől több bősületes lelki egyházi embereket hivatván koporsomban bé szállásom napjára [Ks 14. XLIIIb öz. gr. Csáki Istvánné Mintsenti Krisztina végr.].

4. befészkelődés; incuibare; Einnistung. 1713: Mindazonáltal hogy mind az én károm s mind pedig közünkb(e) ilyen atyafiságtalanságnak be szállása távasztassek, kglmde(t) ujjabban is kérem. [JHb II/2 gr. Mikes Mihályné Bethlen Druzsiána gr. Csáky Istvánhoz].

beszállásoltat beköltöztet; a pune să fie cazat/ așezat; einquartieren lassen. 1849: (Krizsán Máriszót) Kelemen Béni Zsibón ... egy az udvarházhoz közeli házhoz beszállásoltatta lebetegülhetés végett* [Kv; Végr. Vall. 24. *Ti. házasságon kívül terhes volt].

beszállhat (birtokba) beleszállhat; a putea lua în posesie/stăpînire, a se putea așeza; (in den Besitz)treten können. 1651: azon vas Jozagot .. hagiak Eleiteigh Marko vaidane Azzo(nio)mnak birni vgi hagi holta után ... megh neüezet aruakra vizza maradgion, vgi hagi .. szabadoson mint saiat Eörökös eös Jozagokban be szalhasanak birhassak [Wass 18].

beszállít 1. betelepít; a așeza/coloniza; ansiedeln. 1664: ki küldé ő kegyelme itt Bodolá(n) egy ös jobbágya Aszszont (!), ket gyermekivel, Szabo Andrast be szalita, onnet ő kegyelmet szabad jo akarattya szerent jobagy keppe(n) szolgálá [Bodola Hsz; BLt]. 1782: Gligort fiaival .. elsőben ugyan Ujfaluban tsak mintegy Szálloul, addig míg az Jozságban megtelepedésekre kedvek szerent valo lak helyet szemlélhetnének bé-szállították és onnan osztán ugy telepítették légyen őket Fodorházára [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

2. befuvaroz; a căra; herein/hineinfahren. 1696: itt az mi kevés bor és gabona terem be szállityuk [Szilágycseh; BK Kúmvives Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1700: facskat mitt be szállitvan vele pinzt kap(na)k [Dob.; OL Gub. Közíg. összeírások Doboka Sup.]. 1756: tartoznak magok az edényt bé szállittani [Bukuresd H; Ks 101]. 1777/1780: Tartozik ... mindenik* két Nagy Czöveket, és 6. Istálloba valo Hidlásokat az Uraság számára Désre bé szállittani [Vád SzD; JHbK LII/3. 331. — a Ti. jobbágy]. 1796: az Ispotály számára fat szállitatt bé [Kv; Aggm. B. 15]. 1839: a' Dészkákat .. mentől hamarabb bé szállittuk [M.valkó K; Bet. 4 Bálint János lev.].

3. beszállásol; a caza/incartirui/sălășlui; einquartieren. 1765: Borbándon Lakos Sárdi Szabó Samuka nevezetű Executor Commissarius ... az Executorokat egy vagy más faluba bé szállitván, maga ... Samuka a Falukra excurrált [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 202] | Commissarius bé szállitván az Faluban az Executorokat, ... maga el ment [Marossztimre K; i.h. 209].

beszállítás befuvarozás; transportare, cărat; Einfuhr, Beförderung. 1695: ha Igenbe(n), Sardon vagy Karkoban vehetek*, adasson szekereket a' bé szállitások alá [Gyf; KaLt Apor ir. Récsey István lev.]. 1725 19 Sák Árpá bé szállitáért d 5 102 Veka buza bé vitelért f l d 20 [Kv; Szám. 54/II. 10]. 1741 tartozom minden Esztendőben 400. szőlő karok(na)k megcsináltatásával es bé-szállitásával [M.derzse SzD; RLt Somai Sándor kezével]. 1795 Szolgáltatom miként tellyesitettem bizonyitya a Kollégyomnak el adott Gabonának bé szállittasa [Elekes AF; BK].

beszállíthat befuvarozhat; a putea transporta/căra; herein/hineinfahren können. 1708: a' mi provenialhat a Birákhoz gyűjtik míg bé szállithatyák [Fog. K] Miss. Fogarasi János lev.].

beszállított 1. befuvaroztat; a dispune să se transporte/care; herein/hineinfahren lassen. 1682: Mü Ide ma holnap Gabonankott sallittattuk be [Kv; RDL I. 162].

2. beszállásoltat; a dispune să fie incartiruit; einquartieren lassen. 1840: ezen Nms Városban bé szállittatni szokott Lovas katonaság [Dés; DLt 981].

beszállíttatás betelepítettés; așezare, colonizare; Ansiedlung, Besiedlung. 1782: Todor ide lett bé-szállitatasátol fogva mind holtig az nevezett uraságokat Jobbágy képpen Szolgáltá [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

beszállíttatott beszállásolt; cazat; einquartiert. 1791: Lostáynér Joseff kéri hogy a Házához bé szállíttatott Fullért (!) más Szállásra rendellyék, mivel ifju legény lévén minden tseléd nélkül egy ilyen szállot el nem tarthat [Kv; Tanjk 70].

beszálló betelepülő; colonist (așezat venind din alt loc); Ansiedler. 1746: edgyik közülők meg halván azan házban a mely Sellar bé Szállot, a kiből az elebeni meg holt, az be szállora jutatt az földis [Szentegyed SzD; Wass 6].

beszállott 1. beszállásolt; incartiruit; einquartiert. 1727 A 11dik 9bris Dcesre be szállott Nemet Tisztek [Dés; Jk]. 1740: az mostanában bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szintén vgy mint Tél(en) intertenéaltatyák magokat az Szegénységge [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

2. betelepedett; așezat; angesiedelt. 1756: A 1752 az Uraság a Piaczon építettvén két böltot .. a bé Szállot kereskedők építésekor antipaltak volt Rf. 400 [Déva; Ks 94. 24. 3].

beszámítás kb. felszámítás; includere in calcul; Verrechnung. 1863: ezen jozságokat eladni kéntelenittetem, mert oly káros haszonbéri szerződések mellett voltak kiadva, hogy a sok levonások s beszámítások miatt semmi hasznót nem

kapva, élelmemben szenvedtem rövidséget [Kv; Végr.].

beszámítódik beleszámítódik; a se calcula in; eingerechnet werden. 1854: Fundus instructus szaporításába bé számítottatt 3776 fl. 22 xr [Kv; Born. O. Ia].

beszámlál 1. beleszámlált, betud; a calcula/socoti in; einrechnen. 1587 az ado szedeo vrainmial adattatot az Tanachi egi rabnak kit nekem be zamlaltak f. 1 [Kv; Szám. 3/XXX. 20].

2. be/megfizet, leszámál/olvas; a plăti/achita/vărsa; bezahlen. 1800: méltotzassék a tudva lévő Capitálist nállom hagyni, talán az Istenn réá segilt (!), hogy jövő tavaszig valahonnan valamiből ki csinálhatom, és akkor becsülettel kedves Bátyám Uramnak bé számlálom [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

beszámlálás megszámálás/olvasás; numărare; (Ab)Zählung. 1783: Nekem nem lévén időm azt a' terminust meg várni, kéntelenítottam a' pénz bé számlálását másra bizni [Brassó; Bet. 4. Ujvarossy István lev.].

beszánt 1. megszánt; a ara; bepflügen. 1590: feöldünk vagio(n) ket hold, kith búszauul be szantottu(n)k vetettwnk vala [UstT]. 1765: (A földet) bé Szántotta vetötte zabbal [Tarcasafa U; Pf]. 1812: De ha per inconcessum, valaha Dézma alatt lett volna is azonn föld vagy zalagoston el idegenítve vgy se vala szabad az al pere-seknek Törvény uttyán kívül, azonn Földbe involválni, azt bé szántani, vetni, és annok Termését le aratni, tsupa hatalom uttyán [M.ből-kény MT; Born. G. XIII. 16].

2. (a más földébe) beleszánt; a intra cu plugul in pământul altuia; hineinpflügen. 1588: bizo-nioson megh értettek varosul hogy az keómal Alat valo Retet az Monostoriak be zantottak ... ez vy potentiat Nem zenwedte az my bodogh emlékezetoe Birank, Ferenczi Antal, hanem az ot valo vetement el tapottatta es vizza occupalta, Ez esztendeóban penigh ne(m) chak Any-nyera hanem annalis inkább be zantottak, az Waros Rethi zabad hatarara [Kv; TanJk I/1. 83]. 1620: Szöke Balintne Beldi Keleme(n) Vram-nak az Vármegien valo ioszagaba be szantot uolt hatalmasul, az mely hatalmaskodason öttet meg fogtak volt harmad magauul [Hsz; BLt 5]. 1733: van egy kis Föld ..., de most erőssen be szántottak az Also Sukiak [F.zsuk K; SLt F. 39]. 1735 a Szilvási János ura(m) Jobbágyi bé szántotta(na)k volt azon földben [JHbK XLII/27 Gabriel Popa kolozsi gkat. pap vall]. 1763: meddig most a Gróff Gyulai Josef Ur ő Nsga emberei a' rétb(e) bé szántottak ot soha szántást nem tudunk hanem mindenkor fekvő rétnek tartatot [Széplak Sz; Ks 92]. 1773: egykor ott szántok vala en is közel azon földhöz s hallám hogy Csik Csekefalvi Néhaj Veres Gábor beszél vala Nekem, hogy az Henter földbe ... igen bé

szántot [Szentmárton Cs; Hr 12/37]. 1777: Pop Demján és az ötse Pap Györgyi mint erőssebb s potensebb emberek az én írtásomba bé szántot-tanak, én mint Sellér nem mértem vissza szán-tani [Gambuc AF; KP].

3. szántással beljebb visz (határbarázdát); arind mută mai înăuntru brazda de hotar; mit Hinein-pflügen die Grenzfurche weiter hineinnehen. 1737: az fen forgo Barázdát igen bé hozták, bé szántották ő Naaga (!) nyil szerént valo Kaszállójába, mely Barázdát majd a közepin huzták és vonták [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15].

4. ts elszánt; a lua din pământul altuia prin arat; wegackern. 1570: Ertyk aztis hogy az felekyek Beh zantotak volna az vthat Melljen az fat kellene hordany [Kv; TanJk V/3. 14a].

beszántás beleszántással elfoglalt terület; su-praiață ocupată prin arat; abgepflügtes Land. 1872: Gondnok afia jelenti hogy az erdő kijár-tatáskor a mult évben emelt halmokon belől szántottak a b. hunyadiak 7 barázdát Gond-nok afia a beszántás szélét és hoszát ől száma-mérje meg s ezt adja be az ügyvédnek alapul a kereset megindítására [M.bikal K; Rak 298].

beszántat (más földébe) beleszántat; a dispune să se intre cu plugul in pământul altuia; über den Rain pflügen lassen. 1769: (Egy) Apahidi darab szánto földel bé rugtattanak s bé szántattanak az Apahidiak a Pusztá szent Miklosi Határban mint egy jo ölnyre [Pusztasztmiklós K; JHbK XLVI/26].

beszántattat megszántattat; a dispune să se are; bepflügen lassen. 1792: eő Exaja a maga régi birodalma szerént való fölgyét bé szántattotta, vettettette; a mit Búzával bé vettettett, azt megis arattotta [Ádámos KK; JHb XIX/35].

beszarábial a Beszarábia országrésznev -i kép-zős szárm.; din Basarabia; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des Landnamens Bessara-bien. 1830: A Beszzerabiai fogsághol el szókótt Törökők [DLt 83 nyomt.].

beszärmazik 1. (be)kerül; a se așeza unde va venind din altă parte; hineingeraten. 1734: midőn Kolosvárrá bé származtam minden Atyámfiat meg tagattak [Kv; KvLt IV. 32/1]. 1753/1781: Ezen falut hallottam hogy régen a Kun uraké volt egészszen ..., itt már most vagynak 12 Possessor Urak, de többire mind a Császár részen származtanak bé ide [Erdőfva K; JHb LXXI/3. 301]. 1799/1800: a Rákasiak(na)k az Elejek Rá-kasrol ... ide Haraszkerekre bé származatt [Ha-raszkerék MT; Told. 30].

2. bejön, meghonosodik; a se încetățeni; sich einbürgern. 1635: Az Czismasia mesterség penig elseoben Bathori Sigmond Fejedelemségeben szar-mazot be az országban kiualtkepen penig ide ez warosra | Miuelhogy mikor elseoben, az varas-ban, az Czismasia mesterseg es czismasiak be

szarmoztanak, ez Varosnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itilettel az Varga Czehben rendelt eoket, az Országban leweo teob Kiralyi szabad varosok peldaja szerint [Kv; KvLt Céhir. I. 12, 15 városi tanácsi hat.].

beszármozott bevándorolt; stabilit/áezat ve mind din altá localitate; zugewandert. 1761: akik ma ezt a Ballavásárát^a lakjuk minyájon másun nan be szármozott jövényény emberek vagyunk Eleinkre nézve [Hr Fasc. 5. — ^aKK].

beszurvoz a ház szarvazatát (fedélgerendázatát) felállítja; a pune şarpanta acoperişului; das Dachgerüst aufstellen. 1724: már itt Istennek hálá a házat meg gerendázták be szarvazták meg lecezték sendelyezni is keztek [Illyefva Hsz; Ap. 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez].

beszarvaztatik a ház szarvazata (fedélgerendázata) felállítatik; a fi pus şarpanta acoperişului; das Dachgerüst wird aufgestellt. 1756: már az épület fel ment, beis Szarvaztatott, tsak fedele héjánossága [Déva; Szer.].

beszed 1. begyűjt; a stringe; einsammeln. 1597: az papa keouete es Nemet Chiazare vizza ieouenek ..., akkor zettem be egiet mast [Kv; Szám. 7/XII. 109]. 1648/1650: jeovendeoben az Tegliet (!) senki egy Mesteris, maga szamara egydwl be ne vegye, mivel hogy az Ceh keonyweiben irastis talalunk rolla, hogy regentennis Ceh szamara szettek be, es egy arant osztotzak fel velle, az kinek szuksege volt rea [Kv; ÓJk]. 1708: Ki küldöt a Czondra Poszto vta(n), Szamtarto Uram reaja biztam hogy szedgyék bé [Fog.; KJMiss. Fogarasi János lev.]. 1774: (A dézmát) Mgos Báro Henter Ur eo Naga Finta Tamás Nevű Tisztartója szedi bé azis szokta administralni az Motsi Joszagban levo Tiszt Uraimek(na)k [Szamosfva K; KS Conscr. 195]. 1804: a Harmat itt is erősen el rontván a szállóket megválík ki? és mikor szedi bé a mustot érette [Ádamos KK; Pk 5]. 1869: Aztán tudod szép volt itt a kérelmezés^a, a kérelmeket bé szedni itt Kolosvárt egy májorra bízták, a ki egy szot se tudott magyarul [Kv; Pf Pálffi Károly lev. — ^aKatonai szolgálatra való bevétel iránt].

2. behajt; a percepe; entreiben. 1570: Az melj Giartot Jwh Beort az Brassay sporer Janos hozot volt Jde Es Kacz Peter oztotta volt fely az varga mesterek keozet, Az my Neky Jwot volt benne Annak az arrat Kach Peter kezehez attu inert eo zettbe Be [Kv; Tjk III/2. 152]. 1573: Teis oztottal ky az Marhaba melinek arrat be kely zedned [Kv; Tjk III/3. 122]. 1596: Vegezetre vagion adossagh az Regestúmnak tartassa zerint f 1487/64, kit be kel zedny ... Amit ezekben(n) fel zedhetnek Anna Azonnak tertialitasa vagion benne [Kv; RDL I. 65]. 1637/1639: Az my az Veres Tamas Vram be uarando adossaginak allapatyat jletj ... egj Reszett Lutther Christoph vra(m) be is szette [Kv; i.h. 111].

1756: Hadnagy Szűcs Avrám ... ezen Dévai taxalistaktól köteles bé szedni a pénzt, és az Udvarb(a) administralni [Déva; Ks 101]. 1784: tartazik bé szedni ... az ökör bért [Kv; Pk 6]. 1791: a' Regius Perceptorok a' magok Kerületeken kívül lévő Protopopaktól a' Sydoxialis (!) Taxarol készült Laistromot el-kérni, szorgalmatosan bé-szedni, és a Királyi Cassába administralni el-ne mulassák [Kv; TanJk 23].

3. bevesz/vételez; a incasa/percepe; einnehmen. 1775/1781: hallottuk beszélteni ... hogy az utrizált Nagy Almási^a arany bányákból ... Jósika Imre Ur eo nagysága ... sok izben feles pénzt szedett volna bé, de mostanság jó darab időtől fogva nem igen hallatik az az hír, hogy azonn Bányákból jó Summa pénzt hoznának [Algyógy H; JHb LXXI/3. 354. — ^aNagyalmás H].

4. magához vesz; a lua in primire; zu sich nehmen, einnehmen. 1789: A Parantsolatokat ... a proc. Tisztek az arról ki adott Norma szerint currentáltatták, s az Currentatiórol költ adtestumot béis szedte magához a' szolgál Biro, de azokat a' Rendelés szerint a Pő Bironak nem Submitálta [Csehétíva U; UszLt XIII. 97].

beszéd 1. limbaj, vöbire; Rede. 1544: My koron Istrigi Symon ezth montha, twdod azth Jo hwgom hogy az my tegedeth Illeteth wona az Jozagbol, En tegedeth myndenbeol meg elegithetelek, ez bezed ellen, che gergelne az borbala azzon semmyth Nem zolth [Százszsombor kör. SzD; MNy XXXVI, 52]. 1570: zayabol hallotta Tamas papnak Azt Monta hogi eo fl 20 adot Torozkainak kyert az Azzw patakbelly zeoleyet vetette zalagba ... Ez bezed pinkestbe volt [Kv; Tjk III/2. 84h]. 1794: ha tetszések szerént nem Vallattam töstént el fojtának beszédemben [Koronka MT; Told. 42/1]. 1801: Tudom nyilván es bizonyoson régi öreg Emberektől valo beszédből mondani [F. szöcs SzD; TKI].

2. beszélgetés; convöbire; Unterhaltung, Gespräch. 1568: latta hogy watzy peter feyerwary Durkoual bezellet, de eo semy gonoz bezedet nem hallot [Kv; Tjk 226]. 1582: Tudom hogy Reggel ki hiwa Az fogoly Catus azzont Bezedre, de en Ne(m) tudom mit bezellettek [Kv; Tjk 4/1. 93]. 1591: Eppeli Peter ... vallia ... en nem tudom mireöl volt bezedek [Kv; i.h. V/1. 92]. 1633: Vasaros Istua(n)nal beszélgetőnk uala egikörban es az beszéd kezöben hoza ele Vasaros Istua(n) Borbeli Janosnet [Mv; MvLt 290. 128b]. 1762: Edgy szóval ... beszédekből, a vagy magok viselésekből vetté valami oly jelt észre a' Tanu, melly arra mutatna hogy ök ásták ki a pénzt ...? [Dob.; Ks 40. VII/20 vk]. 1843: értettünk magyar beszédjékből [Dés; DLt 65].

Szk: ~be ered. 1629: bezed(b)e) erede Velle Crajczar Vram [Kv; Tjk VII/3. 69]. 1678/1752: beszédben eredék az Imets Pál Uram szolgáljával [Dedrád K; LLt]. 1798: mult szüreti alkalmatossággal egy versen beszédbe eredvén azt Kérdé ... [Ádamos KK; JHb XIX/58] * ~be eresz-hedik. 1748: mint Curiosus ember igen szoktam

observálni az olyan hírű embereket ... és beszédbe ereszkedvén vellek töllök néha sokat kitanultam az mellyel sokszor másoknak használtam [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor vall.]
 * ~ét *kettőszeti* kétféleképpen beszél. 1592: Zilahai János ... vallia ... mit felelt legien akkor, nem vehettem iol ezembe, de tudom hogi bezedet ketteozteti vala [Kv; Tjk V/1. 246].

3. megbeszélés/egyezés; convorbire, inlelegere; Besprechung, Vereinbarung. 1812: En mind vártam, mastanig hogi az borok után küldenek, a beszéd Szerint, De aban Semmi Sem telik [Sárd Af; KmÜLev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: ~hez tartozik? a megbeszéléshez/meg-egyezéshez tartja magát. 1585: Monda Danch leorincz Andrasnak, My dologh io Andras Vra(m) hog ily kesoon Jeóz es it kenzergeted Barmat egez Napestigh zekeresemnek, bizony hogi choda ember vagy hogi ily tiltaz az en marhamrol es hogi Igy nem tudok beszédhez tartozni, Ezen megh haborodanak [Kv; Tjk IV/1. 516].

4. beszédmód; fel de a vorbi; Redeweise. 1807: Száva Susánának ... sebens a beszéde, es hangas [DLt 391 nyomt. kl.].

Szk: *bő* ~. 1585: Enis vgia(n) nagy beo beszédzel zolek neki [Firtosvárálja U; UszT]. 1632: ... kiket* most itt reőuidsegnek okaert el hagiok, holot ide ele beő bezédzel megh jedzettwk [UC 14/38 Fog. Urb. 40. — *Az előbb már elősorolt földesúri jövedelmeket].

5. szóbeszéd, szófiabeszéd, mendemonda, temondabeszéd; vorbe (goale), vorbärie; Gerede. 1570: Fodor Istwan Birosagaban perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Nemy Ellene eszet Bezed feleol, kyert diat keowety volt Kold Torockain [Kv; Tjk III/2. 145]. 1597: Keőmyes Andras ... wallia, Jllien bezedeket hallotta(m), Chizar Pterneteol ... hogi Veres Pal az zolgaloianak Margitnak ne(m) vgi fizetet amint illet volna hane(m) olúasatlan teoltoette az eleo rúhaiaban az penzt [Kv; Tjk VI/1. 71]. 1823: veszi Samuelné a Hadnagyé ... azt mongya ... hogi ... a Vén leány Vas Ágnes azt beszéllette hogi terhes a Sogorától ..., én ezen beszédgyire, Nms Szilágyi István Urammal azt feleltem, hadgyuk el mert a' tsak fabula beszéd [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

6. beszélnivaló; (ceva) de discutat; was zu besprechen ist. 1590: Kerdí Nemet Mihalt ha hon vagione, mert beszéde vagion velle [UszT]. 1783: látván magam hogi különös beszédek vagyon ki fordultam a Házból [Faragó K; GyL]. 1814: Julius végivel Kolosvárra menyek, bártak akkor találkozhattánk, még sok beszédem volna magával [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János insp-hoz].

7. szó; cuvint; Wort. 1558: Thwry Gewrgh az warost, Byro wramot Loponak montha Ees egyeb wndok Bezedekkel yllenthe [Kv; Tjk V/1. 47]. 1570: Az teob Bezedek keozeot Mond neky ... [Kv; Tjk III/2. 16f]. 1573: Minden-keppen vegyenek Ertelmet es Informatiot rola ha lehet Irwa hane(m) vgi Bezedelis | Adamot

is Nagy sok Beo Bezedekkel meg Engezteltek haragyarol [Kv; Tjk III/8. 198, V/3. 85b]. 1582: Nemes Gergel mikoron en hazamnal volna emlekezink Jgiarto Giorne felol az bezjd sok Ion koztunk [Kv; Tjk 4/1. '58d]. 1659: kglteket kegh(elme)sse(n) intyűk, ... hozzank tartazo hitinek kötelességének megh felelve(n), abbul senki mirges beszidire, intisire ki ne tantorogyek [UszLt fej.]. 1669: szoval bőveben izentem ke(gyelme)d-n(e)k ez level Vivō Beresztelki Gond viselomtul. Ked agion hitelt beszedenek [Beresztelke MT; Ks 101]. 1764: a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... az, háromszor meg esket- tetvén a két felek részéről, mi nemű difformita- sokot subinferal, az Inquisitoriabol constal ergő látni valo, hogi beszédin nem lehet fundálni [Torda; Tjk V. 203]. 1774: Iuon ... az Annyat szidta, s egyéb motskos paraszti beszédekkel bes- telenitette [Bábahalma KK; Ks 19. VII.]. 1831: Egyed László csekély eszü ember volt, beszédin nem sokat lehetett fondálni [Szenterzsébet U; Borb. II].

8. adott szó, becsületszó; cuvintul dat; das gegebene Wort, Ehrenwort. 1588: Pascha vayda Galponyai Sombori vram biraira, hogi ell vowe az eokreoth nem biram terhetet hanem egy azzony leon kezés erettem hogi vizza vizem az eokreoth neky, az en bezedem zerent [Zsákíva Sz; WLt].

beszedés 1. begyűjtés; stringere; Einsammlung. 1779: pénznek Interestiben való ki adásával, Marhák bé szedésivel hizlalásával lehetett volna a jövedelmet gyarapítani [Szentdemeter U; LLt Vall. 241].

2. behajtás; percepere; Erhebung. 1571: Az adon Jaro Vraim Igen Resten chelekeznak az ado Beh zedeseben, Eo keget megis Azon Intyk es keryk hogi kywlēmben Njwllianak hozza es fely zediek [Kv; TanJk V/3. 43b]. 1584: Az Adosag be zedesse felöl, Igyen alkuttak, Hogy Egenlő kölczhyegel zeggjek be, Es az oztzas zerent Myndenyk az eő Reze zerent vegye fel [Kv; Tjk 4/1. 324a]. 1637/1639: Ez megh Irt ados- sagoknak be szedese az Tutornak legyen szor- galmatos gonduissele [Kv; RDL I. 111]. 1639: az Jarmos Eőkreak(ne)k harmat az kereskedeo Iffiu legenj szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aiandekoztak, Ez uegre hogi az Nehaj Gyulaj Ferencz Deak vramnak kj oztogatot Restantjaia- nak be szedeseben annal iob keduel forgolodgyek [Kv; i.h. I. 116]. 1782: Tettem a Czigányoknak két Vajdát edgyet Csitsoba, mást Gyergyoba ezeknekis valami keveset szakasztani kéne, hogi jobb kedvek legyen a Czigányokra esendő Taxá- nak bé szedésére kik széjjel laknak és sokat kell nekik járni [Patakíva KK; Ks 95 I. Ferenczi György lev.].

beszédes 1. beszélni szerető, közlékeny; vorbä- reŭ, comunicativ; redselig. 1753: hallottam Csor- tos György nevű Csáki István vr Jobbágjától ... jo értelmes, beszédes, őreg ember vala az [Középlak K; JHb XXX/9].

2. beszélő viszonyban lévő; care discută cu cineva; im Sprechverhältnis befindlich. 1753: Orbán Miklóst soha ... nem lattam, annál inkább beszédese sem voltam véle [Törzs; Simon Csobok jur. ass. sedis Kezdi vall.].

Szk: ~ volt beszélgetett, beszédbe ereszkedett. 1593: Nagi Matias vallia: Egi nehanizor volt bezedes en vele(m) Theleki Matias, es mondotta aztis hogi az fianak Teleki Istuannak hat zaz forintot adot volna [Kv; Tjk V/1. 308].

beszedet 1. összeszedet; a dispune să se adune/ stringă; einsammeln lassen. 1806: A Pasquillust meg én sem kaphattam meg mert a T.V. Jspány Ur mind bé szedetette [Zilah; Bfr 4/151 dr. Zoványi Imre gr. Korda Zsuzsánnához]. 1837: a helybeli Arany és ezüst mives Czéhnek ... Czéh gyűlése tartván ... a Voxolás-is Czinkusok utján tétett; melyek minekutánna bé szedetettek, s fel számítottak, úgy találattott, hogy Binetz István kapot 8 voxot [Kv; Ölev.].

2. begyűjtet/hajtat, felszedet; a dispune să stringă; erheben lassen. 1835: a'kik öt esztendők alatt – évenként egy egy ezüst garast adni magokat ígérík – a libellusban írják fel: s majd az ujév el jöttével ... a Domesticus Curator által szedessék bé [Nagykapus K; RAK 10].

beszedetlen behajtatlan, felszedetlen; neinca-sat; ausständig. 1640: azon fele be szedetlen be varando Adossagokat, mind bizonyost, es bizonytalant Diuidaltunk eo kigyelme(ue)k [Kv; RDL I. 116].

beszedett 1. begyűjtött; adunat, colectat; eingebracht. 1683: Szebenben jo borokat mind ezek-nelis oltsoiban tanalhatni, mivel sok az bé szedett bor köztök, nem is vették meg eddig töllök [UtI].

2. behajtott; perceput; eingetrieben/hoben. 1573: valasztottak eo k. Ez Ezteendeobe Be zedet es ely keolt varos Jwედელმენკ zam vetelere, Mind ket Nemzetbeol* [Kv; TanJk V/3. 93a. — *Köv. a magyar és a szász választottak fels.]. 1799: az Ado pénznek a' falu szűkségire beszédett pénzél ... semmi egybe elegyedése ne légyen [Kv; AszLt Nr. Reg. 207/1799 nyomt. gub-i rend.].

beszedhet behajthat; a putea percepe; einheben können. 1750: Tiba Gábor ados lévén a Szent Mihály adajával ..., kentelen volt a Tisztartó Hajdút adni a Vajdák vagy Birák mellé, s úgy szedhették bé Tiba Gáboron, mint mások-konnis [Sz; Told. 3].

beszédke mondóka; descintec; Sprüchlein. 1838/1845: árpa ... szemhéjra pattanni szokott mér-ges kelés, mint Erdélyben a nép imígy hisz elmu-laszthatónak: A pseudoorvos egy sarlot vagy két vén elő, a kelés körül és felett jártatja, mintha éppen aratna, mialatt e beszédket szavalja el: „Árpa, árpa! learatlak, kévébe kötlek, kalangyába raklak, szekérre teszlek, haza viszlek, kicsépellek, felszórak, megrostállak, zsákba töltlek, malomba

viszlek, megöröllek, megszitállak, megdagasztlak, kemencébe vetlek, megsütlek és megeszlek” [MNYTK 107].

beszédű. Csak jelzős szk-ban: akadozó ~ a beszédben botladozó. 1836: Márkus István ... lassú egyszer 's másszor akadozó beszédű [Dés; DLt 653 nyomt. kl] * állhatatlan ~ ? locsogó-fecsegő. 1762: Sz. Györgyi Ilona ... líha, állha-tatlan beszédű, lunatica forma ..., majd tsak gyermek [Torda; Tjk V. 85] * szapora ~ gyors szavú, hadaró. 1813: Csipka Glikor ... szapara beszédű [DLt 910 nyomt. kl] * vastag ~ mély hangú. 1802: Magurai Bota Vaszília ... vastag beszédű szapora és akadozó mintegy 22. eszten-dős [i.h., ua.].

beszeg szegőz, kelmeszélre szegőt varr; a tivi; (ein)säumen. 1651: Vagyon edgy Metszin Ter-czenella Arannjas viragu szoknyaja csak edgy rend Galanddal szegtek be az allyat [Wass, Wass Judit kel.]. 1674: Polthi Kato számara ... hogy az kek viselt szoknyajat beszterczen be szektek es veres barsony vallatis hogy hozza igénygettek adta(m) az szabonak de 40 [Törzs]. 1754: valami igen szép nagj széljes Sáhos Asztal keszkenjüket szegtenek bé, meljekis bizonyoson Abroszbol vagy pedig egyebünnet vágattanak ki [Marosfalfalu MT; TGSz 33]. 1807: Egy szalmaszin atlaczbol valo Köntös lilaszin bordürrel bé-szegeve s garni-rozva [DLt 378 nyomt.]. 1843: Számolat ... Balás József által készített szőts munkákról ... Egy Medve bőr Damizal bérelve posztóval bé Szegeve 10 Rf [Kv; Újf.].

beszegel beszegez/szőgez; a bate în cuie; zu-nageln. 1819: (Az ajtót) az ur bé szegelte volt [Kv; Pk 2].

beszegett szegővel szegélyezett; tivit; umsäumt, gebordet. 1652: egy Tetszin viragos Atlacz szok-nia, Az allia(n) fejer ewst prem egy Uiyini (!) szelessegw az prem fejer ewst galantal be szeghet | Második szoknia egy fejer kamuka az allian Egy rend fejer czipke prem, az also szeli fejer fenies galantal be szeghet [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.]. 1800: Egy fejer Schlajer, két pantlika(=val) bé szegett viganó | Egy feher pantiikával bé szegett rózsaszin Creditor viganó [LLt].

beszegez 1. beszegel; a bate în cuie; zunageln. 1585: Az Achoknak ... Zarú Zeget attünk tizen eotet, akywel az gerendakat az zarú faban be szegtek, eoregh zegh, az arra f 0 d 20 [Kv; Szám. 3/XIX. 35]. 1589: veottem azon ladához leczzeget, hogi be szegtek d. 4 [Kv; i.h. 4/X. 5]. 1751: Az 3dik Ablak ... vagyon Ablak Tábla nélkül Deszkával be szegezve [Branyicska H; JHb LXX/2. 20].

2. leszegez; a inchide bătind în cuie; festnageln. 1595: Attam ... 100 letz szeget ... szegeztük be az szekrent vele melyet az zeőnyegekkal, ohn

szer számmal Tasnadra vittek vala [Kv; i.h. XVIIa/6. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1722: küldet(em) Porumbákig ... az kgd három S.V. Sertessinek Aprolekjait edgy ládában bé szegezve [Fog.; KJ Miss. Rétyi Péter lev.]. 1810: Ha most olyanság halok meg, míg réám szállando Jóságaim kezemb(en) nem jönnek tehát koporsob(an) tévén ketzer 24 óráig fedetlen tartsanak, akkor bé szegezvén a koporsot fekete bakatsin boritekot mennél szélesebb(en) és hosszszabban tégyenek a' koporsomra [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel végr.].

3. bereteszel/zár; a závori; zuriegeln. 1570: Latthya hogy Trombitas Demeter azon vyllamyk eleh, Es egy leankat az leorinch deak leaniat ky Tollyak az Ayton mynd az kyssebyk gyermekel egetembe es Beh zegezy az aytot vtanna | Zeoch Demeter ... ky bochatya az leant az Tymar gergel paytaia Aytaian esmet bezegezy vtanna [Kv; TjK III/2. 28, 50]. 1573: (Az asszony) Be zegezte Az aytot Nem akarya megh Nytny En azt velem hogy Ninchen Egedwl | Indwnlak ely oda fele mykor az aytora Iwtottak volt Bezegezwe talaliak az gaspar de Nywl hogi megh Nysza hogi Nem Nithatia zergetnek volt az Ayton | Aztalos Leorinch ... vallia hogy Minekwttanna ely temetek volna Molnar Boldysarnet, oda hazához gjwitek volt az atthiafiak ... Es az my haz keozbely Marhaia Marat volt az felseo hazban hantak be, Es hogi be zegeztek Aytaiat az kwlchian Nem alkhathat volt megh ky tartana, hane(m) vegre eo neky attak tartani [Kv; TjK III/3. 3, 9, 72, 85a]. 1584: hogy megh hala Bartosne, be zegezek a hazat es wgy Alla be thewe, az Zanizlonak Adak az Kapa Bartosne vnokayat, es eo Iuta az hazba [Kv; TjK 4/I. 332]. 1585: My wdeo koro(n) hogy be zegeztwk az Caput^a kere zeoch Matet hogy ky erenze az Capún penzt ad vala Zeochy Matenak [Kv; i.h. 429a. — ^aA városkaput]. 1589: Attam Lakatos Benedeknek ... d. 38. Chinalattam velle egy Boregh Retezt Caput be Zegeznye [Kv; Szám. 4/XII. 15–6]. 1593: mikor aitamait be zegeztem volna, ... egi keues uartattua ki menek [Kv; TjK V/I. 362]. 1597: Zeoch Andras egi azonnia Kereztesi Istwannewal egygyewt hala egi hazban be rekezettek wala ... de semmi suttogasokat awagi fitalansagokat nem hallotta(m) sem nem lattam mert az aito be volt zegezve [Kv; i.h. 105]. 1600: Aztis tudom hogy be szegezwe wolt a kapu [UstT 15/122]. 1603: amikor immar a' kar eset az vtan Apam Zegezte be a tw aytotokat az my horgas kolchiwnkkal, hogj az kwlwswok be ne mennienek [Kv; TjK VI/I. 642]. 1613: Czereny Caspar Vram ... Osvat Annat crovel be vona az hazba es az hazban addigh tusakodanak, hogy Osvat Anna három pislent nioma meg tusakodas közben, de megh birvan az Azzont es az agyban fel vetven, az aytot be szegezven, ugian az eo akarattia teliesedek mindenekb(en) [Görgénysztimre MT; KJ]. 1632: be menenek az Szocz Peter hazaban s az aytot be zegezek ... lassa (!) suttogtak ot ben az hazba(n) [Mv; MvLt 290. 80b]. 1638: Enge-

met azutan felis hoztak vala az kalitkaba de ismet ki szabadulek mert nem volt senki ot, nem volt be szegezve [Mv; i.h. 291. 132b]. 1664: mikor az Tattarok Csaszariban jeövenek én az Udvar ház kapujat be szegeztem valla hogy deörgetny kezdek magam az kerben futek [Cege SzD; Wass, Gergely Jstvan (20) szolga vall.]. 1750: találtam ... Kotsis Danit a házba bé rekeszkedve ... Simon Boritzával, az ajtot bé szegezték, az ablakot meleg nyárban is fel rakták, s ugy üttenek csak ketten a házba, s annyira társalkottak hogy nem emberseges emberekhez ilik [Kál MT; Berz. 12. 92/61].

beszegezkezik bereteszelkedik/zárkózik; a se închide/închui; sich einschließen. 1593: ez Vizhordo Tamásne, hon nem letembe ... be zegekedet hazamba, nagi kesore be bochata, tahat egi ladankba, kibe keues keoltsegwnk marhank volt, bele teorte az kolchnak tollat | jüték haza, hat vizhordone bezegezkeket egiedwl az hazba ..., vegre be bochata, es egi niars pecheniet veon kezebe, es el mene onnat [Kv; TjK V/I. 327].

beszegeztet 1. beszegeztet; a dispune să fie bătut în cuie; (zu)nnageln lassen. 1585: Az Trombitas hazanal kezdetuk el az arniek zeket fel rakatny ... az fedelet hogy be dezkaztattuk ... es kernyl (!) dezkaual be zegeztetuk ... attunk ... d. 75 [Kv; Szám. 3/XIX. 41].

2. leszegeztet; a dispune să fie închis bătind în cuie; festnnageln lassen. 1671: eo kglmek halálomat halván mindgjárt szegeztessék bé koporsomat mentől hamaréb lehet [Ks 14. XLIIb öv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.].

3. bereteszelzet/záratat; a dispune să fie zăvorit; zusperrén lassen. 1590: en semmit nem hallottam az zitokban, mert az en Vram az aytot be zegeztete [Kv; TjK V/I. 39].

beszegődés (inasnak) beállás; intrare, angajare (ca ucenic); Antritt, Verdingen (als Lehrbursche). 1589/XVII. sz. eleje: Ez Inas penigh, akar ki fia, es akar mellyk fele kő minek tanoloia legien, de az bę szegeodés napan halogatas nelkw, az be állásnak tisztasagara adjon az Cehbe f 2 [Kv; KvLt Céhir. II KőmArt. 4]. 1646: Szeocz Istuan ... itt Varosunkban teöltötte volna kj apród eztendejet es annak az be szegeodese napiat fel keresuen, egieb dolgainkis voltak, keöltööttünk d 32 [Kv; SzCLev.].

beszegődéspénz (inasi) beálló-pénz; bani de angajare ca ucenic; Verdingungslohn (für Lehrbursche). 1692: Szegödötett bé a Becsületes Céh előtt inasnak 4 Apród esztendokre Johannes Sommerberger, ... adott az Becsületes Céhnek be szegodes pénst f 2/32 [Kv; AsztCJk 14].

beszegődik 1. beáll/szegődik; a se angaja/tocmi, a intra (în slujbă) ca ucenic/cală; sich bei jm verdingen. 1598: az leany Stenczel Janosnenak igirkezet zolgálni vgi hogi ha megh akarna tar-

tany az farsangh vtan be zegeodik hozzáia [Kv; Tjk V/1. 156]. 1621: az melj szolgak szolgálok jmmar be szegődttek volnais, es teobbet igertek volna az Gazdak nekik, hogj sem mint az limitatio contineallia: mindazonaltal teobbet ne adgio(n) senki nekik, hanem az mint meg vagio(n) limitálva [Kv; TanJk II/1. 312]. 1647: Az gyermekek már be szegődeodt az Inctushoz, addig el nem vihetik teölle az migh esztendejet el nem teölti [Kv; Tjk VIII/4. 234]. 1752: Ez az Inás szegődgjék bé a négy mester Ember előtt | mely mester Legény az városunkban rendelt Jdeig bé nem szegődik, a vagy Nap számra járna, annak pőenája flor. 2,,00 [Kv; KCJk 17a–b, németből ford.]. 1781: Vrszuj ... más munkára bé szegődött [Mihályfva AF; Eszt-Mk]. 1795: Kovats Sigmund Uramhoz Be szegődött inasnak 3rom estendieg Sapanyos (!) Samuel [Kv; KCJk 70a]. 1801: Argye Eva ... bé szegődvén a Mlgos Groffné ... Eő Ngához ottan mennyi szolgálatot tett azt nem tudom [Erdősztyörgy MT; WH]. 1814: én is bé voltam Szegődve esztendőre az Udvarba [Banyica K; BfR 117/1].

2. is beszegődtet; a angaja; verdingen lassen. 1640: Mikor inast szegődnék bé ... tartozzanak ketten^a adni két tál étket^b [Kv; KovCLev. — ^aTi. a szegődtető mester és az inas. ^bA céhlakomához]. 1677: Balint Janos ienlakon^a lako Leanyat annokot Szegottuk be ... Igritem fizetesebe egy Esztendőre ... [Kv; AsztCJk 51b. — ^aEnlaka U]. 1694: (Az) Inast ennek előtte maid esztendeje hogy be szegődte volt a B. Céh [Kv; AsztCJk 15]. 1736: Méltóságos Aszszony Ngod a mint parancsolta volt hogy az Simon Andras jóságára valo épületeket meg fedetném és ... arra valo Embereket fogadván bé szegődgyem ..., becsületes jo Embereket fogadtam [Nagykászon; Ap. 2 Kádár András Apor Péterhez]. 1803: 10dik July bé szegőte Raiter János uram Néb pistát más fél esztendőre ... mesterség tanulására inasnak [Kv; KCJk 89a]. 1804: Raiszner Márton uram Bészögőtte a maga Leginyit (!) Shinveder Danielt a Leg keszellep (!) Sent martan napig [Kv; i.h. 85b]. 1814: az Arendator ... jo mester ember Molnárt köteles A Malomba bé szegődni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1849: a' menyetskét el is vittem házomhoz s harmadnapra Thorotzkai Lászlóhoz beszegődtem ki is a' menyetskét azonnal elvitte Thorotzkó Szentgyörgyre [Kv; Végr. Vall. 58].

beszegődtet szolgálatba v. inasnak (el)szegődtet; a dispune/lása sa fie angajat in slujbă sau ca ucenic; als Dienst- od. Lehrbursche verdingen lassen. 1598: Kraiczar Andras ... wallya En wittem ki Bachy Petert Varadra s en zegeottem be Bodony Mihályhoz tizenhat forintba eztendeigh s tizeseges ruhaba, vgy hogi egy hetigh vagy ketteoigh proballia megh zolgalattiat, ha nem kedweli zolgalattiat bochiassa el [Kv; Tjk V/1. 186]. 1635/1650: valamely Mester Inast akar szegődtetni, az Eotnes mwnek tanulasara, Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosan

mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budoso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere menven, vgy szegőttessek be az Inast [Kv; ÖJk]. 1715: Szegőttette be Nééb Marton Ur(am) az Inassát az B. Che N. Huszár Acz András Ur(am) fiat Huszár Marczit négy aprod Esztendőig [Kv; AsztCJk 96]. 1718/ XVIII. sz.: Szegőttete be az Aprod Esztendőre Fűsűs Mátyás uram, az ő kegyeme maga őcsét Halász Istvánt, ezen B. Czének erdemes Tagjához az B. Czenek fővebik Czé Mesteréhez [Kv; FűsűsCJk 56] | Bloz Janos uram az maga edes fiat Bloz Janost be szegőttette mas fel esztendeig Isten ő zent felsege szegelje [Kv; KCJk 42a]. 1730: Bészegődtetvén a Város kocsissait áldomásra attam den. 12 [Kv; Szám. 56/XIX. 25]. 1782: mikor inasnak bé szegőttette Mészáros Czéhnal oly szája táto volt, hogy mondottam hogj fogja bé a száját [Torda; KW]. 1801: Bészegőttete ... jnasnak 4 Esztendeik Mengjhárt (!) Ferkit (!) [Kv; KádCJk 98a]. 1810: szegődtette bé Hintzem Mihály Szabo Janczit 4 Eszt(en-dőre) [Kv; AsztCSzám. 55]. 1824: Beszegotette Inasnak Himel Balint uram Ferenc Miskát Három esztendőre [Kv; KovCLev.]. 1834: Bé szegőttette Meyer János uram az maga inassának Kováts Josephet három Esztendőre olyan feltételek mellett hogy a Szülei bé Szegőttessek, ruházák, és fel is Szabaditassák az magok költségeken melyre az Isten Segellye [Kv; KCJk 118a]. 1838: Ujfalúji János Takáts Andrást négy esztendőre bé szegődtette, minden gunyával az egy Csizmán kívül az Anya tartozván nékie [Kv; FűsűsCJk 34]. 1849: Midőn a' menyetske felgyogyult bé szegődtetém Fenixdorfhoz [Kv; Végr. Vall. 59].

beszegődtetés (inaságba való) beállítás; angajare (ca ucenic); Verdingung (als Lehrbursche). 1787: Miskának a szőts czéhban lett bé szegődtetéséért Hf 3 Dr. 60 [Mv; MvLt. Nagy György hagy.]. 1835: bé szegőttette Nagy Ioseph uram az maga inassának Kurka Jánost 4 Esztendőkre olyan feltételek mellet hogy az Meiszter ruházza bé szegődtetést és szabadulást fizesse melyre az Isten segélye [Kv; KCJk 116b].

beszegődtetik (inasnak) állíttatik; a fi angajat (ca ucenic); (als Lehrbursche) verdingt werden. 1692: Szegődteti bé a B. Ceh előtt aprod esztendőre Kövendi Gyurka | Szegődtetett bé a Becsületes Céh előtt inasnak 4 Aprod esztendőkre Johannes Sommerberger ... adott a Becsületes Czéhnek be szegodes pénst f 2//32 [Kv; AsztCJk 14]. 1719: Szegődtetett bé a' Becsületes Céh előtt Bágyoni Csokási Istok Bágyoni János Uramhoz négy aprod esztendőre melynek onussat leis tötte a' Magyar Nation f 2,,16 [Kv; i.h. 112]. 1728: Szegődtetett be az B: Chéb(en) ... Ugron Jancsi [Kv; i.h. 138]. 1730: szegődtetett be ... Kerekes Jancsi ..., kinekis Privilegium el olvas-tatek, es az eő Inasi hivatalyáról valo Articulusok [Kv; i.h. 147].

beszel (fel)szel; a táia; anschneiden. 1609: 16. Fejer Czipot bezelnj ... Az kohnjara bezelnj Czipot. 20. bezel: (így) | Bezelnj fejer Czipot 16 [Kv; Szám. 126/IV. 190–1, 193].

beszél 1. a vorbi; sprechen. 1573: Mongia volt Tamasnak Zas Balint Neh Mond azt tamas vra(m) Mert Nem Io dolgot Bezelles [Kv; TjK III/3. 243]. 1576/1577: Bezellettek az zegeny nepek Az falubelyek, hogy most vgymond Thorozkay Christophne Bir minket [Thor. VI/4 Joh. Lwsay de Jara ns vall.]. 1630: mind az ketten az aztalra keöniökleötenek vala, s ugi suttogtanak de nem tudom mit beszellettenek [Mv; MvLt 290. 195b]. 1633: valtigh hirdettek hogy nem iambor Aszony Zabo Jacobne mert ha jambor volna, nem bünek el az iffiu legenieli egiött, de az Hadnagy az utan el nielete vellek es nem ighen mertek beszelteni | erre monda oza(n) Szantaj Janos vra(m) mit beszelles vra(m), beszeli, beszeli ne(m) adnak ket penzt hvteödert [Mv; i.h. 123a, 135b]. 1636: kerdem, mit bezellel Biro Urammal [Mv; i.h. 291. 63a]. 1644: mikor ez az Zerden zay esek az ket fel keoze<ot> en bezelleók Vala Kóacz Mihalneual | bezelleotek, hogy azt az hazat ... Eöt-uen forintba(n) Atta volt Teoreok Janos Kalmannenak [Mv; i.h. 429a, 433a]. 1656: Peres Istvan ... sokat beszelle, mit beszellet nem tudom [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1695: én soha ne(m) gyanakodtam az ő kglme felesegere hane(m) edgyik olane szavait mellyeket előtte(m) beszellett hoztam elő [SzJk 293]. 1752: hallottak hogy Boda Mihaj beszilt felénk de mint hogj rozsul hallok nem érthettem mit beszilt [Diószad Sz; WLt]. 1775: akkor este láttuk a mentionált Papot sokat beszelteni [Kisoklos H; BK sub nro 303]. 1776: Mellyik volt ..., a' ki ... ki ment? és ottan mit beszéllett ...? egyebetis ezen dologról beszélletté akkor Valaki ...? [Nsz; GyL vk] | hazugságot beszéllettek az Haller Kis Aszszonyok [Gyl.Miss. gr. Haller János lev.]. 1820: ki volt az a' Személy a' ki ... a Regius Urakhoz bé ment Azokat hogy informálta, mint beszéllett, miről hagyakozott? [Kv; JHb Fasc. 48]. 1831: Egyed László igen sok haszontalanságot beszéllett — beszédit rítván lehetett meg hinni hogy valóság [Szenterzsébet U; Borb. II].

2. 1799: tsak magyarul tud beszélni [DLt nyomt. kl]. 1807: Morvaul beszéli, németül rozszul es töredezeve [i.h. 673 ua.]. 1808: Mit használ a' leg fáinabb és pallérozottabb nyelv is, ha a Nemzet, a melly azt beszéllette el fogyatkozik [J. Kemény, Coll. Manuscr. Tom. XXX. Varia XII]. 1810: magyarul-is ért, de beszélni keveset tud [DLt 737 nyomt. kl]. 1832: Schneitzer Ferentz ... beszéli svábos németet [i.h. 302 ua.].

3. mond; a spune; sagen. 1570: eo ne(m) Twgia ha trefaltak vagi valot Bezelletek | Zeoch Demeter ... Mond neky, En fylere Mentem volt az Jobbagyok keozybe, es otth egy Igaz mondo azt Bezelle nekem, hogy Az en feleségem Zent Janos Napigh meg, hal [Kv; TjK III/2. 83, 107]. 1574: Azt Nem Twgia ha az volt az kwpa es ha

vgy volt Mint Bezelletek vagi Nem [Kv; TjK III/3. 396]. 1618: Górcsi Mehemet pasa szinte azonokat beszéli ő magának is, azkit az előtt valo nap nekünk beszéllett volt [BTN 97]. 1629: Hallotta(m) Simonfi Gaspártul hogj beszilli vala | az maga leanniais beszéllette azt hogi nehezes az Annia [Mv; MvLt 290. 188a]. 1637: nagj busulással kezde Eő kegime beszellety hogj az Tora nem küldhet [Noszoly SzD; Wass 25]. 1650: miért beszéllesz most olyant [Bosoród H; Bál. 1]. 1655: az lakoya beszellette elottem [Dés; DLt 436]. 1714: Az Jobb Anyám szájából hallottam bizonyosan beszélte [Algyógy H; BK ad nr. 431]. 1767: ő beszéli nekem, hogy Ferentz azt beszéllette az ő házánál, hogy ha ötet nem nézte volna, eddig hammuvá tötte volna, a' Molnár János házát [Szászsztván KK; BK]. 1762: Apám ... ez elmúlt éjjel pénst tanált halván én mondek mit beszéllesz [Gyeke K; Ks 4. VII/12]. 1770: Egykor Szimion azt is beszéllette nekem, hogy olyan rejtekos Ládát tsínálatott hogy Senki nem tudgya mie vagyon benne [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1773: egykor ott szántok vala en is közel azon földhöz s hallám hogy Csik Csekefalvi Néhaj Veres Gábor beszél vala Nekem, hogy az Henter földbe ... igen bé szántot [Szentmárton Cs; Hr 12/37]. 1780: hallottam magától Bujka Jákobtól ... mint égy keserűséggel beszélni, hogy a szánto földet Jaksí birja [Algyógy H; BK ad nro 450] | bizonyosan Másoktól közönségesen beszélni hallottam, hogy ... a Pálinkát ... veszik a Dévai őrmínyektől [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1793: hallom beszélni, hogy verik Barátosi Josefet [Dés; DLt az 1799. évi iratok között]. 1798: mondatták ... hogy ... egyre másra iszszak a pálinkát de miképpen Palharanként vagy kupáknént itták azt nem beszéllették [Méra K; Aggm. C. 108]. 1823: ezt pedig onnan tudom bizonyossabban beszélni ... [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez.]. 1840: Városi eskütt atyafiai előtt bé bizonyithatolag beszéllette [Dés; DLt 330].

4. beszélget; a discuta; reden, plaudern. 1552: my koron harman egygyewt Bezylnék wolt ... Akoron Bernald Balas azth montha [Berekersztúr MT; KvAkKt 344]. 1568: Esmet oda^a ment volt brassay Janos az vra hon ne(m) letebe, es latta hogy oth bezellettek Egymással [Kv; TjK 233. — ^aAndras Katóhoz.]. 1570: Zekel peter ... Nagion Megh Borwendez Es kezd zolny Bezelay vele | lattak Zabo Janosnet hogy Az Trombitással beszellett az uchan | mykor Vas Martonne hazanal voltanak egy korba ... otth Egy masrol Bezellenenek | lattha hogy Zeoch Demeter Egy leannyal Bezel volt Jgen keozel egymashoz [Kv; TjK III/2. 16f, 25, 82, 101–2]. 1573: Az felyew megmondot Emberth, kywel bezellek vala poten(tia) mediante Akara hazambol ky verny [Frata K; SLt S. 12]. 1582: Tudom hogy Reggel ki hiwa Az fogoly Catus azzont Bezedre, de en Ne(m) tudom mit bezellettek [Kv; TjK 4/1. 93.]. 1599: kette(n) sokat bezellenek [Uszt 12/74]. 1603: Biczak Georg kapuianal al vala Sandor Istuan,

az Kornis Janos vram szolgálauual bezell vala [i.h. 1751]. 1615/1616: Mondek Biro Uramnak, beszelen kegmtetek az dolog felöl, monda Biro U(ram) beszélgetek [Kv; RDL I. 100]. 1640: en az kentelk emberek keözben jeöueönk vala, kj kj felluel bezil az uton eleöteönk [Sajókeresztúr SzD; BfR]. 1647: az Leannial ott tractalt bezellett [SzJk 66–7]. 1717: ot mint s hogy beszéllettenek egy mással én nem tudom [Nyárádkarácsonfa MT; Told. 76]. 1754: láttatott égsyszer mádszor edgyütt beszélteni, dehogy az Tolvaj-ságok iránt beszéllettek volna edgyütt mi nem tudgyuk nemis hallottuk [Fgerend TA; TL]. 1757: ő ott járván látta őket s beszéllett vélek [Szováta MT; IB]. 1814: a' Grof eö Nagyságával nyájason és barátságosan beszéllett [Mv; TSb 12].

5. elmond/beszél; a povesti; erzählen. 1570: bezellete volt az felesegenek hogy találta volt az vrat, Es Igen hitta haza | kerdi volt Theole Mint Jart Zabo Balintal, Bezelly volt neky Kalara es Keozbe zydyais volt Balintot [Kv; TjK III/2. 16f, 55]. 1572: Eötet Mostanságál Emlkezettety volt arrol Lakatos Balintne hogy meg Bezellete volna ezeleotis Nekey hogi ... eomaga terden alwa Syrwan keowette volna meg fia kepebe [Kv; TjK III/3. 31]. 1573: Azonnap esmet az zolgalo leany Bezellette neki hogi ... mynt tyz orakkor Eyel Beh kyaltia onnat az azzonia [Kv; i.h. 57–8]. 1583: Eztis besilete andras kato helfer mihalj mustoha apanknak hogi egi ideoben uallami szölö miuesit igen meg uerte uolt [Kv; TjK 4/1. 194a]. 1589: Az vtan az Camoraba rekezkedtek be az zolgalo Igi bezillette [Dés; DLt 226]. 1610: kezde bezelleni sirúa hogi eö nekj 50 forint arra marhaianal teöbbsbet uittek el a Toluaiok [UszT 4/9c]. 1614: Az Karoly Mihaly Hegedwsse, Hege-dws Pal bezellette ennekem ... [Nsz; Vlt 53/5267]. 1630: halla(n) hogi az ket Inas bezilli vala egy masnak ... [Mv; MvLt 290, 194a]. 1631: az maga(m) felesege bezellette, hogy aszt monta uolna Varga Mathe, hogy az Valasz utj Laszlo hagitasa mia hal megh [Abrudbánya; Törzs]. 1722: az Apám ... bezellette hogi az Pap Peter haza fedeleb(en) lopott harangokat találtak [Kecset SzD; TL]. 1728: a kisebb fiam volt itt a Sertesek mellett, s a beszélle nékem hogi ... a Sertéseket lödözni kezdettek [Hídvég Hsz; Mk I. Fasc. I]. 1734: Enyeden lévő lopást beszéllett volna [Dés; Jk]. 1752: hallottam a Diosadi Biráktul, bezilleni, hogj Boda Miháj mondotta volna hogj ne vigjik Furu Györni az marháját mivel ojba tartja mint ha meg njuznak, akár meg njuzák akár oda hajcsák [Diósd Sz; Wlt]. 1763: egyeb tselekedetit is beszéllették de meg felejtkeztem rolla [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 51]. 1770: Az Anyám Nékem bezellette, hogy Koldusi állapotra jutván a jobb Apám ... egyik háztol fogva a más hazig vezette [Bh; MNy XXXIX. 240]. 1772: Aztis hallottam Néhai édes Anyám Aszszonytol hogy beszéllette, Szerentsés ember volt vgy-mond Gál László mivel Nagy Joszágu embert kapot volt feleségöl [Dálnok Hsz; Kp IV. 263]. 1776: Baro Henter Urfi Bezellelte nékem, mintegy

Kedvetlenségöl, hogy a' Kis Aszszony Groff Kornis Anna el idegenitetett ő tölle, és vélle már beszélteni sem akar [Kóród KK; GyL Gabr. Mártonffi (31) káplán vall.]. 1786: hallottam Kiraly Jánostol mivel az ... ő Nsga Remeteszezi Fogadojában az Actuman magais jelen volt s beszéllette nékem hogj ... Tott Istvánék bé menvén bort kertenek volna [Hídvég MT; GyL]. 1794: Kezde beszeleni mikeppen történt [Letka SzD; TSb 32]. 1807: Halottam az Néhai édes atyámtol, és egy Német Márton nevezetű 100. Esztendőös öreg Embertől ... beszélteni, hogy az Határ járáskor ... örök emlékezetül ottan palinkasztanak, és at (!) a Palinkás Üvegeket a Földhöz verving, Darabjait a Határ Domba bé ásták [Körösfő K; KmÜlev. 3]. 1829: az Armaristák káplárja Zilahi István a házamba beszéllette nékem karácson előtt [Mezőkölpény MT; TSb 48]. 1849: Cseh Josef Urat pedig a mint nékem beszéllettek ... ütni szurni s ujból gyilkolni kezdettek mind puska bütüvel, Lántsával, minden [Héjjasfva NK; CsZ].

6. tárgyal; a duce tratative, a trata; verhandeln. 1570: eo Zolt volna neky hogy Ne Mywelne myglen eleozor Bezelene vele [Kv; TjK III/2. 98]. 1600 k.: Kgd bezyllyen vele [DLt 266 Csáki István lev.]. 1837: Beszelletteonk eo Nagaua [KJ]. 1641: hazamentem Saruara bezillek Demienel [Sárvár SzD; Ks Num. I. D]. 1770: Köpeczi Urammal beszeletem az petseli Causa irant [Somlyó Sz; Borb. II]. 1854: Lajos ötsém ben létében el felejttem az iránt vele beszélteni értekezék Néném aszszony vellek [Uzon Hsz; Kp V. 394 Kispál György özv. Kispál Lászlóéhoz].

7. megbeszél/egyezik; a se inlelege, a cădea de acord; übereinkommen. 1742: Vgy beszélle-nek egymás között, hogy ma két nap számot tsiná-lunk, azért Szombaton gyűljünk egyb(en) s irasunk Contractust [Torockó; Bosla].

8. hírlél, híresztel; a zvoní; ein Gerücht verbreiten. 1573: Kapa Mihalne Bezellete nekyk hogj keresztwry az eo zolgaloira Masot volna [Kv; TjK III/3. 67]. 1574: Marton porozlo hallota... Bezelleték keozensegel hogi vicey Ianos Ezwst Marhat veot volna ky Tompa Istwan ladaiaol [Kv; i.h. 397]. 1583: Aztis bezellik vala ... hogy balassi gergely liktarmoth vit volna az swba allath [Kv; TjK 4/1. 149–50]. 1689: egy Sztánka nevű Cziganne Jobbágy Aszszonya ... beszéllette nyilván az faluban, hogy Mihály Déák Uramnak az Felesége ... Herszényi Opra Vlád Fiával sztojkával egy ágyban hált és paráználkodott véle [Kopácsel F; BK]. 1722: Van már ittis nagy hire, Publice is bezellik, sött glorialodikis edgyikünk rajta [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.] | nekemis mint hallomást, ugy bezellette az Mest(er) vagy Mesterne, einis mint hallomást vgy valloom hütöm után [BfN X. 2/13 Joh. Turoczi de Csapo (51) vall.]. 1724: Hallottam az edes Atya(m) mikor élt hogy beszéllette, egjnekis mas(na)kis [O.lápos SzD; BK]. 1736: aszt halatam, hogy beszélleték az Falub(an) hogy az utrumb(an) forgo személy ott viselösedett volna meg a hol

szolgált [Szentgyed SzD; TKI]. 1747: Tudom azt bizonyosan az Faluban midőn zugatták Pap Iuon felől fát lopot az Melgos Aszszonyok tilalmas erdejéből ..., ezt közönségesen beszéllették a Faluban az emberek [Cintos AF; SzentkGy.]. 1751: ezeket hallottam ide való Koronkai szabad Emberektől beszéllették, zugatták egymás között, hogy Mlgos Groff Ur(am) eő Nga ezeket is magáénak tartja [Koronka MT; Told. 14/46]. 1764: hallottam ... a Faluban közönségesen beszélteni [Szászkerked K; LLt.]. 1783: Köz hírben hallom beszélteni hogy Nanya Makavéj által Károsodtak volna el a mult ősszel innén mi tőlünk Nannya Szavanak Blága Györgynek Blaga Todor-nak, és Pastyinának Lovai [Faragó K; Gyl.]. 1802: hallottam ma beszélteni hogy ... az Léányért volna az villongás [Mv; Born. XXXIX/53]. 1826: az Alperes ... Felesége aztatt beszéllette, hogy az Felperes ... egy véka török buza lisztet ellopott [Felsőrákos U; Falujk 136 Barabás Áron pap. not. kezével]. 1831: Köz hírből hallattam másaktól beszélteni még azt hogy; Fodor Péterné a Léányát a gerendára fel-akasztatta volna; s ugy Verte volna meg [Torda; TVLt Közig. ir. rtln.]. 1846: hallotta hogy mások beszélték azt, hogy Imre Mihály csunyan alatsanul le motskolta, gazolta Dosánét [Kakasd MT; DE 2].

9. pletykál, temondál; a bírfi; schwatzen. 1843: Én nem megyek, — mert mostis engem beszélle-nek ... hanem menjetek tü [Bágyon TA; KLev. 7].

beszélés (el)mondás; istorisire, povestire; Erzählung. 1779: Ha beszélletteis ő Nga, nem ugy beszélletteé ezt mint másoktól hallott hírt, még pedig panaszképpen, és valjon mii indította eő Ngát ezen hírnek beszélésére ...? [Marosvécs MT; KS].

beszélget 1. társalog; a conversa; sich unterhalten. 1584: Ez Lakatosne hazanal lakunk vala Sellerewl ... meeg az Vrammal fel nem keoltewn vala a' vochora feleol hanem vgmint Mas fel oraig mikor mulattunk volna vgia(n) azon vochoran aztalunknal es bezelgetnenk meegis, haza erkezek [Kv; Tjk 4/1. 264]. 1592: eo mikor vellek bezelgetet, semmi araniat ne(m) mutogatot | Bornemizza Gergeli haza elejbe menek, hogj Bach megiej Miklossal bezelgessek [Kv; Tjk V/1. 187, 202]. 1629: ha az anyanak ellene nem lezen azutan bezelgetek uelle [Kv; Tjk VII/3. 70]. 1638: Ahuinczi Andras vram(m)al bezelgetek uala [Dés; DLt 402. — Régmúlt cselekvésre von.]. 1642: mondok mi cziak bezelgetőnk [Kv; KJ]. 1767: ottona egy Emberrel tonálkozván midőn sokaig beszélgettem volna Látám hogy Udvar László szalod fel az utszán a Legények felé [Betlensztmiklós KK; BK. — *Ti. az utcán]. 1776: Egy Csizi neve-zett ... Hadnagy ... Annikó Kis Aszszony ő Ngával sokat suttogott, s különösön beszélgetett [Kóród KK; Gyl.]. 1791: itt értem N. Nagjobb Kálmán Mihályné Anyosom Aszszont ... aki ... Fiatfalvara hozzánk sok izben jött és itt a N.

Anjosommal Atjafisagoson mint attjafijával beszélgetett [Fiatfva U; Borb. II].

2. mondogat; a tot spune; öfter sagen. 1585: Nem vala hon sem vram sem Azoniom hogy igr kezdé bezelgetny Hagione enneke(m) Az Azzoniod Nyelwe vgmond kezembe vala [Kv; Tjk IV/1. 499]. 1636: az sziginy Vr egy nihanjszer bezelgette előtem [Marosjára MT; Told. 1]. 1783: Bocska Gligornak ... az Özvegységre maradt felesége mint akkorban beszélgették egy ettzaka Korpádra férjhez ment [Szamosfva K; Eszt-Mk.].

3. tanácskoztat, tárgyalgat; a se consfătuî; verhandeln. 1591: mentem vala altal az birohoz bezelgetenk vala ez dolog feleol [Szkt; UszT.]. 1606: En bardoczfaluán ualek es ieuoe en hozzam mak Istuan es Jakab Andras sok kwlomb kwlomb fele dolgokruul bezelgetenek, es kerdnek uala tanachot [i.h. 20/17]. 1615/1616: Mondek Biro Uramnak, bezelgyen kegmetek az dolog felöl, monda Biro U(ram) bezelgetek. Mondek miben hagyja kegmetek [Kv; RDL I. 100]. 1621: Ez dolog feleol azert az Atiafiakkalis ... egg(ywt)et bezelgettem es uegeztem igr* [Kv; i.h. 112. — *Köv. a végzés]. 1639: értém hogy Kglidis olljat mondot volna hogy ha hon létemet értene én vélem eoremest bezelgetne [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Thamas-hoz, a fog-i vár gondviselőjéhez]. 1653/1655: Azután maga Ozdi Ur(am) Veres Marthi Ur(am) házahoz menvén, beszélgettek a' dolog felöl, es tandem a' mint értettem ..., ugy concludaltak hogy Ozdi Ur(am) az aranyokat ki adgya [Kv; CartTr II. 874–5]. 1656: My egy más keőzeöt bezelgetue(n), s latua(n) a' keőztők ualo dolgót, mondotuk hogy lehetetlen hogy ualami misteriu(m) ne legye(n) dolgokba(n) [Kv; i.h. 903]. 1776: mi Dobai Urammal Bezilgetvin az Joo Harmoniajirt s egjessigirt hadtuk kglndel* [Kv; Ks 33 Ród II. 40. — *Ti. az erdő]. 1742: Énis ... jelen voltam az bekellesnek egyezésnek alkalmatosságával ..., Contractus írásról beszélgettenek ..., hogy Szombaton megh írássák [Torockó; Bosla]. 1744: en magamis voltam ott azon Gyülésbe s arról beszélgettünk hogy mi modon Külgünk a' Mlgos Régium Guberniumba [Barót Hsz; INyR].

4. elbeszél/mondogat vmit; a povesti; erzählen. 1629: tegnap Baniaj Janos maga beszélgete az dolgot ennekem [Kv; Tjk 13]. 1631: en mondam hogy lehet az: ugi beszélgete oza(n) az en szolgam, mint leöt ot kün az dologh [Mv; MvLt 290. 257a]. 1632: beszélgettek az emberek hogi eleget morgottak eggiwt* [Mv; i.h. 95b. — *Az asszony és a férje]. 1655: az Nagy Schola beli Cserej nevü kétt Nemes Legények bátyja beszélgette, hogy az ő Eőtsei az nemely nap ... láttak volna ott [Kv; CartTr II. 889].

5. beszél; a vorbi; sprechen. 1600: Az megh holt ember ... kezdé eleotteonk Nyawaliaia feleol bezelgetni* ... [Kv; Tjk VI/1. 498. — *Halála előtt halálos ágyán fekve]. 1630: ugi besilgettek vele ugi iot szent Egedre sombori Lazlonak csorda pastorajs volt vincelereis [Szentgyed SzD; Wass 13]. 1679: a többiről az szolgálaim, kik véle

beszélgettek világossaban tudhatnak [Sszgy; Törzs].

6. értekez; a se întreţine, a discuta cu cineva; sich unterreden. 1620: vajda Janos velünk vezekedik, de meg sehol ne(m) taltam (!) rea, de ha rea talalok, akarnek vele bezellgetny, megh latt-na(m) ha Job legeny lenne en nalamnal [Páncél-cseh SzD; LLt O. 5]. 1701: Kegyelmednek távul léte miat magam nem beszélhetek, hanem levelem által kel beszélgetnem kégyelmeddel [Gyeke K; Ks 96].

beszélgetés 1. társalgás; conversatie; Unterhaltung. 1776: Mlgs Groff Lázár János Urffi ő Nga, ezen Mlgs Házat nem annyiban egyébert mint á Mlgs Groff Kornis Anna Kis Aszszony Szeretetiért gyakorolta, mivel égemet is tapasztaltam, 's látam egyik a másikhoz való szereteteket, gyakorta együtt való nyájas beszélgetéseket [Kóród KK; GyL Georg. Vizi (30) rk. kántor vall.].

2. tanácskozás; consfătuire; Beratung. 1600: Vadnak bizonyos dolgok vgy mint vasar dolga es egybek(is) kikreol az Jdes vrainnak Tanach bely vrammal lezen bezelgetesek [Kv; TanJk I/1. 366].

3. megbeszélés; discutare; Unterredung. 1633/1655: kglldel való beszélgetesem szerint választ várok [Kv; CartTr II. 876].

4. értekeződés; convorbire; Rücksprache. 1639: Kegldet kérem hogj éngemet tudositson ha jeoheté én hozzám beszélgetésnek okáért vagy nem [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-provizorhoz].

Szk: ~ esik. 1599: ez ket azzony alat egy massal eozze haborottanak vala, Taligas Jstwanne az Rongy hordone hazahoz menwen ott en nem tudom minth esett beszélgetesek az Rongy hordonewal [Kv; Tjk VI/1. 296].

5. beszéd; vorbire, limbaj; Rede. 1644: az több rut lofással való beszélgeteset nem hallotam [Mv; MvLt 291. 418a].

beszélgethet 1. társaloghat; a putea conversa; sich unterhalten können. 1603: mikor az biro vram zolgaia ky ieot a' Maiorba azon wgiekeztek mikenpen bezelgethessenek egimással [Kv; Tjk VI/1. 690].

2. értekeződhetik; a putea convorbi; Rücksprache nehmen können. 1591: Eztis mo(n)da az biro mikor eordeogh farkas be jeowe Miért farkas vram hogy be nem jeoczy hane(m) massal Jzen-tecy en nekem en velem minden kor beszélgethet-nel [Szk; UszT]. 1639: valamig egymással ne(m) beszélgethetünk minden dolgokrol addigh e féle roz dolgokat soha el ne(m) tudunk igazítani | ha azért Kglidnek tágassága vagon az hozzám jeovéshez Sz. Georgyre jeoyeon had beszélgethessek Kegldel [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-provizorhoz]. 1804: magamis igen jonak tartom hogy beszélgethessünk azon dolog iránt bővőbbenis [Palatka K; DLev. 1. II. 24].

beszélhet 1. a putea vorbi; reden können. 1703: még job volna, a kit el vesztegetet, azokat szerezne kezéhez könnyőbb(en) beszélhetne [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz]. 1717: En javallanam hogy kglmed vagy fél napra bé rugaszkod-nek hogy ore tenus beszélhetnének [Ap. 2 Mikes Mihály Apor Péterhez]. 1831: én ... szöktettem Lovammal a' Kis Egető mellett lévő Gyertyános szélibe, hogy a' Gujással ... beszélhessek | azon éjtzakai dolgakrol, és Lovas Emberekről nemis beszélhetek [Dés; DLt 332. 9, 15].

2. mondhat; a putea spune; sagen können. 1779: Miolta a Mlgos Exponens Aszszonyinak a Férjével anny ügyes bajai voltanak attol foguast soha együtt sem voltunk s azért nem is beszélhetett nekem afféléket [Marosvécs MT; br. özv. Kemény Zsigmondné Rhédey Druziánna (61) vall.].

beszéltetik hírleltetik; a se vorbi/zvoni; verlauten lassen. 1846: Hallottam beszéltetni azt hogy ... Ifjabb Imre Mihálynak egy Marháját ital ár-ért meg kötötték volna [Kakasd MT; DE 2].

beszennyez átv bemocskol; a murdári/íntina; beschmutzen. 1845/1855: ha őa valaha akármí okból dicső nyomdokaikrol^b lelépne és nevét beszennyez-nél, vérezzék el kinosan mint aljas gonosztevő [ÚjFE 295. — ^aWesselényi Miklós újszülött fia. ^bAz őseiről].

beszerez 1. elszerez/helyez; a plasa; eine Stelle verschaffen. 1788: Az Ötsem Andris ... még egy vagy két esztendeig tanulgatna annak idejé-b(en) valahová bé-szereznök valami olyas uraság mellé scribának v. egyébnak [D. I].

2. begyűjt/takarít; a stringe/colecta; einbringen. 1615/1628: Vagion tiz keobleore (!)^a ualo Zeold buza vetes mellit hadtuk hogy Werner Geörgy vram io gonduselessel be szerezzen es az mit reiaia keolt regestrallia fel, mely keoltseget Elseoben az ki Czyeplet Buzabol ki veue(n), es az mi az vtan marad, Ozák megh az Eleobbi megh Irt Diuisio szerent [Kv; RDL I. 96c. — ^aTollvétség keobleosre v. keobeolre h.].

3. (ajánlásával) szolgálatba juttat vkit; a băga pe cineva în serviciu (prin recomandare); (mit Empfehlung) jn anstellen lassen. 1849: Kilin Mosesne ... a' nőt beszerezte Thorotzkai Lászlóhoz, ki is még akkor Thorotzko Szentgyörgyre el is szállította [Kv; Végr. Vall. 29].

4. *beszerzi magát a.* bevéteti magát; a face să fie primit; sich anstellen/aufnehmen lassen. 1640: Az ki be akaria magát ez Czehben szerezni, tartozik egy ádot, egy kapát, egy kaszat és egy keotő feiszét elseoben mester remekben keszíteni és be mutatni [Kv; KovCLEv.]. — *b.* befogadtatja magát. 1755: Homorogyán Filimon ... folyamodott ... Mlgos Folti Susánna aszszonyhoz, az hová ... magát bé szerezvén, Babolnára telepedett [Bun (Boj) H; BK ad nr. 1126].

beszerika 1. gör. kel. v. görög kat. templom; biserică ortodoxă sau greco-catolică română; griech.-

kath. od. orth.-rum. Kirche. 1645: It Kis Buda-ko(n) lueo olah attjafiai ez el mult üdökb(en) az Beszerikajokbul ugjan alkalmas kart valuan, az mely Papiok akkor tayba(n) itt lakot az Vejuel eggiüt arra vagio(n) minde(n) erős Gjanosagok [Kisbudak BN; RLt Retteghj István lev.]. 1653: Az oláh Püspökök Esperestek, és Papok ... visitalyak csak a' magok Pappait, és Deákjait, Beszerikájokat, Cinteremjeket, Temetőjüket [ACC 14]. 1671/1795: viték igyenesen az határát azon beszerikátul fogva fel igyenesen [Barátfva K; LLt Fasc. 61]. 1719: az Falu Beszericája [MNY XXXVIII, 54]. 1721: Az Falu es Város Nyil földéből Dezmálnak az Magjarok a Templom Számára, az oláhok az Beszerikához [M. Gyerőmonostor K; EMLt]. 1732: (A földet) régtől, fogva olá Beszerika utan birtak [Szentenedek SzD; Ks 40. XXVIIIc]. 1750: Bulzesti Gyurs Danilla incaptivaltatvan, hogy accordája szerént az két Bulzesti Beszerikát nem curalta, nem építette, ... az melly Gainész rész örökséget az Falu ezen fogadott építésére, curálásért által adott volt, az tölle el vétetett, azért hogy az Accordája, és Conventioja helyben maradjon és a' szerént procurálya az két Beszerikát, az Dominalis Biro esküttekkel edgyütt Gyurs Danillanak ... Falu köszönséges helyiből adgyon [Déva; Ks]. 1759: a' Péterlaki Pópa hatalmas feddéseket 's intéseket ada a' nép eleibe: kiöszolván a' nép a' Beszerikából, sokan elronták pipájokat, elhányták Tabákjokat | A Peterlaki oláhok, innen Radnotra, egy husvét ünnepére, hogy illendő Agapét tarthassanak nagy kegyesen, két vagy három negyuenes bört bévethetnek a Beszerikába, ... de Kemény László Consiliariusnak meg hozák a' hirt, 's rá izen a' papokra, hogy a' Beszerikát Korcsma házá tették [Hermányi, EDem. 189, 191, 292, 322, 597].

Hn. 1676: az Beszerika mellett [Mezőharasztos K; EHA]. 1680: A Beszerica alatt (sz) [Mezőrűcs MT]. 1685: Az Beszerika megett (sz) [M.köblös SzD; EHA]. XVIII. sz. eleje: Az oláh Beszerika melet (sz) [Légen K; EHA]. 1702: A Beszerika mellett (sz) [Erdőszakál MT; EHA]. 1728: a Falun fellyel az olá Beszerikán belől (sz) vic(inusa) fellyül a mező alól az orszag uttja [Uzon Hsz; EHA]. 1773: a Falu derékban a Beszerika alatt [Vasláb Cs; EHA]. 1819: Az Beszerika Eszkán (sz) [Erdőszengyel MT; EHA].

2. román gör. kel. v. gör. kat. egyházközség; comunitate bisericească/parochie ortodoxă română sau greco-catolică română; griech.-kathol. od. orthodox-rum. Kirchengemeinde. 1677/1807: Az Falu felett valo erdő ... Beszerika szamara tartatott [Mezőpagocsa MT; EHA]. 1693: Gyula felől ott az hol most az oláhok Beszerikájához szakasztanak az Atyafiai egy kús darab kaszalo helyet [Gyula K; EHA] | az hol Popa Jonuz lakik a Beszericához valo Ecclesia földé [Macskamező SzD; BLt 11]. 1749: A meg nevezett Urszulyt jól esmérem, több Attyafiaival együtt itt az Eklesia földin lakott, Kiket tudom bizonyosan néhai Gróf Teleki Pál Ur az Utrumb(an) meg irt Papoktól Cancellisták által fel kértett, és Urszulynak minden itt lakott

Attyafiai a Deakok a Beszerika földéről el is vitték [Vajdaszeg TA; EMLt]. 1759: a Felső Bánczában felyül az olá Beszerika Földe Szomszédja (sz) [Szilvás AF; EHA]. 1765: az olá Beszerika szánto földje [Mezőpagocsa MT; EHA]. 1816: Fazadzeli (l) Szimulyánszék Juon azt panaszoja Sebesan Sándor hajdu ellen, Florra (l), és János nevezetű hajdukok ellen, hogy ötett tegnap elött ... három hajdukok ... karokkal rutul meg vertik ... a verésen kívül kárhozatos és tilalmas káromlásokkal illetik őket, Szentyekeket, Beszerikájokat, Pástyokot s több ezekhez hasonlókat hordván elő nékiek [Déva; EHA].

beszerzés vásárlás, megvétel; cumpărare; Kauf, Ankauf. 1872: (A rozsa) a b. hunyadi piacon eladassék, s a be jövődő pénz iskolaépítési anyagok beszerzésére fordittassék [M.bikal K; RAK 294].

beszidogat szitkozódva beszél; a spune cuvinte injurătoare (celor dinăuntru); schimpfend hineinrufen. 1660: Toth Istok ... Colosmonostorra reszegen ... érkezet volna az Toth Andras háza eleiben ... be szidogatván ott az Pinczeben az kik mulattak Monostorj emberek ... mindgiart meghszida előrdőgh lelkűnek és Puskat ránta hozzá [Kv; TJK VII/3. 317].

beszínél 1. vminek a felszínét (földdel) beteregeti; a acoperi și a nivela (cu pământul); mit Erde abgleichen. 1823: a Sirba levő koporso a Sir árok Lábaik alatt bé tört, a mellyet ők földel bé színelvén már a' Sirt lejjebb ásni nem akarták [Dés; DLt].

2. beszínli magát beszínkedik, vkinek kegyeibe beszínkedik magát; a se linguiși, a se băga sub pielea cuiva; sich in js Gunst einschmeicheln. 1754: voltanak oly emberek kik önként bé színelték magokat hogy kalákáznak, mert mind megígérték az Falusiak, de azután ugyan azok panaszlottak [Gernyeszeg MT; TGsz].

beszíneltet a pune să se niveleze (cu piatră/pământ); (mit Erde) abgleichen lassen. 1623: A bastiahoz ... Ez Ezentdeob(en) kuleomb(en) hozzája kell fogny ... Allasson valamý 20 keomyuest neky es az fundamentomaboll hozassa fel anyera hogy 4 Rendell faragott keouell zeneltesse be, hágia Cziak abban azt, az fundamentomon feliüll Egy Ember Magassagra [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

beszínlés beszínkedés/hízelkedés; linguișire; Einschmeichlung. 1730: Az Inctanak Vargha Borkának ... sok szemellyek(ne)k hazoknál magha bé színlésével tett kárai, lopásai világosságra jöven a Szék előtt ... mostan az Homlokaban tüzes akasztófa süttetetik, és azzal megbéjegeztetik [Kv; TJK XV/7. 83–4].

beszítkozódik kívülről befelé szitkot szór; a spune vorba de ocară celor dinăuntru; hineinschimpfen. 1638: azonban érkezék elő Geöngyeosi Ferencz

es az Vczarol kezdé be Zítkozodni [Mv; MvLt 291, 135a].

beszivárgás szivárgással való behatolás, beszivárgozás; infiltrare; Einsickerung. 1758: Ezen Szoba is ... a Viz bé szivárgása mián is a romlásra hajlandó [Déva; Ks 76. IX. 8].

beszivárgó beszivárgozó/szűrődő; infiltrátor; einsickernd. 1758: a felseo hijakra a' be szivárgo viz aránt is legyen szorgalmatos hogy mindannyiszor vizsgálta valamennyiszor esső vagy ho fuvatag lézen a' Vizet, havat le takaritassa, mivel eddig elé notabilis károsodása esett Uraságnak [Déva; Ks 76. IX. 8].

beszivárkozik beszivárog; a se infiltra; einsickern. 1751: a Viz minden felol bé szivárkozik [GörgJk].

beszokik odaszokik; a se obișnui să meargă unde; sich hineingewöhnen. 1810 k.: a' Felperes a' maga Sertéseit ... a' Somkuti völgyre pásztor nélkül ki-tsapta, nap estig mindéig úgy lézengettenek az Alperes, és mások Máléjába bé-szoktanak, kártékonykodta(na)k [Dés; DLt 82].

beszól kívülről (ablakon, ajtón át) mond vmit; a spune (ceva) către cei dinăuntru; hineinrufen. 1572: Eo az ablakon be zolt az azonnak Es be kereztez [Kv; TjK III/3. 2]. 1629: az Ablak ala mene s be szólla az Ablakon, s tul monda jeőy be fekegy le [Mv; MvLt 290. 115a]. 1631: az ablakon szollek be [Mv; i.h. 231a]. 1633: enis menek az ajtora, es enis be szolek, s az ajtohoz nulek es az ajto megh nilek [Mv; i.h. 128a].

beszolgál 1. (más faluból földesurának jö-i) szolgálatot teljesít; a presta serviciu/slujbă (dintr-un alt sat) stăpînului; (aus einem anderen Dorf) dem Gutsherrn den Frondienst verrichten. 1713: magok is be szolgaltak mint ős Jobbágyok [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

2. benyílik; a se deschide la; sich nach innen öffnen. 1596: Hogy eo kegmek tanachwl meg lattak wala hog' az Calefokhoz walo ablakot a ki az templu(m)bol be zolgal ... Rosteliosson be chinalnük hogy keowet ahoz faragtattunk attünk keomiwes Peternek f — d 75 [Kv; Szám. 7/II. 19]. 1680: Ezen Tornaczbol ... szolgal be ... egi fel szer Ajto [A.porumbák P; ÁLt Inv. 10]. 1753: Ezen Curia szolgal bé vékony Tölgy fa bálványos Sövény kapu [Karácsonfva AF; Told. 18]. 1757: a Kapu ... Bal kéz felől lévő Két Kapu felei között Szolgal bé Fa sorkokon három három fa hevederekhez Szegzett Fenyő Fűrész avatag Deszkából valo két felé nyilo Kapu Levele, vagyis Táblája, jobb kéz felől mellette lévő Kisded be nyiló Kapuval együtt [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. 1763: (Az udvarház helyre) Vas Sorku Kapu Zábé fáihoz Vas Kapcsokkal foglalt két felé nyiló közönséges jóságú Kapu szolgal be [Szászvevsszód NK; JHbK LXVIII/1. 197].

3. bejut/megy; a intra; hineingelangen. 1732: (A) Kis házból, a Kémény allyában, vagy Konyhára járnak ki, holottis az magossan ki tettő Sövényből font oldalú tapasztott Kéményen szolgal ki a füst, melyben a le irt két házokból, sovenyből font két tapasztott Kementzéből, és kürtökből szolgal bé a füst [Szászsztyakab SzD; TSb 51].

beszolgáló 1. bevezető; care intră; einführend/leitend. 1726: (A napszamosok) a Szamosból bé szolgaló felső csatornák elein az partot meg czövekelték, s fonták [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1838/1845: Száglyi ... fúvócsőtől tűzig bészolgáló, s azt ettől védő, furott vas [Torockó; MNyTK 107].

2. benyíló/járó; de intrare (care se deschide/dă în ...); sich öffnend, Eingangs-. 1756: a Veteményes kertben bé szolgaló Ajto ... felső szemöldöke szegeletessen kötéssel nagy fejű fejr fa szegekkel foglaltatik a kapu felekhez [Branyicska H; JHb LXII/2. 29].

3. ~pap más egyházközségből vhol másutt is szolgálatot teljesítő lelkész; preot care deservește o filie; Pfarrer, der seinen Dienst aus einer anderen Kirchengemeinde verrichtet. 1847: bészolgáló pap T. Bartok Sigmond a(tyánk)fia. Götz Levita Csoma János [Wass 13].

beszolgáltat 1. bead; a preda; abliefern. 1590: Hogi penigh az Malombol be nem zolgaltatot ez az oka hogi ... az Viz el zakadoth wala es kilencz egez hetigh egi cheppeth sem iarth [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. 1632: Vagion haborokon két malom ... az párazt boerok reszebeől az Tizedet mindenkor be szolgaltatiak [Herszény F; UC 14/38. 28]. 1650: az tizedet az monostori templomhoz bészolgáltatassák [Kv; JHb III/7].

2. megad, kötelezettséget teljesít; a-și indeplini obligațiile; Verpflichtungen nachkommen. 1665: Tovabba mesterremeknek collatiojat akarva(n) eo Kege be szolgaltatnj az B. Cehnek, mivel noha ... vaczoranak idejen szokot volna az celebraltatnj, mindazonaltal, az mostanj sok féle ideghen nepek-(ne)k itt varosunkb(an) valo letelek miatt, ez Etszakanak idejéből keövetkezhethendeo alkalmatlansagnak el tavoztatásáért rendelték eo Kegk Ebédnek idejére [Kv; ÖJk].

3. befizet; a plăti; einzahlen. 1574: Minden Ember az eo vonassa zarent walo adoyat az varos hazanak felseo Zobayaba naponkent Tartozzek fogiatkozás nélkül bezolgaltatnj az ket vram kezébe [Kv; TanJk V/3. 97a]. 1584: Marad in Summa f. 450/0, kit varga Lazlo be tartozik éppen Zolgaltatny minden Engedelemmel kwl [Kv; Szám. 3/XV. 22]. 1586: Marad megh az Ado zedeo Vram kezeknel ... f 108/82 mellyet éppen be tartoznak zolgaltatnia [Kv; i.h. 3/XXIV. 8]. 1595: Az mit Boronkai W(ram)nak vasarlottam, Tezen f 5/35 ... ha meg hozzak: Kteknek szolgaltatom be [Kv; i.h. XVIIa/6. 290 ifj Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Restal meg kit ezen extenddeoben be kel zolgaltatni eddeg walo adossagra f 102/32 1/2 [Kv; i.h. 8/XII. 5]. 1672: 6t 6t forintot adgjo(n) egy, egy ember, s az felét annakis Pünkösöd napra

szolgáltatassa be [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. 1789: be szolgáltatata ... hat Magyar forintot [Tarcsa-fva U; Pf]. 1829: Az Egyesületnek azon rendes Ioltévőitől, a kik az ígérő Czédula szerint az 32 Renes forintot, és 30 xrokat megadták, azon rendel, mely szerént kegyes adományaitat beszélgettattak^a ... [Kv; BLt 12. — ^aKöv. a név és összeg szerinti fels.].

beszolgáltatandó természet- és pénzbeli szolgáltatás; *prestatie in naturā si in bani; Naturalien- und Geldleistung.* 1863: Minden bé szolgáltatandók fel szedessenek [Gyalu K; RAk 77].

beszolgáltatás 1. beadás; predare; Ablieferung. 1691: ha kik részek szerint tartozó portionak be szolgáltatásában quocunēve (!) sub respectu fogjatkozást tenni comperiáltatnak, hazafiaiból álló Executorok által isak vétesse meg rajtok [Kv; Törzs militia-főinsp-i ut.]. 1753: leven nagj szorongattatásunk az Felseges kiraljne Aszonyunk quantumanak megh^a fizetése irant, nem leven elegségünk annak be szolgáltatására [Gyertyános/Torockó; Bosla. — ^aÍgy kétszer!]. 1827: Szen-györgy napjától fogva, az Buza Bér bé szolgáltatásig rendre kéttzer napjába főtt étellel az oskola Tanított inteteneállya Ekklesiánk [Visa K; SzConscr. külön mell.].

2. befizetés; platá; Einzahlung. 1574: Vegeztek eo k. hagi Az felekyekis az Adonak Be szolgáltatasa-ban Byro vramnak kezebe Ezen keotelbe es Bwn-tesbe legienek, es ha vgi Nem chelekednenek Mind fogsagal es egieb Buntetisel ... Meg Bwn-teszenek (!) [Kv; TanJk V/3. 97b]. 1583: Inthik eo kgmek az Ado Zedeo vraymath hogy zemely Valogatásnelkwl mindent kenzerichenek az Ado-nak be szolgáltatására [Kv; i.h. 271a]. 1594: Ezen kiueöl az minem eo rend tartasok vagion az Baghos-siaknak az varhoz valo jeűedelemben es annak be szolgáltatásban ezekis azon rend tartással elnek [Hosszuászó Sz; UC 113/5. 43]. 1632: Zol-galattiknak Adozásoknak, es minden jeűe-delmeknek be szolgáltatásának, azon foliasa, rende es teőruenje, mint felseő Uczianak [Dridif F; UC 14/38. 46]. 1676: Mivel Isten után ez haza(na)k meg maradása, áll egyedül csak az ország adaja-(na)k az Fenyos Portára idejénkorán es minden fogyatkozás nélkül valo besolgáltatásban, ... a végre keűeűeseges Ország gyűlését akarunk celebraltatni [UszLt IX/76 3 fej.]. 1694: Estendő-b(en) neha sátoros innepi alkalm(atos)saggal egj hordo bor vetettett reájok ki korszomarlásra; es az arra(na)k bé szolgáltatására [Láz AF; BfR néh. ifj. Bálpataki János urb.].

3. megfizetés; achitare, platá; Bezahlung. 1598: Az Jozagruul valo donacyorays valamyt ... Almady Gaspar keoltetott hüiz fforintba Engetthe meg ... Ennek az hüiz forintnak Be szolgáltatására Jgyrthe magatt my Elöttő(n)k [Légen K; JHbK XXXVIII/7].

4. átadás, rég megadás; inminare; Erteilung, Übergabe. 1587: eo kgme Biro vra(m) Ne siessen Indulnj az Ajandekal, Ne tala(n) ennek Vtanna

Job moggya lezen eo kgmenek az Ayandekoknak^a be szolgáltatásába [Kv; TanJk I/1. 43. — ^aA fej-nek és környezetének évenként adandó ún. újesztendő ajándéka].

beszolgáltatik 1. befizettetik; a fi plätit; eingezahlt werden. 1588: Iffywo Janosert poroztloert, az mely 40 f nekem be adot Kezpenzeol (így!), Abol ennekem Töb nem zolgtaltot be 6 forintnal marad meg hatra kyuel tartozyk 34 f [Kv; Szám. 4/III. 1–2]. 1603: az mi hatra vagionis minden oraban azon leznek hogj fel zedessék es eo naganak bé szolgáltatassák [Kv; TanJk I/1. 458]. 1710: az Nemes Tanács ... akarja hogj harmad fél pénzen mérjük^a, annak is az fél pénze, az Varos számára be szolgáltatassék [Nsz; KvLt Fasc. I. 199a a mézárós céh a gub-hoz. — ^aTi. a hűst]. 1810: azon Telken lévő minden neven nevezendő Építmények, valamint Szintén a kertben lévő Industriák köz Betsűsök által ... igasságoson meg betsűtetvén, azon betsűnek mennyisége ... a Ns Uradalom Cassájába bé szolgáltatassék [H; Ks 91. C. 8].

2. beadatik; a fi predat; abgeliefert werden. 1738: mikor azon két faluk egy Vrasok voltanak, akarmellyik Falubeli Embernek volt gabonája az másik határán, de ugyan csak azon egy Földes Urnak keze alá szolgáltatott bé a dözma [Galgó Sz; JHbK LIV/5].

beszolgáltatattik beadattatik/fizettetik; a fi plätit/dat; eingezahlt werden. 1577: Az felek-ke-re ... vy adot Nem wetnek eo kegnek, hane(m) ... az Restantiak zolgtattassanak be [Kv; TanJk V/3. 141b].

beszólít behív; a chema inăuntru; (her/hin)-einrufen. 1573: Megien volt az Kanna Iarto Ianos haza eleot be zollytia az hazba, Mutat neky egi palazttokot (!) kerdy esmery hogy kye | Modlin (!) tymar Bartosne Azt vallia hogi tegnag az Magar vchan Ieo volt fely Az Herbert Gergine al volt az haz Eleot hogi Eotet latya Be zollitia [Kv; TjK III/3. 152, 284]. 1586: Mikor megh bwn-teset Eotweos Imrehet vgan Azon oraban minket az Eotweos Mester vram be zolitanak, es igr zolanak ... [Kv; TjK 4/1. 543]. 1591: Mi el megűünk beogeoz-ben^a az vetes kapwn hogy be Jeoz be zollitunk mj ahol leszeonk [UszT. — ^aBögöz U]. 1597: be zolitak az leant, my eleottewnk azt walla ... [Kv; TjK VI/1. 56–7]. 1606: Mikor Osuat Janos oda az keűtuely ala jutott legh eleőzer eo zollitota be az eo nepet Zederjesi Janost s az teobbit [UszT. 1629: megyek wala Eotues Gergely vram haza eleot elé s az Inassa be zolita, monda hogy mennyek be vagy ket szora [Kv; TjK VII/3. 115]. 1632: eczer be zolitanak engemett Szanto Marton hazához ... hogi legiek ot enis hallia(m) az szam-ueteseket [Mv; MvLt 290. 74a]. 1634: nyerges Thamas zolita be engemetis abban az hazban, az melliet el foglalt, mert kenal vala vele hogy berbe(n) nekem adgia [Mv; i.h. 291. 16a]. 1765: szavaimért Kornis Gábor uram ... ki pirongata

a házbol, ... s ugyan tsak üdö mulva bé szollítanak [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 290]. 1806: Basa Ur(am) bé szollított és mutatta három Sül-dőt [Dés; DLt 82/1810]. 1843: A' kérdett időnek délutáni idején — én ... Bakó András Csismadéa kortszárós, hátulso házába voltam fonni, 's egy idő tájat Bako Andrásné Juli bé szollíta [Dés; DLt 586. 3].

beszöllittat behívat; a chema inäuntru prin cineva; einrufen lassen. 1626: vasarnap mikor az reggeli praedicationorol ki iöuenk, szollittata be minket hazaba(n) Szabo Mihali ..., ki az Istennek sok wdeotol fogua sullios fogsagaban leuen, szinte akor nehezebb(en) es lassabban uala [Kv; RDL I. 129].

beszöllittatik behívatatik/idéztetetik; a fi chemat/citat; vorgeladen werden. 1853: A tegnapi napon ... a ... Járasi Hivatalhoz bé szollittattunk vala az hol a több ki adások között leg szorosabb parancsul azt adá ki az Elnök Ur, hogy az állam költsönt egy 3 nap alatt (így!) ha bé nem fizettyük katonai executio száll ki [Pálfa U; Pf Ilyés Péter főbíró lev.].

beszomszédol határol; a hotárnici; grenzen an etw. 1806: Ezen Tábla Kaszálokat szomszedollya bé a Runki határ széle [Ivánfa TA; EHA].

beszoppant beszoppint; a suge; einsaugen. 1736: Az bajusza az száját némelyiknek egészlen befogta, abban soha semmit el nem vágtak, sőt mikor ivutt némelyik, megtölt a bajusza s beszoppantotta [Apor, MetTr 350].

beszorít szoros helyre bekényszerít; a inghesui, a constringe să intre; hineinzwängen. 1630: ezekis innét kívül be rohananak ualtigh vagdalkozanak akkoris az Uduaron, s ugi szoritak oztan be az hazba(n) eeket [Mv; MvLt 290. 216a]. 1642: tudgyak hogy mind menest diznot tehen barmot, egy kis szoros saros vduaroczkaba szoritottak be s ott veszeketek: kik miatt az marhakban kar leot, megholtak [Gyalu K; GyU 81]. 1724: Susi a Szalmáb(an) is el bújt Pekri Ur(am) előtt ottis fel kerestette, ruhát is ígért neki, és ha ejtzaka meg nem kaphatta, nappal is az házba bé szoritotta, ugy erőltette [Koronka MT; BK]. 1767: Kádár György valahogy ben talált morodni a Házba ... s ötet bé szoritván az Hazban ... eők verték a Házba [Betlensztmiklós KK; BK].

beszorittatik be/elrekesztetik; a fi inghesuit/inchis/impresurat; hineingezwängt/zusammengedrängt werden. 1816: (A) cserélgetésekkel, és Udvarház hely fel fogásával Groff Haller Antal kedves Bátyám Uramnak egy darabotska Rettye olyan helyre szorittatott bé, hogy az ahoz valo Járás alkalmatlan lett volna [Szászfenes K; Ks 92].

beszorul 1. bennreked; a se ingrämädi, a fi silit să rămână în jurul gospodăriei; sich zusammen-

drängen. 1598: Enys oda mentem vala Damen Pternj borert ... hogj az chap zekhez be zorult volna addig az olah molnar legennjel tehat eoze vezet az haydw es vgy eoete Agyon [Kv; TjK V/1. 243]. 1692: Pávák feleslen vannak; de mivel nyári idő lévén ... széllyel ... elődnek s költnek, mellyért számban-is nem vetetődhet(ne)k ... a következő őszi idő mikor etelre be-szorulnak megh-mutattya számakat [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1750: Tavaszal mikor a Pásztor ki hajtya eöket, e szerint kell keze alá számba adni, hasonlóképpen őszszel is midőn be szorulnak az akolyba, e szerint kell számba venni [Marosszgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1836: Az egész Ménés es mindenféle Marhák bé szorultak — a hó le esett folyó holnap 2ára viradolag, az ota el lepve a földet [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár lev.].

2. összeszűkül; a se ingusta; enger werden. 1582: Bíró vram ... az valasztot zemelljek melle aggio(n) eo kegmek pogart ketteot, es azok melle fertalt es valahun bezorult az vt oth tagychyak ky [Kv; TanJk V/3. 250b].

beszorult bennrekedt; impresurat, nevoit să stea în incinta cetății sau orașului; eingezwängt. 1667: hova tova penigh annal inkab nevedet az Pogansagnak saczoltatasa (: mint akkor Varosunkba be szorult Nemessegnek petsetes Testimoniumokbol ki teczik:) [Kv; RDL I. 179]. 1694: vagyon kilencz arolekos Praesidiariusok számára csinaltatot fonatos es fakbol valo hazacska, kik(ne)k kettejeben mostan Darabontok es Hajduk laknak, az többib(en) az Videkről be szorult szegeny emberek laknak [Kővár; JHB Inv.].

beszö belesző; a teșe; (hin)einweben. XVIII. sz. eleje: mindenik Mester az ő maga Nevét az Posztóba bé szően (!), az ki pedig nem cselekszik (!) egy forintig büntesseg meg [Kv; KvLt Céhir. II. PosztCART.].

beszökdös beugrál; a sári in; (hin)einspringen. 1638: az migh en oda menek adigh be szeökdöse-nek a lovak az Parton az Vizb(en) nem terithetem ki [Mv; MvLt 291. 134b]. 1714: az hazunk alol egj kereket el lopanak es az lopok ide szökedesnek be az ti kertetekbe [Görgénysztimre MT; Told. 2].

beszökellik beleugrik/szökik; a sári in; hineinspringen. 1573: mykor az Togatnal Ieouenek haylany kezd az Baly gérgy kochia ... azomba Be deol az Thoba felesége germeky Rayta voltak. Azt latwan Eo zeokellet Be az thoba Es vgi vontá ky feleséget es kis germekel (!) [Kv; TjK III/3. 270]. 1574: Nagy Iacab az zéles kertbe Zeokellet volna Be es otth lesneh, Marton penig Az aytora Ment [Kv; i.h. 350].

beszökik 1. beugrik/szökell; a sári in; (hin)einspringen, (hin)einschleichen. 1598: az torlon lata(m) hogy verik vala Vaida Peterek Pechy Ferenchet oztan be zeokek az búzaba [Uszt 13/15]. 1626: Boczkor Matthiasnak pallos auagy hegies

teőr uala az kezibe(n) ereossen feniegetj uala az molnart ... A kezdőbe az molnar be szeökek az mezes Mihalj kertibe [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1744: Egy Tavaszszal az ő kglme Szöllejébe szaladván a' nyomásból valami Ketskék, az Fitzko aki őrzötte utannok bé szökött, hogy ki hajtsa [Szentegyed SzD; Wass 6]. 1762: Téglás a Pitvarba bé szökek de odaig utanna intenek s döföltének bé hozzája [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1849: meg akarták fogni Cseh Sándort De ő vissza futott és bé szökött az Udvarba [Héjjasfva NK; CsZ].

2. beleugrik/szökik; a sári in; hineinspringen. 1849: Cseh Sándor Ur ott bé szökött a Kükölliöbe és át uszván — ugy menekült meg [uo.; i.h.].

3. elsőköve v. hova be/elmenekül; plecind in taină a se refugia; (entlaufend) hineinflüchten. 1731: az juhaknak az ur vegere menven mind Major Gjörgj attá volt el, az Ur ki szerezen az juhakat, Major Gjörgj meg ijedett Olah Országban be szökött [Cintos AF; KA].

Ha. 1843: beszökött [Bágyon TA; KLev.].

beszöktet beugrat/rúgtat; a face să sară in; hineinsprengen. 1771: egy kobor inasocsa ... maga beszéltette hogy ő ... valami Lovokot hajtott által a Markodi patakon, s amint egymásra az árokba be szöktették edjik a' másik(nak) határa szökvén, annak bizony edjik lába ki törött [Berekeresztúr MT; Bet. 7. Fr. Katso (30) nb vall.] | a' Kisseb Katso Ferentz Ur(am) inassa ... az Varga Ferentz Uram gyermek lovát az árokba bé szöktette s akkor bémult meg [uo.; i.h. Maria Hegedüs cons. Kozak Mikla (56) vall.].

beszprémi 1. veszprémi

besztercei a Beszterce tn -i képzős szárm.: 1. Beszterce városabeli; din Beszterce/Bistritza; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des ON Beszterce. Bistritzer. 1659: Ez el mult Besztercei kezdőseges gyűlésben keszek lettünk volna azon igyertunket be telyesíteni [UszLt 16 fej.].

Szn. 1570: Bestercey Gërgh. Bestercey Gërgh. Besterchey Gerg [Kv; TJK III/2. 122; SzE 503–4].

2. Besztercén készült/gyártott; fabricat/făcut la Bistritza; erzeugt in Bistritz. SzK: ~ cserép. 1847: 2500 darab kolo'svári v. Besztercei cserép [Szűv; DLt 286] * ~ fejsze. 1745: adtam az négy béresnek negy besztercei fejszét kezekbe [Szászkerked K; LLt] * ~ önedény. 1697: Besztercei on edenyek [Szentmargita SzD; KGy] * ~ szappan. 1592: Az Malomhoz ... Elseo Boncziday Sokadalomb(an) veotte(m) Besztercey zappant p(ro) f 2 [Kv; Szám. XIV/5. 38, 41].

3. Besztercén (és környékén) használatos; folosit in Bistritza (și jur); gebräuchlich in Bistritz (und in seiner Umgebung). 1742: a Besztercei vekaval egy véka héja lött [Szászkerked K; LLt].

4. ~ aszalt szilva aszalt besztercei szilva; prune bistritze uscate; gedörrte Bistritzer Pflaume (Kern-

geherzwetschke). 1848: Besztercei aszalt szilva kilencz véka ... 7 rft 12 xr Husos szilva két véka ... 1 rft 36 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV d] * ~ aszúszilva, 'ua.; idem'. 1744: Husos Sylva. Besztercei aszu szilva Besztercei aszszu Sylva Husos aszszu Sylva [Buza SzD; LLt 181. B]. 1761: Kővér szilva aszalva Metr 1 Beszterzei aszszu szilva Metr. 5 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1819: egy Sövény Kasban aszszu husos Szilva 1 véka, ugyan ezen Kasban egy Sákba belé kötve beszterzei aszszu szilva 1 véka [Baca SzD; TSb 6] * ~ szilva prune bistritze; Bistritzer Pflaumen. 1620: Egy tonna Narancstul f — /25. Egy tonna Besztercei sziluatul f — /3 [Kv; KvLt II/69 Vectr 14]. 1769: Aszszu gyümölsöt visznék Hét véka Beszterzei (!) szilvát ... Kővér szilvát 3 vékát [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1857: a Lápóra öszve seregett ... K.K. Tisztek közzül egy sints vadász ember, s töbnyire ugy gondolkoznak a vadászatrol, mint a beszterzei szilva le rázásáról [Kisdebrecen SzD; Újf. 2 Técsy Sámuel lev.] * ~ szilvafa prun bistrit; Bistritzer Zwetschkenbaum. 1621: chieresnie fa az keorteli fa, Dyo fa kőösboros (?) szilua, es bezterzey szilua fa legien beöcziwre ualo [Búrjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. 1727: Besztercei Szilva fák [BfN Gyalui cs.]. 1811: Besztercei, Kővér és Fejér Szilva fák [Szamosfva K; HG Conscr. 328] | A Beszterzei Szilvafák 130 számbol állók hogy erősen meg rügjeztettek az erővel valo verés miá ugy hogy három Esztendőre sem Epülheti ki [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1813: A' Kertben ... vagynak még ... szép termő Fejér, Husos vagy Kővér és Beszterzei szilva fák is [Koronka MT; Told. 18]. 1831: a' Beszterce (!) szilvafákon nemis volt termés, tsak a fejer szilvafákon [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1837: Beszterzei Szilva fák [Veresegyháza AF; Told.].

Mínthogy a szerk. a 4. al. felsorakozó adalékok szilvafajtája nevét hallotta Erdélyben *benzercei* előtaggal is említeni, jól lehet erre történeti adalékokat nem ismer, nem tartja kétségtelenül bizonyosnak, hogy a névalakulás valóban az erdélyi Beszterce városnévhez köthető. Mindenesetre feltűnő az ia, hogy a szilva címszóbeli nevét már CzF és újabban az ÉrtSz is ismeri. Az a körülmény azonban, hogy Beszt. és környéke fel egészen a havasokig, főként a belterjesen gazdálkodó szászok hatására, nagy gyümölcs- és éppen szilvatermő vidék, mégiscsak a városnévvel alakult elnevezést sejtet.

Beszterce-köböl besztercei gabona-ürmérték; gáleață de Bistritza (măsură de capacitate); Bistritzer Kübel. 1546: Gernyezegen, az my Bwza azthagok wadnak, azokbool Banffy Bernaldnak, thyzthan adyanak Ewthwen Bezterce kebel Bvzaath [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19].

beszúr bedőf; a împunge/viri înăuntru; hineinstecken. 1633: Cassay Ferencz az Fekete Janosne kapujara mene, es az szabliauall vaga az kaput es beis szura az szabliauall az kapün ... engemis Isten oltalmazza megh tolle hoga megh ne(m) vaga az szabliauall | az legenj az kapura mene, es az meztelen zabliaual megh vaga az kaput, es beis szura az kapün szabliauall, es vgi talalta az Aszont megh serteni [Mv; MvLt 290. 130b, 131a].

beszürkál bebökdös; a impunge inăuntru în epetate rînduri; mehrmals hineinstecken. 1603: gy toliak ky az Nemetet az kapun... az zablala oda be marat volt s aztis ky vetek vtana, azt eo tel kapa s elseobenis egy nagy keoheoz chiapa velle, az vtan vgy kezdi az ablakot vagdalnj es se zwrkajn [Kv; Tjk VI/1. 707].

beszurkoz beszurkol; a smoli, a unge cu smoală; pechen. 1827: Ezen Hordok mind Vasasak Io alapotba valok, és mind jól bé szurkazva [Csapó KK; RLt].

beszúr (ki)sajtol; a tescui; auspressen. 1775/1781: Tavaly... ezer Veder bornál sokkal többet szűrtenek bé [Bokonya H; JHb LXXI/3. 409]. 1782: Benkő János száz veder bort bé szűrt az idénis [Arany H; JHb XXXI/53. 10].

beszűretik kb. kisajtoltatik; a fi stors/tescuit; ausgepreßt werden. 1750: Ezen Borok amint az ősszel bé szűrettek azon modon vadnak minden töltelek nélkül [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 6].

beszürkül beszürküldök; a amurgi; dämmern. 1785: mikor bé szürkült az idő jól látta... Nyegru Blagát egy Lovat tsak Szörin a Berken keresztül Sz Mihály felé menni [M.zsombor K; KLev.].

beszürkülő beszürküldő; amurgit; dämmernd. 1767: este majd bé szürkülő idő tájban magam szemeimmel láttam... Botskor Todort [Majos MT; Told. 35].

beszűrt tescuit; ausgepreßt. 1677: Kglmes Vrnk eo Naga Karkai^a Jozságában bé szűrt Majorság, Dézma, Adosság és egyeb Mustal szokot Contributiokrol, es ny Borokrol való Generalis Extractus [UtI. — ^aBoroskrakkó AF].

betáblázás (telekkönyvi teherlapra való) bejegyzés; intabulare (inscriere în cartea funciară); Intabulation. 1866: Mennyi tőkepenze van az ekklának, és az vane bátoraságosítva be táblázás által [M.gyerőmonostor K; RHAK 15 esp-i kl].

betáblázási könyv telekkönyvi teherlap; carte funciară; Grundbuch. 1858: az okozható károsításokra nézve tellyes biztosítékul leköttöm szamosujvári házaimot és majorimot... az illető törvényszék előtt a bé táblázási könyvbe a magam költségemen beiktatom valamint aztis hogy a biztosítékul betáblázott josszágom leköttve senkinek nincsen hitelesen kimutatom [Kendilóna SzD; TKhf 15].

betáblázott telekkönyvileg terhelt; intabulat; intabuliert. 1858: ... hogy a biztosítékul betáblázott josszágom leköttve senkinek nincsen hitelesen kimutatom [Kendilóna SzD; TKhf. 15. — A teljesebb szöve. *betáblázási könyv*. al.].

betáblázthat a telekkönyvi teherlapra bevezetethet; a putea dispune să fie introdus în cartea

funciară/în foaia de sarcini; intabulieren lassen können. 1858: Megengedtetik a bérlőnek hogy ezen haszonbéri szerződést maga költségén bé táblázathassa [Kendilóna SzD; TKhf 15] | szántó földünket ... bár mikor bé táblázathatni szabadságunkban álljan [Kv; Pk 2].

betakar 1. leterít/takar; a acoperi; zudecken. 1590: mikor megh jeowe Vduarhelyreol Pribek Gergely en bocziatam be az kapwn az koczit az kin az leant hozta ne(m) lattam az leant hanem be volt takarwa az koczin [Szu; UszT]. 1780: Kolozsvárról is ... küldött Cserei Uram ide az Őreg Asszony kezibe egy tsomotska portékát bé takarwa s három helyen le petsételve [Bethlen SzD; BK]. 1872: bé lévén takarwa hogy mi lehetett a' bekötött Sákokba azt nem tudom [Héderfája KK; IB].

2. takaróval be/leterít; a acoperi cu o pătură; zudecken. 1790: Egy kised hajnékül való Párna, az első Házba lévő paraszt ágyba egy vászon lepedővel bé takarwa [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy.]. 1805: a Rector eszre vévén hogy az hideg borzogat le fektetett és bé takart [Dés; Ks 87 Kornis Mihály napl-ja 116].

3. beborít; a inveli; bedecken. 1623 k.: Varga Miklosne egj Deakkal eoze eolelkeztének az Deak be takarta az felseo ruhaiaual es edgiwt paraznalkottak [Mv; MvLt 290. 30b]. 1694: Balog Mihály lator szolgálóját Mentéjével be takarta a' mente alatt azon szolgálójával jadgyszott (!) [SzJk 286]. 1714: Mágnes kö két atzéjlos Punctummal baraczk szín Selyemmel bé takarwa [SzB/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 36]. 1751: Láttam ... egy szarufa koráni Csere fát szalmával bé takarni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1755: Hollo Andrásnét Tetsi Joseph az lába közü fogta vala és az Szálikajával bé takarta [Udvarfva MT; Berz. 11. 65/5].

4. befed; a acoperi; bedecken. 1761: ezen Migos Groff Ur eo Nga csűrüből el veszet Buza Petrucza Ignát Pajtája meget tanáltatott meg béis volt takarwa valami izékkal de ki vitte ki dugta el nem tudom [BSz; Ks 25. III. 68]. 1763: a le vágott fák(na)k törzsökeit mind bé takarta és ugy ment el onnan [Gálfva KK; Mk V. VI/1. 50–1].

5. begöngyöl/csomagol; a infășura/împacheta; einwickeln/packen. 1780: Kolozsvárról is ... küldött Cserei Uram ide az Őreg Asszony kezibe egy tsomotska portékát bé takarwa s három helyen le petsételve [Bethlen SzD; BK].

6. ? (tüzet) elfojt; a stinge/înnăbuși focul; (Feuer) auslöschen. 1639: aligh varta Szekelj Janos, hogi az tüzet be takarjak, mindgjarast oda ment az Székely Janosne Agjahoz haromszor dolgokat el vegeztek egjmással [Mv; MvLt 291. 183a]. 1837: keső idő lévén a tűz béis volt takarwa [Dés; DLt 332. 7].

7. ? beföldel/temet; a îngropa; zuschütten. 1629: Vram ... gjakorta hallottam hogj mo(n)-dotta hogj megh edli Azonjomat s be takaria s eo adegh utat halad [Kv; Tjk VII/3. 67]. 1842:

azan bolt gyermeket ... égy gödrötskét ásva ... az említett Fazakat a benne lévő gyermekkel edgyütt bé felezhettem — és földel bé takartuk [Dés; DLt 85. 2].

8. (termést) betakarít; a recolta/stringe (recolta); einbringen. 1579: az Arwaknak Az fel quartabol Aggianak Tyzenhat hordo bort, es hatwan köbel buzat ... Az teobbit penig Az fel quartanak varos Zamara vgian azon quartassok azon fizetessel be takaryak es gongyat vysellyek [Kv; TanJk V/3. 196a]. 1589: Az darabontoknak Itelj az feoldet az szek buziait penigh kit feidelem szamara vetettek az varhoz takarak be ... Az mint ennek eleotte eltek vgy elliek ezutannis [Szu; UszT]. 1590: It ez hataron vagio(n) teob zanto feoldis ... azt Bacliak zantiak ... be is vgya(n) azok takariak [Kajántó K; GyU 17]. 1604: ast az vetett Góroffy vramis eppen Lazlo Vramnak engette be takarny [Gyalu K; Ks 90].

betakarás 1. beborítás; acoperire; Zudeckung. 1592: Az priuilegiumoknak mehh irasara es be takarasara hozatta(m) egi koncz pappirossat f 0 d 8 [Kv; Szám.].

2. begöngyölés; infásurare; Einwicklung. 1588: 13. January ... Az kwpa be takarasara melliet Wrunknak vittwnk wala weottem zachyrott d. 3 | Az kwpa be takarasara veottem forgachiot az Aztalostol d. 2. Pappirossat ezen kwpa be takarasara d. 4 [Kv; Szám. 4/I. 19–20].

3. begyűjtés; stringere; Einbringung. 1571: Az plebanosság quartayanak Beh takarasat eo k. varosswl Byzzak az ket vramra kyk az Eskola quartayanak gongyat viselyk [Kv; Tjk V/3. 47b]. 1587: Ezeon meg mondot Nioicz keobleot attam varosz zamara az Retnek zena be takarasara [Kv; Szám. 3/XXXIII. 1].

betakargat (takaróval) betérítget; a acoperi (cu pătură); bedecken. 1631: Mihály kővaczy három pohar bort egy mas uta(n) megh itata Georgy kovaczial es el rezegedek, le fekete az padra, es be takargata [Mv; MvLt 290. 241b].

betakargathat betérítgethet; a putea acoperi; zudecken können. 1687: meg adja az I(ste)n már ne(m) sokára hogj bé takargathacz Edesem, ugj énis tegedet [Ap. 6. Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez].

betakarhat 1. begyűjthet/vételezhet; a putea stringe, a putea percepe; einsammeln können. 1623: Az Jo zamtartora nem keuseb Zwksseg vagion mint az kenyerre, mertt ha ... az Introlust nem kímíli hane(m) vgy tekozollak mint az mostany Rationista, annyt be ne(m) takarhat hogy ell nem tudgiak tekozolany [Törzs, Bethlen Gábor gazd. ut.].

2. (termést) betakaríthat; a putea colecta/stringe; einbringen können. 1573: aztis hallotak pecinetwl Monta hogi ha kalachsiteone es Istwan deakne Nem taplaltak volna Be sem takarhat-ta volna zeoleyt [Kv; Tjk III/3. 206].

A kevésbé valószínű '(szőlőtövet) befed' jelentést sem ajánlatos kizárni az értelmezései lehetőségek közül.

betakarít 1. (szénát, gabonatermést) behord; a căra; einbringen. 1597: az három drabantnak ... hogy az szyna kaszaltatason es mikor be takarítottak asz szynat akkor ot orisztik Apahidan ... adatanak w kegek egy egy Czypelwse walo pinszt 1 p(er) d 25 ... d 75 [Kv; Szám. 7/X. 10]. 1615: ebbe az 1615 eztendobe(n) akarmi newel newezen-do maiorsagok leznek ..., tartozek ... Kozaruari borbara az ott valo kozaruari Jozagal be takarítani [Gyf; SLt AB. 8]. 1622: Haro(m) kazast adnak, es azt be takarítottak (így!) [Zsom-bor SzD; SzJk 3 papi jövedelem-összeírás]. 1634: az keues buzat be segelte(m) takarítani, es az uta(n) mingiarast haza menyek [Mv; MvLt 291. 4a]. 1658: Az mely Buza Vetes ... Vagyon ..., az feleségem takaricza be es élyen velle Istenesen [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1692: ök takarítottak be az szenát hozzánk [Szemerja Hsz; LLt]. 1722 k.: ha mi leszen az Ekklesia földén maga a Praedicator takarítsa be. [Szászfülpös MT; GörgJk 85]. 1734: A kertekből a hagyományt bé takarítottuk a pénzébe [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1742: ha az Isten eo Szent Felsége üdöt jártat hétfőn az árpához fogattatok, aztis bé takarítván, ugy ügykezem Ngodhoz magam fel [Szemerja Hsz; Ap. 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez]. 1746: az Inctus ... se Gabonából se Szénából az én részemre semmit sem hagyott; hanem mind maga eloculpalta és bé takarította [Vályebírad H; Ks 62. 22]. 1752: minek utánna ... szénáját is ... bé takarította volna, ... hasonfelét el vittették [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1756: (A szénát) a' szegény ember ... nem érkezik bé takarítani [Galac BN; Wlt]. 1766: (A két gazda) Gabonáját, Páját, Borát, mind a' közös Vdvaron takarította bé [Torda; Tjk V. 326–7]. 1767: az kaszálo helyeket ... meg kaszálította, de Buglyában rakatván a' Tiszteknek vigyázatlanságok mián hogy rozsl voltak bé hegyezve, az Eső erőssen meg vesztegette ugj hogj mikor bé takarították, jobb részt a' Rothadás mián ott kellett hagyni [Kóród KK; Ks 19. I. 8]. 1770: a Szénát mi takarítottuk bé Salamoniakul [Salamon SzD; JHbK LIV/11. 12]. 1782: meg irtam Sz Mihály napig bé menetelem nem szükséges míg az idei termést bé nem takarították [Patakfa U; Ks I. Ferenczi György lev.]. 1821: azon Hely Nyomás levén ... Nyilas Ferentz Kaszálta meg ..., bé is takarította rolla a Szénát [Apahida K; RLt O. 2]. 1851: az ősz termésnek fele részit tartozik ... a' ki ado Urhoz bé takarítani [Uzon Hsz; Kp V. 385]. 1852: Kötelesek a' feledések a' tulajdonos Migs Urnak is minden nemű terménybeli részét maguk erejeken, bé hordani — takarítani, 's azt jó moddal a' ki jelelendő helyre el helyeztetni [A. esküllő K; RLt O. 4 Tussai László jegyző kezével]. 1868: a magyar Lélati T. Pap ... mindenét el vesztette ... Ezen szerentsétlenség* akkor történt rajta, mikor kepéje, termései mind bé voltak takarítva [Gyalu K; RAK 151. — *Tűzvész].

2. behordva eltakarít; a căra înăuntră; hinein-schaffen. 1805: el jártatván Tujaj fájakat az uttára ki tett embereket intse meg, hogy harmad napok alatt azokat is bé takarítsák magok udvarokra [Torda; TLt Köz. ir. Nro 252/825 mell.].

3. begyűjt; a aduna; einsammeln. 1593: Borbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia egi estue takarodo harang vtan, mikor hazam nepet be takarítottam volna, es aitamait be zegeztem volna, mondam nekys*, hagi fekennek le [Kv; TjK V/1. 362. *Hálótársnőjének].

betakarítandó behordandó/gyűjtendő; de strins/colectat; (was) einzubringen (ist). 1781 a' mi azon rész Portioba akármiféle Gabona, Széna, vagy Török-búza bé-takarítandó volna, azok(na)k bé-takarítását azon Portioneli Emberekkel végbe vittettem [Nsz; Ks 101 br. Wesselényi Parkas aláírásával].

betakarítás behordás; cărat; Einbringung. 1571: Ifféle keozteok valo sok Ispanoknak zabadosoknak valo zolgalatiok is zantassok vetessek aratassok kazalások, ezeknek be takarítassy zamtalan sok nekijek valo kert es haz epitessek voltak raitok, kaloda es teomlech valczagok penig raitok megmondhatatlan sokak [SzO II, 329 a székely nemzet foly.]. 1582: Zekeres Gjeorgnek hogy az waras zenayat Borzette Eot hetyg attam f 3/25. Az ket Ispannak hogy Gondyat segitettek wiselny az be takarításnak attam f. 2 [Kv; Szám. 3/V. 22]. 1604: Kőrispataki Simo Andrasne Anna zony (l) zabadittata magát az zabnak be takarításában, lafos matene tilalma elle(n) [UszT 18/150]. 1653: (A Lapos vidéki jobbágyok) derék takarodásnak idején Gondviselőim által valo parancziatomra, hivatalomra, Czegei házamnál valo majorsághinak be takarítására (vakmerősegre vetvén magokat :) el nem jöttek [Cege SzD; Wass 18]. 1673: Szegődtem meg Jenei Pál vrammal Erkedi Jozságonnak gondjaviselésert Jgirtem. Tizen hat veka buza vetést; ugyan Erkeken mind bé takarításával edgjütt [Szászkerék K; LLt]. 1683 k.: az Waros beliek tartoznak

(a) buzanak be takarításával, Fedesevel hasonlatos keppen, úgy hogy ha kára következik az minster(ne)k Contentalni kell az Varosnak [Kraszna Sz; SzVJk 39]. 1756: Széna bé takarítására ött szekeret négy vagy hat ökörrel ... Déván egy heti munkára sistálni tartoznak [Mihályesd H; Ks 101]. 1782: Levelemmel a Birót nógotom hogy az termésnek bé takarításán forgógyék [Patakfa U; Ks 94 Vegyes lev.]. 1797: A' Buzából a' Dézmát a Mezőn adják ki; Török-buzából a' bé takarítás után [Vízszilvás SzD; Wass 22 Conscr. 147]. 1811 Tiszteletes Barabás Mihály Uram . . szántásban, vetésben, Gabonának bé takarításában, és építésekben valóságos szorgalommal volt [Banyica K; BfR 117/1]. 1847 Nyoltz Eveken keresztül Három Nyil Kaszálló Rétről a Szena be takarításaért fizettem 20 Rns [F.szentmihályfva TA; Bosla].

betakaríthat (termést) begyűjthet/hordhat; a putea stringe/căra; einbringen, (ein)ernten können. 1703: ha mi seminaturájok találatnának azon portiohoz tartozando földekben, tempore redemptionis, azokatis eo kglmek magok szükségekre bé takaríthassak minden impedimentum nélkül [Szamosfva K; JHbK XXV/26]. 1772: az Bánfalvi Málé és Borso prosperatioja mellett sokat fáradoztanak dolgozók után jártanak és Pallérkodtanak míg felvehették és bé takaríthatták, azért leg alább fáradságokra magok(na)k meg tarthatták [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt].

betakarított begyűjtött/hordott; recoltat, cărat, strins; eingebracht. 1740: Ezen az egész őszon Sz. Mihály Naptól fogva durált Szakadatlan esőzés miatt mind a bé takarított gabona Széna majd in tertialitate el romlott [M.köblös SzD; RLt Rettegi I., DiarOec. 11].

betakarítottat behordat; a dispune să fie cărat; einbringen lassen. 1672: ezen keresben Forgo Földben haromszor volt Gabonája es beis Takarítottatta Senki nem elenizette rola ő keglmet [Mezőmehes TA; Wass 24]. 1812: Barabás Mihály Uram a' pap a' Gabonát maga idejében bé takarítottatta s jo moddal bé szokta Fedetetni [Banyica K; BfR 117/1].

betakarítottatás 1. (termés)behordatás; cărat (al recoltei); Einbringung. 1590: Bor buza betakarítottatására keolt* [Kv; Szám. 4/XXIII. 5. — *Az évi mindenféle költség felsorolásából].

2. beszállíttatás/hordtatás; cărat; Eintragung. 1825: Fori Commissarius Attyá(n)kfia meg-szollította mind Rediger Károly, mind pedig Szoszollo Domján György Urakat . künn-heverő Czövek, rakás Köveiknek Jozságokba léjendő bé takarítottatása iránt [Torda; TLt Köz. ir. 252].

betakaró beborító; învelitoare; Zudeck-. 1849: A Bileárt asztalt bé takaro lepedoje rongyos [Somkerék SzD; Ks 73/55].

betakarodás (termés)betakarítás/hordás; cărat(ul recoltei); Einbringung. 1796: az . Őszi bé takaradásig ne haborgassák [Dés; Hr 1/16].

betakarodik 1. begyűl; a intra; einkommen. 1579: Amy penigh Az 15 hordo bort és 40 köbel buzat illety kit Ferentz vram pro Inue(n)tario hagiolt volt es offeralt, aztis mikor Az quarta be takarodyk, aggiak kezebe plebanus vrannak [Kv; TanJk V/3. 196b]. 1593: Ez summa penig mikor betakarodik, zolgtatassak az ado zedeok kezekben [Kv; i.h. I/1. 2/8].

2. (a termés) behordódik; a fi cărat (recolta); eingebracht werden. 1684: az Tallo pedig mind addig Tilalmosban legyen, migh az Gabona be takarodik [Dés; Jk]. 1742: parancsollja Ngod, hogy a' mig az buza be nem takarodik fel ne mennyek [Szemerja Hsz; Ap. 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez].

3. termés-behordást elvégez; a termina cāratul recoltei; die Einbringung erledigen. 1699: En nem tudom mit csinálnak Egeresb(en) ez iden bizony be nem tudnak takarodni ha rendelést nem teszen Nagod [Szentdemeter U Ks 96 Rigo András Gyerőfi Borbálához].

4. behúzódik; a se retrage; sich zurückziehen. 1591 Estne hazunkba hogi be takarottunk volna, hallam hogi fertelmes zitkokkal Nagi Marton es Berekzakai Balint ziggiak vala egimast [Kv; TjK V/1. 158].

5. bevonul; a intra; einrücken, Einzug halten. 1776: az ott levő Militiának nagyobb része bé takarodott az két oláh országba [Vidrátszeg KK; Ap. 2 Haller János Apor Péternéhez]. 1772: Sok német Katonaság takarodott bé Hazánkba(a), ugy halljuk M.országba(a) is [Celna AF; TL Málnasi László ref. főkonz. pap. lev.].

6. betakarózik; a se inveli; sich zudecken. 1751 látám az agyban betakarodva [Sályi KK; Berz. 12. Fasc. 92 No. 203].

betakarózik betakarózik; a se inveli; sich zudecken. 1633: lata(m) hog' az legeni szűrebe be takaroszu(n) feksik az agiba falabu Katha az agi mellet alua(n) tiztogattia uala az palastiat [Mv; MvLt 290. 138a]. 1747: láttam Pap Mihály nevű Katonát Kőntősinék szénit, mivel Lohátan köppeneggel jól betakarozva lévén veres kalapjánál egyebit nem láthattam [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

betakartat 1. begyűjtet; a dispune să fie strins/colectat; einsammeln lassen. 1573 ha az vršten oljkort venne ky ez vilagbol mykor Immar az quarta az eo k. keolcegewel es gondwiselesewel Be Takartatwa lenne, ky adwan kynek (így!)^a mynd az eo Igassagat Beleole, Az my meg Marad aze legien kynek eo k. plebanus vra(m) akarua hadni [Kv; TjK V/3. 75a. — ^aTollban maradt kynek]. 1576: Deputaltuk ez eztendón az paniti Dezmat Bathory Janosnak, Haggyuk azert hogy haggyad Bekeuel be takartatny [Gyf; Wlt fej.].

2. betakarított; a dispune să fie adus; einbringen lassen. 1593: oth ualo meheset fogjatkozás nélkül kemenj boldisar be tartozik takarthatnj azzonjo(m)nak es egj meg Irth ot ualo retetis kazaltanj es be takarthatnj [Mv; KP].

3. bekotortat/terített; a pune să acopere; zuschüren lassen. 1638: ejel az az katona melleje feküt Aszoniomnak. Ezt az sombori Istua(n) Leaniats latta s megh ereössen szidta az katona hogj bizoni ki ueri az aiton hogj tüzet ket fele üte, ismet be takartata az tüzet [Mv; MvLt 291. 144a].

betakarítás 1. betakarítás; cārat (al recoltei) Einbringung. 1598: Az zegeniekre, zolgakra, majorsagnak be takartatasara, es zeoleoknak miveltesere, keoleomb keoleombfele diuersa keolche-genek Summaia tt f 125/21 [Kv; Szám. 8/IV. 29].

2. begyűjtetés; adunare; Einsammlung. 1600: Amy ezert az dezma dolgat illethy intik eo kme-

ket birak vraitat hogy takarosan legyen minden be takartataso eo kgmek keozzeol valazt-wan annak gondwyselesere (így!) [Kv; TanJk I/1. 363].

betakarítatik betakarítottatik/hordattatik; a cārat; (ein)geheut werden. 1785/1786: Majorság Széna takartatott bé 1784-ben is suma 49. Szekér széna [Mezőrűcs TA; SLev.].

betámaszt (belülről) megtámaszt; a sprijini/propti dinăuntru; (von innen) aufstützen. 1630: Szalaj Giörgj hogj be nem erezte mind be szag-gata az ablakot, es ismet be boczatak Szalaj Giörgjöt, de ugja(n) nem niuguek, hanem ismet csak niügeöledek .. az aitos el hasita mert be tamasztottuk vala ket faval | latam hogj be vala tamasztva az kapu tul az Barom vasar feleol [Mv; MvLt 290. 205a, 223a]. 1783: külön Házban hálván a' Bárótul az Aszszony o Nsga, Nagy Jankóval együtt voltak még czipóval támasztot-ták vólt be az ajtót [Perecsen Sz; IB].

betámasztatik a fi sprijinit/proptit; gestützt werden. 1761 (Az) ajtois el pusztulvan, most egy régi Ajto táblával támasztatott bé [Pagocs; K; JHbK LXVIII/1. 15].

betántorodik betántorog, tántorogva bejön/megy; a intra clătinindu-se; hineintaumeln. 1774: midőn vatsóráltam, óda tsak bé tantorodik nagy részegen [Egerszeg MT; Berz. 15. XXVII/21].

betántorog dülöngélve bejön/megy; a intra clătinindu-se; hineintaumeln. 1573: mynd ketten leh Esttenek Zabo Gérgy az az (így!) Ambrus kowach hazaba tantorgot be [Kv; TjK III/3. 209]. 1800: Koha György . vasvillájával úgy ütötte Főben az Exponenst, hogy a' Feje hátul bé hasadt, a' vére el lepte botorkázva alig tudott Szállására bé tántorogni [Mv; Born. XXXIX. 53].

betapaszt 1. (nyílást, rést) betöm; a astupa; zustoßen, verschmieren. 1582: Az zoba oldalaban latank egy Darab helt (is), kyn egy ember Altal mehetet volna, de be tapasztva vala Akkor, megh vgian lagy vala Az tapasztasis [Kv; TjK 4/1. 104]. 1597 az pincze thorok felet egy vendegh heazat vagion chinalwa(n) hogi az viz rea ne mennye(n), az viznek foliasatis Beke Giergi feleol be tapasztottak [Kv; TjK VI/1. 80]. 1633: Felej Gasparne sokszor be tapasztotta azt az ablakot, de Koczis Jonasne ismet ki verte, es azt mo(n)dotta, hogi ha zazor be tapasztiais de eő ki veri es ugja(n) oda akar nezni mit czielekednek [Mv; MvLt 290. 140a].

2. (száját tenyérről) befog/töm; astupa gura cuiva cu palma; (den Mund jds mit der Hand) stoßen. 1583: Hallottam zaiabol Gergel kowach-nak Balas kowachne peterselemmel keo-teotte volna Az Kendy Janos zezamat be, az Az Nagy orrw Zep Azzony Maglas Tamasne Monda

Ne zoly olliant it, Mert be tapaztom az Zadot [Kv Tjk 4/1. 147].

betapasztott (meg)tapasztott; lipit; angeworfen. 1791 (A csürnek) Észak felől való oldalában égj Sovényből font bé tapasztott fiok vagjon [T; CU].

betarisznyál betarisznyáz (tarisznýába élelmet berak); a pune merinde in traistă; den Brotsack fertig machen. 1782: Én Pál Péter özvegye noha szegény vagjok valloim, hogj Bágyonba szállő munkára Tavaj háromszor vetettek, égj égj hétig, s mindenkor egy egj forintot kellett fizetnem a Soldosnak s azon kívül bé kellett neki tarisnyálnom [Torockó; Thor. XX/5. 30].

betart 1. vmit vhová bedugva tart; a tine virit in; hineinhalten. 1777: Becski Ura(m) .. üveg ablakaimat le rontotta, töltöt puskájját ablakomon bé tartotta mikor részeg mindeket bajra hív Becski Ur(am) [M.köblös SzD; RLt].

2. benn tart, visszatart; a reține; zurückhalten. 1582: ferencz v(ram) tartotta be az porozlonak az harmadik lora walo fizetett d. 75 [Kv; Szám. 3/V. 10]. 1585: Az kamaraknak ieowedelme Matthias Papne f 1 ez chinaltotot az eo kamaraian egy wy aitol es walamy egieb dezka darabokat zegezett (!) fel, melyert be tart d. 80 [Kv; Szám. 3/XIX. 24]. 1592: Hoz Lebrincz vra(m) volt feyerwarra az Terminuson keölchiegere tartot be teöllem az Ado penzben f 26 d 25 [Kv; i.h. XIV/5. 139].

3. befog; a astupa; (den Mund) halten. 1586: Monda Beregzazy, tarch be vgmond chak a' zadat, en teneked mindenekbeol gondodat viselem [Kv; Tjk IV/1. 598].

betaszgál betaszgítgat; a împinge in; hineinstoßen. 1634: Fekete Janost be tazigalak haza-ba(n) [Mv MvLt 291. 18a]. 1764: a Házba(a) bé akarván taszigálni egy fát ragada azzal hozzá üte [Nagycserged KK; Ks 65. 44. 12]. 1793: Baratosi Janos és Horváth Joseff be rántzikálták, taszigálták a' Házba [Dés; DLt az 1799. évi iratok között]. 1794: bé taszigálták a' házba hogy jobban meg kössék [Dés; DLt ua.]. 1802: meg fogám, és ki huzám hajanál fogva, s a' graditson jo Ductzokot hanyván hátára be taszigalam [Mv; Born. XXXIX. 53].

betaszít 1. taszítva belök; a împinge in, a imbrinci; hineinstoßen. 1585: kapa az eggik Lantos Mihalt es be tazita Az vca Aytalan, engemis [Kv; Tjk IV/1. 532-4]. 1639: Gergely Deakis neki ugrot mint az szarka ..., eöls iol megh Czapdosta s be taszitotta az aiton [Mv; MvLt 291. 182b]. 1645: a fogoly megh vallotta a Toronyba(n) hogy eo taszitotta be az kutba* es keoueket eo hant reaja [Kv; Tjk VIII/4. 47. — *Ti. Zekel Czismasia Martont]. 1722: azon árok mellett volt egy Határ kő, a melly is distingválta a Kis

Denki Határt a Thamás pataki Martinesdi Határtól, a melly is ott pateált ..., a mig most hogy azon említett Határ felett haborgani kezdettene, a Thamaspatakiak az árokba bé taszitották [Martinesd H; BK sub nro 262]. 1754: Bandinit lakván eó hallotta hogj Szabo Antal mondatta hogj az Gjurka Cziganjt bé taszittam az patakba [Mezősámsond MT Berz. 14. XIX/11].

2. benyom; a împinge; (hin)eindrücken. 1573: Mig ott le zedy ponwayat latya hogi semy ky Nem Ieo Az aytot Be tazitya hogi lassa ha my vagion oda Be [Kv; Tjk III/3. 154-5]. 1583: be tazita(m) az aitol balassi gergely all volt az Aito meget [Kv; Tjk 4/1. 155]. 1599: Kiraly Ferencz Wargha Gergelliel be iwttek az hazba, be taszitottak az aitho, de akkor bekessigesse(n) ki kwilde eöketh [UszT 15/196]. 1631 az legeniekis kialtnak uala be az ablakon ugjan beis taszitak hogi Giujczak giertat, nagj iettemben fel keleek hogj az aitol megh nita(m) [Mv; MvLt 290. 239a].

3. betaszgál; a viri; hineinstoßen. 1633: enis ki futek es vramat vgj taszitam be az Viszi Georgy kopuan es tartottam hogi ki ne mennien [Mv; i.h. 118a]. 1794: Barátosi Josef uramat bé toszították a' házba [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

4. belódít; a arunca/imbrinci; hineinstoßen. 1675: Viski Paál Vramat az Tanács ház ajtaján be taszitotta szemünk láttára az földön botorokozván [Kv Tjk VIII/12. 128].

5. betol/húz; a băga; (hinein)schieben. 1784: egy náddal rakott szekeret a Falu uttzájáról erőszakoson el vették, és a Fő Biro Váradi Moses Ur Sellére Udvaráb(a) be taszitották [Arany H; JHb XXXI/51. 52]. 1817 vagyon egy sővény oldalú szín jo fedél alatt, a hová egy, v(agy) két szekeret bé lehet taszítani az esső elől [Ördön-gösfüzes SzD; ÖrmMűz. Inv. 6].

6. bedőf/bök; a viri inăuntru; (hinein)stechen. 1573: fenessy mihal kywúl az aitol Egy fawal Jgen fezegetty ... azt latta hogy az Sewnyen be tazitotta az fát, nem Tugia ha Akor sertette avagy nem [Kv; Tjk III/3. 295].

betaszító rúd kb. a malom nagy és kis bontóját a parttól eltávolító, ill. parthoz rögzítő dorong-féle; bară de fixare la moara de apă; Befestigungsstange bei der Wassermühle. 1847: Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, és Tarto rudjai jok erősek [Dés; DLt 316].

beteg I. mn bolnav; krank. 1553: ha penygh wala melyk fel vra doghara lezeon wagy Beteg lezön tah(at). megh Jzenye neky [Kv; BfR VI. 295/1]. 1579: Az 9 Nofiembernek betek (!) voltam [Kv; Szám. 1/XVIII. 37]. 1595: Biro Wram küldte ... ala Wyuara Azzonnyunk ő fge Doctoraert, Sombori Sandor es püspek Wram keduiert, miert hogy ő km(e)k igen beteg vala [Kv; i.h. XVIIa/6. 149 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

1606: protestálnak mind az ket fel hogj vadnak teöb bizonyosagokis kiket ra hittak de kik betegekö kik erőtleneök Jde nem erkeöztenek azoknak feleleteknek napot es wdöt keuannak [UszT 20/172]. 1629: tudom hogj betegh uala mert en bantam tizen haro(m) hetigh uelle [Kv; TjK VII/3. 100] | az eö leania igen betegh s igen niomorultul vagion [Mv; MvLt 290. 167a]. 1638: az Istennek fogsagaban vagiok noha Testemben Bettegh uagiok, de Lelkemben egesseges [Kv; RDL I. 113]. 1776: a Kis Aszszony Groff Kornis Anna gyakorta magát betegéis teszi, hogy az asztalhoz ső jönessen [Kóród KK; GyL]. 1815: A' beteg jármas Marhák [DLt 168 nyomt.].

II. fn bolnav; (der, die) Kranke. 1785: a beteg maga tselégýt Szorgosan hivatván, kívánta áltol menetelemet [Mv; DLev. 4/XXXVI].

betegágy patul bolnavului/de suferință; Krankenbett. 1568: e roz kuruat ez gylkossager hogj Jmmar e rouid wdöbe ket artatlant weztet Ha egy penzel meg Gyogithatna(m), beteg agiabol sem giogithanani, mert o ezt en ream valo bozzusagaban veztette el [Kv; TjK 145–6]. 1570: Heltay Gaspar vra(m) lithy zerent vallya hogi Az melj testamentum Lewelet eo Jrt, valamy azban vagion Jrwa Segeswary Damakos Beteg agiaban Elew nyelwewel ep elmeyewel zamlalta azokat Mind eleh [Kv; TjK III/2. 131]. 1573: Orsolia nehay Kadas Ambruzne Azt vallia hogj Beteg agiaban feksik volt Borbel Balintne Ment volt hozza es kerdezy volt mynt vagon [Kv; TjK III/3. 115]. 1585: 24 Novembr(is) Zasz Andrasnenak a kynek a fya sok ideiteol fogva beteg agyba fezik attunk istennebe(n) (!) f — 0 — d. 24 [Kv; Szám. 3/XIX. 42]. 1598: Attunk az zegeni kezerswnek beteg agiaban Jsten newbe (!) f — /50 [Kv i.h. 7/XVI. 32]. 1629: betegh agyaban leue(n) hallam hogj chyak nem ehel hal megh [Kv; TjK 34].

betegedik lebetegszik; a se imbolnăvi; niederkommen. 1741: jól esmértém, hogy terhes legyén . most az Aszszony gyermek ágyba betegedett [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII].

betegem beteg állapotban; (fiind) bolnav; krank. 1582: Bathory Jstwannak egyk kuchissa marat wolt el betegem [Kv; Szám. 3/V. 35]. 1689: szegény feleségemet az mint hattam legbetegjebben találtam [TT 1889. 713 SzZsN]. 1787: Szövérfi Mozes betegem ki Hivut [Backamadaras MT; CsS].

beteges 1. betegeskedő, gyengélkedő; bolnăvicios, suferind; kränklich, krankhaft. 1572: az Takachne mykor Igen beteges vala, hywatot hozza hogi be kezkenodiem Eolteztess(e)m [Kv; TjK III/3. 43]. 1573: Immar Beteges volt orsolia Kalmar Albertne leania, hallota teole hogj Myhelen az Irmes Bort meg Itta azonnal meg hidegwlt az giomraba, Az myat veszet ely | Ilona Haydw Antalne Azt vallia hogi Beteges

volt hazaban hallot zywalkodast az vchan [Kv; i.h. 115, 229] | Mentwnk So falwara^a Megy zalottunk volna az gauay Myklos hazanal Mywelhogy Apaffy Istwan wram Beteges volna feyerwary Ambrus nem Akarwan oda Menny hogj az Nemes haz volna my az wraynnal zolank Neky hogj Nezne es Beochwlene Megy Jstwan wramat, hogy Beteges [RLt O. 5. ^aBN]. 1574: Margit Broz Sullerne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea, Egiket Mas azzon Ember, hogi Beteges germekeket kyn (!) az Ebagia New betegseg vagion Az eb keolyeknek feiet Meg feozek Es azban feressek [Kv; TjK III/3. 370]. 1575: Eo K. meg Ertettek az Mereonek panazolkodasat az varas dolga feleol, Az mellett Megis Ielentette Nemelj zemelieknek hogi eo Nehez Ember es Beteges volna, Ez vtan Nem zolgalhatna [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1579: Ö Naga vrünk hywata wala Syetsegel doctort blandratat feyervarrol az wdwarban mert azoniunk Igen beteges volt [Kv; Szám. 1/XVIII. 61. 1586: Miert hogi beteges hazam nepe volt penszert róstaltottam zitaltattam Eorlesteöl dagasztaltott attam — /45 [Kv; i.h. 3/XXIV. 30]. 1587: Veres Antalnenak igen erőtelen ven beteges azonnak relaxaltunk Censum totalem f. 1/25 | az Beteges lowas leginnek Gergeoljnek depwtaltak eo kegmeok fizetést ... f. 4 | Caspar Deaknak nag hozu beteges erőtlenseget relax(altunk) d 43 [Kv; i.h. 3/XXX. 5, XXXI. 7, 9]. 1590: weottünk volt meg egy Beteges dyznot [Kv; i.h. 5/XVII. 14] | az fia Gergel beteges wala [UszT] | Masik Tauali tino esmet igen beteges es Vezendeö vala [Kv; Szám. 4/XIX. 23]. 1591 k.: Fazakas Lukach'nak Az mostoha apia Bonch'a Pal nem hogj tartotta volna ez Lukachot, de ollj beteges ember vala hogj Jnkab Lúkach' tartotta megh neha rúházatotis adot neki [UszT]. 1592: az giernekek nueletlenek valanak es betegesek. Teglas Ianos giogitatta fizetettis erettek: es eo temettete el eeket | ot farkas vcaza vegin budosot zellel beteges vanzorodot lo vala [Kv; TjK V/1. 218, 275]. 1597: B V eo kegme Egez Tanachiual egietemben fogada meg it valo Zabo Giorgieot ky oda ky Munkalodgiek zeel Varosokon Varakban falúkon tudakozni, az el marat sebes es beteges legienek feleol, kik (!) az kereszes mezej^a hartzkor el temettek volt (így!) [Kv; Szám. 7/XII. 9. — ^aA mezőkeresztési csatában Báthory Zsigmond felett a török döntő győzelmet aratott]. 1598: En vgy-mo(n)d Regy ven el esett beteges ember vagiok [UszT 13/55]. 1600: elseobe kerdeim myth lassak Pal Vra(m) en ezen a barmon azt lassame myth ér vagy ky hanniake benne, Arra azt monta chiak az betegesset hand ky az ky el uem mehet [Kv; TjK VI/1. 405]. 1609: Kopaz Istwan igen beteges ember [Egrestő KK; Told. 4]. 1613: Kerezessi Pal vram igen beteges állapotall leve(n), ... egy kis fiaczkaiais most holt meg [Törzs. fej.]. 1629: Istuan kouaczi beteges Ven ember nem hadra ualo [Gyf; i.h.] | lattam feöldvarjnak egj rosz beteges Czikajat [Mv; MvLt 290. 166b].

1630.: bizony Uram eligh beteges állapotallagioki
[Fehéregyház BN; TGSz 51] | az Azzonj
monda nekem iol erzem hogj az en Vramnak
ueresege miatt kell megh halmom es ugia(n) mjnd
halalaigh beteges leon [Kv; RDL I. 19]. 1640.:
Láttam azt, hogy beteges volt: az asszonyállatnak
micsoda folyása szokott lenni, az volt rajta [Mv;
MvLt 291. 233a] 1663.: keredtzet Szűcs Laszlo
Rettegi Istva(n) Ur(am)tul hogj be mennyen
Beszterczere az feleségehez, mert beteges vala
[Retteg SzD; RLt 1]. 1682.: gyakorta valo bete-
ges, nyavalyás voltomhoz kepest . keozelitven
utolsó orámhoz, á mint hogy néha testemben
ahoz sietteteo nyavalyákat, s fáidalmakat érez-
deglens kezdettem [Kv; RDL I. 160]. 1736.:
Vagyon három ideji beteges bornyu [Kv; Pk 6].
1747.: instalok az Mlgs Gróf Urnak Considerálván
beteges es egyes voltomott is ha mod vagyon
bene mtoztassek engemet mar Venseghemre
nyugodni hadni es ilyen nehez es munkas hiva-
tolba bele nem alitani [Zejkfva H; Ks 101 Zejk
Miklós lev.]. 1750.: En Mgs Gubernatorné eő
Excellenciája előtt excusaltalak, hogy beteges
allapottal vagy [Zágon Hsz; Ks 99 Mikó Ferenc
feleségéhez]. 1773.: Régtől fogva Szándékozom
Ngödnál Személyesen Udvarlani, de mái napig
is beteges sorsom nem engedi [Pálfa Cs; Ks
65. 44. 13]. 1844.: Josi mind beteges [Kv; Pk
Pákei Krisztina férjéhez].

Szn. 1584.: Beteges Balintnenak attunk egy
sarwth [Kv; Szám. 3/XV. 19].

Az adalékok némelyikében a címszóbeli szónak egyszerűen
"beteg" jelentésével számolhatni.

2. ~ ágy (halálós) betegágy; patul suferinței;
Siechbett. 1741. Néhai Kornis Susánna Aszszony
.. beteges ágyában kénlódott [Kük.; Ks 15.
LXIII. 6]. 1747. ezen peres Ioszagot beteges
agyaban leven jo elmevel ada s Testala az Parajdi
Refor. megyenek [LLt Fasc. 139].

3. ~ szinű sápadtas; palid; bläßlich. 1584.:
mellem wle a vargane Annia kerdem teolle, Myert
volna oly beteges zinev es vgia(n) beteges is az
vargane a leania [Kv; Tjk 4/1. 274].

betegeseeske betegforma; bolnāvicios; krän-
kelnd. 1820.: En regtől fogva betegeseeske allo-
pottol vagyok: — a Catharus majd meg folyt
[Mv; Borb. II. Mátyás Sámuel ügyvéd lev.].

betegesen betegeskedve, gyengélkedve; bolnav,
bolnāvicios; kränkelnd. 1676.: Arkosi István
Ur(am) azt asserallya, hogy mikor az Felesege
betegesen ágyban fekütt volna, szeme láttára az
asztalra le tettea [Kv; RDL I. 155a. — "Az
51 ft-ot]. 1786.: Betegesen idejövök hogy láthas-
salak, de te el nem jövé [Szászalmas NK; IB].
1806.: Az anyam ő Nagjtsága ... ez előt egy
2 napol érkezett meg Konkoljfalváról elég bete-
gesen, de jába (l) mert ő Nagjtsága ... réánk
nem halgat [Vingárd AF; Ks 101 Lázár József
Kornis Gáspárhoz].

betegeskedés gyengélkedés; stare bolnāvicioasă/
suferindă; Kranksein. 1716.: Mint hogy egyedül
Istennek ő szent Felségének titkaiban vagyon
minnyájunknak halando Embereknek életünknek
vége. Ugy én is meg élemedet üdömnök és a val
edgyüt lévő betegeskedésemnek állapottyában
lévén, bizontalan vagyok abban mikor és mely
orában avagy szem pilantásban teczik a jó Isten-
nek ebből a' mulando 's nyomorult világól bűnös
lelkemet magához venni [Kv; JHBK LVII/28].
1722.: gyenge egészségem és betegeskedésem miat
Szebenben mennem nem lehetet [O.fenes K;
Ks 96 Mikola László lev.]. 1762.: Sákokat
Sokat csinálánk .. de az is mintha az kutb(a)
eset volna mind oda vagyon, a' Mlgos ur beteges-
kedese alkalmatosságával mind el rejtődék [Olt-
szem Hsz; Mk RN. IX. 109]. 1770.: Az Expo-
nensek betegeskedese, hogy Contractust csinál-
lya(na)k nem engette [Gyertyános/Torockó; Bosla.
Gr. Kontz rector nyil.]. 1872.: A gyűlés sajnálatát
fejezi ki gondnok afia betegeskedése felett [M.
bikal K; RAK 295].

betegeskedik 1. gyengélkedik | gyakran, huza-
mosan beteg; a fi bolnāvicios, a boli; kränkeln.
1572.: Ez elymwlt Ideoben volt Az eo hazanal
Seres Myhal Betegeskedet, mykor fely gyogywlt
volna .. kerj volt eo teole hogi megh adna
az fi 2 [Kv; Tjk III/3. 41]. 1593.: az Inast
lattam hogi betegeskedet, etelellis kenaltam, de
nem veotte [Kv; Tjk V/1. 438]. 1629.: Mikor
Danczi Istvanne olyan sokat betegeskedek, men-
tűnt oda, enni vittűnk, lattuk hogy sokat baj-
lódot volt; Mondottuk mit veszekedik velle; Azt
mondotta Zelarosne hogy Atyamfia szegeny [Kv;
i.h. 40]. 1631. Valasztj Laszlo megh wte Varga
Mathet, es az oltatol fogva betegeskeduen meghis
holt [Abrudbánya; Törzs]. 1652.: Buxa Istvan-
(n)e .. hol Hagimazba(n) hol egieb nyavallyak-
ba(n) betegeskedet [Böd SzD; BK]. 1653/1655.:
Csapreghi T. Mihály Ur(am), az el mult eszten-
döb(en) sokat betegeskedvén midőn .. latoga-
tására mentiűnk volna, kézdé beszelleni panaszol-
kodo szokkal, mi nemű nagy busulása érkezett
[Kv; CartTr II. 874]. 1656.: Petki Judith Asz-
szony sokat betegeskedet egy néhány uttal [Di-
csősztmárton; Bál. 85]. 1717.: az Nyavalyás Török
Istvánnét a' fia haza viv<é> betegen. Már szinten
három holnapja hogy betegeskedik ig<en> el esett,
és erőtlenedet [Mezőméses TA; Ap. 2 Makai
Mihály Apor Péterhez]. 1752.: az egész Tavaszon
mindéig betegeskedet Várczán Paskuj [F.várca
Sz; BfR]. 1783.: az gyermek ... valamennyire
könnyebbedék, de az után-is csak betegeskedett,
meg is holt [Lengyelfva U; Ben.]. 1799.: mind
betegeskedem és mostis csak a' parantsolatra
keltem és öltöztem fel [Makfva MT; DLev. 5].
1805.: Sajnálom hogy Ngod betegeskedik de
gyogyullyon meg [Dés; Ks 94 Thuroczky Károly
lev.]. 1849.: a' menyetske ... nállam több ideig
betegeskedvén hülés miatt e közben több versen
jött hozzá látogatoba Kelemen Béni [Kv; Végr.
Vall. 59].

2. megbetegedik ; a se imbolnávi ; krank werden. 1738: ittenis hagymázban sokacsán kezdettek betegeskedni egy néhányon holtakis meg [Gyeke K ; Ks 99 Kornis Antal lev.].

beteghaladék betegség miatti tárgyalás-elnapolás; pásuire/aminare din cauză de boală; Vertagung eines Prozesses wegen Krankheit. 1584: Eleozzeor myert constal hogi azzoniom procatora es gongia viseleie beteg, ez okaiert Zichy Janosnak beteg haladekot kivanok | ebbe az dologban ne(m) zewksege mostan az procatornak az beteg haladek [Mv ; Bál. 80]. 1602: Simenfalwj fabian matenak beteg haladekot kerenek az zek meges Engede de Jgj hogj ez Jöwō Zek napian törwen mogia zerint hittesse meg hogi beteg wolt: hog Ide ne(m) Jeohetett [UszT 16/90]. 1604: Beteg haladéka Engettetöt, Telekfalwy gergeljnek Török Jstuan ellen [i.h. 18/151].

betegház kórház; spítal; Spital. 1725 A' Beteg hazhoz Kut Gargajanak Hidlodeszka 7 Tolgj Fa 2 [Kv Szám. 54. III. 11].

betegit megbetegít ; a imbolnávi ; krank machen. 1557 Albert pap Borsarol Ezh walla az ew consenciayara en walek Swky mesther, ees mykor az yo azzonnyomoth az Wr Jsten halakra Bethegeythe, be hywatta az plebanosth hogy megh gyowonnyek mynth annak mogya [Szentmártonmacskás K ; SLt ST. 5].

betegség 1. boală; Krankheit. 1573 En szöcz Giörgj Attam w Maganak meg fl 30 vgian Azon betegsigiben [Kv ; Tjk III/3. 74a]. 1574: Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea, Egiket Mas azzon Ember, hogi Beteges gyermeket kyn az Ebagia New betegség vagion Az eb keolyeknek feiet Meg feozek Es azban feressek [Kv ; i.h. 370] | En Salffy Anna leuen Jstennek fogsagaban es Ereös betegsigiben mely betegsigiben reninlem Azt hogj az vristen az w markaba vezy En lelkenet, Azirt zamon nielwemen, Eszen leuen tezek Illien Testamentomoth [Gyf ; JHbK XXI/12]. 1588: Zakmary Eotúes Thamas adot volt be egy Suplicatiot az Tanachban hogy meg Segellyek Betegsegeben [Kv ; Szám. 4/III. 5]. 1589/XVII. sz. eleje Ha ki az Mesterek kezwl, kiualtkuppen valo esetek miat, ugi mint: Nehez Vensegh, nagy szegenisegh, keő wtes, sérűes, es egieb hasonlo nyomorusagh miat, megh nyomoroszik, segittessenek az Ceh iüedelmel altal Vgian ezen keppen az Inasok es Legenyj Rendekis az eő hoszsu betegsegekben vagi sérűes miat valo nyomorusagokban, segittessenek feőkeppen az szegenie [Kv ; KvLt Céhir. II. KőmCART. 25]. 1600: Betegek wadnak kik ele ne(m) iোধettek betegsigektol [UszT 15/118] | az en zeghinj vramnak betegsigetöl es halalalt fogúa wöttem az Jspotalybeli zeghinjek(ne)k etekre egy heten haro(m) Napra 60 font hust . . f l d 20 [Kv ; Szám. 9/XIII]. 1603: az Vitezlő Kozaruari Gergely Vrunk . . . az vristenek sullyos keze alat nagy

beteghsigbe(n) es halalos agiaba(n) kinlodua(n), minket . . kire ezen . . a [Dob. ; SLt. AB. 7 Vizaknaj Ieremias buzai prédikator kezével. — *Köv. a végrendelkezésre von. kérelem]. 1622: mostan testembe(n) nehez betegsigh vagion [Nagydoba Sz ; LLt Fasc. 71]. 1673: erezen maganak suljos betegsigitt hogh I(ste)n ez vilagbul ki akarna szolítani [Dés ; Hr 3/40]. 1770: Olosz Ferencz Vr . . azon betegsighiben által költötötte magát a' Gyógyi Udvarába [Bencenc H ; Bk sub Nro 1017]. 1819: az Atya Mester küldös kötelessége lészen hogy a Mester Legényeknek magok viselésére vigyázzon azoknak mindennemű nyomoruságokban segittségül légyen betegsighiben jó moddal gonygokat visellye s viseltesse [Kv ; MészCLEv.].

Szk: ~ esik. 1620: Ennek vtanna eő kglmek zemek eleiben veőven az Zaladser dolgat ; Tudni illik hogj akar melj tudatlanis feőzesehez kezdene, melj miat sokfele betegsegek es egessgetelensegek esnek . . valasztottak ket Lato Mestereket [Kv ; TanJk I/1. 200] * el/megüti a ~ a betegség megszállya/leveri. 1584: mikor az betegsigh el wteotte volna fazakasnet az olahne giogitotta [Kv ; Tjk 4/1. 218]. 1827: A Juhokat hajtyák . . de én nem tudom mi féle betegség ütette meg őket, mert néhány napoktol fogva szüntelen vagy egyik, vagy másik beteg [A.esküllő K ; RLt O. 1] * a ~ leli. 1584: Az fazakasnet(is) a betegség megwet taiba kezdette lelny [Kv ; Tjk 4/1. 223] * a ~ redesik. 1584: Nem volt korsagos es betegseges ez fazakasne Annja, ez fazakasne sem volt ollian Niawalias hane(m) az betegség huswet tayba(n) eset rea [Kv ; i.h.] * ~ ere tartja jog betegségére hivatkozva halasztást kér. 1600: die 27 Marty. Leuata. Alperes betegsigire tartia, Conced(itur) Az zeknek moggia zere(n)th [UszT 15/203].

2. nyavalyatörés, nehézkör, epilepszia; epilepsie; Fallsucht. 1574: mykor beteg hirt hallota volna Indul hozza meg latni Azomba az Betegseg Jeot Rea az kezdy teorny, az zowais meg valtozig (!) [Kv ; Tjk III/3. 384].

Szk: kiűri a ~. 1715: (Barbara Joachimot) miolta az Tömlöczben vagyon sokszor ki törte az betegség, nemellj napokon edgj nap hatszor ki törte [Kv ; Tjk XV/1. 133].

betegséges beteges, betegeskedő ; bolnávicios, suferind ; kränklich. 1584: az Annja Ne(m) volt betegseges ez fazakasnenak hane(m) egikor az gutta Eolę megh es Aba hala megh | Nem volt korsagos es betegseges ez fazakasne Annja, ez fazakasne sem volt ollian Niawalias hane(m) az betegség huswet tayba(n) eset rea [Kv ; Tjk 4/1. 223].

betegségtörő nyavalyatörős, epilepsziás; epileptic ; fallsüchtig. 1715: Barbara Joachim régtol fogva nyavaljas Hagymazos es betegség törő volt, mostis miolta az Tömlöczben vagyon az Tömlöcz tarto fassioja szerint sokszor ki törte az betegség, nemellj napokon edgj nap hatszor ki törte [Kv ; Tjk XV/1. 133].

betegülés megbetegedés; imbolnăvire; Erkrankung. 1740: Bőcsém Uram meg irta volt Menyem Aszszony betegülését [O.csesztve AF; Ks 99 Gyulafi László lev.]. 1755: mikor ött hete volt betegülésnek egy eczaka késén faluból haza mentem [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5]. 1768: az Falusi Pásztor a Csordát a Falunkba bé hajtván adomniáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját mert ha a Szomjuságnak miatta bajak betegülések annyival inkább meg halások Történik ő oka ne légjen [Kissármás K; RLt O. 4].

betegült beteg; bolnav; (der, die) Kranke. 1742: ezekután a' gyermeket^a Rákotzi Aniska a' betegült^b egy fazékba hejhezttették az ágy alá [Dés; DLt 85. 4. — ^aA halott koraszülöttet. ^bA gyermekágyas aszszonnyal, a koraszülött anyjával együttesen].

betetel 1. a putea pune; hineintun können. Szék: talpát ~i. 1757: A Rédei részen való embe- rek(nek) azon Utrizál helyekben, még tsak anyi részek se volt, a hová a talpokat be tetették volna [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 12].

2. ~i magát kb. befészkelődhetik; a se putea încuibări; sich einnisten können. 1759: a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták észre vévén pedig az itt lakott Nemesek magokat hogj ha a' Páterek magokat bé tetetik, azután innét nem könnyen vethetik ki, hanem mind bellyeb bellyeb harapoznak [Girbó AF; JHb].

beteker 1. bebónyál; a infășura/imbrodobi; einwickeln. 1629: (A boszorkány) egy nagy hoszu rokolyaban vala az feje be vala ruhawal tekerve [Kv; TjK VII/3. 122].

2. befon; a impleti; einflechten. 1805: Fejér Josef 24 Esztendő a Haja félig el-vágva, félig tsofiliban pántlikában bé-tekerve [DLt nyomt. kl].

betekerhet 1751: ő egy Sákot negyed magával vit voln(a) bé de alig tekerhették bé az nehézség miá [Szépkényerüsztmárton SzD; Ks].

A kissé szákszávú szövegből ilyenféle jelentésre következtethetni: '(nehéz zsákot) ide-oda mozgatva befelé vonszol'.

betekert begöngyölt; infășurat; eingewunden. 1753: Szalmával be tekert butellák N. 14 [Marossztkirály AF; Told. 18].

betekint 1. benéz/pillant; a se uita/a arunca o privire înăuntru; (hin)einschauen/blicken. 1572: tawaly az vachy peter haza Eleot alnak volt Hegedws Janos Es varfalwy Sebastian Tekint be az kapwn Hegws (!) Janos Mond ahwl mynt fogdossak Egimas kezét az en feleségem ez lengelekl [Kv TjK III/3. 32]. 1592: Chehy Albert monda, hezzeg chuda dolgot latek, az ablahogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozot kotoraz vala, az masikkal meg eoelte vala [Kv; TjK V/1. 268]. 1597: keresek vala

tyúkmonyat tekintek be az szükség helyre, tehát egy gyermek szabasu fekszik ot [Kv; i.h. 133]. 1600: az Ablakon be tekintek tehát az kemenczeben semmy teoz ninnen [Kv; TjK VI/1. 451]. 1637: En egjeb kuruasagat nem tudom az Aszonnak hanem egiszer be tekintek az ablakon lata(m) hogi csetri Giörgj megh eölele vala az Aszontt az Aszonis azon keppen [Mv; MvLt 290. 56a].

2. dtv. (alaposan) belenéz; a arunca o privire; (gründlich) hineinschauen. 1742: szégeny el maradtó árváimnak dolgokban Szémésen betekinteni ésmérjék atyafiságos, mind pedig keresztényi köteleességeknek [Kézdivászhely; MkG]. 1744: A Tiszteletes Esperet is ezen dologb(an) tekintsen bé és a mi leg jobb cselekedgje eö kgjme mind a két Eccl(es)ab(an) [GörgJk 168 a baconi ref. szinódus hat.].

3. belátogat/rándul; a face un drum, a se repezi; sich hineinbegeben. 1686/1696: Szándékom az volna, ha nem hivatna az Ur Kolosvárra bé tekintek vala, ha nem késhetemis de be rugaszkodom [Harasztos TA; JHbK XXXII/30].

betelepedés betelepülé. așezare, stabilire; Ansiedlung. 1783: Bocska Gligor Podorházára ... lett bé-telepedésétől fogva egész holtáig ... Jobbágy képpen minden viszzá vonás nélkült Szolgálván ugy Szolgáltak fiai-is [Kovácsi K; Eszt-Mk].

betelepít beköltöztet; a așeza/stabili; ansiedeln lassen. 1758: Solymosi Pusztás Házomhoz bé telepítvén Glogoveczi^a Jobbágyomat Juon Kresunt Feleségestől edgjütt [Told. 21. — ^aKésőbb: Kisgalgóc KK].

betelés 1. feltöltődés; astupare; Ausfüllung. 1593: Az Arok be telese mind ketteonek szantasa mia esek az hidnal valo, Az masik az Mathe Leorinczy atia giepulese miatt [Uszt T 10/92]. 1826: a' panaszo Kelemetelki Communitas ... még nagyobbban valo betelését s béiszapoltatás^a szánt szándékoson igyekezte eszközölni tsak a' végett: hogj azt egészen a' Gyalakuti határba vettethesse, s ne kellessék annak kitisztigatásaival továbbra is bajoskodnia [Msz; GyL. — ^aTi. a Csulakáj völgyéből lejjővő patak árkaét].

2. eltelés/múlás; trecere, scurgere; Verlauf. 1778/1779: Affidalom az Arendast hogj a' dato p(rae)sentium négy Esztendőknék bé teléséig a Joszágnak birodalmában, sem én magam, sem kedves véreim meg nem háborityák [Kv; Ks 65. 44. 18]. 1818: Méltotassanak M. Igeni Váradi Katatol exequált Jussotskáját azon 620 Rforintok és 40 — Xrokb(an) által adni és engedni Esztendeig, praestálván mi egész betsülettel a legalis interessit ezen Summának, és Esztendő bé telésekor az egész 620 Rforint és 40 xr Summát is hiba nélkült [M.igen AF; KmULev. 3].

betelhetik beteljesedhetik, valóra válhatik; a se putea implini; sich erfüllen/verwirklichen können. 1797: instálom Ngodat alázatosan ..., ne

hogy sok irigyeimnek kedvek bételhessék, ultra spem Ngod Executioval, a melyre Törvényes uttya vagyon, rajtam és Házomon valami szegyet úzzon . . . Engedgyen tsak nekem Ngod időt, mert betsülettel meg fizetek [Gogánváralja KK; KsMiss. I].

betelik 1. be/feltöltődik; a se astupa; ausgefüllt werden. 1596: Az Scola Cloacanak a folyma (!) hogi mind az thimar Balint haza alat, s mind az waros falan kiwilis be teolt volt meg tisztittatek, Attünk . . . d 56 [Kv; Szám. 7/II. 33]. 1697: Hogy a' Farkas uczai süto haznak kuttya meg veszet, es rusnyasaggal be tölt volt, ketelenittetem meg tisztittatni Czizler Janossal fizettem neki 1/5 [Kv; KvRLt I. C. 8:7]. 1769: az Mely Sántzok bé tölte azokat ki kell tisztittatni [UszLt XIII. 97]. 1789: az utak . . . meg bomlottak alkalmatlan állapotban vadnak, a' Sántzok bé tölte s a' miatt, az utakat a viz felvette [UszT]. 1784: a fel felé járo utat veszedelmeztető Árok is aprádonként bé telik [Dés; DLt 446].

2. megtelik; a se umple; voll werden. 1588 Az temetoe hely feleol zollottanak eo kgmek, lattiak minemeo rendtele(n) liuggattiak á feoldet, ky miat az a Nagy hely maid be kezd telny [Kv; TanJk I/1. 86].

3. Időre von. haszn-ban: kitelik; a expira; aus/umsein. 1753: Creditor Uram ő Kgyime pénzét ne tartozzék fel venni mig a rendelt idő bé nem telik [Asz; Borb. I]. 1754: azon Tanorok bé gypültetésé(ne)k az elhányásig még esztendeje bé nem tölt volt [Gálvfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 17805: Tisztartója voltam esztendeig . . . Meg esztendom be nem telvén, más Tisztett alkudott volt a Néhai L. Baronissa Aszszony Ó Nagysa (!) [Szamosfva K; BLt 12].

4. beteljesedik, valóra válik; a se realiza/implini; sich erfüllen. 1674: ugy lato(m) Kls Ur(am) it telik be az Farkas szavaival az vizet s az baranj az tettes [KJ]. 1723: Sok Sima szavaival s informatioival fedezték bé magok insolentiajokat, Io Tétünket illyenekkel hálálván Itt Telik bé, az az igaz mondás: Verd viszzá veretlen [Hátszeg H; Ks 83 Csulay Imre lev.]. 1741 itt telik bé mongy igazat s bé török a fejed [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1749: immar ideje volna hogj a tökéletes valóság bé telnék, és amaz mindeneket bérekesztő felix Clausula az amen hallatnék az melynek effectuálására az holnap bé állandó hetet designaltuk volt [Hsz; Kp I. 170]. 1776: Az nemesség Contributioja irant valo közönséges hir hogj bé nem tölt áldassék az I(ste)nnek neve érette [Négerfva SzD; BfN].

beteljesedés beteljesülés; realizare, indeplinire; Erfüllung. 1793: Az Instans Udvari szolgálatban lévő Szemelly lévén kérsének beteljesedése meg engedtetik [Baca SzD; GyLMiss.].

beteljesedik beteljesül, valóra válik; a se indeplini/implini/realiza; sich erfüllen. 1725: Pater

Mihály Vramot köszöntvén I(ste)ntől jo egességet kívánok, a minap azt láttam almomba, hogy keten voltunk barátok, de en csak lajkus, de az Istenért bé ne tellyesedgyék valahogy [Darlac KK; Ap. 1 gr. Haller János apósához]. 1737: edgyik atyafi a masikot beszedré (!) félre hitta, az alatt az szolgájával az ladat el lopatta. Igazan itt tellyesedet be hogy ebül gyúlt szerdek, ebül veszet ell [Kilyén Hsz; Ap. 4 Székely Elek Apor Péterhez].

beteljesít 1. teljesít, valóra vált; a implini/satisface/infäptui; erfüllen. 1570: Eo kegek varosul Byro vramat es az Tanachbely vramat kerik azon hogy . . . tegyek zeret es az eo felsege akaratyat Thellesicek Beh [Kv; TanJk V/3. 15b]. 1590: az eo kegme Jobbagia az en Jobbagiomra tamath, Seoth azt is megh byzonnytom, hogy Ennek eleotte walo napokon ez ez peres Ember az en Jobbagiomath megh feniegette Azerth ezt az mondast akarta be tellesyitteni, Kierth vigian perlettis volna Ennek eleotte [M.gyermónostor K; KP]. 1659: Ez el mult Besztercei keözönseges gyülésben keszek lettünk volna azon igyeretunket be teljesiteni, de orszagul kgmek egyenlő akaratbol halazta más kőüetkezendő gyulesre annak veghbe(n) uitelet [UszLt 16 fej.]. 1698: (Az asszonyt az ura) visza fogadta oly kötes alatt, hogy Istenes életet él az I(ste)n házat gyakorollja . . . sem házába(n) sem házán kívül nem átkozodik, szitkozodik, dölyföskedik, emberseges emberekkel conversálkodik, de illye(n) sokszoris fogadást bé nem tellyesitette [SzJk 310]. 1707/1711 mindeneket^a beis tellyesitettek az Tiszteletes kolosvari Pater Jesuitak eo kegyelmek [Kv; JHbK LVII/43. — *Ti. a haldokló végbgyakozását]. 1761: réám bizat dolgait bé tellyesiteni tartattam köteleességem(ne)k [Ns; KsMiss. I Adamus Szentmiklósi lev.]. 1780: meltoztassek édes Aszszony anyam mind ezeket a fel tett modok szerint be teljesiteni [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel anyjához].

2. elvégez, teljesít; a executa/face; verrichten, leisten. 1820: alkuvának meg Báro Bornemisza Leopold Ur eo Nagával a Gorgeny Sz: Imbrei Váron fellyül Lévo Lakosok közönségesen illy formán hogy a gyalogosokis azon Téli és Nyári Két rendbéli Kalákákat bé tellyesitenni kötelesek Légyenek a hol a Migos Udvar kévänni fogja [Born. G. IV].

3. kiegészít/pótol; a completa; ergänzen. 1573: Eo adot volt egy darab zeolet vagas vtban Kalmar Imrehnek, . . . fizet meg benne valamj (!) Reszerent penzel Es Ezwt poharal az Azzony tellesitette Be az zeole arrat [Kv; TjK III/3. 192a] | Keryk azon Biro vramat Mind az elebly adoknak Restanciaywal kemeletlen zedesse fély (így!) . . . mert Illel modon chiak Reszerent Nem Icozik Be fizetést es az zwkseget Be tellesiteny [Kv; TanJk V/3. 80b].

beteljesítés 1. teljesítés; implinire, satisfacere, indeplinire; Erfüllung. 1570: Az eleby gywlesben

Rendelt, varas adaya Melle, kylëmb kylemb zwksegnék Beh tellesitese, Az felekyekre Rendelték adoth fl 25 [Kv; TanJk V/3. 5a]. 1571 Megh Tekintwen eo K. Egez varoswl az Mostany Ideonek allapatyát, Az keozenseges zwksegetis Legh fellyeb az praedicatoroknak fizetelensegeket, Melyeknek Beh tellesitese eo k. varoswl veteteneek egy vonasra d 50 [Kv; i.h. 37b]. 1578: Azert az zwkseges terlnék el wyselessere, es az feyedelem kewansaga be tellyesytersere, wetettek fel ket forint adot [Kv; i.h. 166b]. 1586: Elseobe amy az Vrnk ed Nga kewansagat Nezy hogy sok kileomb kileomb fele Sullios zwksegenek be tellesitese Ostor Adoba Negy ezer forintot kewan es ker az Varoson (így!) ezre a zwksegre veteteneek Adoth egy Vonasra fl. 2 [Kv; i.h. I/1. 31]. 1594 k.: Keonyeorgwnk Nagodnak mint kegmes urunknak, hogy . Nagod kegyelmesen rendelne ualami kéonieobwlest <hog>y enyet respiralhatnank az romlasbul, es inegbeol, lehetnenk alko<l>matosbakis az Nagod zwkseginék be tellesitisire [Dés; DLt 247]. 1635: azo(n) Contractusnak betellessitese Nagod kgl paranziolattiaval Admonitoriaval legitime Admonealtuk volt [Szászregén; Vlt 17/1603]. 1694: En Boér Peter alitattam az Fog(a)rsi Udvarbirosag tisztiben Melly(ekne)k be tellyesitése és igaz hüsségel valo el követesere az Reveralisom altal meg is kötelezem magamat [Fog; Szád.]. 1823: Egy nagy Instántiám vagyon melynek bé tellyessitést csak úgy instálam ha az alkalmatlansága nélkül meg eshetik [BLt 9 Josika Miklós, valószínűleg az író apja lev.].

2. valóra válás; traducere in viatā; Erfüllung. 1739: az Jelen valo maga Sz. patronusa napját irhesse sok számossokkal egyetemben . méltóságos uri Contentoma bé tellyesitisire [Csesztve AF; Ks 99 gr. Eszterházi Kata aláírásával].

beteljesíthet teljesíthet; a putea implini/satisfice; erfüllen können. 1593 k. Iyeli es napali Tereh viseliseonket Adonkat be tellyessithetneók, magunkat taplalhatnok [Dés; DLt 541]. 1670: annira iutott allapatunk, hogi sem adonkat, sem Felgnek naponkent valo zolgalattiat, amint keuantatnek be nem tellessithetiwi [Dés; DLt 322].

betemet 1. elföldel/hantol; a îngropa; begraben. 1831: Dregan Vonutz azt mongya hogy a Feleségem Idétlennyit a sogorom temette bé a Telküinken [Dés; DLt 332. 12].

2. betölt, eltemet; a umple; zuschütten. 1825/1826: a' Kelementelki és Gyalakuti határ közt a Csulokáj völgyéből le folyo zápor és nagy esső vize kitojulása 's azzal valo széyél omlása ... bé temette az Ország utját és annak sánczait [Msz; Gyl.].

betér 1. befordult/megy; a intra; (hin)einkehren. 1573: oztan kwldy Boret eotet az Azzonya, aztis hagia hogi be terne az vayda Katus hazához es . . . Mondana meg a | Azert kerlek Tery beh feyerwarra es Mond meg ...^b Azonba

eo Beh ter hazaban vendegeihez [Kv; Tjk III/3. 59, 86b, 132. — a^a-bKöv. az izenet]. 1574: az piachrol Ieowen Ther Be Nyreo Istwannehoz | mykor tymar Lukachynehoz ez vallo es Zeochy marton az zeoleobeol Jeouet be terthenek volna hogy eokys oth Innanak volt oth Nagy Simon [Kv; i.h. 326, 387]. 1583: Egkor esmeg veztenket Agarar el, Nem tudom mint Menek be oda Az Balas kowach Maiorban, hogy ha oda terek volna be Az Agarar [Kv; Tjk 4/1. 145–6]. 1584: korchomaia vala ez Razman lederernek be therenk hozza [Kv; i.h. 347]. 1585: egy Vosarnapkort kazalas tayban be terek Istwan kowachnehoz [Kv; i.h. 387]. 1593: Vince Eorizeo vala, de be terek estwe kesen Annához, Es ot lakozanak [Kv; Tjk V/1. 423]. 1595: Biro Wram ö kme az több paller Wrai(m)mal hozzam faradúa(n) be tert, es enniek hatta ökme hogy mindennap kezjczek [Kv; Szám. XVIIa/6. 23 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Nehez Mathias vallja Zabo Georginel vala korchoma terek be enys oda [Kv Tjk V/1. 254]. 1631: latok hogj Hadreure betereken [Mv; MvLt 290. 256b]. 1691 Petelyébül reggel megindulván, tértem bé Gernyeszrege Telekiné asszanyom látogatására [IIAMN 330]. 1710: En is be terek Bors Gjorgj uramni [Szentkirály Cs; Born-Csut.]. 1723: A Magyarai Szék alkalmatosságával fordulék Magyarora a Gábor Mátyás háza felében bé térék [Hodák MT; VGy]. 1759: bé tértem Türi László Uram szállására [Mv; Told. 42]. 1767: midőn viszsza jöttünk volna Alsoo Kápolnán bé tértünk Moldován Stephán házához [Betlensztmiklós KK; BK]. 1779: én Détsére^a indulván szálló köté veszszebért, bé térék a falusbiro házához [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3. — *Marosdése AF]. 1800: So pajtanal lévő Fogadoban az eső előtt tértem volt bé [Dés; EHA]. 1806: Horvath Urhoz bé tértünk ot körtvét ettünk [Dés Ks 87 Kornis Mihály naplója 325]. 1831: énis mindenüt gazdammal . voltam, 's midőn tova fel a' hegyen bé tért volna engemet egy rongyos szokmánnnyával kün hagyott az uttzn [Dés; DLt 332. 15]. 1843: Pekárik Jo'seff mint el fáradt segédjével edgyütt bé tért a' kortsomároskodo Ifj Bako Andrásához egy pohár Bor meg itala végett [Dés; DLt 586. 1].

2. bekanyarodik/fordul; a coti; einbiegen. 1780: a mint Gyűrűs Gyepüje bétér Sz: Márton felé [Vadad MT; EHA].

betér^a belefér; a încăpea/intra; hineinkönnen. 1631 Somliai Gaspar monda az katonaknak, szálliatok be ide az ki be terr, Igiatok meg az borat ha Vitez emberek uattok mind en ream [Ród K; RLt 1]. 1638: latam az latat hogi egi kiczidegh fel uala szakadua az sarka, de ot megh csak az tenierem sem tert volna be [Mv; MvLt 291. 123b]. 1716: akkara juk volt az csőjin, hogi egj küsded magjaro be tert volna rajta [Nagyida K; Told. 22]. 1819: a' Szeker szín, mellyben alacsonyság miatt Fedeles Szeker be nem tér [Ne; Ks].

beterít 1. borít; a acoperi; zuschütten. 1769: az olyan köveket az hol Nagy saár taláztatik az utha oda kell rakni, S Fövényel fellyül Jó vastagon bé teríteni [UszLt XIII. 97].

2. leterít; a inneli; zudecken. 1736: Az fen megírt koporsóbetétel után ..., az társzekeret küljel fekete posztóval béterítették, az míg az kerekeit is bé fogta [Apor, MetTr 402].

3. el/belep; a umple/acoperi; bedecken. 1844: A Lázba málét vetettünk a' viz már égszer béterítette [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

beterít vhová irányítva eltérít; a indrepta/abate (inspre); ablenken. 1598: Zaz Gaspar wallia. Ket vttal wolta(m) az Hídalmasi harminczadon . harmadzor Nagý Almasra leotte(m) de onnat be ne(m) terítették Somborra [Kv; Tjk V/1. 184].

betesz 1. be/elhelyez; a pune/așeza în; hineinsetzen. 1597: Mikoron vrunk eo felsege lowaz mestere meg holt vala, minek eleotte az kis temp-lumba valo boltba be teotek volna vettünk 3 zeöwendekeket, kiwel be mentenek [Kv; Szám. 7/III. 25]. 1655: megh mérvén az aranyat Ozdi Thamás bé tötte az Asztalba es az árrát megh nem atta [Kv; CartTr II]. 1736: Mikor valamely ur ... meg holt ... az koporsónak a fenekire némelykor tettek gyalu alol ki hullott forgácsot ... a koporsóban ugy tették be osztán a testet [Apor, MetTr 400–1]. 1757/1758 én más kerekét tévén bé az Stompan Semmi károm a tojulás miat nem volt [Ab-rudbánya; Szer.]. 1810: harangazzanak mikor a' sirba bé téznek [Héderfája KK; IB].

2. berak; a pune înăuntrn; hineintun. 1602: Azon napo(n) egy mordalj puskat es egy palastot hoza az hazba az Actor felesége, Peter Deak be teöwe [UszT 16/72]. 1635: taláztatot az Ladaba egy Jedzes, Miko Ferencz vram eo Naga arrol az mit azon ladaban be teott volt [Kv; RDL I/106]. 1655: az aranyat ... Thotházi István ... be tötte az sebiben [Kv; CartTr II]. 1730: Szakács Mátyás egy nagy pénzt akkor bé is töti az Erszényiben [Altörja Hsz; Borb. I]. 1732 az Lízstem . egy fenyofa kis általagb(a) belétészem [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1798: edgy osztovátát ... ide Bakk Ferentz Uramhoz tettek bé [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 8].

3. becsuk; a închide; zumachen. 1568: monda nekem ... Anna, Ted be az konyokloth mert ha meg lath haza huiat [Kv; Tjk 227]. 1570 az Ayto Nythwa volt, Eok hogy oda Jwttottanak az Aytot Beh teottek, es az dyznokat kergetyk volt [Kv; Tjk III/2. 174a]. 1573: azt Monta az azzon hogi ha twdna(m) hogi Meg ne(m) fizetne Iakab Be tennem az aytaiat hogi ne(m) mynt ezert en Bwt vallanak vagy p(er)lenek [Kv; Tjk III/3. 139]. 1594: be teom az aytot, de azt ne(m) tudo(m) ki nitotta megh [Kv; Tjk V/1. 463]. 1599: az leanyo(m) mind az Ajtot, s mind

az Tablat be tötte ky iöue leanyom es be czapa az aytot [Kv; i.h. 384]. 1636: szepen ismet be tövök az lada fedelet es be szarlok [Mv; MvLt 291. 10a]. 1640: Azt láttam, hogy avval az Szabó Andrással az kertben csókoltak egymást, s míg bementek, az ucca felől való tábla nappal is gyakortabb betéve áll [Mv; i.h. átirásban l]. 1785: az ablakat bé tette [Mv; DLev. 4. XXXVI].

4. bezár; a încuia; zusperren. 1573: Kalachsi-tēne Azt vallia Mond eo hat az te Azzon embered Nem Iambor volt hogi aytayat beh Nem teotte hogi annyozor Rea hatta Menny [Kv; Tjk III/3. 65]. 1584: De hogy meg hala Bartosne be zegeztek a' hazat es vgy Alla be thewe [Kv; Tjk 4/1. 332]. 1585: Az Keopez kapubeli Drabantok hwteok vta(n) valliak fel Vontak vala a kaput Immar a' Kis Aytotis be teottewk vala [Kv; i.h. 462]. 1586: kilencz oraigh az kapuk be thewe legienek Ne zekerezheszenek [Kv; Tan Jk I/1. 34]. 1600: az kapu be tewe wala, erossen be cziwek-lettek wala [UszT 15/121]. 1649: Napoli Georgjné aszoniomnak, Egj Horvat Giorgj nevű szolgaja, az aszonial Egiüt be töttik az ajtót [Kv; RDL I. 135].

5. bedug/rak; a băga; hineinstecken. SzK: ~ áristomba. 1839: fogjuk meg s tegyük be arestumba [Dés; DLT 1077] * ~ kalitkába. 1638: az eö kglmek szolgajatis akor tettek be az kalitkaba(n), en el menek s el kerem a lakatot de immar be tettek vala a kalitkaba(n) eöket, s rea veteok oztan mys az lakatot | ket legent töttenek az kalitkaban, es ki menek hogi lassam megh kiket töttek be [Mv; MvLt 291. 133b, 139b].

6. bejuttat/szerez vkit vhová; a băga (în slujbă), a procura o slujbă; verschaffen. 1820: kért hogy írjam meg Nsgd (!) hogy tegye bé ötet Nsgd Fogadosnak akár Nsgdnal akár p(e)d(ig) adja Arendába nékije [Kv; GyL Székely István lev.].

7. szolgálatba beállít; a angaja, a pune în serviciu; anstellen. 1740: mikor azon Molnart bé tették a Mgs Vr Malmáb(a) nekünk másfél vékát örlött [Papole HSz; SzentkGy].

8. beiktat; a instala, a pune în stăpinire; ein-

setzen. 1730: azon Háznak Dominiumaba(n) ben-

nünket bé tégyenek [Dés; Jk].

9. bevezet/szúr; a introduce/intercala; ein-

schalten. 1721 Tippám nevű paraszt ember

magát . meg nemesítette, és osztán Nemes

levelibe(n) mostaha Fiainak is bea tötte

[Nagyilonda SzD; Ks 25. V. — *Előtte a nevű

szó tollban maradt].

10. bead; a da; (hin)eingeben. 1819: tegyen

bé ked valamit zálogban valakihez [Kissáros KK;

DLev. 2. XIIA. 1].

11. be/visszadug; a băga/viri înapoi; zurück-

stecken. 1568: Az legeny penig Maga otalmaba

vontha ky az zablyat Hogy be totte az

hwvelybe bornemizane vyzza teert [Kv; Tjk

140, 143]. 1631: azonba(n) hozza vaga Meszaros

Marczi, s ugj talala az kezit, hogi mindgárt el

ejte az kardot s en teom aztan be az kardot

az hüuellebe [Mv; MvLt 290. 49b]. 1736: akár-

mely nagy ember volt az öviben hátúl az hüvelyben volt az kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyt, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelybe betette, az háta megé, az öviben szurta [Apor, MertTr 323].

12. elhelyez; a depune; hinterlegen. 1865: Tegyenek bé halálamkor gyermekeim . . valamely biztos takarékpénztárba más 1000 f. o. é. mint tőkét [Kv Végr. 5].

betétel 1. behelyezés; asezare; Einsetzung. 1794: a Koporso bé tételkor is Almáson volt Samu [Bolya NK; IB].

2. berakás; asezare/punere la loc; Einlegung. 1726: (A napszámosoknak) kik az felső csatornák edgy néhány rendbéli bé tételin s ki vételin dőlgoztak fizettem á d 30 [Kv Ks 15. LIII. 4]. 1851: Egy Csengettyű bütüje Csinálása bététele árrába 20 x [Kv; KLev. 13].

3. hivatalba, szolgálatba beállítás; punere in serviciu; Anstellung. 1797 k.: A Cancellistavalis vgy beszeltem hogy elébb tudositom Ngdat és ha Ngd fog parantsolni bé tétéle iránt bé tevődik ha penég nem el marad [Banyica K; IB Gombos István lev.].

4. beállítás; instituire, creare; Einstellung. 1775: mivel Almáson se Udvar Biro, se pedig Számtartónk nintsen mind azon Hivatalak(na)k bé tételére es Creatiojara szükségesképpen mennem kellett [Kissáros KK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc sógorához].

5. bezárás; incuier; Zusperrung. 1574: Azert Tecchyk az Eo k. varoswl, hagi Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen, Mely tizednek hozza latasahoz eo k. Byro vram Rendellien az Tanachbely vrainma Mind az kapuknak Meg Nitasakor es Be Tetelekor ky lezen ot ky Nem [Kv; TanJk V/3. 103a]. 1600: keryk eo kgmek biro vramat tanachyawal egyetemben legyen zorgalmatos vigyazasok kiwalt keppen az kapukra . . az kapuknak kulchya az kapuknak be tetele vthan mindenkoron ket Tanachbely vrainnak kezekhez Adattassanak (így!) es ex consensu domini Judicis nitassanak megh [Kv TanJk I/1. 374–5].

betételi összeg járulék; contributie; Beitrag. 1861 el kell küldeni, Agentia, Zsinati uti költség, Diurnum Püspöki fizetés, képezde, Zsinati Jegyzőkönyv özevgyek cassájába valo betételi összeget [Gyalu K; RAK 58 esp-i rend. kiv.].

betétet 1. behelyezett; a dispune să fie asezat; einlegen lassen. 1716: a hidast ma bé tétettem a marosb(a) [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1769: a Rekesztöttis ki faragták a nagyából de a Viz nagy lete miatt oda nem tehetjük ha Isten időtt ádd be tetetyük, a Gátnak pedig semmi baja sintsen [Eszmény SzD; Told. 5a].

2. be/lerakat; a dispune să fie depus; (hin)eintun lassen. 1800: Vasamat . . elvétette és a magavasat áruló boltjában bé tétette [HSzj vasárulobolt al.].

3. bezárat; a dispune să fie închis; zusperren lassen. 1586: ky kwlde Zegedy Gergelt, be tetete az Aytot, es zegedy Gergelt be sem erezték [Kv; TJk IV/1, 556].

4. be/összecsukát; a dispune să fie închis; zumachen lassen. 1582: akar az Ideobe hallottam valahogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olvas benne tehat eleo leonek az Eordeogeok

Nem Merek benne olvasny . . , hanem be tetetem mingyarth az keonyweth wele ewel az Borbara azzonnyal [Kv; i.h. 106].

5. beiktattat; a dispune să fie introdus/intercalat; einsetzen lassen. 1805: Gyepesi Benedek Ferentz, András, Mihály és János, Törvényes Nemes emberek(ne)k 1796-ban Itéltetvén . . , a melynél fogva a Nemes Szék 1801ben 11o Februar(ii) az Armalistak számába bé tetetni rendelteis, es azoltatol fogva viselik a szolgálatot [Szu; Borb. II].

betétetik 1. be/elhelyeztetik; a fi depus; hinterlegt werden. 1830: Az edgyik exemplár tetessék bé a Leveles Tárba; a más pedig . . küldetessék által Ersébet várossa Tanácsának [TLt Közig. ir. No. 1748 hiv. alispáni rájegyzés].

2. kb. betelepítettik; a fi stabilit/asezat; angesiedelt werden. 1777: tavaly az Oláhok Husvéttya után hanyottatott ki az Exponens eo Natsága Jobbágya ezen helyről akkor mindgyárt bé is tétetett az Oláh Pap [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/ad 1].

3. (ajtó) becsukatik; a fi închis; zugemacht werden. 1694: ugjan abbanis Zarlodik be azon Kis Ajto, mely Retezben mostis azon Ajto be tetetven es Zaroltatva(n) egy fel vetet öreg Lakatis va(gyo)n [Kóvár; JHb Inv.].

betétetődik 1. elhelyeztetik; a fi asezat; eingelegt werden. 1797: a Ládák egygyik szabadon lévő Házához bé tétetődven . . a' Leveleknek Registratiojakhaz fogtak [Mv; Told. 42/1]. 1819: Mihent a vándorlo legény az atyamester Házához meg érkezik, azonnal tölle a Szabadulo Levele Contsfatyá keretessék elé, . . az Ifiu Társaság Ládájába tétetődjék bé, és ottan tartassék mind addig, míg a Legény a városról ésmét elmegyén [Kv; MészCLEv.].

2. betétettetik/iktattatik; a fi inserat/inregistrat; eingetragen werden. 1747: Az 41k Numerusb(a) bé tétetődött ész(ak)kal e regione lévén égy meleg oldal [Mezőbodon TA; JHb XI/31 4]. 1823: Az Ekl(ési)a Törvényeit nem observáló Ember(ne)k büntetéseből 2. rése (1) a' Curator kezibe mennyen . . , a' Curátor kezibe mentnek bé kel tétetődni a' Curatori Számadásba [Nagykapus K; RAK 33].

betétettet (szolgálatba) állíttat; a fi pus in slujbă; anstellen lassen. 1797 Udvar házahaz bé tétettetett [Mv; Told. 42/1].

betétettetik 1. bezárattatik; a fi închis; zuge-sperrt werden. 1600: Az Kis Aytok penigh tetszet eo kgmeknek bizonios okokert hogy be tetettes-

senek, az egy Thorda vcha Kis Ayton^a kyweol, holott az Vristennek kemeny ostora megh nem zeonik, hanem naponkent halottynk vadnak [Kv; TanJk I/1. 375. — *Ezen át vitték ki a halottakat a Házsongárdi temetőbe].

2. behelyeztetik; a fi depus; eingelegt werden. 1810 k.: Korpos János Istenes buzgoságából aján-dékozott az Ekleziának. 4 marjást mely az Eklezia ládájába bé tétettett [Nagykapus K; RAK 2].

betevő ajtó ajtólevél/szárny; aripă de ușă, canat; Türflügel. 1702: Ezen Csürös kertnek rostélyos kapuja vagyon, az kis ajtaja fellyul p(rae)stillával fedett, de még bé tevő ajtaja nincsen egy cseppis [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 11].

betevődik (hivatalba, szolgálatba) beállítódik; a fi pus (in slujbă); eingesetzt werden. 1797 k.: A Cancellistavalis vgy beszeltem hogy elébb tudositom Ngdat és ha Ngd fog parantsolni bé tétele iránt bé tevődik ha penég nem el marad [Banyica K; IB Gombos István lev.].

betfalvi a Betfalva (U) tn -i képzős szárm.; din Betfalva/Betești; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Betfalva; Betfalvaer. 1600: Demian Ambrus Betfalui, Zabád zekely [UstZ 15/49].

betilt 1. tilalom alá fog/helyez/rekeszt; a inter-zice/opri; verbieten. 1796: minthogy már a Marhák dőge miatt egy néhány Faluk bé vagynak tiltva igen Szegény vásár leve .. jelentem pedig natsagodnak hogy Ino es Szep Lak bé vagynak tiltva hogy ha Natságod Ökrökkel jo arra el nem lehet jöni [Szilágycséh; IB Fogarasi István lev.].

2. megtilt; a interzice/opri; verbieten. 1759: Vettem észre hogy Falunkban lako Bölöni Samuelné György Déák Simondné György Déák Péternéis árulnak éget bort, az Exponens Ur rendin, de minekutanna be tiltotta Sarosi György Vram azután nem hallottam hogy árulának volna [Szentlászló MT; Sár.].

betipeg tipegve bejön/megy; a intra cu pași mărunți; hineinrippeln. 1853: a' lelkem Anyám pendülni kezdett, maga erején a napokban be tipegett a' kitsi Lajosomhoz, jo izún eddegel [Kv Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

betlenfalvi a Betlenfalva (U) tn -i képzős szárm. Betlenfalváról való; din Betlenfalva/Betlenfaläu-Beclean; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Betlenfalva; Betlenfalvaer. 1600: Chiki Isthwanne Betlenfalui, Sophia^a [UstZ 15/181. — *Ugyanabban a forrásban e név így is: Chiki Isthwanne Sophia; az előbbi adalékban a cím-szóbeli szó tehát illetékeséget, hovávalóságot jelölő utójelzőnek tekinthető].

betol 1. betaszigál/tuszkol; a împinge; hinein-schieben. 1585: onnet kyweol Eger leorincz be

tolia ez petert [Kv Tjk IV/1. 520]. 1586: Megh hagiak a' leghenieknék hogy Leorinczet A Mihelbe vigiek, de semmi keppen Nem Akaria Vala Leorincz vichorgatta fogat, de vgia(n) be toliak Jozanodny a Mihelbe [Kv; i.h. 545]. 1630: be toliok az haz-ba(n) Varga Andrast [Mv; MvLt 290. 199a].

2. nemi von. benyom/dug; a băga; (hin)ein-stecken. 1640 azt kérdezték amaz két asszony az leántul, hogy kitül vala^a s ki cselekedte, s úgy mondta aztán a leány, hogy Balogh Mihálytul vala. Az zabban lenyomta s úgy cselekedte meg neki, de őneki annál többször nem cselekedte Nagy Györgyné azt kérdezte az leántul, hogy igen betoljae? fáj valae? ugymond s nagy vala e? ugymond [Mv; MvLt 291. 236b átírásban! — *A törvénytelen gyermek].

betoldoz befoldoz; a peteci; zuflicken. 1798: Az első nagyobb háznak három Üveg ablakjai vagynak, mellyekben hát rész Táblátskák ki törődezvén Papyrossal vannak be tóldozva [Vályeb-rád H; Ks 76. IX. 27].

betoldozott foldozott; petecit; geflickt. 1732: Egy bé Toldozot Vas szín Francia posztobol inasnak valo mente [Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

betoló ki-bejáró; care umblă, umblător; Ein-schiebe-, Schub-. 1752: Vak Ablakokba tsinált festékes Almarium vagyon háram, a Harma-dik ki s bé tojo fiokos, mely(ne)k négy Tojokái hyja [Szászvezessződ NK; JHb XXIII/27].

betoppán váratlanul beállít/ott terem; a sosi/ intra pe neașteptate, a apărea dintr-o dată; herein-schneien/platzen. 1812: Azonnal kiáltván a Groffné a Nagy Aszszony legénnyét Josefet mondván: Jere mert az Anyámat meg akarják verni, ezzel bé toppana Joseff, én eleibe állék, hogy a Grofot meg ne foghassa [Héderfája KK; IB]. 1839: Kedden irt volt Trézi néni .. éppen akkor midőn Szentkirályiné Pepivel bé toppant [Kv; Pk 7].

betölt 1. feltölt; a umple; auffüllen. 1597: Az I bizonittia aszt hogy az hol az Arokott most el asta, be es teoltette wolt az w assassat [UstZ 12/75]. 1656: Egy Kenderasztato asott Tomat be hantak Teolteottek Eyel hatalmassul [Madéva Cs; Eszt-Mk]. 1756 k.: Minden Bányász vgj és olyan helyre igyekezzék hánni a Bányákból ki hordott romlast, hogy azzal Sturtzakat, utakat, réteket és Stompak(na)k árkait bé ne töltse. (így l) [Born. az abrudbányai bányászok törv.]. 1800: ezen patak árkat, dél után egy következet ár viz töstent bé töltte [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

2. betemet; a astupa; zufüllen/schütten. 1582: Az Méz vermeket(is) mindeneót theolchek be [Kv; TanJk V/3. 252b]. 1593: Megh asta volt Balint a' kutat de hogy be zakadot volt, ... így zolt Born(emi)za Gergely, Teolch be mert Nem akarok az miat zaz forint kart vallany hogy a'

keofalis be zakaggyon miatta | Zayabol halla(m) Bor(nemi)zanak hogy igr zola Balintnak Teolch be, Mert az keo falya Ala zakad es vgy teoltete be [Kv; TjK V/1. 425]. 1595: az zeoleok alatt valo vtak giakorta megh zoktanak vezni, feokpeppen azok miat, az kiknek zeoleiek vegiben vtak vadnak Azert minden ember zeoleje mellet valo vtakat tisztan tarcha be ne teolche, mert az vt chinalok rea vigiaznak, es bwntetes nelkwl ne(m) haggiak [Kv; TanJk I/1. 254]. 1600: Veres Tamas vramat hogi el temettek, es az keowet az templumbol ki hordottak, es az vermet feoldel be teolteottek, fizettwnk ket embernek d 25 [Kv; Szám. 9/IX. 44]. 1726: a' Szamosra ki szolgáló alsó csatornátot bé rakták, s az árkat bé töltötték; fizettem a d: 30 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

3. *dtw* eláraszt; a coplesi/nápádi; überhäufen/schütten. 1582: Miwel hogy minden felől be theolty eo kegmek fileyth az sok eyeli kialtas Rezegeskedes harczolas es chintalansag feleöl valo panazolkodas, Biro vram vigiaztasson rea ez felekre [Kv; TanJk V/3. 269a].

4. ellep/borít; a acoperi; überströmen. 1746: elég kárákat téssen a' víz, mert a' Gátt, ki nyomja midőn meg árad a' Küküllő és Szántó, ugj kaszálo helyeket ell Lep, és bé tölt [Ádamos KK; JHB XIX/8]. 1754: ezen Malomnak gáttja ki csapván az vizet az Csibai és sz. Miklosi mezőbe töltötte [Nyáradkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10].

5. kitölt; a completa; ausfüllen. 1866 ha a' mi Anya-Könyveink' rovatai nem foglalják is magokban, mind azokat, melyek a' tábori lelkészek Anya könyveik' számára előszabvák, a' katonaság körül tett lelkési szolgálatokat, azok szerint kell betölteni és a' Katonai Hatóságnak békülden [Gyalu K; RAK 113 esp-i rend. kiv.].

6. telerak/épít; a acoperi (cu clădiri), a zidi; anfüllen, einbauen. 1766 ha az J fávort kaphatna magának, még nagyobb részben is el foglalná az eddig közre birt Vdvar, vgy hogj az egész Fundusnak integra Medietással az J. által epeletekkel bé töltetnék, és az egész Vdvar, és bé járo az Actor részére háromolnék [Torda; TjK V. 321].

betölte vminek betelése; implinire; Verlauf. 1641: Pusztakamarason lako Tot ferencz Szekely Martha Solleniter (l) protestal super eo hogj el futot hitőtlen urat immar őt eztendőben iar miolta varia az Jövendő sz. Giörgh napigh az őt egez ezten(dő)nek be tölteigh el varia. Azkor absolutiot kíván [Szjk 56].

betöltendő üresedésben levő; de ocupat; (was) zu besetzen (ist). 1866: Ezen R. synat több fontos teendői között Egyházmegyeinkben bé töltendő Fü Gondnoki állomás bé töltéséről kell tanátskozn [Gyalu K; RAK 107].

betöltés 1. beteljesítés; indeplinire; Erfüllung. 1678/1683: edes Giermekeim. Feljete az Is(te)nt, az igaz Romaj Catolica vallasban erőssek

legietek, az felseges Is(te)n törveni betötesire igieketek, az Isteni szolgálatban szorgalmatosok legietek, minden nemű dolgaitokat szorongotastokot, az felseges Is(ten)nek ajánlván [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. teljesítés; executare, indeplinire; Verrichtung. 1840: a fennebbi hat pontok alatti fizetés és praestatiók betöltésére a fenn irt kezesek ... élő szoval magokat kötelezván az edgyezés nem tellyesítésébeli minden terüh egészben á kezesekenn fenekelvén edgyütt is, külön különös [Torockó; Bosla].

3. ocupare(a unui post); Besetzung (einer freien Stellung). 1847: némely assessori ürességek betöltésére hivatalosan szollitattik fel a kerületi Papság [Nagykapus K; RAK 24]. — L. még *betöltendő* al.

betöltet betemett; a pune să fie astupat; zuschütten lassen. 1593: Jakab Gheide vallia, Zayabol halla(m) Bor(nemi)zanak hogy igr zola Balintnak Teolch be, Mert az keo falya Ala zakad es vgy teoltete be [Kv; TjK V/1. 425]. 1623: az hyttuan arokat be teoltesse es az feöldet megh Igyengessek hogy az Istallok mingiarast ott lehessenek eleöl az Palank mellet [Törzs, Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1725: az árkot bé töltette azt alitván Banffi Pal Uram, hogy régenten nem ott járt annak az malom(na)k viz árka [Türe K; Told. 28].

betölthetés mod/posibilitate de ocupare; Besetzung. 1844: Partialis Junius 3-án fog tartatni. Az Ürességbe jött Fő notáriusi Hivatal mikénti be tölthetése érdekes tárgya fog ekkor szönyegre kerülni [Nagykapus K; RAK 20 esp-i rend. kiv.].

betöm begyúr/gyömöszöl; a indesa; (lin)einstopfen. 1766: az Cserelő Páll erszenyibe be tömte az pénzét [Gyszm; LLt Fasc. 149].

betör 1. bezúz; a sparge; einschlagen. 1592/1593: meegh egyszer az feietis be teortik volt ez vallo-nak eyel erette az Deesi eorizeok hogy rea haitottak volt^a az eorleo barmokat az Christoff Vram Molnabol [Bálványosvárja SzD; Ks. — *Ti. a peres földre]. 1610: osuatt peteris . monda el ne Jöy mert ha el Jözy betörök az fayed [Betlenfva U; UszT 40b]. 1629: Nyreő Gaspar be teörte volt az feiet az szolgálaiak Hiszem megh perlettekis az szolgálaiaval Nyreő Gaspar azert az dologertt [Mv; MvLt 290. 189b]. 1735: az Nimet erőssen megh veré véresítés fejét rutul bé töré [Csicsógyörgyfva/Gáncs SzD; TKI]. 1744: azon vert Legény fel felé útven, úti Posta Mester Uram-n(a)k az fejét, s be törö [Szentandrás H; Ks 101]. 1749: ez Cimpán Onul fejét az én ötsém Stefan törte bé . Tolvajt is ő kiáltott hogy a' fejét bé töré az ötsém [Szásznýfres SzD; Ks] | az Inctus ... reaja támadott ötet rutul meg verte a Fejít kapával bé törte [Sztragonya H; Ks LXII/9]. 1759: az említett Tisztarto . a' Groff Vram eo Nga Jobbágyait rutul tractálta, akár uton, akár Udvarban, Karoval, Lapáttal, fával verte, ugy

hogy egy néhánynak a' fejít is bé törte [Marosludas TA; TKI]. 1762: az Ádám Czigányné Fejét Török Mihály üt meg jó darab fával mint egy kert karo, mely miatt bé is hasadott az Ádám Czigányné Feje Nem tudom hogy semmi okot szolgáltatott volna Ádám Czigányné arra senkinek hogy Török Mihály bé törje a' Fejét [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 13]. 1778: Malomvizi Kendeffi Elek Ur ö Nagysága Csanán Ursz nevezetű Sellérét ki ütötte meg egy kezében lévő bottyával főben, hogy feje mindjárt bé törött, és a lábáról le esett? [Egerbegy TA; JF vk]. 1791 Popa Jakob Román egy etzaka .. minden igaz ok nélkül Fejszével le agyalt, fejejüket bé törte [Sebeshely AF; JHb]. 1802: tsak akkor vettem észre, mikor rivadás támadott, hogy az iffju Delucio a' Szattlernek Fejét bé törte [Déva; Ks 115 Vegyes ír.]. 1845: Panaszo Darvas János .. midőn orvosi lát lelet véget a megyei Sebész T. Gyiresi Gergely Vr műhelyébe igyekezett a Ns Város piatzan ... réz csokánnyával fejét bé törté* s rettenetesen el kiozta — és Istent s szenteket káromolt [Dés; DLt 530. — *Egy mézáróslégény].

Sz: 1741 itt telik bé mongy igazat s bé törik a fejed [Kéménd H; Ks 101].

2. (nyomással, ütéssel) beront; a intra spär-gind/rupind; hineinstürzen. 1570: eotet egy lowas legennjel egetembe kwite volt fodor esthwan Byro az Zabo Balint hazához hogy az zolgalo leant megh fognak Es hogy oda Mennek az ayton Be nem Mehetnek, hane(m) az kereztyt Teoryk be es azon hagnak be az hazba [Kv; Tjk III/2. 57a]. 1572: Zenth Myhal Nap utan Egy Eyel 13 Ieottek volt az Keomyes Georg hazához es Be tértek az aytot | Megien oda az Taligas es az Aytot Beh Theoryk Reayok [Kv; Tjk III/3. 7, 170a]. 1573: egi kewes Mwiwa esmet ely Ieo paisos Ianos Masod Magawal Nyreo lazlowal, Es kyalany kezdnek az ayton Ieioetiek ky esse lelek kwrwak, Eok azkor Immar az vduaron voltak, Azomban be vagyak teoryk az vcharol valo aytot es eok azt latwan ky fwtamnak az vchara chiak pwzta kezeli, Raytok Paisos Ianos es Nyreo Lazlo Mezi-telen zablyawal kergetik ely eeket onnat [Kv; i.h. 137]. 1590: Lattam is hogy itas volt az azzonj .. az kemencet be teorte haragjaban [Kv; Tjk V/1. 43]. 1606: mondanak hogy bochassuk be mert be teori az aytot [UszT 20/111].

3. behatol; a pätrunde; (hin)eindrängen. 1585: Latam hogy Az Siteo hazban be chapak az Aytot, az Siteone el bwwek eleotteok .. Az legeniek feyerbeliek valanak, Az Magasbiknak veres Men-teye vala, Aky az Swteo hazba elseobe be theore [Kv; Tjk IV/1. 525].

4. feltör; a sparge, a deschide spargind; aufbrechen. 1776: Tyéji Szimán Mihálynak kormará-jának (!) ajtaját étzaka bé törték, vagy rontották, pálinkáját és pénzét a mi volt el lopták [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ír.].

betöret (nyomással, ütéssel) berontat; a pune să spargă; einschlagen lassen. 1615: Lazar Ersebet

ielenti hogy az el mult napokban cziczioaban¹ lako Kelemen Mihály hatalmasul Jobbagia hazara menuen, es aytaiat ablakatt be teoretuen Jobba-giat fogua vitette marhaiat el dulatta paran-chioliuk serio hatalmasul elfoglalt es dult marhaiokot feöldeokott, el vit Zolgaiait Jobbagiait Kelemen Mihaliai meg adassa [Bál. 41 fej. — *Csicsó Cs].

betörök 1. beszakad/zúzódik; a se sparge; eingebrochen werden. 1570 Balinth Thywadar azonba vgy wthy egy Botthal agion hogy Be Theoryk az feye. Es az falwba megis Mwtatta volt az Sebeth es vereth [Kv; Tjk III/2. 9, 11]. 1638: iöue oda ez az Csiszar Palis, mert nekys be teört volt az feje [Mv; MvLt 291. 131b]. 1767: látam hogy Kocsis György viszzá esik a kapu ajton s a feje bé van Törue ugy Ccenteri Mhájnakis (!) Le hasították az orrát [Betlensztmiklós KK; BK].

2. beroppan/roggyan; a se rupe; hineinsinken. 1823: a Sirba levő koporso a Sir ásök Lábai alatt bé tört [Dés; DLt].

betört (be)zúzott/hasított; spart; eingeschlagen. 1767: Engemet hívának Kocsis Ferenczhez, hogy a fejim bé tört Sebje körül Lévo haját a Fianok Gyurkának Le beretválám (!) de ki ütette én azt nem Láttom [Betlensztmiklós KK; BK]. 1776: Az után többen is ösze bonyolodván egymás-hoz vertek, de a sok bott közül ki melyik hogy ütött, nem tudom, hanem mindeniknek bé tört fejét láttom [Katona K; Born. VI/14]. 1843: Toka Sándor mézáróslégény azan kére — hogy adják égy kis hideg vizet, — hogy öntözzé meg Pekariknak bé tört fejét [Dés; DLt 586. 3].

betövisel (rést, utat) tövissel berakva elrekeszt/torlaszol/zár a inchide cu spini; (mit Dorngehe-den Weg) verschlagen. 1570: Besterchej Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hagi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kerthelny es Tylalmasba Thartany, Mellyet megh Engedet volt az varas is neky Megh arkolta volt keor-nywl es be Theowiselte volt, Es allot vgy Mint eztendeigh, De az wthan Az Magiar vchayak es Közep vchayak leh vontak volt az teouiselest [Kv; Tjk III/2. 122]. 1825: Azon ország utját be kellett töviselni ne hogy vagy marha vagy szeker bele döljön kenkenysegé (!) mián az Utzának el nem kerülhetvén azon gödröt [Dés; DLt 748].

betöviseltet 1. (rést, utat) tövissel berakatva elrekesztet/zárat; a dispune să fie închis cu spini; mit Dorngehe (den Weg) verschlagen lassen. 1780: a' Gyümölsös Kert körül valo romlásokat jól bé töviseltette [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

2. tövissel körülvétet; a dispune să fie împre-muit cu gard de spini; mit Dorngehege umgeben lassen. 1794 Itt az Udvarnál az Kasokat mind ujra fedettem bé töviseltettem [Szilágycseh; IB Fogarasi István lev].

betranszumáltatik (hivatalos másolatban) átírat-
tatik; a se transcrie (in copie oficială), a fi trecut
în chip de trasumpt; (in amtlicher Abschrift)
überschrieben werden. 1658/1679/XVIII. sz.
Ezekről mind Donatiok vadnak authenticē, a
Fejervári kaptalanban bé vannak Transumaltatva
[KvRLt X. A. 2 Gilányi Gergely végr.].

betud 1. be/beleszámít; a cuprinde în socoteală,
a socoti; einrechnen. 1562: Biro Vram es az polgar
vram marattak adossa paysgyarto andrasnenak
ó felsege zwksegere kit miuelt f. 10 d. 35 es ezegeből
(!) ez elót valo polgar vram túttanak adayra
f. 9 d. 5 es ezekre zamúettúen tútúnk ismet adayaba
be f 1 — d 30 [Kv; Szám. 1/X. 63]. 1587: Tútúnk
Igyarto Georgynek be adaiba az zamweweo
vram co keogmeok deliberat(io)ioik zerent f. 10
[Kv; i.h. 3/XXXI. 4, 8]. 1592: Az Adozedő Wram
ismeg penzt Adanak, és tudak ezeket be: Aztalos
Istüannak, hogy az Aztalt ktek elót meg gyontar-
osztá d. 40 [Kv; i.h. XVIIa/6. 315 ifj. Heltai
Gáspár sp kezével]. 1600: Az mely Wrainknak az
taualy 1599. Esztendöbeli adosagban kinek
kez penzü, kinek adaiban be tuduan naponkent
fizetünk* [Kv; i.h. 9/III. 9. — *Köv. a fels.].

2. levon; a scădea; abrechnen. 1668: Az B
Che szóleyet el szegöduen brassay uarga György-
nek minden müueuel hogy meg miuelly Jamborul
Igtirtuk uolt tölle 48 forintot de mivel harmadban
meg nem miuelte keuerte hat ket forinthot tuttunk
be neki es így attunk Negyuen hat forintot [Kv;
SzCLEv.].

betudás be/beleszámítás; includere în socoteală,
socotire; Einrechnung. 1858: a bérlő köteles lészen
400 az az négy száz pirtokot haszonbérbe bé
tudásba el fogadni [Kendilóna SzD; TKhf 15a
kövárvidéki uradalomra von.].

betudhat be/beleszámíthat; a putea socoti;
einrechnen können. 1592: Mind az zenamot eottek
az taligas lowak. Melliet ha el Attam volna meg
ert volna f 7. Annak okaert kegmedtek is azert
be túdhattia [Kv; Szám. XIV/5. 58].

betudódik be/beleszámítódik; a fi socotit; ein-
gerechnet werden. 1846: égy ezer pengő Rft
bátorságosításul előre, és ezennel be teszek az
Uradalmi pénztárba .. a hatodik év utósó ágá-
riájába annyi részben bé tudodjék [Kv; KmULEv.
2].

betű literá; Buchstabe. 1633: Abruginak szep
varrot gattia keöteleý voltak, az volt rea uarva
beöteó kell, szíue(m) lelkem Kerekes Ersok [Mv;
MvLt 290. 123a]. 1636: Ez uiragos kert vagyon
nagy részben szakasztua Az második Tablatt,
az Capitan ur(am)* Czimere es Titulussa neue szep
uiragokkal Deak beötükre ki rayszolua ekesiti
[Siménfva U; JHb Inv. — *Ioannes Glukonski
de Benkuits német kapitány]. 1679: Edénjre valo
belyegh vas ugya(n) olyan bötükre nro 3 [Uzdiszt-
péter K; TL Bajomi János inv. 71]. 1683 k.:
vagyon egy keszkeneő, Kék sellymes, bötükkal
az szeli megh vago(n) varva [Dësháza Sz; SzVJk
136].

Szk: egy ~ egy betűnyi. 1783 ök magok pana-
szokra éj Betű Levelet sem mutatnak mégis
illy szabadon vádoskodnak [Torockó; Thor. XX/5.
39]. 1797 a jországrol valo leveleket it nálunk
eleget olvasták, de még tsak egy betű levélis nem
talaltatik; amelj arrol szollana hogj a N. Anjoso-
mot a Sz Ersébethi jusbol itt Fiatfalvi josszággal
fizették volna ki [Fiátfva U; Borb. II]. 1807
ma egész nap egy betűt sem tanultam [Dés, Ks
87 Kornis Mihály naplója 274]. 1827 En egy
betű Levelet se hagyok magamnál, mind által
adom Benkőnek [Mv; Told. 7].

betűr be/összehajtogat; a indoi/impături; zu-
sammenfalten. 1623: Az Palotakboll az karpytokot
zedesse le tiztittassa megh es az kik megh zakadoz-
tanak varrogattassa megh twryek igen zepen be
es Rakyak zeöld hazb(an) be Aztalokra az faltoll
Tavoll, hogy az Egerek megh ne Ragyak [Törzs.
Bethlen Gábor gazd. ut.].

betűs 1. betű-hímzéses; brodat cu motive în
formă de literă; mit Buchstaben gestickt. 1633
egy beöteős keszkenőt varratott vala en velen
Zabo Jacobne, az melljet azutan Abrugi
Istuannak adott volt. Ez uolt rea varua. Bucziumat
veszem mar az en szereteómtéöl, ne(m) küleómben
ugi mint egy ellensegemtől. Ideje megh ualnom
te szep szemeliedtől Mert mindenkor bünra jartal
cziak egiedöll. Remensegel tartot kedves ellense-
gem, Hogi ha mit vetette(m) megh boczias enne-
kem, Nam az te keduedert en eleget türtem Hogi
most arua(n) hattal azt nem erdemlettem [Mv;
MvLt 290. 124b; vö. NyIrK XIV, 377—8].
1700 e./1770 k.: Egy betűs kis keszkenő fekete
selyemmel varrott [SzConscr. 46].

2. '?' 1589: Ket O gywreo eggik beothws Niom
1 araniat beoweon f 1/40 [Kv; Inv. I/2. 33].

betyárbunda blană/cojoc de haiduc; Betyaren-
peř. 1818: Égy fel viseltes Betyár Bunda [Dés;
DLt 96].

betyároskodik betyárkodik, csintalankodik, hun-
cutkodik, pajkoskodik; a ştrengări; sich spitz-
büßisch benehmen. 1795: igen kedvére járó gyer-
mek volt tsak nem minden koron erőszakoson
lehetett ötet fel öltöztetnünk, de mihelyt minket
valahová el leshetett (!), azonnal Betyároskodni
kezdett, s gyakorta egész nap estig-is fel öltöztetni
nem tudták [Mv; Told. 47]. 1850: Nem csuda
tehát, ha öreg mama váltig kívánczik Ádámosra,
hogy Miklos vrfit az udvaron a kertben pajkoskodni
s betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

beugordik beugrik/szökik; a sări în; (hin)ein-
springen. 1767: nagy Láрма esven én a kemence
mege hertelen be ugordván el buvám s hogy a
Házbol kirekedtek én el szaladtom [Betlenszt-
miklós KK; BK].

beugrándozik be-beugrik/szökik; a tot sári in; wiederholt hineinspringen. 1730: Jobbágyi ... a' kertben csak bé ugrandoztanak [Türe K; Told. 28].

beugrat 1. (vhova vkit) beugrásra/szökésre készítet, beszöktet; a face să sară; zum Hineinspringen nötigen. 1599: az Daraba(n)tok is szekercekel igen meg hagyigalak az katonat, Ackor bekett hagyának, az egyyik katonának, csak az egyyiket ugrattak vereseggel be Bernard Wramhoz [Kv; Tjk VI/1. 330b].

2. beugrik; a sári; hineinspringen. 1633: ugi mene kj Zabo Andras azomba, Ciaszar Istua(n) be ugrata az aito(n) azo(n)ban Somosdi Mihalís, kj ugrek az aito(n) [Mv MvLt 290. 135a].

beugrik beszökik, ugorva belendül (vhová); a sári; hineinspringen. 1586: Latank ot Az ferencz deak kertynel az arokba(n) Negy olahot harma Mint az kígyok eoze buttak vala a' feyekel, Az Negyedik az zeoleos kertbe vgrek be [Kv; Tjk 4/l. 561]. 1598 Seress Balint Ment Zamosfalwanaly Egy Nagy partwrl ugrot be a lw az zamosban w Magais chiak nem oda weszet [Kv; Szám. 7/XVIII. 53]. 1629: enis uta (!) futamoda(m) s be ugrek az Harangozo Peter kertinel az porgolaton, enis utana ugram [Mv; MvLt 290. 155b]. 1638: az legenysis be ugrek az ajton, akkor iol meg Czapdosak egimast [Mv; i.h. 170b].

beül 1. vmi belsejébe/alá beül; a se așeza sub; sich unter etw. setzen. 1633: Enieden partat arultunk az Sokadalomba(n) Abrugi Geörgy be ült a Zabo Jacobne satoraba(n) Zabo Jacobneual egimas melle ülték s ott ettek ittak egiött [Mv; MvLt 290. 126b]. 1803: haza jöve és beült a sod alá [HSzj sód al.].

2. betelepedik; a se instala/așeza; sich breitmachen. 1757 Keszei Pál a' hol jó Bort talált bé ült ottan innya kezdven sokakat itatott a' Bort Kimiletenül hordatta [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c].

3. beleül/száll; a ocupa, a se instala în; sich hineinsetzen. 1793: el-mégyek Koronkába 's bé-ülek az Udvarba, mert én özvegye vagyok G. Toldalagi Istvánna [Koronka MT; Told.]. 1819: mikor a Maria Teresiától nyert Királyi Adomány Levelet fel olvasta egyik Statutor Cancellista s megis magyarázta — fel indulván azt mondták hogy meg nem engedi (!) az Familiának hogy abban bé üljön [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28]. 1820: ha a' Szántó Mihály két Fiai Maradéki az őssi Joszágoikkol kiköltöztek volna, vagy elhaláloztak volna, ki az a' Jobbágy vagy sellér, aki azon Szántó Maradék örökségébe bé ült ? [Mv; Borb. II].

beültet 1. betelepít/plántál; a planta/sădi; bepflanzten. 1592/1593: az Kys zamos Regi foliasa azon ment el Annak eleotte, ahol Christoff vram az eo maga Molna Alat fwz faakkal zerin be wltette

es megh gatolta [Néma SzD; Ks]. 1652: az fel fogott wltetes szeőleő ... mindenwt bewltettek [Szászfenes K; GyU 121]. 1712: a Monasztéria mellett lévő nagy vadon erdőb(en) az hegy oldalban tiszta nyers erdőből fogott egy darab Szőlő hegyet, és maga ki is irtotta s Szőlővelis beültette [O.németi BN; EHA]. 1718: azon pusztát magok szőlőjőkből szedett jó szép kés allya fákkal béültetik [MNY XXXVIII, 53]. 1756: a Veteményes, Virágos és Szőlős kert Udvar ház felől valo része teres lévén vagyon a Virágos és veteményes helye, ezeken belől menedékes lévén vagyon szőlő Tökkel bé ültetve [Branyicska H; JHb LXX/2. 30]. 1778: gróf Toldalagi Pál Ur eo Nga a maga szőlőjének tetejéhez foglalt egy darab erdőt, mellyet ki irtotván nemű nemű részt már Gyümölcstől béis ültette eo Nga [Koronka MT; EHA]. 1784: a kertet bé ültették kaposztával, valami dohánnyal disznó dinnyével [Hidegvíz NK; MvLev.]. 1794: velünk bé ültette azon Szőlőnek a felső részén lévő pusztá helyit is kése allya fákkal [Szászkerked K; L/Lt Csáky-per 227. l. 28]. 1799: ezen darabotska hely mostan a Gyümölcstőshöz vagyon kertelve, és gyümölcstől fákkal bé-ültetve [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. 1807: a vizen túl . volt egy nagy darab pusztá hely. . . néhai ifiab Rettegi Sigmund Ur mint pusztá helyet fel fogta. és minden gyümölcstől fákkal bé ültette egy részt, mellyből . . . egy nagy Gyümölcstős Kert lett [Apahida K; RLt O. 5]. 1808: A Falu végén egy sántos Tanorok nagyobb része fűz fákkal bé-ültetve [Rücs MT; IB] | Balázs Márton . . . mind a Czintermet, mind pedig az Haz helye felett valo oldalt gyümölcstől fákkal, bé rakja, bé ülteti [Vista K; RAK 116]. 1851: A' szőlő gyepűvel van kerítve, és alkalmasint jól béültetve karókkal ellátva [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

2. bevet; a semăna; besăen. 1877: a magnak valo hagyomány is 16 hat (így!) két táblát hagyma magalis ültettünk bé [Héderfája KK; IB Ütő Bálint tt lev.].

3. (katonasággal) megszállt, betelepít; a ocupa (cu armata); (mit Soldaten) besetzen. 1723: Az Circum Jacens falukat bé ültettük, volt, egyeb iránt az hol régebben nem volt Militia olyan helyeket igyekeztem localni [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.].

beültetés beplántálás; plantare cu; Bepflanzung. 1823: a Fűz fáknak meg metéltetése, a' Porondnak bé ültetése és bé kerítése [Dés; EHA].

beültethető bevethető; poate fi semănat; bepflanzbar. 1838: (A földnek) a sáncz közé fogandó része bé ültethető burgonyával [Csekelaka AF; KCsl 3].

beültetett betelepített/plántáltat; a planta/sădi; bepflanzen lassen. 1767: (A) szőlő helyetis néhai üdösb B. Bánffy László ur a tövis bokorbol ki tisztittatvan ide Régenb(e) a Polgár Mesternek hirt tétetett . . . hogy Szőlővel bé ültetetti [Szász-

régen; JHbK LXVIII. 1. 33]. 1795/1807: egy darab Köz Erdőt le vágattatván, és ki irtattatván azt szőlővel bé ültettette [Kispetri K; EHA]. 1817 A Daru Hegynek az alját szőlő, és fái nagy szilvafa tsemetékkel bé ültettetem [Héderfája KK; IB Veres István tt lev.]. 1844: az hol borso lentse 's dinya volt keresztül ha szilva fával bé ültetted nállam nélkül ugyan jo lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

beűt 1. bever; a pune/implinta; einschlagen. 1730: Geczi Uram egy felbe valo barban be üttette az chopat ugyanabban egy palaczk bort töltet az utra [Abosíva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 2. beűz/tör; a sparge/zdrobi; einschlagen. 1717 Azt látta(m) hogy azon furiajáb(an) a Pataki Ura(m) ablakát Becski Ura(m) bé ütötte ezt mondván, Gyere ki ördög teremtetted [M.köblös SzD; RLt]. 1744: bé ütet egy Ablakot [Mv; Told. 27].

3. betör/hatol; a se năpusti, a pătrunde/intra; eindringen/fallen. 1694: Ezen holnapnak az elein* ütött bé Csíkba a tatár két izben, rabolván 8,000 embert [IAMN 333. — *Február 15 (vö. VassGy 181)]. 1717: Moldva felől ismét rosz hírek ujulnak, hogy száz Ezér Tatár gyűlékét ismét be akar űtni, I(ste)n oltalmazon hértelen valo futamodástól [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

4. be(r)átör; a se năpusti asupra; über jn herfallen. 1803: mikor a Tolvajok Gerendi Rosu Péternek és Tyéj Szimán Nyikujnak házaikra bé ütötenek azokat fel verték, fel praedálták és a Szegény Gazdákat meg Sütögették jelen voltanak ezen Személyekis ottan ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

beűtés (katonai) betörés; atac prin surprindere, năvălire, incursiune; Einfall. 1658: Az Lengyelek be ütesekkor minden Ember a' Varban hordozoskodvan hirtelenséggel fizettem megh a' szeke-
reseknek fl. 3 [Borberek AF; Wass 8 Perc. 26]. 1666: Szabó Mihály Mihály vajda titkos bé ütese után szókótt el igen későn [Balavásár KK; Ks 19/III. 13]. 1717 bizonyoson constál a pogány-ságnak be ütese Beszterczénél, Számát bizonyoson nem halhattuk elég az hogy igen sok, kik is az mezőssegre, csak nem az marosig portáz, pusztít, éget (így!) [Nsz; Ap. 2 Haller János Apor Péterhez]. 1758: Mi csak rebegünk hol besztercze felől, hol Maramaros felől halunk a Tatarok be ütese iránt rosz híreket [Zsibó Sz; Árva Daniel Polixena lev.]. 1763: Hallottam hogy harmad idén midőn a' Tatár bé ütésének hire vala, 's az emberek bolyongani kezdettek, vitt volna Mányika Iuon, egy szekéren Szalonnáth, Lisztet, s egyebeket is Gálfalvára [Mezőzáh TA; Mk V. VII/1. 10]. 1788: ha isten földiünket az ellenség be ütésitől oltalmazná, szükségét nem várhatnánk [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1806: ki rendeltetett is B. Schlau a Veres Torony felé a Muszkák bé ütese ellen vigyázatra [Dés; Ks 97 Kornis Mihály naplója 212]. 1807: Hanoverából származott Romano Catholicus Pap Fridrich Wilhelm

Frantz a' Frantzia Hadvezéreknek a' Frantziák-nak akkori bé-ütesekkor nem tsekély szolgálattyokra volt [DLt 66/808. gub-i nyomt. kl].

beűz 1. (tilalomból v. saját földjéről idegen állatot) behajt; a lua de pripas; (aus der Schonung od. aus eigenem Feld fremdes Tier) eintreiben. 1591: Annak vtanna mint egj harmad nappal az Janos Balas boriaith wzi uala be az kazalo sarjubol Ferench Marthon [UszT]. 1592 k. My beczylleók megh az Karth az Pal Thamas búzaiban, melieth az Geórgy Lukachi eokre tett vala, mert azt mondak hogy onnan yztek be az eőkret Beczylleók Dyaffaluy Martonnal niolch kewe hyan három kalongiara [i.h.]. 1595 k.: Az meneslouakot en yzém ki, de en akkor ne(m) tutta(m) kye az menes, hanem mastol hallam hogy az Boros Peteret kj wztek volt, es az Berze Mihaliet be yztek estue fele, en azert holuaidon yztem uala ki mikor ki wzem ugy techik tizen valanak [Zetelaka U; i.h. 10/115]. 1596: Thudom hogy az honnan az J. eőkret be yztek annak az helynek chak a' njers faia tilalmas, de á fyúe en Ideombé soha tilalmas ne(m) volth, en ott neűekette(m) fel Varallyaba s tudom [i.h. 11/50]. 1599: Az honnan mütatak hogy be yztek az Orozhegiek az lengelfaliak diznajokot lengelfaluiak biriak uala azt tudo(m) hogy ott eöriztek diznaiokot is bekesse-
gessen birtak [Bogárfva U; i.h. 14/10]. Nem lattam mikor el yztek a marhat, s ne(m) tudom mellik falu hatarabul yztek be az orozhegiek | az eő birodalmokbul hatarokbul yztek be az Actorok diznait | be yztek az orozhegiek a' lengelfalui diznot my birodalmunk uala a' regy zabadsagh ydeon [i.h. 14/3. 4, 14]. 1600: Az Zallas helet peniglen a honnet az diznoth be wztek az Dobaiaik es az Wargiasiak Fwleiek, ez belol vago(n) az megh newezet heleke(n) Almassi hatarban [i.h. 15/13] | azt a helet, a honnet most az Farkaslakiak Eölwesen belol be wztek az Orozhegy diznoth, azt Orozhegy soha nem birta, hane(m) Farkaslaki hatar wolt mind eőrekke [Siklód U; i.h. 15/103]. 1604: Diznainkat, emberj Emlekezetteól fogua(n) való eős birodalmunkbol ..., Nyres new heljbeől be wzek | Actor Comprobat hogy az melj három tehenit az Alperes hazához be yztek volt, kerte s kerette ki kezesen [i.h. 18/9. 73]. 1605: szaz hetuenhet diznajukot wsztek wala be [Abásfva U; EHA]. 1606: az Kecheti diznot wztek vala be egizer az aknara, de en ne(m) tudo(m) ha megh tizedlettek vagy nem | egizer az Keczeti diznot beis yztek vala az Benedek Albert Birosagaba onna(n), es megh tizedlek az var szamara, az Veres Patak túl feleől yztek vala be [UszT 20/70, 73]. 1608: a' Paztorok chak ki teritettek a' barmot a feoldbeől ..., nappal ki őztek, de eyel ha találkozt be őztek, ket ket penzel waltottak ky [i.h. 20/357]. 1650: az maga eletjn valo Vdvar kapujatis maga njtotta megh Hegj Mihalj hogj be őztek az kancza lovak(a)t [Keresztúrfva U; i.h. 8/64. 66a]. — L. még beűzés al.

2. (tilalmasba) betere(h)ajt; a mina (in opri-turá); (in die Schonung) treiben. 1608: Tudom

azt hogy mikor szan szandekkel eyel be özteok oda a marhat ketket Penzt adtunk azzal ualtottuk, de nappal chak tartozot a' Paztor haytanj [i.h. 20/357]. 1625: az kgd gyermek louat be wsztek volt az en kancziaimal az en eletemre, az en gyermekim addig Jyegettek, hogy az kösz kertem kapuanak karioaba szeokeöt [i.h. 92a].

3. bekerget; a goni in; einjagen. 1765: a mostani Ak, magokat defendalván vgy üzték bé megint az Akcionált Fogado udvarára Murvait [Torda; Tjk V. 254].

beüzen 1. beizen

beüzés (tilalmasba) terelés, bekergetés/hajtás; minare (in opriturá); Eintrieb. 1670/1740: Vegezék aztis hogy valaki közönséges meg tiltott Hatarban vagy Ejjel vagy Nappal bé üzi Marhaját, valamenyiszer be üzi, a Biro mind annyiszor egy egy forintra Zalogollya meg .. Ha pedig Gyepü kerten menne bé a kertes Ember is minden be üzésért büntettesse a Biroval ötven pénzre [Homoródsztpál U; Wltj].

beüzet (tilalmasból v. saját földéről idegen állatot) behajtat; a dispune să fie luat de pripas; (aus der Schonung od. eigenem Feld fremdes Tier) eintreiben lassen. 1590: wzette Be .. az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot diznayt

Az kerezturffalwy hatarbol Georgenybeoly . az zabad Nyomasbol, holot Annak eleotte az Eo magok marhaioknak mind(en) Rendbelyeknek zabad Nyomasok es Eleseok volt, kikreol Jambor Nemeos Embereoknek p(ro)testalta(m) [UszT] | Chyakany Balasne, Egy zent Abrani Jobagio(m)nak Kws Istwannak ... wzette Be Nagy Eokret. Az kerezturffalwy hatarbol [i.h.]. 1592: Az hol azt p(ro)ponalta az Actor hogy tehenét wzettem volna be Erre azt mondo(m) hogy en az zabad nyomasbol ne(m) wzette(m) hanem az vetes kertbeöl [i.h.]. 1596: Kis auas alljabol yzette(m) volth be hat eokret Nagy Peter el vette emberem kezebeöl . Az el vetelert hatalmasnak mo(n)do(m), melyeket karos helyreöl be yztem volth [i.h. 11/31–2]. 1606: az Perneszi Istua(n) Vra(m) Capitansagakor az Keczetiek tartiak vala az Peres helyen disznajokat en hozsam yzetek be, es megh dezmalak az Var zamara | Maknak ideyen azert az Keczeti diznot be yztek vala Oroz hegibe, de .. akkor minden falüet be haitottak akar hona(n) az tizt tartok s meg tizedelhettek (!), nem neztek azt ki hatarra [i.h. 20/69. 72].

beüzhet (tilalmasból v. saját földjéről idegen állatot) behajthat; a putea lua de pripas; (aus der Schonung od. aus eigenem Feld fremdes Tier) eintreiben können. 1606: azt mondo(m) eök vadnak az nagy hatalo(m)nak terhen hogy a myenkre jeöttek: my az mjenkreöl meltan be yzhettük^a megh tizedelhattuk, seöt teób kellett volna keösz-zülek, de most engedelmissen chölekedtünk, maszer külemben czelekezünk [UszT 20/67. — ^aAz állatokat].

bevádol váddal illet, bepanaszol; a învinui/piri; anklagen. 1573: Kis Daniél p(ro)testal Byro vra(m) eleot, hagi Eotet Be vadlotta volna Eottues Ianos zolgalo leanya, Eo kes volna tervent allanj neky, De eleh Nem Ieot volna Vtana Zombaton Esmet p(ro)testal hogy Eo Ielen volna az Zek Zynen De peresse Nem Ieoue eleh, az ky Eotet Be vadlotta [Kv; Tjk III/3. 114]. 1633: Nyreö Gasparral az mely louasok uoltak azok vadoltak be nekj^a hogy egy Aszoni emberrel szökököt volna el | ugy vadla be Molnar Janost az Mester az Malo(m)birak(na)k [Mv; MvLt 290. 110b, 115a. — ^aTi. a harmincadosnak]. 1754: magok gondolatlanságokból vagy mások szaparátlan (?) Tanátlásokból az Erdélyi Méltóságos Királyi Gubernium előtt helytelen s minden igasságon kívül valo vádakkal bé vádalván [Koronka MT: Told. 22].

bevág 1. kívülről befelé vagdos; a lovi înăuntru; lineinhauen. 1630: Ualtig hajgaltanak egjmaszhoz mindennel az mit kaphattak, az uta(n) azta(n) neki futamodek ez az Feiszes szolgália s ugj vaga be az kapun feoben ezt az Halasz Petert hogy ugjan megh czattana [Mv; MvLt 290. 216]. 1632: az három peres legeny meztelen kardal vagnak be de azt nem latta(m) s uemis tudom melyk vagma Eötteüs Samuelt | igen vagnak vala be az ajton azta(n) Szöcz Istuanek [Mv; i.h. 66b, 67b]. 1634: szinten az kis kapuaigh (!) haytak Janos Deakot, es ot be vaganak az Ayton, de nem tudom melliktöl eset az uagas az Azzonyo(n) [Mv; i.h. 291. 18b].

2. (fába, falba vminek) helyet vág; a face loc prin tăiere (in zid, in lemn) unui lucru, a scobi; (in die Mauer, in das Holz für etw. Platz) hauen. 1597: Megis hogy az grádlich mellieket el wegig be dezkahtak horog pantokat vontak az hiazat ala, hogy az horog pantok helit be wagtak ismeg beraktak, fizete(m) Keomiwes Andrasnak f. — d. — ^a [Kv; Szám. 7/XIII. 12. — ^aAz összeg jelzése hiányzik]. 1761 (Az Úr háza) faláb(a) is bé vagma, és fűrés csere deszkákkal bérelve vagyon ajtó nélkül valo . Köntös tarto Almarium [Szász-vessződ NK; JHbK LXIII/1. 203].

3. (vágással) betör; a sparge (prin tăiere); (mit Hieb) einbrechen. 1573: ely Ieo paisos Ianos Masod Magawal Nyreo lazlowal, Es kyaltany kezdnek az ayton Ieotetek ky esse lelek kwrwak. Eök azkor Immar az vduaron voltak, Azomba be vagyak teoryk az ucharol valo aytot [Kv; Tjk III/3. 137]. 1592: Annak vtan(n)na mikor fel mentek az zena be rakni tahagh be wagtak az kertet . gyanakodo(m) ebbólis hogy vagy maga vagy haza nepe vagma be [UszT]. 1595: zanzandekkel p(ro)pria potentia median(te) Jeottek egy hazamra ... Az haznak ajtaiath mordaly púskauaal altal leottek, veghre fejzejekkel be úagtak [i.h. 10/99]. 1598: Az I az eo hazara me(n)t zembe három uttal, Aitaiat be uagta, Ablakat azonkeppen, menteyet el uitte [i.h. 13/31]. 1633: azt nem latta(m), hagi Boros Istuan az Berej Ianos hazara ment volna, sem hagi ablakat be

vagta volna [Mv; MvLt 290. 83b]. 1849: ők vágta be a kapuját Cseh Iosefnek fejszékkel s úgy Rohantak-bé az Udvarba [Héjjasíva NK; CsZ]. — L. még HSzj *ablakkereszt és söröshordó* al.

4. (tőszomszédos földről más erdőrészébe többnyire elbirtoklási szándékkal) belevág/irt; a defrişa din pădurea învecinată, a altuia; hineinroden. 1873: ezen körül jártt, és mostis meg jegyzett Fogásába az Exp(onen)s Groffné Aszszonyinak alattomba bé vágott és bé irtott volt Kozma Kosztán .., valamint többet fel töretett egy köből férü (!) földnél [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

5. (a kerék) belevág/hasít; a intra (roata) in; hineinschneiden. 1825: az Ut fel ázván fel ölnyire bé vág az Szekér vagy békotort (!) [Dés; DLT 748].

6. (fákat vágással) egybedönt/borogat; a dobori copaci unul peste altul spre a bara în felul acesta drumul; zusammenfällen. 1717 Scám (?) Uramtul kerjen Ket becsülletes Officert a ki a Passussokott mentül jobban be vagassa es attul vegyen qviaetantiat kglmld hogy ad contentum vagta be [Ap. 2 gr. Mikes Mihály br. Apor Péterhez]. 1770: az Meszes iránt Commissio Erkezet hogy be vagjak es Liniat akarnak fel alitani minel hamareb most indulok a szekerekkel befele [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.].

Az ellenség, ritkábban a csempészek és fatolvajok ellen való védekezés szokásos módja volt a régiségben az, hogy a közlekedés megakadályozása, ill. jelentős mértékben való megnehezítése céljából az erdei út mentén kétoldalt levő fákat levágva egybeborogatták; ez az eljárás különösen lovascsapatok és járművek részére — a ledöntött faanyag eltávolításáig — járhatatlanná tette az utat.

7. be/összehasogat; a despica; zerschlitzen. 1817: (A cselédház) padimentoma viseltess és hasadozott, a kemencze irannyában 3 helyen bé vagon vágva [Ördöngösfűzés SzD; ÖrmMúz. Inv.].

8. berepít/hajít; a arunca/azvirli înăuntru; hineinschmeißen. 1638: Drabant Nagi Istua(n) fia . fassus est mikor Uram othon nem volt ki üttek engem az hazból, s megh ugya(n) azt mondotta ennekem az az Nagy Mihály, hogi ki esse ilek kuruafia, megh bizoni be vaglak az ajton, s en ki jöttem Aszoniom ot ben maradot az katonanul [Mv; MvLt 291. 114a. — A szövegösszefüggésbe inkább a *kivdg* ige illenék bele].

bevéágás 1. levágás; táiere, sacrificare; Abschachtung. 1842: Vásároltatott a' hat darab marha ... Rf 381 ... Fizettetett bé vágásokért Rf 1 x 12 ... El fontoltatásokért Rf 1 x 42 [Kv; MészCLEv.].

2. bekapálás (második szőlőkapálás és kötözés); prăsitul al doilea şi legare(a viţei de vie); das zweite Hauen und Heften/Anbinden der Weinrebe. 1809: A' Szőlőnek nevezetes munkája a bévagyás (!)a vagy is a második kapálás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztítással együtt, mely ha illendő módon nem folytatatik árt a Szőlő Termésnek [KS Girókút és Kövesd

(Sz) tt-inak ut. — *Nyilvánvaló elfrása a *bévágás* szónak a rákövetkező *vagy* kötőszó alaki hatására].

bevéágat 1. (fákat vágással) egybedöntet/borogattat; a face ca prin tăiere copacii să cadă unul peste altul; (zusammen)fällen lassen. 1711 k. A Csikbol be járo utát be vagatván lovas(na)k vagy gyalog(na)k sem szabad jární [Cs; Born. XXXIX. 50]. 1717 Scám (?) Uramtul kerjen ket becsülletes Officert a ki a Passussokott mentül jobban be vagassa, es attul vegyen qviaetantiat kglmld hogy ad contentum vagta be [Ap. 2 Mikes Mihály Apor Péterhez].

2. (marhát) levágat; a tăia/sacrifica (vite); schlachten lassen. 1818: vásároltunk ottan őt ökröt és egy Tehenet Be vagatván őket lett Husuk 1811 font [Dés; DLT az 1823. évi iratok közt].

bevéágatás egybedöntetés/borogattatás; táierea/doborirea copacilor unul peste altul; Zusammenfällung. 1717: Az szomszéd Orszagra^a valo utak-(na)k, ösvenjek(ne)k, és havasok(na)k szérnjű sok számu izekben valo bé vagatásával . Azon vágásokat szüntelen felés emberéink strásáljak az hírekhez képest száz, két száz s némelikor fejenként is méntünk a hírek Lecsenedesedsiig Continuuskodtunk [Cszs; INyR. — *Moldva] | Ifjú Szent Kereszti András Atyankfia a' Beszterczei Moldva felől valo Passusnak be vágatására a Guberniumtol küldtetetvén, rendeltetett két Lovára Széna és Zab in natura [Kv; Ks 83 gub.].

bevéágattat 1. (vminek behelyezése céljából) helyet vágattat vmibe; a tăia/săpa în (spre a face loc unui lucru), a scobi; einhauen/brechen lassen. 1595: Hogi az kis templum mellet valo ereznek egi gerendat ket feleol a' keofallba be vagattatuk (!) Attünk egi keomiwes legennek f. —/16 [Kv; Szám. XIII/6. 42].

2. (próbavágásra marhát) levágattat; a dispune să se taie (o vită de probă); (ab)schlachten lassen. 1819: proba marhát vásárollyanak, s a próbára valo Marhát haza érkezésével a Magistratus által ki rendelendő biztosság előtt vágattassanak bé (így l), a próbára levagott Marháknak husa . Melegen ne fontoltassék meg [Kv; MészCLEv.].

bevéágattatás próbavágattatás; táierea/sacrificare de probă; Probe-Abschlachtung. 1845: 12 Darab Szarvas Marhák mint próbák bé vágattatások után ... a Szarvas Marha husnak fonttya helybe hagyatott [Dés; DLT 446].

bevagdal 1. (kivülről ablakon, ajtón át) befelé vagdos/vagdalkozik; a lovi (cu biţa, sabia) prin fereastră sau uşă (către cei dinăuntru); (hinein) fuchteln. 1582: mingiarast Az Aztalos Imrehne haza Aytaiára Iutanak es ot be vagdalanak ā fogol legenyek^a Az Aytan, Mert mindeniknel fegwer wala [Kv; Tjk 4/1. 9. — *Ti. a vizsgálati fogságban lévő]. 1632: Lattam azt hogi vagdalanak vala be az aiton az Eőtuős Samuel szallasara,

kardal, palczával miuel, de azt en ne(m) latta(m) ki vagta megh Samuelt | erősen vagdal uala be az ablakon: Hogj lüd öld vagd az esse lilek kuruakat ugmond [Mv; MvLt 290. 68a, 78b]. 1648: ki mene az szeőleők kezdwl, ugi hanigalta-(na)k be „insuper mezztellen fegiverekkel vagdalt(na)k be hozzank [Kv; TjK VIII/4. 313].

2. vagdalással beront/zúz; a sparge; (mit Hieb) einstürzen. 1583: egkor Nem vala hon Az Azzony vra, Etten (!) eczaka elegh tancholast hallot Megh Ablakatis egkort mind be vagdalták vala [Kv; TjK IV/1. 491]. 1603: (A német) az zabliat fel ragada s vgy vaga az ablak tabliait, vagdala be az ablak keresztitis [Kv; TjK VI/1. 708]. 1630: az ablakotis mind be vagdalak [Mv; MvLt 290. 126b].

? bevagyas 1. bevágás

bevájja magát belefúrja magát; a se viri in; sich hineinbohren. 1634: Barlabas Caspar varos hutos szolgaja fassus est . mikor megh akarta fogni, nagy melyen vayta volt be az Azzony magat az szenaba(n) [Mv; MvLt 291. 32a].

bevakol 1. (falat) habarcsréteggel bevon; a tencui; mit Mörtel bewerfen. 1596: Az boltnak be vakolasara es tehelessere hozatattunk ismeg 3 zeker feowent p(er) f — d 36 az bokos Caspar boltiat hogi be vakolak es tehelek segített 4 Ember mezzet kewerny hordany attunk d 44 [Kv; Szám. 7/II. 27].

2. vakolással rögzít; a fixa cu mortar; mit Mörtel befestigen. 1842: A papiros malom Az enyvező Kamara van itt egy nagy tűzhely, melybe egy nagy réz üst van bé vakolva [Km; KmUlev.].

bevakolás vakolattal való bevonás; tencuire; Bewerfen mit Mörtel. 1596: Az boltnak be vakolasara es tehelessere hozatattunk ismeg 3 zeker feowent p(er) f — d 36 [Kv; Szám. 7/II. 27]. — A teljesebb szöve. *bevakol* al.

bevakolt vakolattal bevont; tencuit; (mit Mörtel) beworfen. 1761 Bgetetlen téglából épített és mészszel bé vakolt ... Istáló [Szászvevessződ NK; JHbK LXVIII/1. 198].

beválasztatott megválasztott; ales; eingewählt. 1592: minden hazaia Zereto io gonduisseő, es a' keossegh igazgatasara otalmara be walaztatoth Attiakhozis illik Tizteletes Atthiaym: Annak az Varosnak priuilegiumit, es minden Zabadsagit, melynek megh telepedtenek, melynek igazgatasara eok(is) megh eskwttenek, tudny, olvasni, erteny, Es velle mindenkor iol eelnj [Kv; DiósyInd. 9, 11].

bevall 1. (hivatalosan) kinyilvánít; a declara (oficial); (amtlich) aussprechen, erklären. 1570: azt Montak hogj Byronal voltak, es Beh vallottak az vrokot Tellyes hatalomal hogj valamyt ely vegezzenek Mindenben helyen hadnak [Kv; TjK

III/2. 173]. 1753: Keresztési István Uramat. Kolumba(n) Janos Uramat, Sombori Ferencz Uramat, distinctim, hogj Procuratoranak be kellett valani a N(e)m(e)s V(árme)gyén Dr. 36 [Kraszna Sz; Borb. II]. 1763: 6 kglml Plenipotentiarusuknakis be vallottuk [Koronka MT; Told. 33/27].

2. kinyilatkoztat; a manifesta/declara; (ver-) offenbaren. 1587/1590: tartozzek Kendi Ferencz vram Azzonionat feleséget ez Jeouendeo zekre be vinnj es a dolgokat Convent eleot be vallatni, vizontagh Vas Georgis be vallani ezer* keotel alat [Méhes TA; Wass 26. — *Tollban maradt: *forint*].

3. (pénzügyi-vagyoni adatokat) tudomására hoz; a aduce la cunostință; zur Kenntnis bringen. 1863: bé kell vallani mindent, 's hátul a' jegyzésekre meg kell említeni azokat, a' mik ado mentesek [Gyalu K; RAK 78 esp-i rend. kiv.].

4. örökösenek nyilvánít; a declara drept moștenitor; für Erbe erklären. 1604: cziekefalwj Kws Jstuan, mikor az felesége attia miklos mihalj hazaba es eorökegebe be wallana Janlaki (!) Demeter ferenczet meg Ellenze tudomanj tetel mellett hogj oda ne wallia, oda se zallion, mert Jdöuel gongia lezen rea [UszT 18/149]. 1606: En Beölböni Georgj oklandi praedikator fide mediante Jrta(m) ezt, hogj mikor ez az Nagj Ferencz megh haszasodek, kere engemet arra hogj legjek szószólaya, s, kergjem megh azt kepebe(n) hogj my módon Akarya ötöt Benkó Istuan Jozagaba es örökegebe(n) be fogadni monda Benkó Jstua(n) hallia meg ketek En nagj Ferenczet vgi földadom (!) es uallom be az en Jozago(m)ban hogj, az en leaniomual eggjw Jlonaua, engemet holtomig Etelel es Jtallal Ruhazatall el Tarczjanak | En az Zöke lörincz hazaba es eörökegebe nem tudom hogj Zöke lukacziot be vallottak volna [i.h. 20/309, 361].

5. vallomást tesz; a face o mărturisire; Geständnis ablegen. 1837: Vas Mihály mindeneket aszerint amint bé vallotta, szemébe mond Dregan Vonutznak [Dés; DLt 332/4].

bevallás bejelentés; declarare; Anmelden, Erklären. 1863: A' Mlgs Eh. F. Tanátsnak egy utasítása közöltetik az aequivalensre nézve, az Ekklesiái felkelhetők bé vallására nézve [Gyalu K; RAK 72 esp-i ut. kiv.].

bevallat nyilatkozatot tétet; a pune să facă declarație; aussagen/äußern lassen. 1587/1590: tartozzek Kendi Ferencz vram Azzonionat feleséget ez Jeouendeo zekre be vinnj es a dolgokat Convent eleot be vallatni, vizontagh Vas Georgis be vallani ezer* keotel alat [Méhes TA; Wass 26. — *Tollban maradt: *forint*].

bevallott kinyilvánított, meghatalmazott; declarati für etw. erklärt. 1798: mint bé vallott plenipotentiarusomat facultalom is különösön ezen dolgammak el igazgítására annak modja szerint hiteles írást is kell készíteni rolla [Mv; D. 2. XIXA].

bevált (adóslevelet) visszavált; a ráscumpära; zurückkaufen, einlösen. 1625 Szamueuó Vraimek eő kigmek, Smeltczér Isttua(n) Vra(m)nak Valtua(n) be Egy Ados Czedulaiait, Mellybol maradott az Varos Adossa Harminez ket forintal, Nyolczua(n) Eőtt penzel | Teoreok Janos Louasz mester Vram eo kegme varosunkb(an) lako keregh (!) gyarto mesterek(ne)k, az mit eo felge zamara miueltenek Zam uetes szerent Quietantiat aduan de f. 23/ bevaltottuk teolléok az Quietantiat [Kv Szám. 26/VI. 439, XXVII. 5].

beváltás becserélés; preschimbare; Einwechs(e)lung. 1829 Egy nevetlen némely elégett banko Tzedulák beváltásával kapott pénzből 20 Rf [Kv; RLt 12 dologházi szám.].

bevándorolt kb. betelepedett; imigrat, stabilit ulterior; eingewandert, angesiedelt. 1819 a bé vándorlott és Gazdájától fel kelő Legényeknek fel osztásokban azon rend tartassék hogy elsőbben az olyan Mester Emberekhez, kik betegség és öregség miat nem dolgozhatnak jo Mester Legények rendeltessenek [Kv; MészCLev.].

bevár 1. vkinek/vminek be/odaérkezését v. be/odaküldését várja; a aștepta; abwarten. 1794: Bethlen Sámuel ... Hugom Aszszonyt várna jo szivel bé [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond lev.]. 1806: Instálók 30. Forintokat mellyeket honap őstvére vagy honap után délre bé várok [Ks 94 Thuroczy Károly lev.]. 1838: műk várjuk bé minél előbb [Kv; Pk 7]. 1843: erre Nagyságod utasítását is örömet bé várnám, de félek hogy ki késünk az időből [F.zsuk K; SLt évr.].

2. megvár; a aștepta; erwarten. 1737 En kiindulék ... Szebenből, és gondolván, hogy meg állja Ex(ce)l(entiád) a Sárt, ide jöttem Abosfalvára; de látom bé nem mért Exl(á)d várnj hanem még szaladot [Abosfva KK; Ks 99 Bálint György lev.]. 1738: az Roka pediglen még meg sem várta jól, hogy az agarászok el ályanak annak rendi szerint, ugy kopokat sem igen várta be az Nadba [Gyeke K; Ks Kornis Antal lev.]. 1757: Midőn ... Sombori Ur(am) meg látá hogy az Erdő-alljak felesed magokkal érkezének ellene eő kglme bé nem vára az Erdőalljiakat ... hanem alább szálla ezen földről [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g].

3. (adósságfizetést) elvár; a aștepta/pretinde (plata datoriei); erhoffen, rechnen auf etw. 1584: Eppel Peternek adoth volt az tanach a' waros penzebeol ... keolchieón kith be kell warny f. 25 Sabo Mihalnakis Attak f. 3 Be kel warny [Kv; Szám. 3/XIV. 22]. 1597: Ezeket ki wewe(n) az perceptiobol leze(n) megh Gergh Altzner kezenel kit be warnak teolle f. 411 d. 68 [Kv; i.h. 7/VIII. 32]. 1600: Mely exitusnak Summajat kj vewen az perceptiobol marad Adossa kit be warnak teolle f 8 d 2 [Kv; i.h. 9/XIII. 10].

bevándorló be/felszedendő; de strins/incasat; was einzuheben ist. 1622: Elseöben Tiburcy Anna

Azzont erős hwttel megh eskwtetwk hoy Adossagokatis mint (!) beuarandot, es az miuel masok tartoztak nekj (így!) azokatis igazan megh mondgia [Kv RDL I. 119]. 1627 az Relictat Sophia Aszszont Ereös hwttel megh Eskettettwk, hogy Az Adossagotis ni(n)d be varandot, s mind masfelet igaza(n) megh mond [Kv; i.h. 133]. 1639 Keczelej Gergely Deakott, es Szekel Georggyeott erős hwttel megh Eskettük, hogj az adosságokat is mind be uarandokat, es masoknak tartozandokatis mind ele neuezik es mondgyak [Kv; i.h. 116]. 1643: az adosságok(na)k, mind be varandonak s mind fizetendonek discutialasaba(n) procedaltunk [Kv; SLt FG. 7]. 1714: Elsobenis az B. Mestereink Adossaga kik bevarandok következtek [Kv; AsztCjk 95]. 1829: Tett volt a' kész, és bévárando pénznek Summája 5006 f 39 3/4 xr [Kv; BLt 12 dologházi szám.].

Szk.: ~ adósság felszedendő adósság/követelés. 1624: Az felseo summabol, ky Veuén az be varando Adossagott marad kit meg kel fizetnj f. 57 d. 74 [Kv; RDL I. 123]. 1628 Vagion be varando adósságh f. 198 d. 72. Ezt Egienleo keppen szedgiek fel, Egi arant munkalodua(n) az fel szedesebe(n) [Kv; i.h. 137]. 1637/1639: Az my az Veres Tamas Vram be uarando adossagjanak allapatyat jlletj egj Reszett Luthrer Christoph vra(m) be is szette, es megh nagy resze kúún vagyon [Kv; i.h. 111]. 1662: Be varando adossaga ennek az megh fizetendő adossaghnak megh fizetessere semmi nem leven Sem Arany sem Taller, sem penz sem Ezüst marha sem bor sem buza, kellett illien marhakat ezeknek contentatioiara el becziullenunk* [Kv; i.h. 146. — *Köv. a fels.]. 1700: Bévárando adossagha vagyon az B: Cehnek az Mestereknél ennek summára fl. 35 d. 3 [Kv. AsztCjk 33]. 1707 Bé várando be bizontalan adósság fele Osvat Jankoje [Kv; Pk 6]. 1790: Ki-fizetendő Adósság nintsen. Bé Várando Adósság. Fartzádi Ferentz ados 25. Vonás forintokkal [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy.].

bevarr 1. belevarr; a coase (in); (hin)einnähen. 1736: Mikor valamely ur meg holt az koporsonak a fenekire némelykor tettek gyalu alol ki hullott forgácsot, nemelykor hamut, azt szép gyolcs lepedővel bécsnálták vagy bévarrották ..., a koporsóban vgy tették bé osztán az testet [Apor, MetTr 400—1].

2. varrással lezár; a închide cosind; zunähen. 1780: Cserei Uram hol kissebb, hol nagyobb tsmo portékákat küldött Kolosvárról bé varva, és bé petsételve az említett öreg Asszonynak keziben a pedig küldötte Sz Andrasra az Mátkájának [Bethlen SzD; BK].

3. összevarr; a coase laolaltá; zusammennähen. 1764: keressen egy Varas békát és annak varja bé a száját veres selyemmel belé tévén elsőb(en) három kovats követ [Kóródi KK; Ks 19. I. 6].

4. átfűz; a petrece/snurui; durchziehen. 1637/1639: Vagjon Egj Jnuentarium varas Pechetj alat, pergamenumban selyem sínorral be varua [Kv; RDL I. 111].

bevarrt 1. belevarrt; cusut in; hineingenüht. 1735 k.: Győszöbe bé varrt két szasz kilenczven Arany [MNY XXXVIII, 138]. 1757: ezen Kemény Gergejné Aszanyamnak szollo levelet ezen kasárral es bé varat Csammovall edgyüt ne Sajnájja kár nélkült Sambara^a el küldeni [Kara K; Kp III. 137. — *Nagyzsombor (K) vagy Szászszombor (SzD) ?].

2. átfűzött; petrecut; durchgezogen. 1839: egy zsasko tele vólt pénzél, és a' mellet több Levelek is voltak, a' többek közt vólt egy tarka fedelű sejem sinorral bé varrott Levél is, melyet (!) én ugy gondolom, hogy Nemes Levél lehetett [Borb. II].

bevásárlás cumpărătură; (Ein)kauf. 1849: felhivom a tisztelt kinyomozó bizotmányt Krissán Máriát kérdőre vonatni ., hól, mikor, minő és mennyi pénzen történt bevásárlását kimutassa [Kv Vég. Vall. 6].

bevásárol beszerez; a cumpăra/achiziționa/procura; einkaufen, besorgen. 1730 vásároltak bé fa Com(mis)s(arius) Ur(am)ék fát Curr. 20 extendált ad Hfl 18 Den. 59 [Kv; Szám. 56/XIX. 25]. 1849: szabo mester Lőrinczi András a' szükséges ruházatokhoz valokat bevásárolva ... Kelemen Béni számára ruházatokot készített volna [Kv; Vég. Vall. 64]. 1862: komoly felelőség terhe alatt hagyaték meg a Czélöljáróságnak: Io Mind a helybéli rom. katolikus mind az év: református vasárnapi iskolában járandó szegény sorsu inasok számára ... a szükséges könyveket és író eszközöket, a czé költségén mulhatatlanul bevásárolani [Kv; AsztCLev.].

beveendő behajtandó/folyó; de incasat/string; einkommend, einfließen. 1792: a rája^a téendő költséget a proportione bé vévendő haszonból végye ki [Ádamos KK; JHb XIX/34. — *Ti. a ványoló, kallómalom építésére].

bevégez befejez; a termina/incheia; beenden. 1807 hálá légyen a Io Istennek esmét egy esztendő bé végzettünk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 271]. 1829: (A munkát) a tudva lévő időre végezze bé mert osztán félbe marad [Hadađ Sz; Tsb 5]. 1831: Ezen 1831ik Esztendőbeli kereszteltettek trasferaltatnak az Ujj Protocolumba ... és így ez a' Protocolum bé van végezve [Györgyfa K; RAk 115]. 1853: Az Uradalomba vólt emberekre nézve valo őszve írást nagy bajok között bévégezve, küldöm [Szilágycseh; BfN].

bevégezés befejezés; terminare, incheiere; Vollendung. 1824: ajánlom hogy a' ki-rendelt Investigatorokat Szóts Károlyt és Farczádi Beniamint hathatosan sürgesse az Investigatio siető bé-végezésére [Gyéressztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/927-hez gr. Torotzkai Pál kezével]. 1831: Nehai Principálisomnál, Bor Arendator Czetz Vártán urnál itt benn lévén, dolgaim be végzése után haza felé indultam [Dés; DLt 332. 11]. 1844: Gagyí Pálffy Elek ... ország szerte vesztegetőnek ki hirdette-

tett, az ellene hozott . itéletek tellyes elég-tételben vétele folyamának bé végezése [Uszt XI. 85/1. 26].

bevégeztetés befejeztetés; terminare, incheiere; Vollendung. 1802: ezen Levelünkét kiís attuk Also Járában 1802k Esztendőben Aprilisnek 23k, mint ezen Executionak bé végeztetése napján [T; BLt 12 Végiai Horváth Gáspár szb kezével].

bevégeztethet befejeztethet; a putea dispune să se termine/incheie; vollenden lassen können. 1796: az hordasban illien modunk vólt igen igiekeztem rajta, hogj zarazban be végeztessem, es nemis hizem hogj illien 163 eől rakasú zenat iobbat mi idenkben egi wdeon ide az varos kerteben be raktak volna [Kv; Szám. XXX/6. 172].

bevégződik befejeződik; a se termina/incheia; beenden. 1794: Vallamásamat minek utána bevégződött volna előttem fel olvasták [Korónka MT; Told. 42/1]. 1797: A Registratio már az előtt jo darab idővel bé vólt végeződve [Mv; i.h.]. 1836: A meg Békéllés által az a per bé végződött [Frákos U; Falujk 141 Barabás Áron pap-not. kezével]. 1850: Az át lépendő ezen két bizonyítványt, azon egyház község Papjának, melyhez át lépik, elő mutatja, s ezzel az át lépési actus tőkélletesen bé végződött [Nagykapus K; RAk 4].

bevehet beszédhet/hajthat (adósságot); a putea incasa/stringe; einheben können. 1640: az Gyula] Ferencz Deak vram maga kj oztogatot, be varando Adossagokbol az mit Keczely Gergelj Deak be uehetet, es fel szedhetet, abbol Lakatos Peter-nenek az eo rata portioiat vgj mint f. 185. d. 94 (igy l) [Kv; RDL I. 116].

bevehető 1. befogadható; (care) poate fi primit/acceptat; der Aufnahme würdig. 1587: Mordálnak mondatott Eottweós Andras, bizonicha megh hogy eo Nem ollia(n) ember, es azt az Newezetet Nem Erdemly, Ha megh bizonittia be wehetet zemely lezen a' tanachba [Kv; Tjk I/1. 57]. 1691/ XVIII. sz. eleje: Minden Poszto csináló az ki az becsületes és Nemes Czébe akar állani ... az maga Nemzetség és tanulo levelet tartazék hozni és be mutatni az kibul ki tessék ... ha Magyar szaszé, vagy mitsoda Nemzetség, és vgy be vehető lészén, mellyért ha az betsületes Czé be veszi, tartozék az Czének hat forintakal i.e. fl 6 [Kv; KvLt Céhir. II PosztCart. 4].

2. elfogadható, megfelelő; acceptabil, corespunzător; gehörig, entsprechend. 1653: (A) szolgálatot ugy vigyék végben, s ugys jöyének be, Cigányul, ravaszul el ne maradozzanak, hanem az kinek magának vagy háza népének betegsége történnék ollyankor jo s be Vehető Soldot állasson [Cege SzD; Wass 18]. 1733: ugj értük s ugj tudjuk, hogj az ki külső, avagy belső örökseget akar valakitől keresni, azon örökseget kereső szemellj; vagj jo levellel, vagj jo bizonyssággal, es jo fegyverrel álljan ele az ki be vehető, vagj meghallható

legjen... az A ha keresni akar külső örökseget tartozzek vagj jo bizonyságot, vagj jo levelet, Summa jo fegjvert hozni az J. ellen a ki meghálható avagj be vehető legjen [Torockó; Bosla]. 1769: (A szóban forgó személy) bé nem vehető ember volt, vagy pedig fél eszü, semmi dologhoz nem tudo volt [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1814: a' 8ik Tanu ... fassioja Törvény szerént be vehető [Dés; DLt 56]. 1816: égy vég Szósz vászon viszsza adatott, és nem acceptáltatott, roszt lévén most pedig a következendő esztendőre mást kell helyibe elé adni jobbat és bévehetőbbet [Kv; IB Rettégi Miklós kezével]. 1837: a napszámok jo bevehetők legyenek [Karácsonfva MT; Told.].

Szk: ~ *szavú* szavahihető. 1778: Puskás Ilia esküdjék meg jo maga bé vehető szavú Emberekkel harmad magával a Báránnya [Nagyida K; Told. 6] * *szava* ~ 'ua'. 1764: Tudom nyiván es bizonyoson regi öreg szava bévehető emberektol is hallottam [Makfva MT; D. 5]. 1804: Tudgyaé, érteteé szavak bévehető régi öregektől hallottaé a Tanu? [Msz; D. 5 vk].

bevehető elfogadható/vehető; acceptabil; annehmbar, konvenabel. 1722 k.: Proventus Pastoris Ket hold föld vagyon, annak edgyiket ha szükség esen leszen zabbal vetik be, de be vehetős hold földet [Abafája MT; GörgJk 163] | Proventus Pastoris ... Mind ökrös ökreten edgy-edgy Szekér Fát, a melynek meg hozasaban az a Modalitas tartatik mint egyebütt, mind Papnak Mesternek be vehetős legyen [Péterlaka MT; i.h. 117].

bevekturáz befuvároz; a transporta/cára; (hin-) einfahren. 1834: el adatatt 101 véka vám Buza Besztertzere bé vecturázva lehetett el adni [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg Benő József számadó kezével]. 1847 Tordára bé vecturazvan Két Száz Husz veka gabonát 11 Rns [F.szentmihályfva TA; Bosla].

bevekturázás befuvározás; transportare, cărat; Beförderung, Transportierung. 1787 Moyses Jánosnak a szűreti alkalmatossággal termett Bornak bé vecturázásáért Hf 1 Dr. 20 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. 1789: A pénz ki vittem Udvarhelyre ... annak bévekturázásával tölt idő [Csíkszereda; UszLt XIII. 97].

bever 1. beüt; a bate; einschlagen. 1585: 30. Ja(nuarii) ... Az owar Kis Aytoianal walo palonak Eggik Choweket ky wonta wala az Jeg az korzoliassz hogy be wertte ötd magával Atta(m) f. — d. 6 [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a]. 1625: chinaltatta(m) Istua(n) vaidanal, ket szaz horgas szomok (?) szeget az ora keörlu valo Circulusba(n), kit be vertek az keomiesek hogi az vakolast Inkab meg Allia [Kv; i.h. XXX. 17]. 1781: az Abosfalvi Mihály mester már bé is rakta volt a malomnak fundamentum Talpfáit 2 tzöveket belöle a' viz meg is mozdított, nem lévén elig hosszszak, a viz a gyúkerit ki mosta, ág közü lévén tsak bé verve, mely tzövekek helyet ... más tzövekeket vertének [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

2. cövekeléssel beültet; a butási cu járúsi (de salcii); durch Pflocken bepflanzen. 1834: A szőlők között, fűzfával bé verve (k) [Csekelaka AF; EHA].

Erdélyben, de hihetőleg másutt is, a könnyen foganó, gyökerező fűzfát úgy is ültetik, hogy — frissiben vágott — vékonyabb-vastagabb fűzfakarókat vernek a fűzfával betelepítendő helyre.

3. betör; a sparge; einbrechen/schlagen. 1659: ejnek cziendesegiben hazamra ieot az I az ablakomot be verte [HSzj *ablak* al.]. 1764: Vén Diszno teremtetete s.v. az Házadnak ablakát bé vertem, mert a Fiadra haraguttam [Oltszem Hsz; Mk II. 12/65, 66].

4. befűz/kerget/csap; a alunga/mína in; (hin-) eintreiben. 1752: én az ökrököt bé verém a' Földes Vram földére [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1805: a' bivalt ... nagy bajjal az olt vizébe béverték [F. rákos U; Falujk Sebe János pap és not. kezével]. 1821: bé akarta verni a' két ökreten és Szekeret a magak Határokra [Szövérd MT; KelM].

5. behajt/csap; a duce/mína; eintreiben/schlagen. 1825: ha az ablak meg nyittatik a' szél a' füstöt abba bé veri [Mv; Told. 23].

6. bepaskol; a bate; (ein)panschen. XVIII. sz. eleje: Az mely lonak a' lapoczkája Szárad, le döjtve érvágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni az után harapó fogoval fel kel Szedni a' lapoczkaja bőrit ..., az után borral meg dugasztani egy kis Szuvatot, és azon dugasztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bőrt [JHb Fasc. 17 lőtart. ut.]. 7. ? bevet/hajít; a arunca in; einschmeißen. 1636: az Cziganyak be vertek az Jegh uérémbe(n) ezt az Egerházi Istuant, es azt is latam hogy az Hegedus Istuan vonak (!) ki többekkel edgiut | latam hogy be uérék az hazhoz, enis által menek, hat az jegh uérémbe(n) uérték be, az nyakais alaja torót [Mv; MvLt 291. 68b, 69a].

8. kb. becsapkod; a improşca; (ein)schlagen. 1644: az szegeny azon Tomporan mint az eöklek ollian vermet latak s monda hogy ki rothadat s ki eset az hus onnat, es be vala verve meszel, az szaran is nagi seb vala, s mind az harom helien oltatlan meszel vala be verve [Mv; MvLt 291. 421a].

9. *düv* besulykol/gyömösöl; a indesa; hinein-drängen. 1832: némely idegen Birtokatlan Demagogusok itten meg jelennek, és ököllel kíványák a jelen lévőek fejekbe a roszt principumakat be verni [Ne; KCsl 6].

beverődik bevergődik, kínnal-bajjal bejut; a ajunge tirindu-se; sich hineinschleppen. 1765: Azon rángatás közben a strása ház mellé bé verdőttek [Szépenyerűsztmárton; Eszt-Mk Vall. 46]. 1799: Székelly István hát jajgat fel is kele vagy másza Négy kézláb hogy Kováts István-néni az Pitvarba béverődök, ott el esék egészszen [Kézdiálmás Hsz; Bogáts 5].

beverendő beütendő; de plantat/introducs in; was einzurammen ist. 1842: A' Csiga Tárgy annyira el juggalodott és hasadozott a' kapcsolokkal a'

használat által hogy közelebből az belső hidhoz bé verendő czövekekhez nem használható [Dés; DLt 1547].

beverés beütés, beleverés; batere in, implintare; Einrammung. 1586: az mit az Malom hazra keölteottem Harom Czioeket faragtatta(m) egi molnaral attam) —/6 az korchioliasnak kellet adnom az be veresteol harmad magauul —/24 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23]. 1725: 43 napszámoknak ki fizetésire . . . kik . . . az jászoly gat csinálásán, s a' végére a' vizen által czövekek bé verésin dőlgoztak fl. hung. 8 den. 19 [Kv Ks 15. LIII].

beveret beütött; a dispune să fie bătut; einschlagen lassen. 1585: Lakatos Istvannak Zyn vezainak húz horogtul, meliet az beiaro helien ki rúdot a bolt alát a falba rakatúnk (így!) be veretuk, attunk f. 0 d. 35 [Kv Szám. 3/XIV. 34].

beverettet beszegezett; a dispune să se bată în cuie; zunageln lassen. 1596: Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagj gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preuenialny akartak volna, Az chatorna es a' fal keozet valo keozit dezakawal es sendelel be weretettük, vettünk ahoz eoreg zaruzeget f. — d. 4 [Kv; Szám. 7/II. 21]. 1597: az Scholaban a pintzetorok felet hogi a gyermekek be ne essenek chinaltattunk egi talpiat es dezakawal werettettük be [Kv; i.h. 7/III. 27].

bevérez összevérez; a umple de singe; blutig machen. 1753: Ollyan roszt természetű ember az a Popa Nyikula hogy ha meg reszegedik akar mely betsületes embert is mingyart le bestelenit uton, Utzan, Utfelen, kortsomán s akárholis, a mint hogy tavaly is meg verte és be verezte vala Gavra Petru betsületes embert [Abrudfva AF; Ks].

beverhet becsaphat/sodorhat; a putea căra/duce/transporta; schwemmen/spülen können. 1770: a gátis Le Léven nyomulva, a víznek ereje ottan menvén le a Silip árkában bé verhetette a porondat [Dombó KK; JHb LXVIII/136].

beverő a vászon keresztfonala; bătătura, bâteala (pinzei); Dochtfaden, Einschlag. 1816: Bodonbol tizen egy font tsepütt vittek ha a szolgáló azt akarja hogy tziifra kosokja legyen ugy fonnya meg betsületesen bé verőinek Jó lesz Saknak (így!) [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

bevés vésővel berő; a dăltui/grava cu dalta; einschneiden. 1756: vagjon egy kis folyoso, vagy is Tornátznak a Fundamentumán hoszszan és keresztűl vastag, faragott Cserefa Talp abban bé vésve négy Cserefa oszlop, melynek felső végei ugyan Cserefa koszoru fában bé vesetvén tartyak a Szarufákat | Áll pedig ezen Sikator(na)k be járo kapuja két faragot földben bé ázott Cserefa kapu felekből fellyül a kapu szem öldökiben bé vésve öszve foglalva [Branyicska H; JHb LXX/2. 24, 29]. 1767: egy új épület . . . Cserefa Talpba bé

vésve Tornátza vagyon [Maroscsapó KK, Berz. 3. 7. C. 6].

bevéseltik berovatik; a fi încrestat; eingeschnitten werden. 1756: (A) Cserefa oszlop felső végei ugyan Cserefa koszoru fában bé vesetvén tartyak a Szarufákat [Branyicska H; JHb LXX/2. 24. A teljesebb szöveg. *bevés* al.].

bevesz 1. a lua înăuntru; hereinnehmen. 1805: Int(e)r(imalis) Hadnagy atyánkfia még ma jár-tassa el Fertályonkent, és Házanként az ollyanokat, kiknek kut gémpjek az uttzára ki áll . . . a ki kut gemjít harmad napok alatt bé nem vészi az uttzárol, le fog vágattatni [Torda; TLt Köz. ir. 252/825 mell.].

2. felvesz; a primi; aufnehmen. 1589/XVII. sz. *eleje*: ez tanulo Inas szwksegkeppen az eő Attianak, Annianak Jamborsagarol es tisztesseges szwleteröl, mindenek(ne)k elötte az Cehet el hitesse megh elegendendő bizonsagh által. Kwlömben penigh az Ceh Mesterek semminemw tekintetből, indulatbol es szin alat bę ne vegiek [Kv; KvLt Cehir. II. KőmArt. 3]. 1595: Biro vram, Minden Ceheket hiwattasson, publicalia eo kgme, hogy minden Ceh Ceh lewele rendtartassa vezetese alatt vgy vegie(n) be az keozteok valo Ifiusagban, kik megh hazasottak hogy elseoben Az varos keozibe meg eskeggiek es magat be Irassa [Kv; TanJk I/1. 251]. 1635: noha az Czismasiak nem szinten legitimē consequaltak volt akkori wdeoben mestersegeket; megis az bekesseget az Wargak wegiek be eoket es eokis allyanak be [Kv; KvLt Cehir. I. 15]. 1691/XVIII. sz. *eleje*: Minden Poszto csináló az ki az becsületes és Nemes Czébe akar állani ha az betsületes Czé be veszi, tartozék a Czének hat forintakal i.e. fl. 6 [Kv; i.h. II PosztCART.]. 1726: beszélették azért lött volna az utrumban feltett Német Kovács Lutheranussá; hogy hamarébb vegyék bę az kovács Czéhbe [Ne; Ks 92]. 1758: az Czéhba bé vővé bé fizetvén mindeneket az B Czéhnek [Kv; ÖJk]. 1769: ez nemes házáb(an) akarminemű mester Emberek Iffiu Legenyek vagy Házások Czejb(a) állani Szandékoznának tartozzanak a Czehok bé venni minden akadály nélkül [UszLt XIII. 97]. 1771: az b(ecsi)l(e)t(e)s Czéis az maga gremiumába Iff Eotves János eő kigjel(met) keze be adasa utan bevotte [Kv; ÖJk]. 1774: Az ki Szöts mesterségre akar állani, tartozék szolgálai Inas esztendőtt három esztendeig, az után Mester Legénynek azon Dévai Szöts Czehben vegyék bé [Déva; Ks 78. 20/8, 1/4]. 1821: Binecz Ferencz atyánkfia bé-mutatá a' Maga Remekit . . . beis vevé a' Czéh kezét adván minden tagjaival a Czéhnek [Kv; ÖJk]. 1844: Senkit addig mig nem hitelesíti hogy bé esküdt, a Czéhba bé ne vegyenek [Kv; AsztCSzám. 148]. 1849: Krizsán Mária folyamodott Wendler Károly úrhoz, hogy ötöt fogadosnának bé vegye, mi meg is történt, ő folytatta az italmérését [Kv; Végr. Vall. 5].

Szk: adatokat ~. 1849: Sz: Udvarhelyi Szeles Károly ur, a helybéli Tanács előtt bé panaszolván

Tanátsos Kováts Moses urat .. hogy ezen földgye mellett az Eke utatis el foglalta légyen, mely ez aránti panasz következtében borozda kijártato Biztosoknak kirendeltetvén, a tétetett köteleességünké hogy mind a panaszlo, mind pedig a panasz alatti lehető adataikat vegyük bé, s bizonyosságaikat halgassuk ki [Szu; Borb. II] * *bizonyságot* ~ kb. tanút elfogad, tanúvallomást felvesz. 1568: meg Ertettuk a K. lewelelebol hog' aminemw bizonisagok wolnanak Ötwos gergelnek hog' my hyt zerint be vennok es the K. Jrwa kwlidenok Jm my hyt zerint meg vallottattúk Ewket [Abrudbánya; Törzs]. 1570: onnat minket kywana mynd kettew, tw k keozzeól az byzonsag be venni [Gyalakuta MT; Bál. I]. 1572: hoza mynckunk az nehany torozkay Janosne kyelychky (!) ersebet azzony az nagysagod poronchyolattat hogy zwkólkódnék byzonsagoknelkwl kyket my hyt zerent be vennenk [A.jára TA; Thor. IV/3; I. még i.h. XII/7]. 1573: paranchiol mynekwn Nagysagod hogy my Frathan Nemyemü Byzon-sagokath be wennynek [Fráta K; SLt S. 11] | paronchyola Nagod My nekwk hogy my el Men-nenk Sofalwara* es . mely Byzonyssagokatt my Eleonkben hynanak azoknak my hyteok zerynt wallo wallasokatt be venneok [RLt O. 5. — *Só-falva BN]. 1574: hywata mynket az wytezlo Bozzasy ferenc Az N. parancholatt'awal . erkedre hog my az nagysagod parancholattya tartasa zerynt wennynek bizonysagokat be az hatar felöl az tekeiek ellen Bozzasy myklos ... contra-*(dic)*alt wolt [Erked K; LLt FF. 29]. 1577: paranchiol wala nag(isagod) minekwk hogi el mennenk tima falwy hatarra az pörös erdőnek szeneré, es ott az minemw bizonysagokat mi előnkbe hosznanak es Intenenek aszokat mi be wennök es meg esketnök [UszT]. 1588: my el mennenk Bwrkeosre ... hogy Nemwmemw bizon-sagokat be wennynek [SLt V. 14]. 1590: Delibera-tu(m) Vtraq(ue) partes bizonitsanak harmad ezten nap Sombato(n) es Vosarnap vegiek be az bizonysagokat hetfeon az teorwin legie(n) [UszT]. 1600: My ezeket az wallasokat es bizonysagokat az my hiteonk zerent weottwk be [Fintaháza MT; KvAKt Mss. hung. 343]. 1607: minket harman ky uiunek hogi Bizonysagokatt mjnd az kett felnek be veonok [UszT 20/351]. 1627: Thordan lako Vernes Janos vrunk talala megh minket illjen okon, hogy it falunkba(n) Bogaton* akarna ualami bizonysagot be uenni, es hogi my azokat hit'vnk szerent be uegiük, es leuel'vknbniss irnuk [RDL I. 17. — *Marosbogát TA]. 1633: Fagaras-ban lako Vitezleo nagy Thamas Vram inte minket, hogy Komana uidekire ky mennenk es eo kegnek Nemw Nemw Bizonysagith be uennök [Szád.] * *feleletet* ~. 1592: gal gergel az olaztelki Mentt volt kgdhez, hogy kgd adna valami eskütt emberekett az vegre hog valamy byzonissagnak feleletitt, be venneyek [UszT]. 1597: Az teorwen-nek vgy teczyek hogy Az Bizonysagok feleletyt Be wewewok es Jgy felelenek ... [i.h. 12/66-7] * *hilet* ~. 1642: az minemw Testiseket mi előnkben

hozna, azoknak hiteket mi igazan be venneok [Nagymeregő K; JHbK XVIII/20]. 1681 az előnk(en) iratott Utrumok szerent hiteket be vöttük [Dés; DLt 445]. 1778 ezek olyan Emberek hogy akar hol bé lehet venni az ő hűtöket [Nagyida K; Told. 6] * *kezesébe* ~. 1644: En keozikbe(n) zollek, hogj mosta(n) Ne haboriczak azzal megh, hane(m) En az ket fortert az Celnak kezés lezek ugj mint gjerneke(m) dolgaert Be Veonek az kezessegebe(n), Es mind Eddigis rayta(m) allot allis az kezesseg [Mv; MvLt 291. 431b] * *kezet* ~ 1568: Mikor eottwes gergel es otwos orban kozot az vram bekeseget zerzetek, Az bekeseagnek mogyat ky akaruan Jelenteny, mindeniknek keze-*ket* be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kotelben [Kv Tjk 179]. 1573 Eoket Benedek Kowach kerte volt hogi az Mineum haborusaga esset volt Chiuka Matiassal Bekessegre zerzenek keoztek (igy I), Eok kezeket Mind ketteonek Be veotttek hogi Az myt keoztek ely vegeznek Mindenik meg allia [Kv; Tjk III/3. 227]. 1582 Annysa vegheöz vittwk vala Immar keozteok az bekeseget hogy mind az ket felnek be weottwk kezeket, chak zinten mikor keotelet Akarnank keozikbe vethny, Monda Andras kowach [Kv; Tjk 4/1. 89]. 1598: Kis Peterne Martha azzony vallja . eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezett Borbely Ferenczenek, Annak vthanna vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgjel es zenteol zembe vgy kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott nekj Jegyben, s vgy fogdossanak kezett mind az leannyal, es mind Anniaval [Kv; Tjk V/1. 238]. 1633: az kezeket mind az kett felnek be vöüök azo(n) hogi az uta(n) se eggik se masik ne vesze-*kedjek* hanem mint attiafiak ugy lassak egimast, es szolgalianak egimasnak inkab hogi nem mint veszekednenek [Mv; MvLt 290. 138b/2]. 1644: Nemzetes Swki Pal Uramnak egi Bothazan Kolos v(a)r(me)g(ye)b(en) lako Szekely Gyeörgi nevny Jobbagya . kere minket hogi lennenk keöz birak, es venneök be eö erette leveö haro(m) avági negi keszeseknek keszeket [SLt Y. 40]. 1703: Szakács János Vajda Ilonát kívánnya maga melle házass társul mivel ő neki kézen fogott Mátkája. I Felel hogy erővel vették bé a' kezét a Leánynak, hanem az eleót ismét a Sz Gothárti leginyel öszve mátkásodott [SzJk 346] * *tanút* ~. 1586: Notariusnak es az Polgar Vrainnak hog az Thanukat be veotttek d. 70 [Kv; Szám. 3/XXV. 2]. 1589: ez alatt megh Irt tanukat Igh weottwk be [Dés; DLt 226] * *vallást* ~ 1571 az Mynemw Byzonsoagokat az fel peresek my eleonkbe hynak azokat my Ereossen megh vallatnok, az ew hytek zerynt, es az ew wallasokat az ew Newekel egietembe Irwa az my hytunk zerint be venneok felseged eleyibe vinny az megmondoth pereseknek Adnok pechetwnk alath [Somlyó Cs; Bál. 79]. 1572: az nagysagod paranchiolattyanak Engedel-mesek livin oda Menuin, az wallasokath be vottwk [Gyerőmonostor K; KP] | Ez zemylyeknek walla-sokat hyt zerint weottwk be, my es hytewnk zerint Jrtwk megy Ngodnak [Dés; DLt 184].

1577: az mely bizonsagokat my Elönkben hinak .. azoknak vallasokat be uegiük [Alparét SzD; Ks]. 1580 hiua minket az vitezlo Tholdalagy Ferencz Bothazara^a es hiua mi elönkbe espan pechietuel Nemi nemw vallokat kiknek vallasokat hitek zerint be vöttwk [SLt Y. 26. — *K]. 1585: hoza .. Ghereöffy Gaspar az vrunk eő Naga parancholattiath . hogy Neminemw vallasokat es bizonsagokat vennek be [Gyerómonostor K; KP]. 1592/1593: Ez tanukatis arrol ereos hwttel megh eskettewk, kiknek vallasokat ez képpen veottewk be rend zerinth [Szentbenedek SzD; Ks 25. V. 12]. 1593: hyua minket az wytezleo Almadj Andras az Nagysagod paranchyolattyawal zilkerekre^a ., hogy Nimynymeo Bizonsagok wallasat Be wennieok [JHBK IX/26. — *Szilker SzD]. 1594: Az mely bizonsagokat my eleonkbe hiuatanak Azokat my ereos hittel megh esketwen vallasokat be veottwk [M.fráta K; Told. 27]. 1598: hyua minket Mikola Pal Poklos-telkere^a hogy Nymeonymeo wallasokat wennenk be [JHBK VIII/14. — *SzD]. 1600: poronczol kgd minekunk ., hogy el mennenk es az kiket mw elonkbe hiuana azoknak hwt zerent ualo vallasokat be be venneok Azert mi Engeduen az kgd poronczolattianak el mentunk es az kiket mw eleonkbe hittanak azoknak hwt zerent ualo vallasokat be veottuk [Nagyborosnyó Hsz; BLt]. 1600 k.: Azert my ., be veottwk az felwl megh Jrt bizonsagok Vallasokat, az kd hagiassa zerint Kapitan Vram [UszT 15/97]. 1607: mj ., az melj bizonsagot mj elönkbe hiut vallasat Annak be vöttwk vallasas Jgy követkeozik [i.h. 20/354]. 1608: az Tanok vallasat be veottuk [Dés; DLt 301] | Parancholt Nagod my nekwnk hogi mi el menne(n)k, es neminemeo bizonsagoknak vallasokat be vennwk. Mi ., el mene(n)k es az bizonsagoknak vallasokat rend szerint be veueok [Muzsna U; TSb 21]. 1609 neminemeo bizonsagoknak vallasokat be veneok [Zágon Hsz; BLt]. 1614/1616: Hoza minekunk az Urunk o Nga parancholattyat Thar Andras az Colosi fő Biro ., hogy Szezen, bizonyos tanúnak hiti utan valo vallasat be vennok és kegmtetek meg irnok [Kv RDL I. 100]. 1620: Magiar Diznaion neminemeo dolgagrol (!) valo vallasokat vennek be [Disznajó MT; TSb 21] | mi az mi Varmegienek usussa szerint valakiket mi eleonkben hinanak azzal az peczettel, azoknak vallasokat erös hit alat be vennok [Algyógy H; RDL I. 109] | vajda Janosnenak az rozz azzonnak az Jstentelennek ha be uennek vallasat az megh esküdnek [Pánczél-cseh SzD; RLt O. 5]. 1621: az Nehay Piskolczi Balasne Azzonion, Ördögh Anna Azzoni ., az kiket mi eleonkben hina, tehat mi azoknak hittel valo vallasokt be vönnöjk. Az möllieknek hittel valo vallasuk igi következik .. [Szucság K; JHB VII/27]. 1622: hit szerint ualo uallasokat be uettuk [Uzon Hsz; BLt]. 1630: az minemü vallokat mi elenkben sistalna Vass Janos vram) azoknak hit szórent valo uallasukat be uönnök [Cege SzD; Wass 25 Deak Istvan vszb kezével]. 1635: paranciollia Nagd, hogj ... az kiket mi

eleonkben hinak ... hűteok utan valo vallasokat, be venneok ., el mentünk ... Vasarhellre^a, es az kiket my eleinkbe hittak, vallasokat beuettük [BLt — *Kvh]. 1636: az melj vallokat mi eleonkben hoszanak, azoknak hitt szerint vallasokt be venneok [Marossztyörgy MT; Bál. 54]. 1637: az mi elönkben Citaltattot jamboroknak vallasokat be veottuk [Nsz; RDL I. 25]. 1650: hyua mwnkot ., hogy neminemü valloknak hűtök Utan valo vallasokat be vönnök ... el möntünk ... es hűtök Utan valo vallasokat be vöttük [UszT 8/64. 58a]. 1653: az mely bizonsagokat my eleonkben alittatot^a, ., hwt szerint valo vallasokat be vettük [Bodza Hsz; BLt. — *Másttt ugyanazon évből így: az mely Testisek mi elönkben citaltattanak, ... megh kerdeue(n) fassioiokat ez aláb köuetkezendő rend szerint be vettük [Ne; KemLev. 1394]. 1655: az minemü vallokat mi eleonkbe állata, azok(na)k hitek szerent ualo vallasokat be veueok [Szentandrás K; Told. 1a]. 1682: Hidi Sandor Uram juven mi elönkben mi eő kgme(ne)k erös hittel valo vallasat be vöttük [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. 1684: Lakatar Góróg Mihaly Ur(am) hiva mi elönkben egy nehany vallokat ... az vegre hogy vallasokat be vennok [Fog.; Szád.]. 1688: (A) vallokat ... megh examinaltuk es vallasokat be véven, nevekkel együt, kgltek(ne)k megh irtuk [Mészky TA; Borb. I] * vallokat ~. 1582: az mjnemw vallokat mjleonkbe hjna azt my be venneok; hwtwnk zerent [Ikldő/ Néma SzD; DLt 210] * vallomást ~. 1811: Illyes Adam Ur ... arra kért, hogy ... ezen Vallatás rendében bé irt pontokra tejendő hiteles vallasokat vennök bé [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1818: Mely vallomásokat letett hitek után miis bévévén, jövendőbeli bizonságull kiis adtuk [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527/818 sz.-hoz]. 1834: elönkbe meg hivott Tanuknak hitek után teendő vallomásokat bé vévén Törvényes Conscriptiot vigyünk végben [Hsz; Bet. 1].

3. befogad; a accepta/primi; aufnehmen, empfangen. 1570: Az peter pap dolga feleol Igh vegezet ew kegek hogy Theobe, Az Templumbelj zolgalatra Beh nem akaryak venny [Kv; Tan]k V/3. 3b]. 1578: Ertyk eo kegmek^a Aztis hogy volnanak Nemynemo Sellerek kereskedeo Zemelyek kik varasnak Registrumaba ninchienek be Irwa Inchye megh eeket eo kegmek, hogy ha varasnak taggyay Akarnak lenny, hat vegyek be io kezessegh alat ... de Nemesset eo kegmek be ne vegienek [Kv; i.h. 176a. — *A főbíró és tanácsosai]. 1584: Fekete Thamasne vallia, ., hozam hoztak volt az Baki Pal zepettyet kibén ewst marha volt ., Az Bakj Pal Nennie pinczembe akaria vala vinny, de en be Nem fogadam, mert az vramis megh hatta hogy senkj marhaiait be Ne vegie(m) [Kv; T]k 4/1. 198]. 1598: Egi zegin Arua nema leant wettem bé az Espotálba [Kv; Szám. 8/III. 19]. 1700: Az Nemes Tauács parancholattyabol hogj Rever Samuelt be vöttük az Spotalyban Percipaltam penzt az Spotaly számára Flor 11 Dnr 68 [Kv; Szám. 40/I. 11]. 1761: Dombi István, és Dombi Gergely az Néhai Generalis Vr eo Natsága

maga mellé az vdvarban bé vévén, onnan profu-
giáltak, de hová és mostan hol legjenek nem
tudjuk [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 193].
1821 Iszpáz Gruntza Taxa mellett tartván egy
idegen havast, társakat vett bé marhákkal fizetés
mellett [H; JF 36 Prot. 9].

Szk: eszébe ~. XVIII. sz. köz.: Jó éocsem
mindezeket eszedbe bevetted? ell járj igaz hivata-
lodonban te neked nagy becsületedre lészen [Kv;
FésisCJk 55].

4. elfogad; a primi/accepta; annehmen. 1569/
1571 Andras mester . Engemetis ker vala hogy
kezes lennek Erette de az vr kepe nem veon be
[A.zsuk K; SLt XY. 24]. 1580: kewannyak eztis
hogy io pinzt vegienek minteolt Mert hytwan
pinzt senky zamba teollek be nem weze(u) [Kv;
TanJk V/3. 205b]. 1589/XVII. sz. eleje ha az
kereszt boltnak modgiat, rendit, ki talalandgia
io moddal Jegizeni igaz mertekben, állásban;
Tehát megh engedgiek czinalni az eo Vranak
szolgaival, es szepen iol meg czinalua(n) az kereszt
boltot, Mester Remekwl teölle bę vegiek | Edgi
Legennek se legien szabad addigh megh hazasulni,
Seót a Jelt es az Vacziort se engedgiek, uegiek
be addigh, valamig az eo tudomanianak Mester
remeket saját Mestersege által meg nem czinal-
lia es mutattia [Kv; KvLt Céhír. II. KőmCART.
8–9]. 1621 Ado szedeő vrain senkiteől Cedulat
be ne vegienek hanem egieb vthon aūthori-
tassok zerint megh vegiek az Adot [Kv; TanJk
II/1. 331]. 1639/1650: Volt Céhünk veottek be
az Huszar Peter Mesterremeket [Kv; ŐJk]. 1643:
A Francia Notakra irattatott Soltarokat az
Eklisia be veszy a Templomokban enekelhetik,
de ugy hogy a másiktis el ne hadgyák [GörgJk
342 a szu-i zsinat végzése]. 1644: kereok ettwl az
Zabo Georginetwl az ket forintot, Nem Ada,
lane(m) az Annia kezes len Nekwnk az ket
forintert s mys be veueok az kezessegbe(n) az olta
Ebbe(n) volt [Mv; MvLt 291. 431b]. 1681/1723:
En Bodoni Tóvisi Mihaly adtam a betsületes
Bodonia Ecclesia Számára a kis Párgyán egy nyil
Érdőt, megye adosságába öt forintert és hat
pénzért örökére, fiuról fiura ... N. B. Ezt pedig
vettük bé ő kglmétől áldomás alatt, s hozattunk
rea a Megye borából három ejtelt [A hagymásbo-
doni ekl. könyve. — *Hagymásbodon MT]. 1692:
az N(a)gy Baniai Istvan remekjet be vettek eo
kglmek [Kv; ŐJk]. 1721 tőnek Instantiat az
becsületes Czehnek azon hogj Ulyhelyi Gabor
Deak Remekjet vennők be [Kv ŐJk]. 1724:
az mi pedig illeti az Tisztek Discretioját ... ha
in Natura bé vészik magak portiojakat, illendő
képpen kel adni Discretiot [Veresegyháza AF;
Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1730: T(i)sz(te)letes
Czeh Mester Ur(ai)nk emlekezetet tőnek az Katona
Ioseph Deak Remek Collatioja irant, hogj az
becsületes Czeh penzüll venne be beszelgetven
az becsületes Czeh ezen dolog irant, penzüll fel
vőtte [Kv; ŐJk]. 1732: másokat ugyan hallottam
hogj kezességet válolta(na)k magokra, de Graba-
riesné Aszszonyom bé venni nem akarta [Kv;
MvRK]. 1850: (A papok) az illeték köteles hivatali

írományokat, Csak szabályszerű dyjas papirra
(:stempel papir:) írva köteleztetnek bé venni
v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAK 6].

Szk: ~i a leckél. 1805: Délután 4kor egy fél
Conjugatiot elmondottam a Német Grammatiká-
ból a mellyet még tanultam volt, a Rector nem
vette bé Letzkének [Dés; Ks 87 Kornis Mihály
naplója 127].

5. kb. (szolgálatba, tisztségbe) behoz/visz; a
primi in serviciu; anstellen. 1694: Petritjevit
Horvát Miklos Vram ... Buda Mihált maga udva-
rában bé vőtte volt bérességre [Kük.; SLt AI. 31].
1753/1781: En^a hogy fel kezdettem serdülni,
mindjárt bé vettenek a kastélyban, és eddig
a vénségemig örökké Darabonti hivatalban
szolgált(m) az Kun urakat [Renget H; JHb
LXXI/3. 277. — *Vasilie Opro (70) jb vall.].
1799: engem vettek bé udvari Bfronak s mind én
voltam mindenek [Názánfva MT; Berz. 4. 31.
N. 27]. 1851 Véronikát ha én haza megyek bé
veszük^a [Kv; Pk 6. — *Ti. szolgálonak].

6. beszámít, felvesz; a primi/accepta; aufneh-
men. 1570: Deliberatum . Hogi az mely fl 40
d 50 Az Malom Mester Barath esthwan Byro
wramnak fizetet adosságba, beh vegyek, De az
Safar polgar zamot aggyon rola howa Theotte |
Az Eppel Janos Safar polgar keolchegeben My
az zam veowé vrain Nem acceptaltanak Az varosis
azonba haggya, Es Nem akarja Beh venny [Kv;
TanJk V/3. 2a–2b]. 1585: Nem veszik be az
szam weuő uraim az fele szokatlansagot^a [Kv;
Szám. 3/XVIII. 40b. — *Számadásbeli felsorolás-
ban lap szélére írott számadásellenőrző bejegyzés].

7. be/hozzáfoglal; a lua/cuprinde; hinzuschlie-
ßen. 1749: púsztuló félben lévén az Kert új Kertőt
áittátván oda az Hidnál kezdvén Sinorra Kezdem
vetetni az Kertőt egyenességnek ókáért, én az
Sinórt ugj hordóztam hogj az menyit bé vőttem
az hól tekerődött éppen anyit eo Excellentiájából
ki hattam, egj láb nyomnivalis többet be nem
vőttem menyit ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffi
Sándor lev.].

8. bekerít; a ingrádi; einzäunen. 1729: Vagyon
... egy szép hegy tetejin pasintos helye(n) épite-
tett kő templomocska, ... a' tetejin ... kertel be véve
[Buza SzD; JHb V/2]. 1737: (A) virágos kert
... az Udvar feloll magos bikfa deszkabol, tölgy
fa sasokban sindellyen (?) Eregetett Kollat kertel
vagjon bé véve [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13.
7].

9. körülvesz, körülfog; a inconjura; umgeben,
umdrängen. 1584: a' paztorne ky hayta vala a
chordat eg Regel tavaly vala, Az zeles miklosne
vdvararol egy feyer Lwd Ieowe ky, Az sok tehenek
futny kezdenek vizza vgy beogtek orditottak
mint az Borgeogeok Es az Lúdra rea Menenek
a' zeles miklosne haza eleot, keornyeos keorewl
be vewek az ludat es Niomodak vesztegetek váltigh,
vegre oza(n) chak Aligh mehete Saytkalhata be
az zelesne hazaba, zittak Bozorkannak ez azont
es el zenwedte [Kv; Tjk 4/1. 275].

10. (szájba véve) lenyel; a inghiți; nieder-
schlucken. 1584: Barbara Zabo Palne vallia igen

beteg valem, hiüatam hozza(m) zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) Ada be valamit Innom, es gywkeretis Ada be Innom, Es mihelt be veóni mingiarast az karom meg haborodek es most(is) chak Naponkent el zarad a kezem [Kv; TjK 4/1. 219]. 1820: (A) leánya étetöt vót volt bé bujába a szeretőjeért de még nem holt meg kinlodik szegény nagy dolog a szeretet [Kv; GyLMiss. Székely István lev.]. 1842: Mikor láttad – hogy megterhesedél, mitsoda orvasságokat vettel bé hogy gyermeked el legyen? [Dés; DLt 85. 11 vk].

11. átvész; a prelua; übernehmen. **Szk:** iratot ~ 1589/XVII. sz. eleje: (Az) Articulustokat . teolleok be uéuén, megh hanianu uetuen, emendaluán . . . ez farago es Rako kömives mestereknek örökös Priuilegiumara ki attuk örökeoswl, s meg allandoul [Kv; KvLt Céhir. II. KömCART. 2]. * (befolyó) jövedelmet ~. 1589 k. Thudom hogy az Malom szwksegett es Jeouedelmet mikor be veottek az birak polgarok mind penzrul penzre zamot attak [Szu; UszT] * terményt ~. 1722: kértém vegje bé mert ā būza jo, de azt praetendálja hogy Verembeli, és szagos [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.]. 1788: Én bé adék a Szászvárosi Magazinumb(an) 250 véka búzát vékáját egy egy vonás forinton. Azzalis biztattak hogy a szé-nánkotis bé vészik a már szabott áron [Bencenc H; BK Bara Ferenc tt lev.].

12. (eladásra) átvész; a prelua (spre vinzare); übernehmen. 1718: (A kereskedő) sem Salugaterre sem Ajtóra való Sarkakat Boltyában bé nem vészen [Mv; a mv-i lakatos céh lev.].

13. beszéd; a stringe/íncasa; einheben. 1637/1639: Ez megh Irt adosságoknak be szedesere az Tutorak legjen szorgalmatos gondúiselese, melyekett mydeon be veszen, Az Relictanak . . . az harmada Illik [Kv; RDL I. 111]. 1676: Az Adóságból be vett summa pénz azért mellyet vett be az Tutrix, teszen azzal a' summával, melly summa pénz adatott Szikszai Sabbó Istvánnának . . . f. 31/28. ezt az be vett summához tudva(n) tesze(n) f. 144/28 [Kv; i.h. 155a]. 1712 k.: az ki az ádot fel szedte az fellyebb említett Compánián, micsoda mértékkal mérte és vette be [Torda; Törzs]. 1721: egj bizonyos ember volt rendeltetve . . . s ugj az Czedulában specificalt marha vagj Juh Szám szerent vette be a Taxat [M.gyerómonostor K; KCsl 5]. 1796: Vitsai Pálné Arult el 12 veder bort Kis János . . . 2 veder bort, . . . ezeknek árrokat mind bé vettem [Szilágycseh; IB Fogarasi István lev.].

14. besoroz; a lua la armată, a recruta; ausheben. 1778: a lo 6. vagy 7 Esztendősnél vénnyebb ne legyen, mert bé nem veszik [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. 1779: A most assentalt Lovatis nehezen vették bé, mivel a' mértéket nem éppen ütötte [Kv; i.h. ua.].

15. bevezet; a introduce; einleiten/führen. 1627: Az Also forduloba vagion egj darab szanto feold azon felliel ahol az arkott be veöttek az Kikellobe [Kelementelke MT; Bál. 1]. 1655: Az Tatrang vizének penig örökös, és egy helyben valo folyásá-

roll lön ilyen Conclusu(m), hogy azon Viz folyást à réghi veszekedő gáttól fogva, mely ala menő földék lábján vagyon az holot az Bodolaj határ szélj tájat à Nyényi határ conterminálodik, attol fogva tartozzanak az Prásmárj vraink, és Lakossi az Nyényi és Prásmárj határoknak szélin bizonyos árokban bé vennj [Brassó; BLt 3]. 1770 az irt paraszt emberek . . . meg dugván az Exponens Ur Malmára menő vizárkát, ujji árkoláson a vizet be vették a magok szőlőjekben a Malmokra [H. JHb XXXI/172]. 1826: azért ha azt^a a Gyalakuti határomra egészen be venném, megeshetnék hogy idő folytával a Gyalakuti határomból is azt a részt, a' mely az árkon tul Kelementelke felől esendő lenne, a' Kelementelki Communitas a maga határához tartozónak kezdené állítani [Msz; GyL. — ^aTi. patakot].

16. bevon/szed; a lua înăuntr; einnehmen/holen. 1573: Bort arwlwnk vala Az labas haznal, Azzoniom haromsoris Izene hogy be vennok az chegert es haza Mennenk [Kv; TjK III/3. 62a]. 1583: Senky keth fele bort egy czeget alath eg mas Vthan Ne merezellien ky korchomaralany. . . hanem el fogiwan bora, be vegie czeget, es ha mast akar kezdeny, eg ora el thelwen tamazhassa ky Vizontagh Czegeth [Kv; KvLt Vegyes III. 2].

17. készpénznek vesz, elhisz; a lua drept sigur, a crede; etw. für bar(e Münze) nehmen. 1631: mikor szollok neki affeleöl^a, feoldtül mentül el eskeszi s azt mondja hogy mire veszek (!) minden ember szavat be [Mv; MvLt 290. 55b. — ^aHüttlenkedő asszonyról a férjhez érkező hírek felől].

bevész beleakaszodik/köt; a se lega de cineva; mit jm anbinden. 1813 egy kevésé ittas lévén magát igen helytelenül viselte azomba Székely Moses Urambais bé vezett [Dés; DLt 56/1814].

bevet 1. bedob/hajít; a arunca in; (hin) einschmeißen. 1584: El mosoliodék hogy monda(m) hogy el vezet a' Mazagh es oza(n) a teobbtis le oda, es azt monda hogy az twzhez vety be az [Kv; TjK 4/1. 219]. 1597: miért vetetek be az sewwegemet, en be hagtam erette [Kv; TjK V/1. 106]. 1630: (A leány) . . . az arniek szekre akart menni s el esset, csak el ment teöle az gyermek . . . halua let . . . nem tudta hova tenni mert igen felt hanem ugj vetette be az kamora szekbe(n) [Mv; MvLt 290. 192a]. 1632: Giöngjósi az ablakon be vete az puskat hogy megh igaziczam az ablakot mind be szaggatta [Mv; i.h. 78a]. XVIII. sz. eleje: Mikor az Kereskedő Embertől Japut veszük (!) minden Mester Ember az ő maga nyület (!)^a vesse bé, az melly sákra az ő Nyúl (!) essik aval contentus légyen [Kv; KvLt Céhir. II PosztCART. 22. art. — ^aElírás nyílat h.].

2. behány; a arunca in; hineinwerfen. 1638: szenat vetetek be az kertben . . . s latam hogi szena vagion az lovak eleöt [Mv; MvLt 291. 153b].

3. behint/szór; a presăra; einstreuen. 1644: en fel fedem az leplet rola az szegeny aszonrol . . .

az Tomporan mint az eökleim ollian vermet latak, s be vala oltatlan meszel vettue [Mv; i.h. 421a].
 4. (kenyeret sütökemencébe) behelyez; a bága (piinea in cupitor); einschieben. 1631: ki loptak egik kenieret az kemenczéből, mert Nioicz kenieret vetek be [Mv; i.h. 290. 236b]. 1823: Nms Szilágyi Istvánné aszszony . amikor vetet bé a kementzébe réá rontott Csernátóni Sámuel uram | Csernátóni Sámuel uram éppen olyankor tanált volt hozzám jonni, a míkor vetettem bé a kementzébe, nem hagyot béket Csibdesni kezdet [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) ns vall.].

5. befog; a incepe/pune (să se ingrașe); anfangen. 1741 két kiss nyári südötskét vetettek bé hizlalni [Mezőbánd MT; LLt 146 Litt. B].

6. (a földbe) vetőmagot beszór; a semăna; besamen, Samen streuen, einsäen. 1577 (A földet) kecczeris attá más Embernek be wettny [Küsmöd U; D. 2. XVIIIB]. 1590: feoldunk vagio(n) ket hold, kith búszáual be szantottunk vetettünk vala [UszT]. 1591 (A földet) most tanko balasne számara vettek be [i.h.]. 1591 k. hatalmasul egi saiat feoldemre ra ment megh zantotta es be vette [i.h.]. 1592: egi eztenddeobe(n) be veteok az feoldet s birok | en nekem rizemb hattak azt az heliet . . be is vetim [i.h.]. 1598: az feoldnek tulajdonsaga felől bizonytok . . en vgaramra mentel volt azt vetted volt be a hadba lete(m) alatt [i.h.]. 1604: eozzel zent Mihaly nap tauat uette be egi feldeket [i.h.]. 1606: az peöreös feoldet . . en keczéör meg zantattam beis vettem buzaua [i.h. 20/284] | Lakatos Mihaly be uette uala az Peres feoldet [Etéd U; i.h. 20/286] | az az peres hely telekfaluának vetes kertiben vagion . . egy- czer zabal beis vetötthe wala [Sándorfva U; i.h. 19/28]. 1608: az haranglabnal uagion fel al feold magam uettem be [Kozmás Cs; BLt 3] | hozza nyoltam nolt azokhoz az foldekhez es nemellieket beis uettem uolt [Uzon Hsz; i.h.]. 1625: szabbalis tudom hogj be vette wala [Bágy U; UszT 4]. 1636: Ezeket az Appro feoldekett mostan Jobbagyok vettek be [Siménfva U; JHb Inv.]. 1640: Néhai Donat Gergeli azt az peres földett birta, be vetette es meg aratatta [HSzj vető-mező al.]. 1642/1722: vessen ket Nyilat bé [Beresztelke MT; GörgJk 71]. 1650: az haylason fellyel egyszer be vette wala Janko Mihalyne Aszonyom haricskaval [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.] | En vetettem volt affele földet egi kiczin darabot be lennel [Csekefva U; UszT 8/64. 187] | (A földet) be veteok, Jge(n) eszi wala az madar az buzat be(n)e [Szentmárton U; i.h. 55]. 1659: Becze laszloné uetés alá megh szantotta, beis uetette az edgyik holdgyáta a maga számára [Várfva TA; Borb. I. — aTi. a földnek]. 1680: az Irtott helyly most kölessel vagion bé vetvi (l) [A.porumbák F; ÁLt. Urb. 51]. 1683 k.: Szanto Föld vagion Nro 4 . . mellyeket az Falu ketszer ketszer meg szánt, Praedikator magvaval be vét [Varsolc Sz; SzVJk] | egy földet ketszer meg szántanak, bé vetik boronállyák [Szentkirály Sz; SzVJk 83]. 1692: négy hold föld, mellyet az falu vét be [Kövend TA;

UnEkLt Gen. Vis. 11]. 1696 Hegy fark nevű helyly(en) va(n) egy föld Nagy Istva(n) vette vala be tavaly fekete borsoval [Szotyor Hsz; LLt]. 1725: (A) földet az el mult Tavasszal Betski Uram szantata s vette Bé [RLt]. 1727 ha az szánto földnek végit kilieb szántaná határánál és bé vetné denar 40 [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 36]. 1731 azon földet ugorolva és keverve bé vetette [Tövis AF; Kath.]. 1735: a Deszméri Csere alatt valo oldalt jól le felé szántotván, Árpával bé vetette [Kolozs; Gabriel Popa gkat. pap vall.]. 1756: Balog Uram az leg Iob földit az Uraságnak maga számára meg ugaroltatta s először is meg kevertette s bé vetette az Uraság buzájából [Szakatura SzD; TKI]. 1758: Nagy György a Nyilat bé vetvén . . őis birta [Gyères TA; Born. IX. 41]. 1760: A Hót fokbelit . . miolta meganejozta tsak egyszer vetette bé [Kökös Hsz; Kp I. 210]. 1760/1776: Vagyon egy Birtalan nevezetű Sziget forma jó darabb helyly felit török buzával vetik bé . . ha buzával bé vetnék, belé menne Cub. Circ. 75 [Szentmargita SzD; Ks 92]. 1763: én egy földit meg vásárlottam volt, ugy hogj . . dézmájára bé vessem, a' mint hogj lenn maggal bé is vetvén, a Lenemnek felétt . . vette el [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 37—8]. 1765: bé Szántotta vetötte zabbal [Tarcsafva U; Pf]. 1770 a patak mellet valo kövér földet ki attam a falubeliek(ne)k hogj bé vessék dinyével nem tudom bé vetiké vagy nem, és magamis vettetek oda | én mondám no ha vgy van vessék be [Lekence BN; Ks 47. 67/29]. 1775 (A földet) vessükis bé mig észre vészik . . bé vetők az ő Exja számára ugorlot Földetis [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. 1778: a több részit^a is ő birja, Diszno Dinyével most is ő vetette bé [Fejérd K; SzNM Ap. B. Fasc. V. — aA teleknek]. 1781 (A) Domb . . ma Török buzával vagion bévetve [Koronka MT; EHA]. 1792: a'kik bé nem vetik a földgyeket . . azok(na)k fuveit az Udvari Bérések ökreikkel étessék meg [Déva; Ks 73. 74. VII. 48]. 1795: (A hely) most lenel bé vetve tanálatott egészen [Bethlen SzD; EHA]. 1801 Ezen buza földeket Az Ekleisia szokta meg ugarolni, mag alá meg Szántani, a Pap magvából bévetni, be boronálni és a Termést bé is hordani [Szava K; SzConscr. külön mell.]. 1814: más földeketis vetett volt bé [Dés; DLt 174]. 1816: Immár bé vetettük^a némely része kélis [Várfva TA; Borb. II. — aTi. a tiltott földet]. 1821: ezen helyet . . Tavaj meg ugaroltuk, jó moddal meg szántottuk és bé vetettük [Apahida K; RLt O. 2]. 1822: vesse bé bátron [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt]. 1843: egy darabot abbolis felszántottak, 's bé vették | én magamis . . egy darabocskát vettem volt bé felibe | a kérdés alatt lévő porondos Helyet hol Törökbuzával, hol kölessel, hol egyéb Tavasz gabonával bévetették [Bodola Hsz; BLt 9. 12]. 1844: a meleg ágyat ha meg tsinálták is el ne vessék, meg ne földeljék, en . . bé vetem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1862: Istvánfi csorgójánál Árkosi Josef vette bé [Kőrispatak U; Pf].

7. ~i magát átveti magát vmin; a se arunca peste; sich hinüberwerfen. 1597 Istuan ot kezde kereskedni, kerdemis mit keresne, de ne(m) erthetem zout, hane(m) egi kerten vete be magat [Kv; Tjk V/1. 163].

8. (halálos büntetésként) vízbe vet/dob; a arunca in apă (drept pedeapsă capitală); ins Wasser werfen (als Todesstrafe). 1582: 19 Marty vetenek egy Azzont az wizbe, fiztettem az porozloknak f. 1 ... weottem egy sakot melybe az azzont be vetettek d. 18 [Kv; Szám. 3/V. 11].

9. ? vízre bocsát/ereszt; a lansa la apă; vom Stapel lassen. 1597 Lwkacz Mesterrel chinaltadtam két baarkat Az waross deszkaibwl ... Georg kowacznak adtam az ket Baarkara 7. wasat . Hogy be wetetdtek az szamossban az Baarkat wodtem harom szaaly Istrangot f. —/07 1/2 [Kv; Szám. 7/XIV. 109].

bevetetget be-bevet, maggal (földet) beszórogat; a semăna; nach und nach besamen, be/einsäen. 1843: a Deresztés a' Jovából^a egy darabotskát magának felszántott, 's ugy használta, esztendőnként Törökbuzával vetegetvén bé [Bodola Hsz; BLt 12. — *Ti. a földnek].

bevétel 1. felvétel; primire; Aufnahme. 1780: még a minapi napokba valo öszve Gyűléskor a Bets Füsüs Czehnak meg edgyeztettük volna a Bts Che Tagjait Zonda Mártonnak czéhben valo bé vétele s admissioja iránt [Kv; FésüsCjk 27].

2. bevévés; audiere, luare(a márturiei); Einvernahme, Vernehmen. 1570: hiva engemet Mikolla (!) ferenczy vram hagmasra^a menny bizonsagoknak be vettelere [JHbK XXIV/17. — *Tordahagymás TA]. 1572: eghyz waros kypyben . hywanak mynket Nemynemew Byzonios Thanwk wallasoknak be wytelyre [Dés; DLt 184] | Hyuanak Mynket az gyereü monostory Kemeny vraynk . gyereu monostorara^a az wallasok be vetelere, My azert Engedelmesek luin oda Menuin, az wallasokath be vottwk [KP — *M.gyerömonostory K]. 1587 Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergelj vram az Nagd paranchiolo leuelit hogy my el mennink bwrkosre^a Nemincmo bizonsagoknak be vetelere, Azért my az Nagd paranchiolattianak Engedelmesek leuen My el menink es ezeknek wallasokat be veüok [SLt V. 12. — *Bürkös NK]. 1588: Hoza my nekünk az witezleo Kemenj Lazlo, az N: paronchiolattiat, hogy my ell mennenk neminemw wallasoknak be wetelere ... Gyereo Monostorra [KP] | Aggyon zolga byrott es hyteos nemes Embertt kegtek ky Az bizonsagnak be wetelere [Somlyó Sz; WLt]. 1592: hiuata minket az witezleo fratay Jannas Vra(m) Magyar fratan^a feo ispan Vram peoczettywel Jlen newo bizonsagoknak be vetelere [SLt S. 37. — *K]. 1594: az Nemes zemily Eztyeny Istwan deak Kideben^a ... hiua . Eztyenbe^b Nemineo wallasoknak be vitelere [RLt O. 5. — *K. ^bEsztény SzD]. 1599: Mentem esmet negi iobbagiert Desre bizonsagh be veteleert, keoltettem harmad napigh f. 1 [Kv; Szám. 8/IX. 18]. 1602: Hiuatanak min-

ket az Magyarosfalui^a hatarra az Zomborfalui hatar zeleben nemi bizonsagoknak be uetelere [UszT. — *Székelymagyaros U]. 1614: Hiva minket Hatvani Sigmond Vr(am) Toteorbe .. ugy mint keoz Birakat nemü nemü kezessigne meg iratasara es be uetelere Sylagytun^a lako Gykinyesi Lazloirt es Lazar Janosirt [Tötör SzD; Ks 42 E. — *Szilágytő SzD]. 1638: Hiuata minket Petkj Farkasne Azzonio(m) . Nemw Nemw vallokknak uallasok(na)k be uetelere [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1644: Bartho Antal bizonsagh be Vetelekor P(ro)testal azon hogj eó Varga Biratannak Zegedeót p(ro)catora, s nem illik hogj eó fateallio(n) Phileop Palne dolgabol [Mv; MvLt 291. 427b]. 1657 Nemzetes Nagy Janos Ura(m) Panczelczen . lako Hiva szent katholnara Doboka varmegjeb(e) .. nemw nemw vallok(na)k vallasa be vitelere [Páncélcseh SzD; RLt 1.]. 1668: Nemzetes Vas János . hivata minket Magyar Nagy Uy faluba D(obo)ka varmegyebe nimü nimü vallok wallasok(na)k bé vételekre [Wass 19]. 1675: Nemzetes Eördögh kereszt Urj Eördögh Istuan ura(m) . hiuatha minket Dobokara .. Nemö Nemö vallokknak wallasok(na)k be vitelere [Törzs]. 1676: Hivat Minket Udvarhely várossában az nemes Kisebb Szopos János Uram házához egy néhány bizonságok(na)k hűtök után valo feleletek(ne)k bé vételére [Borb. I]. 1695: Ngod nekünk poroncsol, hogy el menenk Kükülő Vármegyeben Buzás Besenyőben neménemü Valok(na)k Valások(na)k be vitelere es le irására [LLt IV. 30. 24]. 1713: mennenk el . Jspánlakára^a nemü nemü Fatensek(ne)k Fassiojok(na)k bévételekre [JHb XXVIII. 19. — *AF]. 1723: Luka Vaszily nevü jobbágya hiva minket ... M: Hodákra^a nemü, nemü szemellyek fassiojok bevitelere [VGy. — *MT]. 1843: Ezen Tanuk bévétele után Szükségesnek látta Biztosságunk bé panaszoltatott Szabo Jánosnak e' következendő terhelő pontokat ki tenni [Dés; DLt].

3. befogadás; primire; Aufnahme, Empfang. 1791/1798: nem tsak hátrálatni kellett mincünk némely szemellyek(ne)k bé vételeket, hanem valossággal magunktolis kell sokakat tiltanunk mint . Azokat akik nem belső meg-győződésből, hanem valamely világi, vagy világi (így!) büntetésnek el-kerüllésére nézve akarnak gyűlekezetiünkbe bé vétettetni . . . tsupán tsak Hipokritak(na)k neveztetethnek [M.bikal K; Rák 27 püspöki kl kiv.]. 1795: (Vannak) kiket valami Világi hivatal ösztönözhetne, hogy hitünk sorsossai közé valo bé vételeket kérjék [A hagymásbodoní ekl. könyve]. 1837: nehogy a nétalán tehetősebb vagy azzá lehető személyeknek bé vétellel, és köztök meg hagyásokkal a Szegények meg szorittatva légyenek [Torda; TLt Praes. ir. 466].

4. elfogadás; acceptare; Annahme. 1715: 8 kglmek Instantiat teve(n) a Guzzi Daniel Ur(am) Remekjek bé vétele iránt, ... a becsületes czech Remekjet bé vötte | melly Remeket Czehunk illendőnek itilt a' bévétele [Kv; Öjk].

5. bevételezés; incasare; Einnahme. 1840: a Nemes Város négy taligás ökrei árverés próbálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rf-
kon, — mely pénz Summának bé vétele aránt méltoztat a Tktes Tanács rendelkezni [Torda; TvLt Közig. ir. 1558/840].

6. átvétel; luare in primire, preluare; Über-
nahme. 1821: Petelei Stationalis Commissarius Csernátóni Sámuel a föld népe által adminis-
trált Naturak bé vételkor, és ki adásakor a Föld népét nagy mértékben károsította [Szász-
régen; TlT Praes. ir. 65/827-hez. Bethlen Imre gr. aláírásával].

7. bevezetés; conducere, introducere; Hinein-
führung, Einleitung. 1795: nem régen a Dombai Határron hanyatott vj Malma árkában lőtt Küküllő vize bé vételivel ... az egészsz Küküllő viznek gaton le folyni szokott ereje, erőszakos vízszá nyomattatásával azon Dombai közön-
ség birtokában lévő Commune Terrenumban Szem-
bén Tűnő károkat okozott [Ádámos KK; JHb XIX/49].

beveteményez 1. (gabonával) bevet; a semána (cimpul); besäen. 1736: az ollyanok(na)k földö-
ket, ha szinte beveteményezték volna is el-vehes-
sék [Dés; Jk].

2. zöldsgfével beültet; a planta/sädi; be-
pflanzen. 1762: a' kertét . veteményezte bé az iden kapitány Thodor ökgylme a' maga embe-
reivel [Szentgothárd SzD; Wass 25].

beveteményeztet (gabonával) bevett; a dis-
pune sä fie semänat (cu cereale); besäen lassen. 1749: Veres Samuelse Kusal Sara Aszszonyom így felele, nem adom^a Isten engem úgy segelyen Törveny nélkül s azt en bizony be is veteményez-
tetem [Uzon Hsz; Kp I. 172. — *Ti. a földet].

bevetés 1. (vetőmag) földbe szórás; semänat; Aussaet. 1590: melj feoldnek be vetese lett Kis azzoni nap tayba [Uszt]. 1602: Bodon Janos vallia Menek az feoldheoz miwel hogy ott voltam az bevetesekort [Kv; TjK VI/1. 631]. 1782: az ott megmaradott Tsutkokat, Fa gyökereket, Bok-
rot, Tövissét az előtt két esztendővel is kiirtotta, most pedig . Dézmájára bé vetés végett ki adatta [Koronka MT; EHA].

2. (évi) megművelés; cultivare(a pämintului); Bebauung. 1673: Somosfalvy^a Mikola Ur(am) kezit Kazoni Andras Ur(am)nak be ueuen az idere egy évi be vetésre ezen Diosan liuo szanto földiben engede [Diós K; JHbK XXIII/27. — *Sza-
mosfalvi]. 1768: Egyszeri bé vetés haszan el vetelire én is adtam ... egy földet hogy az Gabanát le aratván a földről, a Dézmát adgya meg [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C. 7]. 1782: (Az irtást) Dézmájára bevetés végett ki adatta [Koronka MT; EHA]. 1817: Ezen ... Fertály Földeket adak által . Finta Joseff Uram(na)k ... három be vetésig zálogképpen [Asz; Borb. I]. 1818: mely fél hold szanto földet által adak negyven Rforintokban ... öt bé vetésekg [Asz; i.h.].

1828 a többszöris Szomszédalt fel hold földnek békességes bírásában Tiz bé vetésekg meg tartja, meg oltalmazza [F.sinfva TA; i.h.]. 1837: adá-
nak el egy nyoltad (1) fél ölös Szélességü Török-
buza Földött zálogban négy bé vetésekg — avagy négy Termése el használlásáig [Asz; i.h.].

bevétet 1. befogadtat; a dispune sä fie primit aufnehmen lassen. 1757: Flora Demeter árván maradván Néhai Groff Kornis Istvan Ur az Ud-
varban bé vétette volt Fellejtár(na)k [Gyeke K; Ks VI. 7].

2. befoglaltat; a dispune sä fie imprejmuít; einhegen lassen. 1778: Földes Aszszonyom ö Nsga egy darabotska hejlet, mellyet az iden palánkal bé is vétetett az előtt is Aszszonyom ö Nsga részin lévő emberek birták és tartották az én értemre káposztás kertnek [Mezőmehes TA; Wass 2].

3. beljebb vitet; a dispune sä fie dus mai inä-
untru; weiter einwärts stellen/bringen lassen. 1607: fellyel az Lazar Janosek eoreoksegenek az hatara az kertt vala be az fwzeknel, de most az kertt be vetette es az viz tonyaya helyett az eouehez foglaltta az kerttel [Dánfva Cs; Eszt-Mk].

4. beszedet/vonat (eltávolítottat); a dispune sä fie indepärtat/retras; einnehmen lassen. 1570: Az zalat sernek Arrat Mikeppen Rendelte volt Eytelet egi penzre, Mostanis Azt akaryak hagi kyleomben Ne legien, Es ha Seres Marton azt Nem akarna, Ne engedien arwlly Byro vram che-
geret Be vetesse, Es ha Engedetien lenne Az feyedelmetis Meg lelyek rolla [Kv; TanjK V/3. 11b].

5. átvétet; a dispune sä fie preluat; überneh-
men lassen. 1637: az my keglis urunk assecuralt keggssen bennünket, hogy az fekete onnak masajat nyolcz forinton be veteti [Thor. I/26].

bevétetik 1. elfogadtatik; a fi acceptat/primit; angenommen werden. 1639/1650: Ezekre az bün-
tetésekre Ceh Mester Vrameknek szorgalmatos gondgyok legyen, hogy addegh Mester Remek teolleok be ne vetessek se ki ne adassek valamigh az beczülletes Cehnek keduit ne(m) keresik es co(m)placalljak [Kv; Öjk]. 1801 minek előtte valamely asztalos mester Ember meg nem hal, addig egy a'vagy több érdemes Iffiak annotalva leven, és eléadando első vacantiakor bé vétetik (így l) [Kv; AsztCLev.]. 1816: Constituáltak Szia nevezetü .. konyha Szolgáló s Szelid vallomásra Szorittatván hasonlolog Bévetetik^a [Gyéressztkirály TA; TlT 1215. — *Vonatkozhatik a nevezett személy tanúként való elfogadására, de utalhat a vallomás felvételére is. Ez utóbbi esetben a 2. jel. alá tartozó adalék].

2. felvétetik; a fi primit; aufgenommen werden. XIX. sz. eleje: Több mint 21 esztendeje, miolta az asztalos Czéhba, s Királyi Szabad Kolo'svár Varossa Polgárjai közzé ... bevetettem [Kv; AsztCLev.].

bevetetődik 1. felvétetődik; a fi primit; aufgenommen werden. 1665: A mely Legény pedig egyszer Kantárhoz mégyen és vissza kívánczván, akkor a B: Czéh meg büntetvén a' B. Czéh gratiájában vészi, olyan conditiono, hogy ha mégis kantárhoz mégyen a' B. Czéhben bé nem vétetődik [Kv; AsztCart. 12]. 1672: Valamely Kovacz Mester legény az Becsülletes Czéhben bé akar allani, ha az Varos közze be nem esküszik a' becsülletes Czéhben be nem vetetődik [Kv; KovCLEv.].

1702: Ha hazas Ember vagy Mátkás nem leszen Sem kezest nem allitt, Semmi-keppen be nen vetetődik^a [Dés; Jk. — ^aTi. a céhbe]. 1721 Az pénzre penig kinek kinek olyan gondja legjen hogy addig az becsülletes Czéhbe be nem vetetődik mig be nem fizeti [Kv; ÖJk]. 1768: Ötves István Deák a Czéhban bé vétetődött [Kv; ÖJk]. 1769: a Fattyu Gyermekek vagy egyéb bestelenségbe lévőek azonnal mihelyt ezen Házba^a bé vétetődnek egészen meg igazulnak és Legitimáltaknak [UszLt XIII. 97. — ^aA Nsz-ben felállított lencsházba]. 1775: az említett Ifjak kezeket bé adván Czéhunk Tagjai(na)k béis vétetődtenek [Kv; ÖJk]. 1783: Szentesi Sándor újra bé vétetődött az Czéhba [Kv; FésüsCjk 63]. 1810: a miolta a Panaszlo így visszázkodik a Czéhval azon idő alatt két Ifjak, kik Törvényünknek eleget tettek Céhunkba bé vétetettek; éppen így régen bé vétetődött volna a Panaszlo is; de azt engedtelensége nem engedte [Kv; AsztCLEv.].

Ha. XIX. sz. bé vétetődöt (a céhbe) [Dés; FazCLEv.].

2. elfogadtatik; a fi acceptat; angenommen werden. 1769 Porontsoltatik az is hogy az Eo Felsége Cameralis Cassájában bé ne vétetődgyenek azok a Márjások, Petások és Garasok amellyek körül erőssen el nyírtettek, reszeltettek, és Csonkitattak [UszLt XIII. 97]. 1819: Lukács János az Remekit bé mutatván jonak találatván, és bé vétetődött az bé állás pénzt is ki fizette az 30 Rftokat [Kv ÖJk].

3. beszámíttatik; a fi socotit/calculat; eingerechnet werden. 1800: Nyári Kalákábanis tartozzanak elé állani kinek tsak egy Marhája Vagyon tartozzék Mással Czimborába őszve fogni, és tsak Ugyan azon kalákabéli Napszámja bé vétetődik [EMLt].

bevetetődhetik felvétethetik; a putea fi primit; aufgenommen werden können. 1675: az szöcs Czéh társaságába kívánczva(n) Csűr Mihály a be állásra, melyet I(st)enese(n) discutialvan ő klmek, ne(m) ítelték Csűr Mihályt paráznának. . . azért méltán be vétetődhetik [Kv Tjk VIII/12. 23]. 1823: a' fenn forgo Kérelmes Konnerst Mihály Czéhunkba a' rendes uton kívül bé nem vétetődhetnék [Kv; AsztCLEv.].

bevetett vetőmaggal beszórt; semánat cu seminte; eingesät. 1757 Sombori Györgj Uram hat eökrivel Ekejével és két béresseivel az Koszta Mihály ezen földben . . . bé vetett és szépen

kiis költ . . . meg zöldellett Arpa vetését szántatta és forgattattja vala ki [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g]. 1760: (A jószág) be vetett fructussával együtt török buzával faszujkával együtt tökkel kaposzta palantal [K.solymos U; Márkos lev.]. 1768: közép termése szerént egy köbölnyi maggal bé hintett, és vetett földön terem nyolcz kalangya szalmájában lévő buzát [O. kocsárd KK; Ks 74/55].

bevétetetik 1. elfogadtatik; a se accepta; angenommen werden. 1782: valamely legények az hat esztendő ki nem töltöttek, addig az Ché be álló pénze bé nem vétetetik és mesterré nem tétetődik mig az hat esztendőt legényül ki nem tölti Concludaltatott [Kv; ÖJk].

2. felvétetetik; a se primi; aufgenommen werden. 1810: a miolta a Panaszlo így visszázkodik a Czéhval azon idő alatt két Ifjak, kik a Törvényünknek eleget tettek Céhunkba bé vétetettek . . . éppen így régen bé vétetődött volna Panaszlo is [Kv; AsztCLEv.].

3. befogadtatik; a fi acceptat/primit; empfangen werden. 1791/1798: nem tsak hátráltatni keltik minekünk némely személyek(ne)k bé vétetelket hanem valósággal magunktolis kell sokakat tiltanunk mint Azokat akik nem belső meggyőződésből, hanem valamely világi, vagy világi (így l) büntetésnek elkerülésére nézve akarnak gyülekezetünkbe bé vétetetni . . . tsupán tsak Hipokritak(na)k nevezetethet(ne)k [M.bikal K; Rák 27 püspöki kl kiv.].

4. befoglaltatik; a fi cuprins in; umgegeben werden. 1675: Madarason levő Zalogos udvár haz be kerittetve vagion mind udvarával Csűrűs kertivel vetemenies kertivel szilvas kertivel jeg vermes kertivel mihes kertivel mind ezek be vétetettven körniül leszas kert sövvenniel [Mezőmadasar MT; Borb. II].

bevetethet földet maggal beszórhat; a putea semána (o bucată de pământ); einsäen können. 1647: Vetetlen Vgar Vagyo(n) kit be ne(m) vethettek az mir(í)gy halat miat husz eöreg köbölre valo [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1696: Ennek vtannays búzawal zabbal be vethesse Teolgyes Gaspar [HSzj vet al.]. 1774: az Jég el vervén a Határt elegendő Mag nem volt hogy az Földeket bé vethessék [Mocs K; Ks Conscri. 80].

bevető bor ' ? ' 1785: Kis Szőlősi Bor vizmérésén (így l) oct. 16 Tsepegésre 1 1/2 Bevető Bor 1 . . . Kortsomáros garassa dr 50 [Kóród KK; Ks 21. XV. 19].

bevetődik 1. vhová odavetődik; a nimeri/intra undeva; (her/hinein)geraten. 1744: Muntyán Iliais be vetődik az Hazbán [Besenyő AF; Told. 3]. 1789: Minden Falu tartya a maga Szegényeit . . . történik mind azon által néha néha hogy még egészen el nem szokván a czellengő nép a koldulástól, idegen koldusok vetődnek bé a Faluba [Kobátfva U; UszLt XIII. 17].

2. (szántóföld) bevettetik; (ogorul) a fi semánat; eingesät werden. 1840: tavaszal mitsoda földek s mivel fognak be vetődni [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

bevető-lapát sütőlapát (kenyérbevetéskor használt falapát); lopatá de băgat piinea în cuptor; Brotschieber. 1736: a' Sütő Házban be vető lapát vagy Sütő lapát nro 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 95]. 1758 Egy kenyér bé vettő lapátt [HSzj kenyérvető-lapát al.]. 1761 Bé vető Lapát 2 Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1777: A' Sütőben találtatott Bévető Lapát Nro 1 [Mezőmehes TA; Wass 2]. 1799 két bé vető Lapát [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1813: Bé vető Lapát 1 [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1828: Bévető lapát [Szentdemeter U; i.h. 39].

bevett 1. befoglalt; imprejmuitt cuprins de; umgeben, verhegt. 1793: a' Bethlen Úrak Allodialis Szőlőjek alatt Santzba és Tővis Kertbe bé vett egy darab Tanorokjában [Árpástó SzD; Cs. Vajda lev.].

2. kb. általánosan elfogadott; in general acceptat/consacrat; allgemein angenommen. 1589/XVII. sz. eleje: Teörueny szerent megh láttatott rostaltot, be veött es helyen hagiatott és az Keömi-ues giwlekezetnek örökké valo Birasara ki adatot Ceh leuelnek es abbeli Articulusoknak bizonsagara, erőssegere, Ez mi Priuilegiumi leuelwnket Varosunknak nagjodik es fwgeő peczietit alat ... attuk es ajandekosztuk [Kv; KvLt Céhír. II. KömCART. 28–9]. 1634 az z. zéknek

regi meg rögzető be vött Consuetudoia azt kiannia hogi in prima Instantia personalis Comparatio legien [SzJk 42]. 1654 minde(n) Úrak es Feőrendek kezdőtt eleitől fogva valo be vett szokás az hogy így szüret eleött ki ki jóságára Saytott Turót es penzt must fejéb(en) ki osztasso(n) [Bükkös AF; KemLev. 1425]. 1655/1754 k.: Minden két Esztendő el-telven a' Czéh válasszon egy Czéh-Atyát és a' Czéh Atya melé egy Czéh Mestert; Ezeknek edgyike a Kolosvári bé-vött szokás szerent Magyar a másikja Szász légyen [Kv; AsztCLev.]. 1670: Dioszegi Istua(n) ... Semmi ujtitást az Régi be vött tudományo(n) kívül nem hintetet sem publicē, sem privatim [SzJk 110–1]. 1674: Az korszomallasnak dolga az Országban mindenitt be uött szokás a törüeni [O.zsuk/Kv; SLt D. 18]. 1702: ha a' foldem-ről es Nevem alol el akarna menni, tartozzék a bé vött szokás szerint az egy forint tűz hely pénz le tenni [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1717/1781 Hunyad vármegyében lévő bizonyos Jóságok Rátz Kristina Aszszony halálával immediate szállandok lettek volna gyermekeire ... Requirálván engemet* mind pedig Galatzi Buda Gáspár és Kis Dobai Dobai István uraméket ..., hogy keresztyényi kötelességünköt 's atyafiságunkot contestálván, az nemes haza bé vett és usuált Törvénye szerent leendő meg osztotztatásot peragálnók [Benedek AF(?); JHb LXXI/3. 476. *Michaél Olasz prothonotariust]. 1737: az Ne-

mes ország törvénye és be vött jó Szokás praejudiciumára ... ő Nga ... contradictaltat azon Barázdálásnak, és azt rectificaltatni kívánta volna [Szentmargita SzD; Ks VI. XXXVIII. 15]. 1741: a Méltgs Groff Vr a' N(em)es Hazának ez iránt be vött és usuált rend tartása szerent bányék és bánhassék velem [O.Kocsárd KK; Ks 8. XXIV. 2]. 1746: Szuszán Dávid ... jegyeinket propria Autoritate bé vett szokásunk ellen el vetette, az földet vissza szántotta [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1749: Az Apahidi Ur Biraianak Kouacz Ianosnak az be wött szokás szerent minden osztas(n) az Malom Vambol Negj veka Buzaia jarua(n) Erogalt ... met. 4 [Kv; Szám. 26/VI. 472]. 1775/1781: A régi be vett rend tartás szerint az ezen Jósághoz szolgáló emberek adnak minden esztendőben két vágót [Algyógy H; JHb LXXI/3. 441]. 1832: Ezenn bé állott Fársángi napokban szándékunk lévén ... Szombatonként Burgel (!) Vasárnaponként és Csőtörtőkönként Nobel bálokat tartani a régi bevett szokás szerent Bál Commissariusokat —, és a bé menetelek árát meg határozni rendelni instáljuk [Dés; DLt 88].

3. beszédett; incasat percept; eingehoben. 1600: Zamueneo Vraim az howa attak az be wött penzt az kj elo megh Vagion Jrwa [Kv; Szám. 9/VII. 3]. 1676: Az adosságból be vett somma pénz teszen . f. 144//28 [Kv; RDL I. 155a].

4. felvett; luat, primit; angenommen. 1630: Melj hitt szőrent ualo beuött uallasokat mys Fölsegődnék irtunk (!) mögh az mi hitünk szőrent [Dob.; Wass 25 Deak István vszö kezével].

5. benyakalt; consumat, bűt; hinuntergestürzt, hinter die Binde gegossen. 1820: az én Páltza ütésemtől Kratsun Josziv tsak meg nem holt volna hanem meg ölte őtett az azon napok-b(an) mod nélkül bé vett Pálinka [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

6. ~ vallás a vallás szabad gyakorlatában felekezeti vonatkozásban törvényesen egyenjogúnak nyilvánított vallás; religie acceptatā, confesie recunoscută; rezipierte Konfession. 1791/1798: az ország bölts Törvényé(ne)k máig is mind a' Négy bé vett Vallásra nézve egy arányu erejűnek kellekik lenni [M.bikal K; RAk 26].

bevettett 1. (földet) vetőmaggal beszórat; a dis-pune să fie semănat cu semințe; besäen lassen. 1598: abban az Cherelt feöldben Egy feleol Tyz Rudat szantatott el Eordeghe ferencz Vram az szeliben ..., mellyet ő kegyelme Be is vettetett vala keollessel, es elis Takara rolla az haznot [M. fodorháza K; Ks Kowachy Istwan vall.]. 1770: Enis vettettem két darab kender földet bé oda a meljet edig az Orbaiak vettetek [Lekence BN; KS 47. 67. 29]. 1602: Teleky Istwan Senator priualtassek azoktol a feoldekteol minden fizetes nekwel, es az Ispanok varos zamara vettessek be [Kv; TanJk I/1. 420]. 1632: Vstgiarto Jstuanak kintzen ami földé jutot az tizes közöt, zintzen annitis szantattot, es uettetet be az földbe mint szinten Aztalos Mihaj [Mv; MvLt 290. 98b]. 1684: (A) két hold földet ... Borbelj Gergeljne maga

szamarais egynehányzor vettetté bé [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1751 Kapolna birtoka alatt azon Utrumban fel tölt föld Istenben el nyugot Farkas Mateh Uram kérte vala meg, hogy Lennel be vesse [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11]. 1756: (A földet) Balog Uram el vette s bé vétette [Csolt Szt; TKI]. 1769: (A földet) Eperjesi Uram meg szántotta, Zabbal bé vettette [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. 1782: (A földet) eő Naga Tavaj béis vettette volt Buzával Török buzával Kölessel [Mocs K; i.h. LIII]. 1792: eő Exaja a maga régi biradolma szerént való földgyét bé szántattotta vettette; s a mit Búzával bé vetetett, azt megis arattatta [Ádamos KK; JHb XIX/34]. 1796 ígertem 4 Kőből alá valo Szántó földet, ennek egyik köblt magam fogom meg szántani és a magam buzájával bé vettem nekí [Kraszna Sz; IB]. 1817 azon két Lábot annak a Szép buzának tsak az rosta alyával vettette bé [Szászszombor SzD; IB]. 1843: A kérdés alatt lévő Helynek azon részt is a' Tavasszal felszántatta, s bé vettette Török buzával, kölessel, s lennel [Bodola Hsz; BLt 12].

2. betétet; a dispune sá fi pus; hineinlegen lassen. 1747 küldöttem egy hordo bort. egy kicsin átalagot is viznek azt is vettesd bé az pinczében [Illyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

3. ~i magái bevetődik; a intra pe neaşteptate/deodată; (her/hinein)geraten. 1638 azt latam hogj az leant megh fogak hogi igen forogja vala Nanasi gjuko (!) az Borbely Mihalyne hazat akkor czörtörtekeon az eleotis sokszor latam hogi Czak be vettette* magat oda Nanasi Giurko [MvLt 291. 123a. — *A vettette alak lehet írásvétség is vettete helyett, s ebben az esetben az adalék a *bevet* 7. alá tartozik].

bevetetés megműveltetés/munkálás; cultivarea, lucrarea (pámlintul); Bebauung. 1604: Tordat falwi bongos georgi zabaditata, Kirali biro wram altal, boros lörinczet, az wgarnak be vettesere boros ferencz tilalma ellen [UszT].

bevetethet (földet) vetőmaggal beszórathat; a putea semăna pámlintul cu semințe; besäen lassen können. 1691: Ruusoro(n) lako Bayka, Bukur, es Toma Koruja (!)* al(ia)s Simon Relictaja kérenek ött darab szántó földért Zalogban Nemzetes Al-Veniczeji Koruja Sándor ur(am)tul ő kglmetül Tizen öt magjari forintokat . olyan formában, hogj azo(n) ött darab szántó földeket ötször vetethesse bé; megh ganeoztattvá(n) penigh, ganeoztattás utánis ötször vetethesse bé ő kglme akár minemü gabonával [Fog. Szád. — *Kornja?].

bevetetlek bevetődik; a se semăna; besät werden. 1772: Tudgyae a' Tanu Hogy ha azonn személyi által ezen fel fogott, s el borozdolt Föld meg szántatik s bé vetetlek, abból minémü p(rae)judiciumi a kárai következhetnek ? [T; Born. IX. 47 vk].

bevetetődik bevettetik; a fi semănat; besät werden lassen. 1775/1781: mind a két fordulón

vagyon annyi quantitasu szántó föld ezen részre, hogy ha bé vettetődnek mindenik fordulóban. Lehetne vetni nyoltz száz véka Gabonát 's többetis [Algyógy H; JHb LXXI/3. 433. ^aA Jósikakéra].

bevetettelt bevettet; a dispune sá fie semănat; besäen lassen. 1762: Szénanak valo földét látván Krajnik Uram hogy egy részében nem Szénának valo igen Korés lévén, . meg Szántotta, és kukorizával bé vetetette [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1792: eő Exaja a maga régi biradolma szerént való földgyét bé szántattotta, vettette, s a mit Búzával bé vetetett, azt megis arattatta [Ádamos KK; JHb XIX/34].

beveendő 1. beveendő

bevevő beszedő; perceptor, care percepe; einhebend. 1799 minden esztendőnek kezdetén a falunak közönséges szükségei . a falu Lakossaira fel rotassanak, 's. annak fel-szedése a Contributiot bé vévő Falus Biro helyet az Esküttek közül valamellyikre bizattassék [Kv; AszLt 207/1799 nyomt. gub-i kl 6014, 6463].

bevevődik 1. bevétetődik; a fi primit; eingnommen werden. 1845: Remekező ifju ezüstmives Binetz János a Remejét meg-készítette ... Czéhunk tagjai sorában bé vévődött [Kv; ÖJk].

2. átvétetik; a fi receptionat/preluat; übenommen werden. 1842: Termés Lista szerént vevődik be 20 öl Lutzerna [Görgény MT; Born. G. XXIVa].

bevezet (állatot) bent lévő helyre vezet; a conduce înăuntru, a introduce; (hin)einführen. 1786: Tot István még az Lovatis bé vezeté az Kocsoma Házban, és az Feleségem meg haragván rája monda neki hogy mire hozza bé az Lovat az Házban, mivel az nem Istálló nem lonak való hanem Emberséges embernek valo Ház [Hídvég MT; GyL].

bevezető bevivő; care duce (la); zuführend. 1845: Nagy Szamason levő lésteltő (!) nagy Malom gáttayahaz bé vezető uttza [Kv Aggm.].

bevíhet 1. a putea duce înăuntru; hineinbringen können. 1633: latam, hogi ezt az Pap Annokott kétt katona az uczaban vonaszolliak (!) vala es az harmadik az aito(n) belől lesi vala hogi ha be vihetik, he szariak az aitott [Mv; MvLt 290. 133a/2]. 1753/1781 akkor igen meszsze vólt Béts, nem ugy mint ma, és akkor féltének is Béctől, hogy a kit oda bé vihetnek, soha többé viszsza nem eresztik [Balsa H; JHb LXXI/3. 290].

2. kb. bevezethet/irányíthat; a putea conduce; (hin)einführen können. 1746: A'mint az határ mégyen a pusztára, és az ottan tétt jegyre, onnan az Dongosiak(na)k légyen szabad pár utat vinni a Satra, a mint bé vihetik, és ha az pár utban követ talál(na)k, az légyen az Dongosiaké, de ha az jegyén, vagy határon tul esik az haszon, az légyen az Istallyosoké [Torockó; Bosla].